This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Biblioteka Juridickog Seminara
II
1.
M.c.
3 2044 053 288 494

3. D. 12.
2 Vol.

HARVARD LAW SCHOOL
LIBRARY

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Austria. Laws, statutes, etc. Codes, Civil

TUMAČ

K OBĆEMU

AUSTRIJSKOMU GRADJANSKOMU ZAKONIKU

NAPISAO

DR. MARIAN DERENČIN.

KNJIGA I.

BIBLIOTEKA JURIDIČNOG SEMINARA

ZAGREB

NAKLADOM SVEUČILIŠTNE KNJIŽARE ALBRECHTA I FIEDLERA

1880.

Digitized by Google

Tiskara dra. Lj. Gaja (podružnica C. Albrechta).

Digitized by Google

MJESTO PREDGOVORA.

U pozivu, kojim sam navjestio izdavanje nazočnoga tumača, prvu knjigu kojega evo izručujem obćinstvu, rekao sam ovo:

„Tumač“ nije namjenjen samim pravnikom onoga diela naše domovine, koj uživa blagodati jedinstvena zakonarstva, već i pravnikom razvojačene krajine, Dalmacije i Istre. Prema toj namjeni obzira se tumač na osobite zakone i naredbe, koje valjaju u krajini, kao i na mnogobrojne naknadne zakone, koji su bitno promjenili gradjansko pravo u zemljah zastupanih u carevinskom vieću. —

Forma komentara, dakle eksegetička metoda, koju sam usvojio, nije izključila revna mojega nastojanja, da postojeće gradjansko pravo razložim na temelju znanstvenih rezultatah, koje je sustavna metoda izniela na vidjelo; nu pri tom imao sam sveudilj pred očima i potrebe prakse“.

Da li i na koliko mi je pošlo za rukom riešiti postavljenu si zadaću, izrekla je triezna strukovna kritika, koja se mojim djelom bavila na način, koj mi je pribavio bar ugodno uvjerenje, da nisam se latio suvišnoga posla.

Po želji mojih izdavateljah, koji su se, preuzev u vlastitu nakladu obsežno ovo djelo, izložili pogibelji materialne štete, umoljavam onu gg. predbrojnike, koji su zaostali namirenjem cjene pojedinih svezakah, da ju što prije namire.

U Zagrebu, dne 25. rujna 1880.

Pisac.

645666

Digitized by Google

Pregled sadržaja.

		Strane		
Uvod:	I. Povjest kodifikacije aust. gradj. zakonika. .	1	do	25
	II. Ocjena obćega gradj. zakonika	25	„	30
	III. Književnost obćega gradj. zak.	30	„	36
	Patent ob uvedbi od 11. srpnja 1811 . .	37	„	50
	Cesarski patent od 29. studenoga 1852 ob uvedbi gradj. zak. u Hrvatskj o.	51	„	58
Uvod:	O zakonih gradjanskih u obće §§. 1—14 .	59	„	135

Dio prvi.

Poglavje prvo. O pravih, koja se tiču osobnih vlastitostih (svojstvah) i odnošenjah §§. 15—43.	136	do	227
Poglavje drugo. O pravu ženitbenom §§.44—136.	228	„	490
Poglavje treće. O pravih medju roditelji i djecom §§. 137—186.	490	„	554
Poglavje četvrto. O tutorstvu i skrbničtvu §§. 187—284.	554	„	620
Prilog sadržavajući ugarsko-hrvatski zakon o državljanstvu	621	„	630

Digitized by Google

Uvod.

I. Povjest kodifikacije obćega austrijskoga gradjanskoga zakonika. [1])

Za vladanja carice i kraljice Marije Terezije udaren je temelj, na kojem počiva današnje pravosudje u austrijskih nasliednih zemljah.

Velika carica nije doduše doživjela preobraženja pravosudja prema načelom, koja se dadu razabrati iz njezina djelovanja u toj struci, jer uz težke brige oko vanjske državne politike, uz borbu za obstanak monarkije, nepodje joj za rukom svladati svih težkoćah, koje stajahu na putu provedbi naumljenih reformah, nepodje joj naročito za rukom slomiti odpora poveljenih kastah, koje žilavom uztrajnosti stadoše na branik svojih preimućtvah, neuspje izčupati korova duboko ukorenjenih štetnih običajah, kojim je bilo zarašćeno

[1]) Ph. Harras v. Harrasovski: Geschichte der Codification des österreichischen Civilrechtes. Wien 1868. — Domin Petruschevez: Neuere österreichische Rechtsgeschichte. Wien 1869. — Dr. Pfaff u Grünhutovoj „Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart". II. Wien 1875. Str. 254—317. — Dr. Leopold Pfaff i Dr. Franz Hoffman: Commentar zum österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche. Erster Band. Erste Abth. Wien 1877. Str. 1—58. — Isti: Excurse über das österreichische allgemeine bürgerliche Recht. Beilage zum Commentar. Erster Band. Erstes Heft. Wien 1877. Str. 1—86. — Winiwarter: Das österreichische bürgerliche Recht, systematisch dargestellt und erläutert. Wien. 2. Auflage. 1838—1846. I.

Digitized by Google

polje pravosudja, nemogaše računati na podporu sviestna sudstva, prosvietljena odvjetničtva, nemogaše nadahnuti životom letargiju onoga vremena. Pronicavi kraljičin duh naznačio je ipak pravac, kojim je preporodjenje pravosudja u Austriji sporo i mučno dozrjelo do današnjega uredjena stanja, blagodati kojega uživa i naša domovina, koja mudroj, političkom strasti nesmućenoj opreznosti domaće vlade godine 1860. ima zahvaliti, što pored promjene njezina državnopravnoga odnošaja prema nasliednim zemljam, nebje prekinuta zajednica pravosudnoga zakonarstva, koju je bila sila dogadjajah medju njima stvorila.

Kad je Marija Terezija stupila na priestolje, svaka je zemlja u zapadnom dielu monarkije imala partikularno svoje pravo, koje se je popunjivalo tako zvanim njemačkim obćim pravom, recepiranim pravom rimskim, kanoničkim i feudalnim, a uz ta pravna vrela širilo se je u pojedinih zemljah, gradovih i predielih posebno običajno pravo, stvarali se dapače posebni običaji kod pojedinih sudovah. U zemaljskih i gradskih štatutih bile su izpremetane materijalne i formalne ustanove tičuće se prava javnoga, privatnoga, kaznenoga, a nebrojene naknadne naredbe i razjašnjenja otežćavala su još više spoznanje postojećega prava. — Ako se toj zamršenoj slici još doda, da su u ono doba uredovali uz državne: sudovi staležki, gradski, crkveni, vlastelinski i sudovi drugih poveljenih razredah pučanstva, da kompetencija sudovah nije bila uredjena stalnimi propisi, da je odvjetnički stalež bio slabo naobražen, da je pravosudje bilo do najviše inštancije s upravom smješano, to će svaki priznati pravednost tadanjih tužbah o neizvjestnosti postojećega prava, kao i oprav-

Digitized by Google

danost želje, da se ustanovi što valja kao pravo, da se pravo kodificira.

Priekoj ovoj potrebi nastojalo se je zadovoljavati s jedne strane kodifikacijom prava postojećega u pojedinih zemljah i gradovih pod imenom štatutah, konstitucijah (Landtafeln, Landrechtsordnungen), koje su obično donašali staleži, a vladar potvrdjivao [2]), s druge pako strane službenimi i privatnimi sbirkami, kojim je bila zadaća ustanoviti običajno pravo, i od kojih su njeke stekle veliki ugled. [3])

Ni u iztočnom dielu monarkije, to jest u kraljevini Ugarskoj s Erdeljem i u našoj domovini nije u rečeno doba pravosudje stajalo na boljih noguh. — Kao pravna vrela služila su u Ugarskoj i Hrvatskoj „Decretum tripartitum juris consuetudinarii inclyti Regni Hungariae“ od Verböczia i „Corpus juris hungarici“; u Erdelju imali su Saksonci vla-

[2]) Medju njimi važan je i za kasnije kodifikatorne radnje tako zvani „Tractatus de juribus incorporalibus“ („Neue Satz- und Ordnung im Erzherzogthum Oesterreich unter der Enns [de juribus incorporalibus], oder von unterschiedlichen Gerechtlichkeiten“), koj sačinjava prvi diel pete knjige osnove zemaljskoga reda za dolnju Austriju, i bijaše sankcijoniran 13. ožujka 1679.

[3]) Medju službenimi sbirkami spomenut ćemo „Motivenbuch“, osnovan godine 1550. kod dolnjoaustrijske vlade, u koju su se knjigu uvršćivale rješitbe važnijih pravnih slučajevah, da služe ravnilom za riešenje budućih sličnih slučajevah, pa tako zvana „Consuetudinaria“, osnovana kod iste vlade godine 1554. — Na temelju toga službeno skupljena gladiva napisa Bernhard Walter od godine 1556. po naputku vlade dvanaest traktatah o austrijskom pravu (Aureus juris austriaci tractatus), koje Suttinger uvrsti u svoje „Consuetudines austriacae“, djelo koje je prvi put izašlo u Beču godine 1650., po Winiwarteru godine 1662. — Medju privatnimi sbirkami, koje uživahu osobiti ugled, valja nam spomenuti: „Codex Austriacus Leopoldinus“ sa suplementi, koj sadržava zakone i naredbe izdane od kralja Ferdinanda I. do godine 1770., De Luca Justiz-Codex i Kropatschekovu sbirku zakonah i naredabah od 1740. do 1780. itd.

Digitized by Google

stiti štatut. [4]) Uz ta vrela gospodovao je usus i običajno pravo, ter u slučajevih, u kojih ni ona nisu pružala podloge za riešenje, tripartitum upućuje in subsidium na naravno pravo, a saksonski štatut na pravo rimsko.

Nu dočim je caričino nastojanje oko uredjenja pravosudja, naročito oko kodifikacije postojećega prava rodilo u nasliednih zemljah, ako ne uspjehom punim, to ipak, kako ćemo vidjeti, posliedci, iz kojih su se malo po malo razvijale velike reforme, nije se u Ugarskoj ništa učinilo ni za kodifikaciju postojećega prava, ni za uredjenje pravosudja u obće. Ako se izuzme neznatno umnoženje članovah stola sedmorice, od sedam na njih deset (1741.), nije se ni pokušalo udariti stažom najnuždnijih reformah; dapače nije se dovršila ni sbirka kraljevskih odlukah — decisiones regiae — koja je po kraljičinom nalogu bila osnovana, nu koja je kao planum curiae poznata u rukopisu, jer su status i ordines, kojim nisu prijala njeka kraljevska riešenja, zapriečila da se tiskom objelodani.

Valja ipak priznati, da su i politički motivi moćno djelovali na razvoj legislatornih radnjah u nasliednih zemljah monarkije. Borba za očuvanje cielokupnosti habsburžkoga nasliedstva ojačala je misao o skupnosti austrijskih zemaljah, ter uz nesnosnu nesigurnost postojećega do

---

[4]) Tripartitum sastavio je Stjepan Verböcz godine 1514. po nalogu kralja Vladislava II.; nu akoprem je zaključkom sabora odredjeno bilo, da se promulgira, stupio je u kriepost tek godine 1622., a godine 1691. bje uveden i u Erdelju. (Diploma Leopoldinum.) Prvi diel tripartituma slovi o privatnom pravu, drugi i treći o državnom i kaznenom pravu. — Corpus juris hungarici bijaše izvorno privatna sbirka kraljevskih dekretah od Stjepana I. i zakonah stvorenih sudjelovanjem sabora, ponajviše političke naravi. — Saksonski štatut proglašen je kao zakon 18. veljače 1583.

Digitized by Google

skrajna partikularizma razdrobljena prava pomogla pobjedi načelu njihova pravnoga jedinstva.

Ustrojenju najviše pravosudne oblasti (1749.), zajedničkoga vrhovnoga sudišta i zajedničkoga ministarstva za pravosudje za sve nasliedne zemlje, sliedila je godine 1753. zapovjed, da se za sve nasliedne zemlje izradi jedinstveni Codex, koj će obuzeti materijalno i formalno civilno pravo, kao i pravo kazneno i kazneni postupak. Ovimi odredbami udaren je novi pravac pravnomu razvoju u nasliednih zemljah monarkije. Pravni partikularizam ustupio je mjesto težnji za kodifikacijom prava zajedničkoga svim nasliednim zemljam, ter je ova težnja, uz slabe pokuse pribaviti pobjedu partikularističkoj struji, konačno nadvladala.

Komisija, koja je imala izraditi spomenuti Codex, poznat pod imenom Codex Theresianus, držala je prvu sjednicu u Beču dne 3. svibnja 1753. — Predsjednik bio joj je u početku Otto grof Frankenberg, a za njegovom smrti komorski predsjednik barun Blümegen. Prvi članovi bijahu: odvjetnik, kasnije profesor Josip Azzoni za Česku, vladni savjetnik Josip Ferd. Holger za Austriju, sudbeni kancelar Heinrich Hayek von Waldstetten za Moravsku, vladni savjetnik von Thinnefeld za Štajersku, savjetnik Burmeister za Šlezku i savjetnik Hormayr za prednju Austriju.

Prema dobivenom naputku imala se je komisija kod redakcije Codexa ograničiti na privatno pravo, pridržati od postojećega prava što je više moguće, nastojati, da se različita zemaljska prava, na koliko se to dade učiniti, u sklad dovedu; pri tom upotrebiti obće pravo i njegove najbolje tumačitelje, kao i zakone tudjih

Digitized by Google

državah, ter kod izpravljanja i popunjivanja gledati na obće pravo naravno.

Profesor Azzoni nacrta prije svega osnovu gradjanskoga Codexa, po kojoj se isti dielio u tri diela sliedećim redom: 1. Prava osobah. 2. Prava na stvari (stvarna prava). 3. Osobna prava na stvari (obligacije). 4. Parbeni i izvanparbeni postupak, u dviń odsjecih.

Carica odobri osnovu, nu odbi predlog, da se imenuje jedan jedini izvjestitelj, i odredi, da se za uskoriti radnje razdieli posao medju članove komisije. — Uslied toga odgodi komisija sjednice na njekoliko mjesecih, za kojih je svaki njezin član izradio u okviru obćenite osnove obrazložbu prava postojećega u zemlji, koju je u povjerenstvu zastupao. Ovoga je gradiva većim dielom nestalo. Što je o njem sačuvano, pokazuje, da je sadržavalo više obćenitih razmatranjah, nego li sigurnih podatakah o pravu postojećem u pojedinih zemljah.

U studenomu 1753. sastade se povjerenstvo u Brnu, gdje je viećalo više od godine danah nedovršiv ni prvoga diela osnove. Oprjeka u mnienjih pojedinih članovah, koji su većom ili manjom žilavosti branili pravo postojeće u zemlji, koju su zastupali, pa neshodna organizacija radnjah u povjerenstvu samom, otežčavala su njegovo djelovanje.

Tek nakon triuh godinah naporna rada predloži komisija tekst prvoga diela osnove u tri prilično debele folio-knjige, dočim je obrazložba bila sadržana u sedamnaest takovih knjigah.

Odbor pod predsjedom dvorskoga savjetnika barona von Boul imao je doduše izključivo zadaću izpitati predloženu osnovu, ter možebitne preinake provesti

Digitized by Google

tek sporazumno s njekojimi odličnijimi članovi brnske komisije, koji su bili pozvani u Beč, gdje je revizijonalni odbor viećao; nu bečki odbor stao je preradjivati osnovu, ter je na njoj učinio promienah, glede kojih nije se mogao složiti s brnskom komisijom, koja se opet nije mogla latiti izradka drugoga diela, dok je sudbina prvoga bila neizvjestna. U ovakovu stanju stvarih razpusti carica brnsku komisiju, ter pozvav u spomenuti bečki odbor Azzonia i Holgera, povjeri mu izradak Codexa. Azzoni preradiv prvi diel, koj bje carici predložen prema koncu prve polovice godine 1758., lati se izradka drugoga diela, dočim je izradak trećega diela bio povjeren dvorskomu savjetniku von Zenkeru, koj je po Azzonijevoj smrti dovršio drugi, i još jedan put preradio prvi dio osnove. — Osnova bijaše gotova tek godine 1766., ter uz uvedbeni patent u osam folio-knjigah predložena carici, koja proti sveobćemu očekivanju nepodieli osnovi sankcije, već zapovjedi, da se i opet temeljito izpita. Knez Kaunitz izjavio se naročito što odlučnije proti osnovi, prigovarajuć njezinoj obširnosti, nespretnosti sloga i tomu, što u njoj ima koješta, što spada u učevnu knjigu, a ne u zakon. I državno vieće, kojemu bje osnova ustupljena na mnienje, izjavi se proti njoj, primjetiv, da se može samo upotrebiti kao gradivo za budući zakon, koj bi imao poteći iz jednoga pera i obzirati se manje na rimsko pravo, a više na pravne običaje i potrebe puka.

Po naputku državnoga vieća skrati perovodja istoga B. Horten, izpustiv više podrobnih ustanovah i casus rariores, prvi dio osnove, koj bje primljen od državnoga vieća i konferencije ministarah i od carice odobren,

Digitized by Google

nu ujedno nàtrag upućen na odbor, da ga i opet pregleda i izpravi, uz sliedeći naputak:

1. Neka se nemieša zakon s učevnom knjigom, ter neka se iz zakona izpusti sve, što nespada na zakonodavca, nego ad cathedram;

2. neka bez uštrba jasnoće redakcija bude što kraća, neka se kane pretočnih za zakonodavca nevažnih podrobnostih; a casus rariores neka se mimoidu, ili obuzmu pod obćenite stavke;

3. neka se čuvaju što opreznije dvoumnosti i nejasnosti. Nu i jasnosti radi neka se preko mjere ne otegne redakcija; naročito pod izlikom, da zakon bude što jasniji, neka se neopetuje i nerazjasnjuje ono, o čem razborit čovjek i onako nemože dvojiti;

4. neka se nevežu na rimsko pravo, već neka uzmu sveudilj za temelj naravnu pravičnost; napokon

5. neka zakonske ustanove budu što jednostavnije, i prema tomu neka se bez potrebe nemnože; naročito za slučajeve, koji su u bitnosti jednaki, neka se i opet nedonese posebnih ustanovah.

Na temelju ovoga naputka radilo se skraćujući i izpravljajući oko osnove civilnoga kodeksa, nu bez rezultata, ter su se godine 1776. prekinule radnje, čemu je, uz neshodnu i težku metodu, kojom se osnova razpravljala, i uz tolike neuspjehe, nemalo dopriniela i agitacija, koja se, ako i ne odlučno, pojavila proti jedinstvenoj kodifikaciji, kao i u obće proti centralizaciji nasliednih zemaljah.

Princip centralizacije, koj se za Marije Terezije pomaljao u vladajućih krugovih, postade za vladanja Josipa II. stožerom, oko koga se je kretala vanjska i nutarnja politika monarkije.

Digitized by Google

Nakon publikacije postupovnika, koj je u bitnih svojih ustanovah još dan danas u krieposti u prekolitavskih zemljah, bude na predlog grofa Sinzendorfa dne 31. ožujka 1786. sankcijoniran prvi dio civilnoga kodeksa preradjena po Hortenu a po Sonnenfelsu stilistički izpravljena. Zakon bje proglašen dne 1. studenoga 1786., i stupi za nasliedne zemlje u kriepost dne 1. siečnja 1787. (U Galiciji 1. svibnja iste godine.)

Zakon ovaj poznat pod imenom jozefinskoga zakonika, razstavljen je u pet glavah. Glava prva slovi o zakonih (27 §§-ah), druga o pravih državljanah u obće (9 §§-ah), treća o pravih medju supruzi (126 §§-ah), četvrta o pravih medju roditelji i djecom (33 §§-a), napokon peta o pravih sirotah i drugih, koji nisu sposobni upravljati sami svojimi poslovi.

Careva namjera, da se ovaj zakon uvede i u Ugarskoj i sdruženih s njom zemljah, nebje izvedena, ter je dapače žilavi odpor proti njegovim reformam sklonuo cara, da odpisom od 28. siečnja 1790. opozove i sve nove uredbe, koje je bio proveo u ugarskom pravosudju, i uzpostavi staru političku i sudbenu organizaciju u iztočnom dielu monarkije. [5])

[5]) Mi ćemo u kratko spomenuti njeke reforme, koje je car Josip dielom proveo, dielom namjeravao provesti u ugarskom pravosudju. — Nepišuć političke historije, držimo se ovlaštenimi motriti te reforme jedino i izključivo sa gledišta pravosudja, ter stojeći na tom stanovištu moramo u interesu pravosudja žaliti, što podpunom uzpostavom ugarskoga ustava za cara Josipa bijahu dokinute i takove naredbe, zasjecajuće u pravosudnu struku, koje, da su se zakonitim putem uzdržale i usavršile, bile bi napredno djelovale na razvoj ugarskoga, a po tom i našega pravosudja, ter 1848. godina nebi bila zatekla pravosudje naše u onom žalostnom stanju, iz kojega nas je i opet izbavila obustava ustava, dakako načinom, koj je izlagao pogibelji narodnu našu eksistenciju. — Već smo spomenuli, da uzpostava ustava godine

Digitized by Google

Za kratkoga vladanja Leopolda II. djelo kodifikacije gradjanskoga zakonika nije napredovalo, dapače uzpostava ustava u Ugarskoj izazvala je i u zapadnom dielu monarkije autonomnih težnjah, koje su kodifikaciju jedinstvenoga zakona stavljale u pitanje. Djelovanje jozefinskoga zakona nije bilo k tomu tako povoljno, da oslabi struju u obće protivnu kodifikaciji. [6])

1860. nije rodila bar za Hrvatsku uzpostavom staro-ustavnoga pravosudnoga kaosa. — Nu evo u kratko njekoliko važnijih pravosudnih reformah cara Josipa u Ugarskoj, a čitatelj neka iz njih prosudi, da li smo nepravedno sažalili njihovo dokinuće: Komisija sastojeća od čuvenoga pravnika Martina, dvorskoga savjetnika Keesa i ugarskih pravnikah Antuna Vörösa, Valentina Batta i Samuela Benytzkoga razpravljala je u prisuću samoga cara o zakonih i naredbah, kojimi bi se ugarsko pravosudje imalo preustrojiti po mogućnosti u suglasju sa zakoni i uredbami postojećimi u drugom dielu monarkije. — Odpisom od 25. rujna 1783. odredio je car, da i u Ugarskoj imadu sudovi permanentno uredovati, a ne samo u četiri roka, od kojih je jedan trajao od trijuh kraljah do crne nedjelje (14 danah pred uskrsom), drugi od četrnaest danah poslje uskrsa do dana Sv. Ladislava, treći od Stjepanova (20. kolovoza) do Miholja, četvrti od Martinja do Božića. Za vremena medju navedenimi rokovi trajao je juristitium. — Ugarska kancelarija u Beču nije smjela više vršiti ni najmanjega upliva na pravosudne stvari. — Osoblje stola sedmorice bje pomnoženo i njegovi užitci primjereno ustanovljeni. — Kaznena jurisdikcija vlastele imala je prestati. — Novi, po gore spomenutoj komisiji izradjeni, gradjanski postupnik stupio je u kriepost 1. studenoga 1786. — Distriktualne tabule i drugi sudovi bijahu organizirani, broj sedrijah obaljen, ustrojeni sudovi za rudne poslove, uveden stečajni red itd.

[6]) Veoma je nepovoljno djelovala ona osobita ustanova jozefinskoga zakonika, koja je sudovom branila tumačiti zakone, i obvezav ih na doslovnu njihovu uporavu, upućivala, da u dvojbenih slučajevih potraže pouku u krune. Upitci sudovah učestaše tako, da se uvidjela neshodnost spomenute ustanove, koja je potekla iz onoga krivoga danas zastarjeloga mnienja, da je moguće stvoriti zakon, koj će izključiti svaku kontroverziju, zakon, koj će da tako reknemo sudac mekanički uporavljivati na pojedine slučajeve. I kasniji austrijski kodifikatori nisu se posve oteli krivoj toj misli, koja je u vrieme kodificiranja gradjanskoga zakona gospodovala i potekla iz nastojanja, da se nesigurnost postojećega prava zamieni što izvjestnijom svaku dvojbu izključujućom redakcijom zakonskih ustanovah. Car Leopold stavio je novelom pro-

Digitized by Google

Leopold II. razpusti godine 1790. povjerenstvo, koje se je bavilo kodifikacijom, ter imenova novo, kojemu povjeri zadaću izpitati sve stvorene civilne i kriminalne zakone, kao i zakone političke i postojeći postupnik. Već ovaj naputak pokazuje, kako je u odlučujućih krugovih bila popustila težnja za kodifikacijom. Nu povjerenstvo, kojemu bijaše predsjednikom Baron Martini, čuveni učitelj pravah, a izvjestiteljem dvorski savjetnik Haan, odluči, ne baš u suglasju sa carevim riešenjem, nastaviti djelo kodifikacije gradjanskoga zakonika, obričuć ipak, da umiri protivnike centralizacije, da će se više nego prijašnje komisije obzirati na osobitosti pojedinih zemaljah.

Povjerenstvo preradi najprije jozefinski zakonik (prvi dio kodeksa) 1792. O promienah učinjenih na tom zakonu bjehu pozvana prizivna sudišta i njeki sveučilištni profesori, da prosude, neima li u njih ustanovah, koje se protive osobitim i bitnim zakonom koje zemlje, suvišnih odredabah, prazninah ili što nejasna. Mimo štigavših mnienjah, koja su se za čudo razilazila, dogotovi Martini uz Keesovu pripomoć godine 1794. prvi, a godinah 1795. i 1796. drugi i treći dio.

Ručnim pismom od 20. studenoga 1796. odredi car, da se osnova ustupi na mnienje zemaljskim komisijam i sveučilištem. Gradivo ovako skupljeno imalo se pako prosuditi po novom povjerenstvu u Beču. Prije nego li su zemaljske komisije predložile svoja mnienja, uvede car patentom od 13. veljače 1797. spomenutu osnovu

---

glašenom patentom od 22. veljače 1791. upitnu ustanovu izvan krieposti, ovlastiv ipak sudca potražiti pouku u krune samo u slučajevih, u kojih ni iz saveza zakonskih ustanovah ni iz namjere zakonodavca nebi mogao uporaviti zakon.

Digitized by Google

kao „gradjanski zakonik za zapadnu Galiciju“ u novostečenih dielovih Poljske, a dvorskim dekretom od 8. rujna 1797. bje taj zakon uveden u iztočnoj Galiciji. [7])

Novoimenovano povjerenstvo sastojalo je od državnoga ministra grofa Rottenhana kao predsjednika, vrhovnoga zemaljskoga sudca Matije Vilhelma von Haan-a kao podpredsjednika, političkih dvorskih savjetnikah barona Haana, von Sonnenfelsa, pravosudnih dvorskih savjetnikah Schmidfeld, Aichen, Ehrenberg, Lyro, napokon prizivnoga viećnika i profesora Zeillera kao izvjestitelja. [8])

---

[7]) K ovomu koraku sklonu se car, da doskoči neuredjenu stanju novostečene zemlje, a neda se tajiti, da se djelovanjem zakona u užem teritorijalnom obsegu htjelo i izkusiti, koliko vriedi. Od nakane razpisati nagradu za najbolju razsudbu osnove, odustalo se je, jer se je držalo, da nebi bilo umjestno dopustiti, da se kritizira djelo, koje je kao zakon bilo u krieposti.

[8]) Franjo pl. Zeiller, redaktor austrijskoga gradjanskoga zakonika, rodio se je u Gradcu dne 14. siečnja 1751. — Od 1. kolovoza 1778. do 6. prosinca 1782. bijaše izvanrednim, kasnije redovitim učiteljem naravnoga i rimskoga prava na bečkom sveučilištu. U tom svojstvu napisao je: „Praelectiones academicae in Heineccii elementa juris civilis secundum ordinem Institutionum, i djelo o naravnom pravu. Kasnije predavao je i kazneno pravo, i predložio njeke promjene na jozefinskom kaznenom zakoniku. God. 1794. postao je izvjestiteljem kod dolnjoaustrijskoga prizivnoga sudišta, a 30. svibnja 1795. pravim prizivnim viećnikom. 24. veljače 1797. bje imenovan članom dvorske komisije u stvarih pravosudnih, ter u tom svojstvu do svoje smrti razvio djelatnost, koja je njegovo ime zlatnimi slovi upisala u ljetopisih austrijskoga zakonarstva. — Kao izvjestitelj prvoga diela kaznenoga zakonika god. 1803. mnogo je doprinesao k vriednosti ovoga zakonotvornoga djela, kojemu su vještaci bili dosudili odlično mjesto u tadašnjem kaznenom zakonarstvu. Odmah zatim latio se preradnje osnove gradjanskoga zakonika, ter uz to izradio osnovu juridičkih študiah (1810.) i utemeljio juristički godišnjak: „Jährliche Beiträge zur Gesetzgebung und Rechtswissenschaft.“ Glavno njegovo djelo jest tumač

Digitized by Google

U smislu spomenutoga ručnoga pisma od 20. studenoga 1796. bila je povjerenstvu zadaća revidirati zapadno-galički zakonik, ter učiniti na njem samo takovih promienah, za koje bi se zemaljske komisije izjavile jednodušno, ili većina njih, ili koje, makar predložene po jednoj jedinoj zemaljskoj komisiji, bile bi tako važne, da bi se njihovo usvojenje moglo zagovarati, da se uklone štetne posliedice. U neprigovorene ustanove zakona nije se imalo dirati.

Neznatnost predloženih promienah kao i razcjepkanost mnienjah zemaljskih odborah sklonuše povjerenstvo, da što širje tumači ručno pismo, i upusti se u pretresivanje cieloga zakona s obzirom na predložene promiene.

Sjednice povjerenstva započeše dne 21. prosinca 1801. i tek 22. prosinca 1806. bje dovršeno prvo čitanje, iz kojega poteče osnova, koja se je znatno razlikovala od zapadno-galičkoga zakona.

Drugo čitanje (revizija), koje je trajalo do 14. siečnja 1808., rodi i opet novom osnovom, koja bje predložena caru predstavkom, u kojoj bijahu uz kratku povjest austrijskoga civilnoga zakonarstva razložena načela, koja su bila mjerodavna kod izradka osnove, i sravnjivane njezine ustanove sa rimskim pravom, jozefinskim zakonom, prajskim i francuzkim gradjan-

---

austrijskoga gradjanskoga zakonika. I nakon toga djela latio se neumorni pravnik preradnje kaznenoga zakonika, koju je i dovršio. Silni napor oslabi mu zdravlje, ter umre kao viećnik kod vrhovnoga sudišta u Hicingu kod Beča dne 23. kolovoza 1828. odlikovan redkim priznanjem svoga cara, obće štovan od juridičkoga svieta, i oplakan od svih, koji imadjahu priliku cieniti blagu njegovu ćud i čednost.

(Izvadak iz Zeillerova nekrologa u „Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit. God. 1828. str. 443—454.)

Digitized by Google

skim zakonom, kao i s osnovom ruskoga gradjanskoga zakonika.

Car nepodieli sankcije osnovi, već odredi, da se po treći put čita (superrevizija), uputiv ručnim pismom od 5. studenoga 1809. predsjednika povjerenstva, da se uvaže promjene, koje će predložiti državni savjetnik Pfleger i izvjestitelj Zeiller, jer veli car u spomenutom pismu, hoću da se nepropusti ništa, da se zakon dotjera do moguće savršenosti.

Treće čitanje nebje obavljeno u plenumu povjerenstva, nego u užem odboru pod predsjedom Haanovim uz sudjelovanje Pflegera, Aichena, Pratobevere i Zeillera.

Odbor bio je superrevizijom gotov 22. siečnja 1810. do njekih paragrafah u poglavju dvadeset i prvom o pogodbi zajamskoj, glede kojih imao se je tek polučiti sporazumak sa dvorskom komorom. Još prije polučena sporazumka izda car previšnju resoluciju od 7. srpnja 1810., koja, uputiv dvorsku komoru, da se o visećih paragrafih izjavi u osam danah, glasila je u ostalom: „Dakle jedinom iznimkom poglavja o zajamskoj pogodbi, ili bolje rekuć paragrafah 981., 982., 983. i 984, posve umiren i pravom radosti podjeljujem sankciju osnovi gradjanskoga zakonika, prema promienam zaključenim većinom glasovah u posliednih četrnaest sjednicah.“ — Naslov zakona imao je po toj resoluciji glasiti: „Obći gradjanski zakonik za njemačke nasliedne zemlje austrijske monarkije, uklopno Galiciju“. — Pitanje o paragrafih tičućih se zajmovne pogodbe bje nakon bezuspješno pokušana sporazumka medju zakonodavnim povjerenstvom i financijalnimi oblasti, uslied previšnje resolucije od

Digitized by Google

15. ožujka 1811. riešeno s obzirom na financijalni patent od 20. veljače 1811., o kojem ćemo obširnije progovoriti na dotičnom mjestu, ter odnosni paragrafi sankcionirani previšnjim riešenjem od 26. travnja 1811. — Dne 24. lipnja 1811. podastro je predsjednik zakonodavnoga povjerenstva caru dotiskani zakon, koj dne 1. siečnja 1812. stupi u kriepost u svih tako zvanih njemačkih nasliednih zemljah, Galiciji i vojnoj Krajini, na koliko su u ono doba bile s monarkijom sdružene, naročito: u Českoj, Bukovini, Galiciji i Lodomiriji (izuzev kotare Vielička, Podgorce i Tarnopolski prediel), dolnjoj Štajerskoj, Moravskoj, vojnoj Krajini (izim karlovačke i banske Krajine), gornjoj i dolnjoj Austriji (izim Innviertela i bavarske čestice Hausruckviertela), Šlezkoj i Stajerskoj.

Za godinah 1814.—1820. bje gradjanski zakon uveden u zemljah, koje monarkija opet steče uslied parižkoga ugovora i bečkoga kongresa, imenice:

dne 1. srpnja 1814. u karlovačkoj i banskoj krajini;

dne 1. svibnja 1815. u Kranjskoj i gornjoj Štajerskoj;

dne 1. srpnja 1815. u Vorarlbergu, sjevernom Tirolu (izuzev kotare Wils, Ziller- i Brixenthal) i Trstu;

dne 1. listopada 1815. u Gorici, Istriji, Rieci i južnom Tirolu;

dne 1. studenoga 1815. u kotarih Vielička i Podgorce;

dne 1. siečnja 1816. u Lombardo-Mletačkoj kraljevini i Dalmaciji;

dne 1. veljače 1816. u kotarih Tarnopol i Čortkovu;

dne 1. listopada 1816. u otocih utjelovljenih kraljevini Dalmaciji: Korčuli, Visu, Lopudu, Šipanu, Mlietu, Lastovu;

Digitized by Google

dne 1. siečnja 1817. u Ziller- i Brixenthalu i kotaru Vels u Tirolu;

dne 1. kolovoza 1817. u Salcburgu, Innskom okružju i novostečenoj parceli Hausruck;

dne 1. siečnja 1820. u karlovačkom okružju, koje je pripadalo kraljevini Iliriji. — Godine 1822., kad su spomenuto karlovačko okružje i grad Rieka s kotarom povraćeni Hrvatskoj a kroz nju Ugarskoj, stupio je tamo gradjanski zakon izvan krieposti.

Patentom od 23. ožujka 1852. bje nadalje nakon utjelovljenja grada Krakova uveden gradjanski zakonik i u tom gradu.

Poznata je temeljna misao u izvedenju koje bje patentom od 29. studenoga 1852. uveden austrijski gradjanski zakonik u Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji, u srbskoj vojvodini i tamiškom banatu, a patentom od 29. svibnja 1853. u Erdelju. — Od 1. rujna iste godine, kojim je danom gradjanski zakon stupio u kriepost u Erdelju (u Ugarskoj i našoj domovini dogodilo se to 1. svibnja 1853.) do 1. svibnja 1861., kojim su danom prestale uredovati u Ugarskoj c. kr. sudbene oblasti, bio je gradjanski zakon u krieposti u svekolikom obsegu monarkije.

Na temelju listopadske diplome, koja je pravosudno zakonarstvo povratila saborom zemaljah ugarske krune, zametnula se je u Ugarskoj a i u našoj domovini žestoka agitacija proti zakonodavnomu jedinstvu, stvorenu uslied dogodjajah godine 1848. U Ugarskoj, gdje je odpor proti ideji jedinstvene monarkije bio najžilaviji, otvorio je u Pešti Judex curiae, nakon organizacije ugarskoga stola sedmorice, konferenciju članovah spomenutoga vrhovnoga sudišta i odličnih ugar-

Digitized by Google

skih pravnikah, kojoj bje dosudjena zadaća urediti samostalno ugarsko pravosudje.

Zaključci te konferencije uzpostaviše kriepost ugarskoga privatnoga prava uz njeke preinake, koje zahtjevaše javna vjeresija, pravna neprekidnost i obziri na faktični položaj zemlje. Ove preinake tiču se većim dielom prava nasliednoga i uzdržavaju u krieposti njeke ustanove patenta o aviticitetu, kao i one ustanove austrijskoga gradjanskoga zakonika, koje stoje u savezu s gruntovnim redom od 15. prosinca 1855. i uredjuju stečenje ili otudjenje stvarih, koje su predmeti gruntovnice.

Osim toga nisu spomenuti zaključci dirali u razširena privatna prava, koja su za vladanja austrijskih zakonah izvirala iz razlikosti vjerozakona, ter konačno izrekli, da i duševni proizvodi sačinjavaju vlastničtvo, koje stoji pod zaštitom zakona. U ostalom imao je austrijski gradjanski zakon i naknadne njegove naredbe, kao i svi kasniji austrijski zakoni stupiti izvan krieposti.

Judex curiae predloži zaključke spomenute konferencije kao osnovu zakona saboru na ustavnu razpravu; nu sabor iz ustavnih obzirah neprimi ih kao zakon, već izjavi, da se mogu uporavljivati, dok bude moguće donieti zakon redovitim ustavnim putem. Ovako stekoše ti zaključci kriepost poput zakona, ter se i dan danas uporavljuju.

U Erdelju, kao što i u našoj domovini ostade usuprot u krieposti gradjanski zakonik. Glede Erdelja bje u previšnjem ručnom pismu od 21. prosinca 1860. izrečeno, da u interesu sigurnosti i trajnosti privatnopravnih odnošajah imadu ostati u krieposti sve ustanove gradjanskoga (i kaznenoga) prava, dok se ustavnozakonodavnim putem drugačije neodredi.

Digitized by Google

Što se napose tiče naše domovine, to bjehu u njezinu ustrojstvu prema načelom listopadske diplome provedene znamenite promjene zasjecajuće u pravosudnu struku, nu uz to preustrojstvo nebje ni časa stavljena u dvojbu dalja kriepost austrijskoga gradjanskoga zakonika. — Ovo nebje doduše izrečeno osobitim kraljevskim riešenjem kao za Erdelj, nu sve naredbe, kojimi se je provadjala nova organizacija, polazile su od stanovišta, kojega se vlada nepomično držala, da svikolici austrijski zakoni i naredbe imadu ostati u krieposti, na koliko nebudu prema preustrojstvu zemlje izrično dokinuti, ili ustavnim putem preinačeni. [9])

[9]) Evo najvažnijih naredabah tičućih se pravosudnoga preustrojstva naše zemlje uslied listopadske diplome god. 1860.: U previšnjem ručnom pismu od 23. studenoga 1860. na državnoga ministra grofa Goluhovskoga izreče kralj: da bijaše u namjeri previšnjih odlukah od 20. listopada 1860., da kao što Ugarska, tako i kraljevine Hrvatska i Slavonija unutar ustanovah odredjenih diplomom listopadskom opet zadobe prijašnja ustavna prava i prijašnje ustavne uredbe, ter da napose ondje opet oživi ustrojstvo županijah. Pobliži predlozi glede ustrojstva županijah imali su biti predmetom viećanja jur sazvane banske konferencije. — Previšnjim ručnim pismom od 5. prosinca 1860. odredi kralj, da se hrvatsko-slavonski odsjek, postojeći u državnom ministarstvu, izluči iz istoga i pretvori u samostalan privremeni dikasterij dvorski, koj će osim poslovah političke uprave obavljati i one na pravosudje u Hrvatskoj i Slavoniji ili na pravne stvari iz ovih zemaljah odnoseće se poslove, koje je dosada obskrbljivalo ministarstvo pravosudja. Medjutim izradi banska konferencija naputak za privremeno uredjenje županijah, slobodnih kotarah, slobodnih gradovah itd., koj bje po banu putem jur ustrojenoga dvorskoga dikasterija predložen Njegovu Veličanstvu na potvrdu. Glava VI. predložena naputka, koja slovi o sudbenih vlastih, bje na predlog dvorskoga dikasterija bitno preinačena. Dočim je naime osnova konferencije stavljala u izgled sborne sudove u županijah i u slobodnih kotarih riečkom i bakarskom, koji će nositi ime sudbenih stolicah dotično sbornih sudovah gradskih, odredjivala nadalje, da predsjednik sudbene stolice u županijah jest jedan od podžupanah, u spomenutih pako gradovih i slobodnih kotarih prvi sudac, ter napokon imenovanje prisjednikah stolicah sudbenih u županijah povjeravala s obzirom na urodjene članove postojećih sudovah sbornih jednom za svagda velikomu županu: ustanovio je naputak

Digitized by Google

U zapadnom dielu monarkije izvelo je austrijsko zakonarstvo znamenitih promienah u gradjanskom pravu,

---

odobren previšnjom odlukom od 16. siečnja 1861., da tadašnji sborni sudovi, koji će se od sele zvati kr. županijski stolovi sudbeni, a tako i državna odvjetničtva kod tih sudovah ostaju medjutim glede ustrojstva svoga kao što jesu.

Kraljevskim odpisom od 27. ožujka 1861. ustrojen je za naše kraljevine banski stol, ter nanj preneseni poslovi višjega hrvatsko-slavonskoga urbarijalnoga suda, koj bje suvremeno razpušten. — Previšnjim rješenjem od 3. veljače 1862. stupi na mjesto dvorskoga dikasterija kralj. dvorska kancelarija za kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju.

Previšnjom odlukom od 9. travnja 1862. odobrilo je Njegovo Veličanstvo, da se ustroji kr. stol sedmorice za kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju sa sjedištem u Zagrebu, koj imade za Hrvatsku i Slavoniju preuzeti onaj djelokrug, koj je za ove zemlje vršilo do sada vrhovno sudište i vrhovni urbarski sud u Beču. Prema ustanovam kr. kancelarije dvorske od 10. lipnja 1862. ban bio je predsjednik novoustrojenoga vrhovnoga sudišta. — Uslied zakonskoga članka I. 1868. : o nagodi, koju s jedne strane kraljevina Ugarska, s druge strane kraljevine Hrvatska i Slavonija, sklopiše za izravnanje postojavših izmedju njih državnih pitanjah, bje zakonskim člankom II. : 1869. ustrojena autonomna hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada, kod koje je odjel za pravosudje preuzeo djelokrug dokinute kralj. dvorske kancelarije u poslovih pravosudnih. — Zakonski članak XVII. : 1870. ob ustrojstvu županijah ostavio je netaknut gore spomenutim naputkom opredjeljeni sudbeni djelokrug županijskih kotarskih oblastih. Sadašnje pravosudno ustrojstvo u ovih kraljevinah uredjeno je zakonom o vlasti sudačkoj od 28. veljače 1874. (sbornik kom. VIII. br. 15.), zakonom o karnostnoj odgovornosti sudacah od 28. veljače 1874. (sbornik kom. VIII. br. 16.), zakonom od 28. veljače 1874. o predsjedničtvu kr. stola sedmorice, kojim se dokida ustanova, po kojoj je ban bio ujedno predsjednikom vrhovnoga sudišta, ter odredjuje, da se stolu sedmorice ima postaviti poseban predsjednik (sbornik kom. VIII. br. 17.), zakonom od 21. studenoga 1874. ob ustroju sudovah I. molbe (sbornik kom. XXV. br. 55.), zakonom od 21. studenoga 1874., kojim se uredjuju činovni razredi i beriva urednikah, namještenih kod sudovah (sbornik kom. XXV. br. 56.), napokon zakonom od 21. studenoga 1874. o službenom odnošaju članovah državnoga odvjetničtva itd. (sbornik kom. XXV. br. 57.). Amo spada još i zakon od 10. siečnja 1874., na koliko se istim izriče odgovornost bana i suodgovornost predstojnika odjela za pravosudje u poslovih pravosudne uprave. Pravosudna organizacija razvojačene krajine temelji se pako na zakonu od 19. lipnja 1872.

Digitized by Google

koje u našoj domovini neimadu zakonske krieposti. [10]) Nu i nakon uvedbe gradjanskoga zakonika u ovih kraljevinah izdano je ustanovah, kojimi se postojeće privatno pravo preinačilo, i koje su u nas u krieposti [11]),

[10]) Vjerni obećanju, koje smo učinili u oglasu ovoga djela, mi ćemo se u našem tumaču i na nje obzirati na dotičnih mjestih. Evo važnijih promienah, kako ih navodi: Commentar zum österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche od dra. Pfaffa i Hoffmanna na str. 43. bilježci 237. prve knjige: Tako zvana kaznena novela od 15. studenoga 1867. (drž. zakonski list br. 131.); zakon od 27. lipnja 1868. (drž. zak. list br. 79. nasliedstvo na seoska dobra); zakon od 14. lipnja 1868. (drž. zak. list br. 62. dokinuće zakonah proti lihvi); zakon od 13. lipnja 1868. (drž. zak. list br. 61. o potrebštinah za utemeljenje obiteljske povjerbine); zakon od 25. svibnja 1868. (drž. zak. list br. 47. uzpostava bračnoga prava po obćem gradjanskom zakonu) i s njime u savezi stojeći zakoni od 31. prosinca 1868. (drž. zak. list br. 3. i 4. od god. 1869. pokus izmirenja i sklopljenja braka medju pripadnici raznih vjeroizpovjestih) i od 9. travnja 1870. (drž. zak. list br. 51. sklopljenje braka medju osobami, koje nespadaju k nijednoj od zakona priznatih vjeroizpovjestih); zakon od 30. svibnja 1869. (drž. zak. list. br. 93. vodno pravo); zakon od 5. ožujka 1869. (drž. zak. list br. 27. ob odgovornosti željeznicah za tjelesne ozlede i smrt čovjeka); zakon od 6. veljače 1869. (drž. zak. list br. 18. o gruntovnoj razdiobi nekretninah); stečajni red od 25. prosinca 1868. (drž. zak. list br. 1. od 1869.); gruntovni red od 25. srpnja 1871. (drž. zak. list br. 95.), uz zakone, koji se nanj odnese: bilježnički red, zakon o potrebi, da se stanoviti poslovi istoga datuma spišu u bilježničkoj izpravi (drž. zak. list br. 75., 76.); zakon od 9. travnja 1873. o tečevnih i gospodarskih zadrugah (drž. zak. list br. 70.); zakon od 19. svibnja 1874. ob osnutku željezničkih knjigah (drž. zak. list br. 70.); zakoni od 24. travnja 1874., da se sačuvaju prava onih, koji imadu založnih pisamah i o zajedničkom zastupanju pravah vlastnikah dionih zadužnicah glasećih na donosnika ili prenosivih naledjom (drž. zak. list br. 48. i 49.); zakon od 28. ožujka 1875. tičući se obiteljskih pravah prekupnje (jus retractus) upisanih u javnih knjigah, i o postupku za brisanje nekriepostnih upisah ove vrsti (drž. zak. list br. 37.) i zakon istoga datuma o zastari prava na kamate proti državnoj blagajni iz njekih državnih zadužnicah.

[11]) Naredbe, koje su gradjanski zakon preinačile i izašle do patenta, kojim bje uveden u naših kraljevinah, sadržane su u dodatku k službenomu izdanju njegova hrvatskoga teksta.

Naredbe stojeće u nas u krieposti, i izdane od proglašenja uvedbenoga patenta, to jest 29. studenoga 1852., do ustrojstva dikasterija

Digitized by Google

pa i domaće autonomno kao i zajedničko zakonarstvo doneslo je takovih ustanovah. [12])

---

dvorskoga kao najviše hrvatsko-slavonske pravosudne oblasti, nadalje naredbe izdane od potonje oblasti i kasnije ustrojene hrvatsko-slavonske kancelarije dvorske sporazumno sa zajedničkimi ministarstvi do ustrojenja autonomne i zajedničke ugarsko-hrvatske vlade, jesu sljedeće:

1. Naredba ministarstva nutarnjih dielah, pravosudja i bogoštovja od 9. listopada 1853. (drž. zak. list br. 205.) ob uvjetih, pod kojimi se badenski mužki podanici ženiti smiju u austrijskih državah.

2. Carski patent od 5. studenoga 1855., kojim se konkordat oglašuje (drž. zak. list br. 195.).

3. Carska naredba od 7. veljače 1856. glede povratka valute kod zajmovah (drž. zak. list br. 21.).

4. Carski patent od 8. listopada 1856. o ženitbah katolikah (drž. zak. list br. 198.).

5. Naredba ministarstvah unutarnjih dielah, pravosudja, trgovine i obrta od 21. travnja 1857. ob izvlastbi k §§-om 364., 365. o. g. z. (drž. zak. list br. 82.).

6. Carski patent od 27. travnja 1858. ob uporabi austrijske vriednosti na razmjerja pravna (drž. zak. list br. 63.).

7. Razpis ministarstva pravosudja od 5. svibnja 1858. glede kamatne mjere po austrijskoj vriednosti kod zajmovah (drž. zak. list br. 72.).

8. Carska naredba od 3. lipnja 1858. glede djece iz nevaljanih ženitbah, koje nepodpadaju ustanovam zakona br. 185. drž. zak. list ex 1856. (drž. zak. list br. 92.).

9. Naredba ministarstvah za bogoštovje i nastavu i pravosudje, te glede krajine vrhovnoga zapovjedničtva vojske od 13. lipnja 1858. (drž. zak. list br. 95.) o sklapanju pravnih poslovah po duhovnih redovih i korporacijah.

10. Naredba ministarstva pravosudja od 21. srpnja 1858., kojom se razjašnjuje §§. 1478., 1480, 1485. i 1486. o. gradj. zak. (drž. zak. list br. 105.).

11. Naredba ministarstva pravosudja od 26. listopada 1858., kojom je moratorij ukinut (k članku IX. uvedbenoga patenta; drž. zak. list br. 189.).

12. Naredba ministarstva pravosudja, bogoštovja i nastave od 7. veljače 1859. o poblizih ustanovah čl. XXI. konkordata (drž. zak. list br. 33.).

13. Carska naredba od 29. studenoga 1859. ob ukinuću §. 124. o. gradj. zak. (drž. zak. list br. 217.).

14. Naredba ministarstva pravosudja ter bogoštovja i nastave od 14. prosinca 1859. ob oprostu doprinašanja krstnih listovah kod ženitbah katolikah (drž. zak. list br. 222.).

Digitized by Google

S pitanjem o teritorijalnoj krieposti gradjanskoga zakonika stoji u savezu ustanova, izviruća iz priznanoga medjunarodnoga prava, da se austro-ugarski ratni brod uvjek, a trgovački brod u morskih predjelih, koji nisu podčinjeni tudjoj državnoj vlasti, imadu smatrati

15. Carska naredba od 6. siečnja 1860. o preinaci §. 593. obć. gradj. zak. (Sbornik ex 1863. br. 7.).

16. Carska naredba od 18. veljače 1860. o sposobnosti izraelićanah, da mogu posjedovati nepokretnine (Sbornik br. 59. ex 1863.).

17. Carska naredba od 27. travnja 1860., kojom je §. 29. obć. gradj. zak. ukinut (Sbornik br. 75. ex 1863.).

18. Naredba ministarstva pravosudja i vrhovnoga zapovjedničtva vojske od 12. srpnja 1860. o prodaji i zaduživanju crkvenih dobarah (Sbornik br. 102. od g. 1863),

19. Naredba ministarstva pravosudja od 19. rujna 1860., sadržavajuća razjašnjenja k §-u 461., 466. o. g. zak. (Sbornik br. 120. od g. 1863.).

20. Zakon od 7. studenoga 1862. o trgovini promessami. (Sbornik br. 305. iz 1863.)

21. Razpis dvorske kancelarije od 2. studenoga 1864. br. 4176/900. (Sbornik br. 62.) o povlastih austr. zemljo-vjeresijskoga zavoda.

22. Državni ugovor s Francezkom od 11. prosinca 1866. o zaštiti autorskoga prava (Sbornik br. 137.) i okružnica namjestničkoga vieća od 24. ožujka 1867. br. 1031. ob izvršbi toga ugovora (Sbornik br. 4.).

[12]) Autonomni zakoni, koji se tiču privatnoga prava, jesu sliedeći:

1. Zakonski članak IX. : 1870. ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu. (Sbornik kom. XVI. br. 55.).

2. Zakonski članak X. : 1870., kojim se ukida postupak nagodbeni uvedeni naredbom ministra pravosudja i trgovine od 18. svibnja i 15. lipnja 1859. (Sbornik komad XVI. br. 56.).

3. Zakonski članak od 21. listopada 1873. o ravnopravnosti izraelićanah sa sliedbenici ostalih priznanih vjerozakonah. (Sbornik kom. XXI. br. 61.).

4. Zakon od 3. ožujka 1874. o zadrugah. (Sbornik kom. IX. br. 18.)

5. Zakon od 10. siečnja 1875. o konačnom razterećenju krčevinskih, gornih i činženih zemaljah. (Sbornik kom. IV. br. 8. ex 1876.)

6. Zakon od 26. studenoga 1876. ob izvlastbi nekretninah u gradu Zagrebu. (Sbornik kom. XXXVI. br. 94.)

7. Zakon od 29. prosinca 1876., kojim se preinačuju njekoje ustanove o zadružnih odnošajih, sadržane u krajiškom zakonu od 8. lipnja 1871. o promjeni njekih administrativnih odredabah itd. (Sbornik kom. IV. br. 5.)

8. Zakon od 8. prosinca 1877. o preinaci zakonskoga članka IX. 1870. ob ukinuću zakonah proti lihvarstvu. (Sbornik kom. XXXIII. br. 70.)

Digitized by Google

kao teritorij monarkije. Prema tomu neima dvojbe, da se pravni poslovi, sklopljeni na hrvatskom trgovačkom brodu na otvorenu moru (alto mare), imadu

9. Zakon od 8. prosinca 1877. o dužnosti željezničkih podhvatničtvah naknaditi štetu, počinjenu na željeznicah dogodjaji, s kojih čovjek izgubi život ili bude ranjen. (Sbornik kom. XXXIII. br. 71.)

10. Zakon od 8. prosinca 1877., kojim se dopunjuje zakon od 3. ožujka 1874. o zadrugah u pogledu razredjivanja sa zadružnimi dielovi za vrieme nerazdjeljene zadružne zajednice. (Sbornik kom. XXXI, br. 72.)

Zajednički ugarsko-hrvatski zakoni, koji se tiču privatnoga prava, jesu sliedeći:

1. Zakonski članak I. : 1868. o vodjenju posebne usredotočene gruntovnice željeznicah i kanalah, nalazećih se u zemljah ugarske krune (Sbornik kom. IV. br. 6. ex 1869.).

2. Zakonski članak LV. : 1868. ob izvlastbi, na koliko se ista provadja u svrhe spadajuće u područje zajedničkoga zakonarstva i uprave (Sbornik kom. IV. br. 6.). Moramo opaziti, da je valjanost toga zakona u Hrvatskoj i Slavoniji preporna, jer zemaljska vlada stoji na stanovištu, da zakoni o izvlastbi u obće bez obzira na svrhu izvlastbe spadaju u autonomno zakonarstvo ovih kraljevinah, dočim ugarska vlada zastupa mnienje, da se izvlastbe u svrhe spadajuće u djelokrug zajedničkoga zakonarstva i uprave imadu provadjati po ustanovah zajedničkoga zakona. Pitanje nije još riešeno, nu zemaljska vlada bez uštrba konačnoga njegova rješenja u interesu željezničkih radnjah, naročito prigodom gradjenja karlovačko-riečke željeznice pristala je, da se izvlastbe u svrhe zajedničke provode i u obsegu ovih kraljevinah na temelju navedena zakona.

3. Zakonski članak XLIII.: 1871. o državnom ugovoru sklopljenu dne 20. rujna 1870. sa sjedinjenimi državami amerikanskimi u predmetu uredjenja državljanstva izseljenikah (Sbornik kom. XXII. br. 67. ex 1871.).

4. Zakonski članak XXXIX.: 1871. o družtvih za uredjenje vodah (Sbornik kom. I. br. 3. ex 1872.).

5. Zakonski članak XXXVI. 1876. tičući se osjeguranja založnicah (Sbornik kom. XXIX. br. 84.).

6. Zakonski članak XXV. 1878. o podignuću i povlastici austro-ugarske banke (Sbornik kom. XXIX. br. 67.).

Konačno za razvojačenu krajinu važan je zakon od 8. lipnja o preinaci njekojih administrativnih uredabah u vojničkoj krajini. (Eugen v. Sax, Sammlung der auf die Entmilitarisirung der Belovarer Grenze, der Gemeinden Militär-Sissek und Zengg, sowie die Reform der Grenze bezug nehmenden Allerh. Manifeste itd. Agram 1871.)

Digitized by Google

prosudjavati po ustanovah gradjanskoga zakonika, stojećega u krieposti u ovih kraljevinah. [13])

Izvan granicah zemaljah u monarkiji, za koje gradjanski zakonik stoji u krieposti, ima isti obvezatnu moć za austrijske državljane, koji stanuju u sgradah komende njemačkoga reda u Frankfurtu na Majni i nalaze se u službi reda, za njihovu služinčad, na koliko sliedi forum glave obitelji, kao i za austrijske državljane u Turskoj, i tudjince, uživajuće zaštitu c. i kr. konzulatah u istom earstvu. [14])

---

[13]) Vidi §§. 65., 66. i 67. zakonskoga članka I. 1868. o nagodi s Ugarskom, naročito §. 59. istoga: „Obzirom na to, da su kraljevine Hrvatska i Slavonija politički narod, imajući posebni svoj teritorij i u pogledu nutarnjih svojih poslovah vlastito zakonarstvo i autonomnu vladu itd. itd.“ S obzirom na različitost privatnoga prava postojećega u monarkiji, koja u tom obziru nije dualistička, već trialistička, i s obzirom na to, da je našoj domovini u skupu zemaljah ugarske krune temeljnim zakonom priznan posebni teritorij, pita se, koje od privatnih pravah postojećih u monarkiji valja na brodu, koj sačinjava suvlastničtvo austrijskih, ugarskih i hrvatskih pripadnikah? Ima li u tom slučaju odlučiti pripadnost osobah, koje na brodu sklapaju pravni posao? A što onda, ako su one pripadnici raznih autonomnih teritorijah? Ako nisu austrijski ili ugarsko-hrvatski drvavljani? Nebi li bilo najshodnije, da o pripadnosti broda k jednomu od trijuh autonomnih teritorijah odluči pripadnost suvlastnika imajućega najveći broj karatah, a u slučaju suvlastničtva u jednake diele upis broda u registrih pomorske oblasti jedne ili druge države monarkije? Ova pitanja nisu još riešena po kompetentnih zakonarstvih, ter nam nije bar poznato, da se misli na njihovo riešenje. U interesu pravne sigurnosti valjalo bi to što prije učiniti.

[14]) Carska naredba od 29. siečnja 1855. (drž. zak. list br. 23.) §§. 8. i 9. Ministarska naredba od 31. ožujka 1855. (drž. zak. list br. 58.). U smislu ovih naredabah imadu konzularni sudovi u gradjansko-pravnih poslovih uporavljivati gradjanski zakonik i naknadne ustanove k istomu, izim slučajevah, u kojih: *a*) obće priznato običajno pravo ili osobiti propisi neodredjuju inače, ili *b*) u sudbenom obsegu konzulata neima onih posebnih uredabah ili nepostoje takovi faktični odnošaji, bez kojih nije moguće uporaviti gradjanskoga zakonika. — U Egiptu stegnuta je sudbenost c. kr. konzulatah. Vidi: Naredba bana od 23. svibnja

Digitized by Google

Konačno valja još opaziti, da je više ustanovah gradjanskoga zakona u krieposti u onih bavarskih zemljah, koje su njekoč spadale k teritoriju monarkije, kao i u Liechtensteinskoj suverenoj kneževini Vaduc.

II. Ocjena obćega gradjanskoga zakonika.

U novije doba iznešeno je na vidjelo ogromna gradiva, tičuća se radnjah oko gradjanskoga zakonika.[1]) Najznamenitije je ono gradivo, koje se odnosi na tri čitanja osnove (1801.—1810.), naročito pako valja nam iztaknuti govor, kojim je Zeiller otvorio prvo čitanje, i prilog predstavci od 19. siečnja 1808., kojom bje osnova, nakon dovršena drugoga čitanja, predložena caru na sankciju.[2])

Mi ćemo pokušati, da na temelju tih izpravah[3]) označimo što kraće temeljne misli, koje su vodile kodifikatore našega zakona.

1876. br. 2017. izdana na temelju previšnjega rješenja od 3. siečnja 1876., dok se sudbenost konzulatah neustanovi zakonom. U podkraljevini Egipatskoj ustrojeni su naime osobiti sudovi za tako zvane mješovite parnice, prema: Reglement d'organisation judiciaire pour les procès mixtes en Egipte. Po glasu razpisa kr. vladnoga odjela za pravosudje od 13. lipnja 1876. br. 2448. (Sbornik br. 62.) ovi su sudovi počeli uredovati dne 1. veljače iste godine. Za prekolitavske zemlje ograničena je sudbenost konzulatah u Egiptu prema istim načelom zakonom od 20. siečnja 1875. (drž. zak. list br. 12.) i carskom naredbom od 18. prosinca 1875. (drž. zak. list br. 154.).

[1]) Pfaff u Grünhutovoj Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart: Ueber die Materialien des österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches. 2. svezka na str. 254—317.

[2]) Oba spisa pretiskana su u: Excurse über österreichisches allgemeines Recht. Beilagen zum Commentar von Dr. Pfaff i Dr. Hoffman na str. 36—86.

[3]) Kod toga razlaganja upotriebiti ćemo često u doslovnom prevodu sadržaj tih izpravah.

Digitized by Google

Zeiller reče u spomenutom govoru, da se svojstva dobrih zakonah mogu svesti na dva glavna svojstva, na nutarnju i na vanjsku vriednost njihovu. Prvo tiče se sadržaja, drugo forme.

Nutarnja vriednost civilnoga zakonarstva sastoji u pravednosti, ter se ovoj uzvišenoj svrsi imadu podčiniti sva ostala sredstva. Postulat pravice razstavlja se opet u više drugih zahtievah. Prvi izmedju njih jest, da gradjanski zakoni nestežu bez nužde slobode gradjanah. Za slobodom teži svako razumno biće, bez slobode neima zadovoljna, sretna čovjeka. Zakonodavac je otac svojim podanikom, njegova je doduše štititi slabije od jačih, neizkusne od varalicah; nu državljanu, koj je po dobi i razboru sposoban upravljati svojimi poslovi, nesmije se uzkratiti sloboda, koja neizlaže opasnosti javne i privatne sigurnosti. Ovo načelo zahtieva, da se uzdrži kriepost poslovah, koji nestoje u oprieci sa navedenimi uvjeti, da se pravni poslovi, kao što su oporuke, ugovori nevežu na suvišne kautele i formalnosti, koje škode prometu i uništuju kredit; da se prava suprugah, roditeljah, tutorah itd. suzbiju u prave granice.

Ako su zakoni nuždni, da se nikomu neučini krivo, to imaju oni obvezati sve gradjane. Ravnopravnost svih gradjanah pred zakonom, ovaj temeljni uvjet državne zajednice, sastoji pako u tom, da se u svakoga poštuju prava, koja su nerazdruživo spojena s pojmom razumna bića i državljanstva; da svakomu bude otvoren put steći prava na zakoniti način; da osobna sigurnost, poštenje i imetak svih gradjanah, bez obzira na stalež, vjeroizpovjest stoji pod zaštitom zakona.

Digitized by Google

Pravednost valja da se protegne na sva djela, na sve poslove. Gradjanski zakoni imaju s toga biti podpuni tako, da nebude pravna slučaja, koj se nebi mogao riešiti na temelju zakona. O tom zahtjevu, veli Zeiller, da ga je najteže izpuniti, jer bi zakonodavac udario stranputicom, na kojoj nebi nikada došao do cilja, kad bi htio izcrpiti sve slučajeve slovi zakona; kad bi obvezao sudca na doslovnu uporabu zakona; kad bi mu zabranio da tumači zakon prema duhu njegovu i obćenitim pravnim načelom; u kratko, kad bi htio pretvoriti sudca u mašinu, koja bi navješćivala, što je pravo. Usuprot ako zakonodavac polazi iz obćenitih načelah pravah, ako o raznovrstnih pravnih poslovih ustanovi obćenite i jasne pojmove; ako iz njih izvadja obćenita pravila za prosudjivanje odnosnih pravah i dužnostih; ako postavi sudce sposobne razmišljati, ter im dozvoli, da se, upóravljivajući zakon, postepeno povrate k onomu vrelu, iz kojega je on sam crpio, kad je pisao zakon, — onda je opravdana nada, da će tužbe o nepodpunosti zakona biti veoma redke. To vrelo pako, kako ćemo kasnije viditi, jest po nazorih tadašnje teorije pravo naravno, ili kako ga inače krste u spisih tičućih se kodifikacije: pravo razuma, filosofičko pravo, naravna načela pravednosti i pravičnosti, o kojem pojmu progovoriti ćemo obširnije kod §§-ah 6. i 7. zakona.

Zakonodavac valja nadalje, da čuva osebinu gradjanskoga zakonika, to jest, da unj neprimi ništa, što spada na druge grane zakonarstva.

Medju važnimi svojstvi, koja se tiču nutarnje vriednosti zakona, broji još Zeiller, da ustanove njegove budu u medjusobnom skladu, da odgovaraju okolnostim

Digitized by Google

zemlje, kojoj je namienjen (forma vladanja, klima, vjeroizpovjest, običaji stanovnikah itd).

Ovoliko o svojstvih tičućih se nutarnje vriednosti zakona.

Vanjska vriednost ili forma zahtieva prije svega, da zakon bude valjano proglašen, i da nestupi u kriepost prije, nego li se državljani i sudci sa njegovimi ustanovami upoznadu. Znanje zakona visi pako o njegovoj jasnoći i izvjestnosti. Zeiller, govoreći o tih svojstvih, primjećuje, da se od zakonodavca nemože zahtievati, da uzpiše zakon u popularnom slogu, razumljivom i čovjeku najnižega razreda pučanstva, nego da će bit dostatno, ako zakon bude tako spisan, da ga izobražen gradjan bude u stanju razumjeti.

Uz jasnost i izvjestnost zahtieva se još za vanjsku vriednost zakonah, da ih nebude previše, i da budu što kraći. Težko je doduše, veli izvjestitelj, spojiti ova svojstva, jer „brevis esse laboro, obscurus fio“; nu bude li se zakonodavac uklanjao izcrpljivoj kazuistici, bude li propustio normirati slučajeve, koji se nedogadjaju tečajem stoliećah, i koji su plod sofistička ciepidlačenja; bude li pridržao pojmove i maksime, koje su duboko ukorjenjene u pravnoj sviesti naroda, kojemu je zakon namienjen, nebudu li se u zakonu razlagali pojmovi, koje su znanost i život nedvojbeno ustanovili, polučiti će se i ta svrha.

K izvjestnosti i jasnosti doprinieti će najviše shodno poredanje zakonskih ustanovah. U zakonu nemože se usvojiti strogo didaktički red učevne knjige, već valja nastojati, da se spoje suvisle materije, koje izviru iz zajedničkih načelah. Prema tomu usvojen je

Digitized by Google

u zakonu sistem inštitucijah uz preinake, o kojih se je držalo, da će s obzirom na jasnost sistem usavršiti.

Ovo su temeljne misli, o izvedenju kojih nastojali su redaktori gradjanskoga zakona.

Sud, koj o tom zakonarskom djelu izrekoše i domaći i tudji pravnici, bio je jako povoljan, ter ni kritika, koja se je pojavila u zadnje doba, naročito uslied pravno-historičkoga pravca, kojim je i u Austriji udarila pravna znanost, nije mogla oboriti uvjerenja, da je austrijski gradjanski zakonik zakonotvorno djelo, koje još dan danas pored napredka pravnih znanostih zauzima odlično, ako ne prvo mjesto medju suvremenimi gradjanskimi zakoni.

Unger, koj se je prvi latio njegove kritike, izjavio je opetovano, da je gradjanski zakon relativno izvrstno djelo, da se pod njegovim gospodstvom pravni odnošaji razvijaju jednostavno i neprisilno, da ga državljani smatraju dragocjenom stečevinom. [4])

Nedade se tajiti, da ima u zakonu odsjekah, kojimi se može razlogom prigovarati, da naročito sistematično poredanje njegovih ustanovah, pored jednostavnosti, za kojom su težili redaktori, nije bez mahnah, da ima u njem propisah, koji spadaju u učevnu knjigu, da je zastarjela teorija o naravnom pravu, koje su se redaktori držali, rodila često rezultati, koji se sa strogo pravnoga stanovišta nedadu opravdati, da je težnja za što većom

[4]) Unger: Besprechung des sächsischen Entwurfes (1853) st. XI.; die Verlassenschaftsabhandlung in Oesterreich (Wien 1862). Ovo je djelce pohrvatio dr. Pilepić, i prevod izašao je najprije u „Pravniku“, koj sam ja izdavao na Rieci godine 1862, a kasnije u posebnom otisku kod Mohovića na Rieci. Nije mi pri ruci. Der revidirte Entwurf eines bürgerlichen Gesetzbuches für das Königreich Sachsen (Leipzig 1861).

Digitized by Google

kratkoćom rodila često nepodpunosti; nu i sam Unger priznaje, da dodje li jednom do revizije zakona, i ove će se mahne lahko odstraniti preradnjom njekih odsjekah i preinakom sistematičnoga reda.

I u našoj se domovini visoko cieni taj zakon, koj evo skoro dvadeset sedam godinah blagotvorno djeluje na razvoj privatno-pravnih odnošajah. Istina je svakako, da ima u njem, naročito u nasliednom pravu, ustanovah, koje neodgovaraju posve osobitim našim okolnostim; nu u bitnosti smatra se i u nas taj zakon blagodati, koje makar nas s njome nadarila era narodnomu našemu biću neprijatna, nitko neželi se odreći.

III. Književnost obćega gradjanskoga zakonika. [1])

A. Bibliografička djela:

Dr. M. v. Stubenrauch, Bibliotheca juridica austriaca. Verzeichniss der in Oesterreich (ausser Ungarn) erschienenen Druckschriften. (Wien 1847).

B. Sistematična djela:

Adalb. Theod. Michel, Grundriss des heutigen österr. allg. Privatrechtes (Olmütz 1855). Izašla su samo dva svezka.

Jos. Unger, System des österr. allg. Privatrechtes. Leipzig I. knjiga (1856), II. knjiga (1859). Obe knjige, koje sadržavaju samo obćeniti dio, tiskane su nepromjenjeno godine 1863. Treće izdanje izašlo je godine 1868., a četvrto 1876. Od posebnoga diela izašlo je godine 1863. samo „nasliedno pravo“ kao VI. knjiga, 2. izdanje god. 1871.

[1]) U tom odsjeku nanizati ćemo važnija njemačka i talijanska djela.

Digitized by Google

E. Forlani, Corso sistematico di diritto privato universale con riguardo alle istituzioni del diritto romano, austriaco itd. (Milano 1873). Izašla je dosele prva knjiga. Diritto materiale (Parte generale).

C. Komentari:

Franz von Zeiller, Commentar über das allg. bürg. Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der österr. Monarchie. (Wien u. Triest 1811—1813). 6 knjigah.

Georg Scheidlein, Handbuch des österr. Privatrechtes (Wien und Triest 1814—1815). 3 knjige.

Michael Schuster, Theoretisch-praktischer Commentar über das allgemeine bürg. Gesetzbuch. 1. knjiga, koja obuzima sam patent o proglasu i 43 paragrafah.

Fr. Xav. I. F. Nippel, Erläuterungen des allg. bürg. Gesetzbuches itd. (Grätz 1830—38). 11 knj.

Jos. Winiwarter, Das österr. bürg. Recht, systematisch dargestellt und erläutert (Wien 1831—1838), 5 knjigah. — 2. izdanje 1838—46.

Jos. Ellinger, Handbuch des österr. Civilrechtes. Wien. 6. Auflage 1858.

Dr. M. v. Stubenrauch, Das allg. bürg. Gesetzbuch sammt den dazu erflossenen Nachtragsverordnungen und den über die Einführung dieses Gesetzbuches in Ungarn ... getroffenen Bestimmungen, mit Rücksicht auf das praktische Bedürfniss. (3 Bände. Wien 1853—1858). Drugo preradjeno izdanje toga djela izašlo god. 1863—1865.

Digitized by Google

L. v. Kirchstetter, Commentar zum österr. allg. bürg. Gesetzbuche (Leipzig u. Wien 1868).

Onofrio Taglioni, Commentario al codice civile universale austriaco (10 vol.). Milano 1816—1828.

Dr. Leopold Pfaff i Dr. Franz Hoffmann, Commentar zum österr. bürg. Gesetzbuche. Dosele izašle su dvie knjige, od kojih prva obuzima obširnu povjest kodifikacije, uvedbeni patent i 11 paragrafah, druga nasliedno pravo. Uz te dvie knjige izašla su dva svezka „Excurse“, koji sadržavaju monografijah njekih partijah privatnoga prava i izvadak iz zapisnikah zakonotvornoga povjerenstva. (Wien 1877, 1878).

Giuseppe Carozzi, Giurisprudenza del codice civile univ. della monarchia austriaca, diviso in diversi trattati esposti secondo l' ordine delle materie in esso contenute (22 vol.). Milano 1818—1830.

Gioachimo Basevi, Annotazioni pratiche al codice civile austriaco. Šesto izdanje. Milano 1855.

Dr. Jacopo Mattei, I paragrafi del codice civile austriaco avvicinati alle leggi romane, francesi e sarde. Venezia 1852—1853. 4 vol. ed una appendice.

Nicolò Foramiti, Il codice civ. gen. austriaco, corredato di tutte le leggi ad esso relative . . . annotato col testo tradotto delle corrispondenti leggi romane, illustrato colle principali massime di diritto ammesse dai tribunali. Venezia 1852—1859. 3 vol. 8vo.

Digitized by Google

D. Sravnjivajuća djela:

Dr. S. Linden, Das früher in Oesterreich übliche gemeine und einheimische Recht nach der Paragrafenfolge des neuen bürg. Gesetzbuches. Ein Handbuch für Justizmänner bei Entscheidung älterer Rechtsfälle (Wien u. Triest). 3 diela.

M. Füger von Rechtborn, Das alte und neue Privatrecht in Ungarn ... bezüglich seiner Fortdauer und Rückwirkung dargestellt. (Hermannstadt 1858.)

Giuseppe Ant. Castelli, Confronto analitico del codice civile della monarchia austr. colle leggi romane (Milano 1816).

E. Povremeni tiskopisi:

Zeiller, Jährliche Beiträge zur Gesetzkunde und Rechtswissenschaft (1806—9), 4 svezka; 1810. na novo tiskano pod naslovom: Vorbereitung zur neuesten österr. Gesetzkunde.

Dr. C. J. Pratobevera, Materialien für Gesetzkunde und Rechtspflege in den österr. Erbstaaten. Wien 1814—29. 8 knjigah.

Zeitschrift für österr. Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde; herausgegeben von Dr. Vinzenz August Wagner, za njegovom smrti po dr. Dollineru, Kudleru i Fränzlu. Od god. 1840. po Kudleru, Stubenrauchu, kasnije i dr. Tomašeku pod naslovom: Oesterr. Zeitschrift für Rechts- und Staatswissenschaft do god. 1848. Od ovoga po razvoj privatnoga prava u Austriji znamenitoga časopisa izlazio je i talijanski prevod dr. Fortisa do godine 1846.

Digitized by Google

Der Jurist, eine Zeitschrift vorzüglich für die Praxis des gesammten österr. Rechtes, sudjelovanjem Kitke, M. v. Stubenraucha, M. Mühlfelda i drugih, izdavao u Beču T. S. Wildner (v. Maithenstein).

Magazin für Rechts- und Staatswissenschaft mit besonderer Rücksicht auf das österr. Kaiserreich. Herausgegeben von Dr. Fr. Haimerl (Prag 1850—1857). 16 knjigah.

Oesterr. Vierteljahrsschrift für Rechts- u. Staatswissenschaft, herausgegeben von Dr. Fr. Haimerl (Wien 1858—1866). 18 knjigah.

Zeitschrift für das Privat- u. öffentliche Recht der Gegenwart, von Dr. C. S. Grünhut (Beč 1874.). Izlazi još sada.

Gerichtszeitung allg. österr. Izlazi od g. 1850. u Beču.

Zeitschrift für Gesetzkunde und Rechtspflege, zunächst in Ungarn, Croatien, Slavonien, Siebenbürgen, Temeser Banat. Redigirt von Dr. Franz Petruška. Prestao koncem 1860.

Gerichtshalle. Ein Organ für Rechtspflege und Volkswirthschaft. Redakteur Dr. Ignaz Pisko. Izlazi u Beču od godine 1857.

Zeitschrift für das österr. Notariat. Izlazi u Beču od godine 1859. Od godine 1868. pod naslovom: Zeitschrift für das Notariat und freiwillige Gerichtsbarkeit.

Juristische Blätter. Eine Wochenschrift, herausgegeben von Dr. Lothar Johanny, izlazi u Beču od god. 1872.

Digitized by Google

Pravnik, list za pravne i državne znanosti, izdavao na Rieci dr. Marian Derenčin tečajem godine 1862.

Mjesečnik izdaje od godine 1875. pravničko družtvo u Zagrebu, a uredjuje ga dr. Blaž Lorković, od godine 1877. uz dra. Jaromira Haněla.

Pravo, pravničko-upravni list od godine 1874. u Spljetu, uredjuje Anton Šimonić.

Giornale di giurisprudenza pratica. Urednici L. Beretta i P. Putelli, kasnije Pellatis. (1846.—1862.).

L' Eco dei tribunali. Urednici Deodati i Zajotti. Mletci 1851.—1866.

F. Sbirke zakonah i naredabah:

Jos. Winiwarter, Handbuch der Justiz- und politischen Gesetze und Verordnungen, welche sich auf das allg. bürg. Gesetzbuch beziehen. Wien 1829. 3 Bände. 2. izdanje 1835. 3. izdanje 1844.

Damianić, Ergänzungsband zu Winiwarters Handbuch 1859.

Michel, Sammlung der neuesten auf das österr. Privatrecht sich beziehenden Gesetze und Verordnungen. Prag 1850.

Andr. Visini, Handbuch der Gesetze und Verordnungen, welche sich auf das allg. bürg. Gesetzbuch beziehen. Wien 1837. 2 Bände.

Sammlung der seit dem Regierungsantritte Sr. Majestät bis zum Schlusse des Jahres 1855 erlassenen und noch in Kraft bestehenden Gesetze u. Verordnungen im Justizfache. Auf Veranlassung des k. k. Justizministeriums herausgegeben von

Digitized by Google

dem Vorstande des k. k. Redactions-Bureau des Reichsgesetzblattes (Wien bei Manz). 22 knjigah.

G. Zbirke sudbenih riešitbah:

Fr. Peitler, Sammlung von Entscheidungen zum allg. österr. bürg. Gesetzbuche. Umfassend Rechtsfälle und Erkenntnisse von 1813— 1857. Nach der Paragraphenordnung des Gesetzes zusammengestellt. (Wien 1858).

Sammlung von civilrechtlichen Entscheidungen des k. k. obersten Gerichtshofes (Wien). 1. knjiga 1859. od Glasera i Ungera, od 2. knjige Glaser, Unger i Walther. Izašlo je dosele osam knjigah.

Jul. Schimkovsky, Die Rechtsgrundsätze der Entscheidungen des k. k. obersten Gerichtshofes zum allg. bürg. Gesetzbuche (Graz 1869).

Jul. Schimkovsky, Die Rechtssprechung des k. k. österr. obersten Gerichtshofes in allen Zweigen der Civil- und Strafgesetzgebung. Jahrbuch für österr. Juristen. Beč 1867.—1872.

Entscheidungen des k. k. obersten Gerichtshofes in Civilsachen, veröffentlicht auf dessen Veranlassung von der Redaction der a. ö. Gerichtszeitung (Wien 1873—1876). Dosele tri svezka s registri (Spruchrepertorium i Judikatenbuch).

Digitized by Google

Patent ob uvedbi

od 1. lipnja 1811.

Mi Frane prvi,

po milosti božjoj cesar austrijanski, kralj ugarski i češki, nadvojvoda Austrije itd.

I. Promišljajuć, da zakoni gradjanski, da osiguraju podpuno gradjane u uživanju svojih pravah posebničkih, valja da su ne samo utemeljeni na obćenih načelih pravde, nego i opredieljeni po osobitih odnošenjih stanovnikah, oglašeni u jeziku kojega razumiju, i urednom zbirkom sačuvani u vazdašnjoj uspomeni, Mi smo se još od Našega uzašašća na prestolje neprestano starali, da se dokonča jedan podpuni domaći zakonik, kojega sastavljenje bilo je još po Naših predcih naredjeno i započeto.

II. Osnova, koju za Našega vladanja bijaše sgotovilo Naše dvorsko zakonotvorno povjereništvo, bila je na isti način, kao negda osnova zakonika vrhu zločinstvah i težkih redarstvenih prestupakah, predana na razsudjenje osobitim povjereništvom na to ustanovljenim u različnih prokrajinah, a medjutim u Galiciji stavljena u djelo.

III. Pošto smo se tim načinom radi popravke ove toli važne grane zakonotvorstva okoristili mnenji pravoznalacah i izkustvom dobivenim kroz praktično uporavljanje, odlučismo zatim oglasiti ovi obćeni gradjanski zakonik po svih Naših nasliednonjemačkih pokrajinah, i naredjujemo, da on s 1. siečnja 1812. u život stupiti ima.

Prediduće stavke slove o motivih i povjesti kodifikacije, o čem smo obširnije progovorili u uvodu.

U trećoj stavci označuje se ovaj zakon kao „obći gradjanski zakonik“ (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch), ter se je dosele učilo, da se je ovim naslovom htjelo izraziti, da zakonik sadržava jedino i izključivo obće privatno pravo (jus generale), t. j. one privatno-pravne ustanove, koje valjaju za sve osobe

Digitized by Google

i stvari u jednakih odnošajih u oprieci sa osobitim privatnim pravom (jus speciale), to jest sa privatnopravnimi ustanovami, koje valjaju za stanovite pojedine razrede osobah i stvarih. [1])

Nu novijimi je iztraživanji po našem mnienju nepobitno dokazano, da se spomenuti naslov neodnosi na sadržaj zakona, već na teritorijalni obseg, za koj je stekao obvezatnu moć. [2]) I zaista §. 11. zakonika propisuje, da samo one ustanove pojedinih zemaljah i pokrajinah imaju moć zakona, koje će zakonotvorac potvrditi poslie oglasa zakonika. Pitanje dakle, da li će i nakon uvedbe gradjanskoga zakonika ostati u krieposti partikularno privatno pravo postojeće u pojedinih zemljah, ovo pitanje nebje riešeno ni za kodifikacije zakonika, ni samim zakonikom. Iz radnjah oko kodifikacije, iz težnje, koja je kodifikatorom lebdila pred očima, iz ustanove §-a 11. može se razabrati, da nije postojala namjera staviti posvema izvan krieposti partikularno privatno pravo pojedinih zemaljah, već da se je htjelo učiniti kraj pravnoj neizvjestnosti, koja je izvirala iz subsidijarne krieposti tako zvanoga obćega prava (gemeines Recht [3]), postaviv na njegovo

[1]) Ovako uči: Zeiller komentar I. str. 19., 94. Winiwarter (2. izdanje) I. str. 48., koj o naslovu zakona veli, da je pleonastičan, jer izraz „gradjansko pravo“ obuzima jedino obće privatno pravo. Unger System I. str. 10.

[2]) Pfaff u Grünhutovoj Zeitschrift II. str. 285. Pfaff i Hoffmann, Commentar I. str. 77—84.

[3]) Pod obćim pravom razumjevalo se je u vrieme kodifikacije rimsko pravo, kanoničko pravo i longobardičko feudalno pravo. U patentu ob uvedbi uzima se ovaj izraz u užem smislu, ter se istim označuje rimsko pravo modificirano dakako pravom kanoničkim i domaćim. Može se tvrditi, da su kodifikatori rabili izraze „rimsko pravo“ i „obće pravo“ kao istovjetne. Za ovo uže shvaćanje govori i to, što vrela feudalnoga i postojećega crkvenoga prava nisu stavljena izvan krieposti ni patentom ob uvedbi, ni samim zakonikom. Vidi §. 359. o. g. z. Winiwarter I. str. 32. Stubenrauch: Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch I. (1. izdanje) str. 27. i sliedeće. Kirchstetter str. 4. Pfaff i Hoffmann I. str. 87. O tom više kod razjašnjenja 4. stavke patenta ob uvedbi.

Digitized by Google

mjesto gradjanski zakonik. Prema tomu, pošto je „obći gradjanski zakonik“ stupio na mjesto „obćega prava“ (jus commune), izraz „obći“ ima se shvatiti u oprieci sa „partikularnim“ a ne „posebnim pravom“ (jus speciale). Ovaj nazor podupira okolnost, što je jozefinskomu postupniku nadjenut naslov „obćega postupnika“ očito zato, da izrazi namjeru uvesti u svih nasliednih zemljah jednolični postupak. Ovaj nazor podupiraju nadalje izjave sadržane u zapisnicih o viećanju osnovah ovoga zakona kao i naslov svih ovih osnovah.

IV. Za to prestaju imati moć pravo obćeno do sada primljeno; prvi dio zakonika gradjanskog oglašen 1. stud. 1786.; zakonik gradjanski izdan za Galiciju i svi ini zakoni i običaji, koji se odnose na predmete ovoga obćega gradjanskoga prava.

Uvedbom novoga gradjanskoga zakonika stavljeni su dakle izvan krieposti:

1. Obće pravo. — Što se pod njim razumieva, rekli smo kod prediđućih stavkah;

2. jozefinski zakonik, to jest prvi dio gradjanskoga zakonika;

3. zapadno-galički zakonik;

4. ini zakoni i običaji, koji se odnose na predmete gradjanskoga zakonika.

Zakonici navedeni pod 2. i 3. stavljeni su izvan krieposti u cielu njihovu sadržaju, a ne samo u onih njihovih ustanovah, koje se tiču predmetah uvedena zakonika.

Tumačitelji gradjanskoga zakonika uzimaju, da još sveudilj postoje u krieposti one ustanove spomenutih zakonah, koje se tiču administrativnih ili postupovnih propisah [1]), nu ovo shvaćanje stoji u oprieci sa jasnim slovom IV. stavke uvedbenoga patenta, koja spomenute zakone stavlja bezuvjetno izvan krieposti, a samo ostale, na koliko se odnose na predmete uvedena zakonika. [2])

[1]) Stubenrauch I. na str. 30.

[2]) Menger, System des österr. Civilprocessrechtes I. na str. 87.

Digitized by Google

Ustanova one stavke uvedbenoga patenta, na koju se odnosi točka 4., utemeljuje podpunu izključujuću moć gradjanskoga zakonika tako, da se i možebitne njegove praznine nesmiju popunjavati ustanovami staroga prava, već se takovi slučajevi imadu presuditi analogijom u duhu novoga zakona, ili kako sam zakon veli u §-u 7. po načelih prava naravskoga.

V. Ali, kao što smo u samom zakoniku postavili za obće pravilo, da zakoni nemogu djelati nazad, tako i ovi zakonik neće imati nikakova upliva na djelanja, koja su predhodila dan, kada on obveznu moć dobiva, niti na prava po prijašnjih zakonih stečena, negledajući na to, da li ova djelanja sastoje u dvostrano obveznih pravnih poslovih, ili u takovih očitovanjih volje, koja očitovatelj mogao bi još samovlastno preinačiti, ili urediti ih polag propisah sadržanih u ovom zakoniku.

VI. Radi toga i dosielost ili zastara, koja je započela prije nego je ovi zakonik u kriepost stupio, ima se polag prijašnjih zakonah prosudjivati. Ako bi tko htio, da se nasloni na dosielost ili zastaru, koja je u novijem zakoniku ustanovljena na kraće vrieme nego je bilo ustanovljeno u prijašnjih zakonih, takovi može brojiti i ovi kraći rok samo od onoga časa, kada sadašnji zakonik obveznu moć dobiva.

Za razjašnjenje ovih stavakah upućujemo na obrazložbu §-a 5. o. g. z.

VII. Propisi ovoga zakonika obvežuju, istina, svakoga u obće: ali ipak postoje za vojničtvo i osobe, koje idu u vojničtvo, osobiti zakoni tičući se prava posebničkoga, kojih se treba držati u sudnih poslovih, što ih iste osobe ili ini s njima preduzimaju.*) Trgovački i mienični poslovi sudit će se po osobitih zakonih trgovačkih i mieničnih, ako se nepodudaraju s pravili ovoga zakonika.

VIII. Ostaju takodjer u snazi naredbe jur oglašene o predmetih političkih, komorskih ili dohodarstvenih, kojimi se ograničuju ili se poblizje opredieljuju prava posebnička, premda se o tih naredbah u ovom zakoniku izriekom i ne govori.

Dočim se u stavci IV. navode zakoni, koji se uvedbom gradjanskoga zakonika stavljaju izvan krie-

*) U hrvatskom prevodu nisu prevedene rieči: „obschon in dem Gesetzbuche nicht ausdrücklich darauf hingewiesen worden ist“ (makar zakon na iste izrično neupućuje).

Digitized by Google

posti, stavke VII. i VIII. govore o zakonih, u kriepost kojih gradjanski zakonik nedira.

Po namjeri kodifikatorah gradjanski zakonik imao je sadržavati izključivo ustanove o privatnih pravih i dužnostih, tičućih se svih gradjanah (jus generale), a ne pojedinih staležah i razredah (jus speciale), još manje pako ustanovah, koje spadaju u područje političkoga zakonarstva (javno pravo. [1]) Nu kao što ni dan danas nisu još u znanosti nedvojbeno odsječene granice medju obćenitim i posebnim pravom, tako su u vrieme kodifikacije vladali o tih granicah još mutniji pojmovi.

Patent o proglasu spominje u stavci VII. vojničko pravo kao jus speciale, veli nadalje, da se i trgovački i mjenbeni poslovi imadu prosudjivati po osobitih zakonih trgovačkih i mjenbenih, u §-u 395. samoga gradjanskoga zakonika pako navodi se izrično feudno pravo, a u §-u 1043. pomorsko pravo kao pravo špecijalno. Gradjanski naš zakonik dakle pripisuje izrično svojstvo osobitoga privatnoga prava: a) vojničkomu, b) trgovačkomu, c) mjenbenomu, d) feudnomu i e) pomorskomu pravu, a za sve ostale grane zakonarstva, koje se odnose na pravo privatno i danas označuju špecijalnim privatnim pravom, upotriebljuje izraz „političke naredbe“, kojim izrazom obuzima osobita privatna prava plemićah, gradjanah, duhovnikah, činovnikah, pravo rudno, gospodarstveno, obrtno, šumsko, vodno, pravo lova kano i crkveno privatno pravo. [2])

Ovo široko shvaćanje zadaće političkoga zakonarstva, ovo da tako reknemo, prisilno podredanje njekojih granah špecijalnoga privatnoga prava pod pojam prava javnoga, imalo je tu posliedicu, da u našem zakonu nebiva ni spomena o predmetih, koji nedvojbeno spadaju u privatno pravo (na pr. odnošaji i prava čla-

[1]) Zeillerov govor govoren u prvoj sjednici prvoga čitanja osnove (21. prosinca 1801.); Pfaff i Hoffmann, Excurse I. str. 36., 37. — Prilog predstavci od 19. siečnja 1808. Excurse str. 55. i sliedeće.

[2]) Unger, System I. str. 307.—313. Pfaff i Hoffmann. Commentar I. str. 95.

Digitized by Google

novah svetskih i duhovnih korporacijah i družtvah, odnošaji služinčadi, injurije itd. [3])

Vojničko pravo. Namjeri ratnoga dvorskoga vieća, da se za vojničtvo, to jest za osobe spadajuće k oružanoj sili, k vojsci u pravom smislu rieči i k vojničkomu tielu, na pr. liečnike, činovnike itd., donese osobito privatno pravo, protivilo se je što odlučnije zakonotvorno povjerenstvo, ter je njegovo mnienje i nadvladalo, kako to dokazuje stavka VII. patenta. Zakonotvorno povjerenstvo zastupalo je naime mnienje, da se sloboštine vojničtva u smislu privilegijah nedadu zagovarati, da za vojničtvo valja rimsko pravo s razloga, što se u oči raznolikosti privatnoga prava postojećega u pojedinih zemljah pokazuje shodno riešavati po istih normah privatno-pravne odnošaje osobah spadajućih k vojničtvu; nu ovaj razlog da neće više postojati uvedbom jedinstvena gradjanskoga zakonika. [4]) Tako se dogodi, da je gradjanski zakon stupio u kriepost i za vojničtvo dne 1. siečnja 1812. Nu osobiti odnošaji vojničtva, potreba stroge vojničke discipline itd. opravdavaju njeke osobite ustanove privatno-pravne naravi, koje se neslažu s ustanovami gradjanskoga zakonika. [5])

Na obdržavanje takovih osobitih ustanovah upućuje stavka VII. patenta i u onih slučajevih, u kojih zakonik to izrično nečini. Gradjanski zakonik upućuje izrično na vojničke zakone u §-ih 54., 402., 600.

Trgovačko i mjenbeno pravo. Starija teorija smatrala je trgovačko pravo, kao pravo osobitoga staleža (subjektivni sistem). Novija teorija voli motriti ga s objektivnoga gledišta, uzimajući pravilnije, da trgovačko pravo normira odnošaje, koji izviru iz trgovine, a u takovih odnošajih stoje često i osobe, koje

---

[3]) Pratobevera, Materalien I. str. 8.
[4]) Pfaff i Hoffmann, Commentar I. str. 91.
[5]) Stubenrauch, Das allg. bürg. Gesetzbuch I. str. 39.

Digitized by Google

nespadaju k trgovačkomu staležu. [6]) Stavka VII. patenta, govoreći o trgovačkih poslovih, približuje se više novijemu, objektivnomu stanovištu. Bilo kako god, trgovačko pravo jest špecijalna grana privatnoga prava, ter se kao takova nemože posve odciepiti od obćenitoga privatnoga prava. Što rekosmo o trgovačkom, valja i za mjenbeno pravo. Prema tomu nemože se dvojiti o tom, da gradjanski zakonik tvori subsidijarno pravno vrelo trgovačkoga zakona, što izriče i spomenuta stavka patenta. Gradjanski zakonik upućuje na trgovačke i mjenbene zakone u §-ih 1179., 1216., 1299., 1410., 1492. a u §-ih 239., 252., 970., 995., 1027.—1033., 1164., 1179., 1201., 1203., 1204., 1207., 1214., 1216., 1288., 1292., 1299., 1316., 1430. normira dapače poslove, koji su u istini trgovački poslovi.

U Hrvatskoj i Slavoniji postoji sada zajednički ugarsko-hrvatski trgovački zakon (zakonski čl. XXXVI.: 1875., sbornik br. 79. [7]) i zajednički mjenbeni zakon (zakonski čl. XXVII. 1876., sbornik br. 8. ex 1877.). U prekolitavskih zemljah stoje u krieposti trgovački zakon od 17. prosinca 1862. (d. z. l. br. 1.) i mjenbeni zakon od 25. siečnja 1852. (d. z. l. br. 51.). Ova dva potonja zakona valjaju i u razvojačenoj krajini.

Pomorsko pravo. Patent nespominje pomorskoga prava, koje je starija doktrina spajala s pravom trgovačkim. Pomorsko pravo nije u monarkiji još kodificirano. U teritoriju, koj je njegda spadao ka kraljevini Italiji, stoji u krieposti II. knjiga francezkoga trgovačkoga zakona. Ustanovah tičućih se pomorskoga prava sadržavaju: Editto politico di navigazione od Marije Terezije, razne naredbe i medjunarodni ugovori. Sudovi pomorski uporavljuju kod presudjivanja pomorskih

[6]) Unger, System I. str. 312., u 24. bilježci. Pfaff i Hoffmann, Com. I. str. 93.

[7]) Pošto hrvatski tekst trgovačkoga zakona štampan u navedenom broju sbornika obiluje pogrješkami, izdan je izpravljeni hrvatski izvornik, koj je uvršćen u sbornik god. 1877. br. 44.

Digitized by Google

posalah i običajno pomorsko pravo, koje stoji prilično u suglasju sa spomenutim francezkim zakonom.

Gradjanski zakon upućuje na pomorsko pravo u §-ih 1043., 1292. U ostalom valja za pomorsko pravo, što rekosmo za pravo trgovačko i mjenbeno.

Feudno pravo. §. 395. o. gr. zak. veli: O feudih govori se u posebno obstojećem pravu feudnom. U patentu negovori se o pravu feudnom, jer se je očekivalo, da će kodifikacija toga prava biti gotova s osnovom gradjanskoga zakonika, ter da će se odnosni zakon proglasiti suvremeno s gradjanskim zakonikom. Feudno pravo, o kojem govori §. 359. o. g. z. nevalja u Hrvatskoj za starije uredbe kraljevskih darovanjah i donacijah, koje su srodne uredbi feuda, nu prosudjuju se po zemaljskih zakonih i po patentu od 29. svibnja 1853. Usuprot imalo bi se uporavljati feudno pravo na feude, koji bi se u Hrvatskoj ustrojili poslie uvedbe gradjanskoga zakonika. [8])

Posebno pravo feudno postoji u krieposti dakako samo za strogo feudne odnošaje, koji nisu predmet gradjanskoga zakonika, ter pošto libri feudorum propisuju, da se, na koliko nisu dostatne consuetudines feudi, ima na feudne odnošaje uporavljivati lex scripta, to jest rimsko pravo, to neima dvojbe, da ovo potonje tvori subsidijarno vrielo feudnoga prava.

Privatno crkveno pravo. Crkveno pravo sadržava osim ustanovah, koje se tiču odnošajah crkve kao takove (javno crkveno pravo [9]) i privatno-pravnih propisah (privatno crkveno pravo), ter samo ovi potonji, na koliko nesačinjavaju predmet, koj normira gradjanski zakon, uzdržani su u krieposti.

---

[8]) Pfaff i Hoffmann, Com. I. str. 93. u bilježci 58. Füger von Rechtborn, Das alte und neue Privatrecht in Ungarn, Kroatien itd. str. 32.

[9]) Proti težko izvedivoj i krivoj klasifikaciji crkvenoga prava u javno i privatno: Schulte, Lehrbuch des katholischen Kirchenrechtes. 1873. §. 2. Nr. IV., VI.

Digitized by Google

Patent nespominje izrično crkvenoga prava, jer crkveno pravo, na koliko se isto tiče crkvenih odnošajah privatno-pravne naravi, normirano je ili u samu zakoniku (§§. 1472., 1485.) ili političkimi naredbami, koje su uzdržane u krieposti stavkom VIII. patenta (pravo patronata, desetine, beneficija itd.). Gradjanski zakonik neupućuje nigdje izrično na crkveno pravo, već u §§-ih 27., 539., 867. upućuje na političke naredbe, koje uredjuju crkvene odnošaje naravi privatnopravne.

Sve ostale posebne grane privatnoga prava obuzima stavka VIII. patenta izrazom „političke dohodarstvene i financijalne naredbe". U patentu neima spomena o političkih zakonih i naredbah, koje normiraju odnošaje pojedinacah prama državi, kojimi se uredjuje javna sigurnost, državni dohodak, uprava u obće, jer su to predmeti, koji nespadaju u obseg privatnoga prava, ter dosliedno gradjanski zakon ostavlja netaknute odnosne naredbe.

Gradjanski zakonik upućuje na političke zakone u §§-ih 13., 26., 27., 32., 140., 284., 290., 325., 383., 385., 387., 499., 501., 539., 544., 573., 634., 646., 694., 760., 761., 818., 867., 1044., 1146., 1149., 1171., 1172., 1174., 1179., 1272. i 1317.; na rudno pravo u §§-ih 382., 385., 511. i 1277.; na financijalne naredbe u §-u 986.; na dohodarstvene naredbe u §-u 1317.; na obrtno pravo u §-ih 233., 252., 298., 367., 414. i sliedećih, 1027.—1033., 1059., 1151. i sliedećih; na gospodarstveno pravo u §-ih 294. i sliedećih, 375. i sliedećih, 383., 387., 405. i sliedećih, 420. i sliedećih, 433.; na pravo šumsko i o lovu u §§-ih 383., 499., 503., 511.; na vodno pravo u §§-ih 287., 340., 407.—413., 854., 1459. a na vodne služnosti u u §§-ih 477., 490., 496. i 497.

Osim toga poziva se gradjanski zakonik na kaznene zakone u §§-ih 74., 102., 121., 130., 325., 393., 540., 868., 948., 1328., 1338.; na postupnik i stečajni red u §§-ih 163., 340., 450., 461., 465., 470., 722., 931., 966., 1001., 1089., 1391., 1439., 1450.; na zakon o izseli-

Digitized by Google

vanju u §-u 32.; na gruntovničke zakone u §-u 446.; na naputak za sudove u §-u 798.; napokon na pokrajinske ustave u §-u 1142.

IX. Osobito pak prava i obveze glede plaćanjah u novcu valja da se prosudjuju po povelji izdanoj 20. veljače 1811. vrhu novacah odredjenih da prolaze i da imaju obćenu zemaljsku vriednost (valutu), ili polag osobitih zakonah, koji će se poslie oglasiti, i samo kada nebi ovih bilo, imadu se polag obćenih propisah zakonika prosudjivati.

Za vladanja Marije Terezije godine 1761. malo prije svršetka sedmogodišnjega rata izdan je u Austriji prvi put papirni novac, i to do 10 milijunah forintah u tako zvanih bankovnih ceduljah (Bankozettel). Cedulje morale su se primati kod javnih blagajnah po dnevnom tečaju, nu inače nisu imale prisilnoga tečaja. Za cesara Josipa narasao je iznos emitiranih ceduljah na 20 milijunah for. Godine 1796. bjehu cedulje doduše odkupljene, nu emitirano je zatim više putah novih, koje su godine 1799. iznosile do 1060,798.753 forintah. Uslied ovoga izvanrednoga umnoženja papirnoga novca, pa uslied prisilnoga njegova tečaja, uvedena faktično jur godine 1797., poskoči disažio ceduljah tako, da je godine 1811. tečaj ceduljah prema gotovu novcu pao na jednu petinu imenovane njihove vriednosti. Mnogobrojni pokusi vlade, da se uredi žalostno novčano stanje (zajam od 75 milijunah, povišenje poreza i ciene soli i duhana itd.) uspješe tim manje, što su nadošavši ratni dogodjaji zahtievali od državnoga erara velikih žrtavah. Mnienje, da se odlučnom mjerom učini kraj toj nevolji, naročito, da se cedulje neimajuće stalne realne vriednosti zamjene odkupnicami istinite vriednosti, širilo se je sve to više, ter našlo napokon izraz u patentu od 20. veljače 1811., proglašenim dne 15. ožujka iste godine, kojemu je bitni sadržaj sliedeći: [1])

1. Koncem siečnja 1812. imale su se bankovne cedulje staviti izvan tečaja, a do toga dana izmienjivati

[1]) Stubenrauch, Das allg. bürg. Gesetzbuch I. str. 45.—55. Pfaff i Hoffmann, Commentar I. str. 98.—112.

Digitized by Google

za petinu imenovane njihove vriednosti odkupnicami (Einlösungsscheine), koje će od 1. veljače 1812. biti jedini papirni novac, „jedina valuta“ (Wiener Währung) u Austriji, uz sveobću dužnost primati ga po imenovanoj njegovoj vriednosti, i u toj valuti počamši od dana proglašenja patenta sklapati pod inakom ništetnosti sve ugovore, koji se neodnose na inozemstvo. Iznimno dopušta patent, da se kod zajmovah, učinjenih u stanovitoj vrsti novca, ugovori povratak u novcu iste vrsti.

2. O platežih iz naslovah privatno-pravnih donese patent sliedeće ustanove:

a) ako su stranke bile izrično ugovorile, da će se dužna svota platiti u stanovitoj vrsti novca, ima se platež učiniti u ugovorenoj vrsti novca;

b) ako je platež bio ugovoren u zvonećem novcu (ne u stanovitoj vrsti novca), to nije se imao učiniti zvonećim novcem, već odkupnicami, nu u podpunu iznosu, ili ceduljami u peterostrukom iznosu;

c) u svih ostalih slučajevih valjalo je po glasu patenta razlikovati, da li je dužnost utemeljena prije ili poslie 1. siečnja 1799., to jest prije ili poslie dana, kojim je disažio ceduljah znamenito poskočio. U prvom slučaju i glavnica i kamate imale su se izplatiti odkupnicami u podpunu iznosu, ili ceduljami u peterostrukom iznosu. Usuprot za tražbine, koje su nastale medju 1. siečnjem 1799. i 14. ožujkom 1811., naredjivao je patent, da se imadu preračunati prema popriečnom tečaju, u kojem su stajale cedulje u vrieme, kad je tražbina nastala, ter namiriti u reduciranom iznosu. Za temelj redukcije služila je skala, priložena patentu, koja je sadržavala popriečni tečaj ceduljah za svaki mjesec.

Isti propisi stekoše kriepost i u Ugarskoj i sdruženih s njome zemljah uslied patenta od 1. kolovoza 1812.

Akoprem su ustanove patenta djelovale na privatno pravo, to ipak nebjehu uvrštene u sam zakonik, jer, potekavši iz nužde, stvorene prelaznimi političkimi okol-

Digitized by Google

nostmi, očekivalo se je, da će im i kriepost biti prelazna, što se je i zbilo, kako ćemo viditi iz sliedećega razlaganja.

Razvoj financijalnoga sustava uvedena patentom od 11. veljače 1811. zapeo je o ratnih dogadjajih (1812. rat proti Rusiji), koji su zahtievali znamenitih materijalnih žrtavah. I opet izdade država do 45 milijunah papirnoga novca pod naslovom predujmovnicah (Anticipationsscheine), ter je ta emisija tako štetno djelovala na vriednost papirnoga novca, da mu tečaj god. 1815. bijaše od 350 for. Nakon sklopljena mira lati se vlada uredjenja poremećena novčarstva, u koju su svrhu izdana četiri patenta od 1. lipnja 1816. br. 1248., 1249., 1250. i 1251. Najvažniji izmedju navedenih patentah jest onaj (br. 1250.), koj uredjuje ustrojstvo poveljene austrijske narodne banke i djelovanje privremenoga njezina ravnateljstva, koje je započelo djelovati dne 1. lipnja 1816. [2]) Spomenuti patent dosudjuje banki na prvom mjestu zadaću, odkupiti papirni novac, i to tako, da su posjednici papirnoga novca bili ovlašćeni položiti kod privremenoga ravnateljstva banke papirni svoj novac, za koj su dobivali u novih bankovnih ceduljah $^2/_7$ a $^5/_7$ u državnih obveznicah ukamaćenih sa 1%. Narodna banka dopriniela je k tomu i vlastitom fundacijom k umaljenju papirnoga novca. Temeljna glavnica banke sastojala je naime od 100.000 dionicah. Na svaku dionicu imalo se uplatiti 1000 for. u papirnom novcu, a 100 for. u kovanom novcu. Uslied ovih uplatah stavljeno je izvan prometa i uništeno 50,621.000 fl. papirnoga novca, za koj je iznos banka primila od države kao pokriće metallique-obveznice ukamaćene sa 2 $^1/_2$ %.

Uslied ovih mierah poboljšao se je tečaj staroga papirnoga novca tako, da je njegova vriednost prema srebru i novim bankovnim ceduljam stajala god. 1820. u razmjerju od 2 $^1/_2$: 1, ter je iste godine medju vladom

[2]) Narodna banka konštituirana je definitivno patentom od 15. srpnja 1817. br. 1347., kojom se potvrdjuju njezini štatuti i povelja.

Digitized by Google

i bankom bilo ugovoreno, da će banka neprisilno odkupljivati i dalje stari papirni novac po tom razmjerju; odkupljivanje, koje se malo po malo i obavilo.

Ove operacije omogućiše, da je §. 3. patenta od 16. lipnja 1816. br. 1248., koj je valjao i za Ugarsku i Hrvatsku, dozvolio sklapati pismene ugovore na konvencijonalni i drugi zakoniti srebrni i zlatni novac, da je kasnije dekretom dvorske kancelarije od 20. listopada 1817. ova dozvola protegnuta i na ustmene ugovore tako, da su ustanove patenta od 11. veljače 1811., poznata pod imenom financijalnoga patenta, godinom 1817. stupile izvan krieposti i imale se uporavljivati samo na prijašnje slučajeve.

X. Proglašujemo u isto doba ovi njemački tekst zakonika za tekst izvorni, po kojem valja da se prosudjuju prevodi, koji će se u raznih jezicih Naših pokrajinah učiniti. *)

Načelo izrečeno u ovoj stavci uvedbenoga patenta, da se naime njemački tekst zakona ima smatrati izvornim, po kojem valja da se prosudjuju prevodi, koji će se učiniti u raznih jezicih zemaljskih, ovo načelo bje preinačeno cesarskim patentom od 4. ožujka 1849. ob „uredjenju obćega državo-zakonskoga i vladnoga lista“ (Allgemeines Reichsgesetz- und Regierungsblatt), koj je izrekao, da će se taj list izdavati u raznih zemaljskih jezicih (deset njih, medju kojimi i hrvatski), i da se svi odnosni teksti imadu smatrati autentičnimi. Ovo je načelo pridržano još u cesarskom patentu od 20. prosinca 1850. Nu §. 2. cesarskoga patenta od 27. prosinca 1852. (drž. zak. list br. 260.) izrekao je suglasno sa stavkom X. uvedbenoga patenta od godine 1811., da za svekolike zakone i naredbe, koje izadju u državozakonskom listu, ima se njemački tekst smatrati u bu-

*) Datum i podpisi patenta glase: Dano u našem glavnom i stolnom gradu Beču prvoga lipnja tisuću osam sto jedanaeste, Našega carevanja devetnaeste godine. Frane. M. P. Aloiz grof Ugarte, kraljevsko-česki najvišji i nadvojvodstva Austrije prvi kancelar. Frane grof Woyna. Po najvišjoj naročitoj zapovjesti Nj. c. k. Veličanstva Ivan Nepomuk baron Geisslern.

Digitized by Google

duće kao jedini autentični. Sumnje dakle, koje se porode glede prevodah u drugih zemaljskih jezicih, imadu se riešavati svagda po tekstu njemačkom. Ova ustanova nebje ni nakon uzpostave ustava stavljena izvan krieposti, ter je po našem mnienju u Hrvatskoj i dan danas mjerodavna [1]), a uzdržana je u krieposti i u prekolitavskih zemljah §-om 2. zakona od 10. lipnja 1869. (drž. zak. list br. 113.).

U njemačkom tekstu ima više službenih izdanjah, prvo kod c. k. dvorske i državne štamparne god. 1811. u velikoj osmini, drugo iste godine izpravljeno u §-u 591., treće u maloj osmini godine 1814. Osobitom je pomnjom preštampan gradjanski zakonik u zbirci pravosudnih zakonah (Justiz-Gesetz-Sammlung), koj služi temeljem našemu tumaču. Poljski prevod izašao je godine 1811., češki godine 1812., talijanski godine 1814., hrvatski godine 1853. kod c. k. dvorske i državne štamparije u Beču.

---

[1]) Akoprem bi autonomnomu položaju naše kraljevine odgovaralo načelo autentičnosti hrvatskoga teksta, to držimo ipak, da bi ovakovoj zakonskoj izjavi morala predhoditi revizija hrvatskoga teksta. Imati ćemo priliku iztaknuti u ovom djelu više mahnah hrvatskoga teksta, ter tako pružiti materijala za buduću reviziju.

Digitized by Google

Cesarski patent

od 29. studenoga 1852.

kriepostan za kraljevine Ugarsku, Hrvatsku i Slavoniju, vojvodinu srbsku i tamiški banat, kojim se za ove krunovine uvodi sa više stegah i s potanjimi ustanovami obći gradjanski zakonik od 1. lipnja 1811., i u kriepost stavlja počamši od 1. svibnja 1853.

Mi Franjo Josip Prvi,

po milosti božjoj cesar austrijanski, kralj ugarski i česki, nadvojvoda Austrije itd.

već smo u načelih, koja patentom Našim od 31. prosinca 1851.*) proglasismo o budućih organičkih uredbah u krunovinah cesarevine Naše, izrazili namjeru, da se obći gradjanski zakonik kao zajedničko pravo za svekolike prinadležnike države austrijanske, i u onih krunovinah, u kojih isti dosada neimadjaše valjanosti, uvede uz uvažavanje vlastovitih razmierjah tih krunovinah. U izvršbu ove namjere, pak i da se na ovi način za promicanje obćenitoga dobra i u ovih krunovinah izdatbom obširnih, izrazitih i vremenu shodnih propisah o pravu privatnom utemelji uredjeno pravno stanje: posluhnuv Naše ministre i čuvši vieće Naše državno, zaključismo kao što sliedi:

Članak I.

Počamši od 1. svibnja 1853. ima u kraljevinah Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji, u vojvodini srbskoj i tamiškom Banatu u kriepost stupit patentom od 1. lipnja 1811. u drugih krajevih cesarevine Naše proglašeni obći gradjanski zakonik, sa svimi poznijimi naredbami, koje se na isti odnose i koje su u priklopljenom dodatku sadržane; po čem u isto doba ukidaju se i stavljaju

---

*) Broj 4. drž. zak. lista od godine 1852.

Digitized by Google

izvan krieposti svikoliki u ovih krunovinah dosad postojavši zakoni, štatuti i običaji, odnoseći se na predmete ovoga obćega gradjanskoga prava.

Članak II.

Nego pri tom imadu, s obzirom na vlastita razmierja ovih krunovinah, valjat stege i potanje ustanove, sadržane u točkah sliedećih:

Članak III.

U drugom poglavju zakonika sadržani propisi o pravu ženitbenom, u koliko se tiču valjanoga sklopljenja i razpravljanja o nezakonitosti ženitbe, razstave od stola i postelje i razpusta ženitbe, neimaju se uporavljivat u gori naznačenih krunovinah na Naše u gradjanski stališ (čl. X.) spadajuće podložnike rimokatoličkoga, zatim grčko-sjedinjenoga i grčko-nesjedinjenoga vjerozakona. U obziru prijepomenutih točakah, tičućih se samoga veza ženitbenoga, ostaju dakle ovi jednovjerci i u napredak podvrženi onim zakonitim propisom i sudovom duhovnim, koji su po različnosti njihova vjeroizpovjedanja za njih dosad postojali i koji za njih dosad postoje.

U koliko po postojećih zakonih i naredbah postupat imaju vladarski sudovi i vlasti, imadu se kao mjerilo smatrat propisi obćega gradjanskoga zakonika.

Članak IV.

Na sve nekatoličke kršćanske jednovjerce u pomenutih krunovinah, izim nesjedinjenih Grkah (članak III.), imadu se u obće, istina, podpuno uporavljivat propisi drugoga poglavja zakonika o pravu ženitbenom.

Nego u obziru sklopljenja ženitbah mješovitih izmedju osobah katoličkih i nekatoličkih vjerozakona kršćanskoga ostaje se pri dosad postojećih zakonih, a navlastito pri onoj zakonitoj ustanovi, po kojoj u slučaju, ako se u gori pomenutih krunovinah katolička i nekatolička osoba vjerozakona kršćanskoga uzet žele, privolu na to, različito od propisa §. 77. obćega gradjanskoga zakonika, izjavit mogu i pred redovitim duhovnim pastirom stranke nekatoličke, i po kojoj ovaj i vjenčanje obavit može.

Propisi drugoga poglavja obćega gradjanskoga zakonika uporavljuju se podpuno i na jednovjerce židovske.

Članak V.

Osobna sposobnost prinadležnikah krunovinah u uvodu naznačenih za sklapanje ženitbe ima se prosudjivat po onih zakonih,

Digitized by Google

kojim su isti po razlici svoga vjeroizpovjedanja (čl. III., IV.) podvrženi, sklapala se ženitba na kojem mu drago mjestu.

Osobna sposobnost prinadležnikah onih krunovinah, u kojih su u podpunoj krieposti propisi obćega gradjanskoga zakonika u stvarih ženitbenih, ima se bez razlike njihova vjeroizpovjedanja prosudjivat po propisih zakonika. Mjesto, gdje ženitbu sklapaju, neima nikakova upliva na prosudjivanje osobne njihove sposobnosti.

Članak VI.

U gori pomenutih krunovinah postojeći osobiti zakoni i naredbe o predmetih, u obziru kojih na pojedinih mjestih obćega gradjanskoga zakonika čini se osobita uputa na ustroj zemaljski ili na zakone političke, komorske ili financijalne, a tako i u obće propisi, izdati tamo o predmetih političkih, komorskih i financijalnih, koji prava privatna stežu ili pobližje ustanovljuju, ostaju u krieposti na toliko, na koliko se slažu s organičkimi od onda izdatimi zakoni i s patentom Našim od 31. prosinca 1851.

Članak VII.

U ovom obziru, što se tiče propisah o predmetih političkih, obnašli smo ustanovit sliedeća:

1. Ustanove obćega gradjanskoga zakonika, odnoseće se na kmetsko razmierje podložničtva i podaničtva, koje je odprije obstojalo, nego koje je sada ukinuto i za unapredak nedopustivo, neimaju se već uporavljivati.

2. Ustanove obćega gradjanskoga zakonika o zakonitom nasliedju imadu se pri slučajevih smrti, koji se sbiju poslie uvedenja istoga zakonika, uporavljivat i onda, kada se radi o dobrih kmetskih (seljačkih), pri čem priuzdržujemo Si osobite naredbe, koje možebit potrebite budu. Imadu se svakako pri diobi kako dobarah kmetskih, tako i dobarah negibivih u obće obdržavat propisi, postojeći o stegi takovih diobah.

3. Što se tiče političkih propisah, navedenih u ustanovah obćega gradjanskoga zakonika o pravu nasliednom, u obziru duhovničtva, ima se:

a) nasliedna sposobnost duhovničkih obćinah i članovah njihovih (§. 539.) prosudjivat po osobitih naredbah, postojećih o tom u svakoj krunovini;

b) u obziru nesposobnosti osobah redovničkih, sačinjat naredbu posliednje volje, imadu za njih, izim prelatah, valjat pravila, sadržana u §. 573. obćega gradjanskoga zakonika.

Digitized by Google

Oporučna pako sposobnost prelatah podvržena je u obziru stečenoga imetka do dalnje naredbe stegam, utemeljenim u dosadanjih zakonih i naredbah.

U obziru imetka, pripadšega duhovnim osobam po odprije postojavših zakonih o djedinstvu, imadu iste jednaku sposobnost oporučnu, kao i svi ostali državljani.

c) Propisi, koji su se u krunovinah u uvodu pomenutih odprije imali obdržavat, kad je u obziru zaostavštine duhovnih osobah nastupilo nasliedje zakonito (§. 761.), ostaju nepromienjeni do dalnje naredbe. Nego glede onoga diela stečene imovine ostavnikove, na koj su po tih zakonih zvani bili rodjaci istoga ostavnika, a tako i glede dobarah, pripadših ostavniku uslied obstojavšega djedinstva, ima mjesta ustanovam obćega gradjanskoga zakonika o zakonitom nasliedju.

d) U obziru oporučne povlastice duhovničtva grčko-nesjedinjenoga i u obziru zakonitoga nasliedja u zaostavštinah istoga imadu se i unapred obdržavat ustanove, što ih propisuje Declaratorium illyricum od 16. rujna 1779. Nego u točkah b) i c) navedena načela o postupku sa nasliednim dielom, koj pripada rodjakom, i sa dobri, koja su odprije djedinska bila, imadu se uporavljivat i pri zaostavštinah ove vrste.

4. U §. 760. obćega gradjanskoga zakonika pomenuto pravo posvojenja ošastnih dobarah pripada, u koliko u Našem patentu od današnjega dana o djedinstvu nije inako ustanovljeno, u buduće samo državi.

5. Iz obzira, što se u §. 1171. obćega gradjanskoga zakonika napominju politički propisi o patisku, pak i zato, da se ustanove §§. 1164. i 1171. o nakladnoj pogodbi u obće nadopune i izprave, obnašli smo, patentu, 19. listopada 1846. za ostale krajeve cesarevine radi zaštite vlastničtva književnoga i umjetnoga izdatomu, podielit kriepost i za gori naznačene krunovine, i naredit, da se isti patent primi u dodatak priklopljeni. To smo dakle voljni napomenut još napose s tom priklopljenom ustanovom, da se svaki učinjeni patisak na zahtievanje povrjedjenika, u smislu ustanovah zakonika kaznenoga, iztraživat i kaznit ima po vlastih za to naredjenih.

Članak VIII.

Uslied stegah, kojim su privatna prava podvržena zakoni financijalnimi i komorskimi, imaju se prava i dužnosti, odnoseće se osobito na plaćanja novčana, još nadalje prosudjivat po patentih izdatih dne 1. kolovoza 1812. i dne 1. lipnja 1816., kao

Digitized by Google

i po propisih od 2. lipnja 1848. nalazećih se u dodatku pod br. 66., zatim po propisih ostalih, izdatih u obziru ovoga predmeta.

Članak IX.

U obziru dužnosti k plaćanju novčanomu treba u napredak do dalnje naredbe ostat pri naredbi, odlukom Našom od 3. studenoga 1849. o privremenom ustrojstvu sudovah uzdržanoj, da se onim zemaljskim posjednikom, kojim je s posjedom skopčana bila urbarijalnost sada već ukinuta, nesmiju odpovjediti glavnice, posudjene im prije mjeseca travnja 1848., izim mjenbenicah, koje proizticu iz savezah trgovačkih; i da je slobodno putem zakonitoga postupka iztjerivat samo neplaćene zakonite kamate.

Članak X.

Glede propisah o ženitbah onih osobah, koje su podvržene oblasti vojničkoj, zatim o sudbenosti u parbah ženitbenih istih osobah ništa se sada nepreinačuje člankom III. i IV. ovoga patenta.

Isto tako svikoliki ostali, na privatno pravo odnoseći se osobiti propisi, koji postoje za stališ vojnički i za osobe, spadajuće k vojsci, ostaju u krieposti i imadu se obdržavat pri pravnih poslovih, koji se ili po istih ili š njimi preduzimaju, akoprem se u zakoniku izriekom nenapominju.

Članak XI.

Poslovi trgovački i mjenbeni prosudjuju se po postojećih osobitih zakonih trgovačkih i mjenbenih, u koliko ovi odstupljuju od propisah obćega gradjanskoga zakonika.

O stečaju i o postupku stečajnom izdat će se naredbe osobite.

Članak XII.

U smislu načela (§. 5. obć. gradj. zak.), da zakoni neimaju povratne sile, neće ni ovaj zakonik imat upliva na čine, koji su se sbili prije dana, kojega nastane obvezna moć njegova, a tako ni na prava, stečena jurve po prijašnjih zakonih.

Nego nalazimo pri tom naredit sliedeća:

1. Parbe o valjanosti ženitbe, o kojih sudit imaju sudovi gradjanski (čl. IV.). treba da isti prosudjuju svagda po zakonih, postojavših u doba, kad se je ženitba sklopila.

Parnice o razpustu ženitbe i o razstavi od stola i postelje, koje jurve teku pri početku krieposti obćega gradjanskoga zakonika, podvržene su prosudjivanju po zakonih odprije postojavših; svekolike pak parnice ove vrste, koje kašnje nastanu,

Digitized by Google

imadu se, u koliko treba da postupaju sudovi svjetovni, riešavat po propisih sadržanih u ovom zakoniku, bila ženitba sklopljena u doba koje mu drago.

2. Prijašnji zakoni, koji su povlastice: izabirat prokuratorah, naredjivat pravnih zastupnikah, obvezivat se, i razredjivat s imetkom svojim, s obzirom na dobu i spol ustanovljivali različito, lišavaju se krieposti od časa, kojega započme kriepost obćega gradjanskoga zakonika. Nego žene i udovice, koje su se prije gori pomenutoga časa udale, i koje su udatbom bez obzira na dobu svoju stekle prava punoljetnosti, imadu se i nadalje nepromienjeno ostavit u uživanju tih pravah.

Pravni poslovi i čini, obavljeni po ustanovah prijašnjih zakonah prije nastupa krieposti obćega gradjanskoga zakonika, imadu se prosudjivat po zakonih prijašnjih.

Ovo navlastito valja o osobnoj sposobnosti, o svom imetku razredjivat naredbami posliednje volje, u koliko ista visi od dobe i spola ostavnika.

3. Roditelji, koji su po prijašnjih zakonitih propisih jurve zadobili pravo, da mogu brat dohodke od imetka svoje djece, nemorajući o istih polagat računa, ostaju i unapredak prosti od polaganja računah, u koliko se radi o imetku, koj je u vrieme obstanka onih zakonah djeci jurve pripao. Nego nasuprot imadu takovi roditelji i u buduće izpunjivat naprema djeci one dužnosti, koje su im po prijašnjih zakonih s obzirom na potezanje tih dohodakah nametnute. Držani su oni takodjer, glavno imetka djetinjega po ustanovah novoga zakona izkazivat sudu, koj će prosudjivat, da li je isto osigurano, kao što treba, ili na koj se način treba pobrinut za osiguranje istoga.

4. Tutori i skrbnici, naredjeni jurve po prijašnjih pravnih propisih, imadu svoju službu od dana početka krieposti obćega gradjanskoga zakonika sa svimi dužnostmi, koje su im nametnute novim zakonom, i pod stegami povlasticah, izrečenimi u istom, izvršivat pod nadzorom suda.

5. Ustanove o ostalih još pravnih posliedicah iz ukinutoga djedinstva, o moći, koju imaju još prije uvedenja obćega gradjanskoga zakonika sačinjene naredbe posliednje volje i sklopljene pogodbe nasliedne, zatim o zakonitom nasliedju, koje se obdržavat ima u slučajevih, gdje je ostavnik još prije krieposti obćega gradjanskoga zakonika preminuo, nesačinivši naredbe posliednje volje, sadržane su u zakonu o uredjenju razmierjah djedinstva. Isto tako i pitanje, na koliko će ženitbami, koje su se sklopile još prije krieposti ovoga zakonika, izmedju suprugah utemeljena pravna razmierja glede imetka njihova imat obstojat i nadalje, ima se prosudjivat po propisih ondi sadržanih.

Digitized by Google

6. Još prije krieposti obćega gradjanskoga zakonika započeta dosjelost ili zagoda ima se prosudjivat po starijih zakonih.

Ako bi se tko hotio pozvat na dosjelost ili zagodu u slučajevih, u kojih joj po prije postojavših zakonih nije bilo mjesta, ili u kojih joj je bilo, istina, mjesta, ali na dužje vrieme, nego što je ustanovljeno u obćem gradjanskom zakoniku, moći će u prvom slučaju zagodu ili dosjelost u obće, a u drugom slučaju kraći rok iste, ustanovljeni u zakoniku, računat stopram od onoga časa, kojega ovaj zakon u kriepost stupi.

Ovim se medjutim ništa nemienja u osobitih propisih, izdatih za uredjenje obstojavših razmierjah o djedinstvu i založnom posjedu.

Članak XIII.

S inostranimi državami postojeći ugovori, koji se odnose na pravo gradjansko, u koliko kriepost njihova nije izriekom stegnuta na stanovite krunovine, imadu počamši od časa, kojega obći gradjanski zakonik u život stupi, uporavljivat se u krunovinah u uvodu pomenutih.

Članak XIV.

Gdje se u zakonu ovom upotrebljuje izraz: pokrajina, razumieva se pod njim obseg svekolike krunovine. Poslove, koji su zakonikom doznačeni vladi zemaljskoj, vlastne su obavljat vrhovne političke vlasti zemaljske, a poslove uredah okružnih one vlasti političke, koje su providjene jednakim djelokrugom, bez razlike, makar se kako zvale ove vlasti po uredjenju različitih zemaljah.

Djelokrug, povjeren u zakoniku sudovom zemaljskim (Landrechte), pripada onim sudovom prve molbe, kojim je isti doznačen po zakonu o nadležnosti u gradjanskih pravnih poslovih.

Članak XV.

Našemu ministru pravosudja naložena je izvršba ovoga patenta.

Dato u cesarskom Našem glavnom i prestolnom gradu Beču na dvadeset i deveti studenoga, godine hiljadu osam sto petdeset i druge, vladanja našega godine četvrte.

Franjo Josip s. r. (L.S.)

Gr. Buol-Schauenstein s. r. Kraus s. r.

Po previšnjoj naredbi:
Ransonnet s. r.

Digitized by Google

Osobite okolnosti, postojavše u Ugarskoj i Hrvatskoj, zahtievahu, da se u tih zemljah uvede gradjanski zakonik uz njekoje stege, koje su sadržane u prediđućem patentu. Mi ćemo ustanove toga patenta točno i svestrano pretresti na onih mjestih našega tumača, gdje ćemo razlagati pravne odnošaje, kojih se tiču, i zato držimo, da je suvišno popratiti patent posebnim obrazloženjem.

Digitized by Google

UVOD.

O zakonih gradjanskih u obće.

Gradjanski zakonik dieli se u tri glavna diela. (Dio prvi: o pravu osobah; dio drugi: o pravu na stvari; dio treći: o ustanovah, koje se jednako tiču pravah osobah i pravah na stvari).

Ovim trim glavnim dielom zakona, od kojih se drugi razstavlja u dva odsjeka, a svi u više poglavjah, predhodi uvod, koj u §-u 1. daje definiciju o gradjanskom pravu, u §§-ih 2. i 3. donosi obćenitih ustanovah o početku djelovanja zakona, u §§-ih 4.—9. govori ob obsegu, trajanju i tumačenju zakona, u §§-ih 10.—13. ima ustanovah tičućih se propisah, koje valja razlikovati od zakona, napokon u §-u 14. navodi prije spomenutu glavnu razdiobu zakona. [1])

Iz sadržaja §§-ah 2.—13. njekoji zaključuju, da se njihove ustanove neimadu uporavljivati jedino na gradjanske zakone, to jest na zakone, koji normiraju privatna prava, već i na druge zakone i propise; nu pored kolebanja prakse čini se, da ovo mnienje nije opravdano, bar ne u koliko se istim tvrdi, da se spo-

---

[1]) Stubenrauch, Commentar I. str. 58. Sadržaj uvoda neizcrpljuje svih ustanovah, koje moderni sistemi razpravljaju u obćenitom dielu, koj slovi ob objektivnom privatnom pravu. Vidi Unger, System I. str. 23.—210. Na pr.: ustanove §§-ah 35., 36. spadale bi po svojoj naravi svakako u uvod, nadalje neima u uvodu ustanovah ob uporavljivanju zakonika na državu u privato-pravnih njezinih odnošajih, napokon nisu izcrpljive ustanove o mjestnih granicah, o kojih valja zakon. Vidi u tom obziru Pfaff i Hoffmann, Com. I. strana 113.

Digitized by Google

menute ustanove imadu uporavljivati na zakone u obće. [2]) Navedeni §§-i riešavaju pitanja, koja se netiču izključivo privatnoga prava, već jesu državnopravne naravi, spadaju dakle u javno pravo. U oči toga držimo ipak, da iz ograničenja neposredne uporave §§-ah 2.—13. na privatno pravo nesliedi baš nuždno, da se, ako ne sva, to njekoja od načelah u njih izražena nebi smjela uporaviti na druge zakone, nespadajuće u materijalno privatno pravo [3]), predpostaviv dakako, da dotični zakon nije izrekao načelo protivno. [4])

§. 1.

Pojam prava gradjanskoga.

Skup zakonah, koji ustanovljuju posebnička prava i dužnosti stanovnikah države medju sobom, čini pravo gradjansko u istoj državi.

1. Izraz „pravo“ ima dvostruko znamenovanje: subjektivno i objektivno. U subjektivnom smislu pravo jest vlast učiniti nješto, ili zahtjevati, da drugi nješto učini (jus est facultas agendi); u objektivnom smislu pravo jest skup zakonah i pravilah, koja ustanovljuju pravo u subjektivnom smislu (jus est norma agendi).

---

[2]) Zeiller, Čommentar I. str. 15. Stubenrauch, Com. I. str. 59. Rješitba vrhovnoga sudišta u Glaser-, Unger-, Walterovoj sbirci (Sammlung von civilrechtlichen Entscheidungen des k. k. obersten Gerichtshofes) br. 1850. i 2887. Usuprot u istoj sbirci rješitba br. 1986. izriče neposrednu uporavu §-a 5. g. z. s obzirom na trgovački zakon.

[3]) Pfaff i Hoffmann, Com. I. str. 113. Stubenrauch, Com. I. str. 59.

[4]) Na pr. član IX. patenta, kojim se uvodi kazneni zakon, propisuje, da se isti ima uporavljivati i na tekuće već iztrage i uz njeke stege na sva ona kažnjiva djela, koja su počinjena prije uvedbe zakona, dakle protivi se načelu §-a 5. g. z., koj se nebi u tom slučaju mogao uporaviti. Prispodobi nadalje §. 36. kaz. zak. sa §. 4. g. z., članak VII.—IX. patenta ob uvedbi gradj. postupnika od 16. rujna 1852. sa §. 5. g. z. itd. itd.

Digitized by Google

2. Kao pravno pravilo, zakon u užem smislu rieči, može se smatrati samo ono pravilo, koje ima za državljane obveznu moć, koje dakle izvire iz zakonodavne vlasti u državi, drugimi riečmi, svako je pravo u objektivnom smislu pozitivno. [1])

Nestoji zato stara teorija, koja objektivno pravo s obzirom na izvor mu dieli: u naravno (prirodno) i pozitivno, razumievajući pod prvim pravo, koje izvire iz razuma, iz abstraktna racijonalizma; pod drugim pravo, koje se u stanovitoj državi priznaje i obdržava kao takovo. [2])

Filozofija prava, kako ju shvaća novija teorija, nije pojam istovjetan za pravom naravnim, ona postoji i neodvisno od filozofije pozitivnoga prava, već je znanost o zahtjevih, koje razum stavlja na zakonarstvo, znanost, koja motri ideje, koje se radjaju u povjestnom razvoju naroda, i iztražuje njihovu ovlaštenost, da se udjelotvore. Kad pravna sviest naroda usvoji posliedke tih znanstvenih iztraživanjah, kad se narod uvieri, da je pravo, što znanost uči, onda se pravorok znanosti putem zakonodavstva pretvori u pozitivan zakon. [3])

3. Stara je doktrina učila [4]), da se pozitivno pravo (u objektivnom smislu) naroda kojega dieli s obzirom na njegov predmet u pravo javno i pravo privatno. Kad se je uvidjelo, da objekt nemože služiti podlogom spomenute razdiobe, jer jedan te isti objekt može biti predmetom i javnoga i privatnoga prava, kušalo se je graditi upitno razdjeljenje na subjektu, shvaćajući osobu pojedinca u oprieci sa skupnom oso-

---

[1]) Unger, System I. str. 2.

[2]) Unger na navedenom mjestu. — Kodifikatori gradjanskoga zakonika stajali su na stanovištu naravnoga prava, po kojem pravo nije djelo ljudih, već izvire iz razuma, a zakonodavac nije nego vidljivi organ razuma.

[3]) Unger, System na navedenom mjestu.

[4]) Jos. Mattei, I paragrafi del codice civile I. str. 14.

Digitized by Google

bom države. Ovo stanovište zauzimlju kodifikatori našega zakona. Nu i ovo stanovište nije pravilno [5]), jer s jedne strane i država može imati privatnih pravah, može stajati u privatno-pravnih odnošajih [6]), s druge strane pojedinac može imati javnih pravah, može stajati u javnopravnih odnošajih [7]), i jer napokon nije sama država, koja zastupa javne interese. [8]) Princip razdjeljenja prava u javno i privatno nemože se prema tomu tražiti u subjektu prava, već jedino u sadržaju i svrsi objektivnoga i subjektivnoga prava; drugimi riečmi: narav pravnih odnošajah može odlučiti o tom, da li odnosno pravo (shvaćeno objektivno i subjektivno) jest privatno ili javno. Ono je privatno, ako normira pravne odnošaje medju pojedinci (fizične, juristične osobe i družtva) kao takovimi, ako se tiče posebnih svrhah, koje pojedinci udjelotvaraju, bez obzira na to, da li je pojedinac privatna ili javna osoba, bez obzira dapače na to, da li pravni odnošaj posredno služi javnoj ili privatnoj svrsi; ono je javno, ako normira odnošaje, tičuće se skupnosti, namienjene svrham, koje samostalni višji organizam, bio taj organizam država, občina ili ina javna korporacija, zastupa u interesu skupnosti. [9]) Prema ovom razlaganju stoji još nepobitno ona rimska izreka, koja je jezgrovito označila oprieku medju javnim i privatnim pravom: „Publicum jus est, quod ad statum rei Romanae [10]) spectat, privatum, quod ad singulorum utilitatem: sunt enim quaedam publice utilia, quaedam privatim.“ (L. 1. §. 2. D. de J. et J. 1. 1., §. 4. J. de J. et J. 1. 1.).

4. Predposlav ova razlaganja pristupamo k legalnoj definiciji privatnoga prava, kako ju daje §. 1. našega

[5]) Unger, System I. str. 2. u bilježci 3.

[6]) Na primjer: nabavni ugovori države za obskrbu vojske, zakup državnih dobarah itd.

[7]) Na primjer: aktivno i pasivno pravo izbora, pravo peticije itd.

[8]) Savigny, System I. str. 27 i 220.

[9]) Pfaff i Hoffman, Com. I str. 119.

[10]) Rimljani nisu dakako poznavali drugoga javnoga prava osim državnoga.

Digitized by Google

zakonika. Već smo opazili, da su redaktori zakona stajali na stanovištu one teorije, koja u subjektu nazrieva podlogu razdieljenju prava u javno i privatno. §. 1. nespominje doduše izrično javnoga prava, nu biva očevidno, da se je htjelo definirati privatno pravo u oprieci za javnim. Što smo u predidućoj točki naveli proti subjektivnoj teoriji, valja i za definiciju našega zakonika, koja je nepodpuna ne samo za to, što, kako dokazasmo, i država može stajati u privatno-pravnih odnošajih, već i zato, što i tudjinci mogu biti u takovih odnošajih, dočim §. 1. govori samo o stanovnicih (Einwohner), neobuzima dakle države ni tudjinacah. [11])

Nu legalna definicija, s kojom se bavimo, je s druge strane preširoka, jer ima pravah i dužnostih stanovnikah medju sobom, koje nespadaju u kategoriju privatnih pravah i dužnostih. [12]) Preširoka je i zato, što obuzima i specijalno privatno pravo, kojim se obći gradjanski zakonik nebavi. [13])

Legalna definicija privatnoga prava upotrebljuje izraz „skup zakonah". Rieč „zakon" valja uzeti u širjem smislu, koj obuzima i naredbe, u koliko imaju obveznu moć, o čem ćemo obširnije govoriti kod sliedećega §-a. Zakoni shvaćeni u tom širokom, tekničkom smislu, tvore jedino vrielo gradjanskoga zakonika, jer, akoprem je §. 11. g. z. ostavio otvoreno pitanje, koji će zemaljski štatuti ostati u krieposti uz gradjanski zakonik, isti §. primjećuje, da je potvrda tih štatutah pridržana vladaru poslie proglasa gradjanskoga zakonika. Dakle i opet samo zakon mogao je podieliti štatutom obveznu moć, što nije uzsliedilo, kako ćemo viditi kod §-a 11. Ni običajno pravo netvori vrielo gradjanskoga zakonika, kako će se to razložiti kod §-a 10.

Valja nam još opaziti, da su izrazi „posebničko (privatno) pravo" i „gradjansko pravo" (civilno

[11]) Unger System I. str. 2.
[12]) Unger System na navedenom mjestu.
[13]) Pfaff i Hoffmann str. 123. bilježka 32.

Digitized by Google

pravo [14]), gradjansko civilno pravo), koji se uporavljuju u zakonskoj definiciji istovjetni. [15])

Konačno bit će umjestno opaziti, da ovakova definicija, koja nije razpolagajuće naravi, nespada u zakon, već da bi se bilo imalo prepustiti znanosti, da ju ustanovi. [16])

§. 2.

Čim je zakon oglašen kao što treba, nitko se nemože tim izgovarati, da mu nije poznat.

1. U zapadnoj polovici monarkije pristojala je u vrieme kodifikacije zakonodavna vlast jedino vladaru. Prema tomu smatrala se je zakonom svaka zapovjed, koju je vladar sam izdao, ili u njegovo ime drugi, kojega je on na to ovlastio. [1])

Sve zapovjedi zakonodavca nisu se doduše označivale zakonom, već upotriebljivali su se za nje različiti naslovi: edikti, normali, redovi, patenti, reškripti, rezolucije, dvorski dekreti, privilegija, kasnije naredbe, ministarske naredbe itd. [2]); nu razni ti naslovi nisu imali realne vriednosti, dapače, pošto se je jedan te isti naslov uporavljivao za posve heterogene odredbe, nije moguće navesti značajnih obilježjah, po kojih se je zakon krstio ovim ili

[14]) Omnes populi, qui legibus et moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum jure utuntur. Nam quod quisque populus ipse sibi jus constituit, id ipsius proprium civitatis est, vocaturque jus civile, quasi jus proprium ipsius civitatis, f. 9. D. de just et jure (1., 1). Vidi i §. 1. Inst. de jure nat., gent. et civili (1, 2.) fr. 6. pr. D. de just et jure 1. 1).

[15]) Berger u svojoj razpravici: „Privatrecht und bürgerliches Recht nach ihrem begrifflichen Unterschiede und ihrer systematischen Gliederung u Zeitschrift für öst. Rechtsgelehrsamkeit 1846 I. str. 1. vindicira oznaku „gradjansko pravo“ izključivo za pravo posjeda i prometa.

[16]) Unger, System I. str. 2.

[1]) Zeiller, Commentar I. str. 36 i sliedeće.

[2]) Neppel, Commentar I. str. 90 Winiwarter 2. izdanje I. str. 49 i sliedeće.

Digitized by Google

onim od navedenih imenah. [3]) Tek nakon ustavna uredjenja monarkije imade realnu vriednost razlika medju zakoni i naredbami, akoprem se za potonje upotrebljuje još dan danas više od spomenutih oznakah. Prema ustavnim načelom označuje se naime zakonom pravna ustanova, donešena sudjelovanjem sabora, dočim oznaka „naredba“ služi za pravne ustanove, koje izdaje oblast. Ovo je shvaćanje potvrdjeno u našoj kraljevini pozitivnim zakonom, to jest zakonom o nagodi s Ugarskom, koj se donjekle može smatrati temeljnim zakonom naše zemlje. §. 60. spomenutoga zakona glasi: „Nasuprot se i za buduće imadu smatrati zajedničkimi pravi i temeljnimi zakoni ugarske krune i svi oni temeljni zakoni, kojih se užitak i zaštita u prošlosti ravnim načinom protezala kako na kraljevinu Ugarsku, tako i na kraljevine Hrvatsku i Slavoniju, ter koji s nazočnom nagodom u oprieci nestoje.“ Medju timi temeljnimi zakoni članak XII. od god. 1790.—1791. izriče, da vlast „leges ferendi, abrogandi, interpretandi“ pristoji zakonito krunjenu kralju i zakonito sastavljenu saboru, a Nj. Veličanstvo obriče, da neće edikti i tako zvanimi patenti ove kraljevine vladati. [4]) Posve u suglasju s ovim načelom veli zakonski članak od 28. studenoga 1873. o proglasu zakonah (sbornik br. 56. od g. 1873.) u §-u 1.: „Zakoni stvoreni u hrvatsko-slavonsko-dalmatinskom saboru itd.“, a u §-u 2.: „Prema tomu biva u napredak sankcija zakonah u formi previšnje izdatbe Njegova c. i k. apost. Veličanstva, u koju valja uvrstiti oznaku zakona itd., zatim formulu: Mi... potvrdjujemo predloženi nam u osnovi po hrvatsko-slavonsko-dalmatinskom saboru zakon o . . .“

Za kraljevine i zemlje zastupane u carevinskom vieću postoji carska diploma od 20. listopada 1860.

[3]) Schuster Com. str. 177—180.

[4]) Mrazovićev: govor u 53. sjednici hrvatskoga sabora god. 1874. Saborski dnevnik god. 1872.—75. svezak II. str. 1031—1032.

Digitized by Google

(d. z. l. br. 226.), koja u prvoj točki glasi: „Pravo zakone davati, preinačivati i ukidati, izvršivati ćemo Mi i nasliednici naši jedino sudjelovanjem državnoga vieća, u koje će zemaljski sabori imati slati onoliko članovah, koliko Mi ustanovili budemo.“[5]) Prema tomu austrijski temeljni zakon od 21. prosinca 1867. (d. z. l. br. 145.) propisuje u članku 10., da se zakoni proglašuju u ime cara uz poziv na privolu ustavnih zastupstvah (carevinskoga vieća i zemaljskih saborah).

Nu velika većina ustavah neprovadja dosliedno ideje, da je samo ona pravna ustanova zakon, koja je stvorena sudjelovanjem sabora, to jest ustavnim putem, već priznaje donjekle zakonodavnu moć i eksekutivi, dapače, uzkraćujuć sudcu vlast izpitivati, da li je pravilno donešena pravna ustanova, proglašena formalno kao zakon, da li se slaže s temeljnimi načeli ustava, priznaje često kriterija zakona i takovim ustanovam, kojim u strogo ustavnom smislu manjkaju materijalne predpostave zakona. S obzirom na pozitivne temeljne zakone većine ustavnih monarkijah, i na ustavnu praksu

[5]) Za kraljevine i zemlje zastupane u carevinskom vieću postoji zakon od 21. prosinca 1867., kojim se preinačuje temeljni zakon od 26. veljače 1861. o državnom zastupstvu, ter §. 14. toga zakona priznaje provizornu zakonsku moć takovim ustanovam, za koje je redovito potrebita privola carevinskoga vieća, koje ustanove car izdaje uz protupodpis svih odgovornih ministrah, ako je to silno nuždno u vrieme, kad carevinsko vieće nije sakupljeno. Ovakove ustanove nesmiju preinačiti temeljnih državnih zakonah, niti trajno obterećivati državnoga erara, niti otudjiti državnih dobarah. Zakonska moć takovih naredabah utrnjuje, ako vlada propusti predložit ih carevinskomu vieću, sakupljenu neposredno poslie proglasa njihova, i to najprije zastupničkoj kući, najduže četiri nedjelje poslie njezina sastanka, ili ako ih obe kuće carevinskoga vieća neodobre. Ni naša domovina ni Ugarska neimaju zakona, koj bi sadržavao takovih ustanovah; nu po našem mnienju nije dvojbeno, i praksa to potvrdjuje (vidi na primjer naredbu bana od 23. svibnja 1876. br. 2017., izdanu na temelju previšnjega riešenja od 3. siečnja 1876. o stegnuću sudbenosti konsulatah u Egiptu, bilježka 14. na str. 24.), da u zemljah ugarske krune imadu privremenu zakonsku moć naredbe, koje za nevolju izdade kralj uz protupodpis ministarstva, u Hrvatskoj u autonomnih poslovih uz protupodpis bana.

Digitized by Google

u obće, mogu se pravne ustanove u takovih državah dieliti: u zakone, to jest ustanove donešene narodnim zastupstvom i sankcijonirane po vladaocu; u carske ili kraljevske (vladarske) naredbe (naredbe za nevolju, Nothverordnungen) protupodpisane po odgovornih ministrih [6]), i u naredbe ministarah i autonomnih upravnih ili sudbenih oblastih. Navedene vrsti pravnih ustanovah, o kojih se prema ustavnu uredjenju naše kraljevine može reći, da ih §. 2. obuzima izrazom „zakon", tvore vriela privatnoga prava uz stege, koje ćemo razložiti u sliedećoj točki.

Pošto kao što rekosmo, zakoni i naredbe jesu vriela privatnoga prava, bit će umjestno, da kod ovoga §-a razpravimo pravo sudca izpitati valjanost zakonah i naredabah.

2. Pitanje, da li je sudac vlastan (ili dužan) izpitati, ako je zakon u tehničkom smislu rieči stvoren ustavnim putem, riešava autonomni zakon od 28. veljače 1874. o vlasti sudačkoj (sbornik br. 15.) niečno. Članak 6. zakona od 28. veljače glasi: „Sudovom nepristoji suditi o tom, da li je zakon, koj je proglašen valjano — stvoren putem ustavnim [7])..." Sudac dakle nesmije iztraživati, da li je zbilja ustavnim putem donešen zakon, koj je kao što treba (valjano) proglašen kao takov, to jest uz navod formalnih obilježjah

[6]) Mohl: Ueber die rechtliche Behandlung verfassungswidriger Gesetze u djelu „Staatsrecht, Völkerrecht und Politik" knjiga I. str. 66—95.

[7]) Članak 7. temeljnoga austrijskoga zakona od 21. prosinca 1867. o vlasti sudačkoj (d. z. l. br. 144.) donosi istu ustanovu, koja u njemačkom originalu glasi: „Die Prüfung der Giltigkeit gehörig kundgemachter Gesetze steht den Gerichten nicht zu." Prema tomu naša razlaganja u tekstu tumača valjaju i za zemlje zastupane u carevinskom vieću. — Zakon ob ustrojstvu pravosudja u hrvatsko-slavonskoj krajini od 19. lipnja 1872. (List zemaljske uprave za hrv.-slav. krajinu kom. X.) izriče neodgovornost sudacah; nu s obzirom na absolutnu formu vladanja, koja sveudilj postoji u razvojačenoj krajini, nemože sadržavati ustanovah, koje bi odgovarale članku autonomnoga zakona, koj smo u tekstu tumača naveli.

Digitized by Google

zakona. [8]) Prema toj ustanovi nije sudac vlastan iztraživati, da li je sabor bio kompetentan donieti takav zakon [9]), da li je sabor uz proglašeni zakon u istinu privolio, da li je sabor bio zakonito ustrojen, sazvan, da li je kod razprave zakona sudjelovao u njem propisani broj saborskih članovah, da li je za zakon glasovalo toliko saborskih članovah, koliko ih ustav propisuje, da li se materijalne ustanove zakona slažu s ustavom, sa stečenimi pravi trećih, s državnimi ugovori itd. [10])

Valja priznati, da bi po naravi stvari sudac bio vlastan i dužan izpitati, da li postoje sve materijalne i formalne predpostave ustavnosti zakona, a ne samo, da li je redovito, po propisu proglašen [11]); nu ovakova široka povlast sudca rodila bi pravnom neizvjestnosti, jer neima zakonske ustanove, o kojoj se nebi sa formalnoga ili materijalnoga gledišta moglo podvojiti, da li je po ustavu donešena. Princip je teoretički pravilan, nu pošto bi njegova provedba rodila metežom po sigurnost prava, nije ga većina novijih zakonarstvah usvojila iz razlogah shodnosti, u interesu pravosudja.

---

[8]) Bitna je dakle potrebština, da se u zakonu izrično navede, da je donešen privolom sabora (zakonski članak od 28. studenoga 1873. o proglasu zakonah, sbornik br. 56.). Sama oznaka ustanove koje izrazom „zakon“, bez rečenoga navoda, nečini je zakonom, dosliedno neobvežuje sudca, da ju uporavi, ako inače neima svojstvah valjane naredbe.

[9]) Sudac dakle nije vlastan uzkratiti uporave redovito proglašena ugarsko-hrvatskoga zakona, jer o njem drži, da nije naravi zajedničke, da ga nije bio nadležan donieti hrvatsko-ugarski sabor, i obratno zakona hrvatskoga sabora, o kojem drži, da spada u kompetenciju zajedničkoga sabora. To isto načelo valja za zemlje zastupane u carevinskom vieću, u kojih sudac nije vlastan iztraživati, da li zakon, proglašen kao što treba, spada u kompetenciju carevinskoga vieća ili zemaljskih saborah.

[10]) Menger: System des Civilprocessrechtes str. 234. i sliedeće. Pfaff i Hoffmann: Commentar I. str 132. i sliedeće.

[11]) Puchta: Vorlesungen I. §. 15. Makančev govor u 53. sjednici hrvatskoga sabora god. 1874. Saborski dnevnik god. 1872.—1874. svezak II. str. 1028.

Digitized by Google

Usuprot spomenuti članak 6. hrvatskoga zakona o sudačkoj vlasti podjeljuje sudcu pravo izpitati valjanost naredabah: „usuprot su sudovi pozvani izpitati valjanost naredabah, ter u tom odlučiti zakonitim putem molbenim.“ [12]) Pravo i dužnost sudca izpitati naredbe proteže se dakle i na formalne i na materijalne predpostave naredbe.

Prije nego li razložimo obseg toga prava, valja nam iztaknuti, da se pod izrazom „naredbe“ u smislu članka spomenutoga hrvatskoga zakona (čl. 7. odgovarajućega austrijskoga zakona) nerazumievaju rješitbe vladara ili administrativnih organah u pojedinih upravnih predmetih [13]), već pravne ustanove, kojim je namienjena obća obvezna moć.

Ovakove naredbe mogu se pako izdati:

a) na temelju zakonah, koji sami izrično ustanovljuju, da se imadu provesti naredbami (putem naredbenim);

b) bez takova temelja, i to bud u slučaju, gdje zakon izrično neveli, da se ima provesti naredbom, bud u slučajevih, u kojih nepostoji zakon, koj normira stanoviti predmet.

U slučaju navedenu pod a) može se u pravilu uzeti, da je valjana svaka naredba, koja nestoji u oprieci sa ustanovami zakona, makar i sadržavala propisah, kojih u zakonu neima, i koji se iz njega nedadu izvoditi znanstvenim tumačenjem. Sudac dakle u tom slučaju može polaziti sa stanovišta, da je zakonodavac prepustio eksekutivi, da normira i takova pitanja, koja se inače riešavaju zakonom. U slučajevih pako navedenih pod b) nebi sudac mogao izreći nevaljanosti naredbe,

---

[12]) To isto naredjuje članak 7. austrijskoga zakona od 21. prosinca 1867. (d. z. l. br. 144.); za razvojačenu krajinu valja u tom pitanju što smo rekli u bilježci 7. ovoga §.

[13]) I rješitbe administrativnih organah u pojedinih upravnih predmetih nazivaju se često „naredbe“, nu takove rješitbe nespadaju pod sankciju članka 6. zakona o sudačkoj vlasti. Citaj o tom Menger; System na str. 243. bilježka 28.

Digitized by Google

koja se, nestojeći u oprieci s postojećim zakonom, prikazuje kao izliev eksekutivne vlasti, i tiče djelovanja državnih organah, a ne pravah i dužnostih državljanah.[14])

Što se napose tiče tako zvanih naredabah za nevolju (Nothverordnungen), to smo za zemlje zastupane u carevinskom vieću naveli u prvoj točki pozitivne zakonske ustanove ob uvjetih, pod kojimi se mogu izdavati, i o trajanju njihove krieposti, ter iz tih ustanovah lahko je razabrati granice, unutar kojih sudac ima pravo i dužnost izpitati njihovu valjanost. Akoprem u našoj kraljevini nepostoje o toj vrsti naredabah osobiti propisi, obzirom na ustavnu praksu u drugih državah mnijemo ipak, da se i u našoj kraljevini nemože poreći kruni pravo izdati u slučaju skrajnje nužde naredbu s obveznom moći, koja će trajati privremeno, to jest, dok nebude moguće sudjelovanjem drugoga ustavnoga faktora pribaviti joj trajnu moć pravoga zakona. — Odgovornost vlade prema saboru, koj je vlastan uzkratiti takovim naredbam svoje odobrenje, pruža dovoljna jamstva, da si eksekutiva bez skrajnje nužde neprisvoji bilo i privremenu zakonodavnu moć. U ostalom ovakove se naredbe riedko kad odnose na privatno pravo.

3. Ako se od državljanah zahtieva, da poštuju zakone, da prema njihovim ustanovam udese svoja djela, valja im pružiti priliku, da se sa sadržajem zakonah upoznaju. Sredstvo, kojim to biva, jest oglašenje (Promulgacija) zakona, koje treba urediti tako, da bude svakomu moguće saznati, što zakon naredjuje. — Nu čim je zakon oglašen kao što treba, to jest po propisih, koji u tom obziru postoje, on obvežuje ne samo one, koji su se s njegovim sadržajem upoznali, već i

[14]) Priznajemo, da praksa u tih pitanjih još koleba, a nije ni čudo da tako biva, kad se radi o uporavi novih načelah, koja su si tek u novije doba prokrčila put u zakonarstva Evrope. Što smo o njih u tumaču rekli, osniva se na mnienjih razloženih u Mengerovom System der öst. Civilprocessordnung str. 244., u komentaru Pfaffa i Hoffmana I. str. 135. Čitaj u ostalom: Gneist: Der Rechtsstaat str. 23.—24. Stein: Verwaltungslehre I. knjiga str. 128. i sliedeće.

Digitized by Google

one, koji bi tvrdili, da ga neznaju. Bez ovoga pravila, izražena u §. 2., djelovanje zakona bilo bi iluzorno, jer bi svatko mogao tvrditi, da mu zakon nije bio poznat; a dokazati protivno bilo bi težko, dapače često nemoguće. —

Do cesarskoga patenta od 4. ožujka 1849. (d. z. l. br. 1.) oglašivanje zakonah spadalo je u djelokrug političkih oblastih.[15]) Službene sbirke zakonah i naredabah, koje su se počele izdavati godine 1780., nisu bile namienjene oglašenju zakonah, već im je bila svrha sabrati u jedno jur oglašene zakone i naredbe u autentičnom tekstu.[16])

Službene sbirke zakonah i naredabah jesu:

1. Tako zvana velika sbirka pravosudnih zakonah „Justizgesetzsammlung“ (grosse), od 1. prosinca 1780. do 20. prosinca 1848. (14 folio-knjigah).

2. Velika sbirka političkih zakonah „politische Gesetzsammlung“ od Leopolda II. do 2. prosinca 1848. (76 knjigah).

3. Sbirka zemaljskih zakonah „Provinzialgesetzsammlung“ za tako zvane staro-austrijske provincije od god. 1819. do 1848.

Zakoni i naredbe, sadržane u prvoj od navedenih sbirkah, i nestavljene izvan krieposti uvedbom gradjanskoga zakonika, imadu obveznu moć za zemlje, u kojih je do godine 1848. bio u krieposti gradjanski zakonik, makar i dotična naredba bila upravljena na pojedine sudove, ili izdana za stanovitu zemlju (dvorski dekret od 29. prosinca 1785.; dv. dekret od 20. studenoga 1818.), izuzev slučajeve, u kojih a) u samoj je sbirci rečeno, da uvršćena u nju naredba valja samo za jednu ili drugu zemlju; b) u kojih se iz sadržaja zakona ili naredbe dade ra-

[15]) Oglašivanje bilo je jako manjkavo. Stubenrauch: Com. I. str. 62. Pfaff i Hoffman: Com. I. str. 136—137. Winiwarter I. str. 32.—35. br. 1—7.

[16]) Pfaff i Hoffmann: Com. str. 139. proti dosadanjemu mnienju, da su i te sbirke služile za oglašivanje zakonah. Stubenrauch: I. str. 13., 14. priznaje tim sbirkam spomenutu zadaću uz njeke stege.

Digitized by Google

zabrati, da je kriepost zakona ili naredbe stegnuta na stanovitu zemlju, jer stoji u savezu s osobitimi uredbami njezinimi; c) ako koja ustanova služi za razjašnjenje zakona ili naredbe, koja nedvojbeno nevalja u svih zemljah.[17])

Prigodom uvedbe gradjanskoga zakonika u Ugarskoj i Hrvatskoj bje istomu dodan prilog, koj sadržava naknadne naredbe, njih 86, koje uz zakonik stupiše u kriepost (čl. I. ces. uvedbenoga patenta od 29. studenoga 1852.). Uslied ovoga dodatka neima za Hrvatsku praktične vriednosti pitanje, koje od naknadnih naredabah sadržanih u navedenih sbirkah stoje u krieposti u zemljah, u kojih je zakonik uveden poslie 1848. godine, pitanje, koje je nastalo uvedbom gradjanskoga zakonika u gradu Krakovi.[18])

Uz spomenute službene sbirke bilo je i privatnih i poluslužbenih sbirkah, medju kojimi najvažnija je Kropačekeva.[19])

Prije spomenuti patent od 4. ožujka 1849. odredio je, da se državni zakoni i naredbe vlade imadu oglašivati u „obćem državo-zakonskom i vladnom listu“ (allgemeines Reichsgesetz- und Regierungsblatt), koj će se izdavati u svih zemaljskih jezicih monarkije (njih 10), i u zemaljsko-vladnom listu (Landesregierungsblatt), koj će se izdavati u jeziku dotične zemlje uz njemački prevod. Zakoni, naredbe itd. oglašeni u prvom od spomenutih listovah imali su po glasu patenta stupiti u kriepost, ako nije bilo inače odredjeno, tridesetim danom, a naredbe itd. oglašene u zemaljskom listu petnaestim danom poslie odpravka odnosnih komadah lista.

[17]) Unger: System I. str. 17.

[18]) Stubenrauch Com. I. str. 14.

[19]) Kropačekove sbirke nastavio je Goutta i Pichel do godine 1846. Medju privatnimi sbirkami spomenut ćemo još: Winiwarter: Handbuch der Justiz- und politischen Gesetze, welche sich auf das in den deutschen Provinzen der österreichischen Monarchie geltende a. b. Gesetzbuch beziehen. 3. knjiga I. izdanje. Beč 1849. III. izdanje 1844. Michel: Sammlung der neuesten auf das österreichische allgemeine Privatrecht sich beziehenden Gesetze und Verordnungen. Prag 1850.

Digitized by Google

U pravilu bio je to jedini način publikacije. Nu u osobitih slučajevih bile su vlastne oblasti propisati i drugi način oglašenja koje naredbe, ter se je onda imalo u njoj ustanoviti, kada će stupiti u kriepost (vidi još ces. naredbu od 7. prosinca 1849. br. 31, i od 20. prosinca 1850. br. 473. d. z. l., koja je potonja produžila rok od trideset na četrdeset i pet danah).

Patent od 27. prosinca 1852. (d. z. l. br. 266.) preinačio je način izdavanja spomenutih listovah, odredjujuć, da se državni list ima u napried izdavati jedino u njemačkom jeziku[20]), a prevodi da se imadu uvrstiti u zemaljske listove; nu kad bi se radilo ob obsežnih zakonih, moglo se je dozvolom carevom oglasiti u zemaljskom listu samo odnosni uvedbeni patent. Zemaljski list imao je izlaziti u dva posebna razdjela: od kojih su se u prvom oglašivali zakoni i naredbe, sadržane u državnom listu; u drugom naredbe zemaljskih oblastih. Državni i zemaljski listovi imali su biti na svačiji ugled izloženi kod političkih oblastih.

Cesarski patent od 1. siečnja 1860. (drž. z. l. br. 3.) dokinuo je izdavanje prvoga razdiela zemaljskih listovah, i odredio je, da se državni list ima izdavati samo u njemačkom jeziku.[21]) Središnje oblasti imale su pako

[20]) O načelu, da je njemački tekst jedini autentični, načelo izrečeno patentom od 27. prosinca 1852., vidi na str. 49. ovoga tumača kod stavke X. uvedbenoga patenta od 1. lipnja 1811.

[21]) U zemljah zastupanih u carevinskom vieću postoje sada o proglasu zakonah najnoviji zakoni od 19. svibnja 1868. (drž. zak. list br. 45.) i od 10. lipnja 1869. (drž. zak. list br. 110.), u smislu kojih počamši od 1. siečnja 1870. službeni naslov državo-zakonskoga lista prema dualističnom ustroju monarkije glasi: „Državo-zakonski list za kraljevine i zemlje zastupane u carevinskom vieću.“ U državni taj list uvršćuju se: a) zakoni donešeni sudjelovanjem carevinskoga vieća; b) državni ugovori, o kojih je ustanovljeno, da se imadu proglasiti; c) naredbe izdane na temelju državnih zakonah. Njemački je tekst jedini autentični. Obvezna kriepost oglašenih zakonah i naredabah počima, ako nije inače odredjeno, četrdeset i petim danom poslie dana odpravka odnosnoga komada lista. Prema okolnostim i potrebi mogu se upotrebiti i drugi načini oglašivanja: uvrstba u službene novine, javni priboj. Državni list ima biti izložen na svačiji ugled kod političkih oblastih.

Digitized by Google

ustanoviti, koji zakoni i naredbe oglašeni u državnom listu da se štampaju u izvadku i u kojem od zemaljskih jezikah. — Naredbe zemaljskih oblastih oglašivale su se u novom zemaljskom vladnom listu. Na dojakošnjem načinu oglašivanja i u pogledu rokovah nije patent učinio nikakve promjene.

Od novoga zemaljskoga lista nije u Hrvatskoj i Slavoniji izašao ni jedan komad, već je uslied previšnjega rješenja od 20. veljače 1863. utemeljena naredbom kralj. dvorske kancelarije od 7. ožujka 1863. br. 762./296. autentična sbirka zakonah i naredabah, valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, u hrvatskom jeziku pod naslovom „Sbornik zakonah i naredabah“, s tom primjetbom, da će se kod c. kr. ministarstva pravosudja po dotičnoj prevodnoj pisarni uredničtva državo-zakonskoga lista izradjivati prevodi državnih zakonah i naredabah, koji će se putem dvorske kancelarije dostavljati kralj. namjestničkomu vieću, da ih dade uvrstiti u sbornik. —

O sadržaju utemeljenoga sbornika veli spomenuta dvorska naredba, da će se unj uvrstiti svikolici državni zakoni i sve naredbe izišavše poslie dokinuća zemaljskoga vladnoga lista: dakle sve naredbe i svikolici zakoni valjani za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, koji su računajuć od naznačenoga vremena ili već izašli, ili će tek u napredak izaći, nadalje zemaljski zakoni, zatim naredbe kancelarije dvorske i podčinjenih joj oblastih zemaljskih, na koliko te naredbe budu prikladne za ovakovo obnarodovanje. — Sbornik, dodaje još često spomenuta dvorska naredba, tiskat će se poput postojavšega zemaljskoga vladnoga lista latinicom i ćirilicom; broj nakladnih iztisakah opredielit će namjestničko vieće prema potriebi; državne i municipalne oblasti dobivat će sbornik bezplatno, a privatne osobe i obćine uz cienu odgovarajuću troškovom tiska i razpošiljanja. — Pošto dvorska naredba, kojom se bavimo, neima o sborniku drugih ustanovah, to se je uzelo, da su uzdržani u krieposti svi ostali propisi patenta od 27. prosinca

Digitized by Google

1852. — Prema tomu, ako u zakonu nije bilo inače odredjeno, državni zakoni stupali su u kriepost 45 danah poslie odpravka dotičnoga komada državo-zakonskog lista, ter se je dan toga odpravka zabilježio kod odnosnoga u sborniku proglašenoga zakona, a zemaljski zakoni (kojih u ostalom do nagode s Ugarskom nije bilo) i zemaljske naredbe petnaest danah poslie odpravka dotičnoga komada sbornika. —

Nu zakonski članak VI.: 1870. o proglašivanju zakonah na hrvatsko-slavonsko-dalmatinskom saboru donešenih (sbornik br. 52.) preinačio je dielom postojeće prije spomenute propise, odredjujući: da svaki na hrvatskom saboru donešeni zakon, čim zadobije potvrdu Njegova Veličanstva, i čim se proglasi u saboru, stavlja zemaljska vlada odmah do obćega znanja putem sbornika (§. 1.); da se s proglašenjem zakona ima ujedno obnarodovati dan kraljevske potvrde, i dan proglašenja u saboru (§. 2.); da sadržaj zakona ovim načinom proglašen ima podpunu vjerodostojnost (§. 3.); da ako nije u samu zakonu ustanovljen dan, od kojega ima isti stupiti u kriepost, ili ako ustanovljenje toga roka nije povjereno banu, onda svakoga zakona obvezna moć počimlje 15 danah, iza kako je zakon izašao u sborniku (§. 4.); da se izvorni primjerak potvrdjenoga zakona sahranjuje u zemaljskom arkivu, prepisi istoga pako ovjerovljeni po zemaljskoj vladi da se imaju dostavljati svakoj oblasti po jedan primjerak (§. 5.); da pozivanje na zakon biva navodom dotičnoga dana, mjeseca i godine, u kojoj je po Njegovu Veličanstvu potvrdjen.

Nu i ovaj zakon bje dielom preinačen zakonskim člankom od 28. studenoga 1873. o proglasu zakonah (sbornik br. 56.). Glavne preinake tiču se publikacije zakonah i njihova naslova. Dočim se je naime po zak. članku VI.: 1870. zakon imao uvrstiti u sbornik tek nakon proglašenja u saboru, odredjuje §. 1. zakona od 28. studenoga 1873., da se zakoni stvoreni na saboru hrvatsko-slavonsko-dalmatinskom proglasuju uvrstbom u sbornik, a vlada zemaljska da ima u prvoj slie-

Digitized by Google

dećoj sjeditbi obavjestiti sabor o sankciji svakoga zakona. Ovom se je ustanovom s obzirom na perijodične sjeditbe našega sabora htjela zapriečiti preduga vakacija zakonah. Druga je preinaka formalne naravi. Zakoni neće se više označiti „zakonskim člankom“, već „zakonom“, a formula sankcije neće biti ona starodavna: „Izjavljujući Mi zakonski članak ovaj i sve ono, što je u njem sadržano, prijatnim i primljenim, udjeljujemo mu kraljevsko Naše odobrenje, ter ga potvrdjujemo i posvećujemo kraljevskom Našom vlasti, uvjeravajući Vas ljubljeni vjerni Naši, da ćemo taj zakonski članak i Sami obdržavati i po drugih vjernih Naših dati obdržavati“, već: Mi... potvrdjujemo predloženu Nam u osnovi po hrvatsko-slavonsko-dalmatinskom saboru: Zakon o ..... (§§. 1.—2.). Ostali paragrafi najnovijega zakona o proglasu zakonah nemienjaju bitno stariji zakonski članak izdan u tom predmetu; §. 3. ustanovljuje, da ako u zakonu samom nije odredjeno vrieme, kada ima stupiti u kriepost, onda mu počima zakonska kriepost petnaest danah poslie onoga dana, kojega je odnosni broj sbornika u Zagrebu izdan; §. 4. naredjuje, da poziv na zakon biva naznačujući dan previšnje sankcije i predmet zakona, nu uz ovaj propis uzdržao se običaj citirati i broj sbornika odnosnoga zakona; konačno je gore navedena ustanova §. 5. zakonskoga članka VI.: 1870. stavljena izvan krieposti.

Za oglašivanje zajedničkih hrvatsko-ugarskih zakonah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji postoji zajednički zakonski članak XII.: 1870. (sbornik br. 36.), u smislu kojega se zakoni stvoreni na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru imadu u jeziku hrvatskom sankcijonirati i odnosne izdatbe predati zemaljskoj vladi i hrvatskom saboru (§. 1.). Zajednička vlada oglašuje zajedničke zakone u hrvatskom tekstu putem sbornika, koj ona izdaje (§. 2.). Uz tekst zakona ima se obznaniti dan kraljevske sankcije, i dan, kojega je zakon proglašen u obih kućah zajedničkoga sabora (§. 3.). Tekst zakona ovakovim načinom proglašen ima javnu vjerodostojnost (§. 4.).

Digitized by Google

Obvezna moć zakona započet će, ako nebude inače ustanovljeno u samu zakonu, petnaest danah nakon njegova proglašenja u saboru zajedničkom (§. 5.). Svaki zajednički zakon označiti će se u hrvatsko-slavonskom zakonskom sborniku istom godinom i istim redom, pod kojim je izašao u obćem državno-zakonskom sborniku kraljevine Ugarske, ter će pozivanje na zakon bivati navodom njegove kalendarske godine i rednoga broja njegova (§. 6.). Svaki broj državo-zakonskoga sbornika izdana u hrvatskom tekstu dostavljat će se oblastim u Hrvatskoj i Slavoniji (§. 7.).

Hrvatski sbornik, što ga izdaje zajednička vlada, riedko se rabi u Hrvatskoj, jer se zajednički zakoni uvršćuju i u domaći sbornik, u koj se unašaju i naredbe zajedničkih ministarstvah, koje se u tu svrhu zemaljskoj vladi dostavljaju.

Za razvojačenu krajinu utemeljen je po glasu okružnice c. kr. glavnoga zapovjedničtva od 10. siečnja 1872. br. 169. pr. „List zemaljske uprave za hrv.-slav. vojnu krajinu“, u koj se uvršćuju „svekolike previšnje odluke Njegova ces. i kralj. apostolskoga Veličanstva, tičuće se stvarih zemaljske uprave i naredbe zemaljske krajiške uprave obćega sadržaja.“ —

4. Zakon neoglašen neobvezuje državljanah. Non obligat lex nisi promulgata. Svaki zakon predpostavlja zakonodavca, koj ga je donio, i narod, koj ga ima obdržavat i koj mu se mora pokoriti. Donešen nu neoglašen zakon jest doduše perfektan, nu on neobvezuje prije, nego li je oglašen. Prema tomu proglas netvori zakona, već djelovanje njegovo, posliedice, koje iz njega izviru, počimaju tek njegovim oglašenjem. Proglašenjem zakonodavac navješćuje zakon narodu, kojemu je namienjen, on govori narodu kao takovu a ne pojedincem. Dosliedno nije nuždno, da svaki državljanin pozna zakon, već je dosta, da mu je dužnost, i da mu je pružena mogućnost poznati ga. Idem est scire, aut scire debuisse aut potuisse. Ova su načela izražena u §. 2. našega zakona prema onoj rim-

Digitized by Google

skoj: „juris ignorantia semper nocet.“ Kao što ova rimska izreka, tako i naš §. 2. veli: da nitko nemože navodom, da mu zakon nije bio poznat, odvratiti štetnih posliedicah svojega djela. Nu neima dvojbe, da zakonodavčeva misao siže dalje, to jest da neima pred očima samo slučaj, u kojem neznanje zakona oslobadja dotičnika štetnih posliedicah, već i takovih slučajevah, u kojih nepoznat zakon radja za dotičnika koristnimi posliedicami, ili u kojih nedira u njegove interese. Prema tomu, tko nastupi nasliedstvo bez blagodati inventara, jamči vjerovnikom i zapisovnikom vlastitim imetkom i onda, ako mu nije bilo poznato, da postoji zakonska ustanova, koja uvjetnim prihvatom nasliedstva oslobadja dotičnika jamstva, prekoračujuća sile ostavine.[22]) Nu i onaj, koj nastupi nasliedstvo uz blagodat inventara, neće jamčiti preko silah ostavštine, makar i neznao, kakove su posliedice skopčane s uvjetnim prihvatom nasliedstva.[23]) Ravnim će načinom biti ništetna oporuka učinjena po oporučitelju povriedom nepoznatih mu propisanih formah, makar se i nedalo tvrditi, da ništetnost oporuke dira u oporučiteljeve interese.[24]) Naš § govori nadalje samo o neznanju zakona, nu neima dvojbe, da je podpuno neznanje zakona ravno pogrješnomu njegovu shvaćanju, jer po naravi stvari u jednom i u drugom slučaju dotičnik neima pravoga znanja zakona. Toga radi gradjanski zakon govori o neznanju

---

[22]) Unger: System II. 37. br. 20. — U Stubenrauchovom kom. I. 66. ima još više primierah: Tko je o darovnom ugovoru načinio izpravu, nemože se proti obdarenikovoj tužbi na izpunjenje ugovora braniti tim, da mu nije poznat zakon, koj izriče valjanost pismena darovanja. — Otac nezakonitoga djeteta dužan je izpuniti svoje dužnosti prama djetetu, makar i nepoznavao propisah §§. 1328. i 166—169. o. gradj. zak. itd.

[23]) Unger: System II. str. 34. — Stubenrauch na naved. mjestu. Obdarenik ima pravo tražiti pravo, dakle korist koja mu izvire iz pismena darovanja, makar i nezna, da po zakonu pismeno darovanje obvezuje darovatelja itd.

[24]) §. 601 obć. gradj. zak. N., Unger, II. §. 37. br. 1.

Digitized by Google

(§§ 2., 326.) i o bludnji (§ 1431.), nu svakim od tih izrazah obuzima oba pojma.[25])

Pravilo, da se nitko nemože izgovarati neznanjem zakona nije u rimskom pravu provedeno u obsegu usvojenu u našem zakonu.[26]) Nu i po našem zakonu ima iznimakah od toga pravila. Te iznimke počivaju i opet na obćenitom načelu, ili su naravi singularne.[27])

Načelo, da oglašeni zakon obvezuje, preinačuje drugo načelno pravilo, da ima slučajevah (§. 871.), u kojih radi bludnje, koja se može ticati i zakona, posao inače pravnovaljan postane relativno ništetnim. Amo spadaju naročito ustanove §§-ah 572., 901. gradj. zakonika.

Iznimke singularne naravi jesu:

a) Po §-u 326. gr. zak. pošteni posjednik uživa koristi skopčane s posjedom bonae fidei i onda, ako njegova dobra vjera izvire iz neznanja zakona.

b) Po §-u 1431. obć. gradj. zak. dozvoljena je condictio indebiti, ako je tko iz bludnje, makar se ista ticala zakonskih propisah, dao drugomu kakovu stvar, ili učinio ma kakav posao, nebudući na to obvezan.

§. 3.

Početak moći zakona.

Moć zakona, i pravne posliedice koje izhode od njega, počimlju odmah kako je oglašen; već ako je u istomu oglašenomu zakona početak moći njegove postavljen na kasnije vrieme.

1. Hrvatski tekst §. 3. govori o „moći“ zakona, dočim autentični njemački tekst upotrebljuje izraz „Wirksamkeit“ (djelovanje). Izrazi „moć“ točnije „obvezna moć“ i „djelovanje“ zakona jesu istovjetni, ter označuju misao, da se pravni odnošaji, koji padaju

[25]) Unger: System I. str. 112., II. str. 33. — Pfaff i Hoffman: Commentar I. str. 152. bilježka 123.

[26]) Po rimskom pravu neznanje zakona izpričava u slučajevih, u kojih nije bilo dotičniku moguće biti podučen o zakonu (L. g. §. 3. D. de jur. et f. ign. 22. 6.) Nadalje rimsko pravo oprašta neznanje zakona malolietnikom, ženam, vojnikom i tako zvanim rusticis. —

[27]) Pfaff i Hoffmann: Com. I. str. 154.—155.

Digitized by Google

pod stanoviti zakon, imadu prosudjivati po njegovih ustanovah. — Prema tomu §. 3. govoreći o djelovanju zakona, i uzporedjujući djelovanje zakona pravnim posliedicam, koje iz njega izviru, sadržava tautologiju, jer baš u tom sastoji djelovanje zakona, ili što je jedno te isto njegova obvezna moć, da zakon ustanovljuje pravne posliedice, izhodeće iz odnošajah, koje normira.[1])

§. 3. naredjuje, da obvezna moć zakona počima odmah kako je oglašen, ako sam oglašeni zakon neodredi, da ima kasnije započeti. Ova je ustanova preinačena propisi ob oglašenju zakona i o početku njegova djelovanja, koje smo razložili kod prididućega §., iz kojih se vidi, da zakon nestupa u kriepost čim je oglašen, već da izmedju oglašenja i obvezne njegove moći ima izteći stanoviti rok, koj se zove „vacatio legis.“ Taj rok iznosi u pravilu, kako smo rekli kod §. 2., petnaest danah (u zemljah zastupanih u carevinskom vieću četrdeset i pet danah), računivih od proglasa zakona, nu iznimno može sam zakon taj rok skratiti ili produljiti.[2])

2. Pravne posliedice zakonah jesu različite prema različitosti karaktera im. Ima u privatnom pravu zakonah, koji ustanovljuju pravne posliedice stanovitoga odnošaja, dakle djeljuju,[3]) uporavljuju se samo onda, ako stranke same u konkretnom slučaju slobodnom voljom nenormiraju odnošaja. Ovakovi zakoni zovu se supletorni, hipotetički, dispositivni zakoni.[4])

[1]) Pfaff i Hoffmann: Com. I. str. 149. bilježka 79.

[2]) Na primjer novi kazneni postupnik stupio je po glasu uvedbenoga njegova zakona u kriepost tri mjeseca nakon proglašenja u sborniku (zakon od 17. svibnja 1875. ob uvedbi kaznenoga postupnika itd., sbornik br. 29.). Za obsežnije zakone ustanovljuje se obično dulja vacatio legis, da ih sudci i odvjetnici uzmognu proučiti. Cesto prepušta zakon vladi, da ustanovi dan, kojim će zakon u kriepost stupiti. Tako je bilo sa našim zakonom o postupku bagatelnom i tako zvanom ovršnom novelom. Ima napokon slučajevah, u kojih zakon naredjuje, da stupa u kriepost, čim bude oglašen.

[3]) Unger: System §. 9. str. 53. i sliedeće. Stubenrauch: Com. 1. izdanje str. 69. i sliedeće.

[4]) Savigny: System I. §. 16. zove ih posredujućimi zakoni (vermittelnde Gesetze).

Digitized by Google

U tu vrstu spadaju ustanove §§-ah 36., 37., 555.—562., 649., 904. obćega gradj. zakonika i druge ob ugovorih.

Ima opet zakonah, koji izključuju slobodu volje stranakah, koji neprepuštaju strankam, da urede pravne odnošaje, padajuće pod njihovu sankciju, već zapovjedaju, ili zabranjuju tako, da se stranke njihovim zapovjedim i zabranam moraju pokoriti, nit im je slobodno normirati pravni odnošaj drugčije, nego oni naredjuju. Ovakovi se zakoni zovu: zapovjedajući, absolutni, preceptivni (leges cogentes), zovu ih i jus publicum, jer su donešeni u obćem interesu, na zaštitu osobne slobode, pravah, morala, religije. [5]) U ovu vrstu zakonah spadaju:

a) ustanove §§-ah 91., 139., 195., 199., 200., 203. i drugih, koje nalažu stanovite obveze;
b) ustanove §§-ah 879., 996., 1259., 1372. i drugih, koji zabranjuju, da se nješto učini, bilo da je djelo neposredno napereno proti zakonskoj zabrani (contra legem), ili da se vanjskom svojom formom neprikazuje kao povrieda zakona, nu u istini zakonu protuslovi, zakon mimoilazi (in fraudem legis); [6])
c) ustanove §§-ah 76., 129., 566., 601., 602., 1178., 1249. i drugih, koje propisuju za djelo stanovite potrebštine, tičuće se vanjske ili nutarnje forme.

Pita se sada, koje su posliedice neobdržavanja absolutnih zakonah? U tom obziru nije moguće ustanoviti jedinstvena materijalnoga pravila.

Neobdržavanje ustanovah navedenih pod a) ima za posliedicu, da se obvezanik ureda radi (§. 203.),

---

[5]) Unger: System I. §. 9. str. 54. Pfaff i Hoffmann: Commentar I. str. 124. vindičira ovakovim zakonom karakter javnoga prava. Tako i Taglioni: Commentario I. str. 16. Jus publicum quod privatorum pactis mutari nequit.

[6]) Unger: System §. 9. str. 56. Mimoići može se zakon (in fraudem agere) na više načinah: kad se zakon šikanozno tumači, ili izopači pravi mu smisao, kad se zabranjeno djelo sakrije ili preodjene, kad se pritaji okolnost, koja bi djelo zapriečila, ili izmisli takova, bez koje se nebi moglo djelo obaviti.

Digitized by Google

ili na zahtjev interesentah shodnimi prisilnimi sredstvi primora, da izpuni dužnost, koju mu zakon nalaže; ili da gubi stanovitu korist (§. 393.); ili da se kazni, bilo uslied izrične zapovjedi gradjanskoga zakona (§. 74.), bilo u javnom interesu po kaznenom zakonu (§. 393.).

Povrieda ustanovah navedenih pod b) radja u pravilu ništetnosti djela učinjena proti absoluto zabranjujućoj ustanovi, i to bez obzira, dali zakon izriče ništetnost (§§. 879., 996., 1259. i drugi), ili ne. [7]) Uz ništetnost odredjuje često absolutno zabranjujući zakon i kazan (lex plus quam perfecta); nu ima zakonskih zabranah, koje odredjuju samo kazan ili pravnu štetu, izričuć ipak valjanost djela, učinjena proti zabrani (§. 121., lex minus quam perfecta); ima napokon i zakonah, koji doduše zabranjuju, da se nješto učini, nu neodredjuju ni kazne, ni ništetnosti djela (lex imperfecta [8])

---

[7]) L. C. de legibus: Nullum pactum, nullam conventionem, nullum contractum inter eos videri volumus subsecutum, qui contrahunt lege contrahere prohibente. Caeteraque quasi expressa, ex legis liceat voluntate colligere. Hoc est ut ea quae legi fieri prohibentur, si fuerint facta, non solum inutilia, sed pro infectis etiam habeantur; licet legislator fieri prohibuisse tantum, nec specialiter dixerit, inutile esse debere quod factum est. Sed et si quid fuerit subsecutum, ex eo, vel ob id quod interdicente lege factum est, illud quoque cassum, atque inutile esse praecipimus. C. 64. de reg. jur. VI. (5. 13.). Quae contra jus fuerint, debent utique pro infectis haberi. — Starija doktrina učila je, da su ništetna samo ona djela, učinjena proti zakonskoj zabrani, koja zakon kao ništetna izjavi.

[8]) Takav je zakon zabrana zajma vojničkomu častniku bez dozvole pukovničkoga zapovjedničtva. Takovi zakoni neizjavljaju ništetnosti zabranjenih dielah, već uzkraćuju im sudbenu zaštitu, dosliedno nemože se iz njih tužiti na izpunjenje učinjena obećanja, nu ni zahtievati, da se povrati, što se je dalo u izpunjenja učinjena obećanja. Autonomni zakon od 6. prosinca 1877. o preinaci zakonskoga članka IX.: 1870. ob ukinuću zakonah proti lihvarstvu (sbornik br. 70.) spadao bi bar donjekle u tu kategoriju, jer uzkraćuje sudbenu zaštitu kamatnim ugovorom preko 8%, izključujući condictio indebiti radi izplate kamatah učinjene preko navedena postotka. — L. 57. D. de leg. (1., 3.) Legis virtus est imperare, vetare, permittere, punire.

Digitized by Google

Što smo rekli o posliedicah neobdržavanja ustanovah navedenih pod b), valja i za povriedu ustanovah navedenih pod c).

Od zapovjedajućih zakonah valja razlikovati tako zvane permisivne zakone, koji potonji nesadržavaju kao prvi zapovjedi ili zabrane, već podjeljuju povlast, dozvolu, da se stanovito djelo može izvesti. [9]) Ovo se razdjeljenje dakle osniva na sadržaju zakona. Permisivni je zakon n. p. ustanova §. 602. gradj. zak.

U nijednu od navedenih kategorijah zakonah nespadaju one ustanove, koje samo preporučuju, da se nješto učini opreza radi (§§. 578., 580., 585., 812., 815., 927.), ili da si dotičnik zajamči dokaz (§§. 80., 518., 580., 1001. i drugi). Ovakove ustanove nisu ni zakoni u pravom smislu rieči. [10])

3. Značajno obilježje privatnih pravah očituje se tim, da stoji do ovlašćenika, hoće li vršiti ih ili ne, dapače, da ih se može i odreći. Ako u obziru pojedinih privatnih pravah postoji gdjekoja iznimka, ona je opravdana javno-pravnim elementom, koj je često s privatnim pravom srašćen. [11]) Iz spomenutoga značajnoga obilježja privatnih pravah izlazi, da sudac nije zvan ureda radi iztraživati i izreći ništetnost kojega djela ili pravnoga posla, [12]) već da može to učiniti samo onda, ako ovlašćenik to zahtieva. Nu ako je od ovlašćene strane u

---

[9]) Unger: System, I. str. 58. Njekoji pisci zabacuju to razdjeljenje, drugi nerazlikuju ga od onoga u supletorne i absolutne zakone. Savigny: System I. str. 59.

[10]) Stubenrauch: Com. I. str. 72. uvršćuje ih po mojem mnienju pogrješno u kategoriju navedenu u tekstu pod c).

[11]) Na primjer u smislu §-a 94. gradj. zakonika ima se ureda radi izpitati nevaljanost braka, proti kojoj stoji bračna zaprjeka paragrafah 56., 62.—68., 75. i 119. (impedimenta juris publici). O tom obširnije Menger: §. 20. str. 251. i sliedeće njegova Systema des österr. Civilprozessrechtes, kamo i ta nauka spada.

[12]) L. un. C. ut nemo invitus (3., 7.). Invitus agere vel accusare nemo cogitur. — Nemo judex sine actore. Ovo je stožerno načelo i postojećega gradjanskoga postupnika i svih gradjanskih postupnikah u monarkiji (§. 1. istih). Menger: System, na str. 251.

Digitized by Google

skladu sa postupovnimi propisi stavljen zahtjev, da se izreče ništetnost kojega djela ili pravnoga posla, ili ako protustranka pobija zahtjev, da se koje djelo ili posao prizna pravovaljanim, sudac izreći će ništetnost djela ili posla po zakonu ništetna, makar i dotična stranka nenavela pravoga zakonskoga razloga ništetnosti, predpostaviv dakako, da se ga nije odrekla. Sudac će dapače u smislu zakona ureda radi izreći ništetnost djela ili pravnoga posla, makar toga stranka izrično nezahtievala, ako pitanje o njegovoj valjanosti stoji u savezu s pravdom, koju ima riešiti, i ako ništetnost biva dokazana u parbenih spisih. [13])

§. 4.

Obseg zakonah.

Zakoni gradjanski obvežuju sve državljane onih zemaljah, za koje su oglašeni. Državljani ostaju podložni tim zakonom i u dielanjih i poslovih, koje čine izvan države, u koliko je ograničena po istih zakonih osobna njihova sposobnost preduzimat ih, i u koliko rečena dielanja i poslovi imadu izvesti pravne posliedice i u ovih zemljah. Koliko su tudjinci vezani za te zakone, odredjuje se u sliedećemu poglavju.

1. Stavka prva §-a 4. izriče pravilo, da privatnopravne ustanove obvezuju beziznimno državljane unutar granicah zemlje, za koju su proglašene. [1]) Kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija sačinjava s kraljevinom

---

[13]) Winiwarter u razpravi: Erörterung der Frage, in wie fern nach den österr. Gesetzen gesetzwidrige Handlungen zugleich ungiltig seien, u „Zeitschrift für österr. Rechtsgelehrsamkeit,“ 1826. prva knjiga str. 321. — Stubenrauch: Com. I. str. 73. Basevi: Annotazioni pratiche itd. 7. izdanje str. 18. — Prema načelu izraženu u tekstu sudac će na primjer ureda radi iztražiti, da li je nevaljana oporuka, na temelju koje tužitelj traži izpunjenje zapisa, a tuženik se izpunjenju protivi, neprigovarajući valjanosti oporuke. Iznimka: §. 94., 1487. gradj. zak.

[1]) Ob ustanovi, krieposti, koje se austro-ugarski brodovi smatraju teritorijumom monarkije, vidi ovaj tumač na str. 23. i 24. naročito bilježku 13. Na istom mjestu čitaj i o valjanosti gradjanskoga zakonika u sgradah komende njemačkoga reda u Frankfurtu.

Digitized by Google

Ugarskom jednu te istu državnu zajednicu [2]); nu glede svih onih poslovah, koji nisu državno-pravnom nagodom priuzdržani zajedničkomu saboru i sriedišnjoj vladi, pripada joj pravo podpune samouprave tako u području zakonarstva, kao izvršbe. [3]) Medju poslove pridržane autonomnomu zakonarstvu spada i privatno pravo. [4]) Kraljevina naša dakle s obzirom na privatno-pravno zakonarstvo uživa atribute države. Prema tomu prva stavka §-a 4. ima za nas taj smisao, da hrvatske privatno-pravne ustanove obvezuju beziznimno hrvatske pripadnike unutar teritorija kraljevine Hrvatske i Slavonije, dosliedno izraz „državljane“ u §-u 4. znamenuje „hrvatske pripadnike“, a ne ugarsko-hrvatske državljane, koji nisu pripadnici ove kraljevine.

U drugoj državi monarkije, to jest u kraljevinah i zemljah zastupanih u carevinskom vieću, nepostoji partikularno privatno pravo, ter s toga pitanje o pripadničtvu k jednoj ili drugoj kraljevini ili zemlji one države neima u privatnom pravu praktične vriednosti.

2. Druga stavka §-a 4. riešava pitanje, po kojih se zakonih imadu prosudjivati djelanja i pravni poslovi [5]), koje državljani čine izvan države. Kao što prema obrazloženju u predidućoj točki izraz „državljan“ znamenuje za

---

[2]) §. 1. zakonskoga članka I.: 1868. o nagodi s Ugarskom: „Kraljevina Ugarska sjedinjena s Erdeljem i kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija sačinjavaju jednu te istu državnu zajednicu tako napram ostalim pod vladom Nj. Veličanstva stojećim zemljam, kao što i napram inim državam.“

[3]) §. 47. istoga zakona: „Glede svih predmetah, koji ovom nagodom nisu priuzdržani zajedničkomu saboru i sriedišnjoj vladi, pripada kraljevinam Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji pravo podpune samouprave (autonomije) tako u području zakonarstva kao izvršbe.“

[4]) §. 48. istoga zakona: „S toga razloga spada u djelokrug podpune autonomije kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije zakonarstvo i uprava u poslovih nutarnjih, bogoštovja, nastave i pravosudja ...“

[5]) Djelanje, djelo (Handlung) jest očitovanje volje, koje se može osiećati. Posao jest djelo izvedeno u nakani, da se utemelji, dokine ili preinači pravni odnošaj. Winiwarter: Das österr. bürgerliche Recht. I. str. 57.

Digitized by Google

našu kraljevinu pripadnika iste, tako se izraz „**d r ž a v a**“ s obzirom na privatno pravo neproteže na vaskoliki teritorijum ugarske krune, a još manje na teritorijum monarkije, već samo na posebni faktično sjedinjeni teritorijum kraljevine Hrvatske i Slavonije. [6])

Za zemlje zastupane u carevinskom vieću, u kojih nepostoji razlika u privatnom pravu, izraz „država“ proteže se na vaskoliki teritorij druge države monarkije, prema kojoj se dakako Ugarska i Hrvatska smatraju inozemstvom.

---

[6]) §. 59. zakona o nagodi: „Obzirom na to, da su kraljevine Hrvatska i Slavonija politički narod, imajući posebni svoj teritorij...“ §. 65. istoga zakona: „Kraljevina Ugarska priznaje zemljištnu cjelokupnost kraljevinah Hrvatske i Slavonije, i nastojat će o tom, da se ova oživotvori.“ §. 66. nagodbenoga zakona pako izbraja, što spada na teritorijum ove kraljevine, i to pravno i faktično: „U smislu prijašnjega §-a priznavaju se kao k teritoriju kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije spadajuće: 1. Sve ono zemljište, koje sada skupa s gradom i kotarom bakarskim spada k županiji riečkoj, s izuzećem grada i kotara riečkoga, koj grad, luka i kotar sačinjavaju posebno s ugarskom krunom spojeno tielo (separatum sacrae regni coronae adnexum corpus) i glede kojega kao takova, posebne autonomije i na nju protežućih se zakonodavnih i upravnih odnošajah uredjenja, imati će se putem odborskih razpravah izmedju sabora kraljevine Ugarske i sabora kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije i grada Rieke obće sporazumljenje postići. 2. Županija zagrebačka s gradovi Zagrebom i Karlovcem i slobodnim kotarom turopoljskim. 3. Županija varaždinska s gradom Varaždinom. 4. Županija križevačka s gradovi Križevci i Koprivnicom. 5. Županija požežka s gradom Požegom. 6. Županija virovitička s gradom Osiekom. 7. Županija sriemska. Nadalje sliedeće krajiške pukovnije: 1. lička, 2. otočka, 3. ogulinska, 4. slunjska, 5. banovačka prva, 6. banovačka druga, 7. varaždinsko-križevačka, 8. varaždinsko-gjurgjevačka, 9. gradiškanska, 10. brodska, 11. petrovaradinska. Napokon sadašnja Dalmacija.“ — Nakon razvojačenja krajine utjelovljene su kraljevini našoj pukovnije varaždinsko-križevačka i varaždinsko-gjurgjevačka, ter sačinjavaju većim dielom županiju belovarsku. Ostale nabrojene bivše pukovnije nisu još faktično sjedinjene s Hrvatskom. To isto valja o Dalmaciji. Što smo u tekstu rekli o teritorijumu naše kraljevine, proteže se dakako samo na faktični njezin teritorijum. Toga radi i Dalmacija, dapače i razvojačena, nu upravno još nesjedinjena krajina imadu se u pitanjih, koja razpravljamo kod §-a 4., smatrati kao zemljište, ležeće izvan teritorijuma naše kraljevine.

Digitized by Google

Predposlav ove opazke za bolje razjašnjenje druge stavke našega §-a, prelazimo na meritorne njezine ustanove. Spomenuta stavka propisuje, da se djela i poslovi, koje državljani čine izvan teritorija zemlje, za koju valjaju stanoviti privatno-pravni zakoni, imadu prosudjivati po tih zakonih, u koliko se istimi ograničuje sposobnost osobe dotičnoga državljana izvadjati ih, i u koliko bi rečena djela ili poslovi proizveli pravne posliedice i u zemlji, za koju je zakon proglašen.

U suglasju sa svimi tumačitelji gradjanskoga zakonika možemo navedenu ustanovu pravilnije i točnije izraziti ovako: Ako sudac zemlje, imajuće partikularno svoje privatno pravo, bude zvan, da prosudi pravno djelo ili posao, koj je pripadnik te zemlje izveo izvan njezina teritorija, ima on po domaćih privatno-pravnih ustanovah prosuditi samo sposobnost pripadnika izvesti odnosno djelo ili posao, kao i pravnu njegovu sposobnost. [7])

Čitatelj će opaziti, da u našoj formulaciji nismo upotrebili izraza zakonskoga „osobna sposobnost“, da nismo nadalje govorili samo ob „ograničenju“ te sposobnosti, napokon da nismo primili u našu redakciju zakonske primjetbe „u koliko rečena djelanja i poslovi imadu izvesti pravne posliedice i u ovih zemljah.“

Nismo primili izraza osobna sposobnost, jer je sposobnost svojstvo, koje mogu imati samo osobe, tako da već Winiwarter [8]) veli, da je upitni izraz tau-

[7]) O tom pitanju, kao i u obće o pitanju prosudjivanja pravnih odnošajah, koji se tiču više teritorijah s različitim privatnim pravom, postoji bogata literatura, koja slovi ob oprieci zakonah (Collision der Rechte). Skup ustanovah, po kojih se to pitanje imade riešiti, zovu medjunarodnim privatnim pravom. Od novije literature navesti ćemo: Wächter u Archivu für die civilistische Praxis, knjigu XXIV. (1841.) Savigny: System VIII. (1849.) §§. 394.—382. str. 1—368. Unger: System I. str. 149—210.

[8]) Winiwarter: Das österr. bürg. Recht I. str. 58. (1838.)

Digitized by Google

tologički, i da ga zakon upotrebljuje samo za to, da što jasnije izrazi, da se tuj radi ob osobnih svojstvih i odnošajih.

Govorili smo usuprot o sposobnosti izvadjati djela ili pravne poslove, i o pravnoj sposobnosti. Prva mogla bi se nazvati „djelotvorna sposobnost“ (Handlungsfähigkeit). Pravna sposobnost sastoji naime u mogućnosti uživati prava, u mogućnosti stajati u pravnih odnošajih; nu pošto nitko nemože teći prava, nitko nemože stupiti u pravni odnošaj, a da oko toga djelotvorno nenastoji, to je opravdan pojam djelotvorne sposobnosti. I pravnu i djelotvornu sposobnost državljana (hrvatskoga pripadnika) ima domaći sudac prosuditi po domaćih zakonih i onda, ako je državljan izveo djelo ili pravni posao ili utemeljio pravni odnošaj izvan teritorija zemlje, kojoj pripada, i to bilo u inozemstvu, bilo u teritorijumu iste države, nu u zemlji s različitim privatnim pravom. §. 4. nerazlikuje doduše medju djelotvornom i pravnom sposobnosti u obće; nu svi tumačitelji gradjanskoga zakonika složno uče, da se ustanova §-a 4. proteže i na pravnu i na djelotvornu sposobnost. [9]) Čas o jednoj, čas o drugoj slove §§. 48., 180., 310., 256., 538.—544., 566., 568., 569., 573., 574., 865., 1352., 1460. itd., iz ustanovah kojih je lahko razabrati, u koliko se protežu na pravnu ili djelotvornu sposobnost. [10])

U formuli, koju smo gore predložili za ustanovu, s kojom se bavimo, nismo nadalje rekli, da se djela i

---

[9]) Tumačitelji gradjanskoga zakonika neimaju doduše jasnoga pojma o razlici medju pravnom i djelotvornom sposobnosti, kako smo ju u tekstu ustanovili na temelju novijih znanstvenih iztraživanjah (Unger: System I. str. 163. i sliedeće, str. 252. i sliedeće); nu njihova razlaganja pokazuju nedvojbeno, da po njihovu mnienju izraz „osobna sposobnost“ u §-u 4. obuzima i pravnu i djelotvornu sposobnost. Vidi: Winiwarter: Das österr. bürg. Recht I. str. 57., 58. Stubenrauch: Com. I. str. 78.

[10]) Ustanove navedenih §-ah ilustriraju dovoljno pojmove sposobnosti, o kojih govorimo. Mi ćemo o njih obširnije razlagati na dotičnom mjestu zakona.

Digitized by Google

pravni poslovi, koje je državljan izveo izvan teritorija zemlje, imajuće svoje privatno pravo, imadu prosudjivati po domaćih zakonih samo onda, ako isti ograničuju pravnu i djelotvornu njegovu sposobnost, jer suglasno sa svimi tumačitelji gradjanskoga zakona držimo, da državljana obvezuju i u inozemstvu oni domaći zakoni, koji u obće normiraju njegovu djelotvornu i pravnu sposobnost, bilo da mu ju priznavaju, uzkraćuju ili stežu, bilo da ju razširuju prema zakonom inozemstva. [11]) Ovakovo shvaćanje podupira analogna ustanova §-a 34., koja naredjuje, da se osobna sposobnost tudjinacah ima prosudjivati u obće po zakonih njihove domovine, kao i razlog, s kojega zakonodavac obvezuje državljana, da se i u inozemstvu [12]) pokorava domaćim zakonom, koji osobnu njegovu sposobnost ograničuju. Taj razlog jest pako, da domaći zakonodavac može najbolje prosuditi, u kojoj se mjeri s obzirom na stepen narodne kulture, na duševna i fizična svojstva ima priznati državljanu sposobnost utemeljiti pravne odnošaje, razlog koj opravdava u obće, da domaći zakon prati svuda državljana, kad ustanovljuje osobnu njegovu sposobnost. [13])

Konačno u našoj redakciji neima primjetbe §-a 4. „u koliko rečena djelanja i poslovi imadu izvesti pravne posliedice i u ovih zemljah,“ jer je ta primjetba suvišna, nebudući moguće pomisliti, da koj zakon upliva na uredjenje pravnih odnošajah, koji se nerazvijaju, koji neočituju svoje djelatnosti u teritorijumu zemlje, u kojoj taj zakon gospoduje.

Pravna i djelotvorna sposobnost državljana imade se u poslovih, koje on izvede u inozemstvu, prosuditi po domaćih zakonih i onda, ako je državljan uzeo

---

[11]) Na primjer §-i 18., 47., 355., 1453. priznavaju pravnu sposobnost; §-i 180., 602. stežu ju; §-i 48., 569., 865. uzkraćuju ju.

[12]) Inozemstvo valja u razlaganju ovoga §-a u širjem smislu, to jest kao oznaku teritorijuma imajućega vlastito privatno pravo, makar i ovaj teritorij stajao s drugim, imajućim različito privatno pravo, u državnoj zajednici.

[13]) Stubenrauch: I. str. 79.

Digitized by Google

stalno svoje boravište izvan države, jer §. 4. govori o državljanih, nerazlikujući, da li oni borave u državi, ili ne, tako, da svojstvo državljanstva jedino i izključivo odlučuje ob uporavi domaćega prava.[14])

3. Dolazimo sada na puno težje pitanje: po kojih će zakonih, netičućih se pravne i djelotvorne sposobnosti, domaći sudac prosuditi djelo ili posao, koji je državljan izveo u inozemstvu? Stari teritorijalni sistem temeljio se je na načelu, da svaka država ima pravo zahtievati, da se na njezinu teritorijumu uporavljuju samo njezini zakoni, da nijedna država neima prava zahtievati, da se njezini zakoni uporavljuju izvan njezina teritorijuma. Ovo se je načelo izražavalo izrekami: statutum territorium non egreditur, statutum non porrigitur, efficacia statuti ad territorium statuentis restricta est. Nu ovaj sistem, koj je bojazljivo čuvao suverenitet države, i u pripustu tudjega prava nazrievao povriedu državna ugleda, ustupio je malo po malo mjesto drugomu, koj u slučaju kolizije zakonah dopušta uporavu tudjega prava: statutum territorium egreditur, civitas alterius civitatis leges apud se valere patitur. Ovaj sistem usvaja naš gradjanski zakonik, temeljna misao kojega dopušta, da se u koliziji zakonah uporavi tudje pravo i unutar granicah zemlje, u kojoj stoji u krieposti gradjanski zakonik, izključiv kako razložismo, bezuvjetno uporavu tudjega prava, kad valja prosuditi djelotvornu i pravnu sposobnost državljana.

Mi ćemo najprije navesti ustanove našega zakonika ob uporavi kolidirajućih, djelotvorne i pravne sposobnosti netičućih se zakonah u slučaju, u kojem državljanin (hrvatski pripadnik) izvede djelo ili pravni posao ili utemelji pravni odnošaj izvan zemlje, u kojoj stoji u krieposti gradjanski zakonik (izvan kraljevine Hrvatske i Slavonije); pokušat ćemo zatim, da riešimo njekoja važnija pitanja, odnoseća se na koliziju zako-

[14]) Vidi opazku 12.

Digitized by Google

nah u spomenutu slučaju, za koja naš zakonik neima izričnih ustanovah.

A. §. 300. propisuje, da su stvari nepokretne podvrgnute zakonom onoga kotara, u kojem leže. Prema toj ustanovi, ako pripadnik zemlje, u kojoj stoji u krieposti gradjanski zakonik, sklopi u Francezkoj kupoprodajni ugovor nekretnine ležeće u zemlji, ka kojoj pripada, domaći sudac neće prosuditi taj pravni posao po zakonih francezkih, već po gradjanskom zakoniku, dosliedno neće priznati kupca vlastnikom dotle, dok nebude kao takav unešen u javne knjige, akoprem po francezkom zakonu vlastničtvo nekretnine prelazi na kupca samim ugovorom (Cod. Napoleon art. 1138).

B. Isti §. naredjuje, da pokretne stvari stoje s osobom svojega vlastnika pod jednakimi zakoni. Tuj odlučuje dakle zakon vlastnikova boravišta.

4. Drugih ustanovah o koliziji pravah, s kojom se bavimo, neima u našem zakoniku, [15]) a lahko je uvidjeti, da one neizcrpljuju obsežni i zamršeni taj predmet, već ostavljaju za sobom prazninah, koje valja da sudac popuni u duhu gradjanskoga zakona, i pomoćju rezultatah znanstvenih iztraživanjah.

a) U našem gradjanskom zakoniku neima na primjer izrične ustanove u obziru formah, koje valja obdržavati državljanu kod pravnih poslovah u inozemstvu. Po kojih će zakonih domaći sudac prosuditi formalnu valjanost takova posla? Da li po domaćih zakonih, ili po zakonih mjesta, gdje je pravni posao izveden? Svi tumačitelji gradjanskoga zakonika složno uče, da u tom obziru valja uporaviti načelo: „locus regit actum,“ po kojem se pravni posao smatra u formalnom obziru tvrdim, ako odgovara pravu postojećem u mjestu, gdje je obavljen. [16]) Ovaj nazor opravdan je za to, što se je u

[15]) §. 37. normira samo slučaj, da državljanin sklopi ugovor s inozemcem u inozemstvu.

[16]) Stubenrauch: Com. I. str. 80. Unger: System I. str. 205. Winiwarter: I. str. 56. i sliedeća.

Digitized by Google

vrieme kodifikacije našega zakonika upitno pravilo obćenito priznavalo, ter su kodifikatori držali, da je suvišno uvrstiti ga u zakon, i što naš gradjanski zakon načelno pripušta uporavu tudjega prava i unutar granicah države, ter se nedade razborito pomisliti, da ga hoće izključiti, kad se radi o formah, kojih državljanu nije uvjek lahko obdržavati u inozemstvu.

b) Pravilo „locus regit actum“ može se smatrati mjerodavnim i za prosudjivanje formalnih potrebštinah oporuke, zapisja, nasliednoga ugovora, darovanja za slučaj smrti, koje državljanin naredi, dotično sklopi u inozemstvu; nu s obzirom na ustanove §-a 37. može se tvrditi, da je obdržavanje formah, propisanih recimo za oporuku po zakonih mjesta, gdje se ista načini, samo fakultativno, dosliedno da je formalno valjana oporuka, koju hrvatski pripadnik načini u inozemstvu, ako odgovara formam propisanim gradjanskim zakonom, makar i neimala formalnih potrebštinah, koje zahtieva zakon mjesta, gdje bje načinjena. Što smo rekli o formalnih potrebštinah oporuke, zapisja itd., valja iz istih razlogah i za formalne potrebštine ugovorah u obće. [17])

c) Spomenuto pravilo (locus regit actum) ima se s obzirom na ustanovu §-a 37. uporaviti kod prosudjivanja materije ugovora (sadržaja, pravnih posliedicah, koje iz njega izviru), predpostaviv, da ugovarajuće stranke nisu nedvojbeno uzele za temelj drugo pravo. [18])

d) Isto pravilo uporavljati će domaći sudac i kod prosudjivanja obligacijah ex delicto i oštećenjah u obće, to jest suditi će po zakonih mjesta delicti comissi, jer ovakovo shvaćanje odgovara tenden-

[17]) Unger: System I. str. 207. Stubenrauch: I. str. 81.

[18]) Unger: System I. str. 183. Stubenrauch na nav. mjestu.

Digitized by Google

ciji našega zakonika, koj redovito upućuje na zakon mjesta, gdje je nastala obveza, i jer razlozi pravičnosti vojuju za to, da se šteta naknadjuje po zakonih mjesta, gdje bje učinjena. [19])

e) U nasliednom pravu ima domaći sudac uporavljati ustanove gradjanskoga zakonika i onda, ako je državljanin umro u inozemstvu, jer ga na to izrično upućuje §. 77. sudovnika, uvedena patentom od 16. veljače 1853. (za zemlje zastupane u carevinskom vieću: §. 79. sudovnika od 20. studenoga 1852.)

f) Pravni odnošaji, izviruči iz braka i otčinske vlasti, imadu se, u koliko se tiču državljanah, prosudjivati po zakonih domaćih bez obzira na mjesto, gdje je brak sklopljen, ili gdje su djeca rodjena, jer protivno načelo rodilo bi nepodobštinami, i jer je uredba braka i otčinske vlasti sraščena s političkimi, religijoznimi i ćudorednimi nazori puka tako, da se prikazuje shodno prosudjivati ih po istih načelih, koja su mjerodavna za pravnu i djelotvornu sposobnost. [20])

g) S istih razlogah uporavljati će se domaće pravo i kod naredjivanja tutorstvah i skrbničtvah za državljane u inozemstvu.

h) Poslovodstvo bez naloga ima se prosudjivati po zakonih mjesta, gdje se dotični poslovi obavljaju, jer je pravni taj odnošaj analogan ugovoru, ter se po istih načelih može najshodnije prosudjivati. [21])

i) Pravni poslovi, utanačeni putem listovah ili izaslanikah medju državljani, od kojih se jedan nalazi u državi a drugi u inozemstvu, imali bi se pro-

---

[19]) Unger: System I. str. 188. Stubenrauch na nav. mjestu.

[20]) Savigny: System knjiga VIII. str. 334. Stubenrauch: Com. I. str. 85.

[21]) Stubenrauch: Com. I. str. 84. Unger: System I. str. 181. bilježka 80.

Digitized by Google

sudjivati po zakonih mjesta, gdje bje pismo primljeno i gdje je pismena privola uzsliedila.[22])

4. Akoprem gradjanski zakonik pripušta uporavu tudjega prava unutar granicah zemlje, za koju stoji u krieposti, neće ipak domaći sudac prosudjivati po tudjih zakonih pravne poslove, koji bi u tuzemstvu vriedjali prava, pristojeća trećim osobam po domaćih zakonih [23]), ili rodili posljedicami po domaćih zakonih zabranjenimi, na pr. robstvom (§. 16.), poligamijom ili u obće uredbami, koje nisu priznane domaćim zakonom, na pr. gradjanska smrt.[24])

§. 5.

Moć zakonah neproteže se nazad; zato nepadaju oni na predjašnja dielanja i na prava od prije stečena.

Zakon nedjeluje u prošastnosti (nedjeluje nazad, nazadna, povratna [1]) moć zakona).

Ova ustanova bila bi suvišna, kad bi se s njom htjelo izraziti samo to, da se kriepost, obvezna moć stanovitoga zakona nesmije fingirati za vrieme, kad toga zakona nije bilo. Ovo je istina, koje netreba izraziti u formi zakonske ustanove, jer se po sebi razumieva. [2]) Pravnici, kad govore o nazadnoj moći zakona, spajaju s ovim izrazom širje znamenovanje, obuzimaju naime sliedeće pitanje: Ako izadje novi zakon, koj stanoviti predmet normira, uredjuje drugčije nego stari zakon, po kojem od ovih dvijuh zakonah, koji se odnose na jedan te isti predmet, imadu se prosudji-

[22]) Stubenrauch: Com. I. str. 85. Unger: System I. str. 182. bilježka 81.

[23]) Stubenrauch: Com. I. na str. 82. lit. c): na primjer pravo §-a 950. može ovlaštenik vršiti i onda, ako je darovanje učinjeno u inozemstvu, makar mu inozemni zakon nepriznaje toga prava.

[24]) Unger: System I. str. 163.

[1]) O tom izrazu držimo, da još nekorektnije izražuje misao zakonodavca, nego li izraz nazadna moć zakona, ter s toga nećemo ga upotrebljivati, akoprem se u nas često rabi.

[2]) Pfaff i Hoffmann: Commentar I. str. 157.

Digitized by Google

vati posliedice jurističkih dielah i dogodjajah, koji su izvedeni, dotično koji su se sbili za krieposti staroga zakona, drugimi riečmi, dali i na koliko novi zakon upliva na pravne odnošaje, koji su nastali za gospodstva staroga zakona? [3]) Nije težko uvidjeti, da rieči „nazadna moć zakona“ neizražuju ovoga pojma, jer se nepita, nemože dapače razborito biti pitanja o tom, da li nješto djeluje u prošastnosti, koje više neima, nego može se pitati, na koliko će novi zakon u sadašnjosti i budućnosti uplivati na postojeće pravne odnošaje, koji su nastali za gospodstva staroga zakona, koji su prema propisom staroga zakona uredjeni.

Savigny je prvi razsvietlio težku tu nauku, razlikujući medju ustanovami, koje se tiču stečenja (gubitka) pravah, i ustanovami, koje se tiču eksistencije pravnih odnošajah (pitanja kako da i nadalje eksistiraju), ter je rekao, da se ustanove potonje vrsti, a ne one prve vrsti, imadu uporaviti na postojeće pravne odnošaje. [4])

Savignijevo razlikovanje razpršilo je doduše maglu, koja se je vijala nad težkom ovom naukom; nu ni ono nije dostatno, ni ono nam nepruža formalni princip, na temelju kojega bi logičkim izvadjanjem bili u stanju riešiti svaki pojedini slučaj. [5])

Nakon Savignijeva pokusa znanost nije još uspjela ustanoviti takov formalni princip.

Akoprem ni materijalni princip, po kojem bi se imalo riešiti gore iztaknuto pitanje, nije u znanosti neprieporno ustanovljen, [6]) to ipak sva zakonarstva

---

[3]) Unger: System I. str. 144. Pfaff i Hoffmann: na navedenom mjestu.

[4]) Savigny: System VIII. knjiga (1849.) str. 368.—540.

[5]) Pfaff i Hoffmann: Com. na navedenom mjestu.

[6]) Unger u svojem Systemu I. str. 114. motivira pravilo, da zakon nedjeluje natrag od prilike ovako: zakon smjera na to, da odnošaje života podigne do pravnih odnošajah, da razmjerja ljudih ravna i normira po stanovitih načelih. Odnošaj postane pravnim odnošajem, čim dodje pod stanoviti zakon. Sudac, pozvan kasnije da ureduje s ob-

Digitized by Google

izriču pravilo, da se posliedice (učin) djela ili dogadjaja, izvedena dotično sbivšeg se za gospodstva starijega zakona (facta praeterita, negotia pendentia) imadu prosudjivati po zakonu, za krieposti kojega bje djelo izvedeno, za krieposti kojega se sbio dogodjaj (factum).

Ovo pravilo izriče §. 5., kako jur razložismo, ne baš korektno [7]) ovako:

„moć zakonah neproteže se natrag, oni ne padaju (?) (nedjeluju) na prijašnja djela (na djela, koja su obavljena, izvedena prije nego li je zakon stupio u kriepost) i na prava od prije stečena.“ Isto pravilo izrečeno je u V. stavci uvedbenoga patenta od 1811. i

---

zirom na taj pravni odnošaj, neće ga tek stvoriti, već izreći što je pravo, za onaj odnošaj uporaviti ustanovu, koja ga je pravnim odnošajem učinila (per sententiam non debet servitus constitui sed quae est declarari. l. 8. §. 4. D. si serv. vindic.). Svaki faktum dobije stanovitu pravnu formu već tim, što pada pod stanoviti zakon; na njem je da tako reknemo udareno obilježje zakona, koj je vladao, kad je nastao. S toga kasniji zakon nemože se protegnuti na juristički faktum, koj je prije nastao, jer taj faktum nosi već u sebi ustanove i pravila, po kojih je uredjen. Iz ovoga razmatranja sliedi pravilo navedeno u tekstu. Ovo pravilo priznano je u rimskom pravu: leges et constitutiones futuris certum est dare formam negotiis, non ad facta praeterita revocari nisi nominatim et de praeterito tempore et adhuc pendentibus negotiis cautum sit. l. 7. C. de leg. — Savigny neopravdava toga pravila, već kaže jedino, da je važno i umjestno. — Ima spisateljah, koji ga izvadjaju iz etičkih motivah, pozivajući se na rimsko pravo: quid enim antiquitas peccavit, quae praesentis legis inscia pristinam secuta est observationem? l. 29. C. de testam. (6. 23). Kierulff tvrdi, da je upitno pravilo temeljni dogma, koj se neda izvesti iz višjega juističkoga načela. Pfaff i Hoffmann izražuju materijalni princip formulom: da se nesmije uzdrmati ovlašteno pouzdanje u ono, što valja kao pravo. Com. I. str. 158.

[7]) Unger: System na str. 118. prigovara redakciji §-a 5. još time, da se rieč „zato“ (daher) u istom neda braniti; jer da druga izreka ovoga §-a, koja je sa prvom skopčana sa rieči „daher,“ nesadržava rezultat izveden iz temeljnoga načela, već drugimi riečmi izražuje istu misao. „Zakoni nedjeluju natrag“ i oni „neuplivaju na prijašnja djela“ jesu identične izreke, koje se mogu spojiti sa „to jest“ nu nikako sa „zato.“

Digitized by Google

u XII. članku patenta, kojim bje gradjanski zakon uveden u Ugarskoj i Hrvatskoj.

Naš §. 5. govori o djelih i o stečenih pravih (jura quaesita), što se opravdava tim, [8]) da se prava mogu steći i bez djela, slučajnim dogodjajem, n. pr. stečenje vlastničtva po §§-ih 405., 407., 408., 411., stečenje prava nasliednoga smrću oporučitelja itd., po čem neima dvojbe, da se zabrana nazadne moći zakona proteže ne samo na djela, već i na dogodjaje, iz kojih izviru pravne posliedice, što potvrdjuje i redakcija §-a 17. zap.-galičkoga zakona, iz kojega je naš zakonik potekao. [9])

Pod stečenimi pravi (jura quaesita) razumievaju se konkretna prava, koja pristoje stanovitoj individualno opredjeljenoj fizičnoj ili moralnoj osobi, ili koja su sa stanovitom stvari skopčana, prava dakle, koja u istinu postoje, eksistiraju. [10]) Medju stečena prava spadaju nedvojbeno i ona, koja su vezana na stanovito vrieme ili na uvjet, jer su prva stečena prije nastupa vremena, i njihovo je izvršivanje samo odgodjeno; [11]) stečenje drugih pako visi doduše ob izpunjenju uvjeta, nu dotični pravni odnošaji postoje konkretno, ter ako se izpuni uvjet, posliedice pravnoga odnošaja imadu se prosuditi po zakonu, koj je bio u krieposti, kad je pravni odnošaj postao. [12])

Usuprot u čislo stečenih pravah nespadaju:

a) abstraktne povlasti, koje se temelje na načelu „dopušteno je sve, što nije zabranjeno“ [13]); b) nade, očekivanja. [14])

---

[8]) Unger: System I. str. 123. očituje se proti tomu, da se stečena prava shvaćaju u protuslovju s prijašnimi djeli.

[9]) §. 17. zapadno-galičkoga zakonika glasi: Gesetze wirken nicht zurück; sie verbinden nur in Ansehung derjenigen Handlungen und Begebenheiten, welche nach ihrer Kundmachung vorgefallen sind.

[10]) Unger: System I. str. 119.

[11]) Unger: System I. str. 121.

[12]) Unger: System I. ista strana.

[13]) Pfaff i Hoffmann: Com. I. str. 158.

[14]) Unger: System I. str. 120. Pfaff i Hoffmann: na navedenom mjestu.

Digitized by Google

2. Od pravila, da zakon nedjeluje natrag, ima iznimakah, to jest, ima slučajevah, u kojih se po novom zakonu prosudjuju posliedice jurističkih činah (dielah i dogodjajah), nastavših za krieposti starijega zakona. Pitanje da li zakon ima djelovati natrag, nije uvjek riešeno izričnom zakonskom ustanovom, već se često tumačenjem zakona, pri kojem valja uzeti osobiti obzir na političke odnošaje i na occasio legis, dolazi do zaključka, da je zakonodavac namjeravao pripisati novomu zakonu moć nazad djelujuću.

Motreć pojedine važnije pravne odnošaje s obzirom na načelnu ustanovu §-a 5., razsvietliti ćemo još najshodnije težku nauku o nazadnom djelovanju zakona naročito u onih pitanjih, o kojih neima izričnih zakonskih ustanovah.

A. Djelotvorna i pravna sposobnost prosudjuje se po starih zakonih, ako valja riešiti pitanje o posliedicah pravnih odnošajah, utemeljenih prije djelovanja novoga zakona. Ovo je načelo izrečeno u članku XII. točki 2. al. 2. uvedbenoga patenta od 29. studenoga 1852. [15])

[15]) „Pravni poslovi i čini, obavljeni po ustanovah prijašnjih zakonah prije nastupa krieposti obćega gradjanskoga zakonika, imadu se prosudjivat po zakonih prijašnjih.“ Na primjer: Ugarsko-hrvatski zakoni nisu priznavali neudatoj ženi, makar i navršila 25. godinu, pravne sposobnosti utanačiti stanovite pravne poslove, dočim gradjanski zakonik nesteže u obće pravne sposobnosti žene, bila ona udata ili ne, navršivše 24. godinu vieka svoga. Prema načelu izraženu u tekstu, sudac ima i nakon uvedenja gradjanskoga zakonika prosudjivati po ugarsko-hrvatskih zakonih pitanje, da li je žena bila za krieposti istih sposobna utanačiti stanoviti pravni posao, ter će izreći ništetnost toga posla, ako ga je za vladanja starih zakonah i izvela neudata žena, navršivša 24. godinu, koja po ugarsko-hrvatskih zakonih nije bila sposobna utanačiti upitni pravni posao. — Po ugarsko-hrvatskih zakonih ženska glava sticala je udajom punoljetnost bez obzira na njezino doba, dočim ovaj način stečenja punoljetnosti nije poznat gradjanskomu našemu zakoniku. Prema načelu izraženu u tekstu, sudac, zvan da prosudi valjanost posla sklopljena po ženi prije uvedenja gradjanskoga zakonika, izreći će njegovu valjanost, ako ga je sklopila udata žena nenavršivša još 24. godinu, akoprem po gradjanskom zakoniku žena postane punoljetnom tek navršenom 24. godinom, bila ona udata ili ne.

Digitized by Google

Nu ako se radi o pravnih odnošajih utemeljenih za djelovanja novoga zakona, djelotvorna i pravna sposobnost prosudjuje se po novom zakonu bez obzira na to, da li ih novi zakon prema starijemu steže ili razširuje. Ovo je načelo izraženo u članku XII. 2. al. 1. patenta, kojim je obći gradj. zakonik uveden u Hrvatskoj.[16]) I djelotvorna i pravna sposobnost nisu jura quaesita u jur razloženom smislu rieči, već spadaju u tako zvani jus publicum, ter s toga nestoje pod zaštitom načela izražena u §-u 5.

Dosliedno iztaknutomu načelu, pošto se ni punoljetnost nemože smatrati stečenim pravom, morale bi osobe, koje su po starom zakonu stekle punoljetnost, postati maloljetnimi, ako bi novi zakon zahtievao za punoljetnost starije doba. Nu i zakonarstva i znanost smatraju punoljetnost stečenim pravom,[17]) ili kako veli Unger, iz pravno političkih razlogah,[18]) da se uklone praktične nepodobštine, koje bi bile skopčane

[16]) „Prijašnji zakoni, koji su povlastice: izabirati prokuratore, naredjavat pravne zastupnike, obvezivat se i razredjivat s imetkom svojim, s obzirom na dobu i spol ustanovljivali različito, lišavaju se krieposti od časa, kojega započme kriepost obćega gradjanskoga zakonika. Nego žene i udovice, koje su se prije gore spomenutoga časa udale, i koje su udatbom bez obzira na dobu svoju stekle pravo punoljetnosti, imadu se i nadalje nepromjenjeno ostaviti u uživanju tih pravah.“ Prema tomu početkom djelovanja gradjanskoga zakonika stavljene su izvan krieposti one ustanove ugarsko-hrvatskoga privatnoga prava, koje su stezale pravnu sposobnost neudatih ženah, naročito ustanove: da su neudate žene bile pod tako zvanim spolnim tutorstvom, da nisu mogle neograničeno razpolagati svojim imetkom za slučaj smrti. Čim je stupio u kriepost gradj. zakonik, prestala su naime tutorstva neudatih po gradj. zakonu punoljetnih ženah, i stege pravne njihove sposobnosti, razpolagati u buduće svojim imetkom za slučaj smrti. Nu uvedenjem gradj. zakonika stavljene su izvan krieposti i one ustanove ugarsko-hrvatskih zakonah, koje su razširivale pravnu sposobnost odraslih maloljetnikah, naročito ustanove, da su odrasli maloljetnici (puberes imperfectae aetatis) mogli i prije navršene 24. godine naredjivati punovlastnike, polagati prisege, razpolagati pokretnom imovinom, prije 16. godine preuzimati obveze itd. Trip. p. 1. tit. 126., 128.

[17]) Savigny: System VIII. knjiga str. 415., 416.

[18]) Unger: System I. str. 131.

Digitized by Google

s provedbom toga načela s obzirom na punoljetnost,[19]) ostavljaju u uživanju podpune pravne sposobnosti one osobe, koje su za vladanja staroga zakona postale punoljetnimi.[20])

Što smo rekli o načelih, po kojih se ima prosudjivat pravna sposobnost maloljetnikah, valja i za pravnu sposobnost razsipnikah.[21])

B. Obiteljsko pravo.

a) Bračno pravo. Poglavje gradjanskoga zakonika o bračnom pravu uporavlja se podpuno u Hrvatskoj samo za izraelićane.[22]) Pitanje, da li je brak izraelićanah valjano sklopljen, prosudjuje se po

---

[19]) Pfaff i Hoffmann: Com. I. str. 160.

[20]) Austrijsko zakonarstvo izreklo je tu iznimku od spomenutoga načela prigodom uvedbe gradjanskoga zakonika u kraljevinah lombardo-mletačkoj i ilirskoj (pat. od 20. travnja 1815. čl. IV.), u gradu Krakovi (pat. od 23. ožujka 1852.), u Erdelju (pat. 29. svibnja 1853.). Patent, kojim bje uveden gradjanski zakonik u Hrvatskoj neima doduše ovakove ustanove, nu po našem mnienju i s obzirom na čl. XII. 2. toga patenta držimo, da valja i za Hrvatsku.

[21]) Unger: System I. str. 132. Pfaff i Hoffmann: Com. I. str. 160.

[22]) Članak III. uvedbenoga patenta: „U drugom poglavju zakonika sadržani propisi o pravu ženitbenom, u koliko se tiču valjanoga sklopljenja i razpravljanja o nezakonitosti ženitbe, neimaju se uporavljati u gori naznačenih krunovinah na naše u gradjanski stališ (čl. X.) spadajuće podložnike rimo-katoličkoga, zatim grčko-sjedinjenoga i grčko-nesjedinjenoga vjerozakona. U obziru prije spomenutih točakah, tičućih se samoga veza ženitbenoga, ostaju dakle ovi jednovjernici i u napredak podvrženi onim zakonitim propisom i sudovom duhovnim, koji su po različnosti njihova vjeroizpovjedanja za njih dosada postojali i koji za njih dosad postoje.“ — U zemljah, zastupanih u carevinskom vieću, bile su u podpunoj krieposti za sve vjeroizpovjesti ustanove gradjanskoga zakonika, tičuće se prava bračnoga, do carskoga patenta od 8. listopada 1856. (drž. zak. list br. 185.), kojim bje na temelju čl. X. konkordata za ženitbe katolikah uvedeno kanoničko pravo počamši od 1. siečnja 1857. Nu zakonom od 25. svibnja 1868. (drž. zak. list br. 47.) bje u drugoj državi monarkije uzpostavljena zakonska moć ustanovah gradj. zakonika i za ženitbe katolikah, dočim u Hrvatskoj stoji još sveudilj u krieposti kanoničko pravo. O tom obširnije kod poglavja o pravu bračnom.

Digitized by Google

zakonih vremena, za kojega bje brak sklopljen.[23]) Parnice o razpustu takova braka i o razstavi od stola i postelje, koje su još tekle, kad je gradj. zakon počeo djelovati, riešavaju se po zakonih, postojavših u doba, kad se je ženitba sklopila.[24]) Usuprot, ako bi se takova parnica povela nakon djelovanja gradjanskoga zakonika, ima se riešiti po ustanovah gradj. zakonika, bez obzira na vrieme, kad bje brak sklopljen.[25]) Ova ustanova može se smatrati iznimkom pravila, da zakon nedjeluje nazad, jer se u navedenom slučaju posliedice braka sklopljena prije krieposti gradjanskoga zakonika prosudjuju po propisih novoga zakona.

Ustanova §-a 45. gradj. zakonika, da zaruke neradjaju pravnom obvezom, da se sklopi ženitba, djeluje natrag, to jest izključuje uporavu staroga zakona, za krieposti kojega bješe zaruke sklopljene, koj bi zarukam pripisao obveznu moć. Navedena ustanova gradj. zakonika potekla je iz etičnoga stanovišta, koje zahtieva, da se ženitbena sveza, koja ima trajati za života suprugah, nesklopi prisiljeno već slobodnom voljom dotičnikah. Prema ovoj misli zakonodavca nemože za kriepost ovakova zakona biti odlučno vrieme, kada su zaruke uzsliedile.[26])

Pitanje da li se muž i žena razstavljeni za krieposti staroga zakona mogu opet sjediniti, riešava se po novom zakonu, jer se u tom slučaju radi o sklopljenju novoga braka.[27])

---

[23]) Članak XII. 1. al. 1. uvedbenoga patenta za Hrvatsku. — Ovo je načelo izraženo u zakonu austrijskom od 25. svibnja 1868. spomenutom u predidućoj opazci.

[24]) Članak XII. 1. al. 2. uvedbenoga patenta. Isto je načelo izraženo u austr. zakonu od 25. svibnja 1868.

[25]) Ibidem.

[26]) Unger: System I. str. 140.

[27]) Unger: System I. str. 141.

Digitized by Google

b) Imovinsko-bračno pravo. Ovdje se radi o stečenih pravih, ter valja pravilo §-a 5. Prema tomu nesamo ugovori, sklopljeni medju supruzi, već i njihovi medjusobni imovinski odnošaji neuredjeni ugovori, imadu se prosudjivati po zakonih postojećih u doba njihova sklapanja dotično sklopljena braka. Ovo pravilo priznato je u patentu od 29. studenoga 1852. ob uredjenju aviticiteta. [28])

Nasliedno pravo medju supruzi, na koliko nije uredjeno ugovorom, ravna se po gradjanskom zakoniku, ako je suprug umro, kad je isti zakon jur imao obveznu moć. Vrieme, kada je brak sklopljen, neodlučuje. I ovo je načelo priznano u spomenutom patentu ob aviticitetu, [29]) ter je opravdano tim, što očekivanje da će koga zapasti nasliedstvo, nespada u čislo stečenih pravah, za koje valja pravilo §-a 5.

c) Pravni odnošaji medju roditelji i djecom nisu strogo privatno-pravne naravi, već spadaju u tako zvani jus publicum. Kod njih nemože se govoriti o stečenih pravih, već oni izazivaju pomnju zakonodavca, da zaštiti u jednakoj mjeri i buduće generacije i živuću djecu. Prema tomu može se izreći kao pravilo, da ustanove trećega poglavja gradj. zakonika (o pravih medju roditelji i djecom §§. 137. —186.) djeluju natrag, t. j. uporavljuju se na odnošaje medju roditelji i djecom, bili ti odnošaji utemeljeni za djelovanja gradjanskoga zakonika, ili za vladanja starijih različitih zakonah. U suglasju s ovim načelom postanak otčinske vlasti rodjenjem, posinovljenjem, obseg otčinske vlasti i dokinuće njezino ravna se po zakonih vremena, za kojega dotični odnošaji

[28]) §. 12.: „Prije krieposti obćega gradjanskoga zakonika sklopljene pogodbe ženitbene i pogodbe nasliedne izmedju suprugah (§. 6.) ostaju u krieposti, i imadu se onako, kao i izmedju suprugah obstojavše zakonito pravo suvlastničtva (jus coaquisitionis) prosudjivat po zakonih, koji su postojali u vrieme, kad se je ženitba sklopila.“

[29]) §. 12.: „... Nego pravo nasliedja u ostavštinu preminuvšega supruga na temelju zakona ravna se po gradjanskomu zakonu, ako je suprug preminuo poslie nastavše krieposti istoga gradjanskoga zakonika.“

Digitized by Google

postoje. Od toga pravila mogu se ustanoviti dvie iznimke, koje se tiču prava uživanja, pristojećega otcu na imetak sina, koj stoji pod njegovom otčinskom vlasti, i prava otca nepolagati račune ob upravi imetkom maloljetnoga sina. Spomenuto pravo uživanja pripisuje roditeljem rimsko pravo, za kojim se je povelo francezko i talijansko zakonarstvo, dočim stari ugarsko-hrvatski zakon oslobodjuje otca od polaganja spomenutih računah. Austrijski zakonodavac smatra ove povlasti kao jura quaesita, ter naredjuje, da neimadu prestati s obveznom moći gradjanskoga zakona, akoprem isti nezna za njih. [30])

d) Nezakonita djeca. Ustanove gradjanskoga zakonika o pravih nezakonite djece i njihovih materah, kao i ob obvezah roditeljah takove djece djeluju natrag, to jest uporavljuju se na živuću nezakonitu djecu bez obzira na to, da li su se rodila prije ili za krieposti gradjanskoga zakonika. [31]) I ovi zakoni nisu strogo privatno-pravne naravi, već imaju javno-pravni značaj, koj opravdava za nje iznimku od §-a 5.

Legitimacija nezakonite djece per subsequens matrimonium ravna se po zakonih postojećih u vrieme, kad je brak sklopljen. [32])

---

[30]) Dvorski dekret od 12. prosinca 1817., koj ustanovljuje, da i za djelovanja gradjanskoga zakonika ostane netaknuto upitno pravo uživanja, koje je otac stekao za vladanja francezkoga zakona. Čl. XII. 3. uvedbenoga patenta za Hrvatsku, koj uzdržava u krieposti povlast, koju je otac stekao za ugarsko-hrvatskih zakonah nepolagati račune ob upravi imetkom malodobnoga djeteta. — Unger: System str. 143. neslaže se sa shvaćanjem upitnih povlastih kao jura quaesita, dočim ih svi ostali tumačitelji gradjanskoga zakonika uvršćuju u čislo istih.

[31]) Amo spada i tužba na priznanje paterniteta (§. 163. gradj. zak.). Prema tomu, pošto naš gradjanski zakon nije primio ustanove, čl. 340. francezkoga codexa „la recherche de la paternité est interdite“, to bi ipak mogla djeca rodjena pod gospodstvom francezkoga code civila tužiti na priznanje paterniteta. Unger: System I. str. 142. Protivnoga su mnienja drugi tumačitelji, imenice: Stubenrauch, Com. I. str. 90. Winiwarter, I. str. 70.

[32]) Unger: System I. str. 143.

Digitized by Google

e) Tutorstvo. Ustanove gradjanskoga zakonika o pravih i dužnostih tutorah i skrbnikah imadu obveznu moć za sve tutore, bili oni naredjeni i prije uvedenja gradjanskoga zakona. Ovo propisuje čl. XII. 4. uvedbenoga patenta za Hrvatsku. Prema tomu oni razlozi, koji su po starih zakonih opraštali koga dužnosti preuzeti tutorstvo, stavljeni su izvan krieposti; usuprot razlozi, koji po gradjanskom zakoniku opraštaju koga od te dužnosti, mogu se upotriebiti i po tutorih, naredjenih za krieposti zakonah, koji za njih nisu znali itd.

C. Prava stvarna. Pitanje da li je stanovitim djelom ili dogadjajem stečeno stvarno pravo, prosudjuje se po zakonih, postojećih u doba, kad je djelo obavljeno, dotično kada se je sbio dogodjaj. To isto valja o djelu ili dogodjaju, kojim se gubi stvarno pravo. Prema tomu, ako je tko stekao stvarno pravo načinom dopuštenim po zakonu tada vladajućem, negubi on toga prava, makar i novi zakon nepoznavao onoga načina stečenja. [33]) Usuprot, ako novi zakon naredjuje, da se na stanoviti način gubi koje stvarno pravo, dotičnik ga gubi, čim se obistine predpostave novoga zakona, makar i stari zakon, za krieposti kojega je stekao pravo, nije poznavao onoga načina gubitka. [34])

D. Pravo obligacijah. Obligacije iz ugovorah kao i odnošaji slični ugovorom (negotiorum gestio) prosudjuju se u materijalnom obziru po zakonih, posto-

[33]) Unger: System I. str. 134.—137. Pfaff i Hoffmann: Com. I. str. 163. Recimo na primjer, da je tko za gospodstva francezkoga zakona (Cod. civile čl. 1138.) stekao pravo vlastničtva nekretnine samim ugovorom, to će njegovo pravo ostati netaknuto, akoprem se po našem gradjanskom zakoniku ne teče pravo vlastničtva nekretnine samim ugovorom, već uknjižbom u javne knjige.

[34]) Gubitak prava, kao što rekosmo u tekstu, ravna se uvjek po postojećem zakonu, bez obzira na to, da li je stari zakon, za krieposti kojega bje pravo stečeno, poznavao način gubitka postojećega zakona. Na primjer recimo, da stari zakon nije poznavao uredbe izvlastbe (§. 365. gradj. zak.); pored toga neima ipak dvojbe, da se i pravo vlastničtva, stečeno za staroga zakona, može izvlastbom izgubiti.

Digitized by Google

javših u doba, kad su se ugovori sklopili; obligacije iz nedopuštenih dielah (ex delicto) po zakonih postojećih u vrieme, kad je izvedeno djelo, koje je obvezu utemeljilo. Što se tiče prve vrsti obligacijah, to će se po zakonih postojećih u vrieme ugovora riešavati sva pitanja, tičuća se dopustivosti ugovorah i pravnih njihovih posliedicah. [35])

Bit će umjestno reći koju ovdje o pitanju, da li tako zvani lihvarski zakoni djeluju natrag. U teoriji i praksi pitanje je prieporno. [36]) Mi se slažemo sa mnienjem, da se imadu plaćati kamate ugovorene za gospodstva staroga zakona i onda, ako je novi zakon kamatnu mjeru snizio, to jest zabranio ugovarati kamate, dopuštene po starom zakonu. [37]) Ovakav lihvarski zakon dakle neima nazadne moći. Isto tako neimade nazadne moći, neuporavlja se na prijašnje ugovore, zakon, koj

[35]) Prema tomu po zakonih, postojavših u doba sklopljena ugovora, prosudjuje se error, casus, culpa, dolus, mora, pitanje, da li se darovanje može opozvati, o jamstvu itd. — Rekli smo u tekstu, da se i pitanje o dopustivosti ugovorah riešava po zakonu postojavšem u vrieme, kad bje ugovor sklopljen. Prema tomu valjan je ugovor dopušten po zakonih postojavših u vrieme, kad bje sklopljen, nu zabranjen po novom zakonu. Na primjer antikretički ugovor sklopljen za gospodstva starih zakonah valjan je makar ga gradjanski zakon nepripustio. (§. 1372.)

[36]) Ima spisateljah, koji prema načelu, da novi zakon nesmije povrieditи stečenih pravah (jura quaesita) tvrde, da novi zakon nedjeluje natrag na kamate ugovorene za krieposti staroga zakona i još neplaćene. Drugi shvaćajući lihvarske zakone kao ustanove spadajuće u tako zvani jus publicum, izdane u javnom interesu, izključuju pojam stečenih pravah i misle, da kamate još neplaćane padaju pod mjeru, koju ustanovljuje novi zakon. Treći razlikuju opet, da li su kamate dospjele za krieposti novoga zakona ili staroga. U prvom slučaju podvrgavaju ih mjeri novoga, u drugom staroga zakona. — Praksa u Austriji priklanja se više prvomu od navedenih mnienjah, pozivajući se na §. 39. lihvarskoga patenta od 3. prosinca 1803. S ovim načelom stoje u suglasju rješitbe vrhovnoga sudišta u Beču u Unger-Glaser-Walterovoj sbirci I. br. 40., III. br. 1079. Unger u svojem Systemu I. str. 138., opazka 40. citira rješitbu vrhovnoga sudišta protivnoga sadržaja.

[37]) Savigny: System VIII., str. 384. Unger: System I. str. 138. Pfaff i Hoffmann: Com. I. str. 164.

Digitized by Google

bi kamatnu mjeru povisio, ili izrekao podpunu slobodu u ugovaranju kamatah. [38]) Autonomno naše zakonarstvo izreklo je ipak §-om 10. zakona od 8. prosinca 1877. o preinaci zakonskoga članka IX. 1870. ob ukinuću zakonah proti lihvarstvu (sbornik br. 70.), da navedeni zakon djeluje natrag, jer je uzkratio sudbenu pomoć za utjerivanje kamatah preko 8%, ako su narasle poslie dana, kojega je u kriepost stupio, makar i bile ugovorene za gospodstva starijega zakona, koj je dokinuo sve stege kod ugovaranja kamatah. [39])

E. Nasliedno pravo. a) Zakonsko nasliedno pravo ravna se po zakonih postojećih u vrieme ostavnikove smrti. Ovo je načelo priznano u članku VII. 2. patenta, kojim je gradjanski zakon uveden u Hrvatskoj. [40]) Prema tomu i nasliedna sposobnost ravna se po zakonih postojećih u vrieme ostavnikove smrti. [41]) b) Oporuke i zapisja prosudjuju se po zakonih postojećih u vrieme, kad su načinjeni, makar oporučitelj umro pod novim zakonom. Ovo je načelo priznano u često spomenutom uvedbenom patentu (čl. XII. 2. al. 3.) i proteže se na formu oporuke, njezin sadržaj, na djelotvornu i pravnu sposobnost oporučitelja, na pravnu sposobnost naredjenih nasliednikah, kao i na materijalni sadržaj oporuke. Prema tomu i pitanja o nuždnom djelu, ob akrescenciji itd. prosudjuju se po zakonih postojavših u vrieme, kad je načinjena oporuka. [42])

---

[38]) §. 7. zakonskoga članka IX.: 1870. ob ukinuću zakonah proti lihvarstvu: „... Usuprot se zakon ovaj neima uporavati na pravne poslove, sklopljene prije krieposti njegove, niti na prava trećih osobah, stečena prije toga, niti napokon na stečajne ili nagodne razprave započete prije spomenutoga vremena.“

[39]) §. 10. spomenutoga zakona glasi: „Ustanove ovoga zakona neprotežu se na kamate narasle do dana, kojeg će ovaj zakon u kriepost stupiti.“

[40]) Vidi §. 8. patenta ob aviticitetu.

[41]) Unger: System I. str. 145.

[42]) Pfaff i Hoffmann u Com. I. str. 165. tako isto i Stubenrauch tvrde, da se pravna sposobnost nasliednikah i u obće

Digitized by Google

F. Forma pravnih poslovah prosudjuje se prema načelu tempus regit actum po zakonih, postojećih u vrieme kad se je izveo pravni posao.

G. Dosjelost i zastara. Kodifikatori gradjanskoga zakonika polazili su od krivoga stanovišta, da započeta zastara utemeljuje stečeno pravo,[43]) ter prema tomu točka VI. uvedbenoga patenta od godine 1811., s kojom se podpunoma slaže članak XII. 6. uvedbenoga patenta za Hrvatsku naredjuje, da se dosjelost ili zagoda započeta prije krieposti gradjanskoga zakonika imade prosudjivat po starijih zakonih, to jest po zakonih za krieposti kojih je započela. Ovi zakoni odlučuju dakle ne samo o roku zastare, već i o drugih predpostavah, kao i ob učinku iste. Od toga pravila mogu se ustanoviti sliedeće iznimke: 1. Dosjelost ili zastara uvedena novim zakonom, a nepoznata zakonu starijemu, računa se od časa, kad novi zakon stupi u kriepost.[44]) 2. Ako je rok dosjelosti ili zastare po novom zakonu kraći, nego li po zakonu starom, onaj koj se na zastaru poziva, može doduše navesti kraći rok, nu isti počima teći tek od časa, kad je stupio u kriepost novi zakon,

honoriranih osobah ima prosuditi po zakonih postojećih u vrieme delacije nasliedstva, dakle redovito u vrieme oporučiteljeve smrti, ter naslanjaju svoje mnienje na ustanove §-a 545. gradj. zak. Unger: System I. str. 144. zastupa nazor, naveden u tekstu, koj u oči ustanove §-a 6. patenta ob aviticitetu čini nam se, da je pravilan bar za Hrvatsku. Spomenuti §. patenta glasi: „Valjanost naredabah posliednje volje ili pogodbah ženitbenih sačinjenih prije krieposti obćega gradjanskoga zakonika, ima se kako u obziru nasliedne sposobnosti imenovanih nasliednikah, tako i u obziru razredbenoga prava ostavnikova prosudjivati po zakonih, koji su valjali u doba, kada se je oporuka načinila.“

[43]) Proti tomu shvaćanju Unger: System I. str. 146., koj posve pravilno dokazuje, da započeta dosjelost ili zastara nije jus quaesitum, već samo priprava k stečenju prava, dakle očekivanje, koje nestoji pod zaštitom pravah stečenih. Razumjeva se po sebi, da opazke Ungerove jesu naravi teoretične, i da domaći sudac ima uporavljati jasne nedvojbene ustanove pozitivnoga zakona, koje smo razložili u tekstu.

[44]) Uvedbeni patent od 1811. točka VI. Uvedbeni patent za Hrvatsku čl. XII. 6. al. 2.

Digitized by Google

koj ga je uveo. [45]) Ako novi zakon dokine zastaru za stanovito pravo, očituje dakle da to pravo nemože zastarjeti, neima zastari mjesta ni onda, ako ju je stariji zakon pripuštao. [46])

§. 6.

Tumačenje.

Kada se zakon na što uporavljiva (obratja), nije dopušteno inače tumačit ga, nego 'li donosi vlastito značenje riečih u njihovu savezu i jasna namisao zakonotvorca.

1. Pod tumačenjem [1]) zakona (interpretatio legis) u užem smislu razumjevamo onu duševnu djelatnost, kojom dolazimo do spoznanja misli, koju je zakonodavac hotio izraziti riečmi upotriebljenimi u zakonskoj ustanovi. [2])

Tumačenje u širjem smislu obuzima i analogiju, o kojoj ćemo govoriti kod §-a 7.

---

[45]) Ibidem.

[46]) Njekoji tumačitelji gradj. zakonika dosljedni stanovištu zakona, koj i započetu zastaru smatra stečenim pravom, uče, da i u tom slučaju zastara postoji, i da se ima računati po starom zakonu. Tako medju ostalimi Stubenrauch I. str. 34., Pachmann: Die Verjährung nach dem allg. bürg. Rechte (1833.) str. 130., 131. Nazor, naveden u tekstu, zastupaju usuprot od starijih komentatorah: Nippel: Erläuterungen I. str. 36.; u novije doba Unger: System I. str. 148., Pfaff i Hoffmann: Com. I. str. 166. Vidi opazku 44. — O razmjerju, po kojem se računa zastara, ako se ista tiče privilegirane i neprivilegirane osobe, govoriti ćemo kod zadnjega poglavja gradjanskoga zakonika.

[1]) Stara doktrina bila je protivnica tumačenju, ter dopuštala najviše, da sudac gramatikalno tumači zakone. Prema tomu je i zakonarstvo zahtjevalo od sudacah, da mekanički uporavlja zakon (vidi opazku 6. na str. 10. ovoga tumača). Od kasnijega nazora, da samo nejasni zakoni potrebuju tumačenje, prešla je znanost na današnje stanovište, koje zauzima i naš gradjanski zakon, i iz kojega svaka ustanova zakona jest predmet tumačenja.

[2]) Kod razlaganja ovoga §-a upotriebili smo: Savigny, System I. knjiga, str. 206.—230. Unger, System I. §§. 10.—14. Pfaff i Hoffmann, Com. I. str. 166.—189. Menger, System str. 10., 117. Winiwarter, I. str. 72.—89.

Digitized by Google

Od tumačenja valja razlikovati kritiku, to jest ustanovljenje pravoga i izpravnoga teksta zakona. Pored toga razlikovanja mora se ipak dopustiti, da se često kritika može vršiti samo tumačenjem. Kritiku diele u višu i nižu, prama tomu, da li se ista bavi ustanovljenjem izpravnoga teksta cieloga zakona, ili pojedinih njegovih ustanovah. I jedna i druga vrsta kritike neima kod modernih zakonah, koji izlaze u pomnjivo izpravljenih otiscih, one važnosti, koju je imala u staro doba. Danas zadaća je kritici izpraviti pometnje redakcije [3]), pisarske i tiskovne pogrješke. [4]) Ako zakonodavac sam izpravi tekst, onda se govori ob autentičnoj kritici ili emendaciji.[5])

§. 6. bavi se tumačenjem u užem smislu rieči, i to: slovničkim (gramatikalnim, filologičkim) i logičkim (filozofičkim). Slovničkim se tumačenjem nastoji ustanoviti smisao zakona iz riečih njegovih i njihova značenja u savezu onom, u kojem stoje u zakonu, obziruć se dakako na značenje, koje su rieči imale u vrieme, kad je zakon donešen. Logično tumačenje nastoji polučiti istu svrhu na druge načine, to jest ono nastoji, da smisao zakona ustanovi izpitujuć nakanu, koju je zakonodavac imao, svrhu, koju je zakonom hotio polučiti. Ovako postupajuć tumačitelj obzira se na tako zvanu ratio legis, to jest na razlog, s kojega je zakon donešen, [6]) na ratio juris, to jest na pravni

[3]) Na primjer pometnja je redakcije, ako se u §-u 746. gradj. zak. veli: „Ako su se pak zatrla oba stabla od strane otčeve i materine“, dočim se ima čitati: „Ako su se pak zatrla oba stabla od strane otčeve ili materine“, kako ćemo to pokazati kod dotičnoga §-a.

[4]) U raznih izdanjih gradj. zak. ima više tiskarskih pogrješakah. Na pr. u njekojih starijih njemačkih izdanjih u §-u 163. stoji šest mjesto sedam mjesecih.

[5]) Na primjer dvorski dekret od 5. travnja 1822., koj jo izpravio pogrješkn navedenu u prediduć oj opazci.

[6]) Primjeri: Ratio legis §-a 193. i 271. gradj. zak. jest, da se interesi maloljetnikah neizlože pogibelji, §-a 45., da se ne sklopi prisilno brak, ter tako zaprieče štetne posljedice, kojimi prisilno sklopljeni brak radja za obiteljski život itd.

Digitized by Google

temelj zakona,[7]) na occasio legis, to jest na povjestni povod zakona.[8]) Nakana zakonodavca može se razabrati i iz obrazložbe, iz izvješćah, kojimi se obično popraćuju osnove zakonah, iz razpravah, koje se oko njih vode u odborih, u saborih[9]) itd.

§. 6. neshvaća slovničko tumačenje kao stojeće u oprieci sa logičkim, već spajajući oba veznikom: „... nego li donosi vlastito značenje riečih u njihovu savezu (slovničko tumačenje) i jasna namisao zakonotvorca“ (logičko tumačenje), upućuje na to, da se oba načina imadu smatrati sastojnimi dielovi jedne te iste nedielive djelatnosti,[10]) da se oba sredstva imadu uporavljati u svrhu, koja se hoće polučiti tumačenjem.

Slovničko tumačenje dakle neizključuje logičkoga, već se i jedno i drugo ima upotriebiti u svrhu, da se ustanovi pravi smisao zakona, smisao, koj neodgovara

---

[7]) Na primjer pravni temelj zakonah proti lihvi jest, da nitko nesmije zahtievati kamatah preko stanovite mjere. Ratio juris zaključne ustanove §-a 551. gradj. zakonika, da odreka prava nasliedstva valja i za potomke odrekavšega se nasliednika, jest tako znani reprezentativni system, koj je usvojen u našem nasliednom pravu.

[8]) Iz povjestnoga povoda zakona nije uvjek moguće pouzdano zaključiti na namjeru zakonodavca; nu neima dvojbe, da okolnosti, koje sklonuše zakonodavca, da donese stanoviti zakon, mogu voditi k spoznanju njegove namjere.

[9]) Ob uporabi materijala navedena u tekstu za tumačenje zakona pojavili su se u novije doba glasovi, koji ukoravaju pretjerano uvaženje istoga. Oštroumne opazke, koje je učinio Thöl u svojem djelu „Einleitung in das deutsche Privatrecht“ (Göttingen 1851.) str. 150., svadjaju vriednost tih materijaliah na pravu mjeru. On veli od prilike: „Motivi itd. upotriebljuju se obično na način, koj se nemože odobriti, to jest tako, da se zakonodavna vlast, volja koje se izražava riečmi oglašenoga zakona, istovjetuje s pojedinimi redaktori zakona, koji su pisali i motive. Pri tom zaboravlja se, da se zakon proglašenjem odcjepljuje od zakonodavca, da postoji samostalno tako, da je mnienje njegovih redaktorah često indiferentno. Iz ove samostalnosti izvire, da zakon može kazati više ili drugo, nego su pojedini redaktori mislili da kaže.“

[10]) L. 17. D. de legib. 1. 3. Scire leges non est verba earum tenere, sed vim et potestatem.

Digitized by Google

samo riečim, koje je zakonodavac upotriebio, nego i nakani njegovoj. Iz toga sliedi, da se tumačitelj nesmije zadovoljiti posliedkom gramatikalne interpretacije, jer isto može biti u oprjeci sa namisli zakonodavca, koju će logičko tumačenje na vidjelo iznieti. Slovničko tumačenje ustanovljuje naime što je zakonodavac rekao u tekstu, koj se razlaže, logičko pako što je u tekstu hotio reći. Ima riečih, s kojimi se spajaju razni pojmovi. Ako zakonodavac upotriebi takovu rieč, zadaća je logičkoga tumačenja ustanoviti, u kojem od raznih značenjah ima se rieč uzeti. Nu i u obće zadaća je logičkoga tumačenja izpitati, da li je zakonodavac upotriebio pravu rieč, da izrazi svoju misao, da li je prama svojoj namisli pravilno spojio pojedine rieči ili izreke.[11]) Ako logičko tumačenje potvrdi posliedak gramatičkoga, koj dakle ima prvomu predhoditi, onda se govori o razjašnjujućem tumačenju (interpretatio declarativa); [12]) ako ga stegne, to jest ako uzme rieč u užem znamenovanju, ili ako ustanovi da misao zakonodavca nesiže tako daleko, kako rieč, koju je upotriebio, onda se govori o stezajućem tumačenju (interpretatio restrictiva); [13]) ako ga razširi, to jest, ako uzme rieč u širjem smislu, ili ako ustanovi, da misao zakonodavca siže dalje, nego rieč, koju je upotriebio, onda se govori o razširujućem tuma-

---

[11]) Unger: System I. str. 79.

[12]) Na primjer pokazati ćemo kod §-a 171., da se tamo upotriebljena rieč „obveza“ ima uzeti u puno užem smislu, nego li to obično biva.

[13]) Na primjer §. 442. gradj. zak. veli, da tko steče vlastničtvo stanovite stvari zadobiva tim i prava, koja su skopčana s njom, dakle ima pravo tražiti i posjed njezin. Ovo je doduše obćenita ustanova, nu imade se restrictivno tumačiti u slučaju §-a 367., u kojem vlastnik nemože tražiti od poštenoga posjednika posjed stvari, već naknadu štete proti onim, koji su mu zato odgovorni. Vidi još §. 1460. u savezu sa §-om 1477. Unger: System I. str. 87. bilježka 44. L. 13. §. 2. D. de excusat. 27. 1. „Etsi maxime verba legis hunc habeant intellectum tamen mens legislatoris aliud vult.“

Digitized by Google

čenju (interpretatio extensiva); [14]) napokon ako logičko tumačenje ustanovi rezultat, koj stoji u oprjeci sa slovom zakona, onda se govori o preinačujućem tumačenju (interpretatio abrogans). [15])

Tumačitelj, izpitujući posliedak gramatikalne interpretacije, nije vlastan putem logičkoga tumačenja dolaziti do protivnoga rezultata u slučajevih, u kojih jasno, nedvojbeno slovo zakona nedade dvojiti o pravom njegovom smislu. Ovu mu stegu nalaže sam §. 6. govoreći „o jasnoj namisli zakonotvorca". Dakle samo onda, ako se jasna namisao zakonodavca protivi slovu zakona, samo onda usvojiti će tumačitelj protivni rezultat logičkoga tumačenja, neće pako učiniti toga jer drži, da je zakonotvorac mogao upotriebljenimi riečmi izraziti drugu misao. [16])

2. Zadaća je logičkoga tumačenja razložiti posliedice, koje izviru iz stanovite zakonske ustanove, koje su implicite u njoj sadržane. Ovamo spada: argumentum a contrario, to jest onaj logični zakon, po kojem, ako je zakonska ustanova stegnuta na stanovite slučajeve, valja protivno njoj u svih slučajevih, kojih ona neobzima, [17]) argumentum a majori ad minus, da tko je ovlašten ili obvezan na više, ovlašten je ili

[14]) Na primjer §. 150. gradj. zakonika govori ob uživanju imetka djeteta, koje je dopušteno otcu. Po jasnoj namisli zakonodavca odnosna ustanova valja i za mater, akoprem zakon govori samo ob otcu.....

[15]) Primjer preinačujuće interpretacije: §. 1297 govori o culpa lata, dočim ćemo kod tumačenja spomenutoga §-a pokazati, da je zakonodavac mislio na culpa levis.

[16]) Quum in verbis nulla ambiguitas est, non debet admitti voluntatis quaestio. L. 25. §. 1. D. de legat. III.

[17]) Na primjer §. 806. propisuje, da nasliednik nemože opozvati nasliedno očitovanje predano sudu, niti preinačiti bezuvjetnog i pridržati si blagodat inventara. Argum. a cent. Dakle nasliednik može uvjetno svoje nasliedno očitovanje pretvoriti u bezuvjetno, jer da je zakonodavac hotio donieti protivnu ustanovu, rekao bi jednostavno, nerazlikujući medju načini prihvata nasliedstva: „Nasliednik nesmije opozvati ni preinačiti nasliedna očitovanja predana sudu." Ovamo spada pravilo: exceptio firmat regulam in casibus non exceptis.

Digitized by Google

obvezan i na manje; [18]) argumentum a minori ad majus, da tko je ovlašten na manje, nije na više, da ako se za manje traže njeki uvjeti, to valja i za više. [19])

§. 7.

Ako se pravni slučaj neda presuditi ni po riečih ni po smislu naravskomu zakona, imat će se obzir na spodobne slučajeve, koji su u zakonih stanovito presudjeni. Ako pravni slučaj ostane sa svim tim dvojben, valja ga s obzirom na okolnosti brižljivo sabrane i zrelo razsudjene presuditi po načelih prava naravskoga.

1. Zakon je ljudsko djelo, i kao takovo nemože biti savršeno. Život ljudski radja različitimi slučajevi, ter nije moguće, da zakon sve predvidi i normira. K tomu razvoj ljudskoga družtva stvara novih odnošajah, koji nisu postojali, kad je zakon bio donešen. Pita se sada: ako stanoviti prieporni slučaj nije u postojećih zakonih riešen, na kojem temelju ima ga sudac riešiti? §. 7. odgovara na ovo pitanje naredjujuć, da se ovakov slučaj ima prosuditi po zakonskih ustanovah, koje rješavaju srodne mu slučajeve (Analogija), [1]) a nebude li moguće odstraniti i ovim putem svaku dvojbu, po naravskih pravnih načelih.

Imali smo priliku jur opaziti, da tumačenje u širjem smislu obuzima i analogiju. I naš zakonik, kako se vidi iz marginalne rubrike §§-ah 6. i 7. riečju „tumačenje“ obuhvaća i analogiju; nu ovu potonju valja strogo lučiti od tumačenja u užem smislu. [2]) I zaista, kako smo vidjeli, tumačenjem možemo dolaziti do uporave stanovitoga zakona na slučaj, koj nije izrično u

[18]) Na primjer: Tko je vlastan prodati može i založiti.

[19]) Na primjer: Ako A. može B-a razbaštiniti, može mu i u ime legitime ostaviti manje, nego zakon propisuje.

[1]) l. 12. D. de leg. (1. 3.) Non possunt omnes articuli singulatim aut legibus aut senatusconsultis comprehendi, sed cum in aliqua causa sententia eorum manifesta est, is qui jurisdictioni praeest ad similia procedere atque ita jus dicere debet.

[2]) Unger: System I. str. 60. Menger: System str. 120.

Digitized by Google

zakonu normiran, možemo zakon proti slovu njegovu uporaviti na stanoviti slučaj, nu to biva u predpostavi, da je zakonodavac hotio taj slučaj riešiti ustanovom, koju tumačimo. Tumačenjem dakle vršimo volju zakonodavca, koj nije svoje namjere točno izrazio, rješavamo slučaj, na koj je zakonodavac mislio, koj je on hotio podvrgnuti ustanovi netočno formuliranoj. Usuprot uporava analogije predpostavlja slučaj, za riešenje kojega neima u zakonu ni izrične ustanove, ni ustanove takove, o kojoj bi se logičnim tumačenjem obnašlo, da slučaj taj rješava. Uporava analogije predpostavlja dakle, da zakonodavac nije mislio na stanoviti slučaj, nije hotio riešiti ga, ter po tom biva očevidno, da analogija popunjuje zakon, da tvori vrielo, iz kojega se crpi pravo u slučajevih, u kojih u zakonu neima ni obćenite ni osobite ustanove.

Analogiju zovu zakonskom, ako načelo, koje se ima analogno uporaviti, izvire iz pojedinih zakonskih ustanovah; pravnom, ako spomenuto načelo izvire iz duha i nutarnjega saveza pozitivnoga prava. §. 7. obuzima obe vrste analogije.

§. 7. veli, da se slučaj, za koj neima u zakonu izrične ustanove, i koj se nedade riešiti tumačenjem zakona, ima prosuditi po zakonskih ustanovah, donešenih za srodne mu slučajeve. Pita se sada, koji se slučajevi mogu smatrati srodnimi? Na ovo pitanje nemože se odgovoriti obćenitim pravilom, nego valja ga riešiti u konkretnom slučaju pomnjivim iztraživanjem obilježjah, koja su zajednička slučaju riešenu u zakonu, i onomu, kojega zakon nerješava. Sistematično razlaganje prava pokazuje srodnost pravnih ustanovah i pojmovah, ter utire sudcu stazu, kojom će ustanoviti srodnost slučajevah.[3]) Srodni su zakoni oni, koji počivaju na jednom te istom načelu, koji izviru iz jedne te iste ratio legis. Prema tomu za uporavu analogije valja pravilo: ubi eadem ratio legis ibi eadem

[3]) Menger: System str. 120.

Digitized by Google

legis dispositio.[4]) Što smo dosele rekli ob analogiji, proteže se na analogiju zakonsku, koja kako navedosmo, predpostavlja osobitu zakonsku ustanovu, rješavajuću slučaj sličan onomu, za koj neima u zakonu riešenja. Nu ako zakon nerješava ni slučaja slična onomu, koj se ima prosuditi, onda valja nam se latiti pravne analogije, to jest valja nam na temelju načelah sveukupnoga pozitivnoga prava stvoriti rješavajuću normu, valja nam proniknuti u duh zakona, motriti razvoj sličnih pravnih uredbah,[5]) proučiti temeljne misli, iz kojih je zakonodavac izvodio pojedine ustanove, ter prema posliedku ovih iztraživanjah popuniti prazninu zakona, riešiti prieporni slučaj.[6]) Iz toga sliedi, da se iznimne zakonske ustanove, koje neizviru iz temeljnih načelah, iz obćenitih ustanovah zakona, nemogu analogno uporavljivati.[7])

[4]) Na primjer: U gradjanskom zakonu nije riešen slučaj, što će biti s lesom spadajućim na više vlastnikah, koj bi voda nanosila na obalu, ako nebi bilo moguće doznati za vlastnike pojedinih naplavljenih komadah. Nu u poglavju šestnaestom gradj. zakonika o zajednici vlastničtva u §. 853. rješava se slučaj uredjenja priepornih granicah nekretninah, ter se propisuje, da ako nijedna stranka nedokaže izključiva prava na posjed ili vlastnost, sud razdjeljuje preporni prostor polag dosadanjega mirnoga posjeda, ili ako je stanje posjeda dvojbeno, polag razmjerja posjeda, od kojega izhodi pravo. Neima dvojbe, da je slučaj riešen §-om 853. srodan prvomu u zakonu neriešenu, ter da će sudac analogno uporaviti §. 853., kad mu bude u gornjih predpostavah dosuditi vlastničtvo ili posjed naplavljena lesa.

Ili oporučitelj naložio je zapisovniku, da izplati zapis trećemu, koj neće da ga primi. Pita se komu pripada zapisana stvar? Zakon nerješava toga slučaja, nu u §-u 689. rješava slučaj, u kojem zapisovnik neće da primi zapis, koj ima platiti nasliednik, a iz te ustanove izvire načelo, da neprimljeni zapis ima zapasti onoga, koj je njegovom izplatom bio obterećen. Winiwarter I. str. 81. Stubenrauch I. str. 96.

[5]) Unger: System str. 65.

[6]) Primjer pravne analogije: Naš zakonik neima ustanove o pitanju, može li se dosjesti pravo zaloga, uknjiženo u javnih knjigah. Ovo se pitanje može riešiti jedino pravnom analogijom, to jest uporavom temeljnih načelah, na kojih počiva u nas inštitut gruntovnih knjigah, kako ćemo vidjeti kod §-a 1466.

[7]) Quod contra rationem juris receptum est, non est producendum ad consequentias. p. 14. de leg. (1. 3.) — Quae propter necessitatem

Digitized by Google

Rješavanju po analogiji mora predhoditi tumačenje zakona, to jest prije nego li se uporavi analogija, valja što brižnije iztraživati, nije li moguće riešiti slučaj tumačenjem zakona, ter samo onda, ako se tumačenjem zakona nemože nikako steći podloga za prosudjenje slučaja, samo onda možemo se latiti analogije, pred kojom tumačenje zakona ide prednost već zato, što se potonje osniva na volji zakonodavca, dočim dopuštajući sudcu rješavanje po analogiji, priznajemo mu donjekle zadaću zakonodavca.

2. Zadnja izreka §-a 7. upućuje sudca, ako nemože riešiti priepornoga slučaja ni na temelju zakona, ni uporavom analogije, neka ga rieši po načelih prava naravskoga. U njemačkom tekstu veli se: „nach den natürlichen Rechtsgrundsätzen“, koj je izraz dao povoda raznim mnienjem ob onom, što se ima razumjevati pod naravnimi pravnimi načeli. Medju starijimi pisci Winiwarter pobija mnienje, da se pod naravnimi pravnimi načeli ima razumjevati „naravsko pravo“, i tvrdi, da se pod spomenutim izrazom razumjevaju načela, koja izviru iz naravi stvari, s obzirom na pojam, na izvor i svrhu propisah, tičućih se stanovita predmeta. [8]) Stubenrauch razumjeva pod onim izrazom: „naravni system našega pozitivnoga prava“ [9]);

recepta sunt, non debet in argumentum trahi. p. 162. D. d. reg. juris (50. 17.). Na primjer: Ženske glave nemogu biti svedokinje kod oporukah. Razlog toj specijalnoj ustanovi moramo tražiti u njekom nepovjerenju, koje zakonodavac goji prama sposobnosti ženah svjedočiti kod čina toli važna, kao što je oporuka; nu ovu ustanovu nebi sudac mogao analogno uporaviti na druge važne poslove, kod kojih zakon nije učinio iznimku od pravila, da spol neupliva na sposobnost svjedočiti.

[8]) Winiwarter I. str. 83.—87. On veli, da bi subsidijarna uporava naravskoga prava bila nedostatna i pogibeljna. Nedostatna, jer ima uredabah, koje izviru iz pozitivnih ustanovah, uredabah, za koje naravsko pravo nezna, na pr. stečenje prava stvarnoga na nepokretnost unosom u javne knjige, nasliedstvo, zastara. Pogibeljna, jer nije izključena mogućnost, da bi sudac prema svomu osvjedočenju pošao s drugoga stanovišta, nego li zakonodavac.

[9]) Stubenrauch I. str. 97.

Digitized by Google

Basevi: „filozofiju pozitivnoga prava“ [10]). Mi držimo, da su kodifikatori zaključnom izrekom §-a 7. htjeli zaista tako zvanomu naravskomu pravu podieliti svojstvo subsidijarnoga prava. Ovaj nazor potvrdjuje Zeiller u svom komentaru, i stoji u suglasju sa teorijom onoga vremena. [11]) Danas dakako neće se nitko više pozivati na naravno pravo u smislu stare škole, koja je u njem nazrievala ideal prava, koj zakonodavac ima u državi ostvariti [12]); nu time nećemo praktično ništa izgubiti s razloga, što nije moguće pomisliti slučaja, koj se nebi dao riešiti tumačenjem, zakonskom ili pravnom analogijom [13]), uslied česa biva suvišno navesti subsidijarno koje pravno vrielo [14]).

§. 8.

Samo zakonotvorcu pristoji vlast tumačiti zakon na način, koj svakoga jednako obvežuje. Takovo tumačenje ima se uporaviti na sve pravne slučajeve, koji se još imadu presuditi, samo ako zakonotvorac neprida, da tumačenje njegovo neima se uporaviti na presudu takovih pravnih slučajevah, koji imaju za predmet dielanja započeta, i prava iskana prije istoga tumačenja.

1. Ako zakonodavac sam tumači zakon, to se ovakovo tumačenje zove autentičnim u oprjeci sa znanstvenim, o kojem smo govorili u predidućih §§-ih. Dočim se znanstveno tumačenje proteže na konkretne slučajeve, neobvezuje nikoga, da ga usvoji, već prepušta svakomu, da prosudi, da li je pravilno: autentično tumačenje nije stegnuto na konkretne slučajeve i obvezuje svakoga bez obzira na znanstvenu njegovu pravilnost, dapače obvezuje i onda, ako prekorači

[10]) Basevi: Annotazioni pratiche str. 21.
[11]) Unger: System I. str. 69.
[12]) Čitaj na str. 61. ovoga tumača.
[13]) Unger: System I. str. 71.
[14]) Saksonski gradjanski zakon, kojemu je naš zakon služio uzorom, neima ovakove ustanove, ter komentatori njegovi zastupaju nazore, koje smo naveli u tekstu. Siebenhaar: Commentar, 2. izdanje, str. 67.—69.

Digitized by Google

granice tumačenja, ako popunjuje stariji zakon ustanovami, koje neizviru iz njegova sadržaja.

§. 8. veli, da samo zakonodavac može tumačiti zakon na način, koj svakoga obvezuje. Zakonodavna vlast, kako smo pokazali u §-u 2., pristoji u našoj kraljevini kao i u ostaloj monarkiji kruni i narodnomu zastupstvu, koji su dakle jedini vlastni tumačiti autentično zakon. Iz toga sliedi, da su nakon ustavna uredjenja monarkije izgubili svoju kriepost patent od 7. kolovoza 1850. (d. z. l. br. 325.), koj je stanovitim plenarnim sjednicam vrhovnoga sudišta podielio pravo zakone autentično tumačiti, kao i naredba ministarska od 30. lipnja 1852., koja je po mnienju njekojih isto pravo priznala ministarstvom. [1]) Iz toga sliedi dalje, da sve što smo rekli o valjanosti zakonah, naročito o njihovoj publikaciji, valja i za autentična tumačenja.

2. Autentična interpretacija smatra se integrirajućim dielom tumačenoga zakona, djeluje dakle nazad, to jest, zakon, koj tumači stariji zakon, uporavlja se i na slučaje, koji su nastali za gospodstva tumačenoga zakona, i nisu dokončani pravomoćnom osudom, [2]) na-

---

[1]) Na temelju previšnjega riešenja od 7. kolovoza 1870. odredio je predsjednik bečkoga vrhovnoga sudišta, da se načelno važne rješitbe svakoga senata imadu unesti u sbirku osudah, koja se zove „Spruchrepertorium". Ako koj senat odluči odstupiti od rješitbe uvršćene u taj repertorium, ima se pravno pitanje prije publikacije osude predložiti pojačanomu senatu od 15 članovah, riešenje kojega uvršćuje se u „Judikatenbuch" i obvezuje sve senate vrhovnoga sudišta, dok nije preinačen po senatu od 21 člana. Ovakove rješitbe nisu dakako ravne autentičnomu tumačenju, nu razlikuju se od tako zvanoga doktrinarnoga tumačenja tim, što pod naznačenimi stegami obvezuju senate vrhovnoga sudišta, ne pako nižje sudove.

[2]) Ovo mnienje neima protivnikah, ter prema istomu, ako bi autentično tumačenje dalo stanovitomu zakonu drugi smisao, nego li je onaj, koj služi temeljem pravomoćne rješitbe, sasvim tim pravomoćna osuda postoji neoborivo, ter nebi se mogla pobijati ni povratom u stanje prijašnje ni izvanrednom revizijom. Usuprot dok osuda nije pravomoćna, višji je sudac dužan uporaviti autentično tumačenje na slučaj, koj je možda niži sud prije proglasa autentičnoga tumačenja riešio ne u suglasju s istim.

Digitized by Google

godom,[3]) platežom,[4]) ili načinom ravnim platežu, predpostaviv, da zakonodavac nije izrično izključio nazadne uporave zakona.[5])

Pitanje, da li stanoviti zakon sadržava zbilja autentično tumačenje starijega zakona, ili da li stariji zakon modificira, nije uvjek izrično riešeno u zakonu. Pitanje je važno s toga, što, kao što rekosmo, autentično tumačenje djeluje nazad, dočim novijemu zakonu, koj bi modificirao stariji, nesmije se pripisati nazadna moć. (§. 5.) Ako zakonodavac sam označi novi zakon kao autentično tumačenje starijega, sudac ima se toj izjavi pokoriti, i nije vlastan iztraživati, da li autentično tumačenje stoji u suglasju sa pravili tumačenja znanstvenoga, da li se zakonodavac nije ograničio na tumačenje starijega zakona, već stariji zakon popunio. Nu biva često, da zakonodavac neoznači noviji zakon kao autentično tumačenje, ter je uslied toga dvojbeno, ima li sudac pred sobom autentično tumačenje, ili preinaku starijega zakona. U takovu slučaju valja iz sadržaja novijega zakona, iz namisli zakonodavca, iz odnošaja novijega zakona prema staromu odlučiti, da li predleži autentično tumačenje ili ne,[6]) ter prema posliedku toga iztraživanja rješava se i pitanje o nazadnoj moći novoga zakona.

---

[3]) Contra: Unger System na str. 100. bilježci 15 — Nu pošto se prieporna prava mogu ustanoviti i nagodom (§. 1380.), to je ista ravna pravomoćnoj osudi. Mnienje u tekstu zastupaju: Stubenrauch I. str. 99. i Pfaff i Hoffmann, Commentar I. str. 213.

[4]) Contra: Unger System I. str. 101., koj dopušta condictio indebiti na temelju §. 1431. Nu §. 1412. izrično navodi izplatu medju načini, kojimi se ukidaju prava i obveze, a u bludnji stranakah u smislu §-a 1431. nemože se tuj govoriti.

[5]) Razlozi shodnosti mogu zakonodavcu naložiti tu oprezu, na pr. ako je dugotrajna sudbena praksa uporavljala zakon u drugom smislu.

[6]) Primjer autentičnoga tumačenja, koje nije po zakonodavcu označeno kao takovo, jest naš autonomni zakon od 8. prosinca 1877. (sbornik br. 72.), kojim se dopunjuje zakon od 3. ožujka 1874. o zadrugah (br. 18. sbornika) u pogledu razredjivanja sa zadružnimi dielovi za vrieme nerazdieljene zadružne zajednice. Bila je naime kod

Digitized by Google

§. 9.

Trajanje zakona.

Zakoni imaju dotle svoju moć, dokle ih zakonotvorac nepreinači ili izriekom neukine.

1. Ovaj §. izriče, da samo zakonodavac može zakon lišiti krieposti, i to tako, da ga izriekom dokine, ili da ga preinači izdanjem novih ustanovah, koje s njime stoje u oprjeci (lex posterior derogat priori). Ovo razlikovanje stoji u savezu sa starom teorijom, koja je poznato Ulpijanovo razdjeljenje još sitnije razdrobila.[1]) Naš zakonodavac hotio je ustanovom §-a 9. izključiti uporavu poznatoga rimskoga načela: „cessante ratione legis cessat lex ipsa,“ i izreći, da se postojeći zakon nemože običajem ni dokinuti (desuetudo) ni preinačiti (consuetudo legi contraria).

Što se tiče spomenutoga rimskoga pravila, to je njegovo dokinuće opravdano tim, što se obvezna moć zakona temelji na volji zakonodavca, a ne na motivih, iz kojih je njegova volja potekla, i što je i onako često veoma težko ustanoviti pouzdano razlog zakona. U pogledu običaja pako valja opaziti, da naš zakonodavac nepriznaje običaja kao vrielo prava (§. 10.), dosliedno nije mu mogao priznati ni moći, zakon dokinuti ili preinačiti.

2. Forma, u kojoj zakonodavac dokida ili preinačuje zakon, jest i opet zakon, za koj valja sve,

---

sudovah zavladala praksa dozvoljavati uknjižbe prava zaloga na idealni diel, koj će zapasti člana postojeće zadruge tek nakon njezine diobe. O toj se praksi činilo zakonodavcu, da neodgovara naravi zadružne uredbe, da logično tumačenje zakona mora dovesti do protivnoga rezultata, ter je to izrekao novim zakonom, koj se po tom ima smatrati autentičnim tumačenjem zakona o zadrugah ter uporavljivati i na slučaje prijašnje.

[1]) Ulpiani fragm. I. 3. Lex aut ... abrogatur i. e. prior lex tollitur; aut derogatur i. e. pars primae (legis) tollitur; aut subrogatur i. e. adiicitur aliquid primae legis; aut obrogatur i. e. mutatur aliquid ex prima lege.

Digitized by Google

što smo rekli o djelovanju zakonah, naročito o publikaciji njihovoj. Prema tomu u slučaju vacatiae legis dokidajući ili preinačujući zakon neće stupiti u život njegovim proglašenjem, već danom, koj je za djelovanje zakonah ustanovljen u obće, ili u konkretnom slučaju; a do toga dana dokinuti ili preinačeni zakon pridržati će obveznu svoju moć.

3. Pored ustanovah §-a 9., koj slovi o vanjskih načinih dokinuća zakonah, neima dvojbe, da i po austrijskom pravu ima nutarnjih razlogah, s kojih prestane kriepost zakona, na primjer: Ako je zakon donešen za stanovito vrieme, njegova će obvezna moć prestati izmakom vremena, za koje je donešen; ako se dokine uredba, koju stanoviti zakon predpostavlja, nemogu imati krieposti ustanove, koje se odnose na uredbu dokinutu itd.[2])

§. 10.

Druge vrsti propisah, kao:

a) običaji;

Na običaje može se imati obzir samo u onih slučajevih, gdje se zakon na njih poziva.

1. O naravi i biću običajnoga prava [1]) bije se u znanosti još danas žestok boj, u kojem nisu riešena ni glavna pitanja tičuća se toga pojma. Ni o rimskom pravu nemože se tvrditi, da je po njem neprieporna nauka ob običajnom pravu. Dočim njekoji rimski zakoni priznavaju izrično običajnomu pravu vim legis,[2]) ima ih, koji mu izrično poriču moć dokinuti pisani zakon.[3]) Nu pored tih protuslovjah može se uzeti, da

[2]) Unger: System I. str. 101.—102.

[1]) Puchta: Das Gewohnheitsrecht (1828.—1837.). Savigny: Ueber den Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft (1814.) str. 8.—15. Savigny: System I. str. 18. i sliedeće, 70. i sl., 144. i sl., 162. i sl. Unger: System I. str. 33.—45. Menger: System §. 8. Pfaff i Hoffmann: Com. I. str. 220. i sl.

[2]) L. 38. D. de leg., l. 3. Cod. quae sit longa consuetudo l. 32. §. 1. D. de legibus, §. 11. J. de jure nat.

[3]) L. 2. Cod. quae sit longa consuetudo.

Digitized by Google

valjanost običajnoga prava počiva u rimskom pravu na čvrstoj podlozi. Po rimskih pravnih nazorih zakonotvorna moć pristoji puku, ter u toj predpostavi neima razloga uzkratiti obveznu moć volji puka zakonodavca, makar se ista neočitovala pismeno, nego konkludentnimi djeli.

Novija znanost, naročito u Njemačkoj, nije usuprot udarila dosele obće priznati temelj toj nauci. Njemački se pravnici prepiru još o tom, da li je faktično vršenje temelj, ili samo forma postanka običajnoga prava, da li se običajno pravo stvara neposrednim učešćem puka, ili djelovanjem pravnikah, da li imadu biti mjerodavne odnosne ustanove rimskoga prava, da li se narav običajnoga prava ima crpiti i opet iz običajnoga prava, koje se stvara o pojmu običajnoga prava, o kojih predpostavah visi običajno pravo, kako se isto ima dokazati itd.

Nemože biti zadaća knjizi namienjenoj tumačenju pozitivnoga zakona, koj običajno pravo izključuje kao pravno vrielo, da ustanovi pojam istoga,[4]) da razloži razna mnienja, koja su se u toj nauci pojavila; zadovoljit ćemo dužnosti komentatora, ako označimo stanovište, iz kojega je potekla ustanova §. 10.[5])

[4]) Unger: System I. na nav. mjestu definira običajno pravo ovako: Običajno je pravo ono pravo, koje stvara pravno osvjedočenje puka ili stanovitih krugovah, izraženo poduljim obdržavanjem i uporavljivanjem; definicija, koja pobija staru teoriju, koja definira običajno pravo kao obvezujuću normu, koja izvire iz jednakih dielah državljanah. Po Ungerovoj definiciji dakle vršenje običaja ili navade po sebi, makar i bilo obćenito, netvori običajnoga prava, već je za spomenuti pojam potrebito, da običaj, navada, izvire iz pravne sviesti naroda, dosliedno, da se istom priznade pravna ustanova, a ne običajnost djela kakova, kojim se neizražava pravna ustanova. — Stariji pisci ustanovljivali su mekaničku mjeru vremena, za kojega se imade vršiti običaj, da postane običajnim pravom, i broja činah, koj je u istu svrhu potrebit. Zahtievalo se od njekojih deset godinah i bar trokratno neprigovoreno izvršivanje. Novija doktrina hoće, da se prepusti razboru sudca ustanoviti, da li i kada ima se držati, da je stanovita pravna ustanova postala iz običaja. I pitanje, da li je običajno pravo dokazano, prepušta nova teorija razboru sudca.

[5]) Zeiller: Com. I. kod §. 10. Pfaff i Hoffmann: Com. I. na str. 224., bilježka 29.

Digitized by Google

2. Kodifikatori gradjanskoga zakonika držali su, da uz zakonik, koj obuzima svekoliko privatno pravo, nemože postojati pravo običajno, koje bi u oči gore nacrtanih prieporah i opet rodilo onom neizvjestnosti prava, kojoj se baš kodifikacijom htjelo doskočiti. Običajno pravo, koje se je jur stvorilo iz pravih potrebah puka, uvaženo je u zakoniku, a na koliko bi se u buduće pokazalo, da pojedine ustanove zakona neodgovaraju promienjenim odnošajem života i prometa, nazorom puka i pravnikah, pozvana je zakonodavna vlast u državi, da zakone stavi u sklad s pravimi potrebami, s pravnom sviesti naroda.

Iz ovih razlogah točka IV. uvedbenoga patenta od godine 1811., i članak I. uvedbenoga patenta za Hrvatsku stavlja izvan krieposti običajno pravo postojavše do dana, kojega će zakonik stupiti u kriepost, a §. 10. zabranjuje sudcu uzimati obzir na običajno pravo u obće, dakle i na ono, koje bi se stvorilo poslie valjanosti gradjanskoga zakonika.

§. 10. dopušta doduše iznimno, da se uporavi običajno pravo u onih slučajevih, u kojih gradjanski zakon upućuje na isto, nu takovih uputah u zakonu neima, jer §§. 389., 390., 501., 549. i 1109. govore ob običajih, o navadah, koje valja lučiti od običajnoga prava, koje se temelji na pravnom osvjedočenju naroda, dočim se o prostih običajih i navadah nemože ovo tvrditi, nemože dakle kazati, da utemeljuju običajno pravo.[6])

U oči toga može se reći, da gradjanski naš zakonik izključuje običajno pravo kao pravno vrielo.

---

[6]) Još prije Ungera (System I. str. 39.) iztaknuo je ovo Winiwarter I. str. 91. I zaista nitko neće tvrditi, da na pr. ustanova §. 1109., koja veli, da se zakupljena zemljišta imadu povratiti u običnom stanju obradjivanja, da ova ustanova, rekosmo, sadržaje pravnu ustanovu. To isto valja o sadržaju ostalih u tekstu navedenih §§-ah, na koliko upućuju na običaje. Neima pravo Basevi, kad u svomu djelu „Annotazioni itd.“ na str. 24. veli, da je ovo razlikovanje pretanko i za praksu od nikakve važnosti.

Digitized by Google

§. 11.

b) pokrajinske ustanove ;

Samo one ustanove pojedinih pokrajinah i zemaljskih kotarah imaju moć zakona, koje zakonotvorac poslie oglasa ovog zakonika izriekom potvrdi.

Njemački izvorni tekst §-a 11. govori o statutih pokrajinah i zemaljskih kotarah. U hrvatskom tekstu zakona prevedena je, ne baš najbolje, rieč „statut“ sa „ustanovom“.

Statut u širjem smislu rieči jest ustanova, koja ima obveznu moć. U užem smislu razumjevaju pod statutom partikularno pravo stanovitoga teritorija u oprjeci s obćim pravom (jus universale), i pošto ovakovi statuti imadu obveznu moć, zovu ih statuta legalia, od kojih se razlikuju statuta conventionalia, to jest skup ustanovah, koje utanače članovi korporacijah i družtvah, da urede nutarnje svoje odnošaje i konkretna svoja razmjerja prama trećim. Ovakovi statuti imadu se često podnieti vladi na odobrenje. Amo spadaju sajmovni statuti, statut narodne banke itd.

§. 11. govori o statutih prve vrsti, to jest ob onih, koje smo nazvali statuta legalia, ter naredjuje, da će poslie uvedbe gradjanskoga zakonika ostati u krieposti samo oni statuti, koje će zakonodavac izrično odobriti. Iz ove ustanove vidi se, da se je namjeravalo uzdržati u krieposti njeke partikularne privatno-pravne naredbe: nu do toga nije došlo, jer bilo da ti statuti nisu obilovali privatno-pravnimi ustanovami, koje bi se bitno razlikovale od propisah gradjanskoga zakonika, bilo da je nadvladala težnja ustanoviti jedinstveno pravo za sve nasliedne pokrajine, dvorski dekret od 13. lipnja 1811. izrekao je, da Njegovo Veličanstvo nije obnašlo podieliti odobrenja nijednomu zemaljskomu ili pokrajinskomu statutu.

Gradjanski zakon izključio je dakle valjanost partikularnoga prava pojedinih zemaljah. Prigodom njegove uvedbe u Ugarskoj i Hrvatskoj učinjena je iznimka od toga načela ustanovami članka III. dotičnoga patenta.

Digitized by Google

§. 11. nedira u one ustanove zemaljskih statutah, koje nisu naravi privatno-pravne, dapače poziva se na nje u §§-ih 228., 298., 1132. i 1146.[1])

§. 12.

c) sudačke izreke;

Naredbe izdane u pojedinih slučajevih i presude izrečene po sudovih u osobitih parnicah neimaju nigda moći zakona, i nemogu se protegnuti na druge slučajeve ili na druge osobe.

1. U oprjeci s teorijom, koja prejudicijom pripisuje u obće ili u stanovitih slučajevih kriepost zakona (vim legis [1]), naš §. naredjuje, da presude izrečene po sudovih u osobitih parnicah nesamo neimadu moći zakona, već nesmiju se protegnuti na druge slučajeve i na druge osobe.

Zadaća je sudovah uporavljati zakone, nipošto zakone donašati. Zakonodavac, veli Zeiller, koj bi rješitbe sudovah pretvorio u zakone, izložio bi se opasnosti sankcijonirati često bludnju i nepravdu.

Rješitbe sudovah ma i višjih nemogu služiti uvjek temeljem za riešenje drugih slučajevah, jer riedko kad stiču se u više pravdah iste faktične okolnosti, ista svojstva prućih se stranakah, ter analogija, o kojoj se drži da postoji izmedju više slučajevah, često je prividna. S druge strane razlog, s kojega je sudac donio stanovito riešenje, nedade se uvjek protegnuti na drugi slični slučaj, a često nije ni poznat razlog sudačke presude.

Ovimi riečmi htjeli smo što jasnije opravdati navedenu zakonsku ustanovu, nu nije nam bila nakana obarati auktoriteta sudbenih presudah, a najmanje višjih, jer držimo, da nemože biti, nego u prilog pravnoj sigurnosti, ako se jednaka pitanja rješavaju po istih načelih, jer držimo, da naročito niži sudovi nesmiju

[1]) Winiwarter I. na str. 92., 93. Stubenrauch I. str. 101.—103. Unger: System I. str. 11.—14.

[1]) Proti ovoj teoriji Unger: System I. str. 41.—44.

Digitized by Google

lahkoumno ignorovati načelah opetovano izraženih u presudah višjih sudovah, jer smo duboko uvjereni o koristi sbirkah sudbenih rješitbah, koje su, kritično upotriebljene, podobne podupirati razvoj pravosudja u onom jedinstvenom pravcu, koj tvori najčvršći stup njegova ugleda. Drugimi riečmi sudbena praksa neima vanjske moći zakona, nu ako počiva na pravilnih dedukcijah, ona djeluje spasonosno na pravosudje, ter sudac nesmije je bez valjanih razlogah zabaciti.

2. Osuda, čim steče pravomoćnost, rješava samo slučaj, koj je sudu predložen za prosudjenje, utemeljuje dakle, glasila ona na korist tužitelja ili tuženika, formalno pravo samo medju strankami, koje su pravdu vodile, ter radja za njih tako zvanom exceptio rei judicatae. Uporabom toga prigovora stranka odbija zahtjev protustranke, da se o predmetu riešenu pravomoćnom osudom i opet povede pravda i opet izreče osuda.[2]) Uspješna uporaba toga prigovora predpostavlja, da se je isti zahtjev (eadem res, eadem quaestio) ponovio medju istimi osobami (inter easdem personas), predpostavlja dakle istovjetnost objekta i subjekta pravde[3]); istovjetnost objekta, to jest prava, koje se zahtieva[4]), istovjetnost osobah, koja se neodnosi na svojstvo stranke u riešenoj parnici[5]), i neima se tumačiti tako,

[2]) L. 207. D. de R. J. Res judicata pro veritate accipitur.

[3]) L. 3. D. h. t. 44., 2. Julianus lib. 3. Dig. respondit, exceptionem rei judicatae obstare, quotiens eadem quaestio inter easdem personas revocatur L. 7. 4. eod. Et generaliter, ut Julianus definit, exceptio rei judicatae obstat, quotiens inter easdem personas eadem quaestio revocatur.

[4]) Ne materijalni predmet tužbe. Na primjer, tko je odbijen tužbom o vlastničtvu na stanovitu stvar, može povesti tužbu, da mu na istu stvar pristoji pravo uživanja; ili tko je odbijen tužbom, da mu se prizna služnost puta (itineris) na stanovitom zemljištu, mogao bi kasnije tražiti, da mu se na istom zemljištu prizna pravo goniti marvu. L. 11. §. 6. D. de excep. rei judic.: Si quis iter petierit, deinde actum petat: puto fortius defendendum, aliud videri tunc petitum, aliud nunc, et ideo exceptionem rei judicatae cessare.

[5]) To jest, indiferentno je, da li stranka, koja je u riešenoj pravdi radila kao tužitelj, i u novoj pravdi u istom svojstvu sudjeluje.

Digitized by Google

kao da bi se uzkratio prigovor nasliednikom stranke (universalnim i singularnim [6]) kao ni onim osobam, koje svoje pravo izvode iz prava stranke poslie, kako je o njem donešena osuda. [7]) U tom smislu valja shvatiti ustanovu §-a 12., da se presude nemogu protegnuti na druge slučajeve i na druge osobe.

Iznimno proteže se učin pravomoćne osude i na osobe, koje nisu sudjelovale u riešenom pravnom prieporu, koje svoje pravo neizvode iz prava stranke sudjelovavše u riešenoj pravdi, na primjer osuda o zakonitosti ili nezakonitosti djeteta facit jus inter omnes, i slučaj jemstva §. 931. gradj. zak., §. 25. gradj. našega post. i §. 59. jozefinskoga postupnika.

§. 12. govori i o naredbah izdanih u pojedinih slučajevih, ter i o njih veli, da se nemogu protegnuti na druge slučajeve. To valja o naredbah vladara kao i oblastih.

§. 13.

d) povlastice.

Povlastice i oslobodjenja dana pojedinim osobam ili cielim sborovom prosudjuju se kao svako drugo pravo, u koliko uredbe političke nesadržavaju osobita odredjenja o tom.

1. Pod povlasticom (privilegium, jus singulare) u širjem smislu rieči razumjeva se svaka iznimka od temeljnih pravilah postojećega prava (jus commune). Ovakove iznimke izviru iz nastojanja, da se zadovolji zahtjevom ćudorednosti, prometa, da se stanovitim razredom pučanstva pruži osobita zaštita, koje im nedaje redovito pravo, da se za njih ublaži strogost redovitoga prava, ili pooštre obćenita pravila, da se stanoviti razredi

[6]) L. 2. C. de except. 8., 36. — Nam exceptio rei judicatae si demum obstat, vel successoribus ejus, inter quos cognitum super ea re et pronuntiatum est.

[7]) L. 28. D. l. t. (44. 2,). Exceptio rei judicatae nocebit ei, qui in dominium successit ejus, qui judicio expertus est L. 9. §. 2. eod. Julianus scribit, exceptionem rei judicatae a persona auctoris ad emtorem transire solet.

Digitized by Google

pučanstva ograniče u uživanju pravah priznanih obćenitim zakonom itd. Amo spadaju tako zvana beneficia legis, za koje neka služe primjeri §§. 600., 1472., 1485. gradj. zak., postojavši zakoni, koji su izključivali izraelićane od vlastničtva nekretninah itd. U tom smislu privilegium jest cjelokupni dio obćenitih zakonskih propisah, ter stoji prema istim u odnošaju iznimke prema pravilu.[1])

2. Povlastica (privilegium) u užem, pravom smislu jest usuprot osobita zakonska odredba, kojom se za pojedinca (fizičnu ili moralnu osobu) učini iznimka od obćih zakonskih pravilah, i to iznimka, koja mu je koristna (privilegium favorabile), ili štetna (privilegium odiosum). S rieči privilegium spaja se obično pogodovanje ovlašćenika.

U subjektivnom užem smislu može se dakle reći, da je povlastica pravo utemeljeno na individualnom zakonu[2]), pravo podjeljeno stanovitoj osobi osobitom zakonskom odredbom. Povlastice podjeljuju se dakle uvjek osobi, nu osoba ovlašćenika nije uvjek neposredno označena, ter prama načinu, kojim se pravo spaja sa ovlašćenikom, diele se privilegija u privilegia rei, causae et personae. U pravilu povlastice jesu osobne (privilegium personale, personae datum), nu ima ih, koje su skopčane sa stanovitom stvari, realna povlastica (priv. rei) n. pr. obrt radiciran na kući A, ili koje su spojene sa stanovitim odnošajem, tako da svaki, koj u tom odnošaju stoji, uživa stanovitu blagodat (privilegium causae).

§. 13. govori o povlasticah u užem, i to subjektivnom smislu rieči.

3. Povlastice podjeljuje zakonodavac, koj podjeljivanje njekojih običnijih povlasticah povjerava višim upravnim vlastim, na pr. povlastice za izume ministarstvu trgovine i obrta.

---

[1]) Unger: System I. str, 50.

[2]) Unger: System I. str. 577.

Digitized by Google

4. Kako se prosudjuju povlastice? Pošto pravo podjeljeno povlasticom mora spadati u jednu od kategorijah pravah normiranih obćim zakonom, to nije ništa naravnije, nego da se pravo podjeljeno povlasticom prosudjuje po obćenitih propisih, koji postoje za kategoriju pravah, u koju spada. Ovo pravilo izriče i §. 13., koji veli: da se povlastice prosudjuju kao svako drugo pravo. Dakle u pravilu prava nastavša povlasticom stiču se, vrše se, zaštićuju i utrnjuju kao da nisu nastala povlasticom, već načinom redovitim, predvidjenim u obćem zakonu. Iznimke od toga pravila sadržavaju zakoni i naredbe, koje postoje za stanovite vrsti povlasticah.[3])

5. Opaziti nam je konačno, da zakonarstvo o povlasticah, na koliko se isto tiče poslovah, koji su u smislu nagode (zak. čl. I.: 1868.) zajednički Ugarskoj i Hrvatskoj, spadaju u zajedničko zakonarstvo i upravu (§. 9. nagodbenoga zakona).

---

[3]) U zemljah zastupanih u carevinskom vieću postoji za industrijalna privilegija zakon od 15. kolovoza 1852. br. 184. (d. z. l.), za zaštitu obrtničkih biljegah (marakah) i inih oznakah zakon uveden carskim patentom od 7. prosinca 1858. (d. z. l. br. 230.), za zaštitu ogledah (muštarah) i tvorilah (kalupah) za proizvode ili tvorine obrtne zakon uveden carskim patentom od 7. prosinca 1858. (d. z. l, br. 237.). Ugarsko-hrvatski zakonski članak XX.: 1878. (sbornik br. 58.) o carinskom i trgovačkom savezu sklopljenu medju kraljevinami krune ugarske i ostalimi kraljevinami i zemljami Njegova Veličanstva propisuje u članku XVI. ovo: „Privilegiji iznašašćah (izumah), propisanim načinom izhodjeni, imaju valjanost u području obih državah. U svrhu tu imati će se uvjeti dozvoljavanja privilegijah u području obih državah polag jednakih načelah medjusobnim sporazumkom putem zakonodavnim ustanoviti, i ako bi bilo potrebito istim putem preinačiti. Dok se to uzmogne učiniti, ostaju u valjanosti u obziru tom u području obih državah sada obstojeći, u bitnosti medjusobno se nerazlikujući propisi. Ti propisi potvrdjeni su u §-u 66. zakonskoga članka XVIII. od god. 1840. U provedbi zak. čl. XX.: 1878. izdalo je ugarsko ministarstvo za poljodjelstvo, obrt i trgovinu naredbu od 29. lipnja 1878. br. 14.827., kojom se ustanovljuju pristojbe, koje se imadu plaćati za privilegija ob izumih (sbornik br. 61.) i okružnicu od 14. lipnja 1867. br. 2719. o načinu, kako se

Digitized by Google

§. 14.

Glavno razdjeljenje prava gradjanskoga.

Propisi zakonika gradjanskoga obuzimaju pravo osobah, pravo na stvari i ustanovljenja, koja su ovim pravom obća.

1. Zakonik nebi polučio namjenjene mu svrhe, da nisu u njem pojedine zakonske ustanove poredane sustavno, to jest, da se neprikažu kao organična cjelina. Zadaća je sistema nanizati pojedine zakonske ustanove prema sadržaju njihovu; spojiti one, koje idu skupa; razstaviti nespojive; uputiti na ustanove, koje izviru iz jedne te iste misli, ter za to tvore jednu pravnu uredbu (pravni institut); pokazati odnošaj, u kojem pojedine pravne uredbe stoje medjusobno, ter tako iztaknuti temeljnu pravnu misao, kojoj su sve podredjene.

Sistem našega gradjanskoga zakonika odgovara u bitnosti sistemu justinijanskih institucijah [1]), i razpada se u tri glavna diela, od kojih dio prvi slovi o pravu osobah (jus personarum), drugi o pravu na stvari (jus rerum, Sachenrecht), a treći sadržava ustanove, koje su zajedničke pravu osobah i

---

mogu sticati povlastice za nove izume (sbornik br. 61.). — Koncesije za željeznice podieljuju se u obih državah monarkije osobitimi zakoni, koji se uvršćuju u sbornik, dotično u zakonski državni list. — Što se tiče uprave željeznicah, uzdržan je u području obih državah nepromjenjen upravni red željeznički od 16. studenoga 1851. (d. z. l. br. 1.). Ovo je izrično utemeljeno u ugarsko-hrvatskom zakonskom članku XX.: 1878. čl. XIII.: „Obstojeće željeznice imadu se u području obih državah upravljati po jednakih načelih, a nove željeznice imadu se, u koliko to zahtjevajn interesi uzajamnoga prometa, urediti polag jednakih gradjevnih i upravnih propisah. Naročito uzdržaje se u podrućju obih državah nepromjenjen upravni red željeznički od 16. studenoga 1851., skupa sa spadajućimi k istomu naknadnimi naredbami, kao i upravni regulamenat željeznički od 10. lipnja 1874., dok nebudu medjusobnim sporazumkom za obe stranke jednakim načinom promienjeni“.

[1]) Omne autem jus, quo utimur vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones §. 12. Inst. de jure nat. (1, 2).

Digitized by Google

pravu na stvari [2]) Treći dio justinijanskih institucijah slovi o traženju pravah (jus actionum), dočim naš zakonik sadržava izključivo ustanove materijalne naravi.

Kodifikatori gradjanskoga zakonika u suglasju s tadašnjom teorijom dielili su prava s obzirom na temelj njihov, u prava osobna i prava na stvari. U čislo prvih uvrstili su ona prava, koja pristoje čovjeku krieposti osobnih njegovih svojstvah ili krieposti odnošajah, u kojih on stoji prema drugim osobam. O tih pravih slovi prvi dio zakonika, ter u poglavju prvom govori o pravih, koja pristoje čovjeku radi osobnih njegovih svojstvah. Amo spadaju po teoriji, koja je za kodifikacije gospodovala: prava svakomu čovjeku prirodjena (§§. 16., 17., 18.), prava radi dobe (§. 21.), nepritomnosti (§. 24.), državljanstva (§§. 27., 28.) itd. Sliedeća poglavja prvoga diela govore ob osobnih pravih, koja izviru iz odnošajah, u kojih čovjek stoji prema drugim osobam, naročito iz obiteljskih odnošajah. Pošto se obiteljski odnošaji utemeljuju brakom, to je u drugom poglavju gradj. zakonika govor ponajprije o pravu bračnom (ženitbenom). Kao jednu od svrhah braka označuje zakon radjati djecu i odhranjivati ih, ter će zato treće poglavje prvoga diela sloviti o pravih medju roditelji i djecom, i uz to normirati analogne uredbe posinjenja, uzimanja za odhranjenje. Malodobnici, za koje se ne stara otac bud što je umro, bud iz drugoga razloga, kao i one osobe, koje nisu sposobne skrbiti se same, o svojih poslovih, uzima zakon pod svoju zaštitu odredjujući, da im se naredi tutorstvo ili skrbničtvo, koje normira četvrto, ujedno zadnje poglavje prvoga diela. — Drugi dio gradjanskoga zakonika bavi se pravi na stvari, pod kojimi u suglasju s teorijom gospodujućom za kodifikacije zakonika razumievaju se ona prava, koja pristoje čovjeku na stvar, djelo ili u pogledu dogodjaja bez obzira na

---

[2]) Winiwarter: I. §. 40. str. 100.—105. Stubenrauch: I. str. 108., 109. Zeiller: I. k §. 14.

Digitized by Google

njegova osobna svojstva, ili vlastitosti. Pravo na stvar zove se stvarno (dingliches Recht), ako ono djeluje proti svakomu; osobno pravo na stvar, ako je upravljeno na stanovite osobe, koje su obvezane iz osobita razloga. Prema ovoj razdiobi pravah na stvari, drugi dio gradjanskoga zakonika, koj se istimi bavi, predposlav u §§-ih 285.—308. obćenite ustanove o stvarih i njihovu pravnom razdjeljenju, ima dva odsjeka (razdiela), od kojih prvi slovi o pravih stvarnih, drugi ob osobnih pravih na stvari. Stvarna prava po gradjanskomu zakoniku jesu: pravo posjeda (1. poglavje), pravo vlastničtva (2., 3., 4., 5. poglavje), pravo zaloga (6. poglavje), služnosti (7. poglavje), pravo nasliedstva (poglavja 8.—15.); poglavjem 16-im, koje slovi o zajednici vlastnosti, dovršuje se prvi odsjek drugoga diela. Drugi odsjek bavi se osobnimi pravi na stvar. Ova se prava temelje neposredno na zakonu, ili na ugovoru ili na djelu, koje utemeljuje obvezu odštete. Slučajevi, u kojih zakon neposredno podjeljuje pravo, raztrešeni su po zakoniku, dočim su ugovorom posvećena poglavja 17.—29., a 30-to poglavje slovi o pravu naknade štete i o zadovoljenju. — Treći dio zakonika sadržava ustanove, koje su zajedničke pravom osobah i pravom na stvari, i ima četiri poglavja, od kojih tri prva govore o utvrdjenju, preinaci i ukinuću pravah i obvezah, a četvrto ujedno i zadnje poglavje zakonika o zastari i dosjelosti.

2. Razloženi sistem bio je jur predmetom oštre kritike. Medju starijimi komentatori Schuster i Winiwarter iztaknuli su razne njegove mahne. Tako je na primjer Winiwarter[3]) opazio, da se u zakoniku neluči vazda strogo pravo osobe od prava na stvari, već da u dielu, koj slovi o pravu osobe, ima ustanovah, koje spadaju u dio, koj se bavi pravi na stvari, i obratno. Medju novijimi komentatori iztaknuo

[3]) Winiwarter: I. str. 102.

Digitized by Google

je Stubenrauch[4]), da se ustanove, koje su tobože zajedničke spomenutim pravom, i koje sačinjavaju treći dio zakonika, ne tiču prava osobah, već pretežno spadaju na osobna prava na stvari; da bi nauci o dosjelosti bilo prikladnije mjesto medju načini, kojimi se stiče vlastničtvo i služnosti, nego li medju načini, kojimi se ukidaju prava; da bi se pravo nasliedno imalo staviti u bliži savez sa pravom obiteljskim. [5]) U novije je doba Unger [6]) vršio najoštriju kritiku nad sistemom našega zakonika. [7]) Glavnu pogrješku u sistemu zakonika nazrieva čuveni pravnik u tom, što sistematika njegova počiva na klasifikaciji subjektivnih pravah, izvirućih iz raznih pravnih odnošajah (§§. 15., 307., 308. i 859. gradj. zak.), kao što i §. 1. zakonika, ustanovljujući pojam privatnoga prava, uzima snbjektivno pravo za izhodište. Neima dvojbe, da je ovo izhodište teoretično krivo, a u praksi podobno roditi pogrješnimi nazori. I zaista, sistem prava nemože biti, kako veli Unger, sistem subjektivnih pravah, već sistem pravnih odnošajah i pravnih ustanovah, koje iz njih izviru, jer kao što pravni odnošaji tvore temelj pravnih ustanovah, tako su oni i temelj pravah u subjektivnom smislu. Pravni odnošaji su „prius“, pojedina prava „posterius“, bez prvih neima drugih; ter zato sistem, koj se osniva na subjektivnih pravih, neima podloge, iz koje izviru prava, iz koje se izvodi njihov sadržaj i njihova narav. Nije nu posliedica toga sistema, što naš zakonik smatra posjed stvarnim pravom, dočim

[4]) Stubenrauch: I. str. 109.

[5]) Vidi još: Berger, Privatrecht und bürgerliches Recht nach ihrem begrifflichen Unterschiede und ihrer systematischen Behandlung (Zeitschrift für österr. Rechtsgelehrsamkeit 1846. Knjiga I. str. 1.—15. — Schwanert: Zur Systematik des österr. Civilrechtes (u Haimerlovom Magazinu knjiga V. str. 407.—425. i knjiga VI. str. 195.—208.

[6]) Unger: System str. 219. i sliedeće.

[7]) Čitaj kritiku te kritike: Berger, Kritische Beiträge zur Theorie des österr. allgemeinen Privatrechtes. Beč 1856.

Digitized by Google

posjed nije pravo, već faktum, koj radja pravnimi posliedicami, kako ćemo to na dotičnom mjestu razložiti.

Osobna prava našega zakonika (1. pogl. 1. diela) nisu prava, već osobna svojstva, iz kojih neizviru prava, osobna svojstva, koja modificiraju pravnu i djelotvornu sposobnost, koja djeluju na mogućnost steći ili vršiti pravo. Iz malodobnosti, iz nedostatka razuma iz odsutnosti neizviru malodobniku, ludjaku, odsutniku privatna prava, već su to okolnosti, koje modificiraju djelotvornu njegovu sposobnost.

I nasliedno pravo označuje naš zakonik pravom stvarnim, što je očito pogrješno, jer stvarnost prava nesastoji u tom, da se može tražiti proti svakomu, svojstvo koje imadu sva absolutna prava, već u tom, što mu je predmetom tjelesna stvar; a predmet nasliednoga prava može biti i stvar netjelesna, na pr. obligacije. Neumjestno je i mjesto, koje su kodifikatori dosudili u zakoniku nasliednomu pravu, to jest poslie stvarnih pravah i prije obligacijah, jer nasliedstvo sastoji često iz samih obligacijah, ter bi umjestnije bilo, da mu predhode ustanove, koje se njih tiču. Konačno nije težko opaziti, da sadržaj trećega diela zakonika neodgovara naslovu njegovu, jer neima i nemože biti u tom dielu ustanovah, koje bi se odnosile na tako zvana osobna prava, o kojih je rieč u prvom poglavju prvoga diela zakona [8]), već tri prva poglavja zadnjega diela odnose se na obligacije, dočim se u četvrtom poglavju normira zastara i dosjelost, dvie pravne uredbe, o kojih ćemo u svoje vrieme pokazati, da su različite naravi. Iztaknuv u kratko mahne, koje naročito Unger spočituje sistematici našega zakonika, i koje se nedadu nikako pritajiti, valja nam priznati, da su one plod teorijah gospodujućih za njegove kodifikacije, teorijah,

[8]) Tobožnja osobna prava izviruća iz malodobnosti, iz nepritomnosti itd. pravo supruga na vjeru druga svoga, nedadu se osjegurati poručanstvom itd.

Digitized by Google

nepravilnost kojih je tek kasniji razvoj pravne znanosti na vidjelo iznosio, teorijah, koje znatno neumaljuju vriednost velikoga ovoga zakonotvornoga djela.[9])

[9]) Saksonski gradjanski zakonik, kojemu, kako jur opazismo, služio je naš zakonik uzorom, nije prihvatio njegova sistema, već provco sliedeći: DIO PRVI. Obćenite ustanove. Prvi razdjel. O gradjanskih zakonih. §§. 1.—29. Drugi razdjel. O osobah. I. Fizične osobe §§. 30.—51. II. Juristične osobe §§. 52.—57. Treći razdjel. O stvarih. §§. 58.—78. Četvrti razdjel. O djelih. §§. 79.—126. Peti razdjel. O pravih. §§. 127.—135. Šesti razdjel. Ob osjeguranju, ogradi i traženju pravah. §§. 136.—185. DIO DRUGI. Pravo na stvari. Prvi razdjel. O posjedu stvarih. §§. 186.—216. Drugi razdjel. O vlastničtvu. §§. 217.—368. Treći razdjel. O pravu zaloga. §§. 369.—504. Četvrti razdjel. O realnih teretih. §§. 505. —519. Peti razdjel. O služnostih. §§. 520.—661. DIO TREĆI. Pravo tražbinah (obligacije). Prvi razdjel. O tražbinah u obće. §§. 662.—1048. Drugi razdjel. O pojedinih vrstih tražbinah (iz ugovorah, iz nedopuštenih djelah, iz raznih razlogah). §§. 1049.—1567. DIO ČETVRTI. Obiteljsko i tutorstveno pravo. Prvi razdjel. Bračno pravo. §§. 1568.—1770. Drugi razdjel. Ob odnošajih medju roditelji i djecom. §§. 1771.—1874. Treći razdjel. O tutorstvu. §§. 1875.—1998. DIO PETI. Nasliedno pravo. Prvi razdjel. Obćenite ustanove. §§. 1999.—2010. Drugi razdjel. O zakonskom nasliedovanju. §§. 2011.—2060. Treći razdjel. Ob oporučnom nasliedovanju. §§. 2061.—2245. Četvrti razdjel. O stečenju nasliedstva. §§. 2246.—2381. Peti razdjel. O zapisih. §§. 2382.—2541. Šesti razdio. O nasliednih ugovorih i odreci na nasliedstvo, §§. 2542.—2563. Sedmi razdjel. O nuždnom dielu. §§. 2564.—2617. Osmi razdjel. O pravu na ošastne ostavine. §§, 2618.—2620.

Digitized by Google

DIO PRVI.

O pravu osobah.

POGLAVJE PRVO.

O pravih, koja se tiču osobnih vlastitostih (svojstvah) i odnošenjah.

Imali smo priliku spomenuti kod obrazložbe §-a 14., da se u nazočnom poglavju nepravilno označuju kao prava, izviruća iz osobnih svojstvah one okolnosti, koje djeluju na pravnu i djelotvornu sposobnost čovjeka. I zaista §§. 16., 17., 18. slove o pravnoj sposobnosti, §§. 19., 20. sadržavaju njeka obćenita načela ob izvršivanju pravah, §§. 21.—39. slove o modifikacijah pravne i djelotvorne sposobnosti, ustanovljujući njeke predmnjeve, koje stoje u savezu s pravnom sposobnosti (§§. 23.—25.), i normirajući stečenje i gubitak državljanstva (§§. 28.—32.); napokon §§. 40.—42. ustanovljuju pojmove obitelji, rodbine roditeljah i djece.

§. 15.

Prava osobah.

Neka prava osobah tiču se osobnih vlastitostih i odnošenjah, a neka imaju temelj u odnošenju porodice.

Tumačitelji gradjanskoga zakonika prema sadržaju ovoga §-a razlikuju prava osobe u takova, koja izviru: a) iz osobnih svojstvah čovjeka (osobna prava u strogom smislu rieči), b) iz obiteljskih njegovih odnošajah (osobna prava u širjem smislu rieči). O prvih, kojimi

Digitized by Google

se bavi nazočno poglavje, pokazali smo jurve, da se nepravilno označuju kao prava, jer nesposobnost upravljati svojimi poslovi (§§. 21.—27.), odnošaj državljanstva i stranacah (§§. 28.—38.), bogoštovja (§. 39.) nisu prava, već faktične okolnosti, koje djeluju na pravnu ili djelotvornu sposobnost čovjeka, koj se u njih nalazi. Ob obiteljskih odnošajih, koji tvore vrelo pravah (b.) [1]), imala bi sloviti sliedeća tri poglavja ovoga diela, nu ustanove sadržane u istih neizcrpljuju imovinskoga obiteljskoga prava, koje je preneseno u 28. poglavje drugoga diela, dakle medju ustanove, koje se tiču osobnih pravah na stvari (obligacije). Medju ustanovami nazočnoga poglavja ima ih, koje označuju nepravilno osobnimi pravi izvirućimi iz obiteljskih odnošajah one etičke dužnosti, koje nespadaju u pozitivno zakonarstvo, koje se u tekničkom smislu nemogu označiti pravi, na pr. prava suprugah na ženitbenu dužnost, vjeru, pristojno zamjenito postupanje (§ 90.), dužnost djece poštovati roditelje (§. 144.) itd. Ovakovimi je posljedicami morao roditi sistem usvojen u našem zakoniku, koj se osniva na subjektivnih pravih pojedinacah, a ne kao što bi naravno bilo na uredjenju odnošajah života, iz kojih izviru prava. [2])

§. 16.

I. Iz značaja osobnosti.

Prava prirodjena.

Svaki čovjek ima prirodjenih pravah, koja se poznaju samim razumom, i zato se on kao osoba ima smatrati. Robstvo ili nevoljničtvo, i izvršivanje kakove vlasti, koja se na to odnosi, nije dopušteno u ovih državah.

1. Ovaj §. priznaje svakomu čovjeku pravnu sposobnost [1]), to jest sposobnost imati prava, ili što je

[1]) Winiwarter: I. str. 106. Stubenrauch: I. str. 112.

[2]) Unger: System I. str. 210. i sliedeće.

[1]) Saksonski gradjanski zakonik okaniv se naravno-pravnih teorijah, kojim se nisu mogli oteti kodifikatori našega gradjanskoga zakonika, izriče ovo priznanje u §-u 30. kratko i jezgrovito ovimi riečmi: „Jeder Mensch ist rechtsfähig“.

Digitized by Google

jedno te isto, biti „persona“ u tekničkom smislu rieči. [2]) Zakon, koj normira privatno pravo, bio bi nepodpun, kad nebi sadržavao ustanove, koja individuumu priznaje jurističku osobnost ili pravnu sposobnost, koja mu po naravi pristoji. Ovo priznanje tvori temelj privatnoga prava, koje se nemože pomisliti bez osobe, kojoj pristoji. Naš zakon priznaje pravnu sposobnost ne samo državljanom, nego i inozemcem, koji u vlastitoj domovini nisu pravno sposobni. Prema tomu naredjuje §. 16., da u ovih državah nije dopušteno robstvo [3]), to jest posvemašnje dokinuće pravne sposobnosti, ni nevoljničtvo (Leibeigenschaft), to jest stanje umaljene pravne sposobnosti, koja je srodna s robstvom; dapače naš zakon ide još dalje, ter propisuje, da svaki rob postaje slobodan i u tudjoj zemlji onaj čas, kako bude, kojim mu drago naslovom, prepušten kao rob kojemu austrijskomu podložniku. [4]) Akoprem zakon naveden u opazci pod 3. i 4. govori samo o robstvu, to neima ipak dvojbe, da se one ustanove protežu i na nevoljničtvo, koje po jasnom slovu §-a 16. nije u ovih državah dopušteno.

Pod nevoljničtvom razumieva se odnošaj, krieposti kojega bio je čovjek podvrgnut vlasti druge privatne osobe na način, da je s obzirom na stanoviti nepokretni posjed ili bez obzira na takav posjed, morao gospodinu služiti, podavati, ili da bez njegove dozvole nije bio vlastan ostaviti doznačeno mu zemljište (glebae adscriptus), ili da u obće nije uživao slobode, koja po prirodjenih pravih pristoji čovjeku, na pr. da se bez dozvole gospodina nije mogao oženiti, odabrati zvanje

---

[2]) Persona u jurističkom smislu jest individuum, koj jest ili može biti subjekt pravah. U tom sastoji juristička osobnost, pravna sposobnost. Arndst. „Lehrbuch der Pandekten. 5. izdanje, str. 25.

[3]) Vidi br. 3. dodatka k obćemu gradjanskomu zakoniku: „Svaki rob postaje slobodan u onaj čas, kako stupi nogom na zemlju cesarsku-austrijansku, ili makar i na koj brod austrijanski.“

[4]) Vidi isti broj dodatka navedena u predidućoj opazci.

Digitized by Google

itd. [5]) Nevoljničtvo ukinuto je u Austriji za cara Josipa II. [6]), ter je na njegovo mjesto stupio umjereni podanički odnošaj, koj je za nasliedne zemlje ukinut patentom od 7. rujna 1848.

U Ugarskoj i sdruženih s njom zemljah nisu seljaci (coloni) ni u staro doba bili servi, nego podanici gradovah, ter su davali desetinu i devetinu od plodovah, vina i marve, i bili upotrebljavani na poljske i druge radnje. U kraljevskih donacijah bila je desetina opredjeljena za uzdržavanje svećenstva, a drugi danci i dužnosti pripadale su zemaljskomu gospodinu. Za kraljice Marije Terezije bješe tako zvanimi urbarium-i uredjeni odnošaji medju zemaljskim gospodinom i seljakom, ter ovo uredjenje bje uz njeke preinake potvrdjeno zakonom godine 1836. [7])

---

[5]) Stubenrauch: I. str. 115., 116.

[6]) U Českoj patentom od 1. studenoga 1781. (Kropačekova sbirka, 1 knjiga str. 74.); u Galiciji patentom od 5. travnja 1782. (Pillerova sbirka, godišnjak 1782. str. 34.); u Koruškoj patentom od 12. srpnja 1782. (Kropačekova sbirka, knjiga I. str. 77.); u Kranjskoj patentom od 13. rujna 1782. (ista sbirka, knjiga 2. str. 21.). U Tirolu i Dalmaciji nestalo je još prije traga tomu odnošaju. Vidi Stubenrauch. I. str. 116.

[7]) Spomenuti je zakon podjelio podanikom povlast razpolagati pristojećim im pravom uživanja, dočim prije toga zakona zemaljski gospodin nije bio samo vlastnik seljačkih nekretninah, nego mogao je donjekle razpolagati njihovimi plodovi. Svaka seljačka kuća sastojala je iz tako zvanoga fundus intravillanus, ka kojoj spadaše: kuća, dvor, suša, vrt, u ukupnom obsegu jedne rali, i iz tako zvanih fundi extravillani, vanjska zemljišta i livade pripadajuće kući. Zemljišta vanjska dielila su se prema naravi zemlje i njezinoj rodnosti u tri do četiri razreda. Livade dielile su se u tri razreda prema tomu, da li je na njih otava rasla svake godine, ili nakon više godinah, ili pako nikada. Svaka seljačka kuća imala je šestnaest do četrdeset ralih njive, a šest do dvadeset i dva rala livade. Prema tomu razlikovale su se ciele sesije (sa trideset i četiri rala), polovica sesije (sa devetnaest ralih), četvrt sesije (sa jedanaest ralih), osmina sesije (sa sedam ralih); seljaci, koji su imali manje od osmine sesije, zvali su se želiri, nu po zakonu god. 1836. moraju i oni posjedovati bar sto i petdeset četvornih bravah. Neplodna zemljišta nisu se uračunavala u seljački posjed. U pogledu sadržaja rali nije postojala jednaka je-

Digitized by Google

Urbarska davanja dokinuta su u ovih kraljevinah banskom poveljom „osjeguravajućom ukinuće tlake i crkvene desetine“ [8]), koju je hrvatski sabor zakonskim

dinstvena mjera. Bilo je ralih po jedanaest, dvanaest, trinaest četvornih hvatih. Livade nisu se mjerile po ralih, nego komad livade, na kojem se svake godine — izuzev otavu — pokosila puna kola sjena, sačinjavao je jedinicu. Zemlje, koje su bile opredjeljene da podpune urbariumom ustanovljeni obseg zemljištah, zvale su se fundi adjustationales. Izim fundi sessionales, qui sessionem constituunt, mogao je podanik posjedovati i drugih potrebitih mu zemljištah — fundi extresessionales, industriales, na pr. vinograde, šume. Sessio deserta zvala su se zemljišta, na kojih iz razloga ma kojega nije bio nijedan podanik nastanjen. — Vlasteoska dobra zvala su se: fundi allodiales, plemenita dobra: curiae nobilium, fundi curiales. Zemlje, koje je posjedovao podanik preko kompleksa ustanovljena u urbariumu, zvale su se: fundi remanentiales. — O svih podaničkih zemljah valjalo je načelo: onus publicum fundo non inhaerat (1741.—48.), to jest podanikova sesija nije se mogla radi tražbine obteretiti pravom zaloga. Ova ustanova nije preinačena ni zakonom godine 1836., koj je ipak dopustio zamjenu vlasteoskih i podaničkih nekretninah, i podielio podanikom povlast prodati pravo uživanja, ali kupac nije smio biti vlastelin ni compossessor, a ob ugovoru valjalo je spisati zapisnik kod vlastelinstva i obćine. Za valjanost ugovora bilo je potrebito odobrenje vlastelinstva, koje bez važnih razlogah nije smjelo odobrenja uzkratiti.— Za uživanje vlastelinskih zemaljah davali su seljaci stanovite danke, i obavljali stanovite poslove, o kojih nije ovdje da razpravimo. Vidi Putz: System des ungarischen Privatrechtes. Beč 1870. na str. 169. i sliedećih.

[8]) Banska povelja osjeguravajuća ukinuće tlake i crkvene desetine god. 1848.: Mi baron Josip Jelačić od Bužima, ban hrvatski, slavonski i dalmatinski, Nj. apoštolskoga Veličanstva Ferdinanda I., cesara Austrijanskoga, kralja Ugarskoga, Českoga, Lombardskoga, Mletačkoga, Dalmatinskoga, Hrvatskoga, Slavonskoga itd.; pravi tajni savjetnik, feldmaršallajtnant, i u kraljevstvu hrvatskom nad cielom vojskom i vojnom krajinom zapovjedajući general, svemu hrvatskomu i slavonskomu narodu i puku od Boga pomoć i pozdrav. Akoprem je već u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji proglašeno, da je svaka urbarijalska daća, robota i desetina crkvena dotrgnuta, vi bi ipak sumnjati i bojati se mogli radi ove vaše novo zadobljene pravice, iz toga uzroka, jer vrhu toga u vaših rukuh nikakvoga pisma još dosad neimate, zato mi, ban hrvatski, slavonski i dalmatinski, kano vaš od svietloga kralja naimenovani i postavljeni vrhovni poglavar, i vaših pravicah branitelj, želeć vas umiriti i osigurati, dajemo svim vam od hrvatsko-slavonskoga

Digitized by Google

člankom XXVII.: 1848. potvrdio.[9]) Spomenuti zakonski članak nije bio doduše sankcijoniran, nu u kraljevskom odpisu godine 1850., kojim se kralj zahvaljuje hrvatskomu narodu i potvrdjuje njekoje zak. članke sabora od god. 1848., veli se medju ostalimi ovo: „Što se tiče u člancih XXVII. (o dokinuću urbarskih davanjah), XXVIII. (o drvarenju, paši i žirovini) i XXX. (o naredbi, da se vlastelinu dug odpovjediti nemože), sadržanih predlogah glede razmjerjah urbarskih i služnostih, priuzdržavamo sebi, riešenje istih izdati u osobitih naredbah.[10])

Obećane naredbe bješe izdane cesarskim patentom od 2. ožujka 1853. (drž. zak. list br. 40.) ob izvršbi

---

naroda, koji ste dosele bili spajinski, ili gospodski podložnici, ovo naše otvoreno bansko pismo, s kojim vam novo zadobljene. vaše pravice i sloboštine, po kojih vi skupa s vašim pokoljenjem za na vieke od robote gospodske i svake daće urbarijalske i desetine crkvene oslobodjeni jeste, po jakosti i krieposti naše banske časti i oblasti osjeguravamo obećavajući, da vam nitko ove vaše sada zakonom dane i od premilostivoga kralja potvrdjene pravice i sloboštine nikada više do viek vieka uzeti nemore niti smije. Vrhu česa vam i vašem obojega spola odvjetku ovo naše vlastitom rukom podpisano, velikim banskim pečatom potvrdjeno odprto pismo dajemo i podjelujemo. U Zagrebu na dan svetoga Marka, to jest dvadeset i petoga travnja godine hiljadu osam sto četrdeset i osme. — Vidi Dr. Šulek: Naše pravice. Zagreb 1868. na str. 324. Čitaj naročitu opazku *.

[9]) Članak XXVII. Ob ukinuću urbara i urbarskih služnostih: §. 1. Sve urbarske dosadašnje službe i daće prestaju za uvjek, Isto tako izjavlja se nezavisnost tako pojedinih podanikah (kmetah) kao i čitavih obćinah od dosadanje oblasti vlastelinske (gospodske, spajinske). — §. 2. Kriepost i valjanost banske povelje, kojom bi ukinuće urbarskih službah i daćah i crkvenoga desetka predtečno osigurano, potvrdjuje se zakonom ovim. — §. 3. Svaki dosadašnji kmet jest neograničeni vlastnik svoje urbarske zemlje, i može ju u cielo ili na komade zamieniti, založiti ili prodati. — §. 4. govori o manjih kraljevskih pravih (jura regalia). — §. 5. Država jamči vlastelinom, da će dobiti naknadu za ove urbarske službe i daće itd. Vidi Dr. Šulek, Ibidem str. 291. i sliedeće.

[10]) U Ugarskoj dokinute su urbarske daće zak. članci IX., XII. i XIII. od godine 1848.

Digitized by Google

razterećenja zemljištnoga i ob uredjenju kako urbarskih tako i srodnih im posjednih razmjerjah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji [11]), koj je popunjen autonomnim zakonom od 10. siečnja 1876. o konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i čineženih zemaljah. (Sbornik br. 8.)

2. Rekli smo, da pravna sposobnost pristoji svakomu čovjeku. Čovjek pako eksistira kao takav, čim makar samo i za čas poživi samostalno oddieljen od materine utrobe [12]), bez obzira na to, da li je oddieljenje uzsliedilo naravnim putem ili umjetnimi sredstvi, da li je diete za život sposobno ili ne; nije dapače potrebito, da bude odrezan tračak od pupka. [13]) Podpunim rodjenjem živa djeteta počima dakle pravna njegova sposobnost. — Rodjenče, da uzmogne biti subjektom pravah, mora imati čovječji lik, nesmije biti monstrum prodigium; u dvojbi odlučuje mnienje vještakah. [14])

---

[11]) Evo glavnih ustanovah spomenutoga patenta: §. 1. Uslied ukinuća postojavšega saveza urbarskoga i sudbenosti gospoštinske prestaju takodjer i prava, beriva i dužnosti, proizviruće i izvodjene iz saveza urbarskoga i iz sudbenosti gospoštinske, — §. 6. Uslied toga, što je ukinut savez urbarski, dobivaju bivši podložnici (kmetovi) prava slobodnoga vlastničtva i slobodnoga razredjivanja glede zemaljah urbarskih, koje su posjedovali (glede selištah urbarsko-kmetskih i urbarsko-želirskih), nego s priuzdržajem zakonskih ustanovah, koje ili već postoje, ili još izdane budu o nasljedju u dobrih seljačkih, i o komadanju zemaljah.

[12]) ... natum accipe etsi exsecto ventre editus sit l. pr. D. de liber (28. 2.) ... partus nondum exitus homo non recte fuisse dicitur l. 9, §. l. D. de leg. Falc. (35. 2.) Si vivus perfecte natus est, licet illico, postquam in terram cecidit, vel in manibus obstetricis decessit, nihilo minus testamentum rumpi, hoc tantumodo requirendo, si vivus ad orbem totus processit, ad nullum declinans monstrum vel prodigium. L. 3. Cod. 6. 29.

[13]) Unger: System I. str. 232.

[14]) Unger: Ibidem I. str. 233.

Digitized by Google

§. 17.

Pravna predmnieva o njih.

Što se slaže s prirodjenimi naravskimi pravi, drži se, da obstoji dotle, dok se nedokaže zakonito ograničenje tih pravah.

§. 18.

Prava steciva.

Svak je pod uvjeti, koje zakoni propisuju, sposoban steći prava.

Ovi §§-i navode samo posliedice načela izrečena u §-u 16., i to prema teoriji o naravnom pravu, koja je gospodovala u vrieme kodifikacije našega zakonika.

Po ovoj teoriji čovjek ima pravah, koja neizviru iz osobnih njegovih svojstvah ili odnošajah, već rode se s njime, i zovu naravna, prirodjena prava. Ovamo spada pravo čovjeka na život, na slobodu, pravo usavršivati duševne i tjelesne sile, pravo sticati, koje izrično spominje §. 18. O tih pravih izriče §. 17., da postoje neokrnjena dotle, dok nisu zakonito ograničena. Da se uzmogne shvatiti ova ustanova, moram opaziti, da si teorija naravnoga prava, koja je djelovala na kodifikatore našega zakona, fikcijom vriedjajućom čovječju narav, predstavlja čovjeka, živuća izvan ljudskoga družtva, u stanju naravi, ter uči, da on u tom stanju vrši neograničeno prirodjena si prava. Tek onda, kad čovjek stupi u ljudsko družtvo, nastavlja ona teorija, tek onda mora on dopustiti, da u interesu družtvene zajednice bude stegnut u vršenju tih pravah. [1]) Nu i u ljudskom družtvu vojuje za svakoga čovjeka predmnjeva, da mu neograničeno pristoje tako zvana prirodjena prava. [2]) Ograničenje, ako je zakonito, ima se

[1]) Komentatori našega zakonika navode obično ustanove §§-ah 61., 63., 179., 244., 538.—544., 865.—868. itd. kao takove, koje ograničuju prirodjena prava u interesu nesmućena razvoja čovječanskoga družtva.

[2]) Iz predmnjeve obćenito izražene u §-u 17. izvode komentatori ustanove §§-ah 47., 323., 328., 355., 356., 381., 538., 1296. itd. Vidi Stubenrauch I. str. 118.

Digitized by Google

dokazati, veli §. 17. ne baš najpravilnije. Rekosmo ne najpravilnije, jer ograničenje izrečeno zakonom netreba dokazivati, pošto je sudac zvan, da ureda radi uporavlja zakon. Ako su dakle stanovite osobe zakonom lišene recimo sposobnosti teći imetak, to netreba ovoga ograničenja dokazati. I u suglasju s teorijom, koja je lebdila pred očima našim kodifikatorom, moglo bi se govoriti samo o potrebi dokaza onih dielah, kojimi je čovjek dobrovoljno ograničio koje od tako zvanih prirodjenih pravah, na pr. da je tko kao član duhovnoga reda položio zavjet siromaštva, koje ga po zakonu čini nesposobnim steći imetka.

§. 19.

Traženje pravah.

Tko misli, da je uvredjen u svojem pravu, prosto mu je tužit se oblasti po zakonih ustanovljenoj. Tko mimoišavši oblast sam sebi sudi, ili tko predje granice pravedne obrane, taj je za to odgovoran.

1. Sa svakim je pravom po sebi skopčana vlast prisiliti drugoga, da ga poštuje, da ga priznaje. Bez te vlasti neda se pravo ni pomisliti. Pravo može se zaštititi po samu ovlašćeniku, ili po oblastih, koje naredi država. Zaštita prava po samu ovlašćeniku ili je samovlastna pomoć (jus sibi dicere, sine judice reposcere, Selbsthilfe), ili nuždna obrana (moderamen inculpatae tutelae, Nothwehr). O prvoj govori se onda, kada ovlašćenik svojemu namišljenomu ili u istini postojećemu pravu zadovolji mimo oblasti vlastitom silom upotrebljenom proti protivniku ili njegovu imetku; a potonja biva onda, kada ovlašćenik vlastitom silom odbije protupravnu navalu drugoga na svoju osobu ili imetak, da očuva napadnuto pravo, ili da s mjesta zadobi natrag stvar, koja mu je protupravno oduzeta. Tko sam sebi sudi, pomogne, to jest, tko svojevoljno svojemu pravu zadovolji, on posiže u tudja prava; tko usuprot vrši nuždnu obranu, to jest, tko sam sebe brani, on neprekoračuje granicah vlastitoga

Digitized by Google

pravnoga djelokruga, neposiže u tudje pravo, već brani svoje. Samovlastnu pomoć vrši na primjer vjerovnik, koj bez dozvole svoga dužnika i netraživ pomoć u suda oduzme dužniku svotu, na koju ima pravo, ili ga prietnjom prisili, da mu ju preda; nuždnu obranu vrši onaj, koj da očuva život ili imetak od protupravne navale drugoga, tu navalu vlastitom silom suzbije, tko s mjesta oduzme drugomu stvar, koju mu je on silom protupravno oteo.

I naš §. 19. razlikuje medju samovlastnom pomoći i nuždnom obranom, ter zabranjuje prvu, a dopušta drugu. Ovo je jasno izrečeno riečmi: Tko mimoišavši oblast sam sebi sudi, taj je za to odgovoran; pravilnije: Tko si mimoišavši oblast pomogne sam do svoga prava (sich der eigenmächtigen Hilfe bedient) itd. Za upotrebljenu samovlastnu pomoć odgovara dotičnik tim, što ima naknaditi štetu nanešenu drugomu, kojemu pristoje razne tužbe radi straha, sile, povratka oduzete stvari itd. [1]) U modernoj državi, koja se smatra čuvaricom i izvršiteljicom pravnoga reda, koja skrbi za organe, koji zaštićuju prava pojedinacah i omogućuje njihovo realizovanje, nemože se dopustiti samovlastna pomoć, kao što je bila dopuštena u staro doba, kad državne uredbe nisu bile još doprle do današnjega razvitka, izvirućega iz pravilna shvaćenja zadaće državi namienjene. Iznimno dopušta naš zakon samovlastnu pomoć u slučajevih §§-ah 1321., 1322., da se postigne naknada za štetu, koju tudje živinče počini na zemlji.

Usuprot naš §. dopušta nuždnu (pravednu) obranu, što bjelodano izlazi iz ustanove: „Tko predje (prekorači) granice pravedne obrane, taj je za to odgovoran. Dakle samo za eksces obrane nastaje odgovornost, a ne za obranu, vršenu u granicah prave nužde.

[1]) Ustanova §-a 19. privatno-pravne je naravi, ter normira odgovornost, a ne kaznjivost samovlastne pomoći. Samovlastna pomoć kaznjiva je u slučajevih §§-ah 83., 84., 93., 99. kaznenoga zakona.

Digitized by Google

I država uredjena prema načelom, koja smo gore iztaknuli. nemože uzkratiti samovlastne pomoći (u širjem smislu) u slučajevih, u kojih bi javna zaštita nadošla prekasno, da suzbije aktualnu i nepravednu navalu na prava. Obrana proti takovoj navali (pravedna, nuždna obrana) je dopuštena, ter neradja odgovornosti dotičnika dotle, dok on neprekorači granicah prave nužde, ili ih prekorači u afektu, koj ga lišava obične razboritosti. Obrana, da izključi odgovornost, mora dakle biti nuždna, to jest: a) valja da nebude moguće drugim načinom, na pr. pomoći oblasti odkloniti štetu, koja neposredno prieti od navale; b) valja da i kvantum obrane odgovara nuždi, to jest, da se obrana vrši na toliko i dotle, koliko i dokle je potrebna. Tko ove granice prekorači, taj je za to odgovoran. [2])

2. Nu redoviti put, kojim se privatno pravo štiti proti povrjedam, put kojim se privatnomu pravu može zadovoljiti, jest put pravde, koj se nastupljuje tim, što se uzazove pomoć državne vlasti, da odluči o tom, da li postoji pravo prieporno; pravo, koje se pobija, i da, ako uztreba, pribavi poštovanje priznanomu pravu, da prisilnimi sredstvi izposluje izpunjenje odgovarajuće mu dužnosti. Ovo izriče prva stavka §-a 19.: „Tko misli, da je uvrjedjen u svojem pravu, prosto mu je tužit se oblasti po zakonih ustanovljenoj.“ [3])

---

[2]) Za kazneno-pravnu odgovornost izriče ista načela §. 2. lit. g. kaznenoga zakona.

[3]) Komentatori gradjanskoga zakonika ograničuju se iztaknuti kod obrazložbe ovoga §-a, da se u pravilu prieporna prava potražuju kod sudovah, iznimno kod upravnih oblastih, ter motreć tužbu, prigovore, dokaz, osudu itd. izključivo s formalnoga gledišta, upućuju odnosnu nauku u postupovno (procesualno) pravo. Tako i medju najnovijimi tumačitelji: Stubenrauch, I. str. 119. Od starijih čitaj: Winiwarter, I. str. 113.; Zeiller, V. k §-u 19. Nu novija znanstvena iztraživanja izniela su na vidjelo, da se postupovna djela dadu razmatrati s formalnoga i materijalnoga gledišta. Razmatranja s potonjega gledišta spadaju u materijalno pravo, ter se u njemačkoj literaturi obuzimaju imenom „Actionenrecht, pravo tužbe“, u oprjeci sa postupovnim pravom, koje se bavi izključivo razlaganjem formalnostih

Digitized by Google

Oblasti, koje zakoni ustanovljuju za zaštitu pravah, za rješenje privatno-pravnih prieporah jesu u pravilu sudovi [4]), iznimno i upravne oblasti. [5]) Razlika medju

postupka. Čitaj: Unger, System, II. str. 346.—348. Prema ovoj novijoj teoriji mi ćemo kod obrazložbe ovoga §-a motriti materijalno privatno pravo u borbi, koju ovlašćenik zametne, da mu pribavi priznanje, to jest u sudbenom postupku, ter pokazati, na koliko ta borba djeluje nanj.

[4]) Redoviti gradjanski sudovi, duhovne sudbene vlasti sljedbenikah vjerozakona rimo-katoličkoga i grčko-sjedinjenoga u parnicah ženitbenih, vrhovno dvorsko maršalstvo, zatim c. i kr. konzulati unutar granicah nadležnosti ustanovljene gradjanskim sudovnikom, izdanim za Hrvatsku i Slavoniju cesarskim patentom od 16. veljače 1853. (drž. zak. list br. 30.) uz modifikacije, sadržane u zakonu od 21. studenoga 1874. ob ustroju sudovah prve molbe (sbornik kom. VIII. br. 17.), za zemlje zastupane u carevinskom vieću, u kojih je prestala nadležnost duhovne sudbene vlasti, sudovnikom od 20. studenoga 1852. (drž. zak. list br. 251., 261.). Redoviti kazneni sudovi, na koliko su zvani, da odluče o privatno-pravnih tražbinah unutar granicah ustanovljenih kaznenim postupnikom.

[5]) Tako na pr. po autònomnom zakonu od 14. siečnja 1873. o poljskom redarstvu (sbornik br. 44.) sude o poljskih štetah obćinska poglavarstva do 50 for., a preko te svote kr. podžupanije; po autonomnom zakonu od 3. ožujka 1874. o zadrugah (sbornik br. 18.) nadležna su obćinska poglavarstva i podžupanije za provedbu diobe zadružnoga imetka itd.

Glede zajedničkih ugarsko-hrvatskih zakonah, koji njeke privatnopravne poslove dosudjuju kompetenciji administrativnih oblastih, vidi primjera radi zakone navedene u opazci 11. na strani 23. ovoga tumača pod br. 2., 4., 6. — Nu redoviti sudovi nadležni su suditi i u onih prieporih medju privatnimi strankami, koje je administrativna oblast rješila, ako koja od stranakah misli, da joj je upravna oblast krivo učinila. Vidi autonomni zakon od 28. veljače 1874. o sudačkoj vlasti (sbornik br. 15.), koj u §-u 11. glasi: „redoviti put pravde otvoren je strankam i u onih slučajevih, u kojih po zakonitih normah, koje već postoje, ili koje će se još izdati, oblast upravna odlučit ima o supornih tražitbah osobah privatnih, a stranka jedna ili druga osjeća sebe odlukom ovom u svojih privatnih pravih povrjedjena.“ Istovjetna je ustanova prve točke članka 15. temeljnoga zakona od 21. prosinca 1867. za zemlje zastupane u carevinskom vieću (d. z. l. br. 144). U tih zemljah postoji još državno sudište, koje sudi o suporih nadležnosti i prieporih o predmetih, tičućih se javnoga prava (članak 1. zakona od 22. prosinca 1867. d. z. l. br. 144. i organični zakon od 18. travnja 1869. d. z. l. br. 44.), nadalje upravno sudište, koje

Digitized by Google

privatnim i javnim pravom [6]) izražava se i u formah, u kojih se ista realizuju. [7]) Dočim se javna prava, jer se neposredno tiču državnih interesah, realizuju ureda radi (oficijalna maksima), prepušta se realizovanje privatnih pravah, koja se tiču interesah pojedinacah, inicijativi ovlašćenika (razpravna maksima. [8]) Nu ima slučajevah, u kojih se i realizovanje privatnih pravah povadja ureda radi (izvanparbeni postupak, jurisdictio voluntaria, u oprjeci s parbenim postupkom, jurisdictio contentiosa. [9]) U takovih slučajevih država hoće, da shodnimi mjerami predusretne povrjedam privatnih pravah. [10]) Priuzdržavajući si razložiti djelovanje tako zvanoga izvanparbenoga postupka na privatna prava u savezu s pravi, koja se ovim putem realizuju [11]), stegnuti ću dalje svoje razlaganje na motrenje parbenoga postupka s materijalnoga gledišta.

A. Tužba.

Rieč tužba (actio, libellus) u formalnom, postupovnom (procesualnom) smislu znamenuje ono djelo stranke (tužitelja), kojim ona uzaziva pomoć suda proti stanovitom protivniku (tuženiku), da ga prisili priznati joj uztvrdjeno pravo i učiniti, što je učiniti

odlučuje o pritužbah onih, koji se osjećaju povrjedjenimi odlukom administrativne oblasti (zakoni od 21. prosinca 1867. d. z. l. br. 144. i 22. listopada 1875. d. z. l. br. 36. i 37. ex 1876.). U ovih kraljevinah nepostoji ni državno ni upravno sudište. Redovitim su sudovom ravni obranički sudovi, imenovani sporazumno po strankah ili po zakonu, da sude o privatno-pravnih prieporih.

[6]) Vidi tumač k §-u 1. ovoga djela.

[7]) Menger: System des österr. Civilprozessrechtes str. 13.—19.

[8]) §. 1. gradjanskoga postupovnika za Hrvatsku i Josefinskoga postupovnika.

[9]) Patent od 9. kolovoza 1854. o izvanparb. postupniku.

[10]) Menger na navedenom mjestu str. 20., koj razlikuje medju preventivnim i represivnim gradjanskim postupnikom, ter pod prvim razumjeva tako zvanu jurisdictio voluntaria.

[11]) Tako na pr. kod ustanovah, koje slove o nasljednom pravu obzirat ćemo se na izvanparbeni postupak, na koliko se isti tiče ostavinskih razpravah u obće, a napose stečenja nasljedstva, protuslovnih nasljednih očitovanjah itd.

Digitized by Google

dužan.[12]) U materijalnom smislu tužba, actio, jest povlast, tražiti pomoć sudca za realizovanje svojega prava.[13]) Actio u materijalnom smislu nije povlast, koja ovlašćeniku pristoji uz pravo, koje traži, nije povlast različita, neodvisna od prava, koje se traži, već svojstvo prirodjeno pravu, o kojem smo jur spomenuli, da se neda pomisliti bez vlasti realizovati ga.[14]) Pošto je mogućnost tražiti zaštitu prava (actio) svojstvo pravu prirodjeno, to biva očevidno, da vlast tužiti nastane (actio nascitur, actio competit) s pravom, s konkretnim utemeljenjem pravnoga odnošaja, na zaštitu kojega se tražiti može sudačka pomoć.[15])

B. Vrsti tužbah.[16])

a) Prema razlikosti prava (causa actionis, causa petendi), na kojem se tužba osniva, diele se tužbe u osobne (relativne, actiones in personam, condictiones), i neosobne (absolutne, actiones in rem, vindicationes). Osobne su tužbe one, koje izviru iz prava, koje ovlašćeniku pristoji proti stanovitoj osobi, iz prava, koje sastoji u tom, da je njetko ovlašten tražiti od drugoga, da nješto učini (dare, facere, praestare). Osobne tužbe upravljene su neposredno na stanovitu osobu (in personam),

[12]) Unger: System II. str. 349. Arndts Lehrbuch der Pandekten str. 134.

[13]) Unger: Ibidem str. 350. i sliedeće. Arndts: Ibidem pr. I. k. t. Actio autem nihii aliud est, quam jus persequendi in judicio quod sibi debetur.

[14]) Unger: Ibidem str. 352. i sliedeće. Ima doduše pravah, koja se nemogu utužiti, zovu ih naturalne obligacije, koje po gradj. zakoniku radjaju učinkom, da neima kod njih mjesta repetitii soluti. Na pr. iz ustmeno obećana darovanja neizvire pravo tužiti na izpunjenje obećanja. Prispodobi još §. 1432. gradj. zak. Nu ove iznimke nemogu oboriti pravilnosti shvaćanja akcije, koje u tekstu zagovaramo. Naturalne obligacije djeluju prekarno, slučajno.

[15]) Starija teorija držala je pogrješno, da actio nascitur tek povrjedom prava, koja je povrjeda povod, nu ne temelj, iz kojega izvire tužba Tako još Savigny: System V. str. 16. i sljedeće.

[16]) Unger: System II. str. 357.—374. Arndts: Ibidem str. 136.—137.

Digitized by Google

zahtievaju od te osobe, da izpuni ono, na što je obvezana. Amo spadaju ne samo tužbe iz obligacijah, već iz srodnih joj odnošajah. napr. tužba iz zarukah, na sklopljenje braka itd. Neosobne tužbe, su one, koje se osnivaju na pravu, koje se može označiti, koje postoji i bez obzira na stanovitu osobu, na pravu, kojemu odgovara obćenita negativna pravna dužnost ne stanovite osobe, nego svih drugih, na pravu, iz kojega izvire tužba proti stanovitoj osobi tek onda, kad ga stanovita osoba povrjedi. Amo spadaju tužbe o vlastničtvu, hipotekarne tužbe, o nasljedstvu, u obće o stvarnih pravih. Osobna tužba, shvaćena u materijalnom smislu, neda se pomisliti bez obzira na stanovitu osobu, na pr. tužba iz zajmovnoga ugovora neda se pomisliti bez obzira na osobu, s kojom je sklopljen zajmovni ugovor; usuprot absolutna tužba, actio in rem, postoji u materijalnom smislu i bez obzira na stanovitu osobu, jer se osniva na pravu, koje se može pomisliti i označiti bez navoda protivnika, na pr. pravo vlastničtva, nasljedstva itd.

b) Prema predmetu tužbe, pod kojim se razumjeva pravo, na kojem se osniva tužba, ili objekt toga prava, diele se nadalje tužbe u posjedovne (possesorne) i petitorne, s obzirom na to, da li im je predmet posjed, ili pravo koje.

c) Prema svrsi, koja se hoće polučiti tužbom, diele se tužbe u tužbe na priznanje prava, actiones praejudiciales, tužbe bez kondemnacije ili s kondemnacijom, s obzirom na to, da li tužitelj zahtjeva. da mu se osudom samo prizna stanovito pravo, ili uz zahtjev toga priznanja traži još od sudca, da mu pravo štiti, da tuženika osudi na djelo ili propust, koj odgovara priznanomu pravu. Na primjer, prejudicijalna je tužba s petitom: A dužan je priznati B-a kao svoje nezakonito djete. Tužba s kondemnacijom

Digitized by Google

glasila bi: A dužan je priznati B-a kao svoje nezakonito djete, i usljed toga dužan je plaćati u ime njegova uzdržavanja svakoga mjeseca stanovitu svotu; ili A dužan je platiti B u iz zajma stanovitu svotu. Iz ovih je primierah lahko razabrati, da osobne tužbe spadaju u čislo tužbah s kondemnacijom.

C. Stečaj tužbah. [17])

Govori se o stečaju tužbah, kada ovlašćeniku pristoji više tužbah za realizovanje jedne te iste materijalne pravne tražbine [18]) Ako ovlašćenik jednom od konkurirajućih tužbah poluči juristički objekt, poluči svrhu, realizira podpuno svoju pravnu tražbinu, nije on vlastan zahtjevati isti juristički objekt drugom tužbom, kojom njegovo pravo razpolaže. [19]) Iz načela, da samo podpuno realizovanje prava izključuje uporabu druge tužbe, izvire: a) da se može suvremeno i dotle upotrebiti više stičućih se tužbah, dok jednom od njih nebude podpunoma zadovoljeno zajedničkomu im pravu [20]); da se, ako se upotrebljenom tužbom nepoluči podpuno realizovanje prava, može naknadno upotrebiti i druga izmedju konkurirajućih tužbah; c) da se exceptio rei judicatae nemože bezuvjetno protustaviti konkurirajućoj tužbi nakon pravomoćnoga odpućenja upotrebljene tužbe. [21])

---

[17]) Unger: Ibidem II. str. 386.—398. Arndts; Ibidem str. 151., 152.

[18]) Concurrunt plures actiones ejusdem rei nomine, eandem rem persequuntur. Na primjer vlastnik može tražiti, da mu se preda njegova stvar tužbom o vlastničtvu, ili tužbom osobnom, petitornom ili posjedovnom; naknada štete može se tražiti tužbom ex delicto, ili iz ugovora itd.

[19]) L. 35. §. 1. D. loc. 19. 2. — cum alterutra actione rem servaverim, altera perimitur. L. 43. §. 1. D. de reg. I.: Quotiens concurrunt plures actiones ejusdem rei nomine, una quis experiri debet.

[20]) L. 34. pr. D. ad leg. Aquil 9, 2: ... quod amplius in altera actione est, etiam hoc exequi.

[21]) Na koliko ima ipak mjesta excepciji spomenutoj u tekstu, valja prosuditi u konkretnih slučajevih po načelih o djelovanju pravomoćnih presudah.

Digitized by Google

D. Utrnuće tužbe.[22])

Tužba utrnjuje utrnućem prava, na kojem se osniva. O tom načinu utrnuća nećemo govoriti ovdje, gdje nam je motriti tužbu kao takovu, kao samostalan pojav; već ćemo o njem razpravljati kod onih zakonskih ustanovah, koje slove ob utrnuću dotičnih pravah. I smrću stranke utrnjuje tužba; nu ni ob ovom načinu utrnuća kao ni o prelazu tužbe na nasljednika nemože biti ovdje govora, jer i u tom slučaju utrnuće tužbe nije nego posljedica utrnuća prava. Kod ovoga §-a možemo govoriti jedino o načinu utrnuća, koj je zajednički svim tužbam, i koj se neposredno ne tiče prava, iz kojega izvire tužba, to jest ob utrnuću tužbe kao takove zastarom Starija doktrina nije lučila utrnuće tužbe od utrnuća prava, nije dakle znala za samostalnu od zastare prava nezavisnu zastaru tužbe.[23]) Zasluga je novije nauke, što se sada smatra zastara tužbe samostalnom pravnom uredbom. Veli se, da je tužba, shvaćena u materijalnom smislu, zastarjela, kad je vlast tužiti prestala s razloga, što je ovlašćenik nije vršio uz vrieme opredjeljeno zakonom, što uz to vrieme nije tužbe podignuo. Uredba zastare tužbe opravdana je zanemarenjem tužitelja, koj propuštajući vršiti duže vremena svoje pravo, otegoćuje tuženiku, da se brani proti zahtjevu, koj je utrnuo iz razlogah, koji se nakon izmaka poduljeg vremena nedadu dokazati. U pravilu sve su tužbe zastarive. Iznimno nezastaruje po austrijskom pravu: a) tužba na uredjenje granicah radi poremećenih medjnikah, ili da se ukloni takovo poremećenje (§. 850. i

---

[22]) Unger: System II. str. 398.—447. Arndts: ibidem str. 152.—160. Savigny: System V. §§. 237.—252.

[23]) Na tom stanovištu stoje i komentatori gradj. zak. Vidi na pr. Stubenrauch: III. str. 729. Winiwarter: Materialien VIII. str. 17. i sliedeće. Pachmann: Verjährung itd. §. 22. Oni tvrde, da su zastara tužbe i zastara prava istovjetni pojmovi, da se medju zastarom prava i zastarom tužbe neima razlikovati. Ovaj princip izrečen tako obćenito nije pravilan, jer na pr. stvarna prava, ako ne nadodje dosjelost, nezastaruju zastarom tužbe iz njih izviruće.

Digitized by Google

sliedeći gr. zak.); b) tužba radi ukinuća ženitbe, kojoj se protivi zaprjeka javnoga prava (quaerela nullitatis juris publici); c) tužba na dokinuće zajednice (actio communi dividundo i familiae herciscundae). [24])

Potrebštine zastare tužbe jesu:

1. da je tužba konkretno nastala;

2. da je od toga minulo vrieme ustanovljeno zakonom;

3. da uz to vrieme tužba nebude povedena;

4. da neima zaprjeke, koja je tečaj zastare obustavila ili ukinula.

Na 1. Zastara počima danom, kojim se je tužba rodila, actio nata, dakle danom, kojega se konkretni pravni zahtjev može utužiti proti stanovitomu protivniku: actioni nondum natae non praescribitur. [25])

Na 2. Vrieme ustanovljeno zakonom za zastaru jest redovito ili izvanredno. Redovito iznosi trideset godinah, izvanredno četrdeset godinah, tri godine, godinu danah ili još manje. (§. 1480. i sliedeći gradj. zak.). Izvanredno duže trajuće vrieme zastare ide sve one tužbe fiskusa, crkavah, obćinah i drugih dopuštenih korporacijah, koje bi inače zastarjele u trideset godinah. Vrieme zastare mine izmakom onoga kalendarskoga dana, koj se po tako zvanoj civilnoj komputaciji prikaže zadnjim, dočim se prvim danom smatra onaj kalendarski dan, kojega se je tužba mogla povesti (actio nata). Nije nuždno, da vrieme zastare izteče medju istimi osobami, već se vrieme iztečeno za prednika uračunava njegovu obćenitomu ili singularnomu nasljedniku (accessio temporis).

---

[24]) Vidi §. 832., 1481. gr. z. Nulla societatis in aeternum coitio est. L. 14. §. 2. D. comm. divid.

[25]) Prema tomu zastara tužbe iz prava uvjetovana na korist dužnika počima izpunjenjem uvjeta, zastara tužbe iz neukamaćena na neizvjestno vrieme sklopljena zajma, iz deposita predajom dotične stvari, zastara tužbe iz pactum de retro vendendo (§. 1068. i sliedeći gradj. zakonika) predajom prodane stvari itd.

Digitized by Google

Na 3. Samo predajom tužbe nadležnomu sudu vrši se pravo tužbeno. Nije nuždno, da tužba bude protivniku dostavljena.

Na 4. Zaprjeke zastari tužbe jesu dvoje vrsti: takove, koje obustavljaju tečaj zastare bud tim, što nedadu, da započme vrieme zastare, bud tim, što prieče, da se započeti tečaj zastarnoga vremena nastavi. Prve zovu se zaprjeke obustavljajuće (praescriptio dormit), druge ukidajuće. Ob obustavljajućih zapriekah govore §§. 1494., 1495., 1496., a ob ukidajućih §. 1497. gradjanskoga zakonika, kod kojih ćemo o tih zapriekah obširnije progovoriti.

Posljedak zastare tužbe sastoji se nesamo u gubitku prava tužiti, nego i u gubitku prava, na kojem se tužba osniva. Ovo je načelo jasno izrečeno u §-u 1479. gradj. zakonika. Po austrijskom pravu dakle zastara tužbe jest i zastara prava. Tužbovno pravo utrnjuje ipso jure (§§. 933., 1478. i sliedeći, §. 1487. i sliedeći gradj. zak.) nu ne proti volji obvezanika (§§. 1501., 1502.).

E. Formalni temelj tužbe. [26])

Tužitelj da od suda izposluje priznanje traženoga prava, ima navesti okolnostih, koje su podobne opravdati ga. Skup ovih okolnostih tvore formalni, faktični, historički temelj tužbe (fundamentum agendi), koj valja razlikovati od pravnoga temelja tužbe, to jest od razlaganja tužitelja, da zakon s navedenimi okolnostmi spaja pravo, koje se traži. Dočim je tužitelj obvezan navesti u tužbi faktične okolnosti, iz kojih izvire mu traženo pravo, nije on obvezan navesti pravni temelj svoje tužbe.

F. Obrana tuženika. [27])

Tuženik može se proti tužbi braniti na tri načina: a) što na prosto taji, niječe (protuslovi), faktične okolnosti, iz kojih tužitelj izvodi traženo pravo (inficiatio), ili što pobija pravni temelj tužbe, razlaganjem, da zakon s okolnostmi, koje je tužitelj naveo, nespaja prava, koje

[26]) Unger: System II. str. 447.—471.
[27]) Unger: System II. str. 471.—513.

Digitized by Google

on traži; b) što navodi okolnostih, iz kojih izvire, da tužiteljevo pravo nepostoji, makar i stajao, bio istinit faktični temelj tužbe: prigovor, exceptio, u širjem smislu rieči; c) što pravu traženu tužbom suprot stavi vlastito pravo, koje ne dopušta, da se makar i postojeće tužiteljevo pravo proti tuženiku izvede: prigovor, exceptio, u užem, tekničkom smislu rieči. Prigovor u užem smislu rieči osniva se dakle kao i tužba na tuženikovu pravu (causa exceptionis [28]), koje se u pravilu može tražiti i putem prigovora. [29]) Iznimno njeka se prava mogu tražiti samo tužbom. [30]) Prema posljedku, kojim radjaju ekscepcije u tekničkom smislu rieči, diele se one u odgadjajuće (exceptiones dilatoriae temporales), i uništujuće (peremtoriae, perpetuae). Prve odgadjaju realizovanje pravnoga zahtjeva, druge ga izključuju.[31]) Prema osobi, kojoj se mogu suprot staviti, diele se ekscepcije u exceptiones personae cohaerentes i rei cohaerentes. Prve mogu se suprot staviti samo osobi prvobitnoga tužitelja, druge ne samo njemu, već i njegovim obćenitim i singularnim nasljednikom.[32])

---

[28]) Tuženik, koj suprot stavi prigovor u tekničkom smislu rieči, prikazuje se kao tužitelj. Agere etiam is videtur, qui exceptione utitur, nam reus in exceptione actor est L. 1. D. de except. 44. 1. Usljed toga, što smo rekli o formalnom temelju tužbe i o zastari njezinoj, valja i za prigovor u užem smislu.

[29]) Na primjer pravo pobijati ugovor radi laesio ultra dimidium može se vršiti i putem prigovora.

[30]) Na primjer pravo izviruće dužniku iz ugovora de non petendo intra certum tempus, može se vršiti samo prigovorom.

[31]) Primjer dilatorna prigovora kaže prediduća opazka. Primjer peremtornoga prigovora: Vlastniku, koj traži povratak prodane stvari, može se suprot staviti exceptio rei venditae et traditae (§. 366. gradj. zak.) koja tužiteljevo pravo dokida.

[32]) Vidi §§. 63., 178. gradjanskoga zakonika za exceptiones personae cohaerentes. Primjeri za exceptiones rei cohaerentes: prigovor rei venditae et traditae, koj se može suprot staviti ne samo prodavaocu, već i njegovim nasljednikom; prigovor rei judicatae.

Digitized by Google

G. Parbena razprava i odnošaj stranakah u istoj.[33])

Parbena razprava povadja se predajom tužbe (ustmeno ili pismeno) nadležnomu sudu (§§. 15., 17., 18. obćega postupnika, §§. 5., 32. i sliedeći postupnika za Hrvatsku).

Sud ima odrediti, da se podnešena tužba dostavi tuženiku s nalogom, da dodje na ročište, urečeno za ustmenu razpravu (§. 18., 19. obćega gradj. postupn., §. 36. gradj. postup. za Hrvatsku), ili da u stanovitom roku odgovori na tužbu (§§. 34., 35., 395. obć. gradj. postup. za Hrvatsku). Parbena razprava počima u istinu tek onda, kad tuženik izjavi, da nepriznaje tužiteljeva zahtjeva, ili da ga nepriznaje u cielom obsegu, da mu dakle protuslovi (Litis contestatio [34]); moleći sudca, da ga rieši tužbenoga zahtjeva (absolvere ab actione), da tužitelja odputi. Ovu izjavu čini u pravilu tuženik odgovarajući na tužbu (odgovor), usljed česa pristoji tužitelju pravo opravdati svoju tužbu, braniti se proti tuženiku (replika, protuodgovor), na načine, navedene pod F. [35]) Tuženik ima i opet pravo pobijati na iste načine tužiteljev protuodgovor (drugotnica, duplicatio), na koju se mogu nanizati triplike. Naši postupnici stežu dalje

---

[33]) Unger: System str. 518.— 533.

[34]) Podpuno, bezuvjetno priznanje tužiteljeva zahtjeva pred sudom (confessio in jure), izključuje litis contestatio, akoprem i u takovu slučaju po austrijskom pravu sud, ako stranke nesklope nagodu, ima izreći osudu, osuditi tuženika. Ovakova osuda nije meritorna, to jest nerješava priepora, kojega u oči tuženikova priznanja neima, nu ona je potrebita, jer se ovrha može dozvoliti samo na temelju osude ili sudbene nagode (§. 298. obćega gradj. post., §. 438. gradj. postup. za Hrvatsku). Priznanje pojedinih faktičnih tužiteljevih tvrdnjah ili svihkolikih uz pobijanje tužbenoga zahtjeva tvori po austrijskom pravu dokazno sredstvo (§. 107. obć. gradj. post., §. 108. gradj. postup. za Hrvatsku).

[35]) L. 2. §. 1. D. de except. 44. 1. Replicationes nihil aliud sunt, quam exceptiones, et a parte actoris veniunt. L. 22. §. 1. eod. Replicatio est contraria, exceptio, quasi exceptionis exceptio.

Digitized by Google

razlaganje tužbe i obrane na zaključnice i protuzaključnice (§§. 55.—57. obćega gradj. postupnika, §§. 9., 20. gradj. postupnika za Hrvatsku).

Stranke započimajući parbenu razpravu stupe u novi medjusobni obligatorni odnošaj, koj sastoji u tom, da prepuštaju sudu, neka on konačno ustanovi pravni odnošaj, koj tvori predmet pravde (sententiae se subdiderunt. [36])

Pošto sud nije u stanju rješiti odmah priepora, i pošto bi tužitelj, ako mu sudac prizna uztvrdjeno pravo, trpio štetu od tuda, što je tuženik pravdom zavlačio realizovanje njegovoga prava, to je nadvladajući tužitelj vlastan tražiti od tuženika sve ono, što bi bio imao, da je njegovu zahtievu bilo zadovoljeno odmah u početku pravde (omnis causa. [37])

Iz ovoga načela izviru, ili bar stoje s njime u savezu svi oni materijalni učinci, kojimi povedena ili započeta pravda radja u pogledu priepornoga pravnoga odnošaja, učinci, o kojih ćemo govoriti kod odnosnih ustanovah našega zakonika. Na ovom mjestu bit će dostatno navesti one §-e gradjanskoga zakonika, koji s raznimi stadiji pravde spajaju materijalne posljedke. Za materijalne posljedke samoga podneska tužbe, vidi §-e 94.—96., 1325., 1335., 1497. Za materijalni učinak dostave tužbe, vidi §-e 891., 892., 338., 366. i sliedeći; 372. i sliedeći; 355. i 842., 995., 234. i 1424., 999., 1447., 1437. Za materijalni posljedak litis contestatio, vidi §. 377.

---

[36]) U rimskom pravu smatrao se je odnošaj, potekavši iz litiscontestatio obligacijom, sličnom onoj, koja izvire iz ugovora, quasi ex contractu, koje shvaćanje ima svoj temelj u starom rimskom pravu, po kojem, kako uči Ihering, „Geist des römischen Rechtes“ I. §. 12. str. 135. i sliedeće, sudačko rješavanje prieporah imalo je značaj obraničke presude.

[37]) L. 35, D. de V. S. Restituere autem is intelligitur, qui simul et causam auctori reddit, quam is habiturus esse, si statim judicii accepti tempore res ei red dita fuisset, id est et usucapionis causam et fructum.

Digitized by Google

H. Dokaz. — Pravne predmnjeve.[38])

U parbenoj razpravi stranke navadjaju fakta, iz kojih izvire im pravna tražba, za koju mole sud, da im ju prizna. Da tu svrhu poluče, moraju sudca uvjeriti[39]) ob istinitosti onih faktičnih okolnostih, koje tvore temelj njihovoga zahtjeva, moraju te okolnosti dokazati, to jest navesti razlogah za jurističku istinu onoga, što uztvrdiše.[40]) Predmet dokazivanja jesu dakle faktične okolnosti (fakta[41]), i to samo one, koje su prieporne, dvojbene[42]) i odlučne (relevantne), to jest koje su mjerodavne za rješenje pravnoga priepora.[43]) Dokaz može se pako pružiti neposredno ili posredno. Neposredno, to jest tako, da se dokaže baš uztvrdjena okolnost (neposredni, naravni, direktni dokaz), ili posredno, to jest tako, da se dokaže druga okolnost, iz koje se mora po zakonih logike ili izkustva nuždno zaključiti na uztvrdjenu okolnost (posredni,

[38]) Unger: System II. str. 551.—577. Kitka: Die Beweislehre im österr. Civilprocess. 1836. Rizy: Ueber die Verbindlichkeit zur Beweisführung. 1841. Haimerl u Magazinu, knjiga VII. 1853.

[39]) Zadaća je postupovnih propisah ustanoviti načela, po kojih ima sudac smatrati koju okolnost istinitom, ustanoviti sredstva, kojimi se ima polučiti dokaz o formalnoj istinitosti koje okolnosti (veritas juridica, forensis), koja nuždno nemora saudarati s naravnom, absolutnom istinom. Vidi za redoviti gradjanski postupak §§. 104.—280. gradj. post. za Hrvatsku, §. 30. zakon o bagatelnom postupku. Moj Tumač k istomu §-u.

[40]) Dokazni razlozi (argumenta probandi) jesu konkretni razlozi za istinitost tvrdnje, koja se ima dokazati, na primjer suglasna kazivanja svjedokah. Stavka (thema) dokaza jest tvrdnja, za koju valja doprinieti dokaz. Dokazna sredstva (instrumenta, auxilia probandi) jesu organi, koji služe za izvedenje dokaza, na pr. svjedoci, očevidi itd. Unger: II. na stranah 552., 553., opazka 3.

[41]) Predmet dokaza nisu zakoni, na kojih se osniva traženo pravo, jer veli se: „jura novit curia“, „jura deducuntur“, „facta probantur“. Iznimno imadu se dokazati tudji zakoni.

[42]) Pitanje, koje se okolnosti imadu smatrati priepornimi, dakle potrebnimi dokaza, riešavaju postupovni propisi.

[43]) Probanda non sunt, quae probata non relevant. Dokaz irrelevantnih okolnostih neima se pripustiti §§. 138., 169., 187., 208. obćega gradj. post. §. 107. gradj. post. za Hrvatsku.

Digitized by Google

indirektni, umjetni dokaz [44]). Ako se iz dokazane okolnosti nemože sigurno, nego samo njekom vjerojatnosti zaključiti na uztvrdjenu okolnost, onda se govori o jednostavnoj predmnjevi (praesumtio hominis, facti, inditium, einfache Vermuthung), koja ne tvori dokaza. [45])

Dužnost dokazati prieporne, dvojbene okolnosti (onus probandi) ima pako ona stranka, tužitelj ili tuženik [46]), koja ih je uztvrdila, da opravda svoj zahtjev [47]), bio isti upravljen na priznanje prava, ili na odpućenje tužitelja. Protivniku njezinu prosto stoji nastupiti protudokaz, to jest dokazati neistinitost protivnikove tvrdnje. [48])

Rekli smo malo prije, da jednostavna pravna predmnjeva (praesumtio hominis, facti) netvori dokaza; nu ima slučajevah, u kojih zakon naredjuje, da se stanovita tvrdnja ima smatrati dokazanom i onda, ako se na istu može samo njekom vjerojatnosti zaključiti iz druge nedvojbene ili dokazane okolnosti. Ovakove

---

[44]) Primjeri posredna dokazivanja: Dokaz neistinitosti privatne izprave dokazom, da je izdatnik nepismen, dokaz neskloplјena ugovora dokazom tako zvanoga alibi itd.

[45]) Pitanje, da li je u austrijskom pravu dopušten dokaz po indicijih, spada u postupovnik, koj ga riešava nječno.

[46]) Semper necessitas probandi incumbit illi qui agit. Reus excipiendo sit actor.

[47]) Naš gradjanski zakonik normira kod više pravnih odnošajah dužnost dokazivanja: §§. 17., 23., 25., 33., 36., 46., 62., 99., 135., 158., 163., 278., 343., 356., 367., 368., 369., 371., 372., 376., 396., 479., 523., 566., 567, 572., 616., 655., 722., 771., 777., 782, 827., 839., 853., 854., 857., 951., 953., 966., 975., 1032., 1128., 1143., 1228., 1260., 1290., 1393., 1471., 1477., prispodobi i §§. 67., 333., 339., 370., 518., 669., 1124., 1226. Unger: System II. opazka 22. na strani 563. Pri tom postupa naš zakonik posve pravilno, jer neima dvojbe, da pitanje, koje se tvrdnje imadu dokazati, spada u civilno pravo, koje normira fakta, koja radjaju pravi. Usuprot kako jur rekosmo u opazci 42., pitanje, koje se okolnosti imadu smatrati prieporn-nimi, dvojbenimi, dakle potrebnimi dokaza, spada u procesualno pravo.

[48]) Prema tomu biva očevidno, da se protudokaz ima lučiti od dokaza excepcije.

Digitized by Google

predmnjeve zovu se zakonske (kvalificirane, praesumtiones juris, legis). O tih predmnjevah veli se obično prema starijoj doktrini, da oslobadjaju tereta dokazivanja (§. 105. gradj. post. za Hrvatsku), što ne stoji, jer one olahkoćuju samo dokaz, tim, što dopuštaju, da se dokaže druga okolnost, iz koje se zaključuje na onu, koju bi valjalo dokazati. [49])

Zakonske predmnjeve u pogledu učinka njihova dvoje su vrsti: oborive, jednostavne zakonske predmnjeve (praesumtiones juris) i neoborive zakonske predmnjeve (praesumtiones juris et de jure). Kod prvih može protivnik stranke, za koju vojuje predmnjeva, izvesti protudokaz, to jest dokazati, da pored premisah predmnjeva u konkretnom slučaju nestoji; kod drugih izključen je spomenuti protudokaz. [50]) Starija doktrina nije shvaćala pojam predmnjeve u navedenom uzkom obsegu, već mjesto pravila, da stranka ima dokazati, što je uztvrdila, učila je, da stranka ima dokazati samo one po njoj uztvrdjene okolnosti, za istinitost koje nevojuje predmnjeva (probare debet is, cui praesumtio adversatur). Prema toj nauci krstili su se predmnjevami pojmovi, koji prekoračuju obseg, na koj je prava predmnjeva ograničena. I gradjanski naš zakonik nije prost te mahne, ter donosi tobožnjih predmnjevah o slobodi vlastničtva (§ 334., omne praedium liberum praesumitur), o neporočnosti čovjeka (§. 17. quilibet praesumitur bonus donec probetur malus [51]). Često zamjenjuje se u našem zakoniku supletorna, dispositivna zakonska ustanova [52]) s predmnjevom (§§. 209., 607, 608., 260. sravnjen s §§. 623., 628.,

[49]) Predmnjevah u navedenom smislu rieči ustanovljuje naš gradj. zakonik u §§-ih 24., 138., 155., 163., 158., 278., 725., 1393., 1427., 1428., 1430. itd.

[50]) Neoborive predmnjeve sadržavaju §§-i 156., 158. gradj. zak., ako se tromjesečni rok uzme kao prekluzivni. U pravilu predmnjeve su oborive.

[51]) Vidi još §§. 25., 99., 323.—325., 328. itd.

[52]) Vidi ovaj tumač na str. 80. I. knjiga.

Digitized by Google

§. 839. sravnjen s §-om 555. [53]), ima i slučajevih, u kojih se smatra predmnjevom propis, kako da se tumači očitovanje (§§. 667., 675., 683., 614., 624. itd.), često krsti naš zakon nepravilno predmnjevom ustanove, koje normiraju dužnost dokaza (vidi §§., navedene u opazci 47. na strani 159. ovoga tumača), napokon pogrješno označuju se predmnjevami one zakonske ustanove, koje naredjuju, da sudac ima stanovitu okolnost smatrati istinitom, dok se protivno nedokaže (Interimswahrheiten §§. 23., 1232., 1237. itd. [54])

J. Konačna presuda. [55])

Nakon zagravljene razprave ima sudac rješiti priepor, to jest ili dosuditi tužitelju što zahtjeva, ili njegov zahtjev odbiti. U prvom slučaju zove se konačna presuda osudjujućom (condemnatorna), u drugom odrješujućom (absolutorna). Ako sudac zadovolji samo dielom tužiteljevu zahtjevu, onda se govori o mješovitoj presudi. Pošto osudjujuća konačna presuda nestvara novo pravo, već ustanovljuje pravni odnošaj u istinu postojeći medju strankami [56]), to će sudačka konačna izreka biti uvjek istovjetna s tužbenim zahtjevom (ne eat judex ultra petitum). Odrješujućom konačnom presudom odbija se tužitelj, izriče se, da njegovo pravo nepostoji, da ga tuženik nije obvezan priznati, nu takovom presudom neosudjuje se tužitelj (actor non condemnatur. [57])

[53]) Ovakove se ustanove smatraju predmnjevami zato, što dispositivni zakoni supliraju volju stranakah, koju zakonodavac predmnjeva.

[54]) I u tih slučajevih nemože se govoriti o predmnjevi u smislu navedenom u tekstu, jer stranka, koja bi imala dokazati, nedokazuje ništa, već sudac bez dokaza drži stanovitu okolnost istinitom; dočim predmnjeva zahtjeva dokaz stanovite okolnosti, iz koje se zaključuje na okolnost uztvrdjenu. Ovakove se ustanove lahko zamjenjuju predmnjevami za to, što i one izviru iz predmnjeve zakonodavca.

[55]) Unger: System II. str. 601.—691. Savigny: §. 280., 301. VI.

[56]) Iznimku od toga pravila tvore adjudikacije u diobnih parnicah, u kojih konačna presuda dosudjuje stranci kojoj vlastničtvo u većem ili manjem obsegu, nego li ga je donle uživala, ili joj prizna stvarno pravo, koje prije nije imala.

[57]) Što se nadvladani tužitelj može osuditi na naknadu parbena troška, to netvori iznimke od pravila, navedena u tekstu, jer se tuj

Digitized by Google

Konačna je presuda pravomoćna u formalnom smislu, kad se nemože pobijati pravnimi ljekovi, dakle kad je priepor rješen u zadnjoj molbi, ili kad je stranka promašila rok za uloženje priziva ili previda, ili kad se je odrekla prava prizvati presudu (sententia indubitata, quae nullo remedio adtemptari potest [58]).

Pravomoćnost konačne presude radja i materijalnimi posljedci. [59]) Ona pretvara prieporno pravo u neprieporno, izključuje mogućnost, da se rješeni pravni priepor i opet podvrgne sudbenoj razpravi i odluci, utemeljuje medju strankami za uvjek formalno pravo. [60]) Materijalni ovaj učinak pravomoćnosti konačne presude stegnut je na pravni zahtjev, o kojem slovi osuda, a neproteže se na faktične okolnosti, koje bijahu uztvrdjene u parnici, neproteže se dapače ni na ona predhodna pitanja, koja je sudac morao rješiti, da uzmogne presuditi predloženi mu priepor, pitanja, koja tvore podlogu, uvjet, o kojem visi zahtjevano pravo [61]), ne-

radi o tužiteljevoj obvezi, koja izvire iz procesa. Ni slučaj protutužbe (reconventio) netvori iznimke od spomenuta pravila, jer bude li tužitelj uslied protutužbe osudjen, bit će osudjen kao tuženik, a ne kao tužitelj. Za pojam protutužbe vidi §§. 27., 28. gradj. post. za Hrvatsku.

[58]) L. 1. D. de re judic. 42. 1. Res judicata dicitur, quae finem controversiarum pronuntiatione judicis accepit.

[59]) O exceptio rei judicatae čitaj ovaj tumač str. 126.—127.

[60]) Liepo obrazlaže Unger (System II. str. 616) potrebu toga učinka pravomoćnosti presude: „Da bi prućim se strankam bilo slobodno započeti i opet rješeni pravni priepor, pravdam nebi nikada bilo kraja, jer stranka, zahtjevu koje nije sudac zadovoljio, nastojala bi ponovljenom razpravom izposlovati povoljniju rješitbu, a pošto je pobjeda jedne stranke nuždno skopčana s gubitkom druge, to bi ovo nastojanje radjalo uvjek novimi pravdami; sudačka presuda mjesto da pravdu svrši, ovjekovječila bi ju, i postala vrielom novih pravdah. Toga radi stvorilo se je mudro i koristno pravilo, da formalno pravomoćna presuda onemogućuje obnovu rješene pravde: „Bis de eadem re ne sit actio.

[61]) U takovu odnošaju stoji rodbina naročito nezakonsko otčinstvo prema dužnosti alimentacije, i zakonskomu nasljednomu pravu, glavnična tražbina prema tražbini kamatnoj, osobna tražbina prema pravu zaloga itd. Ako su ova pitanja izrično rješena presudom, onda se dakako i glede njih očituje pravomoćnost presude.

Digitized by Google

proteže se konačno ni na razloge, kojimi sudac opravdava izrečenu presudu. [62]) Zanimivo je pitanje, da li i na koliko spomenuti materijalni učinak presude odrješujuće djeluje na tuženika, koj je sa svoje strane stavio u parnici pravnih zahtjevah. Sudac izriče presudom jedino i izključivo, da li stoji ili nestoji tužiteljev pravni zahtjev. Predpostaviv ovo, može se uzeti kao pravilo, da iz presude odrješujuće, to jest presude, koja nepriznaje tužitelju traženo pravo, nemože tuženik izvesti priznanja vlastitoga prava, nemože tvrditi, da mu je to pravo pravomoćno dosudjeno. [63]) Nu ima slučajevah, u kojih konačna presuda o zahtjevu tužitelja involvira nuždno i presudu o pravu tuženika, te u tih slučajevih pravomoćnost presude djeluje i na tuženikovo pravo. [64])

Osudjujuća presuda nepriznaje samo tužiteljevo pravo, već nalaže tuženiku, da nješto učini ili propusti. Iz takove presude nastane dakle za tuženika nova obveza, obveza zadovoljiti sudačkomu nalogu (ex causa judicati), koja je doduše materijalno istovjetna s utuženim i priznanim zahtjevom [65]), nu formalno postoji samostalno tako, da za nju u više obzirah valjaju druge pravne ustanove, nego li za pravni zahtjev, koj je bio predmetom tužbe. [66])

---

[62]) Razlozi su momenti, koji sudca sklonuše, da izreče ovu ili onu presudu. Na nje nemože se protegnuti ,pravomoćnost osude, koja je, kako jur rekosmo, stegnuta na izreku sudca o tom, što je pravo (pronuntiatio).

[63]) Izreka, da A nije vlastnik ili nasljednik, nesadržava ustanove o tom, da li B-u pristoji vlastničtvo ili nasljedno pravo. Si vero meam non esse sc. hereditatem pronuntiatum est, nihil de tuo jure judicatum intelligitur, quia potest nec mea hereditas esse nec tua.

[64]) Na primjer izreka, da A-u pristoji izključivo pravo vlastničtva, sadržava implicite i izreku, da ovo pravo nepristoji tuženiku B-u: quia quod meum est, alterius non est.

[65]) Nestoji dakle mnienje, da pravomoćna presuda novira utuženo pravo, o čem pobliže kod §§-ah 1379., 1480.

[66]) Zahtjev iz judikata prelazi aktivno i pasivno na nasljednike, akoprem prvobitna tužba nije bila prenosiva putem nasljedstva, na pr.

Digitized by Google

Zahtjev izvirući iz obligacije ex causa judicati upravljen je na izvršbu kondemnatorne presude, a sredstvo, kojim se taj zahtjev realizuje, jest actio judicati, koja se u formalnom obziru neizražuje u obliku tužbe, već jednostavne molbe (imploratio officii judicis, ovršna molba), za rješenje koje, kao i za rješenje eventualnih prigovorah proti njoj postoji osobiti postupak (ovršni postupak), koj se u mnogom razlikuje od redovite parbene razprave započete tužbom.

Odsudjujuća presuda neradja jedino sada nacrtanim pozitivnim posljedkom, već djeluje i negativno tim, što uništuje (consumira) tužbu, koju rješava, ter tako izključuje pravnu mogućnost, da se i opet povede, radjajući za tuženika prigovorom rei judicatae. [67])

K) Povrata u stanje prijašnje. [68])

Rimsko pravo znade za osobiti pravni liek: restitutio in integrum, usljed kojega sudac može iz stanovitih zakonom opredjeljenih razlogah (justa causa) prema zahtjevom višje pravice (aequitas) izreći dokinuće stanja odgovarajućega strogomu pravu, ter odrediti uzpostavu stanja prijašnjega, da odkloni štetu, koja bi se bez vlastite krivnje naniela dotičniku.

Naš gradjanski zakonik nezna za ovakov extraordinarium auxilium (§. 1450.), ter uzima shodnimi ustanovami pod svoju zaštitu one, koji bi bez vlastite krivnje trpili štetu djelovanjem zakona. [69])

---

§. 548. gradj. zak. Actio judicati podvrgnuta je redovitoj zastari od 30, odnosno 40 godinah (§§. 1479., 1484. gradj. zak.), makar prvobitna tužba (actio) bila podvrgnuta kraćoj zastari.

[67]) Bis de eadem re ne sit actio. Ako je tužitelj propustio na pr. tražiti tužbom naknadu parbena troška, nemože on nakon pravomoćnosti presude, koja rješaša njegovu tužbu, zahtjevati novom tužbom upitnu naknadu.

[68]) Unger: System II. str. 692.—698. Savigny: System VII. §§. 315.—343. Arndst: Lehrbuch der Pandekten str. 173.—185.

[69]) Procesualnu restituciju, koju valja razlikovati od materijalne, normiraju postupovnici. Vidi §§. 353.—371. grad. postupnika za Hrvatsku, §. 372. i sliedeći obćega gradj. postupnika.

Digitized by Google

Glavni razlozi za restituciju po rimskom pravu jesu: metus, dolus malus, minor aetas, capitis deminutio, absentia (Dig. IV, 2....6. cf. Cod. II. 20....22. 51.).

Ustanove §§-ah 865, 805., 1205. našega zakonika, koje stežu djelotvornu sposobnost maloljetnikah, one §§-ah 190. i sliedećih kao i §§-ah 204. i sl., 207. i sl. 254., 233., 229., 238. i sl., koje normiraju uredbu tutorstva i djelovanje nadtutorstvene oblasti, napokon osobite ustanove o zastari i dosjelosti u obziru maloljetnikah (§. 1494.) naknadjuju u materijalnom našem pravu onu zaštitu, koju rimsko pravo hoće, da pruži povratom u stanje prijašnje. I štetu, koja može snaći odsutnika, nastoji naš zakon ukloniti mimo uredbe, kojom se bavimo, ustanovami §§-ah 276., 1496., 1497., a u pogledu pravnih poslovah, sklopljenih silom ili prevarom, postoje ustanove §-a 870. i sliedećih, koje ovlašćuju oštećenika zahtjevati, da se izreče ništetnost posla.

§. 20.

I takove pravne poslove, koji se tiču državnoga vladaoca, a spadaju na njegovu vlastnost posebničku, ili na načine stečenja utemeljene u pravu gradjanskomu, sudit će sudovi po zakonih.

1. Ovaj §. izriče, da je monark kao privatna osoba podvrgnut obćim gradjanskim zakonom i gradjanskim sudovom. [1]) Svi odnošaji privatno-pravne naravi, koji se tiču monarka kao osobe privatne, imadu se dakle presuditi po ustanovah obćega privatnoga prava [2]), na koliko s obzirom na javno-pravni položaj

[1]) Za članove cesarske i kraljevske kuće i za osobe, kojim pristoji exteritorialitet, postoji osobiti sud, vrhovno dvorsko nadmaršalstvo. Vidi članak V. carskoga patenta od 16. veljače 1853., kojom bje za Ugarsku i Hrvatsku uveden zakon o djelokrugu i nadležnosti sudovah u gradjanskih pravnih poslovih, i članak V. patenta od 20. studenoga 1852., kojim je slični zakon uveden u ostalih zemljah Njegova Veličanstva.

[2]) Prema tomu bit će nevaljana oporuka, kod koje se nisu obdržavale propisane formalnosti, makar u istoj bio kralj imenovan nasljedni-

Digitized by Google

vladaoca, tako zvani kućni zakoni nesadržavaju osobitih ustanovah, na primjer u pogledu roka punoljetnosti, kraljeve (careve) vlasti nad članovi kraljevske (carske) obitelji, tutorstva itd.

2. I država kao juristička osoba može stajati u privato-pravnih, dakako samo imovinskih odnošajih (fiscus, erar), koji se, kao i slični odnošaji vladaoca, presudjuju po ustanovah obćega privatnoga prava. [3]) Ovo je načelo izrečeno u §. 290. gradj. zakonika. Državni ugarsko-hrvatski erar zastupa u ovih kraljevinah kr. ravnateljstvo državnih pravnih posalah u Zagrebu, a zemaljski hrvatsko-slavonski erar kr. državno nadodvjetničtvo. [4]) U zemljah zastupanih u carevinskom vieću postoje za zastupanje državnoga erara i zemaljskih zakladah c. kr. financijalne prokurature. (Min. naredba od 13. kolovoza 1851. br. 188. d. z. l.).

§. 21.

II. Prava osobah po godinah ili po nedostatku razuma.

Oni, koji neimajući podpunih godinah, ili nebudući u svoj pameti, ili radi drugih uzrokah nisu sposobni skrbit se sami kao što treba o svojih poslovih, stoje pod osobitom zaštitom zakonah. To su: djeca, koja sedmu; nedorasli koji četrnaestu; maloljetnici, koji dvadesetčetvrtu godinu života svojeg nisu navršili; dalje biesni *), koji su sa svim lišeni razuma, ili bar nemogu poznati posliedice svojih djelanjah; i oni takodjer, kojim je sudac kao proglašenim razmetnikom zabranio, da upravljaju nadalje svojom imovinom (imetkom); najposlie nepritomni i obćine.

kom; iz ustmeno učinjena darovanja neizvire ni kralju tužbeno pravo; prodaja, učinjena kralju, može se pobijati radi povrede preko polovice itd.

[3]) Iz ove ustanove neizvire pako, da fiskus nebi mogao uživati osobitih poveljah, na pr. glede podsudnosti §. 14. lit. b. sudovnikah (zakonah navedenih u opazci prvoj) ili blagodatih §§-ah 1472. i 1485. gradj. zak.

[4]) Zakon od 21. studenoga 1874. o službenom odnošaju članovah državnoga odvjetničtva i o zastupanju zemaljskoga erara u gradjansko-pravnih poslovih (sbornik br. 57.) §. 3.: „Državni nadodvjetnik a u zamjenjivanju njegovu podčinjeno mu osoblje (državni odvjetnici i namjestnici) imaju uz opredjeljeno jim po kaznenom postupniku službovanje zastupati zemaljski erar u poslovih gradjansko-pravnih . . .“

*) U autentičnom njemačkom tekstu veli se: Rasende, Wahnsinnige und Blödsinnige. Valja dakle u hrvatskom prevodu dodati pometnjom izpuštene rieči: „ludjaci i slaboumni“.

Digitized by Google

1. U ovom §-u nabrojene su one glavne okolnosti [1]), koje djeluju na djelotvornu sposobnost [2]), ili da govorimo riečmi našega zakonika one zaprjeke, usljed kojih subjekt prava ili je sasvim nesposoban, ili nije u punoj mjeri sposoban skrbiti se sam kao što treba o svojih poslovih. Ove su okolnosti pako: a) spol, b) doba, c) zdravlje, d) proglašenje da je tko razmetnik, e) nepritomnost, f) odnošaj juističkih osobah, g) osudjenje radi stanovitih kaznjivih dielah. Osobita zaštita, koju zakon daje osobam, nalazećim se u spomenutih okolnostih, izražuje se ponajviše i poglavito tim, što im se imenuje zakoniti zastupnik (III. i IV. poglavje I diela gradj, zak), i što proti njim neima zastare, ili ima uz stanovite stege (§§. 1472., 1475., 1494., 1495. i 1496. gradj. zak.).

2. a) Spol. Naš gradjanski zakonik znade samo za dva spola. Dvospolci (hermaphroditi) spadaju u onaj spol, koj je u njih po mnienju vještakah pretežniji. [3]) U pravilu razlika spola neupliva ni na pravnu, ni na djelotvornu sposobnost, već za oba spola valjaju jedne te iste zakonske ustanove. [4]) Od te ravnopravnosti postoje njeke iznimke, koje izviru iz razlikosti naravi

[1]) Vidi ovaj „Tumač“ na str. 134., 136., 137. I.

[2]) O pojmu djelotvorne sposobnosti vidi ovaj „Tumač“ na str. 88. I. Djelotvorna sposobnost (Handlungsfähigkeit) veli Unger (System II. str. 24.) jest sposobnost poduzimati juristička djela, dakle djela, koja radjaju juističkimi posljedicami. Naravnimi posljedicami može roditi i djelo djelotvorno nesposobne osobe.

[3]) L. 10. D. de statu hom. (1., 5.) Quaeritur hermaphroditum cui comparamus? et magis puto ejus sexus aestimandum, qui in eo praevalet l. 15. §. 1. cit. — Ako se mnienjem vještakah nebi dalo ustanovit, koj je spol u dvospolnika pretežniji, u tom slučaju veli Stubenrauch I. str. 131., da se dotičniku nebi mogla dosuditi prava, koja su naročito vezana na stanoviti spol; a Unger (System I. str. 280., opazka 4.), da bi se u tom slučaju imalo odlučiti ždriebom, na koj spol spada dotičnik. Mi držimo, da je Stubenrauchovo mnienje pravilnije.

[4]) Po našem gradjanskom zakoniku nepostoji tako zvano spolno tutorstvo (vidi ovaj tumač I. na str. 99. opazka 16.); spol neupliva na nasljedno pravo (§§. 732 i sliedeći §. 763.), dapače §. 1349 veli

Digitized by Google

obiuh spolovah, iz obzira na pristojnost ili običaje, ili prikazuju se kao ostanci onih stegah, koje je staro pravo propisivalo za žene.[5]) Amo spadaju ustanove: da su žene u pravilu nesposobne izvršivati tutorstvo ili skrbničtvo (§§. 192., 198., 281. gradj. zak.), da su nesposobne svjedočiti kod oporukah (§§. 591., 597. gradj. zak,) i kod tabularnih izpravah (§§. 434., 451., 481. gradj. zak.), da su u pravilu izključene od nasljedovanja u obiteljskih povjerbinah (§. 624. iznimka §. 626. gradj zak.). Donjekle mogu se ovdje navesti ustanove §. 91. gradj. zak., da je muž glava porodice, da ima pravo upravljati kućanstvom, da je dužan zastupati ženu, §-a 1238. gradj. zak. krieposti koje se uzima, da je žena povjerila mužu kao svomu zakonitomu zastupniku upravljanje svoje imovine, dok se god ona tomu neprotivi.

b) Doba. Duševne i fizične sposobnosti čovjeka razvijaju se postepeno, ter ovaj postepeni razvoj djeluje i na obseg njegove sposobnosti, poduzimati juristička djela. Naš zakonik pozna četiri stupnja dobe: djetinstvo (infantia), koje traje do navršene sedme godine; nedoraslost (impuberes, infantia majores), koja traje od osme do navršene četrnajste godine; doraslost (pubertas) od navršene četrnajste do navršene dvadeset i četvrte godine; punoljetnost, koja počima navršenom dvadeset i četvrtom godinom. Naš zakonik, ustanovljujući spomenuta četiri stupnja, nerazlikuje spola. Djetinstvo jest doba podpune djelotvorne nesposobnosti, za koje djete[6]) nemože samo za sebe steći posjeda (§. 310. gradj. zak.), ni obećati ili prihvatiti obećanja (§. 865.), dapače odgovara za štetu,

izrično: „da je svaki, koj svojom imovinom slobodno upravljati može, bez razlike spola vlastan primiti na se tudje obveze u oprjeci s rimskim pravom, po kojem intercesije ženah nisu bile pravno valjane (Senatus consultum Vellejanum).

[5]) Unger: System I. str. 281.

[6]) Naš zakon označuje često „djecom“ i maloljetnike u obće.

Digitized by Google

koju je prouzročilo samo na toliko, na koliko bi odgovarala i osoba lišena razuma (§. 1308.).

Za nedoraslosti ograničena je djelotvorna sposobnost. Ni impuber nemože sklopiti braka (§. 48.), nemože načiniti oporuke (§. 569.); nu može za sebe uzeti stvar u posjed (§. 310.), može prihvatiti obećanje učinjeno na njegovu korist (§. 865.) i dužan je naknaditi štetu, prouzročenu vlastitom krivnjom (§. 1308.).

Za perijoda doraslosti raste djelotvorna sposobnost. Dorasla osoba, može pod stanovitimi stegami sklopiti brak (§. 49.), i načiniti oporuku (§. 569. [7])

Podpuna djelotvorna sposobnost nastane punoljetnosti, ter traje neokrnjena bez obzira na dobu. Osim navedenih dobnih stupnjevah ima i drugih, koji su juristički važni. Tako osamnajsta godina upliva u slučajevih predvidjenih §§. 569. i 591.; dvadeseta godina u slučajevih §§-ah 174., 252. i 247; petdeseta godina u slučajevih §-a 180.; šestdeseta godina u slučajevih §§-ah 195. i 281.; osamdeseta godina u slučaju §-a 24. obć. gradj. zakonika. Kako se računa doba čovjeka, ili da jasnije govorimo, kako se ustanovljuje početak i konac onih razdobljah u vieku čovjeka, kojimi smo se dosele bavili? [8]) Početak svakoga pojedinoga od spomenutih razdobljah označen je rodjenjem, dakle dogodjajem, koj pada u obseg kalendarskoga dana. [9]) Račun bio bi najtočniji, kada bi se vrieme

---

[7]) Vidi još §§-a 148., 151., 246., 247., 106., 1421. gr. zak.

[8]) Unger: System II. str. 291.—312. Arndst: Lehrbuch der Pandecten str. 119.—124. Winiwarter: Die Zeitrechnung in der Anwendung auf Rechtsverhältnisse (Zeitschrift für österr. Rechtsgelehrsamkeit 1842. 7. II. str. 321.).

[9]) Vrieme dieli se u stanovita razdoblja: godine, mjeseci, čedni, dnevi. Pošto se kalendar osniva na toj razdiobi vremena, to se razdoblja ustanovljena u kalendaru zovu: kalendarska godina, kalendarski mjesec, kalendarski dan. Kalendarski dan dieli se u 24 ure, obuzimajući vrieme od jedne polnoći do druge. Godina sastoji od 365 danah od 1. siečnja (januara) do 31. prosinca (decembra) uključivo. Svakoj četvrtoj godini dodaje se poslie 23. veljače jedan dan (priestupni dan, dies intercalaris), što ipak nebiva tri puta u 400 godinah.

Digitized by Google

započelo računuti momentom rodjenja, ter nastavilo i završilo računati momentom, kojim je izmaknulo razdoblje, o kojem se radi. Ovaj način računanja vremena zovu Rimljani ad momenta, ili a momento in momentum tempus computare, u novijoj znanosti zovu ovu komputaciju naravnom. Ovaj način komputacije uporavlja se riedko i samo iznimno. [10]) U pravilu računa se razdoblje po cielih kalendarskih dnevih, ad dies numerare, civiliter tempus computare, civilna komputacija. Ovaj način računanja valja i za juristički važna razdoblja u vieku čovjeka, ter je opravdan razlozi shodnosti, jer bi zaista težko bilo opredjeliti moment rodjenja, i jer se u praktičnom životu na taj moment nepolaže važnost.

Govoreći o kalendarskih godinah, mjesecih, dnevih s obzirom na pravne odnošaje, nevalja imati pred očima kalendarsku godinu, mjesec, dan, kako jim početak i svršetak stalno opredjeljuje kalendar (vidi opazku 8.), već kalendarsko vrieme godine, to jest 365 danah, kalendarsko vrieme dana, to jest 24 ure s početkom i svršetkom, koj se u konkretnom slučaju ustanovljuje. Pošto svi kalendarski mjeseci nisu jednaka trajanja, to se uzima, da se mjesec sastoji od 30 danah (§. 902. gradj. zak.). Kako već rekosmo, razdoblje kod civilne komputacije računa se po cielih kalendarskih dnevih [11]) bez obzira na moment, u kojem se je zbio dogodjaj,

— Današnji katendar je u bitnosti onaj, koj je a. u 709. uveo Julius Cezar (julijanski). Izpravio ga je Gregor XIII. godine 1581. (gregorijanski). Po julijanskom kalendaru uzima se, da sunčana godina iznosi $365^1/_4$ dana, zato svake četvrte godine jedan priestupni dan. Sunčana godina iznosi u istinu 365 dana, 5 urah 48′ 48″, zato se u gregorijanskom kalendaru izpuštaju priestupni dani tri puta u 400 godinah; prekobrojni dnevi bijahu izpušteni godine 1581.

[10]) Vidi §§. 862., 924., 1075., 1116. gradj. zak.

[11]) Razumjeva se po sebi, da ovaj postupak valja samo za komputaciju razdoblja, a ne u slučajevih, u kojih se ne radi o komputaciji, već o juristički važnom momentu, u kojem se je zbio stanoviti dogodjaj, na primjer u pitanju, tko se ima smatrati prvo rodjenim, ili da je prije umro,

Digitized by Google

od kojega počima teći vrieme. Prema tomu, ako treba ustanoviti, da li je stanovita osoba punoljetna, da li je naime navršila 24. godinu, ovo razdoblje neće se računati od momenta, u kojem se je rodila, već od dana, u obseg kojega rodjenje pada, ter će se dosljedno ovaj dan uzeti u račun kao prvi dan razdoblja. Zadnji dan razdoblja (novissimus, postremus, extremus dies) izvire iz jednostavnoga brojenja dnevah, koje razdoblje obuzima, ter mora izminuti. [12])

Da se kalendarska godina izjednači sa sunčanom, uvršćuje se svake četvrte godine jedan dan, i to po gregorijanskom kalendaru izmedju Lazara (23. veljače) i Matije, dakle 24. veljače. [13]) Pita se sada, kako će se obračunati razdoblja, o kojih govori naš §., ako tečajem kojega od tih razdobljah padne priestupni dan, ili ako priestupni dan tvori početak ili konac razdoblja. Po rimskom pravu priestupan dan neuzima se u račun kao samostalan, nego on tvori sa sliedećim danom (dies sextus kal. Mart. [14]) jedan jedini dan od 48 urah (id biduum pro uno die habetur). Ovo načelo nevalja za austrijsko pravo, jer §. 902. gradj. zakonika ustanovljuje, da 365 danah čine jednu godinu nerazlikujući, da li je godina prosta ili priestupna. Po našem pravu dakle priestupni dan broji se samostalno kao što svaki drugi stalni kalendarski dan. [15])

---

[12]) Prema tomu počima punoljetnost prvom urom dvadesetpetoga rodjendana, doraslost prvom urom petnajstoga rodjendana, dakle nakon izmaka zadnjega dana dvadesetčetvrte dotično četrnajste godine itd. Ovo načelo izražuje nedvojbeno §. 21. obćega gradjanskoga zakonika: „Djeca, koja sedmu, nedorasli, koji četrnajstu, maloljetnici, koji dvadesetčetvrtu godinu života nisu navršili“; njemački još preciznije „zurückgelegt“. U austrijskom pravu nevalja dakle rimsko pravilo „dies coeptus pro completo habetur“.

[13]) Unger: System II. str. 304.

[14]) Bissextus prior et posterior. Arndst: Lehrbuch der Pandekten str. 120.

[15]) Uslied toga uzimaju se u račun priestupni dnevi, koji padaju u vrieme potrebito za punoljetnost, doraslost itd. Ako priestupni dan tvori početak ili konac razdoblja, ima se s njim postupati kao

Digitized by Google

c) Zdravlje. Naš §. govori samo o psihičkih, a ne o bolestih tjelesnih; nu pošto neima dvojbe, da i ove potonje uplivaju na djelotvornu sposobnost, pošto §. 21. i onako neizbraja izcrpljivo svih okolnostih, koje djeluju na spomenutu sposobnost, bit će umjestno govoriti kod ovoga §-a o jednoj i drugoj vrsti bolesti (mentis et corporis valetudo).

O duševnih (psihičkih) bolestih govori se onda, ako je djelovanje duševnih silah čovjeka tako smeteno, da je lišen razuma, ili ako su mu duševne sile tako oslabljene, da nije doduše lišen razuma, nu nije u stanju shvatiti posljedicah svojih dielah. U prvom slučaju §-a 21. govori o biesnih i ludjacih, u drugom o slaboumnih. Jurističke važnosti neimadu u obće razne vrsti duševnih bolestih, najmanje pako one, navedene u §-u 21., jer i biesni i ludjaci i slaboumni nisu djelotvorno sposobni [16]), ter naš zakonik upotrebljuje često sve tri navedene oznake (§§. 48., 566.), ili izraz obćeniti, koj ih obuzima (§§. 176., 310., 567., 591., 616.,

---

što se postupa sa stalnim kalendarskim danom. Prema tomu, ako početak jednogodišnjega roka padne na 25. veljače priestupne godine, svršetak toga roka u prostoj godini pasti će na 24. a ne 23. veljače; a ako početak jednogodišnjega roka padne na 24. veljače priestupne godine, svršetak toga roka u prostoj i priestupnoj godini pasti će na 23. veljače. Ako se stanoviti rok svrši 24. veljače priestupne godine, to će rok izteći o polnoći od 24. veljače na 25., ne o polnoći od 25. na 26. — Unger: System II. na str. 309. — Mnienje usvojeno u tekstu, da u austrijskom pravu nevalja rimsko pravilo „id biduum pro uno die habetur“, zastupa Unger u navedenom djelu. Contra: Stubenrauch III. str. 78. Winiwarter u navedenom djelcu str. 330., koji tvrde, da se i u austrijskom pravu, kad se računaju godišnja ili mjesečna razdoblja, priestupni dan smatra jednim jedinim sa sliedećim danom.

[16]) Ovakove osobe nemogu sklopiti valjane ženitbe gradj. zak. (§. 48.) nemogu steći posjeda (§. 310. gradj. zak.); nemogu načiniti oporuke (§. 566. gradj. zak.); nemogu sklopiti ugovora (§. 865. gradj. zak.); nemogu biti tutori skrbnici (§§. 191. i 281. gradj. zak.); gube otčinsku vlast (§. 176. gradj. zak.); za nje postoje osobiti propisi za naknadu štete (§§. 1308.—1310. gradj. zak.) i glede zastare (§. 1494. gradj. zak.).

Digitized by Google

685.), napokon kadkad govori samo o ludjacih i slaboumnih (§§. 270., 273., 1308. 1494.) neimajući pouzdano nakane izključiti i biesne, pošto je biesnost samo vrsta ludila. [17]) Samo onaj smatra se lišenim razuma, o kojem su liečnički vještaci to izrekli, i sud to oglasio (§§. 273. i 283. gradj. zak.). Iznimke od toga pravila sadržavaju §§. 566., 567. i 1310. gradj. zak. Pitanje, da li osoba, koja je sudbeno proglašena ludjakom, ima djelotvornu sposobnost u momentih, u kojih je pri punoj sviesti (lucidis intervallis), rješava naš zakonik niečno, dopuštajući iznimku u slučajevih §§-ah 566., 567. i 1310.

Djela obavljena po čovjeku, u kojega su duševne sile časovito, prelazno smetene (u deliriju, snu, magnetičkom snu, pijanstvu) presudjuju se po načelih §§-ah 860. i 565.; §. 309.; §§-ah 1306. i 1307. gradj. zakonika, koji za valjanost ugovora zahtievaju slobodnu, ozbiljnu privolu, za valjanost očitovanja posljednje volje podpunu sviest, za stečenje posjeda volju, držati stvar kao svoju, dočim nije nitko dužan, naknaditi štetu učinjenu, nebudući tomu kriv, nu svakako odgovara za štetu, nanešenu u momentu, u kojem je vlastitom krivnjom došao u prelaznu, časovitu nesvjesticu.

Tjelesna bolest sastoji se u izrodu ili pomanjkanju organa (niemost, gluhost, sliepost, tjelesna mahna, vitium u pravom smislu rieči) ili u smetnji redovitoga djelovanja organah, bolest (morbus) u pravom smislu rieči, koja je prelazna ili trajna (perpetua), ili čini čovjeka nesposobna, obaviti stanovito djelo (morbus sonticus. [18])

Tjelesne mahne i bolesti uplivaju na djelotvornu sposobnost u slučajevih §§-ah 173. i 281., 171. gradj. zakonika.

d) Proglašenje, da je tko razmetnik. O tom govoriti ćemo kod §-a 273. gradj. zak.

---

[17]) Stubenrauch: I. str. 128.
[18]) Unger: System I. str. 288.

Digitized by Google

e) Nepritomnost. O njoj bude rieč kod §-a 276. gradj. zak.

f) Odnošaj jurističkih osobah razpravit ćemo kod §§-ah 26. i 27. gradj. zak.

g) O posljedicah osudjenja radi stanovitih kaznjivih dielah govorit ćemo kod §-a 279. gradj. zak.

§. 22.

I sama nerodjena djeca imaju od časa, kada su se začela, pravo na zaštitu zakonah. U koliko se radi o njihovih vlastitih pravih, a ne o pravih trećega, smatraju se ona kao rodjena; djete pak rodjeno mrtvo drži se, glede pravah, koja su mu priuzdržana za slučaj života, kao da nigda nije bilo začeto.

§. 23.

Kada je dvojba, da li se diete rodilo živo ili mrtvo, uzima se prvo. Tko protivno tvrdi, mora to dokazati.

1. U obrazložbi §-a 16. (str. 142. ovoga tumača) vidili smo, da pravna sposobnost čovjeka počima njegovim narodjenjem. Nu nada, da će začeto djete ugledati živo sviet, opravdava skrb zakonarstva, da se zaprieči uništenje ploda u materinoj utrobi [1]), i da se djetetu očuvaju prava, koja će ga zapasti, ako se narodi živo. Nasciturus pro nato habetur. Zakon naime krieposti fikcije smatra začeto a još nerodjeno djete, kao da je rodjeno, ako se radi o njegovih pravih, ter mu ih čuva kroz skrbnika (curator nascituorum §. 274. gradj. zak.) do njegova narodjenja. [2]) Tako se na primjer (a to je najčestiji slučaj) nerodjenu djetetu, ako se za trudnosti njegove matere otvori nasljedstvo, čuva nasljedno pravo, koje bi ono imalo, da se je već rodilo. Pošto se pako u tom slučaju nezna, koliko će

[1]) Ovo je zadaća kaznenoga zakonarstva i redarstvenih propisah. Vidi §§. 144.—148. kaz. zak. (zločinstvo pometnuća).

[2]) L. 7. D. de stat. homin.: Qui in utero est, perinde ac si in rebus humanis esset custoditur, quoties de comodis ipsius partus quaeritur ...

Digitized by Google

se djece roditi, kojega će biti spola [3]) i pošto je našemu zakoniku nepoznata predmnjeva rimskoga prava, da će se roditi trojci, to nije drugo, nego odgoditi ostavinsku razpravu i diobu nasljedstva do poroda. [4]) Fikcija, o kojoj govorimo, upliva i na odnošaje staleža. Stalež djeteta začeta u zakonitu braku ravna se po staležu otca u vrieme začeća, bez obzira na promjene, koje su se možda dogodile od to doba u otčevoj osobi. [5])

2. Nu kao što rekosmo, zakon čuva nerodjenu djetetu njegova prava, jer se nada, da će se roditi živo. Rodi li se dakle mrtvo, onda u pogledu prava, koja su mu se čuvala za slučaj života, smatra se, kao da nije bilo ni začeto. [6]) Prema tomu mrtvo-rodjeno djete makar i bilo živo u materinoj utrobi, kad se je na njegovu korist otvorilo nasljedstvo, neće baštiniti, dosljedno nemože prenieti baštine na one, koji bi ga nasljedovali, da je umrlo poslje narodjenja, već će tu baštinu steći oni, koji bi ju bili stekli, da djete nije ni začeto bilo. [7])

Naš zakonik nezahtjeva poput rimskoga prava, da djete rodjeno živo bude i sposobno živjeti (vitalis. [8])

---

[3]) I spol može uplivati na nasljedno pravo, na pr. kod nasljedstva u obiteljsku povjerbinu (§, 626. gradj. zak.), ili ako oporučitelj učini u pogledu diobe nasljedstvo različite odredbe za slučaj, ako se rodi mužko ili žensko djete. Stubenrauch: I. str. 133., opazka *.

[4]) Stubenrauch: I. na navedenom mjestu, s kojim se slaže i Unger: System I. str. 235., opazka 22.

[5]) Prema tomu §. 27. lit a. kaznenoga zakona naredjuje, da plemstvo gubi zločinac a ne njegova djeca, koja su u vrieme kaznene osude bila jur začeta.

[6]) Qui mortui nascuntur, neque nati neque procreati videntur, quia nunquam liberi appellari potuerunt. Fr. 129. D. de verb. sign. (50., 16.)

[7]) To isto vaĥja i za slučaj, da se začeto djete rodi kao monstrum, prodigium.

[8]) Basevi: Annotazioni pratiche na str. 29. primjećuje, da i oni pravnici, koji zastupaju mnienje, navedeno u tekstu, dopuštaju dokaz, da djete nije ni časa podpunoma živilo, akoprem je koju funkciju života obavljalo, što po njegovu mnienju nije drugo, nego dokazati sposobnost života. — Nu baš radi nesloge vještakah u pitanju,

Digitized by Google

3. Ako nastane dvojba, da li se je djete rodilo živo ili mrtvo, §. 23. našega zakonika naredjuje, da se predmnjeva [9]), da se je rodilo živo· Tko protivno tvrdi, mora svoju tvrdnju dokazati.

Nerodjeno djete uživa zaštitu zakona od momenta njegova začeća. Naš zakonik neima neposredne ustanove, koja bi ovaj moment naznačila. S obzirom na ustanove §§. 138. i 163. gradj. zakonika, koji trajanje trudnosti razširuju do deset mjesecah prije poroda, uzima se, da se taj moment može dogoditi u razdoblju od deset mjesecah prije poroda. [10]) Sama okolnost pako, da je djete u tom razdoblju bilo u istinu začeto, ili što je jedno te isto, da je žena u tom razdoblju bila noseća, mora se poput svake druge okolnosti čina dokazati po onom, koj ju tvrdi. [11])

4. Rekli smo malo prije (1.), da se kriepošću zakonske fikcije začeto a još nerodjeno djete smatra kao da je rodjeno, ako se radi o njegovih pravih. Ova fikcija dakle nekoristi trećim osobam; ter po tom onaj, koj se stara o četvero djece, neće moći zahtjevati, da se oslobodi tutorstva s pozivom na to, da mu je supruga i opet noseća (§. 195. gradj. zak.), nit će onaj steći baštinu, kojega je oporučitelj imenovao obćenitim nasljednikom pod uvjetom, da u vrieme njegove smrti bude imao djete, ako bude samo dokazao, da mu je supruga u ono vrieme zanosila. [12])

---

iz kojih se vanjskih momentah može zaključiti na vitalitet djeteta, naš zakon nedopušta o njoj dokaza u obće, dakle ni u slučaju, navedenu po Basevivu.

[9]) Da ovo nije zakonska predmnjeva u tekničkom smislu rieči, nego interimalna istina, dokazali smo kod §. 19. str. 161. ov. tumača.

[10]) Stubenrauch: I. str. 135. Basevi: Annotazioni str. 29.

[11]) Winiwarter: Das österr. bürg. Recht I. str. 121. tvrdi, da se u dvojbi ima uzeti, da je djete bilo začeto deset mjesecah prije poroda. Contra: Stubenrauch na navedenu mjestu, koj posve pravilno pobija ovo mnienje tim, što u našem zakoniku neima izrične ustanove, koja bi ovlastila na takovu predmnjevu (u smislu našega zakonika), a samo predmnjeve, koje izrično zakon naredjuje, tvore dokaz (§. 105. našega gradj. postupnika).

[12]) Stubenrauch: I. str. 133.

Digitized by Google

§. 24.

Ako nastane dvojba, da li je onaj, koj je nepritoman ili kojeg je nestalo, jošte živ ili ne, držat će se, da je umro samo u sliedećih okolnostih: 1. ako je, od kako se rodio, prošlo osamdeset godinah, a od deset godinah nezna se, gdje je; 2. ako, bez obzira na vrieme, koje je prošlo od rodjenja njegova, nezna se o njemu za punih trideset godinah; 3. ako, bivši težko ranjen u ratu, ili našavši se u brodu, kada se je razbio, ili u drugoj kojoj smrtnoj pogibelji, neima ga od tog vremena za tri godine. U svih ovih slučajevih može se iskati, da se proglasi da je mrtav, i preduzeti takovo proglašenje pod opazi propisanimi u §. 277.

1. Pravna sposobnost čovjeka prestane njegovom smrću. Tko iz smrti čovjeka izvodi pravo, mora smrt kao što svaku drugu okolnost dokazati. Dokaz ovaj može se polučiti: a) javnimi izpravami (maticami umrvših, svjedočbami o smrti, uredovnom svjedočbom, da je izvršena kazan smrti); b) svjedoci [1]); c) na temelju zakonskih predmnjevah navedenih u ovom §-u. U prvom i drugom slučaju bit će redovito dokazano i vrieme smrti; nebude li o tom polučen dokaz, moći će se vrieme smrti ustanoviti mnjenjem vještakah, koji će na primjer prema stepenu truhlosti nadjene lješine izreći, kada je morala uzsliediti smrt dotičnika. [2]) U trećem slučaju naredjuje §. 278. gradj. zak., koj se dan ima smatrati danom smrti dotičnika.

2. Mi ćemo se na ovom mjestu baviti pobliže trećim slučajem. Nije uvjek moguće dokazati smrt čovjeka, akoprem se može najvećom vjerojatnosti uzeti, da je umro. Pošto nebi bilo uputno, ostaviti u takovih slučajevih neuredjene pravne odnošaje dotičnika [3]), to naš §. navodi tri okolnosti, na koje taksativno steže predmnjevu, da je odsutnik umro. Ma koje druge okolnosti, u kojih se odsutnik nalazi, bile one ma kako važne,

[1]) Za dokaz smrti čovjeka kroz svjedoke postoji osobiti postupak. Vidi §§. 193. i sliedeće našega postupnika; za zemlje, zastupane u carevinskom vieću dvorski dekret od 17. veljače 1827. br. 2259. sbirke pravosudnih zakonah, kod Michela Handbuch itd. br. 38.

[2]) Stubenrauch: I. str. 137.

[3]) Unger: System I. str. 236.

Digitized by Google

neradjaju predmnjevom o njegovoj smrti, već jedino posljedicom, da mu se imenuje skrbnik. [4]) Okolnosti navedene u ovom §-u netvore same po sebi presumciju, da je tko umro, već ovlašćuju jedino zahtjevati, da se sudbeno proglasi smrt onoga, kojega je u tih okolnostih nestalo (§§. 277., 278. gradj. zak.). Tek sudbeno proglašenje smrti onoga, kojega je nestalo, izriče predmnjevu, da je umro, dakle jednostavnu zakonsku predmnjeva (praesumtio juris non de jure), koja se može protudokazom odstraniti. [5])

3. Za smrt onoga, kojega je nestalo, vojuje po našem zakonu predmnjeva u sljedećih trih slučajevih: 1. ako je, od kako se je rodio, prošlo osamdeset godinah, a od deset godinah neima o njem viesti. [6]) Obe ove okolnosti moraju biti dokazane. 2. Ako se, bez obzira na vrieme, koje je prošlo od rodjenja njegova, nezna zanj za punih trideset godinah. 3. Ako se je nalazio u kojoj smrtnoj pogibelji, pa ga od toga vremena neima za tri godine. §. 24. navodi primjera radi (demonstrativno a ne taksativno), kada može čovjek biti izložen pogibelji smrti: ako je tko bio u bitci težko ranjen, ako se je bavio na brodu, kad se je razbio. Neima s toga dvojbe, da pogibelj smrti može nastati i drugimi dogodjaji, na pr. požarom, povodnjom, kugom itd.

---

[4]) Taglioni: Commentario al Codice civile universale austriaco, I. str. 57.

[5]) Unger: System I. str. 243.

[6]) Naš §. veli „nezna se gdje je.“ U njemačkom tekstu veli se der Ort seines Aufenthaltes seit zehn Jahren unbekannt geblieben ist.“ Ni jedna ni druga redakcija neizrazuje prikladno pojma, koj se spaja s nestatkom čovjeka. Govori se, da je nestalo čovjeka, kad je on duže vremena odsutan od zadnjega svojega boravišta, ter o njem neima viesti. Naš §. govori neumjestno i o nepritomnosti i nestatku čovjeka. Koga je nestalo, on je i odsutan, nu nije svakoga odsutnika nestalo. Paragraf, kojim se bavimo, normira slučajeve, u kojih se predmnjeva smrt čovjeka, kojega je nestalo, a ne odsutnika. Vidi Unger: System I. str. 237. i sljedeće.

Digitized by Google

4. Godine, o kojih je rieč u ovom §-u, računaju se po kalendaru na način, koj smo razložili kod §-a 21., na dotičnu obrazložbu kojega upućujemo.

§. 25.

Kada je dvojba, koja je od dvie ili više pokojnih osobah prije preminula, mora onaj, koj tvrdi, da se smrt jednoga prije dogodila nego drugoga, to dokazati; ako on to dokazati nemože, uzima se, da su svi u isto doba umrli, i o prenosu pravah s jednoga na drugoga govoriti se nemože.

1. Pitanje o prioritetu smrti, to jest pitanje, koja je osoba prije umrla od dviuh, o kojih se za izvjestno znade, da su preminule, može biti u pravu, naročito u pravu nasljednom od velike važnosti. Rimsko pravo postavlja predmnjevu, ob obsegu koje civilisti nisu složni. [1]) Naš zakonik donosi u tom obziru ustanovu, koja rješava pitanje na način izključujući ma i najmanju neizvjestnost. Naš §. 25. ustanovljuje naime beziznimno, da onaj, koj iz smrti drugoga izvodi pravo koje, ima dokazati, da je drugi umro prije njega, ter mu dopušta izvesti sva dokazna sredstva, koja će prioritet smrti staviti izvan dvojbe; nu nepodje li taj dokaz za rukom, naš zakon neizriče predmnjeve (praesumtio [2]) na ničiju korist, već uzima, da su obe osobe suvremeno umrle, i pošto nitko nemože baštiniti drugoga, ako ga nije preživio, to neće ni nasljedstvo prelaziti od jedne na drugu osobu. Pitanje dakle o prio-

[1]) Rimsko pravo razlikuje u tom obziru tri slučaja: ako je nedoraslo djete (impuber) umrlo s otcem ili materom, ako je doraslo djete umrlo s otcem ili materom, ako druge osobe umru u isto doba. U prvom slučaju vojuje predmnjeva, da je nedoraslo djete umrlo prije roditelja, jer se uzima, da u njega neima toliko snage, koliko u otca, da se protivi sili, koja je prouzročila smrt. U drugom pretuslove se vriela, ter njeka uzimaju, da je doraslo djete umrlo prije, druga poslie otca. I za treći slučaj neima u vrielih izvjestne ustanove.

[2]) Njemački tekst gradjanskoga zakona upotriebljuje izraz „vermuthet“; nu prema pojmu, koj smo o predmnjevi razložili kod §. 19. ovoga tumača, biva očevidno, da §. 25. neustanovljuje predmnjeve, već sadržava normu za teret dokaza.

Digitized by Google

ritetu smrti rješava se po našem zakonu pitanjem o dužnosti dokaza. [3]) Tko tvrdi, da je od dviuh umrvših osobah jedna umrla prije druge, ter na toj tvrdnji osniva svoje pravo, on mora svoju tvrdnju dokazati, jer mu se inače traženo pravo neće priznati. [4])

2. Ustanove ovoga §-a uporavljuju se i na slučaj, u kojem bi se smrt dviuh osobah proglasila sudbeno. Pošto se u tom slučaju po propisu §-a 278. gradj. zak. kao dan smrti ima smatrati onaj dan, kojega je sudbeno proglašenje postalo pravomoćnim, to će se uzeti, da su obe osobe isti dan umrle, ako su istoga dana postala pravomoćna oba sudbena proglašenja njihove smrti. [5])

3. Njekoji tumačitelji gradjanskoga zakonika [6]) tvrde, da se ustanove §-a 25. imadu analogno uporavljati i onda, ako nastane dvojba, koja se je od dviuh osobah prva rodila. Ovo mnjenje nečini se opravdano, jer nepostoji nužda, latiti se analogije onda, kad za rješenje pitanja dostaju obćenita pravila o izvedenju dokaza. [7])

§. 26.

IV. Po moralnoj osobi.

Prava članovah kojega dopuštenoga družtva medju sobom ustanovljuju se pogodbom ili svrhom, i osobitimi propisi, koji obstoje za ta družtva. Prema drugim osobam uživaju dopuštena družtva redovito ista prava, koja uživa pojedina osoba. Družtva nedopuštena kao takova, neimaju nikakova prava ni prema čla-

---

[3]) Unger: System I. str. 251., 252.

[4]) Prema tomu recimo: da je A imenovao nasljednikom B-a, a oba su umrla u isto doba. C, kojega je B imenovao svojim nasljednikom, mora dokazati, da je A umro prije B-a, ako hoće steći nasljedstvo, koje da je od A prešlo na B, mora to jest dokazati, da je B preživio oporučitelja A, dakle nasljedno svoje pravo transmitirao (§. 536.gradj zak.).

[5]) O neshodnosti ustanove §. 278. gradj. zak. čitaj obrazložbu istoga §-a u ovom tumaču.

[6]) Schuster: Comm. str. 331. Nippel: Erläuterungen itd. I. str. 163. Contra Stubenrauch: I. str. 140.

[7]) Na primjer kod nasljedstva u povjerbinu nastane pitanje, da li se je A ili B prije rodio. Nebude li se izveo dokaz, da se je A prvi rodio, neće on moći izključiti B od nasljedstva, već će oba stupiti u njegov posjed na jednaka diela (§. 839. gradj. zak.). Stubenrauch na navedenom mjestu.

Digitized by Google

novom ni prema drugim, i nisu sposobna steći prava. A družtva nedopuštena jesu ona, koja su po zakonih političkih posebno zabranjena, ili koja se očito opiru sigurnosti, javnomu redu ili dobrim običajem.

§. 27.

U koliko su obćine za svoja prava podložne osobitomu staranju javne uprave, sadržava se u zakonih političkih.

1. Temelj nauke o juističkih osobah [1]) tvori misao, da se pravna sposobnost, koja po naravnom shvaćanju pristoji samo fizičnoj osobi, može podjeliti i skupu više fizičnih osobah, ili stanovitoj imovini.

Prava postoje radi ljudih [2]), to valja naročito ob imovinskih pravih, o sposobnosti teći imetak. Ova sposobnost pristoji čovjeku za to, jer je imovina sredstvo, kojim čovjek zadovoljuje individualnim svojim potrebam; sredstvo, kojim postizuje svrhe života; sredstvo, koje omogućuje, da čovjek preuzme obveze. Nu u ljudskom životu ima svrhah, koje nesluže neposredno čovjeku pojedincu, već više njim, i to ne samo živućim ljudem, već i budućim generacijam [3]); svrhah, koje su trajne, neodvisne od života pojedinih fizičnih osobah. S obzirom na trajnost tih svrhah, na njihovu neodvisnost od pojedinca, radja se sama po sebi misao opredieliti za te svrhe imetak, ter nastojati, da se isti trajno čuva za svrhe, kojim je namienjen, da se njim za postignuće tih svrhah trajno upravlja, da se u te potrebe ulaže. Sve ovo polučiti će se najpouzdanije, ako se za taj imetak stvori pravni subjekt, stvori nosioc dotičnih imovinskih pravah. Ovaj subjekt nemože biti fizična osoba, jer kao što rekosmo, ako i taj imetak služi posredno ljudem, namjenjen je ipak stalnim, trajnim nji-

---

[1]) Savigny: System II. §§. 85.... 102. str. 235.... 375. Puchta: Vorlesungen §§. 25.... 28. Unger: System I. §§. 42. ... 44. Arndst: Lehrbuch der Pandekten §§. 41.... 47.

[2]) L. 2. D. de statu hom. 1., 5.: „hominum causa omne jus constitutum.“

[3]) Unger na navedenom mjestu str. 314.

Digitized by Google

hovim potrebam, koje postoje i preko života pojedinacah, ovaj subjekt nemože biti, nego idealni, jer može eksistirati samo kriepošću jurističke fikcije, ter se zato i zove juristička osoba (persona), u starije doba zvali su ga „moralnom“ [4]), kadkad i „mističnom osobom“.

Juristička je osoba dakle stvor prava, koj je postao iz ništa. Njeki pravnici zamienjuju svrhu, kojoj je stanoviti imetak posvećen s juističkom tom osobom, ter uče, da je subjekt tih imovinskih pravah svrha, kojoj ona služi. [5]) Nu ova personifikacija nije pravilna, jer se svrha kao objekt neda personificirati, jer je svrha ono, što se hoće polučiti, za čim se teži, ter po tom nemože biti subjektom, koj radi, koj nastoji, da se svrha dokuči, da se postigne. [6])

Pravni odnošaji, u kojih može stajati juristička osoba, nemogu biti, nego imovinski. [7]) Prema tomu juristička osoba nemože imati pravah, koja predpostavljaju tjelesni individualitet. [8])

2. Juističke osobe dvoje su vrsti:

A. Korporacije (universitates personarum).

B. Zaklade (universitates bonorum. [9])

A. Korporacije (universitates bonorum, collegium, corpus).

Pojam. Pod korporacijom razumjevamo juističku osobu, koja je postala ujedinjenjem više fizičnih osobah

---

[4]) Ovako zove juističku osobu i naš zakonik.

[5]) Savigny: str. 233. opazka b. Arndst: str. 41.

[6]) Unger: str. 316.

[7]) S obzirom na to pokušalo se je u novije doba dokazati suvišnost teorije o juističkih osobah, ter se na njihovo mjesto stavio pojam imovine, posvećene stanovitoj svrsi (Zweckvermögen). Vidi Brinz: I. str. XI.

[8]) Dakle kod juističkih osobah nemože se govoriti o obiteljskih odnošajih; juistička osoba nemože sklopiti ženitbe itd.

[9]) I ležeća ostavina (haereditas jacens) jest juistička osoba, kako ćemo to dokazati, razlažući ustanove našega zakona o pravu nasljednom.

Digitized by Google

za postignuće stanovite svrhe. [10]) Pravni subjekt imovinskih odnošajah korporacije nisu pojedini njezini članovi, koji se dapače mogu mienjati [11]), niti svi njezini članovi ukupno, već materijalno i idealno njihovo jedinstvo. [12]) Pred tim idealnim subjektom izčezavaju pojedini članovi, izčezava njihov skup, ter ni pojedini članovi, ni svi skupa nisu subjekti imovine korporacije, nisu suvlastnici stvarih, spadajućih u vlastničtvo korporacije, nisu ni pro rata ni in solidum ovlašteni ili obvezani s obzirom na tražbine, odnosno dugove korporacije [13]); oni mogu dapače stupiti prema korporaciji u osobite pravne odnošaje kao vjerovnici ili dužnici, mogu steći stvarnih pravah na stvari korporacije kao na res alienae. [14]) Pravni subjekt svih imovnih odnošajah korporacije jest dakle idealni od njezinih članovah različiti subjekt.

Shvaćajući ovako karakteristični kriterij korporacije, nije težko uvidjeti, da prosta družtva (societates), naročito tečevna i trgovačka družtva, nisu jurističke osobe, nisu korporacije. [15])

Korporacije diele se u javne i privatne [16]), prema tomu, da li su one izliev državnoga ili religioznoga života naroda, ili da li su postale slobodnom odlukom njezinih članovah u svrhe, neuvjetovane državnim or-

---

[10]) Unger: System I. str. 327. Arndts: Lehrbuch der Pandekten str. 44.

[11]) L. 7. §. 2. D. quod cuj. universit. (3., 4.). In — universitate nihil refert utrum omnes iidem maneant an pars maneat vel omnes immutati sint.

[12]) Unger: I. str. 328.

[13]) L. 7. §. 1. D. quod cuj. universit. (3. 4.). Si quid universitati debetur, singulis non debetur, nec quod debet universitas, singuli debent.

[14]) Unger na nav. mjestu str. 329.

[15]) Subjekti družtvenoga imetka jesu ortaci, a ne idealni subjekt, ortaci su suvlastnici stvarih spadajućih na družtveni imetak, oni su ovlaštenici tražbinah i jamče in solidum ili pro rata za dugove družtva (§. 1203. grad. zak.) itd.

[16]) Unger: I. str. 337.

Digitized by Google

ganizmom. Najvažnija javna universitas jest država, koju, shvaćenu kao subjekt imovnih odnošajah, i da se razlikuje od države kao političkoga bića, zovu: fiscus, aerarium. Javne su korporacije nadalje: obćine, kotari, pokrajine, vjerozakonske obćine, crkve, sveučilišta itd., na koliko imadu imetka. Privatne korporacije jesu: štedionice, banke, parobrodarska, željeznička, osjeguravajuća družtva, dionička družtva, literarna, umjetnička, socijalna družtva, čitaonice itd. [17]).

U pogledu pravah i dužnostih članovah korporacije kao takovih nije moguće ustanoviti obćenito pravilo, jer s obzirom na različitost svrhah, namienjenih korporacijam, mogu biti raznolika i prava i dužnosti njezinih članovah, kojim se može dapače priznati pravo i na diel dohodka ili dobitka korporacije, ter u slučaju razrješenja njezina i na diel imetka. [18])

Naš gradjanski zakonik suglasno s teorijom, koja je za njegove kodifikacije gospodovala, neshvaća pojma jurističke osobe (korporacije), kako smo ga razložili, već je u njega taj pojam širji, ter razumjeva pod jurističkom osobom svako ujedinjenje više fizičnih osobah, da se poluči zajednička svrha. [19]) Prema ovoj teoriji karakteristički kriterij jurističke osobe neleži u tom, da postoji idealni pravni subjekt, koj valja što strože lučiti od pojedinih članovah ujedinjenja, već u jedinstvu svrhe i volje. [20]) Uz ovakovo shvaćanje smatraju se jurističkimi osobami tečevna družtva, trgovačka družtva, dapače stariji komentatori uvršćuju u kategoriju jurističkih osobah i same zajednice (comuniones [21]), ter

[17]) Unger: I. str. 331.—337. nepriznaje ovakovim ujedinjenjem svojstvo jurističke osobe u strogom smislu rieči, već zove ih družtvi s formalnim, kolektivnim osobnim jedinstvom; nu on je sam kasnije odustao od te osobite vrsti jurističkih osobah. Vrbanić: Udrugarstvo I. razdjel st. 36....52.

[18]) Arndst: str. 44.

[19]) Unger: System I. 318....324.

[20]) Unger: Ibidem.

[21]) Od starijih komentatorah jedini Winiwarter: „Das österr. bürg. Recht“ I. str. 133., 134. uči, da zajednica nije juristička osoba,

Digitized by Google

dolaze do rezultatah, koji stoje u oprjeci s načeli, o kojih se obćenito priznaje, da valjaju za same korporacije, a nipošto za tečevna i trgovačka družtva [22]), kod kojih pravni subjekt nije idealna osoba, već članovi, koji ih sačinjavaju. I starija teorija uvidila je malo po malo tu razliku, ter učila, da su sva družtva doduše juristička osobe, nu da se kod svih nefingira pravni subjekt, koj odstranjuje njihove članove, ter je prema tomu razlikovala juristička osobe u pravom značenju rieči (korporacije) i juristička osobe u prenešenom značenju (družtva). Ovo razlikovanje nije dakako načelno osnovano, nu pravo veli Unger [23]), da ga valja imati pred očima, kada se obzirom na nepodpune ustanove našega zakonika ima rješiti pitanje, da li stanovito ujedinjenje više fizičnih osobah tvori jurističku osobu, korporaciju, ili prosto družtvo.

Postanak korporacije. Korporacija kao juristička osoba postala je, čim se sjedini više fizičnih osobah, da postignu svrhu, koja se neprotivi državnomu redu [24]), koja je dakle dopuštena. U tom smislu veli i §. 26. našega zakonika, da „dopuštena družtva uživaju ista prava, koja uživa pojedina osoba.“ Prema tomu

---

jer ako se i članovi zajednice smatraju prema trećim jednom osobom (§§. 361., 828. gradj. zak.), to je ipak svaki pojedini član vlastan, razpolagati svojim dielom (§. 829. gradj. zak.), nije podvrgnut volji drugih (§. 828. gradj. zak.), i u pravilu vlastan je tražiti razvrgnuće zajednice (§. 830. gradj. zak.).

[22]) Tako na primjer, ako je trgovačko družtvo juristička osoba, onda valja dosljedno uzeti, da ortaci nisu vlastnici družtvenoga imetka, već da je ovlašćenik idealni pravni subjekt, a time se lišavaju ortaci imetka. Ako je tečevno družtvo juristička osoba, onda nebi valjalo pravilo §-a 1203. gradj. zak., po kojem je kod tečevnih družtvah svaki član pro rata ili in solidum ovlašćen ili obvezan. Ako je trgovačko družtvo juristička osoba, onda uživa u pogledu zastare i dosjelosti blagodati §§. 1472., 1485. gradj. zak. itd.

[23]) Držeći pred očima ovo razlikovanje, uklonit ćemo se najlaglje bludnjam, na koje nuždno vodi iztaknuto preširoko shvaćanje jurističke osobe, naročito konsekvencijam, navedenim u predidućoj opazci.

[24]) Arndst: str. 47. §. 44. Unger: I. str. 338., 339.

Digitized by Google

juristička osobnost korporacije leži već u dopustivosti svrhe, radi koje su se fizične osobe sjedinile, a ne podjeljuje se aktom državne vlasti. [25]) Iz dopustivosti svrhe sliedi, da ujedinjenje više fizičnih osobah u svrhe protupravne, nećudoredne, dakle nedopuštene, netvori korporacije. U tom smislu veli spomenuti §. našega zakonika, da „družtva nedopuštena kao takova . . . nisu sposobna steći prava.“ [26]) Koncesije, koje državna vlast podjeljuje korporacijam, jesu redarstvene i trgovačke naravi, nu one nedaju karaktera jurističke osobe. [27])

Pravna sposobnost korporacijah. §. 26. gradj. zak. izriče u obće, da je pravna sposobnost korporacijah ravna pravnoj sposobnosti fizičnih osobah. Nu imali smo priliku jur opaziti, da je pravna sposobnost jurističkih osobah stegnuta na imovinska prava, pa da u tom obsegu jurističkoj osobi kao idealnomu pravnomu subjektu nemogu pristojati prava, koja predpostavljaju tjelesni individualitet. Prema tomu korporacija može steći vlastničtvo, posjed, stvarna prava, pravo uživanja, može imati tražbinah, dugovah, može baštiniti iz oporuke; nu nemože imati prava nasljedstva iz zakona, jer to pravo predpostavlja obiteljski odnošaj, u kojem stoje samo fizične osobe; nemože imati prava porabe (usus), jer to pravo sastoji u osobnoj porabi ovlašćenika (§ 504., 505. gradj. zak.); nemože počiniti

[25]) Stubenrauch: I. str, 143. tvrdi, da se karakter jurističke osobe može podjeliti samo odobrenjem državne vlasti prema načelom, koja spadaju u javno pravo, ter tim zamjenjuje redarstvenu koncesiju s podjeljenjem jurističke osobnosti.

[26]) Nedopuštene korporacije nisu dakle pravni subjekti, nemogu steći imetka, ništetni su pravni poslovi, koje je takova korporacija sklopila itd:

[27]) Propisi zakona od 26. studenoga 1852. o družtvih (d. z. l. br. 253.), koj je u Hrvatskoj još sveudilj u krieposti, odnose se na redarstvenu koncesiju, a ne na jurističku osobnost. To isto valja za ustanove zakonah o pravu udruživanja i pravu sakupljati se od 15. studenoga 1867. (d. z. l. br. 134. i 135.), koji stoje u krieposti u zemljah, zastupanih u carevinskom vieću.

Digitized by Google

delikta, nemože biti kaznjena, nu ona je svakako civilnopravno odgovorna za štetu, koju su nedopuštenim djelom počinili njezini zastupnici; nemože vući koristi iz nedopuštenih dielah istih, i obogatiti se štetom drugih. [28])

Pravna sposobnost korporacije nije samo stegnuta iz razlogah, izvirućih iz naravi njihove, već može biti ograničena i osobitimi ustanovami, na pr. §. 539. gradj. zak. [29]) S druge strane uživaju korporacije njeke blagodati, na pr. u pogledu dosjelosti i zastare (§§. 1472. i 1485. gradj. zak.).

---

[28]) Na pr. štedionica jamči za štetu, koju je učinio njezin blagajnik pronevjerenjem novca kod nje uložena. Namira, koju štedionički blagajnik izmami od štedioničkoga vjerovnika, neliberira štedionicu itd.

[29]) Vjerozakonskim obćinam katoličkoga kultusa dozvoljeno je krieposti članka XXIX. konkordata pravo steći vlastničtvo i pravo slobodne uprave s istim. Vidi za zemlje, zastupane u carevinskom vieću, ministarsku naredbu od 23. siečnja 1866. (d. z. l. br. 15.). koja ista prava podjeljuje obćinam evangeličkoga kultusa. Vidi za iste zemlje članak 15. temeljnoga državnoga zakona od 21. prosinca 1867 (d. z. l. br. 142.), po kojem svaka crkva i svaka vjerozakonska družba upravlja nutarnjimi svojimi poslovi, posjeduje i uživa uredbe i zaklade posvećene svrham bogoštovja, nastave i dobrotvorja, nu podvrgnuta je, kako ostala družtva obćenitim državnim zakonom.

Za političke obćine postoji u Hrvatskoj i Slavoniji zak. članak XVI. : 1870. sabora hrvatsko-slav.-dalm. ob uredjenju obćinah i trgovištah, koja neimadu uredjenoga magistrata (sbornik br. 3.), gradski redovi za Zagreb i Osiek, i ini gradski štatuti.

Za razvojačenu krajinu zakon od 8. lipnja 1871. ob organičkom uredjenju gradskih i seoskih obćinah u vojnoj krajini, koj zakon stoji u krieposti i u razvojačenih i s Hrvatskom upravno jur sjedinjenih dielovih krajine (varaždinsko-gjurgjevačka i varaždinsko-križevačka pukovnija, grad Senj, Ivanić tvrdja, sbornik br, 5.). Zakon od 15. lipnja ob imovnih obćinah u hrvatske-slav. vojnoj krajini, koj stoji u krieposti i u gore spomenutih s materom zemljom upravno jur sjedinjenih dielovih razvojačene krajine (sbornik br. 16.). Za zemlje, zastupane u carevinskom vieću, postoji obćinski zakon od 5. ožujka 1862. (d. z. l. br. 18.), koj se popunjuje obćinskimi zakoni, izdanimi za pojedine krunovine i gradskimi štatuti.

Svi ovi zakoni izriču, da obćinam pristoji slobodna uprava njihovom imovinom.

Digitized by Google

Zastupstvo korporacije [30]). Juristička osoba, jer je samo idealna, fingirana, nije sposobna obavljati jurističkih dielah, bez kojih bi pravna njezina sposobnost, koja joj daje jedino mogućnost steći pravah, ostala mrtvim slovom. Raditi, obavljati juristička djela mogu pako samo fizične osobe; toga radi korporacija valja da bude zastupana po fizičnih osobah, koje će za nju raditi, djela i zaključci kojih smatrati će se kao da su potekli od same korporacije. Ustrojstvo zastupstvah javnih korporacijah normira javno pravo, ono privatnih štatuta njihova. [31]) U pomanjkanju štatutah može se uzeti, da su svikolici članovi korporacije njezini naravni zastupnici, ter da zaključci prisutne većine njih predpostaviv dakako, da su svi članovi bili redovito pozvani, jesu zaključci korporacije. — Država vrši vrhovni nadzor nad korporacijami, ter je vlastna u javnom interesu, u interesu njihovih vjerovnikah protiviti se zaključkom korporacijah.

Prestanak korporacije [32]). Korporacija prestane: a) ako je redovitim izstupom ili smrću nestalo svihkolikih njezinih članova; b) ako je polučena svrha, radi koje je korporacija postala, ili izmaklo vrieme, za kojega je imala obstajati; c) ako ju državna vlast liši jurističke osobnosti. Korporacija neprestane pako zaključkom makar i jednodušnim svih njezinih članovah. — Imovina prestavše korporacije, ako nije u štatutih njezinih za taj slučaj ništa odredjeno, zapasti će državu bez povrjede pravah, koja su treće osobe na taj imetak stekle. [33])

---

[30]) Savigny: II. str. 95.... 100. Unger: I. str. 343., 344. Arndst: str. 46. §. 43.

[31]) Za ustrojstvo dioničkoga družtva i zadruge (Genossenschaft) vidi odnosne ustanove trgovačkoga zakona. Vrbanić: str. 67.... 92.

[32]) Savigny: II. str. 280. i sljedeće. Unger: I. str. 345. 346. Arndst: str. 48., 49. §. 45.

[33]) Glede prestanka dioničkoga družtva i zadruge, kao i razdiobe imetka njihova, vidi odnosne ustanove trgovačkoga zakona, i Vrbanić: str. 152. i sl.

Digitized by Google

B. Zaklade. [34]) (Universitates bonorum, piae causae [35]) Stiftungen). Govori se o zakladi, kada se stanovita imovina bez ujedinjenja više fizičnih osobah posveti stanovitoj svrsi, ter se za nju stvori (fingira) pravni subjekt. Amo spadaju bolnice, sirotišta, beneficija, stipendija, u novije doba i sveučilišta, koja su u staro doba bile korporacije. I kod zaklade pravni je subjekt idealni, koj se ima strogo lučiti od osobe zakladatelja, od osobah, na korist kojih je zaklada utemeljena, kao i od svrhe, kojoj je imovina namjenjena. Što smo rekli o postanku i pravnoj sposobnosti korporacije, valja i za zaklade. Glede zastupstva zaklade i uprave njezinom imovinom mjerodavne su naredbe zakladateljeve. Ako ih neima, uredjuje ih državna vlast prema zakladateljevoj namisli. Zaklada prestane, čim je nestalo imovine njezine. Zaklada može prestati i odredbom državne vlasti, što će biti, ako bi usljed promjenjenih okolnostih dalji obstanak zaklade mogao škoditi javnomu interesu. O tom odlučuje administrativna oblast. S imovinom prestavše zaklade postupa se, ako zakladatelj nije učinio nikakovih odredabah, kako s imovinom prestavše korporacije. Naš gradjanski zakonik govori u §. 26. samo o korporacijah (družtvih), nu neima dvojbe, da su i zaklade po austrijskom pravu jurističke osobe (§§. 646., 694., 778. gradj. zak. [36]).

---

[34]) Savigny: II. str. 262., 272. Unger: I. str. 347.... 352.

[35]) U staro doba stvarale su se zaklade u nabožne svrhe, zato su se nazivale: piae causae, pium corpus. Danas stvaraju se u koristne javne ili privatne svrhe.

[36]) Njeki pravnici uče, da osim korporacijah, zakladah i ležeće ostavine ima još slučajevah, u kojih valja si predstaviti jurističku osobu: na pr. kod zemljištah kao subjektah realnih služnostih, državne vlasti, državnih službah. Nije težko uvidjeti, da pravni subjekt realnih služnostih jest vlastnik nekretnine, s kojom je skopčano pravo, da ovlašćenik kod državne vlasti, državne službe jest fizična osoba, vladar, dotični činovnik. Ni kolegijalni ured na pr. sudbeni stol, banski stol nemože se u privatno-pravnom obziru smatrati jurističkom osobom. Unger: I. str. 325.—327.

Digitized by Google

§. 28.

V. Po državljanstvu.

Podpuno uživanje pravah gradjanskih zadobiva se državljanstvom. Djeci austrianskoga državljanina pripada po samu rodjenju svojem gradjanstvo u ovih nasljednih državah.

1. Pojam državljanstva kao i nauka, kako se državljanstvo stiče, izvršuje i gubi, nespada u privatno, već u javno pravo. [1]) Nu naš zakonik, izričuć načelo, da državljanstvo može uplivati na privatna prava [2]), (§. 28.: podpuno uživanje pravah gradjanskih zadobiva se državljanstvom), normira, kako se državljanstvo stiče i gubi, ter nas tako sili, da razložimo odnosne ustanove. Prije nego li se toga latimo, valja nam reći koju o državljanstvu s obzirom na državnopravni odnošaj naše kraljevine prema Ugarskoj, kao i s obzirom na državno pravo, postojeće u monarkiji u obće.

Kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija nije samostalna država, već sjedinjena s Ugarskom i Erdeljem tvori jednu te istu državnu zajednicu. [3]) Iz državnoga zajedinstva izvire zajedinstvo državljanstva, koje dosljedno nemože biti predmetom zakonarstva ove kraljevine, ma kako bila obsežna autonomija, koja joj je u toj zajednici zajamčena. [4]) Za državnoga jedinstva u našoj monarkiji postojalo je u njoj i jedinstveno državljanstvo, austrijsko državljanstvo; nu uzpostavom državnoga prava zemaljah ugarske krune, uzpostavljeno je i posebno državljanstvo u istih, koje mi zovemo državljanstvom ugarsko-hrvatskim [5]), i koje je različito

---

[1]) Unger: System str. 291.

[2]) Viditi ćemo kod §-a 33. gradj. zak., na koliko državljanstvo upliva na privatna prava.

[3]) §. 1. zak. članka I.: 1868. o nagodi, koju s jedne strane kraljevina Ugarska, sjedinjena s Erdeljem, s druge strane kraljevina Hrvatska i Slavonija, sklopiše za izravnanje postojavših izmedju njih državopravnih odnošajah.

[4]) §. 10. istoga zak. članka: Zajedničko je zakonodavstvo takodjer glede ustanovah o državljanstvu i domaćinstvu.

[5]) Ovaj izraz, kojemu se je s ugarske strane prigovaralo tvrdeći, da postoji samo „ugarsko državljanstvo“, odgovara pojmu državne za-

Digitized by Google

od državljanstva u ostalih zemljah Njegovoga Veličanstva, koje zovu austrijskim državljanstvom. [6]) Do danas nije još donešen sudjelovanjem hrvatsko-slavonskih zastupnikah zajednički zakon o državljanstvu u zemljah ugarske krune. [7]) S obzirom na to, kao i na neuporavljivost odnosnih ustanovah staroga ugarsko-hrvatskoga prava u oči novijimi zakoni priznane ravnopravnosti svih staležah [8]), s obzirom napokon na prihvaćeno načelo, da postojeći zakoni imadu ostati u krieposti, dok se ustavnim putem nepromjene, mi držimo, da ustanove gradjanskoga zakonika o načinu, kako se stiče i gubi ugarsko-hrvatsko državljanstvo u ovih kraljevinah, stoje još sveudilj u krieposti. [9])

---

jednice, kako je nagodbenim zakonom uglavljena medju Ugarskom i ovom kraljevinom, ter je već upotriebljen u zakonskih osnovah, koje je autonomna vlada predhodnom dozvolom Njegova Veličanstva predložila hrvatskomu saboru na ustavnu razpravu.

[6]) Austro-ugarskoga državljanstva, koje bi obuzelo obe države monarkije, neima.

[7]) Osnova je jur izradjena, ter je zemaljska vlada imala priliku izjaviti se o njoj, nu nije još predložena zajedničkomu saboru.

[8]) Po ugarsko-hrvatskom pravu dielile su se osobe s obzirom na državljanstvo: u državljane (indigenas, regnicolas intraneos) i tudjince (alienigenos, peregrinos). Državljanstvo pristoji djeci ugarskoga državljana, a može se steći: indigenatom, krieposti kojega je inozemni plemić uz ugarsko državljanstvo stekao i ugarsko plemstvo; na ini način, na primjer nastupom javne službe, obrta, kupnjom gradjanske nekretnine, desetgodišnjim boravkom itd. Tudjinci bili su izključeni od prava steći ugarsko plemstvo, posjedovati plemićko dobro u Ugarskoj, obnašati višju javnu službu, trgovati izim u vrieme sajma, ćerati obrt itd. Novijimi zakoni, naročito zakoni, izdanimi za neustavne uprave, odpadoše sva ova ograničenja pravne sposobnosti tudjinacah; naročito §. 14. patenta ob aviticitetu proglasio je slobodu steći nekretnine bez obzira na njihovo svojstvo; načelo, koje su prihvatili i zaključci konferencije Judexa curiae tako, da indigenat u gore navedenom ugarskom smislu neima više praktično, već samo publicističko znamenovanje. Jung: Darstellung des ungarischen Privatrechtes. Drugo izdanje, I. str. 23. i sliedeće. Putz: System des ungarischen Privatrechtes, str....78.

[9]) Imali smo jur priliku iztaknuti načelo, koje je u ovih kraljevinah obće priznano u oči dualističkoga ustrojstva monarkije (vidi str. 18. I. ovoga tumača): načelo, da svikolici austrijski zakoni i na-

Digitized by Google

2. Ugarsko-hrvatski državljan jest član ugarsko-hrvatske državne zajednice. U tom odnošaju podvrgnut je on državo-pravnom svojom osobnosti [10]) vlasti ugarskoga i hrvatskoga kralja. [11]) U starije doba bilo je i mješovitih podanikah (državljanah, sujets mixtes), to jest osobah, koje su bile članovi više državnih zadrugah. Današnje pravo nezna za njih. [12]) Od državljanstva valja razlikovati indigenat, koj se po austrijskom pravu [13]) sastoji u tom, da tudjinac uživa u javno- i privato-pravnom obziru jednaku pravnu sposobnost s državljanom, neprestajući biti članom druge državne zadruge, dakle tudjincem. Ovaj odnošaj neima danas praktične znamenitosti. [14])

---

redbe, dakle i oni, koji spadaju u kategoriju današnjih zajedničkih ugarsko-hrvatskih zakonah, imadu ostati u krieposti, dok se ustavnim putem nezamjene drugimi. Iz ovoga načela izvire mnjenje, koje mi zastupamo u tekstu o valjanosti ustanovah, s kojimi se bavimo. Tako je na pr. austrijski mjenbeni zakon i nakon državopravne nagode ostao u krieposti u ovih kraljevinah, akoprem je ista nagoda izrekla, da je mjenbeno zakonarstvo zajedničko. Tek uvedenjem novoga mjenbenoga zakona, stvorena na zajedničkom saboru sudjelovanjem zastupnikah ovih kraljevinah, prestala je valjanost austrijskoga mjenb. reda.

[10]) Karakteristički kriterij leži dakle u tom, da je tko „*državo-pravnom svojom osobnosti*“ podvrgnut državnoj vlasti, jer su joj *privatopravno* podvrgnuti i tudjinci (§. 34. grad. zak.). Ovako uči *Unger*: System I. str. 292. *Winiwarter*: I. str. 139. nedefinira državljanstva. *Stubenrauch* I. str. 147.: Državljani jesu one osobe, koje su vlasti austrijskoga vladara *trajno* podvrgnute.

[11]) Isti pojam valja dakako i za austrijsko državljanstvo, koje obuzima zemlje, zastupane u carevinskom vieću.

[12]) Vidi konvenciju medju bečkim, berlinskim i petrogradskim dvorom od 3. ožujka 1815. (*Michel*: Sammlung der neuesten auf das österr. Privatrecht sich beziehenden Gesetze und Verordnungen br. 51.).

[13]) Ob indigenatu ugarskom govorili smo kod opazke 8.

[14]) Ovaj odnošaj stoji u savezu s onimi starijimi zakonskimi ustanovami, koje su za stečenje stanovitih naročito plemićkih dobarah zahtjevali indigenat u austrijskom smislu rieči. U novije doba odustalo se je od ovoga zahtjeva. Vidi naredbu c. kr. ministarstva nutarniih poslovah od 28. veljače 1849. (d. z. l. br. 144.). Za Ugarsku i Hrvatsku patent ob aviticitetu (§. 14.).

Digitized by Google

3. Državljanstvo (ugarsko-hrvatsko u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, austrijsko u drugoj državi monarkije) stiče se rodjenjem od roditeljah, koji su ugarsko-hrvatski, odnosno austrijski državljani, i primanjem u odnosnu državnu svezu. O prvom načinu stečenja govori nazočni §., a o drugom §§-i 29., 30. 31. U pogledu stečenja državljanstva rodjenjem valja opaziti, da odlučuje svojstvo roditeljah, a ne mjesto, gdje se je tko rodio. [15]) Zakonito djete ugarsko-hrvatskoga državljana ili austrijskoga državljana steklo je ugarsko-hrvatsko, odnosno austrijsko državljanstvo bez obzira na mjesto, gdje se je rodilo, dakle i onda, ako se je rodilo u inozemstvu ili na otvorenu moru. Za zakonitu djecu uporava ovoga pravila nepruža težkoćah: jer tudjinka, koja podje za ugarsko-hrvatskoga ili austrijskoga podanika postane udajom ugarsko-hrvatskom, dotično austrijskom državljankom, a ako podje za tudjinca, gubi ugarsko-hrvatsko, dotično austrijsko državljanstvo tako, da su u obih slučajevih roditelji podanici jedne te iste države. [16])

Državljanstvo nezakonite djece ravna se usuprot po državljanstvu matere, na što upućuje izraz „rodjenje“ u §-u 28., kao i ustanova §. 165. gradj. zak., po kojoj djeca nezakonita nose prezime matere, a ne otca, napokon i ustanove obćinskih zakonah (austrijskoga i hrvatskoga), po kojih se obćinska zavičajnost nezakonite djece ravna po materi. [17]) Državljanstvo nestiče se ni posinjenjem, jer §. 28. govori o rodjenju, i jer dvorski dekret od 5. studenoga 1814. br. 1108. sbirke pravosudnih zakonah (Justiz-Gesetz-Sammlung) izrično propisuje, da se ravnopravnost posinjene djece sa djecom zakonitom, izrečena u §-u 183. gradj. zakonika, proteže samo na pravne odnošaje medju posiniteljem i posinkom,

[15]) Unger: I. str. 293. Winiwarter: I. str. 139. Stubenrauch: I. str. 148.

[16]) Unger, Winiwarter: Ibidem.

[17]) Vidi §. 9. zakonskoga članka XVI.: 1870. ob uredjenju obćinah, §. 2. austr. zakona o zavičajnosti (d. z. l. br. 105. ex 1865.).

Digitized by Google

a ne na druge povlasti, koje izviru iz političkih propisah. [18])

Prieporno je pitanje, da li nezakonito djete može steći državljanstvo legitimacijom nakon uzsljedivše ženitbe. Mi se slažemo sa Stubenrauchom, koj na to pitanje odgovara jestno, jer u tom slučaju izraz „rodjenje“ u §-u 28. nemože biti odlučan, i jer se legitimirana djeca smatraju po zakonu kao zakonita. [19])

Nahodnici, nadjeni na državnom teritoriju imadu se smatrati državljani analognom uporavom odpisa dvorskoga ratnoga vieća od 8. siečnja 1812., u smislu kojega se mladići primljeni u koj vojnički zavod smatraju kao austrijski državljani. [20])

§. 29.

Kako se zadobiva državljanstvo.

Tudjinci postaju državljanima austrijanskim ulazkom u javnu koju službu; preduzimanjem kakvoga obrta, na obavljanje kojega potrebna je uredna nastanjenost u zemlji; prebivanjem u ovih državah neprekidno za dovršenih deset godinah, ali pod uvietom, da tudjinac u sve to vrieme nije na se navukao nikakovu kazan (pedepsu, kaštigu) za koje god zločinstvo.

§. 30.

I bez preduzimanja kojega obrta ili zanata, i prije nego prodje deset godinah, može se iskati državljanstvo od oblastih političkih, i ove mogu ga dati, ali gledajući na imovinu, na sposobnost steći i na ćudoredno vladanje iskaoca.

§. 31.

Tko samo drži ili vremenito uživa koje posjedovanje, kuću ili zemljište; tko otvori koju trgovinu, fabriku, ili udioničtvuje u jednoj ili u drugoj, a nije nastanjen u kojoj god zemlji ovih državah, taj nezadobiva time državljanstva austrijanskoga.

1. Primanje u koju od dviuh državnih svezah, postojećih u monarkiji, može uzslieditі izrično, to jest podjeljenjem državljanstva (§. 30), ili

[18]) Stubenrauch: I. str. 149.
[19]) Stubenrauch: Ibidem.
[20]) Stuberauch: Ibidem.

Digitized by Google

mučeć, to jest takovimi djeli, s kojimi zakon spaja državljanstvo. Govorit ćemo ponajprije o drugom od navedenih načinah. Mučeć prima se tko u državnu svezu:

a) Ako nastupi pravu državnu službu, dakle službu, koju podjeluje vladaoc ili organi, koji su na to zakonom ovlašćeni. (Dvorski dekret od 15. travnja 1828. i dvorski dekret od 4 siečnja 1830. Michel Nr. 60.[1]) Nastupom obćinske službe, dostojanstva, na pr. dostojanstvo komornika [2]), ili službe, koju podjeljuju privatne osobe, makar i dotičnik položio prisegu u ruke državnih organah, na pr. nastupom službe šumsko-nadzornoga osoblja, osoblja namješćena kod državnih ili privatnih željeznicah itd. nestiče se državljanstvo. Ni nastupom vojničke službe [3]), kojoj je ravna služba oružnička [4]) nestiče se državljanstvo, a u financijalnu stražu mogu se primiti samo državljani. [5]) U zemljah, zastupanih u carevinskom vieću, stavljena je izvan krieposti ustanova gradjanskoga zakonika, krieposti koje se je sticalo državljanstvo nastupom državne službe, jer članak 3. temeljnoga državnoga zakona od 21. prosinca 1867. (d. z. l br. 142.) propisuje, da je primanje inozemacah u državnu službu ovisno o stečenju austrijskoga državljanstva.

b) Drugi način, kojim se po §-u 29. mučeć stiče državljanstvo, to jest tjeranjem obrta, koj zahtjeva, da dotičnik redovito stanuje u zemlji, stavljen je izvan krieposti cesarskom naredbom od 27. travnja 1860. (d. z. l. br. 108. [6])

---

[1]) Vidi br. 5. dodatka k o. gradj. zak. Pobliže o tom: Stubenrauch: I. str. 151.

[2]) Ibidem.

[3]) Vidi br. 6. i 7 dodatka k o. g. zak.

[4]) Po §-u 1. organičnoga zakona od 18. siečnja 1850. (d. z. l. br. 19.) oružničtvo jest sastavni dio c. kr. vojske. Ovaj odnošaj kr. ugarsko-hrvatskoga oružničtva nije ni u zadnje doba promienjen.

[5]) §. 5. propisah o ustrojstvu financijalne straže.

[6]) Prema tomu neimadu više praktične vriednosti dvorski dekreti navedeni pod br. 8. i 9. dodatka k o. g. z.

Digitized by Google

c) Inozemkinja dobiva državljanstvo ipso facto, to jest, a da joj se isto izrično nepodjeli, kada se udade za državljanina. [7])

d) Djeca inozemnoga kapitulanta, ako su primljena u koje austrijsko vojničko odgojilište, imadu se po glasu naredbe dvorskoga ratnoga vieća od 8. siečnja 1812. smatrati kao konskribirani ovozemci. [8])

e) Konačno i invalidi, odpušteni patentalnom ili pričuvnom izpravom, imadu se po glasu naredbe dvorskoga ratnoga vieća od 7. ožujka 1832.. smatrati ovozemci. [9])

Državljanstvo, koje je tko stekao na načine navedene pod a), c), d), e) proteže se na njegovu suprugu i maloljetnu djecu, jer ona sljede stališ otca, dotično supruga (§§. 92., 146. gradj. zakon. Usuprot djeca inozemca, koja su punoljetna u vrieme, kad je on stekao državljanstvo, nestiču ga zajedno s otcem. [10])

Nezakonita maloljetna djeca mienjaju državljanstvo s materom analogno ustanovam, po kojih se i obćinska njihova zavičajnost ravna po materi. [11])

---

[7]) Stubenrauch: I. str. 154.

[8]) Ibidem str. 154, 155.

[9]) Stubenrauch: I. str. 161. Unger: I. str. 296.

[10]) Vidi br. 12. dodatka k o. g. z.

[11]) §. 9. zakonskoga članka XVI.: 1870. ob uredjenju obćinah; §. 2. austr. zakona ob obćinskoj zavičajnosti od 3. prosinca 1863. (d. z. l. br. 105.). Unger: System I. u opazci 29. tvrdi, da se državljanstvo nezakonita maloljetnoga djeteta nemienja državljanstvom materinim, dakle po njegovu mnjenju ostalo bi nezakonito djete ugarsko-hrvatske ili austrijske državljanke ugarsko-hrvatskim, dotično austrijskim državljanom i onda, ako bi mati udajom za inozemca izgubila ugarsko-hrvatsko ili austrijsko državljanstvo. Ovo svoje mnjenje osniva Unger na tom, da nezakonita mati nevrši nad nezakonitim djetetom onu vlast, koju otac vrši nad zakonitim djetetom. Negledeć na to, da otčinska vlast nije, ili nije bar jedini razlog, s kojega zakonito djete sljedi državljanstvo otčevo, držimo da je Ungerovo mnienje baš izključeno ustanovami prije spomenutih zakonah, koji propisuju, da obćinsku zavičajnost može steći samo državljanin (§. 4. gore spomenutoga zak. članka, i §. 2. spomenutoga austrijskoga zakona o obć. zavičajnosti).

Digitized by Google

2. Izrično može se tko primiti u državnu svezu (naturalizacija) tim, što mu se državljanstvo podjeli, a to može uzslieditи nakon neprekidna desetgodišnjega prebivanja u državi (§. 29.), ili prije izmaka toga roka (§. 30.). U prvom slučaju steklo se je državljanstvo prema ustanovi §-a 29. mučeć, to jest bez izrična podjeljenja, nu dekret dvorske kancelarije od 1. ožujka 1833. br. 2597 [12]) naredjuje, da se i neprekinutim desetgodišnjem prebivanjem u državi dobiva državljanstvo onda samo, ako inozemac to dokaže kod političke zemaljske vlasti [13]), ter ako usljed dozvole te vlasti položi podložničku prisegu budi pred njom samom, budi pred nadležnom vlasti političkom, i ako o tom dobije izpravu vjerodajnu. K položenju prisege pako neima se inozemac pripustiti prije, nego se zemaljska vlast ne osvjedoči podpuno, da nije bio kaznjen radi zločinstva kakova, da se je svagda vladao mirno, zakonom i naredbam zakonitih vlastih primjereno, i da ponašanjem svojim nije nikada dao povoda sumnji ili temeljitoj tužbi. Pod istimi uvjeti mogu steći državljanstvo i inozemci, koji su u austrijskoj vojničkoj službi dovršili propisanu kapitulaciju (dekret dvorske kancelarije od 23. siečnja 1830.), i vojnički častnici, koji su kvitirali, pridržav ili nepridržav vojnički karakter (dvorski dekret od 29. rujna 1818. [14])

Desetgodišnjim prebivanjem u slobodnoj luci nestiče se državljanstvo (dvorski dekret od 7. veljače 1817. br. 1313. [15])

Ovaj način stečenja državljanstva ovisan je od prebivališta (redovito prebivalište, domicilium, ve-

[12]) Vidi br. 10. dodatka k o. g. z. Po glasu spomenutoga dvorskoga dekreta ustanove njegove neimadu djelovati natrag; toga radi tudjinci, koji su deset godinah neprekidno u državi stanovali smatrali su se državljani, ako nisu u roku od šest mjesecah izjavili, da nisu namjeravali steći državljanstva.

[13]) U Hrvatskoj kod zemaljske vlade, odjela za poslove nutarnje; u zemljah, zastupanih u carevinskom vieću, kod namjestničtvah.

[14]) Stubenrauch: I. str. 156.

[15]) Ibidem str. 157.

Digitized by Google

rum domicilium), koje valja razlikovati od samoga boravišta (Wohnort, Aufenthaltsort.[16]) Prebivalište je ono mjesto, u kojem se tko nastani, to jest ustanovi središte svoga poslovanja, središte privato-pravne svoje eksistencije [17]) namjerom, da će se ondje stalno baviti. [18]) Boravište je mjesto, u kojem se tko slučajno bavi, ili samo za njeko vrieme bez namjere nastaniti se stalno, na pr. za svojih naukah, u kupalištu da se lieči itd. §. 29. gradj zakonika zahtjeva prebivalište, i to s obzirom na iztaknuto državno zajedinstvo medju Ugarskom i Hrvatskom na kojem god mjestu teritorija i zemaljah ugarske krune. [19])

3. I prije izmaka deset godinah može se podjeliti državljanstvo (§. 30.). Molba ima se podnieti ministarstvu za nutarnje poslove [20]) (u Hrvatskoj kr. vladnomu odjelu za nutarnje poslove), koj će o molbi odlučiti; nu ako je molitelj bio osudjen kao nepovladjeni izseljenik, može mu se državljanstvo podjeliti samo previšnjom dozvolom Njegova Veličanstva. [21]) Molitelj

[16]) Gradj. zakonik spominje u §§-ih 70., 72., 107., 115., 276. boravište; u §§-ih 34., 92., 112., 134., 1420. prebivalište.

[17]) Unger: I. str. 300.

[18]) L. 7. Cod. de incolis X. 39.: Et in eodom loco singulos habere domicilium non ambigitur, ubi quis larem. rerumque ac fortunarum suarum summam constituit — unde rursus non sit decessurus, si nihil avocet, unde cum profectus est, peregrinari videtur: quo si rediit, peregrinari jam destitit. — Vidi Stubenrauch: I. str. 157. i §. 16. sudovnika od 20. studenoga 1852., §. 16. hrvatskoga a §. 17. dalmatinskoga. — Pojam, što smo ga u tekstu dali o prebivalištu, neizključuje, da se jedna te ista osoba suvremeno nastani na više miestah (§. 17. hrv.-slav. sudov., 18. dalm.); nu za stečenje državljanstva nuždno je desetgodišnje neprekidno prebivanje u državi. Prebivanje neprekida se časovitim, prelaznim boravljenjem na drugom mjestu.

[19]) Prema tomu, ako je inozemac bio nastanjen punih deset godinah u Pešti, ter se po tom nastani u Zagrebu i od zemaljske vlade traži, da mu se podjeli ugarsko-hrvatsko državljanstva, ima njegovoj se molbi zadovoljiti.

[20]) Naputak za političke oblasti od 14. travnja 1850. Stubenrauch: I. str. 157.

[21]) §. 21. patenta od 24. ožujka 1832. ob izseljivanju. Vidi br. 13. dodatka k o. g. z.

Digitized by Google

ima se izkazati ćudorednim ponašanjem i privrjednom sposobnosti [22]) kao i tim, da mu je koja občina u državi jur obećala, da će ga primiti u občinsku svezu. [23]) Za osobe, stojeće pod tutorstvom ili skrbničtvom, mogu državljanstvo moliti zakoniti njihovi zastupnici. [24]) Svetčanost kod primanja u državnu svezu sastoji se u tom, da se novi državljanin pozove pred političku oblast, koja će mu razložiti važnost zadobivene blagodati, zajamčiti zaštitu države kao svakomu urodjeniku, spomenuti mu dužnosti, koje kao državljanin preuzima, primiti od njega podaničku prisegu, izdati mu certifikat, ter o svem tom spisati zapisnik. [25]) Nedorasli nepolažu prisege [26]), a i ženske glave mogu se od položenje iste osloboditi. [27]) Na način, naveden u ovoj točki kao i u točki trećoj, može državljanstvo steći i opet

[22]) Dekret dvorske kancelarije od 30. siečnja 1824. (Sbirka pol. zakonah, knjiga 52. str. 25.).

[23]) Ministarska naredba od godine 1851, br. 26508.

[24]) Dekret dvorske kancelarije od 31. ožujka 1831. br. 7357. u sbirci dolnjo-austrijskih pol. zakonah, knjiga 13. str. 111. Stubenrauch: I. str. 158.

[25]) Isti dekret i Stubenrauch: Ibidem. Naredbom kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade odjela za nutarne poslove od 13. svibnja 1878. br. 8741. propisan je obrazac državljanske zakletve, koju imadu položiti oni, kojim se podieli ugarsko-hrvatsko državljanstvo (sbornik br. 30.) Obrazac zakletve glasi: Vi ćete se zakleti svemogućim bogom i obvezati na vaše poštenje i na vašu vjeru, da imate i da hoćete da budete od sada kao državljanin ove zemlje vjeran, poslušan i pokoran prejasnomu vladaru i gospodaru Franju Josipu I., cesaru austrijskomu, kralju českomu itd., apoštolskomu kralju kraljevine Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, kao Vašemu zakonitomu nasljednozemaljskomu vladaru i gospodaru, a poslie Njega nasljednikom njegovim, proizlazećim iz Njegove krvi i Njegova plemena; nadalje, da ćete obstojeće zakone strogo obdržavati i u obće sve dužnosti i obveze vjernoga podanika Njegova cesarskoga i kraljevskoga apoštolskoga Veličanstva točno izvršavati. Sve što mi je ovdje pročitano i što sam ja dobro razumio, hoću i moram vjerno obdržavati. Tako mi bog pomogao! Sliedi podpis zapriseženoga i potvrda oblasti, da je prisega položena.

[26]) Isti dekret.

[27]) Dekret dvorske kancelarije od 27. ožujka 1824. br. 12057. u sbirci tirolskih političkih zakonah kod Stubenraucha: I. str. 159.

Digitized by Google

ugarsko-hrvatski ili austrijski državljanin, koj se je redovitom dozvolom izselio (§. 22. pat. ob izseljivanju).

4. Za stečenje državljanstva nije potrebito, da se molitelj izkaže odpustom od državne sveze, u koju je dosele spadao, nu političke oblasti imadu takova molitelja upozoriti, neka taj odpust izposluje, da se ukloni štetnim posljedicam, koje bi ga mogle stići u pogledu njegove tražbe, da mu se izruči imetak ili baština. [28]) Nu od podanikah državah, s kojimi su sklopljeni državni ugovori (Cartelli) za izručenje vojničkih bjegunacah, ili osobah, koje se bjegom uklanjaju vojničkoj dužnosti, ima se zahtjevati privola, da se mogu izseliti [29]) (odpustnicu), ter bez takove neće im se podjeliti državljanstvo. [30]) Takova privola ima se naročito iskati od bavarskih [31]) i badenskih podanikah. [32])

Osobiti propisi postoje za turske podanike, koji bi željeli steći državljanstvo u ovoj monarkiji. Kod podjeljivanja ima se što opreznije postupati [33]), naročito u izpravi, koja posvjedočuje, da je turskomu podaniku državljanstvo podjeljeno, ima se navesti, da ista neima valjanosti u Turskoj [34]); dapače, pošto se je često zbilo, da su turski podanici samo prividno tražili austrijsko državljanstvo, ter s imetkom, stečenim u Austriji, povratili se u svoj zavičaj, ili na temelju stečena državljanstva tražili zaštitu austrijskoga poslanstva u Carigradu i c. kr. konzulatah, i tako izazivali suko-

[28]) Dekret dvorske kancelarije od 28. kolovoza 1817. (sbirka pol. zak. knjiga 45. str. 326.)

[29]) Dekret dvorske kancelarije od 1. ožujka 1832. br. 2550. (sbirka pravosudnih zakonah).

[30]) Dekret dvorske kancelarije od 10. prosinca 1830. br. 28519. i 18. kolovoza 1831. br. 18672. kod Stubenraucha: I. str. 159.

[31]) Dekret dvorske kancelarije od 15. ožujka 1835. br. 1014. Ibidem str. 160.

[32]) Dekret dvorske komore od 12. veljače 1807. br. 4329., kod Stubenraucha: I. str. 160.

[33]) Dekret dvorski od 12. veljače 1807. br. 4239. Stubenrauch: I. str. 160.

[34]) Dekret dvorske komore od 28. srpnja 1806. (Kropačekova sbirka, knjiga 21. str. 467. lit. f.).

Digitized by Google

bah s turskimi oblastmi, ima se turskomu podaniku podjeliti državljanstvo samo uz primjerenu kauciju, koja ide na korist erara, ako bez dozvole bude izbivao [35]), i uz dokaz, da je svoju ženu i djecu u monarkiji jur nastanio. [36]) Turskim podanikom, koji nisu vjere muhamedanske, može se podjeliti državljanstvo samo nakon predhodna sporuzumka s ministarstvom vanjskih posalah, ter im se ima priobćiti, da povratkom u Tursku gube svojstvo austrijskoga državljanina, dosljedno da neće tamo uživati onih sloboštinah i zaštite, koju na temelju državnih ugovorah, sklopljenih s otomanskom portom, uživaju državljani ove monarkije. [37]) Pripadnici sjedinjenih amerikanskih državah, koji su neprekidno deset godinah prebivali u austro-ugarskoj monarkiji i koji su u to vrieme stekli državljanstvo u monarkiji, smatrat će se kao takovi u sjedinjenih državah. [38])

5. §. 31. gradj. zakonika neima se smatrati samostalnom ustanovom, nego kao razjasnjenje §-a 29., dosljedno nemogu se iz njega izvoditi argumenta a contrario. Nemože se dakle iz riečih §-a 29.: „tko samo drži, ili vremenito uživa posjedovanje kuću ili zemljište ... nezadobiva tim državljanstva“ ... izvoditi, da je onaj, koj je vlastnik kuće ili zemljišta, tim državljanstvo zadobio. [39])

§. 32.

Kako se gubi državljanstvo.

Kako se gubi državljanstvo izseljenjem ili udajom državljanke za inozemca, ustanovljuju zakoni ob izseljenju.

---

[35]) Ibidem lit. g.

[36]) Ibidem lit. b.

[37]) Dekret dvorske kancelarije od 30. studenoga 1815. (sbirka pol. zakonah, knjiga 43. str. 372.); od 10. travnja 1834. (Ibidem knjiga 62. str. 98.).

[38]) Zakonski članak (XLIII.: 1871.) zajedničkoga hrvatsko-ug. sabora, o državnom ugovoru, sklopljenu dne 20. rujna sa sjedinjenimi državami amerikanskimi u predmetu uredjenja državljanstva izseljenikah (sbornik br. 67.). Za zemlje, zastupane u carevinskom vieću državni ugovor istoga datuma (d. z. l. br. 72. ex 1871.).

[39]) Winiwarter: I. str. 145.

Digitized by Google

1. Državljanstvo gubi se izseljenjem. Izseljenje normira patent od 24. ožujka 1832. [1]), koj je proglašen i za c. i kr. vojsku (dekret dvorskoga ratnoga vieća od 18. studenoga 1846. [2]) Po ustanovah spomenutoga patenta smatra se izseljenikom onaj ugarsko-hrvatski ili austrijski podložnik, koj otidje u inostranu koju državu s nakanom, da se neće vratiti natrag (§. 1.) Izseljenje je zakonito ili nepovlašteno (nepovladjeno). Izseljenje je zakonito, ako uzsljedi nakon dozvoljena odpusta iz ugarsko-hrvatske ili austrijske države sveze (§. 2.) Ova se dozvola ima zaiskati kod političke oblasti prve molbe, pod koju spada mjesto, gdje molitelj prebiva. Molitelj ima u pravilu dokazati, da je on sam i da su članovi njegove obitelji, koje kani sobom povesti, zadovoljili vojničkoj dužnosti. (§. 3.—5.). Nije nuždno dokazati, da je tudja država obrekla molitelju, da će ga primiti u državnu svezu. [3]) Oni, koji su se izselili dozvolom, gube svojstvo ugarsko-hrvatskoga ili austrijskoga državljanina, i smatraju se u svih privato-pravnih i političkih odnošajih kao tudjinci. Kao nepovladjeni izseljenici imadu se smatrati oni, koji bez spomenute dozvole otidju u inozemstvo, s nakanom budi naročito izjavljenom, budi konkludentnimi djeli očitovanom, da se neće više povratiti (§. 6.). Kao čini, kojimi se očituje nakana izseljenja, navodi zakon u §-u 7.: a) Kad tko primi inozemno državljanstvo, ili službu inozemnu, budi gradjansku budi vojenu. b) Kad tkó stupi u koj inozemni vjerozakonski zavod, ili u ma koju skupštinu postojeću izvan države, koja zahtjeva, da je glavom prisutan. c) Kad tko pet godinah neprekidno boravi u inozemstvu, neimajući ondje ni dobarah, ni zavodah za

[1]) Vidi dodatak k o. g. z. br. 13. §§-e patenta citirati ćemo u tekstu.

[2]) Sbirka vojničkih zakonah br. 52. Stubenrauch: I. str. 162.

[3]) Iznimno zahtjeva se to obećanje za one, koji se kane seliti u Bavarsku (dekret dvorske kancelarije od 17. lipnja i 8. prosinca 1831. u sbirci političkih zakonah, knjiga 69. str. 131.). Od onih, koji hoće da se sele u kraljevinu Virtemberžku, valja zahtjevati očitovanje, da će tečajem godine danah doći pred ovodržavni sud, ako budu tuženi; a od mužkih izseljenikah, da neće godinu danah služiti proti monarkiji.

Digitized by Google

trgovinu ili obrtnost, ako bude sa sobom poveo i obitelj, ili svukoliku imovinu, ili dio iste, ili ju bude napokon prodao bud prije, bud kasnije. Petgodišnja odsutnost ima se računati od dana, kojega se je nepovladjeno odselio, ili kojega je dospio putni list. [4]) d) Kad je tko odsutan deset godinah, ako neima uvjetah navedenih u predidućoj točki c [5]) I ova odsutnost ima se računati na isti način, kao i ona prije spomenuta. e) Kad se tko nepokori pozivu, što ga u osobitih slučajevih radi povratka u koju od državah monarkije izdadu dotične zemaljske vlasti budi izrokom obćenitim, odnosećim se na stanovite tudje države, budi dekretom osobnim i proglašenim, uz naredjenje zapornoga roka i uz prietnju posljedicah, sadržanih u ovom zakonu. U tom obziru neima razlike izmedju odsutnosti povladjene i nepovladjene (§. 7. i 8. pat. ob izseljivanju). Koji se izsele bez dozvole i proti kojim se bude izreklo, da su krivi nepovladjenu izseljenju, gube: a) pravo državljanstva i podvrgnuti su svim zakonitim posljedicam, koje odtuda izviru; b) gube čin (rang) i preimućtva, koja su posjedovali u dotičnih

[4]) Ove ustanove neimadu se uporavljati na izseljenike u države, s kojimi su uglavljeni državni ugovori o slobodnoj seobi. Takovi ugovori postoje s Badenom (od 24. listopada 1806., sbirka pol. zak., knjiga 27. str. 171.). s Bavarskom (od 12. studenoga 1807., ibidem, knjiga 29. str. 139.), sa Saksonskom (ministarska naredba od 21. studenoga 1852. (d. z. l. br. 236.), s Pruskom i Ruskom kriepošću jur spomenute konvencije od 3. svibnja 1815. S Pruskom ugovoreno je napose dne 30. rujna 1849. (d. z. l. br. 3.), da će svaka od ugovarajućih državah na predlog druge primiti opet u državnu svezu one svoje državljane, koji su doduše izseljenjem izgubili državljanstvo u državi, iz koje su se izselili, nu koji ga nisu još stekli po zakonih zemlje, u koju su se uselili. Stubenrauch: I. str. 163. opazka**. U novije doba sklopile su obe države monarkije dne 7. prosinca 1875. ugovor sa savezom švajcarskim u pogledu naseljivanja (zak. članak XVII.: 1876. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga sabora ob uzakonjenju ugovora, sklopljena dne 7. prosinca 1875. sa savezom švajcarskim u pogledu naseljivanja. Sbornik br. 57.) Za zemlje, zastupane u carevinskom vieću, uzakonjen je isti ugovor zakonom od 12. prosinca 1875. (drž. zak. list br. 70. ex 1876.).

[5]) Ni ova ustanova neimade se uporavljivati na izseljenike u tudje države, s kojimi je sklopljen ugovor o seobi. (§. 8. ob izseljivanju).

Digitized by Google

državah monarkije, i imadu se izbrisati iz maticah staliških, sveučilištnih i licejskih; c) izjavljuju se za nesposobne u zemljah, za koje je ovaj zakon izdan, steći ili odtudjiti vlastničtvo pod naslovom kojim mu drago. A i svaka oporučna naredba, učinjena odprije, postaje nevaljana u obziru imetka, koj se nalazi u ovih zemljah. Nasljedstva, na koja bi isti zvani bili, budi oporukom budi zakonom, prelaze na one osobe, koje u pomanjkanju njihovu imadu pravo na ista kao zakoniti nasliednici ostavnika, budi po oporučnom nasljedovanju, ili pak po pravu ošastnosti (§. 10.). Imetak osobah, koje su se nepovladjeno izselile, uzima se za života njihova svakako pod sekvestar, nego bez povrjede pravah i dugovah, i bez povrjede prava na obskrbu, koju je izseljenik dužan davati (§. 11.). Ako od takovih izseljenikah ima djece, koja prebivaju u državi, daje im se za života izseljivših se roditeljah iz dohodakah imetka, uzeta pod sekvestar samo uzdržavanje primjereno stališu njihovu (§. 12.). U jednom i u drugom slučaju smatraju se stalni čisti dohodci narasli medjutim kao priraštaj imetka; ulažu se što bolje plodonosno s dovoljnom sigurnosti i drže se kao glavnica pod sekvestrom (§. 13.). Poslje naravske smrti takovih izseljenikah izdaje se imetak bivši pod sekvestrom, zakonitim njihovim nasljednikom (§. 14.). Samo u slučajevih dostojnih osobita obzira, ako nepovladjeni izseljenik ima djece, koja u državi prebivaju, može se na predlog oblastih izhoditi milost Njegova Veličanstva, da se istoj izda sekvestrirani imetak. — Djeca nepovladjena izseljenika, ako i s njime prebivaju u inozemstvu, negube državljanstva, već im se isto pridržava punih deset godinah nakon postignute punoljetnosti, dok im otac živi; godinu danah poslie njegove smrti, ako je umro prije izmaka spomenutih deset godinah, a tri godine poslie postignute punoljetnosti, ako je otac umro prije, nego li postadoše punoljetnimi. Djeca nepovladjena izseljenika, koja se unutar spomenutih rokovah povrate u državu i formalno očituju, da će se u istoj nastaniti,

Digitized by Google

stupaju u uživanje svih pravah, skopčanih s državljanstvom (§. 16.). Ovu blagodat dozvoljuje zakon ob izseljivanju i djeci onoga državljanina, koj prebiva u ovih zemljah, ali je djecu svoju poslao u inozemstvo, da tamo prebivaju, ako ondje budu ostala do smrti otčeve (§. 17.). Oni, o kojih se govori u prididućih dvih paragrafih, smatraju se kao inostranci, a ne kao nepovladjeni izseljenici, ako zadobe državljanstvo u inozemstvu, ili ako se u ustanovljenih rokovih neposluže pravi, koja su im priuzdržana (§. 18.). O njih može se reći, da su se mučeć državljanstva odrekli. [6]) Ženske glave, koje uživaju pravo državljansko, i koje se udadu za inostranca, gube tim, buduć da prelaze u stališ supruga svoga (§. 92. gradj. zak.) svojstvo ug.-hrvatskih ili austrijskih državljankah (§. 19.). Ako obudove, mogu državljanstvo opet zadobit, kao i druge inostranke (§. 20.). Osobe, koje su se izselile dozvolom ili nepovladjeno, a po tom i opet zadobe državljanstvo, mogu se istim poslužiti napram trećim osobam samo onda, ako zadovolje propisanim uvjetom, i samo u obziru onih pravah, koja su kasnije stekli (§. 23. [7])

2. Ustanove patenta ob izseljivanju, koje smo naveli u točki prididućoj, preinačene su dielom novijimi zakoni. Tako propisuje §. 55. zak. članka XL.: 1868. ugarsko-hrvatskoga sabora ob obranbenoj sili [8]), da dozvolu izseliti se onim, koji stoje pod dužnosti linijske ili pričuvne službe, podjeljuje zajednički ministar rata; domobrancu pako ministar za zemaljsku obranu. Nu momku, koj je podvrgnut službi linijskoj, može se

[6]) Stubenrauch: I. str. 156.

[7]) Prema tomu nepovladjeni izseljenik pored kasnije stečene rehabilitacije neima prava na onaj nasljedni dio, koj je u smislu §. 10. patenta ob izseljivanju stekao drugi nasljednik. Stubenrauch: I. str. 166.

[8]) Istovjetni obranbeni zakon postoji i u zemljah, zastupanih u carevinskom vieću (zakon ob obranbenoj sili od 5. prosinca 1868. d. z l. br. 151.).

Digitized by Google

upitna dozvola podjeliti samo onda, ako kane izseliti se i otac i mati njegova. Dotičnik, ako se poslje neizseli, imade naknadno zadovoljiti vojničkoj dužnosti, prekinutoj odpustom njegovim. Za vrieme rata nije slobodno dati dozvole za izselitbu nikomu, koj je u svezi sa stalnom vojskom (ratnom mornaricom), ili s domobranstvom. U zemljah, zastupanih u carevinskom vieću, naredjuje članak 4. temeljnoga državnoga zakona od 21. prosinca 1867. (d. z. l. br. 142.), da sloboda izseliti se nije od strane države ograničena, nego vojničkom dužnošću. Prema tomu c. kr. namjestničtvo za dolnju Austriju izreklo je okružnicom od 1. srpnja 1868. br. 20411., da se osobe, podvržene vojničkoj dužnosti, koje se nepovladjeno izsele, imadu kazniti po ustanovah §§-ah 42.—47. obranbenoga zakona, a ne po ustanovah patenta ob izseljivanju. Pošto u ovih kraljevinah nepostoji zakon, koj bi poput gore spomenutoga temeljnoga zakona austrijskoga izrekao slobodu seobe, ograničiv tu slobodu jedino vojničkom dužnosti, to mi držimo, da se proti nepovladjenu izseljeniku, koj je podvržen vojničkoj dužnosti, imade u ovih kraljevinah uz kazne odredjene §§-i 42. i 45. obranbenoga zakona [9]), postupati po ustanovah patenta ob izseljivanju.

Ustanove spomenutega patenta, sadržane u §§-ih 24., 25., 31.—39., koje se tiču nezakonita odsuća,

[9]) Evo tih ustanovah: §. 42. Svaki momak podvržen stavnji od onih dobnih razredah, koji su držani doći na prvu buduću stavnju redovitu, ima se mjeseca studenoga prediduće godine pismeno ili ustmeno prijaviti kod obćinskoga načelnika onoga mjesta, gdje mu je zavičaj ili boravište, da se popiše, i ako propusti to učiniti, a nije bio obustavljen od toga zaprekom zanj neodoljivom, imati će se za to bez obzira na dalji zakoniti postupak kazniti novčanom globom do 100 for., ako globe nije kadar platiti, zatvorom do 20 danah. Novčane globe teku u ubožku zakladu one obćine, gdje mu je boravište. §. 45. Onaj u 1., 2. ili 3. dobni razred spadajući, stavnoj dužnosti podvrženi momak, koj bez dozvole kakovo putovanje u inozemstvo poduzme, za koje se po propisih putnih listovah dozvola iziskuje, pa se tim stavnji uklanja, gubiva prednosti stavljanja po dobnom razredu i žriebu. §. 47. Tko je dužan doći pred stavnu komisiju, pak bez dovoljna razloga izostane,

Digitized by Google

stoje još sveudilj u krieposti i u zemljah, zastupanih u carevinskom vieću.

§. 33.

Prava tudjinacah.

Tudjinci imaju u obće jednaka gradjanska prava i obveze kao i tuzemci, ako za uživanje tih pravah neište se izriekom vlastitost državljanina. Takodjer moraju tudjinci, ako će jednako pravo da uživaju s tuzemci, dokazati u dvojbenih slučajevih, da i država, u koju spadaju, postupa u pravu, o kojem je govor, s državljani austrijanskimi kao sa svojimi vlastitimi.

1. §. 33. izriče načelo, usvojeno od svih novijih zakonarstvah, da su u pravilu tudjinci u privato-pravnom obziru ravnopravni s državljani. [1]) Nu za ovu ravnopravnost tudjinacah s državljani zahtjeva se u dvojbenih slučajevih dokaz o tom, da i država, ka kojoj pripada tudjinac, nepostupa u privato-pravnih pitanjih s tudjinci drugačije, nego li s vlastitimi dr-

smatrati će se kao bjegunac, a koj ga je pri tom znajuć podpomagao, kao sukrivac, ter kao takav podpada kaznenomu postupku, dole naznačenomu. Bjegunac biti će stavljen ureda radi; onaj, koj obnadjen bude, da je sposoban za službu, imati će, ako se pri iztrazi, vodjenoj o tom, neuzmogne opravdati, zašto je izostao, pak ako je dobrovoljno došao, godinu danah služiti preko zakonitoga, za liniju propisana službena roka; dvie pako godine, ako nije došao dobrovoljno; ako li obnadjeno bude, da je za službu nesposoban, ima se kazniti zatvorom do tri mjeseca danah. Ako je u ovom slučaju bjegunac prevalio jurve 36. godinu života (§§. 16 i 33.), i ako neuzmogne dokazati, da je već onda za službu nesposoban bio, kad je u prvi razred stupio, kazniti će se zatvorom do 6 mjesecih. — Netreba nam spomenuti, da se navadjajući ustanove zajedničkih zakonah nedržimo ovlaštenimi išta mienjati na njihovoj nehrvatskoj redakciji. Hrvatski tekst tih zakonah imade se smatrati autentičnim (§. 60. zakona o nagodi s Ugarskom).

[1]) Prema toma može tudjinac steći u naših državah vlastničtvo na nekretnine, može nasljedovati ab intestato ili iz oporuke, može tužiti državljana ili tudjinca pred ovozemnim sudom, u stečaju uživa jednaka prava s vjerovnici, koji su državljani, može tjerati obrt, trgovinu (iznimno nesmije kućariti). Ustanove §§. 192., 284. gradj. zak., po kojih je tudjinac izključen od tutorstva i skrbničtva, nemogu se smatrati kao ograničenje pravne njegove sposobnosti.

Digitized by Google

žavljani, [2]) Naš zakonik usvaja dakle princip tako zvanoga formalnoga reciprociteta, koj valja lučiti od načela materijalnoga reciprociteta, po kojem se s tudjincem u stanovitoj državi postupa onako, kako se s podanikom te države postupa u onoj, ka kojoj pripada tudjinac. Po formalnom principu reciprociteta nije nuždno, da se austrijskomu državljaninu ili hrvatskomu pripadniku priznavaju u tudjoj državi ona privatna prava, koja mu pristoje po domaćih zakonih, već bit će tomu načelu zadovoljeno, ako tudja država s našim državljanom postupa onako, kako sa svojim pripadnikom, dosljedno, ako se u tudjoj zemlji steže privato-pravna ili djelotvorna sposobnost njezinih pripadnikah ustanovami, koje su našim zakonom nepoznate, uživàti će pored toga tudjinac u ovih zemljah sva prava, koja domaći naši zakoni priznavaju državljanu. [3]) Nu ako bi tudja država zapostavljala tudjince prema vlastitim podanikom, onda valja i u ovih državah uzvratiti taj postupak (retorzija [4]).

2. Rekli smo, da naš zakon zahtjeva u dvojbenih slučajevih dokaz o ravnopravnosti naših državljanah s državljani tudje države. O toj ravnopravnosti neće nastati dvojba, ako bi domaći zakoni propisali način,

---

[2]) Nebude li taj dokaz polučen, onda nastane retorzija, o kojoj kasnije; vidi naročito opazku 4.

[3]) Prema ovomu načelu državljanka zemlje, u kojoj postoji uredba spolnoga tutorstva, može se, ako je po zakonih njezina zavičaja punoljetna, u ovih zemljah pravnovaljano obvezati i bez intervencije tutorstva, jer je našemu zakonu uredba spolnoga tutorstva nepoznata.

[4]) Toga radi turski podanici nemogu u ovih državah steći vlastničtva na nekretnine, jer su u Turskoj tudjinci od toga prava izključeni. Zato, ako koja država zahtjeva stanovitu daću (census haereditarius, gabella haereditaria, detractus realis) od baštine, koju će tudjinac ponieti sobom, zahtjevati će se ista daća od njezina pripadnika za baštinu, koju je stekao u ovih zemljah. Ako u kojoj državi postoji jus albinagii, droit d'aubaine, vršiti će ga i naša država prema pripadniku prve. Jus albinagii sastoji u pravu erara, prisvojiti si kao stvar nullius ostavinu tudjinca. itd.

Digitized by Google

kako da se postupa s pripadnikom tudje države [5]), ili ako je notorno, da država, ka kojoj tudjinac pripada, u privato-pravnom obziru nečini razlike medju pripadnikom svojim i tudjincem. [6]) U svih drugih slučajevih valja da se ta ravnopravnost dokaže. Tumačitelji gradjanskoga zakonika nisu složni o načelih, po kojih se taj dokaz ima izvesti. Stubenrauch uči [7]), da se upitna ravnopravnost, bude li u parnici zaniekana, ima dokazati kako svaka druga okolnost čina, po onoj stranci, koja ju je uztvrdila. Dosljedno tomu nazoru drži Stubenrauch, da notorietet neoslobadja dužnosti dokaza, da usuprot izrično ili mučeće priznanje tvori dokaz, jer se notorietet nepriznaje u postupovnih naših zakonih kao dokazno sredstvo, dočim izpovjedka tvori dokazno sredstvo. Nu mi neoklevamo pridružiti se mnienju Ungerovu [8]), koj uči, da sudac, kojemu je u dvojbi konštatovati tu ravnopravnost, nije strogo vezan na postupovne propise, već se može slobodnije kretati, naročito pobrinuti se i sam za to, da se nabave potrebita dokazala. I zaista u pitanju, kojim se bavimo, radi se o dokazu prava, koje postoji u stanovitoj tudjoj zemlji, ter bi bilo neumjestno uvrstiti to pravo u kategoriju jednostavnih faktičnih okolnostih. Puno umjestnije uporaviti će se na dokaz tudjega prava ustanove, koje se obćenito priznavaju za dokaz običajnoga prava. Prema tomu priznati će se notorietetu svakako dokazna moć, dočim se neće ta moć priznati izpovjedci stranke,

[5]) Ovakovi propisi postoje u pogledu postupka s inostranimi vjerovnici (§. 7. stečajnoga reda za Hrvatsku), u pogledu sposobnosti, steći nekretnine u tudjih državah, eksportacije imovine, naročito nasljedstvah. Vidi Winiwarter: Handbuch der nachträglichen Verordnungen zum a. b. G. B. knjiga I. str. 119.—144. i Michel: str. 46.—69. Ob izvršbi osudah tudjih oblastih, vidi moj „Ovršni postupak, razložen na temelju zakonah i naredabah, postojećih u Hrvatskoj i Slavoniji“ str. 18.

[6]) Unger: I. str. 306. Zeiller: I. str. 145. Winiwarter: I. str. 158.

[7]) Stubenrauch: I. str. 168.

[8]) Unger: System I. str. 306.—307.

Digitized by Google

jer sudac ima suditi po zakonih, koji u istinu postoje u tudjoj državi, a ne po zakonih, o kojih stranka navodi, da postoje. U pogledu načina [9]), kojim će se izvesti upitni dokaz, opaziti nam je, da će se dokaz najlasnije i najpouzdanije izvesti predloženjem inozemnoga zakona, ili uredovnom svjedočbom; ima dapače slučajevah, u kojih postojeći propisi izrično zahtjevaju, da se predloži vjerodostojna svjedočba, da i tudja oblast u sličnih slučajevih priznaje našim državljanom jednako pravo, kao i svojim urodjenikom. [10])

§. 34.

Sposobnost osobna tudjinacah preduzimati pravne poslove prosudjuje se u obće polag zakonah mjesta, pod kojimi tudjinac po svojemu prebivalištu, ili ako neima pravoga prebivališta, po svojemu rodjenju kao podanik stoji; samo ako za pojedine slučajeve u zakonu nije drugo što naredjeno.

1. Pravna i djelotvorna sposobnost tudjinca [1]) ima se u pravilu presuditi po zakonih države [2]), kojoj je tudjinac podvrgnut državno-pravnom svojom osobnosti, dakle zemlje, koje je on državljanin. [3]) Ovo se mnjenje

[9]) Čitaj: Haimerl: Ueber den Beweis ausländischer Gesetze als Beitrag zur Erklärung des §. 104. der allgemeinen Gesetzordnung, u Zeitschrift für österr. Rechtsg. Knjiga II. str. 281. Ovo pitanje spada u procesualno pravo.

[10]) Dvorski dekret od 14. kolovoza 1786. br. 572., sbirka sudb. zakonah; dvorski dekret od 13. listopada 1815. br. 1180. ibidem, i drugi kod Stubenraucha: I. str. 169. U pogledu ostavinah francezkih podanikah u Austriji vidi državni ugovor od 11. prosinca 1866. (d. z. l. br. 168. i br. 136. sbornika), uslied kojega je izvan krieposti stavljena ministarska naredba od 25. veljače 1861. br. 1823.

[1]) Riečju „tudjinac“ neoznačuje se u ovom paragrafu samo podanik tudje države, već i tuzemni državljanin, koj je pripadnik zemlje, imajuće partikularno privatno pravo. Prema tomu pravna sposobnost ugarskoga pripadnika u Hrvatskoj presuditi će se po zakonih ugarskih i obratno.

[2]) Rieči „država“, „državljanin“ valja u ovom §-u uzeti u širjem smislu, navedenom u §-u 4., u kojem se pod državom razumjeva zemlja sa partikularnim privatnim pravom makar i bila cielokupni dio druge države, a pod državljaninom pripadnik takove zemlje.

[3]) Winiwarter: I. str. 157. Stubenrauch: I. str. 170. Taglioni: Comentario I. str. 64. Basevi: Annotazioni str. 38.

Digitized by Google

osniva na izrazu „podanik“, koj se upotriebljuje u §-u 34., izraz, kojim naš zakonik označuje podčinjenje državno-pravne, a ne privatno-pravne osobnosti, opravdano je nadalje ustanovom §. 4. gradj. zak., po kojoj se pravna i djelotvorna sposobnost pripadnika zemlje, u kojoj stoji u krieposti gradjanski zakonik, presudjuje po tom zakoniku. [4]) Naš paragraf govori doduše o „prebivalištu“ i „rodjenju“ tudjinca, nu ovi izrazi nemogu po našem sudu preinačiti gore iztaknuta od zakonika usvojena znamenovanja rieči „podanik“. [5])

Dogodi li se slučaj, da tko nebude podanikom nijedne države, jer je na pr. državljanstvo u svojoj domovini izgubio izselenjem, a nije ga stekao u drugoj kojoj državi, onda bi valjalo analognom uporavom ustanovah §-a 34., naglašujućih prebivalište i rodjenje tudjinca, uporaviti zakone njegova prebivališta, a kad nebi imao ni prebivališta, odlučili bi zakoni otčeva prebivališta u vrieme njegova rodjenja. [6]) Kad nebi se dalo ustanoviti ni otčevo prebivalište, kao na primjer kod skitalicah i ciganah, onda moralo bi biti mjerodavno pravo svakdašnjega njegova boravišta. [7])

Što smo rekli o fizičnih osobah, valja i za osobe jurističke, to jest, ako tudja zemlja priznaje ovodrža-

Contra Unger: System I. str. 164., koj uči u suglasju sa Savigny-em System VIII. str. 97. i sljedeće, gdje je upitno mnienje svestrano obrazloženo, da se pravna i djelotvorna sposobnost ima presudjivati po zakonih prebivališta tudjinca. Rieč „podanik“ u §-u 34. nesmeta ga u tom shvaćanju, jer on razlikuje državno-pravnu i privatno-pravnu osobnost, da tako reknemo državno-pravno i privatno-pravno državljanstvo, ter tvrdi, da je u §-u 34. govor u drugom a ne o prvom. Prije Ungera izrazio je isto mnjenje Schuster: I. str. 414., 415.

[4]) Čitaj obrazložbu §-a 4. u ovom tumaču.

[5]) Stubenrauch: I. str. 170. tvrdi, da je zakonodavac upotrebio rieč „prebivalište“ i „rodjenje“ za to, jer oba ova momenta obično odlučuju o državljanstvu. Proti ovoj argumentaciji Unger: I. str. 165., opazka 4.

[6]) Svi tumačitelji gradjanskoga zakonika uzimaju složno, da se pod izrazom „rodjenje“ u ovom paragrafu kao i u §-u 28. nerazumieva mjesto rodjenja, već porieklo dotičnika.

[7]) Unger: I. str. 166.

Digitized by Google

vnim juističkim osobam pravnu sposobnost u onom obsegu, u kojem ju priznaje vlastitim, onda valja juističkim osobam one zemlje priznati u ovoj državi pravnu sposobnost, koja juističkim osobam pristoji po naših zakonih. [8]) Iz toga sljedi, da tudjim juističkim osobam nepristoje u ovoj državi osobite povelje, koje uživaju u svojoj zemlji. [9])

2. Od pravila, navedena u predidućoj točki, da se, to jest pravna i djelotvorna sposobnost tudjinca, prosudjuje po zakonih države, koje je on podanik, ima iznimakah. Amo spadaju:

a) ustanova §-a 16. gradj. zak., po kojoj nevoljničtvo i robstvo nije dopušteno u zemljah, u kojih stoji u krieposti gradjanski zakonik [10]);
b) monogamija postoji u ovih zemljah kriepošću absolutnoga zakona, ter će se za to sposobnost sklopiti brak podanika države, u kojoj je dozvoljena poligamija, presuditi po zakonih ove zemlje, to jest neće mu se dopustiti, da sklopi drugi brak;
c) uredba gradjanske smrti nije poznata našemu zakoniku, dosljedno podaniku države, koj je po njezinih zakonih proglašen gradjansko mrtvim, priznati će se u ovih zemljah pravna sposobnost;
d) sposobnost tudjinca praviti oporuku, na koliko se oporučne naredbe odnose na nekretnine, ležeće, u teritoriju, u kojem stoji u krieposti gradj. zakonik, presudjuje se po tom zakoniku, a ne po zakonih zemlje, ka kojoj tudjinac pripada kao podanik (§. 300. gradj. zak.). Po gradjanskom zakoniku presuditi će se u spomenutom slučaju i sposobnost nasljedovat ab intestato ili iz oporuke [11]);

[8]) Ovo stoji u pravilu, nu bit će najshodnije ovo pitanje rješiti od slučaja do slučaja. Tako na pr. tudjemu fiskusu nepristoje u ovoj državi prava, koja pristoje državnomu fiskusu. Savigny: VIII. str. 164.

[9]) Unger: I. str. 165., opazka 5.

[10]) Vidi obrazložbu §-a 16. u ovom tumaču.

[11]) Unger: System I. str. 202., opazka 167., koj da opravda uporavu obćenito glaseće ustanove §-a 300. gradj. zakonika na na-

Digitized by Google

e) ograničenja pravne sposobnosti, koju zakoni tudje zemlje izriču radi razlike vjeroizpovjesti, neće u ovih zemljah stezati pravne sposobnosti podanika one zemlje [12]);

f) ograničenja pravne sposobnosti radi nepovladjena izselenja valjaju samo u državi, iz koje se je tudjinac nepovlastno izselio, ter će se zato pravna sposobnost takova emigranta presuditi po naših zakonih [13]);

g) mjenbena sposobnost inozemca ima se u pravilu presuditi po zakonih one države, kojoj mjenbeni obvezanik pripada kao podanik; nu ako je inostranac po zakonih svoje domovine mjenbeno nesposoban, njegova se mjenbena sposobnost presudjuje po zakonih ovih zemaljah, ako je u njih uzeo na se mjenbenu obvezu. [14])

Tumačitelji gradjanskoga zakonika navode medju timi iznimkami i §. 51. gradj. zakonika [15]), nu taj §. naredjuje jedino, da se maloljetnomu tudjincu, koj bi hotio, da se u ovih državah oženi, ima imenovati curator ad hoc, ako nebi mogao doprinieti privole za-

---

sljedno pravo tudjinacah, navodi dvorski dekret od 22. srpnja 1812. (sbirka pravosudnih zakonah br. 997.), u kojem se medju ostalim naročito veli, da su austrijski sudovi nadležni razpraviti ostavinu tudjinca u podpunom obsegu, dosljedno, da imadu prosuditi i prava svih učestnikah, ako se ostavina tudjinca, koja se nalazi u austrijskom teritoriju, sastoji jedino iz nekretninah. Ovako shvaća pitanje, kojim se bavimo, i §. 22. zakona od 9. kolovoza 1854. (izvanparbeni postupak), koj naredjuje, da razpravu nepokretne ostavine tudjinca, ležeće u teritoriju austrijskom, imadu obaviti oni austrijski sudovi, koji su po zakonih o nadležnosti sudovah u gradjansko-pravnih stvarih na to pozvani. Razpravu obavljaju isti sudovi u podpunom obsegu, ter imadu po ovozemnih zakonih prosuditi prava svih učestnikah. Vidi §. 79. našega sudovnika, §. 79. dalmatinskoga i §. 81. austrijskoga sudovnika.

[12]) Savigny: I. str. 161., 313. Unger: I. str. 169.

[13]) Unger: Ibidem.

[14]) §. 95. ugarsko-hrvatskoga mjenbenoga zakona, članak 84. austrijskoga mjenbenoga reda.

[15]) Winiwarter: I. str. 158. Stubenrauch: I. str. 174.

Digitized by Google

vičajne nadtutorstvene oblasti, a ne propisuje, da se sposobnost tudjinca sklopiti brak presudjuje po gradj. zakoniku. [16])

U svih slučajevih, kojih nismo naveli kao iznimke, ravna se pravna i djelotvorna sposobnost tudjinca kao što rekosmo po zakonih države, koje je on podanik, dakle po tih zakonih ima i domaći sudac prosuditi, da li je tudjinac punoljetan, da li je sposoban sklopiti brak itd.

§. 35.

Ako inozemac preduzme u ovoj državi kakav posao, kojim on daje prava drugim osobam, a ove zamjenito neobvezuje, ovakovi posao sudi se ili po ovomu zakonu, ili pak po zakonu, pod kojim tudjinac stoji kao podanik; u koliko jedan ili drugi zakon valjanost posla najvećma podpomaže.

§. 36.

Ako inozemac u ovoj državi sklopi s kojim državljaninom koj god posao, koj zamjenito obvezuje obadvie strane, ima se prosuditi bez iznimke po ovomu zakoniku; ako li ga učini s inozemcem, prosudit će se po istomu zakoniku samo onda, ako se nedokaže, da se je pri sklapanju posla gledalo na drugo pravo.

§. 37.

Ako inozemci u zemlji inostranoj preduzimaju pravne poslove s inozemci ili s podanici ove države, imaju se poslovi ti prosudjivati polag zakonah onoga mjesta, gdje je posao sklopljen; samo ako pri sklapanju nije bilo očito uzeto za temelj drugo pravo, i da se neopire propis sadržani u §-u 4.

1. Pošto §. 34. naredjuje, po kojih se zakonih ima presudjivati pravna i djelotvorna sposobnost tudjinca, moglo bi se očekivati, da će sljedeći paragrafi normirati uporavu kolidirajućih zakonah, koji se netiču pravne i djelotvorne sposobnosti, već forme pravnih poslovah, koje obavlja tudjinac, pravnih posljedicah, koje iz njih izviru itd. Nu §§. 35., 36., 37. slove jedino ob obligatornih ugovorih, ter uz ustanovu §. 300. ostavljaju u toj nauci prazninah, koje valja izpuniti u duhu gradj. zakonika i pomoćju rezultatah znanstvenih

[16]) Unger: System I. str. 168., osobito opaska 21. na istoj strani.

Digitized by Google

iztraživanjah. [1]) Mi ćemo se ponajprije baviti ustanovami, koje u tom pitanju donosi naš zakonik, ter zatim navesti pravila, po kojih se po našem mnjenju imadu rješavati slučajevi kolizije, kojih naš zakonik nije naročito predvidio. §§. 35.—37. razlikuju: a) da li je tudjinac bilo s tudjincem, bilo s tuzemnim državljanom sklopio ugovor u ovoj državi [2]) (u teritoriju, u kojem stoji u krieposti gradjanski zakonik §§. 35., 36.); b) ili u inozemstvu (§. 37.).

a) U prvom slučaju razlikuje opet naš zakon, da li je ugovor obvezao jedino tudjinca, ili obe ugovarajuće stranke. Ako je tudjinac sklopio u ovoj državi ugovor, kojim se je on sam obvezao, onda veli §. 35., da se taj ugovor ima presuditi ili po ovom zakonu, ili po zakonu, pod kojim tudjinac stoji kao podanik, prema tomu, koj od tih zakonah najvećma podupira valjanost ugovora. [3])

Razlog ovoj ustanovi nazrieva Winiwarter [4]) u tom, što čovjek djelom, koje obavi pri sviesti, hoće da poluči stanovitu svrhu, ter se za to može uzeti, da je on hotio i sredstva, koja najshodnije, najpouzdanije vode k svrsi, dakle da se je ravnao po zakonih, koje valjanost posla najvećma podupiru. Naš §. 35. nerazlikuje, kako jur opazismo,

[1]) Čitaj obrazložbu §-a 4. u ovom tumaču na str. 90.—94.

[2]) Pod državom ima se u paragrafih, koje tumačimo, kao što i u obrazložbi razumjevati teritorij s partikularnim privatnim pravom. Čitaj obrazložbu §-a 4. str. 84.—86.

[3]) Dakle bit će valjano pismeno darovanje, koje je u Hrvatskoj ili drugoj kojoj zemlji, gdje valja obći austr. gradjanski zakonik, učinio Francez na korist tuzemca, makar o njem nebila spisana bilježnička izprava, akoprem francezki zakon za valjanost darovanja zahtjeva bilježnički spis (članak 931. codex Napoleon). I obratno bit će valjano darovanje, koje je učinio inostranac na korist tuzemca izpravom, spisanom u židovskom jeziku i židovskimi pismeni, ako su takove izprave valjane po pravu zemlje, ka kojoj darovatelj pripada, akoprem je po naših zakonih (dekret dvorske kancelarije od 22. listopada 1814. br. 1106. u sbirci pravosudnih zakonah) izprava, pisana židovskom jezikom ili židovskimi pismeni nevaljana i ništetna.

[4]) Winiwarter: I. str. 159.

Digitized by Google

da li je ugovor sklopljen na korist tudjinca ili državljana, jer razlog toj ustanovi jest obćenite naravi, i neima se tražiti u težnji zakonodavca, da pogoduje tuzemcu.

Ako je tudjinac u ovoj državi sklopio dvostrano obvezujući ugovor, §. 36. razlikuje, da li ga je sklopio s tuzemnim državljanom ili s tudjincem, ter u prvom slučaju naredjuje, da se ugovor ima presuditi beziznimno po ovom zakoniku (locus regit actum), u drugom slučaju samo onda, ako se nedokaže, da su se stranke pri sklapanju ugovora podvrgnule drugomu zakonu, to jest očitovale volju, da se ugovor presudi po drugom zakonu, ili kako veli hrvatski prevod §-a 36., da se je pri sklapanju posla gledalo na drugo pravo. Prva od ovih ustanovah stoji u suglasju s §-om 4. gradj. zak., po kojem su tuzemni državljani u teritoriju države podvrgnuti državnomu zakonu, a druga opravdana je razlozi shodnosti, koji posve naravno upućuju na zakone mjesta, gdje je posao obavljen, ako se nedokaže, da su se ugovarajuće stranke podvrgnule drugom zakonu.

Ovo podvrgnuće može pako uzslijediti bud izričnim utanačenjem stranakah, bud tim, što stranke izrično ugovore mjesto, gdje se ima ugovor izpuniti; usljed toga uzima se, da su se podvrgnule zakonom toga mjesta. [5]) I u potonjem slučaju valja pravilo „locus regit actum“, nu uz tu razliku, da se ono odnosi na mjesto, gdje se ima ugovor izpuniti, a ne, gdje je nastala obligacija. — Stranke nisu pako vlastne utanačiti, da se ugovor ima presuditi po pravu, koje po volji izaberu, već one mogu odabrati izmedju prava mjesta, gdje su ugovor sklopile, i mjesta, gdje se ugovor ima izpuniti. [6]) Širja autonomija stranakah izključena je često spomenutim pravilom, koje valja i u austrijskom

[5]) Unger: System I. str. 182.
[6]) Unger: Ibidem, naročito opazka 82.

Digitized by Google

pravu, i koje se može logično shvaćeno, odnositi ili na pravo mjesta, gdje je obligacija nastala, ili na pravo mjesta, gdje se ista ima izpuniti, nipošto pako na pravo, u teritorijalni obseg kojega nesiže dotični pravni odnošaj.

b) U drugom slučaju, to jest, ako tudjinac sklopi ugovor u inozemstvu (izvan teritorija, u kojem stoji u krieposti ovaj gradj. zakonik), §. 37. propisuje, negledeć na to, da li je tudjinac sklopio ugovor s tudjincem, ili s tuzemcem [7]), da li ugovor obvezuje njega sama, ili obe ugovorajuće stranke, da se ima presuditi po zakonih mjesta, gdje je ugovor sklopljen, na koliko se nisu stranke podvrgnule pravu drugoga mjesta [8]), i na koliko se tomu podvrgnuću neprotive ustanove §-a 4. gradj. zak., po kojoj se pravna i djelotvorna sposobnost tuzemca ravna po ovom zakoniku.

§. 37. negovori o slučaju, u kojem bi dva tuzemna državljana sklopila ugovor u inozemstvu, nu neima dvojbe, da se i u tom slučaju imade analogno uporaviti pravilo §-a 37., jer neima razloga, presuditi ga po drugih načelih. [9])

Za prosudjivanje ugovora, koj bi putem listovah ili izaslanikah sklopio u inozemstvu tudjinac s tuzemnim državljanom ili s drugim tudjincem, valja načelo, navedeno u obrazložbi §-a 4. na str. 93. u točki i) ovoga tumača; a za prosudjivanje ugovora u slučajevih, u kojih se mjesto, gdje je ugovor sklopljen, neda, ili

[7]) Domaći sudac može doći u priliku, da prosudi ugovor sklopljen medju inozemci u inozemstvu, ako na pr. koja od ugovarajućih stranakah posjeduje imetka u tuzemstvu, ter se radi ob izvršbi osude proti njoj izrečene, ako se radi o opravdanju predbilježbe prava zaloga, stečene na teret njezine nekretnine, ležeće u ovoj državi itd. U pogledu slučaja, da je tuzemac sklopio s inostrancem ugovor u inozemstvu, biva očevidno, da će domaći sudac, kod kojega će obično tuzemac biti tužen, doći u priliku, da ugovor presudi.

[8]) O načinu toga podvrgnuća valja, što smo rekli u prediđućoj točki a).

[9]) Winiwarter: I. str. 162. Stubenrauch: I. str. 174.

Digitized by Google

neda pouzdano ustanoviti (na pr. stranke sklope ugovor u željezničkom vagonu, kad vlak prolazi raznimi teritoriji), imali bi biti mjerodavni zakoni mjesta, gdje se ugovor ima izpuniti. [10])

Poslovodstvo bez naloga ima se presuditi po načelih, koja smo razložili za ugovore [11]); ženitbeni ugovor pako po zakonih prebivališta supruga. [12])

Umjestno je ovdje potaknuti pitanje, po kojih će se pravilih u slučajevih, s kojimi se bavimo, tumačiti ugovor? Mi držimo s Ungerom [13]), da se ugovori imadu tumačiti prema intencijam stranakah, dakle bez obzira na pravila, koja možda zakonito postoje na mjestu, gdje se je ugovor sklopio, ili gdje se ima izpuniti, bez obzira na smisao, često strankam i nepoznat, koj se sa stanovitim izrazom spaja na kojem od navedenih miestah. [14])

Zakoni, koji se prema navedenim načelom imadu uporavljati u slučajevih, s kojimi se bavimo, služit će temeljem, da se presudi materija ugovora, dakle pitanje, da li je ugovor valjan, ili ne, da li je obligacija utuživa ili ne, da li je tužba iz obligacije zastarjela, tužba radi povrjede preko polovice, visina kamatah itd. [15])

Osim ustanovah §§-ah 35., 36., 37., koje smo evo razložili i dopunili, mogu se medju ustanove, odnoseće se na tako zvano medjunarodno pravo [16]) uvrstiti i ustanove §-a 300. gradj. zakona, u smislu kojih su stvari nepokretne podvrgnute zakonom onoga kotara, u kojem leže [17]), a za sve ostale stvari (dakle pokretnine,

[10]) Unger: I. str. 184.

[11]) Ovaj tumač I. str. 93., točka h).

[12]) Unger: str. 184.

[13]) Unger: I. str. 185., 186.

[14]) Stubenrauch: I. str. 82. tvrdi, da se ugovori imadu tumačiti po znamenovanju, koje imadu rieči na mjestu, gdje su sklopljeni.

[15]) Unger: I. str. 185.—188.

[16]) Vidi opazku 7. na str. 87. I. ovoga tumača.

[17]) Prema tomu rješavaju se predhodna pitanja, da li se stvar ima smatrati pokretnom ili nepokretnom, da li stoji u prometu, ili da li je stavljena izvan prometa, po zakonih mjesta, gdje se stvar nalazi

Digitized by Google

postojale one samostalno ili kao sastojni dio universitatis juris, i tražbine) fingira se, da stoje s osobom vlastnika pod istimi zakoni, to jest prosudjuju se po zakonih prebivališta njihova vlastnika. [18])

2. Drugih ustanovah o medjunarodnom privatnom pravu neima naš zakonik, usljed česa nepreostaje drugo, nego rješiti pitanja, koja bi se u tom obziru pojavila, po načelih, koja je znanost ustanovila i u duhu našega zakonika, što ćemo evo pokušati, razpraviv dakako težki i zamršeni ovaj predmet obćenitimi crtami.

a) Obligacije iz deliktah prosudjuju se po zakonih mjesta, gdje je delikt počinjen. [19])
b) Zaruke, sponsalia de futuro, prosudjuju se po zakonih mjesta, gdje se na njihovo izpunjenje bude tužilo. [20]) Imovinsko bračno pravo prosudjuje se po zakonih suprugova prebivališta. [21])
c) Otčinska vlast, obseg iste, kao i imovinski odnošaji medju otcem i djecom presudjuju se po zakonih otčeva prebivališta. [22])
d) Posinjenje prosudjuje se po zakonih prebivališta osobe, koja posinjuje. [23])
e) Prava nezakonite djece prema njihovim roditeljem i obratno prosudjuju se po zakonih prebivališta roditeljah. [24])

(lex rei sitae). I posjed pokretne ili nepokretne stvari, jer je isti faktični odnošaj, prosudjuje se po zakonih rei sitae. Unger: I. str. 175. Po istih se zakonih prosudjuje pravo vlastničtva, zaloga, služnosti na nekretnine, u obće prava stvarna, dakle pitanja, kako se takova prava stiču, gube, pitanja tičuća se tužbe o vlastničtvu itd.

[18]) Prema tomu, ako Francez posjeduje u ovih zemljah pokretnu stvar, to će i tuzemac steći na nju pravo vlastničtva samim ugovorom bez predaje, jer francezki zakon za stečenje vlastničtva nezahtjeva predaje. Pobliže Unger: I. 177.—179.

[19]) Unger: I. str. 188.—189.

[20]) Zeiller: I. str. 74. Unger: I. str. 192.

[21]) Unger: I. str. 194.

[22]) Unger: I. str. 195.

[23]) Vidi k tomu §. 181. gradj. zak. i §. 259. izvanparbenoga post.

[24]) Unger: I. str. 196.—198.

Digitized by Google

f) Legitimacija nezakonite djete uzsljedivšom ženitbom prosudjuje se po zakonih otčeva prebivališta u vrieme sklopljena braka. [25])

g) Tutorstvo naredjuje se po zakonih prebivališta maloljetnika [26]; a uprava tutorah prosudjuje se po zakonih mjesta, gdje je tutorstvo bilo naredjeno, i gdje je tutor štićenikovom imovinom upravljao. [27]) Po istih se zakonih rješavaju i pitanja o dužnosti primiti tutorstvo, kao o tutorovih obligacijah, izvirućih iz njegove uprave. [28])

h) Da se nasljedno pravo tudjinca na nekretnine, ležeće u ovih zemljah, prosudjuje po ovom zakoniku, razložili smo obširnije kod §-a 34. U pogledu nasljedovanja u pokretnine valja načelo, da se nasljedno pravo prosudjuje po zakonih zadnjega ostavnikova prebivališta. [29])

i) Nasljedni ugovori prosudjuje se kao oporuke; kod dvostranih nasljednih ugovorah smatra se oporučiteljem ona ugovarajuća stranka, koja je prva umrla. [30])

k) U pogledu formah pravnih poslovah u obće valja pravilo „locus regit actum“. [31])

§. 38.

Poslanici, javni poslonoše i u službi njihovoj stojeće osobe uživaju oslobodjenja utemeljena na pravu narodah i na državnih pogodbah.

Medjunarodno pravo priznaje eksteritorijalitet osobam, zaodjenutim diplomatičkim karakterom, kao i

[25]) Unger: I. str. 197.—198.

[26]) Sudovnik hrvatski §§. 81., 82., dalmatinski §§. 76., 77., austrijski §§. 83., 84. Vidi k tomu §. 225. gradj. zak.

[27]) Arg. §. 232. gradj. zak.

[28]) Arg. §. 201. gradj. zak.

[29]) Čitaj u ostalom §§. 23., 24.. 25. izvanparbenoga postupka, §. 78. hrvatskoga, §. 73. dalmatinskoga i §. 80. austrijskoga sudovnika.

[30]) Unger: I. str. 205.

[31]) Unger: I. ibidem. Čitaj k tomu pod slovom b) na strani 92., I. ovoga tumača.

Digitized by Google

vladaocem tudjih državah i njihovoj pratnji. [1]) Eksteritorijalitet sastoji se u oslobodjenju diplomatičkih osobah i tudjih vladaocah od državne vlasti teritorija, na kojem se bave, i počiva na fikciji, da se spomenute osobe bave u teritoriju svoje države. Eksteritorijalitet ima svoje znamenovanje u formalnom pravu, to jest u pitanju, da li se proti osobi, uživajućoj tu povelju, može sudbeno postupati, i po kojih propisih [2]), dočim u pitanjih materijalnoga privatnoga prava valjaju i za eksteritorijalca načela, koja postoje za inozemca u obće, i koja smo razložili u prediduć ih paragrafih. [3])

---

[1]) Heffter: Das europ. Völkerrecht der Gegenwart, str. 79., 80., 99., 346. i sljedeće. Po modernom medjunarodnom pravu naročito u smislu članka I. aktah bečkoga kongresa pristoji eksteritorijalitet poslanikom, legatom, nuncijom, opunovlašćenim ministrom, poslonošam, donjekle i njihovim suprugam, djeci i ostalim članovom obitelji, pomoćnomu osoblju poslanstvah i slugam njihovim, koji nisu tuzemni državljani. — Konzuli i podkonzuli neimadu diplomatičkoga karaktera, dakle neuživaju eksteritorijaliteta, nu krieposti državnoga ugovora od 11. prosinca 1866. br. 167. d. z. l. i br. 135. sbornika uživaju tu povelju francezki konzuli, podkonzuli i kancelari francezkih konzulatah, ako su francezki državljani. To isto pravo uživali su kriepošću državnoga ugovora od 9. kolovoza 1868. (d. z. l. br. 52.), konzuli njemačkoga sjevernoga saveza i carinskoga saveza njemačkoga. — Diplomatički karakter počima službenom objavom poslanstva, a prestane prestankom njegovim, u kojem slučaju valja tudjemu poslaniku dozvoliti vrieme, potrebito da ostavi državu. Upitnu sloboštinu uživaju diplomatičke osobe samo u državi, gdje su kao takove ovjerovljene.

[2]) Razlaganje odnosnih propisah nespada u materijalno privatno pravo. U obće budi na tom mjestu rečeno, da se i eksteritorijalac mora podvrgnuti jurisdikciji države, gdje boravi u svih poslovih, u kojih bi se mogao pred sud pozvati, da je i odsutan; nadalje da se i eksteritorijalac može dobrovoljno podvrgnuti tudjoj jurisdikciji. U monarkiji našoj vrši za eksteritorijalce sudbenost u stanovitih granicah vrhovno dvorsko maršalstvo, na koje se valja obratiti onomu, koj od eksteritorijalca ima što tražiti. Pobliže o tom u dvorskom dekretu od 2. rujna 1839. br. 375. sbirke pravosudnih zakonah. O načinu, kako se imadu dostaviti sudbeni spisi osobam, uživajućim tu sloboštinu, vidi čl. V. patenta, kojim je uveden hrvatski sudovnik, članak III. uvedbenoga patenta dalmatinskoga sudovnika, i članak V. austrijskoga, i ministarska naredba od 20. kolovoza 1856. br. 18022.

[3]) Unger: I. str. 301.

Digitized by Google

§. 39.

VI. Prava osobah po bogoštovju.

Razlika u bogoštovju neima nikakova upliva na prava posebnička, već u koliko to zakoni za neke predmete osobito naredjuju.

Iznimakah od pravila izrečena u ovom §-u, da naime razlika u vjeroizpovjesti neupliva na privatna prava, ima najviše u pravu ženitbenom.

Ustanova §. 593. gradj. zak. dokinuta je cesarskom naredbom od 5. siečnja 1860. (d. z. l. br. 9.), koja dokida i ustanovu slova d) §-a 142. obćega gradj. postupnika, po kojoj je izraelićanin sumnjiv svjedok za izraelićana proti kršćanu. Ovakove ustanove neima gradjanski postupnik, postojeći u Hrvatskoj.

Prijašnji propisi, koji su ograničivali sposobnost izraelićanah steći vlastničtvo nekretninah, stavljeni su izvan krieposti u Hrvatskoj autonomnim zak. člankom od 21. listopada 1873. o ravnopravnosti izraelićanah sa sljedbenici ostalih vjerozakonah (sbornik kom. XXI. br. 61.), a u zemljah, zastupanih u carevinskom vieću, članci 6. i 14. temeljnoga zakona od 21. prosinca 1867. (d. z. l. br. 142.), koj temeljni zakon izriče, da je uživanje političkih i gradjanskih pravah neodvisno od vjeroizpovjesti.

U zemljah, zastupanih u carevinskom vieću, dokinute su zakonom od 25. svibnja 1868, (d. z. l. br. 49.) ustanove §-a 122. kaznenoga zakona, sadržane pod slovom c) i u zadnjoj periodi sl. d [1]), kao i ustanova §-a 768. točka 1. gradj. zakonika (razlog, da se tko može izbaštiniti, ako odpadne od kršćanstva), koji propisi postoje u Hrvatskoj još sveudilj u podpunoj krieposti.

---

[1]) Dokinute ustanove glase: Zločinstvo smetanja vjerozakona tvori: c) koj nastoji kršćanina zavest na odmet od kršćanstva; d) koj nastoji ... raznositi lažljiv nauk protivan vjerozakonu kršćanskom.

Digitized by Google

§. 40.

VII. Po porodici, rodbini i tastbini (prijateljstvu).

Pod porodicom razumievaju se praroditelji sa svimi svojimi potomci. Sveza medju ovimi osobami zove se rodbina (rod); a sveza, koja obstoji medju jednim zakonitim drugom i srodnici drugoga zakonitoga druga, imenuje se tastbina (prijateljstvo).

§. 41.

Koljena rodbine medju dvie osobe odredjuju se po broju porodah, po kojih u pravoj lozi jedna izlazi od druge, a u pobočnoj lozi obadvie izhode od najbližjega svoga zajedničkog stabla. U kojoj lozi i u kojem koljenu je tko s jednim zakonitim drugom u rodbini, u istoj je lozi i u istomu koljenu s dragim zakonitim drugom u tastbini.

1. §. 40. veli, da se pod porodicom razumjevaju praroditelji sa svimi svojimi potomci [1]); nu naš zakonik spaja s izrazom „porodice“ i druga znamenovanja, na pr. veli se u §-u 44., da se odnošenja porodice ustanovljuju ženitbom, u §-u 91., da je muž glava porodice, a u političkih propisih govori se o porodici, da se označi odnošaj muža prama ženi s obzirom na kućanstvo, na služinčad. U oči toga valja u konkretnom slučaju logičnim tumačenjem ustanoviti pojam, koj zakonodavac spaja s izrazom „porodica“. [2]) Naš zakonik definira srodstvo (rodbina, rod, cognatio naturalis, Verwandtschaft) kao svezu medju praroditelji i njihovimi potomci. [3]) Pravilnije reklo bi se, da je srodstvo onaj odnošaj, koj postoji medju osobami, koje po tjelesnom porodu potekoše iz zajedničkoga korjena

[1]) Proti ovoj definiciji navadja Stubenrauch: I. str. 179., da je s jedne strane pretjesna, jer zakonik u §§-ih 44., 91., 109., 273. označuje porodičnim odnošajem i medjusobni odnošaj suprugah, s druge strane preširoka, jer izvanbračno rodjenje neutemeljuje porodičnih pravah (§§, 44., 161., 165.), ter zato Stubenrauch razumjeva pod porodicom oba supruga s njihovom zakonitom djecom.

[2]) Winiwarter: I. str. 166., 167.

[3]) Proti toj definiciji Stubenrauch na navedenu mjestu s razloga, što ona izključuje odnošaj, postojeći medju osobami, koje proizlaze iz zajedničkoga korjena, koj odnošaj tvori takodjer srodstvo.

Digitized by Google

(stablo, stipes [4]). Prema tomu srodne su si osobe, od kojih se je jedna rodila od druge, ili koje potekoše od zajedničkoga trećega.

Srodstvo je: a) bračno ili izvanbračno, prema tomu, da li je utemeljeno bračnim ili izvanbračnim prilegom; b) u lozi [5]) izpravnoj (pravoj, linea recta) ili neizpravnoj, to jest pobočnoj (linea collateralis, transversa, obliqua) prema tomu, da li loza predstavlja takove osobe, od kojih je jedna drugu rodila, ili sastoji iz dviuh izpravnih lozah, koje predstavljaju takove osobe, od kojih jedna drugu nije rodila, nu koje proizlaze iz istoga korjena; c) u uzlazećoj, uzhodnoj, ili snilazećoj nizhodnoj lozi (linea superior ascendens, ili inferior descendens), prema tomu, da li se u izpravnoj lozi računa od rodjenih gore iduć na roditelje (roditelji, ascendenti), ili obratno (djeca, potomci); d) podpuno (bilateralis) ili nepodpuno (unilateralis), prema tomu, da li rodjaci u pobočnoj lozi proizlaze iz jednoga te istoga para (prava braća, prave sestre, germani) ili imadu zajedničkim samo jednoga roditelja (polubraća, polusestre, brat po otcu, consanguineus, brat po materi, uterinus); e) jednostručno ili višestručno (cognatio multiplex), prema tomu. da li je tko za stanovitom osobom s jedne, ali s više stranah u srodstvu. [6])

2. Mjera, kojom se opredieljuje, kako daleko stoje srodnici do obćega korjena, zove se koljeno (pas, gradus. [7]) Po austrijskom kao što i po rimskom pravu valja u pogledu računanja koljenah u izpravnoj i pobočnoj

---

[4]) Korjen je ona osoba ili dvie osobe, od kojih se osobe srodne budi posredno budi neposredno rodiše.

[5]) Loza (linea) je neprekinuta nit srodnih osobah.

[6]) Na pr.: A i B, rodjaci sa zajedničkim korjenom O, sklope ženitbu i rode C. Ovaj C biti će sa svimi osobami, proizlazećimi od korjena O dvostruko srodan.

[7]) Gradus dicti sunt a similitudine scalarum, locosumve proclivirum, quos ita ingredimur, ut a proximo cis proximum id est in eum, qui quasi ex eo nascitur, transeamus. L. 10. §. 10. D. de gradibus et adf.

Digitized by Google

lozi pravilo „tot sunt gradus quot generationes“, to jest svaki porodjaj predstavlja koljeno. [8]) Prema tomu otac i sin ili kći jesu srodnici u izpravnoj lozi, jer otac je rodio sina, i to u prvom koljenu, jer od otca do sina jedan je samo porodjaj; djed i unuk jesu srodni u izpravnoj lozi, i to u drugom koljenu, jer su od djeda do unuka dva porodjaja itd. U pobočnoj lozi počima po austrijskom kao i po rimskom pravu srodstvo tek drugim koljenom, jer su najmanje dva porodjaja potrebita, da se utemelji sveza medju dvima osobama, koje neproizlaze jedna od druge, već obe od zajedničkoga korena. Prema tomu braća i sestre srodnici su u drugom koljenu u lozi pobočnoj, stric ili ujak i nećak ili nećakinja u trećem koljenu iste loze itd. [9])

3. Svačtvo (tastbina, affinitas) je sveza, koja nastaje ženitbom medju jednim suprugom i srodnici drugoga. [10])

Svačtvo dakle postoji samo medju suprugom i rodjaci supruge mu, i obratno samo medju ženom i rodjaci supruga joj. Isti rodjaci pako mužkarca i žene

---

[8]) Po kanoničkom pravu usuprot računa se koljeno prema pravilu „tot sunt gradus quot generationes“ samo u lozi izpravnoj, dočim se loza pobočna dieli u jednaku (linea collateralis, aequalis), i nejednaku (inaequalis), ter za prvu u pogledu računanja koljenah valja pravilo: „tot sunt gradus, quot generationes in una linea“, a za drugu: „tot sunt gradus quot generationes in linea longiori.“

[9]) Po kanoničkom pravu usuprot i prema pravilom navedenim u prediđućoj točki braća su srodnici u neizpravnoj jednakoj lozi, i to: u prvom koljenu, jer računajuć od jednoga brata do otca, ili od drugoga brata do otca, jedan je samo porodjaj. Usuprot ja i moja sestrična srodni smo po kanoničkom pravu u neizpravnoj lozi nejednakoj, i to u drugom koljenu, jer od nje do mog otca, koj nam je koren, ima dva porodjaja, a od mene do mojega otca samo jedan je porodjaj, njezina je dakle loza dulja od moje itd. Vidi Dr. Liebald-Ljuboević: Katoličko ženitbeno pravo II. izdanje, na str. 93.

[10]) Svačtvo dakle predpostavlja valjanu ženitbu, bez obzira na to da li je obavljen prileg ili ne, dočim po kanoničkom pravu svačtvo nastaje usljed putena prilega, bio on obavljen u braku ili izvan braka.

Digitized by Google

nisu medjusobno u nikakovu svačtvu (affinitas affinitatem non parit. [11])

Pošto je svačtvo sveza, koja nastaje ženitbom, nemože imati ni lozah ni koljenah (gradus affinitatis nulli sunt); nu obično računa se i svačtvo po lozah i koljenih. I naš gradjanski zakonik (§. 41.) postavlja pravilo: U kojoj je lozi i u kojem je koljenu tko s jednim suprugom u srodstvu, u istoj je lozi i u istom koljenu s drugim suprugom u svačtvu. [12])

§. 42.

Pod imenom roditeljah razumievaju se redovito bez razlike koljena svi srodnici u lozi uzhodnoj; a pod imenom djece svi srodnici u nizhodnoj lozi.

Ustanova ovoga paragrafa stoji u suglasju s rimskim pravom. [1]) U pravilu dakle izraz „roditelji“ obuzima sve ascendente, a izraz „djeca“ sve descendente; prema tomu, ako ja imenujem svojim baštinikom Petra, i za slučaj, da bi umro bez djece, substituiram mu Pavla, protezat će se rieč „djeca“ i na Petrove unuke, ter bude li koj živ, prestat će naredjena zamjena. Od toga pravila ima u našem zakoniku i iznimakah, na pr. u §-u 681. zakonika ograničeni su zapisi, naredjeni na korist tudje djece, na djecu prvoga koljena; tako je i u §-u 732., gdje se normira zakonito nasljedovanje. [2]) Često zakon govori doduše o roditeljih i djeci bez ograničenja na koljena; nu logičnim tuma-

[11]) Prema tomu suprug je u svačtvu s bratom svoje supruge, nu nije u svačtvu sa ženom toga brata, nit postoji svačtvo medju bratom jednoga supruga i sestrom drugoga.

[12]) Prema tomu pravilu očuh je sa svojim pasterkom u prvom koljenu izpravne loze u svačtvu, suprug s bratom svoje supruge u drugom koljenu pobočne loze (po kanoničkom pravu u prvom koljenu).

[1]) L. 51. D. de verb. signif.: Appellatione parentis, non tantum pater, sed etiam avus, et proavus, et deinceps omnes superiores continentur; sed et mater, et avia, et proavia. L. 220. de verb. signif.: Liberorum appellatione nepotes et pronepotes, caeterique qui ex his descendunt, continentur.

[2]) Vidi još §§. 754., 1220., 1221. gradj. zak.

Digitized by Google

čenjem doći će sudac do uvjerenja, da je zakonodavac upotrebio taj izraz u užem znamenovanju, to jest, da je pod roditeljem rauzumjevao „otca“ i „mater“ [3]), pod djecom samo sinove i kćeri. [4])

§. 43.

Osobita prava članovah porodice bit će navedena ondje, gdje se govori o različnih pravnih odnošenjih, u kojih im ona pripadaju.

Ob osobitih pravih članovah obiteljih negovori se samo u tako zvanom pravu osobah, već i u više djelovah prava na stvari, naročito u pravu nasljednom, kod darovanjah, ženitbenih ugovorah, medju propisi, koji su zajednički pravu osobah i pravu na stvari, kao i onimi, koji normiraju zastaru i dosjelost. [1])

---

[3]) §§. 65., 80., 140., 144., 145., 151., 160.—162., 166., 170., 171., 183., 271., 731., 735.—739., 741., 742., 752., 756. Stubenrauch: I. str. 185.

[4]) §§. 28., 44., 102., 105., 106., 108., 117., 121.. 137.—146., 148., 150.—152., 155.—163., 165.—174., 177., 178., 183., 185., 195., 209, 218., 255., 271., 700., 731.—737., 739., 740., 752.—756., 954., 1034., 1328. Stubenrauch: Ibidem.

[1]) Čitaj ovaj tumač I. na str. 130.—135., gdje smo u obće progovorili o sistemu zakonika.

Digitized by Google

POGLAVJE DRUGO.

O pravu ženitbenom. [1])

I.

Ugovor (konkordat) od 18. kolovoza 1855., sklopljen medju Njeg. Svetosti papom Pijom IX i Njeg. cesarokraljevskim Veličanstvom Franjom Josipom I., i proglašen cesarskim patentom od 5. studenoga 1855. (d. z. l. br. 185., zem. vladni list kom. XXXII.) ustanovljuje u članku X.-om, da će crkveni sudac po propisih svetih zakonah crkvenih, imenito po propisu naredabah tridentinskih suditi u stvarih ženitbenih katolikah, dočim će svjetovni sudac presudjivati jedino gradjanske posljedke braka. U izvedenju spomenute ustanove izdan je cesarskim patentom od 8. listopada 1856. kriepostnim za svukoliku monarkiju kao prilog I. istoga: Zakon za ženitbe katolikah u cesarevini austrijanskoj, a kao prilog II.: Naputak za duhovne sudove u cesarevini austrijanskoj glede stvarih ženitbenih (d. z. l. br. 185. zem. vladni list kom. XXXII.). Ovomu je naputku bila namjenjena zadaća, razložiti sadašnje kanonično bračno pravo. Po glasu

---

[1]) Savigny: System III. knjiga. Unger: Die Ehe in ihrer welthistorischen Entwickelung. Ein Beitrag zur Philosophie der Geschichte. Dolliner: Handbuch des in Oesterreich geltenden Eherechtes. 1813.—1814. Pachmann: Lehrbuch des Kirchenrechtes, 2. knjiga. Schulte: Handbuch des kat. Eherechtes. 1855. Schulte: Erläuterungen des Gesetzes über die Ehen itd. 1857. Zeiller: Komentar I. Winiwarter I. Stubenrauch I. Zhishman: Das Eherecht der orientalischen Kirche. 1869. Kuzmany: Handbuch des allgemeinen und österreichischen evangelisch-protestantischen Eherechtes. Grassl: Das besondere Eherecht der Juden in Oesterreich. 1849. Liebbald-Ljuboević: Katoličko ženitbeno pravo. 2. izdanje.

Digitized by Google

članka I. sada spomenutoga patenta novi je zakon stupio u kriepost dne 1. siečnja 1857., ter od toga dana započelo je i uredovanje duhovnih ženitbenih sudovah i ondje, gdje ih do tada nije još bilo. Do rečenoga dana presudjivali su naime ženitbu katolikah u nasljednih pokrajinah monarkije sudovi gradjanski po ustanovah II-ga poglavja obćega austrijskoga gradjanskoga zakonika, dočim je u Ugarskoj, Hrvatskoj i u Erdelju još prije uvedbe gradjanskoga zakonika u stvarih ženitbah katolikah valjalo kanoničko pravo, pa i uvedbom gradjanskoga zakonika nije prestala njegova valjanost, jer je članak III. odnosnih uvedbenih patentah ustanovio, da se propisi o pravu bračnom, sadržani u drugom poglavju zakonika, u koliko se odnose na valjano sklopljenje i razpravu o nezakonitosti braka, razstavu od stola i postelje i razpust ženitbe, neimadu uporavljivat u spomenutih zemljah na sljedbenike rimo-katoličke vjeroizpovjesti, već da za njih imadu i nadalje ostati u kriepostí dotadašnji zakoniti propisi njihove vjeroizpovjesti

Stupiv u kriepost novi zakon o ženitbah katolikah prestala je u obsegu svekolike monarkije obvezna moć ustanovah gradjanskoga zakonika, tičućih se ženitbah katolikah, kao što i propisah sudovnikah od 22. prosinca 1851., 30. studenoga 1852., 16. veljače 1853. i 3. srpnja 1853. o nadležnosti svjetovnih sudovah u stvarih ženitbenih (čl. XIII. patenta, kojim je uveden zakon o braku katolikah), ter su se duhovnim sudovom imale ustupiti za rješenje i viseće pravde o valjanosti ženitbe, dočim su sudovi svjetovni imali odlučiti u neriešenih pred njimi tekućih pravdah radi razstave od stola i postelje (čl. XI. i XII. spomenutoga uvedbenoga patenta).

Usljed ovih promjenah ženitbeno pravo katolikah u carevini sastojalo je: 1. iz članka X. konkordata od 5. studenoga 1855., 2. iz novoga zakona za ženitbe katolikah od 8. listopada 1856., 3. iz kanoničkoga prava u obće, napose iz naputka za duhovne sudove u stva-

Digitized by Google

rih ženitbenih, priložena pod II. prije spomenutomu patentu.

Ovo je stanje stvarih potrajalo u monarkiji do zakona od 25. svibnja 1868. (d. z l. br. 47.), kojim se u zemljah, zastupanih u carevinskom vieću ukida gore spomenuti ženitbeni zakon i naputak, a drugo poglavje gradjanskoga zakonika uzpostavlja opet u kriepost uz njeke preinake, naime: člankom 2. istoga zakona uvadja se gradjanska ženitba za nuždu, o kojem je izdana provedbena naredba od 1. srpnja 1868. (d. z. l. br. 80.). Osim toga izdani su za zemlje, zastupane u carevinskom vieću, novi zakoni: o interkonfesijonalnih odnošajih državljanah od 25. svibnja 1866. (d. z. l. br. 46.), o pokušaju pomirbe pred razstavom braka od 31. prosinca 1868. (d. z. l. br. 3. ex 1869.), napokon zakon o ženitbi bezvjeracah od 9. travnja 1870. (d. z. l. br. 51.). U ostalih zemljah monarkije, napose u Hrvatskoj nije se u bračnom zakonarstvu katolikah ništa promjenilo u stanju, koje je u monarkiji nastalo 1. siečnja 1857. [2])

Naš je tumač namienjen ne samo pravnikom onoga diela Hrvatske, koj uživa blagodat zajedničkoga zakonarstva, nego i hrvatskim pravnikom Dalmacije i Istre, u kojih zemljah postoji austr. gradj. zakonik uz gore spomenute i druge preinake, koje je posebno njihovo zakonarstvo stvorilo, i koje nisu uvedene u Hrvatskoj.

Prema zadaći, namjenjenoj našemu tumaču, nismo dosele propustili, a nećemo ni u buduće propustiti, da navedemo i obrazložimo te preinake, i držimo, da ćemo raditi u suglasju s tom zadaćom, ako razložimo bračno pravo katolikah, kako ono postoji u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, i kako postoji u zemljah carevinskoga vieća. Postupajuć ovako, nećemo učiniti stvar praktično nekoristnu ni pravnikom uže naše domovine, ni

[2]) Razloge za današnju valjanost bračnoga prava za katolike u Hrvatskoj, kako ga ustanovljuje zakon od 8. listopada 1856. i često spomenuta instrukcija, čitaj u ovom tumaču I. na str. 191. osobito opazku 9. na istoj strani, i Liebbald-Ljuboević na str. 13.

Digitized by Google

hrvatskim pravnikom u zemljah, zastupanih u carevinskom vieću: ne prvim, jer propisi gradjanskoga zakonika valjaju i u Hrvatskoj za ženitbe izraelićanah i protestantah, i jer se na njih često poziva ženitbeni zakon od 8. listopada 1856., tako da je baš svjetovnomu sudcu u ovoj kraljevini potrebno upoznati se s načeli bračnoga prava po gradjanskom zakoniku; ne drugim, jer se i u zemljah, zastupanih u carevinskom vieću valjanost brakah, sklopljenih za krieposti zakonah od 8. listopada 1856. ima presuditi po tom zakonu i kanoničkom pravu (članak IV. §. 1. zakona od 25. svibnja 1868. d. z. l. br. 47.).

U pogledu načina, kako da tu našu osnovu provedemo, pridržali smo pored težkoćah, koje smo nastojali svladati, metodu našega tumača, i to tako, da smo kod svakoga pojedinoga paragrafa zakonika najprije razložili ustanove istoga uz preinake, donešene novijimi zakoni i naredbami, zatim razložili odgovarajuće mu ustanove po bračnom pravu katolikah, postojećemu u Hrvatskoj, ter pošto smo se obzirali i na bračno pravo sljedbenikah grčko-iztočne vjeroizpovjesti, to da predočimo trovrstnu ovu obrazložbu, označit ćemo kod tumačenja dotičnih paragrafah svaku pojedinu od njih tekućimi rimskimi brojevi.

II.

Koja je juristička vriednost II.-ga priloga patenta od 8. listopada 1856., to jest naputka za duhovne sudove glede stvarih ženitbenih? S ovim su se pitanjem bavili austrijski pravnici, ter je ono u oči navedene ustanove konkordata, da se ženitba katolikah ima presudjivati po crkvenih zakonih, od praktične znamenitosti, tim veće, što se naputak u svem baš neslaže s kanoničkim pravom, i što isti nije proglašen kao crkveni zakon. Svi austrijski pravnici, to civilni [3]) to

[3]) Schulte: Erläuterungen itd. str. 33. i sljedeće. Harum u Heimerlovoj Vierteljahresschrift I. str. 25. i sljedeće. Gabba: Annotazioni alle nuove leggi sul matrimonio dei cattolici, štampane kao dodatak k Basevievim: Annotazioni itd. 7. izdanje.

Digitized by Google

kanonički [4]) slažu se u tom, da je austrijski crkveni sudac, ako i nije vezan na naputak, kao na redovito donešeni zakon, ovlašćen, dapače dužan držati se njegovih ustanovah u onih dvojbenih slučajevih, u kojih se on ima izjaviti za mnjenje poduprto tolikim crkvenom auktoritetom, kao što je bio redaktor naputka, stožernik i knez-nadbiskup Rauscher, kao što su bili rimski bogoslovci, medju kojimi spomenut ćemo stožernika Viale Prelà, njekoč poslanika sv. stolice kod bečkoga dvora, koj su Rauscherovo djelo pohvalno odobrili. Pitanja dakle o bračnom pravu, koja rješava naputak, nebi crkveni sudac smio drugačije rješiti, dočim mu u pitanjih naputkom nerješenih prosto stoji crpiti iz vrielah kanoničkoga prava (§. 251. nap.).

Crkveni sudac, postupajući ovako, radit će i prema intencijam ugovornikah konkordata i prema svrsi, radi koje je naputak izradjen, koja nije bila ina, nego ona, da se, sabrav u jedno raztrešene glavne ustanove kanoničkoga prava o braku, odstrane one bojazni, koje su svjetskomu vladaru otežćavale privoliti uz obveznu moć raztrešenih ne uvjek izvjestnih crkvenih zakonah.

Za svjetskoga sudca ima usuprot naputak zakonsku obveznu moć (§. 3. zakon od 8. listopada 1856.), ter će gradjanski sudac samo iz naputka crpiti ustanove kanoničkoga bračnoga prava.

III.

U kojem odnošaju stoji kanoničko bračno pravo s gradjanskimi zakoni o braku, naročito sa zakonom od 8. listopada 1856.? Ovo je pitanje, koje nam valja

[4]) Liebbald-Ljuboević, koj na strani 15. veli: „Ako se dakle toliko putah oslanjamo na mnjenja pojedinih učenjakah, ter se pozivamo na njihovu učenost i ugled, to za cielo mnogo većim pravom činimo glede naputka, koj je po ukupnom episkopatu naše države poprimljen i kod crkvenih sudovah u praksu priveden. U ostalom kamo god propisi naputka nedosižu, valja rabiti kanoničko pravo. Svaki dakle prigovor proti naputku jest puka neosnovana vika! Istoga je mnjenja čuveni talijanski kanonist Dr. Nardi u ovom djelu „Diritto matrimoniale dei cattolici. 1856. na strani 25.

Digitized by Google

pobliže razpraviti, jer o njegovu rješenju visi pravo shvaćenje bračnoga zakonarstva, kako je uredjeno usljed konkordata. Mislilo se kakogod o zakonodavnoj vlasti glede ženitbe, to jest, tko je zakonodavac u stvarih ženitbenih, da li crkva ili država [5]), rješilo se to pitanje u prilog crkvenomu zakonodavstvu, o tom neće dvojiti ni najokorjeliji kanonista, o tom neće dvojiti oni, koji iz religijoznoga karaktera ženitbe izvode pravo crkve, ustanoviti izključivo uvjete, pod kojimi se može brak valjano sklopiti, da uredba braka, koja tvori temelj družtvenoga, a po tom državnoga života, interesira i državu, da se dosljedno državi nemože uzkratiti upliv na ženitbe svojih državljanah, Ovaj nazor vodio je i austrijskoga zakonodavca, kad je priznav crkvi zakonodavstvo o valjanosti ženitbah katolikah, priznav crkvenim sudovom pravo suditi o valjanosti tih brakah, zakonom od 8. listopada 1856. pridržao državi ne samo zakonarstvo o civilnih posljedcih braka, i državnim sudovom pravo o njih suditi, već i izdao ustanovah u pitanjih, koja s uredbom braka stoje u savezu, na pr. o proglašenju, da se tko ima smatrati mrtvim (§§ 23. —27. spomenutoga zakona), o postupku crkvenih organah u stvarih ženitbenih, na koliko se isti tiče napovjedi (§§. 4.—19., 21. spomenutoga zakonika), sklopljenja braka po punovlastniku (§. 20. istoga zak.), upisa ženitbah ili očitovanjah, da je koja ženitba nevaljana (§§. 28.—30., 53. istoga zak.), obavješćenja političke zemaljske oblasti i sudovah o ženitbah, očitovanih nevaljanimi, ob osudah razstave, i sjedinjenja razstavljenih suprugah (§§. 49., 62., 65. istoga zak.), o tom, kako imadu glasiti osude o razstavi (§. 61. ist. zak.), o pokušaju pomirbe u slučajevih izrečene raz-

[5]) Razprava o tom prieporu nespada u djelo, koje se bavi tumačenjem postojećega prava. Mimogred budi ovdje spomenuto, da si katolička crkva, koja uči, da je ženitba svetotajstvo, vindicira izključivo zakonarstvo glede bitnosti i valjanosti ženitbe, da se s druge strane ovaj zahtjev crkve žestoko pobija, ter to pravo daje samo državi (civilni gradjanski brak).

Digitized by Google

stave (§§. 63., 64.), ob odnošaju medju državnimi sudovi i ustanovami kanoničkoga prava (§§. 54., 55., 60. i 38.), napokon o mješovitih ženitbah, za koje kanonička vriela neobiluju propisi (§§. 19, 43.—48., 56., 57., 66—72.). Spomenuti državni zakon ide još dalje, ter u interesu državnoga reda propisuje stanovite potrebštine, tičuće se same ženitbe, za koje nezna kanoničko pravo, na pr. u §§. 4.—13., 32.—35., 37., 73., 76., 77.; nu čim je austrijski zakonodavac izručio crkvi zakonarstvo ob uvjetih, o kojih visi valjanost braka, nije on mogao radi pomanjkanja tih potrebštinah izreći nevaljanost braka, valjana po crkvenom pravu, već je nastojao drugimi sredstvi, koja nediraju u brak, valjan po crkvenih zakonih, pribaviti tim svojim propisom posluh, uzkraćujuć na pr. onim, koji se njegovim naredbam nebudu pokorili, stanovita gradjanska prava, neodvisna od braka (§. 32.), ili stežuć gradjanska prava, izviruća iz braka (§§. 34. i 77.). Sve ove sankcije pako odnose se jedino i izključivo na gradjanske posljedke braka, na koliko isti nisu nerazdruživo spojeni s brakom, valjanim po crkvenom pravu; prema tomu načelu nije mogao austrijski zakonodavac izreći na pr., da se djeca rodjena u braku, valjanu po kanoničkom pravu, imadu smatrati nezakonitom, ako je taj brak bio sklopljen povrjedom gradjanskoga ženitbenoga zakona, jer je zakonitost djece, rodjene u braku, sklopljenu prema propisom zakonah, koji normiraju njegovu valjanost, bitna nerazdruživa posljedica istoga.

Iz ovoga je razlaganja lahko uvidjeti, da je usljed konkordata medju crkvenim i državnim zakonarstvom u Austriji u stvarih ženitbenih polučen sporazumak, koj se neosniva na priznanju zamjenite samostalnosti obiuh zakonarstvah, nego krieposti kojega državi pristoji zakonarstvo i pravosudje u pogledu gradjanskih posljedakah braka, a crkvi zakonarstvo i pravosudje u pogledu sama obstanka braka, njegova sklopljenja, razpusta itd. [6])

[6]) Schulte: Erläuterungen na str. 1.—15.

Digitized by Google

Konačno bit će umjestno spomenuti još ovdje, da i nakon krieposti zakona od 8. listopada 1856. i u ovih kraljevinah imaju za ženitbe katolikah obveznu moć one ustanove gradj. zakonika, na koje se prije spomenuti zakon izrično poziva, na pr. §. 2. istoga poziva se na §§. 45., 46. gradj. zak., §. 73. na §. 121.

Za zemlje, zastupane u carevinskom vieću, u kojih je prije konkordata bilo u krieposti drugo poglavje gradj. zak., sadržavao je patent ob uvedbi zakona od 8. listopada 1856. njekoliko prelaznih ustanovah, u smislu kojih se ženitba katolikah i mješovite, sklopljene prije uvedenje kanoničkoga prava imadu prosudjivati po ustanovah gradjanskoga zakonika. (Članci IV., VI., VII. i X. spomenutoga patenta, koji u onih zemljah imadu i danas praktičnu vriednost u toliko, na koliko se današnje njihovo bračno pravo razlikuje ponješto od onoga sadržana u gradjanskom zakoniku).

Za protestante i izraelićane pako imadu i u Hrvatskoj podpunu valjanost ustanove gradj. zakonika i naknadnih naredabah o bračnom pravu.

IV.

Članak III. patenta, kojim je gradjanski zakonik uveden u ovoj kraljevini, nije izuzeo samo katolike, već i sljedbenike grčko-iztočne nesjedinjene i grčko-iztočne sjedinjene vjeroizpovjesti od propisah drugoga poglavja gradj. zak., tičućih se valjanoga sklopljenja, razpravljanja o zakonitosti, razstave od stola i postelje i razpusta ženitbe.

Vriela ženitbenoga prava nesjedinjene [7]) i sjedinjene [8]) grčko-iztočne crkve jesu kanonička ili gradjanska.

[7]) Iz četirijuh patriarkatah orienta razvilo se je i postoji danas osam neodvisnih crkavah. Po Syntagmation jerusolimskoga patriarka Chrysanthus i po katalogu velike crkve, ove crkve jesu: patriarkati u Carigradu, Aleksandriji, Antiokiji, Jerusolimu, neodvisne crkve u Ruskoj, Cypru, Austriji i Grčkoj. U ruskom katalogu od godine 1851. navodi se još arhidijeceza na gori Sinai, i metropolija Crnogorska.

[8]) Bračno pravo iztočne crkve pridržalo i onaj dio njezin, koj se je u dogmatičkih pitanjih sjedinio s rimskom crkvom, pridržav pravne

Digitized by Google

A. Glavna kanonička vriela.[9]) 1. Svete knjige staroga i novoga zavjeta i od tako zvanih apostolskih kanonah: 5., 17., 18., 19., 26., 48., 51., 67. 2. Kanoni ekumeničkih i topičkih (provincijalnih) saborah, kao i kanoni grčkih crkvenih otacah, koje je priznao trulanski sabor. 3. Sinodalne presude i pisma kao i kanonička pisma patriarkah. 4. Običajno pravo. 5. Kanonička privatna vriela, kao pismeni upitci, odgovori i rješitbe pojedinih crkvenih dostojanstvenikah i kanonistah.

B. Gradjanska vriela.[10]) Amo spadaju zakoni i zakonske sbirke, koje su carevi neposredno potvrdili, imenice: Lex Julia de adulteriis od godine 18. prije Isusa i konstitucije rimskih carevah od Hadriana do Justiniana, od kojih je veći dio uvršten u Codex repetitae pralectionis, a manji dio u Codex Theodosianus. Po bizantinskom državnom pravu razvio se je odnošaj državne vlasti prema crkvi tako, da su sukobi medju jednom i drugom vlašću bili tako rekuć izključeni. Sinodi, najvišje crkvene oblasti u pojedinih pokrajinah, sazivao je car, koj je zaključke sinodah odobravao ili uzkratio im odobrenje, ter vršio vrhovni nadzor kroz vlastite povjerenike, koje je u sabor pošiljao. Ovim načelom odgovara i previšnji reškript od 10. kolovoza 1868. za obseg kraljevine Hrvatske i Slavonije o zaključcih srbskoga narodnoga sabora od godine 1864.—1865. (sborn. kom VI. br. 18.[11])

---

svoje uredbe i ritus. Decret Concil. Lateran. IV. anno 1215. sub Innoc. III. Hardouin Concil. Coll. VII. 22. Coleti Concil Coll. XIII. 938. Licet Graecos in diebus nostris ad obedientiam sedis Apostolicae revertentes fovere et honorare velimus mores ac ritus eorum, in quantum cum Domino possumus, sustinendo: in his tamen illis deferre nec volumus nec debemus, quo periculum generant animarum et ecclesiasticae derogant honestati. Dr. Jos. Zhishman: Das Eherecht der orientalischen Kirche str. III.

[9]) Zhishman str. 33. i sljedeće.

[10]) Isti, str. 51. i sljedeće.

[11]) Prvi odsjek svakoga eparhijalnoga konzistorija je prva, a metropolitska apelatorija druga molba (§§. 1., 2., 10., 14., 21. IV. razdjel previšnjega u tekstu navedena reškripta) u stvarih ženitbenih.

Digitized by Google

Naš zakonik ustanoviv u §§-ih 45., 44. pojam zarukah i ženitbe, razpravlja u §§-ih 46.—68. i 124. i 125. sposobnost sklopiti brak, u §§. 69.—88. i 126.—131. formu sklopljenja braka, u §§, 89.—92. posljedke valjana braka, izključiv tako zvano imovinsko bračno pravo [12]) u §§. 93.—122. i 132.—136. razne načine prestanka bračne zajednice.

§. 44.

Pojam ženitbe.

Odnošenja porodice ustanovljuju se pogodbom ženitbenom. U pogodbi ženitbenoj očituju dvie osobe različnoga spola zakonitim načinom svoju volju, da će živiti u nerazlučenoj zajednici, diecu radjati, odhranjivat ih, i da će jedna drugoj zamienito pomagati.

I. 1. Ustanoviti pojam braka nije zadaća zakonodavca, već znanosti. Naš paragraf veli, da se porodični odnošaj utemeljuje ženitbenim ugovorom. Ovoj se izreci nemože ni sa znanstvena gledišta prigovoriti, jer ugovorom (conventio, pactio) očituje dvie osobe ili više njih složnu svoju volju, da stanoviti pravni odnošaj utemelje, preinače ili dokinu. [1]) Ugovor je dakle obćeniti pojam, koj dobiva svoj sadržaj tek predmetom, na koj je uporavljena složna volja ugovarajućih stranakah. Shvaćajući ovako pojam ugovora, nestežuć ga dakle na obligatorne ugovore, kao što je to bivalo u starijoj teoriji, pravo kaže naš paragraf, da ženitba postane ugovorom [2]), ter u oči ovoga shvaćenja odpada veći dio razlogah, kojimi se s njeke strane pobija nauka o postanku braka ugovorom.

[12]) O njem govori se neumjestno, kako smo to već iztaknuli kod obrazložbe §-a 14., u drugih djelovih zakona, naročito u nasljednom pravu i u 28. poglavju drugoga diela itd.

[1]) Et est pactio duorum pluriumve in idem placitum consensus L. 1. §. 2. D. de pactis. Savigny: System III. 309. Unger: System II. str. 169. Posve je kriv pojam, što ga ob ugovoru daje Liebbald-Ljuboević na str. 2. u često nav. djelu.

[2]) Unger: II. str. 171. Schulte u nav. djelu str. 74. Stubenrauch: I. str. 119. Pachman: Kirchenrecht II. str. 213., koj posve umjestno veli, da bez ugovora nebi pravni odnošaj braka imao vidljivi početak.

Digitized by Google

Sadržaj ženitbenoga ugovora naveden je u našem paragrafu: a) nerazdruživa zajednica života [3]); b) rodjenje i odhranjivanje djece; c) zamjenita pomoć. [4]) Ove zakonom iztaknute svrhe ženitbenoga ugovora nemogu se sporazumkom ugovornikah preinačiti, jer spadaju u bitnost ženitbe.

Ustanove našega paragrafa, da ženitbeni ugovor mogu sklopiti samo dvie osobe različita spola, izključuje mnogobračje (poligamiju) bilo ono mnogomužtvo (poliandrija), ili mnogoženstvo (poligienija).

Od ugovora, kojim se sklapa brak, valja razlikovati one ženitbene ugovore (pacta dotalia), kojimi vjerenici ili supruzi uredjuju imovinske svoje odnošaje za braka ili nakon prestanka njegova. O njih je rieč u 28. poglavju drugoga diela našega zakonika.

2. Pojam braka, kako ga ustanovljuje §. 44. nepostavlja svojstvo sakramenta kao značajno obilježje braka, jer naš paragraf definira brak bez obzira na vjeroizpovjesti, medju kojimi ima i takovih, koji u braku nenazrievaju svetotajstva. S obzirom na sakramentalni karakter braka mogu se ženitbe dieliti u matrimonia rata i legitima, prema tomu, da li odgovaraju crkvenim ili samo gradjanskim propisom, razlikovanje, koje ima, kako ćemo kasnije vidjeti, praktičnu važnost i u našem zakoniku, i to ne samo kod ženitbah izraelićanah i protestantah, nego i kod ženitbah katolikah. [5])

Neima usuprot po gradjanskom zakoniku praktičnih posljedicah razlika medju matrimonium consumatum i non consumatum, o kojoj ćemo govoriti pod II. razložbe ovoga paragrafa.

---

[3]) Po nazorih izobraženih narodah brak je zajednica, koju mužkarac i žena sklope za cieli život. Brak, koj bi se sklopio na stanovito vrieme, zove se u običnom životu konkubinat.

[4]) Svrhe braka iztaknute u našem paragrafu slažu se i s kanoničkim pravom, kako ćemo vidjeti u sljedećih točkah pod II. Dolliner: Handbuch des in Oesterreich geltenden Eherechtes, str. 26.

[5]) Dolliner u navedenom djelu I. str. 33.

Digitized by Google

Naš zakonik nezna konačno ni za morganatični brak (brak na ljevu ruku) ni za brak savjesti (mariage de conscience). Značajno obilježje prvoga sastoji u tom, što sklapajuće ga stranke ugovore, da supruga neće biti dionicom staliških pravah supruga, da djeca neće nositi imena otčeva, neće ga nasljedovati, već uživati uzdržavanje, koje će im biti ugovorom ustanovljeno. [6]) Sve ove ustanove imadu se po austrijskom pravu smatrati ništetnimi, ter su i supruga i djeca vlastna tražiti ona prava, koja ih idu po §§. 92., 146., 732.—734., 757.—759,, 765., 796. itd. gradj. zakonika. Ženitba savjesti jest ona, koja bi se sklopila privolom muža i žene bez formah, propisanih zakonom. Ona je ništetna, jer po našem je zakonu vjenčanje bitna potrebština bračnoga ugovora (§§. 75.—77. i 127. gradj. zakonika. [7])

II. 1. I po katoličkom crkvenom pravu ženitba je ugovor sklopljen, da se postignu one iste svrhe, koje i naš zakonik označuje kao svrhe braka. [8]) Nu ženitba katolikah, sklopljena prema propisom kanoničkoga prava jest po naredbi Isusovoj [9]) i sakramenat, svetotajstvo [10]), koje podjeljuje suprugom posvećujuću milost,

[6]) Stubenrauch: I. str. 191.

[7]) Isti I. str. 192.

[8]) a. Nerazdruživa zajednica života: Individua vitae consuetudo, consortium omnis vitae. Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem suam, et adhaerebit uxori suae: et erunt duo in carne una. 1. Gen. c. 2. v. 24. — b. Radjanje djece: Masculum et feminam creavit eos, benedixitque illis Deus, et ait: crescite et multiplicanimi, et replete omnem terram. I. Gen. c. 1. v. 27. c. Zamjenito podupiranje (mutuum adjutorium). Dixit quoque Dominus Deus: non est bonum esse hominum solum, faciamus ei adjutorium simile sibi. I. Gen. c. 2. v. 18.

[9]) Gratiam, quae naturalem illum amorem perficeret et indissolubilem unitatem confirmaret, conjugesque sanctificaret, ipse Christus venerabilium Sacramentorum institutor atque perfector sua nobis passione promeruit, quod Paulus Apostolus innuit dicens: Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesia ... Conc. Trid. sess. 24. doctr. de sacr. matr.

[10]) Si quis dixerit: Matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem legis Evangelicae Sacramentis a Xto Domino institutum,

Digitized by Google

da uzmognu sigurnije polučiti svrhe braka. — Za svako svetotajstvo u obće, dakle i za ženitbu iziskuje se troje: tvar (materia), lik (forma) i podjelitelj (ministar). Teologi nisu složni u mnjenju, što sačinjava tvar, što li formu, i tko je podjelitelj sakramenta.[11]) S ovim potonjim pitanjem uzko su skopčana pitanja o tvari i formi. Ako uzmemo, da je podjelitelj sakramenta braka svećenik, a ne supruzi, kao što tvrde stariji bogoslovci [12]), onda materija sakramenta bit će valjani ženitbeni ugovor, a forma jesu rieči, koje svećenik ima izreći, i koje propisuje tridentinski sabor: „Ego vos in matrimonium conjungo in nomine patris et filii et spiritus sancti“ ili druga u bitnosti od navedenih riečih nerazlikujuća se formula. Prema razloženu pojmu i svrham braka §. 1. naputka za duhovne sudove glasi: „Ženitba je savez medju mužem i ženom, uredjen po volji božjoj za plodjenje roda čovječanskoga i radi podupiranja zamjenita. Ženitba je već u prvom svojem početku ustanovljena bila kao nerazrješiva i dobila je za pravilo zakon, da su muž i žena dvoje u puti jednoj; Isus Gospod pako povratio joj je prvobitno dostojanstvo njezino i uznio ju, da bude svetotajstvo novoga zavjeta.“ [13])

sed ab hominibus in Ecclesia inventum, neque gratia conferre: anathema sit. Conc. Trit. sess. 24. can. 1. de sacr. matr.

[11]) Sravni Liebbald-Ljuboević str. 5. i 6.

[12]) Razlozi za starije mnjenje kod Ljuboevića ibidem, koj ga prihvaća. U prilog mnjenju zastupanu u tekstu navadja se: da je proti analogiji s drugimi sakramenti, ako se uzme, da si jedne te iste osobe jednim te istim aktom sakramenat podjele i prime, da niemi nebi mogli sklopiti ženitbe, jer nisu u stanju izreći sakramentalnu formulu itd. Dolliner: I. str. 29., 30. U ostalom ova nauku nespada ovamo, ter smo o njoj rekli samo toliko, koliko nam se čini, da valja znati pravoslovcu s obzirom na bračno naše zakonarstvo za katolike.

[13]) Pošto je državno zakonodavstvo prepustilo u nas crkvi, da ustanovi uvjete, pod kojimi se ženitba katolikah ima smatrati valjanom, civilni ženitbeni zakon, to jest zakon od 8. listopada 1856., kojemu je zadaća, kako razložismo u uvodu, obezbjediti državne interese u pogledu ženitbah, nedirajući u uvjete njezina obstanka, ne veli u §-u 1. nego: Ženitbu sklapaju medju sobom dvie osobe različ-

Digitized by Google

2. S obzirom na dvostruko svojstvo, koje može imati ženitba, diele ju u gradjansku, matrimonium legitimum, ako je sklopljena po zakonih svjetovnih bez upliva crkvenoga, dakle ako nije sakramenat, i crkvenu, matrimonium ratum, ako je sklopljena i po zakonih crkvenih, dakle ako je svetotajstvo U crkvenih zakonih razumjeva se često pod matrimonium ratum u oprjeci s matrimonium consummatum ženitba prilegom još nedovršena; kadkad rabi se izraz matrimonium ratum u oprjeci s matrimonium irritum, s nevaljanom, ništetnom ženitbom.[14]) U crkvenih zakonih govori se i o mješovitih ženitbah, mat. mixtum, to jest o bracih, sklopljenih medju katolikom i krštenim nekatolikom; o ženitbah potajnih, mat. clandestinum, to jest sklopljenih proti propisom tridentinskoga sabora. O ženitbi sviesti i na ljevu ruku govorili smo u predidućoj točki.

III. 1. I crkveno pravo iztočne crkve shvaća ženitbu kao zajednicu medju mužem i ženom, sklopljenu ne na vrieme ili pod razvezujućim uvjetom, već za život suprugah. Iztočna se je crkva do desetoga vieka odvažno borila proti tako zvanomu divortium ex consensu, to jest proti razrješenju braka samim sporazumkom suprugah, bez navoda ma kakva razloga, razrješenju, priznanu u rimskom pravu, dok nije napokon slavila pobjedu, sklonuv i državno bizantinsko zakonarstvo, da zabrani divortia ex consensu.[15]) Usuprot kanonisti iztočne crkve složno uče, da se ženitba može razrješiti ne samo smrću jednoga supruga, već i radi preljuba [16]), i da pojedini kanoni saborah i crkve-

noga spola, izjavljajuće zakonito, da su rade uzeti se", dakle nedefinira ženitbe, nepropisuje, u čem sastoji, jer to spada u područje crkvenoga zakonarstva.

[14]) Dolliner: I. str. 34.

[15]) Zhishman: Str. 96.—107.

[16]) Kanonisti iztočne crkve, da dokažu pripust razpusta ženitbe smrću ili preljubom, pozivlju se na sveto pismo I. Kor. 7. 39. Mat. V. 32. XIX.

Digitized by Google

nih otacah mogu ustanoviti i drugih razlogah, s kojih se ženitba može razrješiti. Kao takove razloge označuju one, koji na bračni život djeluju poput smrti ili preljuba, koji dakle bračni život uništuju, ter razpust braka opravdavaju. [17]) U tom pitanju kao što u obće razvija se zakonarstvo iztočne crkve složno s državnim zakonarstvom, prvije upliva na potonje, ter uspješno odstranjuje oprjeke medju njima. O razlozih, s kojih se ženitba može razrješiti po propisih iztočne crkve, govorit ćemo na shodnu mjestu; nu držali smo, da nam je već ovdje bilo iztaknuti razliku, koja postoji medju brakom katolikah i sljedbenikah grčko-iztočne sjedinjene i nesjedinjene vjeroizpovjesti u pogledu razrješivosti ženitbe. [18])

2. Iztočna crkva broji ženitbu medju svjetotajstva, uzimajuć, da utemeljenje sakramenatah pada u doba utemeljenja kršćanstva.

Prema tomu katolička nauka o sakramentu ženitbe slaže se s naukom iztočne crkve, ter će dosta biti, ako u pogledu potrebštinah sakramenta ženitbe i učinka njegova po propisih iztočne crkve uputimo na razlaganje prediduće točke II.

§. 45.

Pojam vjeritbe (zarukah).

Vjeritba (zaruke) ili predhodno obećanje uzeti se, bilo učinjeno ili prihvaćeno pod kojimi god okolnostmi ili uvjeti, nedonosi sa sobom pravne obveze niti da se sklopi ženitba, niti da se učini ono, što je bilo ugovoreno za slučaj, ako bi se odustalo od obećanja.

§. 46.

Pravna kriepost odustanka od ženitbe.

Samo ona strana, koja nije dala nikakova temeljita uzroka na odustanak, ima pravo iskati, da joj se naknadi sva prava šteta, što bi mogla dokazati, da ju je imala radi toga odustanka.

---

[17]) Kanoni i razlozi, koji opravdavaju ovu uredbu kod Zhishmana str. 107.—124.

[18]) Zhishman: Str. 124.—137.

Digitized by Google

I. 1. Zaruke (sponsalia) jesu ugovor, kojim si dvie osobe različnoga spola obećaju, da će sklopiti brak. [1]) Nu zaruke nisu ugovor, iz kojega izviru obligacije, već sporazumljenje muža i žene, da će se uzeti, jer §. 45., prolazeći iz stanovišta, da ženitbu kao zajednicu za cieli život valja sklopiti u podpunoj slobodi, nedopušta iz zarukah tužbe [2]), da se sklopi brak, niti da se dade ili učini, što je ugovoreno za slučaj, ako bi koj od ugovornikah odustao od obećanja, nedopušta, to jest tužbe na ugovorenu odustatninu (§. 909. gradj. zak.) ili ugovorenu kazan (§. 1336 istoga zak. [3]) Zakon

[1]) Dolliner u djelu I. na str. 4. govori i o jednostavnom obećanju sklopiti brak; nu ovo shvaćanje protivi se §-u 45., koj govori ob obećanju, uzeti se, kao i pojmu zarukah po rimskom pravu l. 1. D. de sponsal: Sponsalia sunt mentio et repromissio nuptiarum futurarum L. 2. D. de sponsal: Sponsalia dicta sunt a spondendo nam moris fuit veteribus stipulari, et spondere sibi uxores futuras. L. 3. D. eod.: Unde et sponsi, sponsaeque appellatio nata est.

[2]) Stariji tumačitelji gradjanskoga zakonika, dapače još Stubenrauch, I. str. 194. tvrde, da §. 45. neuzkraćuje samo pravo tužbe iz zarukah, već im poriče svaki pravni učinak, dakle da su zaruke ugovor ništetan. Ovo je shvaćenje nepravilno, i polazi iz toga, što stariji pisci nerazlikuju medju obligacijom utuživom i neutuživom. Ima ugovorah neutuživih, koji postoje kao tako zvane naturalne obligacije. Vidi ovaj tumač I. na str. 149. I zaruke mogu biti valjane ili nevaljane, prema tomu, da li su sklopljene po propisih zakona ili ne, nu iz njih neizvire tužba na izpunjenje ugovora. Nepravilnost starije teorije pokazati ćemo najjasnije, ako spomenemo, da u slučaju §-a 46., to jest, ako se radi o naknadi radi neopravdana odstupa od zarukah, sudac mora prosuditi, da li su zaruke zbilja pravnovaljano sklopljene ili ne, ter samo u prvoj predpostavi dosudit će naknadu u smislu istoga paragrafa.

[3]) Liepo opravdava ovu ustanovu našega zakonika Dolliner u nav. djelu str. 5. On veli: U istinu neda se pomisliti ništa nenaravnijega, nego da se osobe, koje se radi predhodivše pravde mrze, sile na doživotnu svezu, koja nemože uspjevati bez zamjenita štovanja, iskrena prijateljstva, ljubavi i zamjenita pouzdanja, da se ovakove osobe silom tjeraju u najtjesnije odnošaje, u najraznovrstnije doticaje. Iz toga nemože nastati nego nesretan brak. Ženske glave, koje plemenito misle, drže izpod svoje časti nametnuti se silom svomu zaručniku, i ovakovimi se zarukami unesrećuju do smrti. Druge, vične suditi o ljudih po vlastitih poštenih nazorih, čekaju, da zaručnik izpuni

Digitized by Google

uzkraćuje zarukam spomenuto pravo tužbe beznimno, to jest bez obzira na okolnosti, u kojih su uzsljedile, bez obzira na uvjete, pod kojimi su sklopljene, dakle nerazlikuje, da li su zaruke sklopljene ustmeno ili pismeno, pred svjedoci ili bez njih, s religioznom svetčanošću ili bez nje; da li su potvrdjene prisegom, prilegom itd., već ovlašćuje svakoga ugovornika odustati od njih kadagod hoće, bila odustaja opravdana ili ne. Pošto su zaruke ugovor, uporavljat će se na njih propisi §§-ah 865., 866., 868.—876. gradj. zak., to jest pitanje, da li je zaručnik bio sposoban učiniti obećanje ili prihvatiti ga, riešit će se po §. 865. gradj. zak.; pitanje ob uplivu bludnje, sile, ob uvjetih, pod kojimi su zaruke sklopljene itd., riešit će se po dotičnih ustanovah ostalih malo prije navedenih paragrafah. [4])

obećanje, ter u tom očekivanju odbijaju sgode, da se obskrbe, napokon dočekaju, da ih je prevario zaručnik, koj se je u dalekom svietu i tiho oženio. Slabe i lahkoumne ženske glave dadu se obećanjem ženitbe lahko zavesti, da privole uz svoje obezčašćenje. Često služe zaruke kao izlika za razuzdanost, jer si zaručnici umišljavaju, da im pripadaju ista prava, kao i suprugom. Ako se pako sa zarukami spoji samo posljedica, da se proti odstupajućoj stranci može tužiti na svotu ugovorenu za slučaj odstupa, zlorabiti će pohlepni ljudi ovakovu ustanovu spekulacijami na imovinu neoprezne mladeži. Sebične osobe jednoga i drugoga spola nastojat će licumjernimi varkami izmamiti obećanje ženitbe od bezazlenih djevojakah ili vatrenih mladićah, ter sklonuv ih na to upotrebit će sve moguće spletke, da ih navedu na odstup, koj utemeljuje njihovo pravo na odštetu. Bude li odšteta neznatna, neće ona lahko odvratiti zaručnika od nevjere, dapače bludnik smatrat će ju kao cjenu, uz koju mu je dopušteno napastovati čast i kriepost ženah, kojih bez obećanja ženitbe nebi predobio za svoje namjere. Konačno pripiše li se zarukam budi moć, da obvezuju izpuniti obećanje ženitbe, budi samo dužnost odštete, u jednom i u drugom slučaju roditi će mnogobrojnimi, sablaznimi parnicami, u kojih se širi pristranost i samovolja sudca, koja je često jedino sredstvo, da se priepor dovrši.

[4]) Prema tomu smatrati će se kao da neima zarukah, ako su iste bile ugovorene iz bludnje ob istovjetnosti osobe (§. 871. gradj. zak.); usuprot zaručnik, kojega je druga stranka nepravednim i temeljitim strahom prisilila na zaruke, može od zarukah odstupiti itd.

Digitized by Google

2. Nu naš zakon uzkraćujući u §. 45. iz zarukah samo tužbu, da se sklopi brak i namiri odustatnina ili ugovorena kazan, naredjuje u §. 46., da ona stranka, koja bez temeljita uzroka od zarukah odstupi, ili koja je dala temeljita uzroka, da je druga stranka od njih odstupila, ima naknaditi drugoj pravu štetu, koju je trpila usljed odustaje. Zakon veli „pravu štetu“, kojom rieči očito namjerava stegnuti naknadu na tako zvani „damnum emergens“, to jest na naknadu potroška u istinu učinjena, ili gubitka u istinu pretrpljena u očekivanju, da će se brak sklopiti, izključiv naknadu izmakla dobitka (lucrum cessans. [5]) Prema tomu moći će ona strana, koja nije dala temeljita uzroka odustaji, tražiti naknadu štete, koju je trpila tim, što je, nadajući se skoru sklopljenju braka, nabavila pokućtvo, koje je kasnije kao suvišno morala prodati izpod nabavne cjene, ili najmila služinčad, koju je morala uz naknadu odpustiti; nu neće moći zahtievati, da joj se naknadi dobitak, kojemu se je nadala iz braka, ili koj joj se je izmaknuo tim, što je odbila drugi brak itd. [6]) Štetu mora dokazati ona stranka, koja ju traži, ter će ju sudac u dokazanom iznosu dosuditi, predpostaviv

[5]) Proti mnjenju zastupanu u tekstu, koje usvajaju Dolliner u nav. djelu I. str. 10., Stubenrauch I. str. 195. i 196. i drugi, Winiwarter I. str. 179., koj pozivajući se na definiciju, koju daje ob odšteti § 1323. gradj. zak. tvrdi, da se pitanje, da li nedužnu zaručniku pristoji samo pravo na naknadu zbilja pretrpljene štete ili i izmakla dobitka, ima prosuditi po načelih §-a 1324. U prilog mnjenju zastupanu u tekstu možemo se još pozvati na §. 1330. gradj. zak., u kojem se izrično šteta (damnum emergens) stavlja u oprjeku s izmaklim dobitkom, ter prva u njemačkom tekstu zakona označuje izrazom upotriebljenim u §. 46. „wirklicher Schade“. I vrhovno sudište izjavilo se je za mnjenje, koje zastupamo u rješitbi od 28. svibnja 1865. br. 5274. u Glazer-Unger-Walterovoj sbirci br. 3074.

[6]) Kao razloge, koji opravdavaju izključenje naknade izmakla dobitka navadja Dolliner: I. str. 10., 11., da je taj dobitak redovito neizvjestan, da ga je vazda težko točno proračunati, da bi pripust ovakovih tužbah dao povoda parnicam, koje bi rodile onimi žalostnimi posljedicami, kojim se je zakonodavac hotio ukloniti, uzkrativ tužbu radi plateža ugovorene kazni i odustatnine.

Digitized by Google

dakako, da su zaruke bile valjano sklopljene, da je privola dana ozbiljno, slobodno, jednom riečju, da je ugovor bio obvezatan po gore navedenih propisih gradj. zakonika.

3. Tko ima pravo tražiti odštetu? Naš paragraf veli, da ona stranka, koja nije dala temeljita uzroka drugoj, da neizpuni učinjena obećanja. Iz ove ustanove izvire, da ako su obe stranke skrivile odstup, nijedna od njih neima prava tražiti odštete, nadalje, da ni stranka, odstupajuća iz temeljita uzroka, neima pravo tražiti naknade, ako joj je taj uzrok bio poznat prije ili kod sklapanja zarukah.

Neima dvojbe, da zakonodavac nije hotio stegnuti prava, tražiti naknadu, na osobu nedužnoga zaručnika, već da je u predpostavi njegove nedužnosti hotio podieliti to pravo i trećim osobam, koje su u očekivanju obećane ženitbe pretrpile štetu, na pr. otcu nedužne zaručnice, koj je nabavio pokućtvo, ter ga kasnije uz necjenu prodao, dapače i trećoj osobi, koja je ovakav trošak učinila itd. Ovo naše mnjenje opravdano je očitom namjerom zakonodavca, da naloži naknadu štete onomu, koj je bez temeljita uzroka od zarukah odstupio.

Nu njemačka redakcija §-a 46. dala je povoda drugomu važnijemu pitanju, da li je naime stranka, koja nije izpunila obećanja, dužna naknaditi pravu štetu i onda, ako je pukim slučajem, sbivšim se u njezinoj osobi, dakle ne svojom krivnjom, bila zapriečena, da obećanje izpun..

Njeki austrijski komentari [7]) odgovaraju na ovo pitanje jestno, ter ovo mnjenje opravdavaju pozivom na njemačku redakciju. §. 46., koja glasi: „Nur bleibt dem Theile, von dessen Seite keine gegründete Ursache zu dem Rücktritte entstanden ist“ ... dočim je ova ustanova u galičkom zakoniku glasila: „der von seiner Seite keine gegründete Ursache zu dem Rücktritte ge-

[7]) Dolliner: I. str. 12., 13. Winiwarter: I. str. 176.

Digitized by Google

geben hat.“ [8]) Iz promjene te redakcije zaključuju oni tumačitelji, da je zakonodavac hotio obuzeti i slučaj, a ne samo krivnju, kako je to propisivao galički zakonik.

Nu mi nemožemo složiti se s ovim mnjenjem, već neoklievamo odgovoriti niečno na gore stavljeno pitanje, i to iz sljedećih razlogah. Ustanova §-a 46. nije nego ograničenje ustanove §-a 45., koja oslobadja odstupajućega zaručnika, da izpuni ono, što je ugovoreno za slučaj odstupa. Rieč „odustanak“ (Rücktritt, odstupiti), kako u §-u 45., koj tvori pravilo, tako i u §-u 46., koj prije spomenuto pravilo modificira, izražuje nedvojbeno misao, da ugovornik nije hotio izpuniti obećanja, ter izključuje misao, da ga nije izpunio radi zaprjeke, neodvisne od njegove volje, radi vis major. Naše mnjenje stoji u suglasju s §-om 1295. gradj. zak., koj veli, „da svatko ima pravo iskati od oštetioca, da mu naknadi štetu, kojoj je on (oštetioc) kriv, i s §-om 1306., koj propisuje, da redovito nije nitko dužan naknaditi štetu, koju je prouzročio nebudući tomu kriv.“ Ove dvie ustanove pokazuju bjelodano, da pojam naknade uzaziva pojam krivnje bar u smislu §-a 1297., da gdje neima krivnje, neima ni dužnosti naknade. Prema tomu, pošto se zaručnik, koj je slučajnom bolešću zapriečen sklopiti brak, nenalazi u krivnji, neima razloga nametnuti mu dužnost naknade one štete, koju drugi zaručnik trpi radi nezgode, koju nije skrivio.

Ni poziv na §. 1311. nemože opravdati protivnoga mnjenja, jer upitni paragraf izražuje poznato načelo „casus nocet domino.“ Ovomu se načelu nemože dakako prigovoriti; nu pri uporavi valja ga stegnuti izključivo na osobu ili na imovinu, u kojoj se je slučaj dogodio. Ako grom udari u moju kuću, ter ju upali, neima dvojbe, da ja moram nositi štetu (casus nocet

[8]) Hrvatski prevoditelj nije iztaknuo razlike, spomenute u tekstu, ter za to za one, koji prihvaćaju mnjenje, koje mi pobijamo, prevod nije vjeran, nedaje im temelja, da svoje mnjenje brane. Vjerni prevod imao bi glasiti: „Nu stranka, kod koje nije nastala“ itd.

Digitized by Google

domino), nu požar se razširi, ter pretvori u pepeo i kuću mojega susjeda, jesam li ja dužan naknaditi štetu, koju susjed trpi, jer je grom udario u moju kuću? Kao što bi bilo neopravdano nametnuti meni u tom slučaju dužnost naknade, ista bi se nepravda naniela i zaručniku, koj bi se osudio na naknadu štete za to, što ga je neskrivljena nevolja zapriečila izpuniti obećanje. [9])

4. Naš zakon nije naveo dogodjajah ni okolnostih, koje bi se mogle smatrati kao temeljiti uzrok za odstup od zarukah, ter je ovim mučanjem prepustio razboru sudca, da prema naravi stvari, prema duhu našega zakonarstva te uzroke u konkretnom slučaju ustanovi. Uzima se obćenito [10]), da se kao takovi razlozi mogu smatrati oni navedeni u u §-u 53. gradj. zak., da se uzkrati privola na ženitbu, razlozi navedeni u §§-ih 109., 115. gradj. zak., da se dozvoli razstava ili razpust ženitbe, u obće onakove promjene, nastavše nakon zarukah u odnošajih druge strane, o kojih biva očevidno, da bi odstupajućega zaručnika bile odvratile od zarukah, da mu bijahu poznate, kad ih je sklopio. I zaprjeka ženitbe, postojeća medju zaručnici, može biti temeljitim uzrokom za odstup od zarukah.

5. Darovanje, koje je jedan zaručnik učinio ili obećao drugomu s obzirom na buduću ženitbu, prosudjuje se po §-u 1247. gradj. zakonika, u smislu kojega darovatelj može darovanje opozvati, ako brak nije uzsljedio bez krivnje njegove; a ako je darovanje bilo izrično uvjetovano o sklopljenju braka, mjerodavne su ustanove §§-ah 897. i 699. gradj. zak., u smislu kojih se pravo, ovisno o mogućem i dopuštenom uvjetu, stiče jedino izpunjenjem postavljena uvjeta. [11])

---

[9]) Mnjenje usvojeno u tekstu zastupaju Stubenrauch: I. str. 197. i Mattei: I paragrafi del codice itd. I. str. 201.—207., potonji riedkim oštroumjem proti Carozzi-u: Giurisprudenza del Codice civile itd. III. 106.

[10]) Dolliner: I. str. 16., 17. Stubenrauch: I. str. 196.

[11]) Dolliner: I. str. 18.—20. Stubenrauch: I. str. 198.

Digitized by Google

6. Svi skoro tumačitelji gradj. zakonika [12]) tvrde, da §. 45. istoga, uzkraćujuć tužbu na izpunjenje onoga, što je bilo ugovoreno za slučaj odstupa od zarukah, pod timi izrazi nerazumjeva samo odustatninu i ugovorenu kazan, kako smo naveli u 1. točki, već i kaparu (§. 908. gradj. zak.). Ovo mnjenje opravdavaju tim, što vele, da bi se inače ugovorom znatne kapare osujetila namisao zakonodavca, da ni posredno ne sili na sklopljenje braka. Mi se s ovim mnjenjem nemožemo složiti s razloga, što se u §-u 45. nespominje izrično kapara, i što rimsko pravo naredjuje, da zaručnik, koj se bez dovoljna razloga krati sklopiti brak, gubi tako zvanu arrha sponsalitia. [13])

II. 1. §. 2. zakona od 8. listopada 1856. za ženitbe katolikah naredjuje, da o pitanju, da li postoje zaruke (sponsalia de futuro [14]), i da li one utemeljuju zaprjeku ženitbenu, odlučuje duhovni sud, dakako po crkvenom pravu. Ovom ustanovom priznao je državni zakonodavac stanovište crkve, koja uči, da zaruke nisu sgoljni ugovor, koj se prosudjuje po gradjanskih zakonih. [15]) Naputak u §-u 2. veli, da su zaruke ugovor

[12]) Dolliner: I. str. 8., 9. Winiwarter: I. str. 173. Stubenrauch: I. str. 196.

[13]) L. 5. C. de spons 5., 1. Prema tomu zaručnik, koj je dao kaparu, gubi ju, ako je bez temeljita razloga od zarukah odstupio; zaručnik, koj ju je primio, ako neopravdano odstupi od zarukah, mora ju u dvostrukom iznosu povratiti. Ovoga je mnjenja i Unger, što se može razabrati iz opazke 124. na str. 192. I. systema, gdje se to pitanje mimogred spominje.

[14]) Kanoničko pravo označuje uvjek zaruke izrazom „sponsalia de futuro“, dočim izrazom „sponsalia de praesenti“ razumjeva potajni brak (matrimonium clandestinum), t. j. brak sklopljen bez župnika i svjedokah, koj se po zaključcih tridentinskoga sabora nesmatra ni zarukami ni ženitbom. Vidi Liebbald-Ljuboević str. 25.

[15]) Ovo načelo priznano je u članku X. konkordata, koj se poziva na bullu „auctorem fidei“. Ovu je bullu izdao papa Pio VI., da osudi njeka načela, koja je postavio biskup Scipio de Ricciis u diecezanskoj sinodi, obdržavanoj u Pistoji godine 1785. Odnosni odlomak glasi: „Propositio, quae statuit sponsalia proprie dicta actum mere civilem continere, qui ad matrimonium celebrandum disponit, eademque civilium legum praescripto omnino subjacere, — quasi actus dispo-

Digitized by Google

medju mužem i ženom, u kojem obriču, da će se uzeti. U oprieci s §-om 45. gradjanskoga zakonika radjaju zaruke po kanoničkom pravu, ako su valjano ugovorene, i nebudu pravnovaljano razvezane, obvezom sklopiti brak, i zaprjekom zahtjeva javne pristojnosti, usljed koje ženitba medju zaručnikom i rodjaci drugoga u prvom koljenu nemože valjano obstojati. [16])

Za valjanost zarukah zahtjeva kanoničko pravo, da ugovornici imadu njeku zrielost uma, da su navršili sedmu godinu [17]), da su svoju privolu očitovali ozbiljno, istinito, slobodno i promišljeno, i da ženitba, o kojoj ugovaraju, bude medju njimi dopuštena. [18]) Privola roditeljah u zaruke malodobne svoje djece nije potrebita. [19])

Zaruke mogu se razriešiti [20]): a) ako stranke na razrješenje uzajamno privole, b) ako zaručnik učini svetčane zavjete ili primi višje redove, c) ako roditelji pravedno prigovore zarukam, koje su sklopila malodobna njihova djeca, d) ako jednoj stranci, kad su se zaruke sklapale, nisu bili poznati takovi odnošaji ili

nens ad sacramentum non subjaceat sub hac ratione juri ecclesiae: Falsa, juris ecclesiae quaod effectus etiam e sponsalibus vi canonicarum sanctionum profluentes laesiva, disciplinae ab ecclesia constitutae derogans."

[16]) O toj zaprjeki progovorit ćemo kasnije obširnije.

[17]) Neki kanonisti tvrde, da se prema načelu malitia supplet aetatem mogu valjano zaručiti i maloljetnici izpod sedam godinah, ako se kod njih pojavi dostatna zrielost uma, nu većina učiteljah kanoničkoga prava odbija to mnjenje. Vidi Liebbald-Ljuboević str. 26. Opazka 1. Zaruke maloljetnikah poslje sedme godine do njihove doraslosti, koja kod mužkaracah započima dovršenom 14., a kod djevojakah dovršenom 12. godinom, valjane su doduše, nu mogu se razriešiti bez svakoga uzroka i odstupom jedne same stranke, čim zaručnici dorastu, pa i u tom slučaju samo onda, ako su se tim pravom poslužili za tri dana, računajuć od časa, kad su ovo svoje pravo spoznali, i ako za vrieme nedoraslosti nisu potvrdili zaruke prisegom. Vidi Liebbald-Ljuboević str. 26. kao i citate iz vrielah u opazci 1. na istoj strani.

[18]) Liebbald-Ljuboević str. 25.—38.

[19]) C. trident. sess. 24. de refor. matr. Čitaj još Liebbald-Ljuboević str. 29.

[20]) Liebbald-Ljuboević str. 33.

Digitized by Google

takove okolnosti druge stranke, koje bi ju od zarukah bile odvratile, e) ako bud krivnjom jedne stranke ili slučajno takovi odnošaji i okolnosti nastanu nakon sklopljenja zarukah.

Akoprem kao što gore iztaknusmo, valjane zaruke radjaju po kanoničkom pravu obvezom sklopiti ugovorenu ženitbu tako, da se stranka, koja se uzteže, može na to i siliti crkvenimi prisilnimi sredstvi (censurami), sasvim tim kanoničko pravo s obzirom na nesretne posljedice, s kojimi su skopčane ženitbe sklopljene pod moraš preporučuje, da se prisilna sredstva što redje i opreznije rabe. U tom duhu slove i odnosne ustanove naputka. [21])

[21]) Evo ustanovah naputka, tičućih se zarukah, koje potvrdjuju načela, navedena u tekstu i o kojih držimo, da nije suvišno navesti ih doslovce s obzirom na jur iztaknutu zadaću, koja je namjenjena naputku. §. 2. Vjeritba je ugovor medju mužem i ženom, u kojem obriču, da će se uzeti. §. 3. One samo osobe, koje su kadre medju sobom sklopiti valjanu i dopuštenu ženitbu, mogu se vjeritbom valjano obvezati, i to očitovanjem volje slobodno, i po shodnom razboru učinjenim. Vjeritba, koja bude učinjena u ime nedoraslih, ustanovljuje za nedorasloga dužnost, da se oženit mora, samo onda, ako, čim doraste, potvrdi vjeritbu onu. §. 4. Vjeritba, makar bila i zakletvom utvrdjena, može se ukinuti, ako obe stranke na to privole. §. 5. Vjeritbe osobah takovih, koje su pod vlasti otčinskom, imadu se razvrći, kada roditelji podignu proti istim vjeritbam pravedan prigovor. §. 6. Ako jedan od vjerovnikah prekriši vjernost, koju je drugomu dužan, bit će ovaj drugi rješen obećanja svoga. Ako po sklopljenoj vjeritbi nastane promjena takova, po kojoj se pravedno suditi može, da pri ovom stanju stvarih nebi došlo bilo do vjeritbe, izgubit će tada obveznu svoju moć vjeritba za onu stranku, pri kojoj se promjena takova nije dogodila. Ako su okolnosti takove obstojale već u doba, kad se je vjeritba sklopila, bit će vlastna odstupiti stranka ona, kojoj iste okolnosti onda nisu bile poznate. §. 7. Dužnost, koju su vjerenici na se uzeli, nebrani im stupiti u koj red ili posvetiti se stališu duhovničkom. Ako vjerenik učini svečane zavjete ili primi višje redove, bit će vjeritba time razvržena. §. 8. Ako jedan od vjerenikah sklopi ženitbu s osobom trećom, ukinut će se, istina, time vjeritba, nego ostaje drugomu vjereniku po okolnostih pravo, da može tražiti odštetu. §. 107. Ako tko, pozivajući se na vjeritbu, prigovara proti ženitbi, imat će župnik, ako je vjeritba nevaljana, dotičnike o tom podučiti; ako li obnadje, da je vjeritba valjana, imat će pokušati, da se dotičnici medju sobom pri-

Digitized by Google

2. Dočim prva izreka spomenutoga §-a 2. zakona od 8. listopada 1856. prepušta duhovnim sudovom, da odluče o valjanosti zarukah po propisih kanoničkoga prava, druga izreka istoga paragrafa naredjuje, da redoviti (gradjanski) sud odlučuje o tom, da li i na koliko iz zarukah nastaje prava obveza na naknadu štete po §§-ih 45. i 46. gradj. zakonika, i s obzirom na zabrane, sadržane u zakonu od 8. listopada 1856. Spomenuti paragraf dakle ustanovljuje granice kompetencije duhovnih i gradjanskih sudovah u pitanjih, izvirućih iz zarukah, ter dosudjuje prvim sudovom rješavanje pitanjah o valjanosti zarukah, drugim rješavanje pitanjah o naknadi štete, izvirućih iz neizpunjena obećanja ženitbe. Prema tomu nemože se pred gradjanskim sudom povesti parnica za naknadu štete radi neizpunjenih zarukah dotle, dok duhovni sud neodluči pravomoćno o valjanosti zarukah, koja valjanost tvori temelj privatnopravne tražbine na naknadu. [22])

jateljski nagode. Ako prigovor bude učinjen neposredno pri sudu ženitbenom, i ako nije očevidno, da vjeritba nije valjana, imat će se nada svime naložiti župniku, da naprama dotičnikom neštedi otčinskih savjetah i opomenah. §. 108. Uzima se, da je svakomu prosto, izabirati si po volji druga ženitbenoga, s toga ima presuda glasiti proti vjeritbi, osim ako je valjanost njezina podpuno dokazana. §. 109. Na one, koji se krate izpuniti rieč svoju, zadanu u vjeritbi, valja djelovati ne toliko silom, koliko opomenami. Svaki ugovor radi kakove naknade, koja bi se platit imala, ako stranka koja odstupi, ne samo što je nedopušten, nego je i nevaljan. §. 110. Ako izreče sud ženitbeni, da vjeritba nije valjana, imat će se učinit, što je potrebno, da se vjenčanje više neodlaže. §. 111. Ako izrečeno bude, da je vjeritba valjana, imat će ženitbeni sud izaslati povjerenika, koj će pokušati, da stranke skloni na prijateljsku nagodu. Što se tiče naknade štete, valja nastojati o tom, da se pod pravičnimi uvjeti pogode medju sobom. Ako makar jedna samo zaište, moći će se dosudit i iznosak odštete. Ako tužitelj nebude tim zadovoljan, bit će mu istina prosto, radi naknade štete obratit se s tužbom na sud svjetovni, nu prigovor njegov, što ga je učinio bio proti vjenčanju, neće se više uvažavati. §. 112. Ako nebi nikako za rukom pošlo porazumljenje glede ukinuća vjeritbe i glede pravične odštete, ima se, kao manje zlo, dozvoliti namjeravana ženitba.

[22]) Svjetovni sud može doći u priliku, da i bez prejudicijalne presude duhovnoga sudca sudi o naknadi štete radi neizpunjenih za-

Digitized by Google

Gradjanski sudac sudit će pako o tih tražbah ne samo po ustanovah §§-ah 45. i 46. gradj. zakonika, koje smo razložili pod I., već se ima obzirati i na zabrane, sadržane u zakonu od 8. listopada 1856. Prema tomu gradjanski sudac neće dosuditi naknade štete radi neizpunjenih zarukah, ako obećana ženitba nije bila dopuštena po spomenutom gradjanskom ženitbenom zakonu [23]) makar i duhovni sudac izrekao valjanost zarukah, s razloga što se njihovu izpunjenju neprotivi zaprjeka kanoničkoga prava. [24])

§. 111. naputka [25]) ovlašćuje duhovni sud, da u slučaju izrečene valjanosti zarukah na zahtjev i jedne samo stranke dosudi odštetu; nu i u tom slučaju može gradjanski sud doći u priliku, da sudi ob odšteti, jer isti paragraf primjećuje, da tužitelju, nezadovoljnu odlukom duhovnoga suda, stoji prosto radi naknade štete obratiti se na svjetovni sud. [26])

---

rukah. Na pr. zaručnici razrješili su sporazumno zaruke, što je, kako smo vidjeli, dopušteno po kanoničkom pravu, ter nagodom ustanovili odštetu. Ovu odštetu može ovlašćenik tražiti neposredno kod svjetovnoga suda, koj će ju dosuditi, a da se neupusti u izpitivanje valjanosti ili nevaljanosti zarukah. Za prosudjenje takove tražbe mjerodavne su za sudca jedino ustanove gradjanskoga zakonika ob ugovorih. Gabba u nav. djelu str. 36. označuje slučaj, s kojim se bavimo kao iznimku od pravila, zastupana u tekstu. Ovo shvaćanje nečini nam se pravilno, jer se tuj neradi o valjanosti zarukah, kojih sporazumkom stranakah više neima, već jedino ob ugovorenoj odšteti.

[23]) Ovako ćemo odsele nazivati zakon od 8. listopada 1856. za ženitbe katolikah.

[24]) Usljed toga neće gradjanski sudac dopitati naknade iz zarukah, koje su sklopili maloljetnici, navršivši sedmu godinu bez privole otčeve ili tutorove, akoprem su takove zaruke valjane po kanoničkom pravu, jer §. 5. gradjanskoga ženitbenoga zakona propisuje, da se maloljetnici nesmiju ženiti bez privole otca, dotično tutora i privole nadtutorstvene oblasti. Još drugih zabranah čitaj u §§-ih 10., 11., 12. i sljedećih ženitbenoga gradjanskoga zakonika.

[25]) Čitaj navedeni paragraf u opazci 21.

[26]) Pachmann u Haimerlovoj Vierteljahresschrift I. na str. 84. tvrdi, da §. 111. naputka stoji u protuslovju s §-om 2. gradjanskoga ženitbenoga zakona, nu mi toga protuslovja nevidimo, jer §. 111. nepropisuje, da se stranka mora zadovoljiti odštetom, koju će joj dosuditi duhovni sudac.

Digitized by Google

3. Važno je pitanje, da li je duhovni ili svjetovni sud nadležan suditi o krivnji zaručnika, koja jedina utemeljuje tražbu za odštetu od strane drugoga zaručnika? Mi ćemo to pitanje još jasnije staviti; §. 46. gradj. zak. negovori doduše izrično o krivnji, već veli, da ona stranka, koja nije dala nikakova temeljita uzroka za odstup od zarukah, ima pravo iskati, da joj se naknadi šteta. Ovimi riečmi naš paragraf izriče, da stranka kriva odstupu, mora odštetiti stranku nedužnu. Pita se sada, hoće li crkveni ili svjetovni sudac suditi o toj krivnji, ili da govorimo riečmi §-a 46., hoće li gradjanski ili crkveni sudac suditi o tom, postoji li temeljiti razlog za odstup od zarukah, ili ne. Schulte [27]) prijanja uz mnjenje, da je o tom nadležan suditi crkveni sud po zakonih crkvenih. Mi usuprot držimo, da je za riešenje toga pitanja nadležan sud gradjanski, jer §. 2. gradjanskoga ženitbenoga zakona izrično upućuje gradjanskoga sudca na §. 46. gradj. zak., jer se pitanje ob odšteti neda razstaviti od pitanja o krivnji, jer duhovni sud ima suditi jedino o valjanosti ili nevaljanosti zarukah, jer analogna ustanova §-a 52. gradjanskoga ženitbenoga zakona izriče nadležnost gradjanskoga suda za odštetu, koju u slučaju razpusta braka ima dati stranka kriva, jer §. 61. istoga zakona priznaje izrično nadležnost duhovnoga suda, da sudi o krivnji stranakah u slučaju razstave, što bi bio pouzdano učinio i za zaruke, da mu je bila namjera izključiti kompetenciju svjetovnoga suda, konačno jer je nedvojbena težnja državnoga zakonodavca, koju naputak očito podupire, pribaviti što podpuniju kriepost načelom gradjanskoga zakonika o neobveznosti zarukah, ter tako odstraniti ustanove crkvenoga prava, koje baš u pogledu zarukah nisu ni najizvjestnije ni najshodnije, nit se slažu s obće priznatimi načeli za prosudjivanje ugovorah, a zaruke in ultima analizi nisu nego ugovor, da će se sklopiti ženitba.

---

[27]) Schulte: Erläuterungen str. 77.

Digitized by Google

Prema ovom našem mnjenju prosuditi će gradjanski sudac po načelih, koja smo razvili pod I., da li je stranka iz temeljita uzroka odstupila od zarukah, koje je crkveni sudac priznao valjanimi, ter obnadje li on, da je odstup bio opravdan, neće unatoč priznanoj valjanosti zarukah dosuditi odštete.

4. Što smo dosele rekli ob obvezi odštete iz neizpunjenih zarukah, predpostavlja, da postoje valjane zaruke. Nu i iz zarukah nevaljanih, kao što iz svakoga nevaljanoga ugovora može izvirati tražba za naknadu (§. 878. gradj. zak.), ter u tom slučaju prosuditi će gradjanski sudac, neodvisno od suda duhovnoga tražbu za odštetu po načelih gradjanskoga zakona o naknadi štete, sadržanih u XXX. poglavju istoga.

6. Pošto zakon neustanovljuje osobiti sud, koj bi bio nadležan rješavati parnice za odštete radi neizpunjenih zarukah, bit će za te parnice kompetentna redovita osobna molba tuženika.

III. 1. I iztočna crkva nesmatra zaruke kao gradjansko-pravni akt, nego kao integrirajući dio braka.[28]) S obzirom na to, akoprem članak III. patenta ob uvedbi gradj. zakona u naših kraljevinah nepropisuje izrično, da se u pogledu valjanosti zarukah na sljedbenike grčkosjedinjenoga i grčko-nesjedinjenoga vjerozakona imadu uporavljivati ne propisi gradjanskoga zakonika, već oni, koji za njih postoje prema ustanovam njihove vjeroizpovjesti, sasvim tim neima dvojbe, da o valjanosti zarukah, sklopljenih po sljedbenicih spomenutih vjeroizpovjestih sude crkveni sudovi.[29])

Iztočna crkva razlikuje crkvene zaruke od zarukah gradjanskih prema tomu, da li su zaruke sklopljene

[28]) Zhishman: str. 137.—153., 648. i sljedeće.

[29]) U tom obsegu shvaća i praksa ustanove članka III. uvedbenoga patenta, ter se za ovo shvaćanje možemo pozvati i na previšnji reškript od 10. kolovoza 1868. o zaključcih srbskoga narodnoga sabora od godine 1864./5. (sbornik br. 18.). §. 10. IV. istoga, ustanovljujući djelokrug prvoga odsjeka eparhijskoga konsistorijalnoga odsjeka veli u točki l), da spomenuti odsjek „prosudjuje sve bračne razprave i ine, koje od obručenja (?) proiztiču.“

Digitized by Google

uz blagoslov sveštenika (Euchologia), ili bez takova blagoslova. Zaruke prve vrsti prosudjuju se po kanoničkih propisih, po kojih se zaruke maloljetnikah nesmiju blagosloviti, ako zaručnica nije dovršila dvanajste, a zaručnik četrnajste godine. Crkvene zaruke su nerazrješive [30]), ter radjaju ženitbenom zaprjekom, o kojoj ćemo kasnije progovoriti. Gradjanske zaruke nasuprot prosudjuje iztočna crkva po propisih rimskoga i bizantinskoga prava, koji se u bitnosti slažu s ustanovami katoličkoga ženitbenoga prava. [31])

2. O gradjanskih posljedcih zarukah, sklopljenih medju sljedbenici iztočne sjedinjene i nesjedinjene crkve, dakle o naknadi štete radi neizpunjenih zarukah, sudit će svjetovni sud po ustanovah gradjanskoga zakonika, koje smo razložili pod I. U staro doba sudili su doduše crkveni sudovi i ob imovinskih posljedcih zarukah, nu to je bivalo usljed delegacije od strane države, a da se delegirana sudbenost može opozvati od delegantа, to je načelo, koje priznaje i pravo iztočne crkve. [32])

§. 47.

Pravila sposobnosti oženiti se (ili udati se).

Svak može sklopiti ženitbu, samo ako mu nesmeta nikakova zaprjeka zakonska.

Pojam ženitbene zaprjeke. [1]) Pod ženitbenom zaprjekom razumjeva se pomanjkanje zakonite potrebštine za sklopljenje braka. [2]) Svekolike te potrebštine

[30]) Očevidna je težnja zakonarstva iztočne crkve, podignuti crkvene zaruke do znamenovanja prave ženitbe. Zhishman str. 155.

[31]) Zhishman na str. navedenih u opazci 28.

[32]) Zhishman str. 667.

[1]) Dolliner: Handbuch des in Oesterreich geltenden Eherechtes I. str. 35. i sljedeće. Winiwarter: I. str. 179., 180. Stubenrauch: I. str. 199., 200. Liebbald-Ljuboević str. 50.—52.

[2]) Pogrješan je pojam, što ga o zaprjeci daje Liebbald-Ljuboević str. 50.: „Nesposobnost u njekih okolnostih sklopiti ženitbu“, jer se ženitbene zaprjeke netiču uvjek pravne sposobnosti, a još manje sposobnosti djelotvorne, već vise o drugih okolnostih, koje se neodnose na osobnu sposobnost čovjeka na pr. i po kanoničkom pravu zaprjeka srodstva, Ecclesiae vetitum, tempus feriatum, itd.

Digitized by Google

nisu pako propisane pod jednako strogom sankcijom, jer često pomanjkanje koje medju njimi čini ženitbu nevaljanom, a često samo nedopuštenom, podvrgavajući prekršitelja stanovitim štetnim posljedicam, dapače i kazni. Zaprjeke prve vrsti zovu: raztrgajućimi, razkidajućimi (impedimenta dirimentia, irritantia), one druge vrsti: zapriekami zabranjujućimi (impedimenta impedientia. [3])

Razdjeljenje ženitbenih zapriekah. Ženitbene zaprjeke diele se u: a) naravne ili postavne (pozitivne), prema tomu, da li izviru iz naravi braka, na pr. spolna nemoć, ili su naredjene pozitivnim zakonom, na pr. privola vojničke predpostavljene oblasti; b) absolutne ili odnosne, ako izključuju ženitbu s kojomgod osobom, na pr. višji redovi, ili sa stanovitom osobom, na pr. zaprjeka srodstva; c) javne (notoria), ili tajne (occulta), prema tomu, da li su prodrle u javnost tako, da su obćinstvu poznate ili ne; d) oprostive ili neoprostive prema tomu, da li se mogu oprostiti, ili ne; e) javnoga ili privatnoga prava prema tomu, da li su naredjene u javnom ili u privatnom interesu; f) gradjanske, crkvene ili mješovite, prema tomu, da li su naredjene državnim, crkvenim zakonarstvom, ili obima zajedno.

Predposlav pojam ženitbene zaprjeke i razdiobu njihovu u obće, prelazimo na razlaganje njihovo s obzirom na gradj zakonik i na postojeće u ovoj kraljevini bračno pravo katoličke i iztočne crkve.

I. Naš gradjanski zakonik poznaje tri glavna vriela, iz kojih potiču ženitbene zaprjeke, i to: 1. pomanjkanje privole (§§. 48.—59.), 2. pomanjkanje sposobnosti k svrsi (§§. 60.—68.), 3. pomanjkanje bitnih svetčanostih (§§. 69.—81.).

[3]) Dolliner: I. na str. 37. proti ovim izrazom, jer tako zvana raztrgajuća zaprjeka ne razrješava braka, već prieči, da nastane valjan brak, a tako zvana impedimenta impedientia neprieče valjanosti braka, već spajaju stanovite štetne posljedice za onoga, koj ga sklopi.

Digitized by Google

Prema toj razdiobi raztrgajuće ženitbene zaprjeke po našem zakoniku jesu:

1. nesposobnost privoliti §. 48.,
2. maloljetnost §. 49.,
3. pomanjkanje privole predpostavljene vojničke oblasti §. 54.,
4. strah i sila §. 55.,
5. otmica §. 56.,
6. bludnja §. 58.,
7. spolna nemoć §. 60.,
8. osuda na težku tamnicu §. 61.,
9. postojeća ženitbena sveza §. 62.,
10. višji redovi i svetčani zavjeti čistoće §. 63..
11. različitost vjerozakona §. 64.,
12. preljub §. 67.,
13. pomanjkanje svih napovjedih §. 69.,
14. Nepritomnost župnika §. 75. i sljedeći.

II. 1.) Katoličko kanoničko pravo nepriznaje moći, uništiti ženitbe svimkolikim raztrgajućim zaprjekam našega zakonika, već samo onim, navedenim pod 1., 4., 5., 6., 7., 9., 10., 11., 14. u predidućoj točki.

Usuprot ima po katoličkom ženitbenom pravu raztrgajućih zapriekah, za koje nezna naš gradjanski zakonik, a to su sljedeće:

1. bludnja u kakvoći,
2. srodstvo duhovno (cognatio spiritualis),
3. srodstvo gradjansko (cognatio legalis),
4. tastbina iz nezakonita prilega (ex copula illicita),
5. zahtjev javne pristojnosti (publica honestas. [4])

---

[4]) Schulte: Erläuterungen str. 81. i sljedeće. Liebbald-Ljuboević str. 73. i sljedeće. — Zaprjeke valjanosti ženitbe sadržaje sljedeći stih:

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Aetas, affinis, si claudestinus et impos,
Si mulier sit rapta, loco nec reddita tuto,
Haec facienda vetant connubia; facta retractant.

Digitized by Google

Nu ni svekolike one zaprjeke, koje su zajedničke kanoničkomu i gradjanskomu zakoniku neimaju po obih zakonih, kako ćemo to kasnije vidjeti, jednaka znamenovanja, tako na pr.:

1. zaprjeka nedoraslosti počima po kanoničkom pravu kod ženskih glavah dvanajstom, a ne četrnajstom godinom;

2. srodstvo i tastbina iz dovršene ženitbe proteže se po kanoničkom pravu do četvrtoga koljena kanoničke komputacije;

3. napokon ni zaprjeka radi preljuba i umorstva supruga neima po crkvenom pravu istovjetna znamenovanja s istoglasećom zaprjekom gradj. zakonika.

2.) Katolička crkva, veli §. 56. naputka, skrbila je doduše za dostojanstvo i za čistoću ženitbe, nu nije joj se probitačno vidilo umnožavati broja zaprjekah raztrgajućih. S toga izdala je glede ženitbe naredabah, za koje zahtjeva, da se izpunjavaju, kojih povrjeda medjutim neradja nevaljanošću ženitbe. Crkvene zabranjujuće zaprjeke jesu:

1. vrieme sveto (tempus sacratum),
2. zabrana crkve (vetitum ecclesiae),
3. zavjeti prosti (vota simplicia),
4. ženitba medju katolici i krštenimi nekatolici (matrimonium mixtum. [5])

3. Katolička crkva priznaje i državi pravo ustanoviti zabranjujuće ženitbene zaprjeke. „Sveta je dužnost kršćanina“, veli §. 69. naputka, „izkazivati oblasti državnoj onu pokornost, koju nas sam Gospodin po apoštolu svojem uči. Tim točnije ima on izpunjivati one zakone državne, koji brižljivo nastoje oko toga, da se uzdržava red ćudoredni. Premda dakle oblast državna nemože naredbami svojimi priečiti, da se medju kršćani sklopi valjana ženitba: zato pak nije dopušteno au-

[5]) Schulte: Erläuterungen str. 82. Liebbald-Ljubović str. 52. i sljedeće. — Crkvene zabrane izrazuje sljedeći stih:

Ecclesiae vetitum, tempus, sponsalia, votum,
Mixtaque religio, si proclamatio desit.

Digitized by Google

strijskomu državljaninu u nemar metati one propise, što ih austrijski zakon ustanovljuje glede gradjanskih posljedicah, koje su ženitbom skopčane.“ Gradjanski ženitbeni zakon ustanovljuje sljedeće zabrane ženitbe:

1. nedoraslost §. 4.,
2. maloljetnost §§. 5., 6.,
3. vojnički stališ i stavna dužnost §. 9.,
4. dozvola političkoga i uredovnoga poglavara §. 11.,
5. zločin §. 12.,
6. preljub §. 13.,
7. udovički rok §. 34.

III. 1. Iztočna crkva prisvaja si, kao što jur razložismo, bezuvjetno pravo zakonarstva glede sklapanja, obstanka i razpusta braka. Ovo joj je pravo priznalo u Hrvatskoj i državno zakonarstvo člankom III. patenta, kojim je uveden gradjanski zakonik. Predposlav ovo, opazit ćemo, da iztočna crkva poznaje iste raztrgajuće zaprjeke, koje i crkva katolička. Na koliko se obseg koje izmedju njih po pravu iztočne crkve razlikuje od katoličkih ženitbenih zapriekah, navest ćemo na odnosnih mjestih tumača.

2. Nu iztočna crkva priznavala je vazda i zakonarstvo državno ne samo u pitanjih, tičućih se gradjanskih posljedicah braka, već uzkraćivala svoju privolu brakom, sklopljenim proti državnim zakonom. [6])

Pošto država nije za ženitbe sljedbenikah sjedinjene i nesjedinjene grčko-iztočne vjeroizpovjesti izdala gradj. ženitbeni zakon poput onoga za katolike, pita se, da li državne ženitbene zabrane, sadržane u potonjem zakonu, obvezuju i sljedbenike spomenutih vjeroizpovjestih i crkvene oblasti njihove? Mi držimo, da ih obvezuju, jer članak III. patenta ob uvedbi gradj. zakonika izuzima sljedbenike grčko-iztočne sjedinjene i nesjedinjene vjeroizpovjesti od ustanovah drugoga poglavja uvedenoga zakonika, samo na koliko se iste protežu na valjano sklopljenje braka, na razpravu o

[6]) Zhishman: str. 212. i sljedeće.

Digitized by Google

njegovoj nevaljanosti i razstavi od stola i postelje, jer državne zabrane, sadržane u gradj. ženitbenom zakonu, odgovaraju odnosnim ženitbenim zaprjekam gradjanskoga zakonika, i jer druga točka članka III. spomenutoga uvedbenoga patenta propisuje, da su, u koliko po postojećih zakonih i naredbah imadu u stvarih ženitbenih postupati državni sudovi, mjerodavne ustanove gradjanskoga zakona i za sljedbenike onih vjeroizpovjestih, za koje su ostavljeni u krieposti crkveni zakoni, tičući se valjanosti braka. Sve dakle ženitbene zaprjeke gradjanskoga zakonika, kojih nepriznaje bračno zakonarstvo iztočne crkve, smatrat će njihove crkvene oblasti kao državne ženitbene zabrane, ter mogu ih najlaglje crpiti iz često spomenuta gradjanskoga ženitbenoga zakona za katolike. Ova nauka stoji u suglasju s iztaknutim jur razvojem zakonarstva iztočne crkve, koja je vazda brižljivo nastojala postupati složno s državnom vlasti, i podupirati njezine zakone.

Bit će ovdje umjestno, razpraviti pitanje, da li i na koliko postojeći zakoni o sklapanju, obstanku i razpustu ženitbe vežu:

a) državljana u inozemstvu;
b) inozemca u ovoj državi;
c) napokon po kojih će se zakonih presuditi u tuzemstvu brak, sklopljen po inozemcu u inozemstvu.

a) U obrazložbi §-a 4. gradj. zak. pokazali smo, da se djelotvorna i pravna sposobnost državljana u poslovih, koje bi poduzeo u inozemstvu, ima prosudjivati po domaćih zakonih. Ovo pravila valja i za brak, koj bi dva državljana sklopila u inozemstvu. Prema tomu, ako bi dva državljana sklopila u inozemstvu brak, kojemu se protivi takova domaćim zakonom ustanovljena raztrgajuća ženitbena zaprjeka, koja ograničuje njihovu sposobnost sklopiti brak, sklopljeni brak bio bi nevaljan, makar i njegovu valjanost priznao

Digitized by Google

zakon zemlje, u kojoj je sklopljen. [7]) Neima pako dvojbe, da pripadnika Hrvatske, u kojoj se o valjanosti ženitbe katolikah i sljedbenikah sjedinjene i nesjedinjene grčkoiztočne crkve sudi po odnosnih crkvenih zakonih, vežu u inozemstvu ne samo crkveni zakoni o braku, već i oni propisi državnoga zakonarstva, koji pod prietnjom stanovitih štetnih posljedicah zabranjuju brak. [8])

A kako onda, ako je državljanin sklopio brak u inozemstvu s tudjincem? I u tom slučaju valja pravilo, izviruće iz ustanove §-a 4. gradj. zak.; nu pošto brak postaje ugovorom za valjanost kojega se zahtjeva djelotvorna i pravna sposobnost obiuh ugovornikah, i pošto se spomenute sposobnosti tudjinca predsudjuju po zakonih države, ka kojoj on kao podanik spada (§. 34. gradj. zak.), brak sklopljen po državljanu s inozemcem bit će onda samo valjan, ako je i tuzemac po domaćih zakonih, i inozemac po zakonih države, ka kojoj pripada, bio sposoban sklopiti ga.

Usuprot oni propisi domaćih zakonah, koji se netiču djelotvorne i pravne sposobnosti, nevežu državljanina u inozemstvu, dosljedno bit će valjan brak, koj bude državljanin sklopio u inozemstvu obdržavanjem onih vanjskih formah ili svetčanostih, koje propisuje zakon tudje zemlje, u kojoj je brak sklopljen (locus regit actum), makar domaći zakon zahtjevao drugih formalnostih. [9])

---

[7]) Ženitbene zaprjeke, koje ograničuju djelotvornu sposobnost, jesu: maloljetnost, vojnički stališ, razlikost vjeroizpovjesti, postojeći ženitbeni vez, srodstvo, tastbina, otmica, preljub, umorstvo supruga, viši redovi, zavjet čistoće. Dolliner: I. str. 387. i sljedeće.

[8]) Prema tomu brak, sklopljen u inozemstvu povrjedom državne ženitbene zabrane, bit će doduše valjan, nu proti prekršiteljem nastat će posljedice §§. 32., 33., 34., 35. gradjanskoga ženitbenoga zakona, o kojih ćemo niže obširno govoriti. Ove ustanove imadu praktičnu vriednost i za pripadnika zemaljah, zastupanih u carevinskom vieću, ako je ženitba njegova bila sklopljena za gospodstva kanoničkoga prava u onih zemljah.

[9]) Prema tomu bit će valjan brak sklopljen po Hrvatu u Parizu pred gradjanskom oblasti, ako mu se ne protivi raztrgajuća zaprjeka

Digitized by Google

b) Sposobnost tudjinca sklopiti brak prosudjuje se po zakonih zemlje, ka kojoj on pripada kao podanik (§. 34. gradj. zak. [10]) U pogledu vanjske i nutarnje

kanoničkoga prava, koja ograničuje njegovu sposobnost, akoprem kanoničko pravo propisuje drugu formu vjenčanja.

[10]) Čitaj obrazložbu §§. 34.—36. u ovom tumaču na str. 214. i sljedećih. U smislu dvorskoga dekreta od 22. prosinca 1844. br. 1118. i 21. prosinca 1815. (sbirka pravosudnih zakonah) dužni su tudjinci ovu sposobnost dokazati. Po dvorskom dekretu od 31. ožujka 1842. (sbirka pol. zak. knjiga 70. str. 134.) smatraju se ženitbe, sklopljene u inozemstvu od bavarskih podanikah bez dozvole bavarske gradjanske oblasti, u državnom obziru kao ništetne i nevaljane, ter za to mogu se u smislu ministarske naredbe od 14. ožujka 1856. bavarski podanici vjenčati u ovoj monarkiji samo onda, ako predlože propisno ovjerovljenu svjedočbu ministarstva i bavarskoga poslanstva. Bavarska podanica, koja hoće da u monarkiji sklopi brak, mora doduše posvjedočiti sposobnost svoju, nu nije dužna predložiti dozvole izseljenja (min. naredba od 5. svibnja 1854. br. 8662.). U švajcarskom kantonu Graubündten-u nepriznaje se kao valjan brak, koj je pripadnik kantona sklopio u inozemstvu bez dozvole vlade (dvorski dekret od 3. listopada 1836. u sbirci pol. zak. knjiga 64. str. 872.). Jednaka ustanova za pripadnika velikoga vojvodstva Badenskoga stavljena je izvan krieposti ministarskom naredbom od 24. ožujka 1871. br. 22. d. z. l.

Obstojavše državno ministarstvo priobćilo je odpisom od 8. travnja 1865. u pogledu ženitbenih zakonah, postojećih u drugih državah, što sljedi: Iz izvješćah pojedinih c. kr. legacijah, ovjerovljenih u inozemstvu, proizlazi, da englezki podanici i gradjani sjedinjenih državah sjeverne Amerike nisu obvezani izhoditi dozvolu zavičajne oblasti za sklopljenje braka u monarkiji, jer se ženitbe, koje oni sklope u inozemstvu, smatraju u njihovoj domovini valjanimi, ako su sklopljene u smislu propisah, postojećih u inozemstvu. — Ni talijanski državljani netrebaju dozvole zavičajne oblasti. — Ni podanici hessenski, hessenhomburžki, teritorija Meisenheim na lievoj obali Rajne, belgijski, braziljanski, danski, francezki, genevski, grčki, nizozemski, portugalski, pruski, švedsko-norvežki, tessinski, vaadtski i neufchatelski netrebaju dozvole zavičajne oblasti, da sklope brak u monarkiji. Nu pošto izvješća c. kr. legacijah u pogledu sada nabrojenih državah nevele izrično kao za države prije spomenute, da se brak smatra u zavičaju dotičnikah valjanim, samo ako je sklopljen prema zakonom inozemstva, dapače izvješća, tičuća se njekih od nabrojenih državah primjećuju, da se valjanost brakah, sklopljenih u inozemstvu, prosudjuje po zakonih domaćih, imadu se i nadalje, da se predusretne nezakonitim ženitbam pripadnikah navedenih i drugih državah obdržavati ustanove naredbe ministarstva za bogoštovje i nastavu od 22. studenoga 1859. br. 17602.

Digitized by Google

forme, koje se imadu obdržavati kod sklapanja braka, valja razlikovati, da li je tudjinac sklopio brak u tuzemstvu s državljanom ili s tudjincem. U prvom slučaju, pošto je brak dvostrano obvezujući ugovor, prosudit će se i forma braka po domaćih zakonih [11]); u drugom slučaju po domaćih zakonih samo onda, ako se nedokaže, da su se stranke pri sklapanju braka podvrgnule drugomu zakonu. [12])

c) Ako je tudjinac sklopio s tudjincem u inozemstvu brak, o valjanosti kojega ima suditi domaći sud, prosudit će se sposobnost njegova, sklopiti brak, po zakonih zemlje, ka kojoj pripada kao podanik [13]), a nutarnja i vanjska forma po zakonih mjesta, gdje je brak sklopljen, ako se stranke nisu podvrgnule drugomu zakonu. [14])

Konačno proizlazi iz izvješćah, podnešenih od austrijskih legacijah, da nijedna od tudjih legacijah, ovjerovljenih kod austrijskoga dvora, nije ovlašćena izdavati ženitbene dozvole pripadnikom dotičnih državah. Jedini dopis kr. španjolskoga ministarstva vanjskih posalah iztaknjuje, da su španjolski konzuli u inozemstvu zvani vršiti u ženitbenih stvarih španjolskih podanikah onu nadležnost, koja je u poluotoku dosudjena sudovom prve molbe, koji sporazumno s izvršiteljem oporuke i s obiteljskim savjetom podjeljuju zenitbene dozvole maloljetnikom, kojim je umro otac ili djed,

Gore navedena ministarska naredba nalaže pako dušobrižnikom, da imadu se prije nego li pristupe k vjenčanju osobe, koja je pripadnik tudje države, uvjeriti, da li je ona sposobna sklopiti brak po zakonih njezina zavičaja, ili da li je obskrbljena dozvolom ženitbenom.

[11]) §§. 34.—36. gradj. zak. Sravni ovaj tumač na nav. mjestu.

[12]) Schulte: Erläuterungen str. 87. tvrdi, da se nesamo vanjska i nutarnja forma braka inozemnih katolikah, već i njihova sposobnost, sklopiti brak, ima prosuditi po kanoničkom pravu. Ovu svoju tvrdnju osniva na §-u 3. gradj. ženitbenoga zakona, koj glasi: „Nesmije nijedan katolik ženiti se u cesarevini austrijanskoj drugčije, nego držeći se svih propisah, što ih crkveni zakon ustanovljuje gledc valjanosti ženitbe . . .“ Mnjenje zastupano u tekstu izvire iz §. 33. spojena s §-om 36. gradj. zak., kojim nemože derogirati posebno bračno zakonarstvo, i slože se s načelom izrečenim u §-u 7. gradj. ženitb. zakoniku.

[13]) §. 34. gradj. zak. i odnosno obrazloženje u ovom tumaču.

[14]) §. 37. gradj. zak. i odnosno obrazloženje u ovom tumaču.

Digitized by Google

§. 48.

Zaprjeka ženitbe: I. Kada neima privoljenja.

Biesni, ludi, slaboumni i nedorasli nemogu se valjano oženiti.

I. 1. Ženitba je ugovor, ter ju za to valjano može sklopiti samo onaj, koj uz nju privoli u sviesti dužnostih, koje na se uzima. Biesni, ludjaci i slaboumni [1]), koji nisu sposobni dati takove privole, nemogu sklopiti ugovora, dosljedno ni ženitbe.

Ova zdrava načela priznaje i rimsko pravo, govoreći o biesnih [2]), kojim su ravni ludjaci i slaboumni.

2. Ludost pa i biesnoća, koja nije nego vrsta ludosti, nije vječna. Ludjak ima svjetlih trenutakah, ter nastaje pitanje, da li on može u takovu svjetlu trenutku sklopiti valjan brak? Pitanje je medju austrijskimi pravnici prieporno. [3]) Mi se slažemo s onimi, koji uče, da ludjak može u svjetlu trenutku valjano sklopiti brak. Ovo svoje mnjenje osnivamo na jozefinskom ženitbenom zakonu, kojega je glavne ustanove osvojio naš zakonik. U prije spomenutom zakonu veli se naime izrično, da ludjaci mogu u svjetlu trenutku sklopiti valjano brak, ter i Zeiller [4]) na tom temelju zastupa ovo mnjenje. Priznajemo, da je s obzirom na raznolike forme, u kojih se prikazuje ludost, na razne stepene biesnoće jako mučno ustanoviti, da li je dotičnik radio pri sviesti ili ne; nu vještaci i sudci mogu ove težkoće svladati, iztraživajući što pomnjivije psihologičke momente i sve okolnosti.

Držimo ipak, da se ovo pravilo nemože uporaviti na one ludjake ili slaboumne, koje je sud takovimi

---

[1]) Vidi ovaj tumač I. na strani 172.

[2]) L. 40. D. de reg. jur : Furiosi nulla voluntas est.

[3]) Zaniekahu ga: Stubenrauch I. str. 201. Nippel u razpravi: Können Rasende und Wahnsinnige in lichten Zwischenräumen einen giltigen Ehevertrag schliessen? u Pratobeverinih Materialien, knj. II. str. 195. Odgovoriše nanj jestno: Dolliner I. str. 63. Ellinger Handbuch str. 38. Carozzi III. str. 117. Mattei I. str. 214.

[4]) Zeiller k §. 48.

Digitized by Google

proglasio (§. 279. gradj. zak.). Oni nemogu ni u svjetlih trenutcih sklopiti braka sve dotle, dok sud u smislu §-a 283. gradj. zak. neizjavi, da im se je razum povratio. [5])

Pošto je pomanjkanje razuma naravna zaprjeka djelotvorne sposobnosti, nebi trebalo ni spominjati, da ludjaci i slaboumni nemogu sklopiti valjana braka ni privolom zakonita njihova zastupnika, ni po punomoćniku.

3. Slabost uma, koja neprieči dotičnika spoznavati posljedice svojih dielah, netvori ženitbene zaprjeke. To isto valja o prelaznom smetenju duševnih silah. Ni ženitba gluhoniema nije nevaljana, ako gluhoniemi može spoznati posljedice svojih dielah, i očitovati svoju volju jasno, nedvojbeno. Ako nastane dvojba, da li je koja od navedenih osobah radila pri dovoljnoj razboritosti, imadu se saslušati vještaci. [6])

4. Jedna od svrhah ženitbe jest radjanje djece. Nedorasli, koji nisu sposobni radjati, nemogu s toga sklopiti valjana braka. Nu doba rodljivosti mienja se prema različitosti podnebja, odgajanja, razvoja pojedinih osobah itd. Pored toga nuždno je ustanoviti u obće doba, kojim se može valjano sklopiti brak. Naš zakonik u §-u 21. ustanovljuje doraslost navršenom četrnajstom godinom bez obzira na spol. [7])

II. 1. I kanoničko katoličko pravo zahtieva za valjanost ženitbe, da ugovornici u nju privole u duševnom stanju, u kojem su sposobni prosuditi znamenovanje ženitbene sveze. O tom obziru može se izreći, da se zakonarstvo katoličke crkve slaže s ustanovami §-a 48. gradj. zak., koje smo razjasnili (I. 1. 2. [8])

[5]) Stubenrauch: I. str. 201. Mattei: I. str. 217. i drugi.

[6]) Dolliner: I. str. 63.

[7]) Code Napoleon članak 134. ustanovljuje to doba za mužkarce navršenom osamnajstom, za žene navršenom petnajstom godinom. Od doraslih po kanoničkom pravu bit će govora pod II. obrazloženja ovoga paragrafa.

[8]) Liebbald-Ljuboević: str. 82. §. 13. nap.: Mahniti, biesni, djeca i u obće svi, koji su nesposobni dati privoljenje onakovo, kao što se po naravi stvari iziskuje, nemogu sklopiti ženitbe.

Digitized by Google

2. Usuprot ne slaže se katoličko ženitbeno pravo s gradjanskim zakonikom u pogledu zaprjeke nedoraslosti. Dočim naime nedoraslost po gradj. zak. traje bez obzira na spol do navršene četrnajste godine (§. 21. gradj. zak.), ter tvori beznimno raztrgajuću ženitbenu zaprjeku, nedoraslost po kanoničkom pravu traje kod mužkarca do navršene 14. a kod ženske glave do navršene 12. godine, ter je u pravilu nevaljana ženitba, sklopljena za nedoraslosti; nu ako se nedorasla osoba, dakle mužkarac prije navršene 14. a žena prije navršene 12. godine oženi, dotično uda, ter obavi prileg, nedoraslost ne stoji na putu valjanosti braka, „quando malitia supplet aetatem.“ [9])

3. Nu gradjanski ženitbeni zakon zabranjuje ženitbe osobah, koje nisu dorasle po propisih gradj. zak. [10]), ter pošto i naputak priznaje državi pravo izdavati takove zabrane u interesu ćudorednoga reda [11]),

[9]) Nu i kanoničko pravo zabranjuje nedoraslim sklopiti ženitbu mimo dozvole biskupa, ili same apostolske stolice. Sklopi li se ipak takova ženitba, ter obavi u njoj nedorasla osoba prileg, bit će i po kanoničkom pravu doduše nedopuštena, nu valjana, a sklopi li se uz prileg s dozvolom biskupa ili svete stolice, bit će i dopuštena i valjana. U tom smislu veli §. 17. nap.: „Buduć da dječaci, koji nisu još navršili četrnajste godine, a tako i djevojke, koje nisu još navršile dvanajste godine života, neimaju u pravilu ni tjelesne sposobnosti za ženitbu, a nisu ni u stanju onako, kao što valja prosuditi, što znamenuje savez ženitbeni: s toga se po pravu uzima, da su nesposobni za ženitbu. Nego ako bi se ikada dogodilo, da bi osobe takove, koje nisu još dorasle do dobe pomenute, i po tielu i po duši sposobne bile za ženitbu, neće se ipak moći oženiti ili udati, dok nedobiju potvrdjujuće odluke od svoga biskupa, ili pako od same apostolske stolice.“ Sravni još Liebbald-Ljuboević str. 82. S. C. C. in Januen: Malitiam vero in duobus consistere et in discretione ad conjugalem consensum et in potentia ad copulam.

[10]) §. 4. gradj. ženitb. zakona: Osobam, koje nisu još navršile četrnajste godine, i koje su dakle po gradjanskom pravu još nedorasle, nesmije se dopustiti ženitba.

[11]) §. 69. nap.: Sveta je dužnost kršćanina, izkazivati oblasti državnoj onu pokornost, koju nas sam Gospod uči po apoštolu svojem. Tim točnije ima on izpunjavati one zakone državne, koji brižljivo nastoje oko toga, da se uzdržava red ćudoredni. Premda dakle oblast

Digitized by Google

to će i crkvena oblast te zabrane poštovati, ter uzkratiti svoju privolu ženitbam, sklopljenim povrjedom istih. Sklopi li se ipak ženitba unatoč državnoj zabrani, bit će doduše valjana, ako ju kanoničko pravo prizna takovom, nu i ugovornika i duhovnika, koj će ih vjenčati, stići će posljedice gradjanskoga ženitbenoga zakona. [12])

III. 1. Pravo ženitbeno iztočne crkve slaže se s ustanovami katoličkoga kanoničkoga prava u pogledu te zaprjeke. [13])

2. U pogledu državne ženitbene zabrane radi nedoraslosti upućujemo na obćenito razlaganje III. 2. str. 260. ovoga tumača.

§. 49.

a) Radi nemogućtva dati privoljenje.

Maloljetnici, ili punoljetnici, koji za koje mu drago uzroke nemogu sami po sebi valjano obvezati se, nesposobni su takodjer bez privoljenja svoga zakonitoga otca valjano oženiti se. Ako otac nije više živ, ili nije sposoban zastupat ih, za valjanost ženitbe ište se osim očitovanja urednoga zastupnika i privoljenje suda.

---

državna nemože naredbami svojimi priečiti, da se medju kršćani sklopi valjana ženitba, za to ipak nije dopušteno austrijanskomu državljanu u nemar metati one propise, što ih austrijanski zakon ustanovljuje glede gradjanskih posliedicah, koje su sa ženitbom skopčane.

[12]) Posljedice povriede te državne zabrane jesu one obćenite, sadržane u §-u 35. gradj. ženitbenoga zakona, pa u §-u 33. istoga zakona. §. 35.: „Radi prekršaja zabranah ženitbenih, u zakonu ovom ustanovljenih izim zabranah spomenutih u §-u 11. (dozvola političkoga poglavarstva), glede kojih vladat se treba polag osobitih o tom postojećih propisah, odredjuju se kako proti glavnomu krivcu, kao i proti svakomu, koj je pri tom na grješni način sudjelovao, one iste kazni, koje su u zakonih kaznenih (§. 507. obćega kaz. zak. i §§. 780. i 781. vojničkoga zakona kaznenoga) odredjene proti sklapanju ženitbe protuzakonite, u koliko nebude učinjeno djelo takovo, koje je težjoj kazni podčinjeno. Ako prekršaj ovi učinjen bude u inozemstvu, tad vrieme, potrebito za zastaru prekršaja i kazni, počet će za podložnika, koj je prekršaju tomu kriv, teći stopram od onoga dana, kojega se povratio bude u države austrijanske. §. 33 : Nadorasli, koj se oženi, ima biti razstavljen od druge stranke, dok doraste. — Od zabrane gradjanske radi nedoraslosti može oprostiti jedino vladaoc (§. 36. ženitb. nap.).

[13]) Zhishman str. 201. i sljedeće.

Digitized by Google

§. 50.

Da bi se mogli valjano oženiti maloljetnici, koji su nezakonito rodjeni, potrebno je osim tutora da pristane i oblast sudna.

§. 51.

Ako bi maloljetni koj tudjinac hotio da se oženi u ovih državah, i nebi mogao pokazati potrebnog privoljenja, dužan je sud ove države, na koj bi on spadao po svojem staležu i boravljenju, odredit mu zastupnika, koj će pred istim sudom kazati, da li pristaje ili nepristaje na ženitbu.

§. 52.

Ako se kojem maloljetniku ili osobi podvrženoj skrbničtvu uzkrati dopuštenje, da se može ženiti, i vjerenici držali bi se time otegočeni, imaju pravo zaiskati pomoć urednoga sudca.

§. 53.

Nedostatak u potrebnomu dohodku; dokazano ili obće poznato zlo vladanje; primljive bolesti ili slabosti, koje smetaju svrhu ženitbenu u osobi, s kojom se ženitba sklopiti ima; jesu zakoniti uzroci, da se uzkrati privoljenje na ženitbu.

I. 1. Ženitba je jako važan pravni posao. O njoj visi sreća ili nesreća obitelji. [1]) Tko sklopi ženitbeni ugovor, valja da shvati dužnosti, koje na se uzima, da si je sviestan znamenovanja sveze, koju sklapa. Naš zakonodavac nepredpostavlja samo u nedoraslih, već ni u maloljetnicih, ni u obće u osobah, koje zakon smatra, da su ravne maloljetnikom one zrielosti razbora, koja se iziskuje od onoga, koj hoće da sklopi brak. S obzirom na važnost ženitbenoga ugovora opravdano je načelo, koje izriče §. 49., da naime osobe, koje nisu sposobne same po sebi, obvezati se, nemogu same po sebi ni sklopiti valjana braka. Medju takove osobe spadaju:

a) maloljetnici u obće, to jest osobe, koje nisu navršile 24. godine (§. 21. gradj. zak.), dok stoje pod otčinskom ili tutorstvenom vlasti (§§. 174., 252. gradj. zak.);

b) oni punoljetnici, nad kojimi je iz pravedna razloga produžena otčeva ili tutorstvena vlast (§§. 172., 173., 251. gradj. zak.);

[1]) Dolliner: I. str. 70. i sljedeće.

Digitized by Google

c) sudbeno proglašeni razmetnici, kojim sud imenuje kuratora (§§. 273., 269. gradj. zak. [2])

2. Za valjanost braka maloljetnika, nad kojim zakoniti otac vrši otčinsku vlast, zahtieva se samo privola otčeva, jer o njoj zakon predpostavlja, da će poteći jedino iz motivah, smjerajućih na boljak maloljetnika; a za valjanost braka osobe, nestojeće pod otčinskom vlasti, već pod vlasti tutora ili kuratora, §.49. zahtjeva uz očitovanje tutora ili skrbnika, koje može biti u prilog ili proti naumljenoj ženitbi, i privolu nadtutorstvene vlasti. [3]) Sama privola tutora dakle nedostaje.

Otčinsku vlast pako vrši zakoniti otac nad svojom djecom, rodjenom u braku (§. 147. gradj. zak.), ili legitimiranom (§§. 160., 162.) kao i posinitelj nad posinovljenom djecom (§. 183. gradj. zak.)

Ako je maloljetniku imenovano više tutorah, bit će dostatno očitovanje onoga izmedju njih, kojemu je nadtutorstvena oblast u smislu §-a 210. gradj. zak. povjerila skrb za njegovu osobu.

3. Zakon zahtieva, kao što rekosmo, za valjanost ženitbe maloljetnika privolu zakonita otca njegova, ili njegova posinitelja; nu pored uzkraćene otčeve ili posiniteljeve privole, bit će ženitba valjana, ako uz nju privoli nadtutorstvena oblast usljed molbe sama maloljetnika, njegova zaručnika (§. 52.), ili njihovih bližih rodjakah, dapače svakoga (§§. 178., 217. gradj. zak.), koj bi prijavio oblasti, da otac bez valjana razloga uzkraćuje privolu.

Po našem mnjenju vlastna je nadtutorstvena oblast na prijavu maloljetnikovih rodjakah ili drugih osobah opozvati privolu, koju je otac podjelio, ako se uvjeri, da će brak maloljetnika unesrećiti. Jer zakonodavac, koj je u očitoj namjeri, da zaštiti maloljetnika proti neopravdanu odporu otca, naredio, da nadtutorstvena

---

[2]) Argument: §§. 21., 176., 191., 273., 283., 566., 567., 578.. 865. gradj. zak., u kojih je dapače razsipnik uzporedjen ludjaku.

[3]) Ustanova ova valja i za tutorstvo matere itd.

Digitized by Google

oblast može suplirati otčevu privolu, mora dosljedno dopustiti, da se uništi, da se liši krieposti privola, koju je otac podjelio iz nečistih motivah na propast svojega djeteta. Ženitba sklopljena unatoč takovoj odluci nadtutorstvene oblasti bila bi po gradj. zakoniku nevaljana.

Nadtutorstvena oblast podjeljivajući privolu k braku maloljetnika, ili uzkraćivajući istu, ima postupati po §§-ih 190., 191. zakona o sudbenom postupku u stvarih neparbenih (cesarski patent od 8. kolovoza 1854. [4])

4. §. 53. gradj. zak. navodi primjerice razloge, s kojih može otac i nadtutorstvena oblast uzkratiti privolu k braku maloljetnika. Osim razlogah tamo navedenih ima i drugih, koji mogu opravdati uzkratu privole, na pr. velika razlika dobe, staleža itd. [5])

[4]) §. 190. zakona spomenutoga u tekstu glasi: Da ženitbu sklopi koj maloljetnik, nesmije sud k tomu podjeliti dozvole prije, dok nedobije dovoljna razjašnjenja koli o imovini i dohodcih, toli i ob osobnih vlastitostih i odnošajih budućega ženitbenoga druga, dok maloljetnika samoga nepozove preda se i dok se ne osvjedoči iz njegova vlastita očitovanja, izuštena u odsutnosti tutora i budućega ženitbenoga druga, da je slobodno i dobro promišljeno zaključio sklopiti ovu ženitbu. Ako je malodobnik odveć udaljen od sjedišta suda, tad se može obližnji koj sud uprositi, da ga o svem tom presluša. Nesmije se podjeliti dozvola za ženitbu dotle, dok nebudu izpravljene pogodbe ženitbene i dok se svikolici dotičnici nesjedine o uvjetih, koje sud za dobro malodobnika obnadje ustanoviti. §. 191. Odluka, kojom se dopušta kojemu malodobniku, da sklopi ženitbu, mora osim imena i prezimena vjerenikah sadržavati i ime tutora ili tutorice i sututora, a tako i naročito napomenuti privolu po njih podjeljenu ili uzkraćenu. Ako prva molba proti volji tutora podieli dozvolu, da se sklopi ženitba, ili ako sud višji podieli dozvolu za ženitbu, po prvoj molbi uzkraćenu, tad ima odluka sadržavati primjetbu, da će slobodno biti, sklopiti ženitbu tek onda, pošto bude sudbeno potvrdjeno, da je ova odluka zadobila pravnu moć. — Ovom potonjom ustanovom rješen je priepor, koj je prije zakona od 9. kolovoza 1854. postojao medju komentatori gradj. zakonika o pitanju, da li je valjana ženitba, sklopljena na temelju privole podjeljene odlukom prve molbe, koju je višji sud preinačio. Vidi Stubenrauch: I. str. 209., koj je zastupao mnjenje uzakonjeno u navedenom paragrafu proti Nippelu: Erläuterungen, knjiga I. str. 261.; Dolliner: I. str. 187.

[5]) Stubenrauch: I. str. 210.

Digitized by Google

5. Njekoji tumačitelji gradjanskoga zakonika [6]) uče, da §. 51. istoga naredjuje iznimku od pravila § 34., po kojem se sposobnost tudjinca sklopiti brak, ima prosuditi po zakonih zemlje, ka kojoj on pripada. Nu već smo spomenuli [7]), da se ustanovi §-a 51. nemože pripisati ovo znamenovanje, jer taj paragraf veli jedino, da se maloljetniku inozemcu, koj nebi mogao pridonieti propisane privole, ima po ovozemnom sudu imenovati zastupnik, nu nepropisuje, da se sposobnost takova maloljetnika ima prosuditi po naših zakonih. [8])

6. Na pitanje, koja je „sudbena oblast“, „redovlti sudac“, o kojih govore §§. 49., 50., 52., ili kako ju mi krstismo u našem razlaganju, „nadtutorstvena oblast“, odgovaraju §§. 81., 82., 83., 84. sudovnika za Hrvatsku [9]), §§. 83.—86. austr., §§. 76.—79. dalm. Propisi izvanparbenoga postupka sadržani su u zakonu od 9. kolovoza 1854., naročito u §§-ih 1.—19. istoga.

---

[6]) Stubenrauch: I. str. 212. Dolliner: I. str. 81.

[7]) Vidi ovaj tumač I. na str. 211., 212.

[8]) Ovo mnjenje potvrdjuje i §. 7. gradjanskoga ženitbenoga zak.

[9]) §. 81. hrv. sudovnika: Naredjivati tutora ili skrbnika i oskrbljivati sve poslove, koji su po zakonu naloženi vlastim tutorstvenim i skrbstvenim, vlastno je u onih mjestih, gdje ustrojena budu povjerenstva sirotinska, ovo povjerenstvo, u drugih pak mjestih, ili dok se povjerenstvo sirotinsko neustroji, vlastan je u pravilu onaj (takodjer gradsko-delegirani) kotarski sud, kojega je osobnoj sudbenosti maloljetnik ili skrbljenik podvržen u parnicah.

Nego odlučivati o onih odredbah sudovah kotarskih, kojimi se radi mahnitosti ili tuposti, ili radi razsipnosti ima skrbstvo nametnuti ili opet ukinuti, otčinska vlast ili tutorstvo i preko vremena maloljetnosti produljiti, zatim konačno rješavati prošnje posinovljaja i napokon odobravati prodaju nepokretnih stvarih, pripadajućih sirotam i skrbljenikom, može samo sudište prve molbe, kojemu dakle sudovi kotarski u tu svrhu pošiljati imaju činjene svoje razprave.

§. 82. Kao vlast tutorstvenu ili skrbstvenu o maloljetnoj djeci takovih ostavnikah. u kojih ostavštini ima plemićkih dobarah, s kojih je posjedovanjem skopčano bilo do godine 1848. izvršivanje sudbenosti, ili nepokretnostih u obsegu takovih miestah, gdje sudišta prve molbe sjedište svoje imadu, i o pupilih i skrbljenicih u obće, koji sami takova dobra posjedujn ili steku, vlastno je ono sudište prve molbe, kojega je osobnoj sudbenosti podvržen pupil ili skrbljenik u parnicah.

Digitized by Google

II. 1. Ženitbeno pravo katoličke crkve nezna za ženitbenu zaprjeku maloljetnosti, ter za valjanost ženitbe maloljetnika nezahtjeva ni očitovanja tutorova ni privole otčeve ili nadtutorstvene oblasti [10]), već takove ženitbe samo zabranjuje. [11])

2. Austrijski u Hrvatskoj postojeći gradjanski ženitbeni zakon zabranjuje ženitbe maloljetnikah ustanovami, koje su uz njeke stilistične promjene istovjetne s ustanovami §§-ah 49.—53. gradj. zakonika [12]), tako

Za druge poslove tutorstvene i skrbstvene od veće znamenitosti može se pod uvjeti, pomenutimi u §-u 76., koje sudište prve molbe narediti kao vlast tutorstvena ili skrbstvena putem delegacije.

§. 83. Naredjivati skrbnika za pojedine parbene stvari ili poslove pripada u smislu ustanovah prava gradjanskoga i postupnika onomu sudu, pred kojim teče razprava.

§. 84. Sud, koj je započeo izvršivati svoju sudbenost kao vlast tutorstvena ili skrbstvena, ostaje izim slučajevah pomenutih u prvoj točki §-a 82., nadležan do dospjetka tutorstva ili skrbstva, ako štićenik ili skrbljenik i bude medjutim prešo pod sudbenost kojega drugoga suda.

[10]) Conc. Trid. Sess. XXIV. Decr. de reform. matrim. cap. I.: . . . eos sancta synodus anathemate damnat... qui falso affirmant, matrimonia, a filiis familias sine consensu parentum contracta irrita esse, et parentes ea rata et irrita facere posse ...

[11]) Ibidem: ... nihilominus sancta Dei ecclesia ex justissimis causis illa (naime ženitbe bez privole roditeljah) semper detestata est atque prohibuit. U suglasju s ovom ustanovom §. 68. nap. glasi: „I pri sklapanju veza ženitbenoga neka se sinovi i kćeri sjećaju Gospodina, koj veli: Poštuj otca svoga i mater svoju! Osim toga nagla je mladost na djela nerazborita, ako je neupravlja izkustvo dobe zrielije, i ženitbe, bez dostojnoga razbora sklopljene, obilan su izvor nesreće. Nije dakle dopuštena ženitba, kojoj roditelji privoljenje svoje uzkrate iz pravednih razlogah.

[12]) Evo ustanovah gradj. ženitbenoga zakona §. 5.: Maloljetnici ili i punoljetnici, koji nemogu sami po sebi pravno obvezati se, nesmiju ženiti se bez privoljenja svoga zakonitoga otca. Ako otac nije više živ, ili ako nije sposoban zastupati ih, tad se ište za njih očitovanje urednoga zastupnika i privoljenje vlasti sudbene. §. 6. Da bi se mogli oženiti maloljetnici, koji su nezakonito rodjeni, iziskuje se očitovanje tutora njihovoga i privoljenje vlasti sudbene. §. 7. Čije privoljenje ima primiti maloljetni inozemac, koj je rad oženiti se, to se prosudjuje po zakonih one zemlje, ka kojoj isti spada. §. 8. Ako se kojemu maloljetniku ili osobi, skrbstvu podvrženoj, uzkrati dopuštenje,

Digitized by Google

da maloljetnost, koja po gradj. zakoniku tvori zaprjeku raztrgajuću, sada je u Hrvatskoj ženitbena zabrana, koju povladjuje crkveno zakonarstvo; državno pako kazni povrjedu te zbrane ne samo kaznami odredjenimi u §-u 35. [13]), već u §-u 32. naredjuje k tomu, da maloljetniku, koj se oženi nedobivši privole od otca ili suda, mogu roditelji uzkratiti miraz ili opremu, i otac ima pravo izključiti ga od baštinstva. Pravo iznasljedjenja, nu samo do polovice diela zakonitoga, pristoji po glasu istoga paragrafa i materi pa i djedu, pod tutorstvom kojih je maloljetnik bio onda, kad je bez sudbene dozvole sklopio ženitbu, na koju oni nebijahu privolili. Naknadnom privolom gube i roditelji i djed spomenuto pravo iznasljedjenja, a ako je isto već odredjeno, neima krieposti. Naknadna privola, da rodi ovim posljedkom, mora da bude učinjena pismeno ili na način, propisan za valjanost naredbe posljednje volje (§§. 719., 772. gradj. zak.). Ako se dotične stranke samo pomire, nemože se to smatrati ni kao odobravanje ženitbe, ni kao opoziv iznasljedjenja.

III. 1. Ženitbeno pravo iztočne crkve slaže se s katoličkim pravom u pogledu brakah maloljetnikah. [14])

2. Glede državne ženitbene zabrane maloljetnosti upućujemo na ono, što je rečeno na prediduću strani 260. III. 2. ovoga tumača.

§. 54.

Zakoni politički odredjuju, s kojimi osobami vojničkimi ili spadajućimi na vojničtvo, nemože se valjano sklopiti ženitba bez pismenoga dopuštenja njihove regimente, kora, ili obćenito njihovih starešinah.

da se može ženiti, i ako prositelji sciene, da im je tim krivo učinjeno, imaju pravo zaiskati pomoć redovitoga sudca. §. 9. Dokazano ili obće poznato zlo vladanje, ili dokazana ili obće poznata zla načela, a tako i priliepčive bolesti, ili mahne tjelesne, koje smetaju ovrhu ženitbenu u osobi, s kojom maloljetnik želi ženitbu sklopiti, zatim nedostatak potrebnoga dohodka, zakoniti su razlozi, da se uzkrati privoljenje na ženitbu.

[13]) Čitaj §. 35. ženitbenoga zakona na strani 268. opazka 12. ovoga tumača I.

[14]) Zhishman str. 201.—205.

Digitized by Google

I. 1. Ženitbena zaprjeka vojničkoga stališa jest po gradjanskomu zakoniku raztrgajuća zaprjeka, to jest ona čini ženitbu nevaljanom. [1]) Zakoni politički [2]), na koje se poziva naš paragraf, sadržani su u naredbi ratnoga ministarstva od 14. rujna 1861. br. 3881., u previšnjoj rješitbi od 25. srpnja 1863. oženitbah u c. kr. ratnoj mornarnici, napokon u zakonu ob obranbenoj sili (XL. zak. članak od god. 1868. za zemlje krune ugarske, sbornik br. 6. ex 1869., zakon od 5. prosinca 1868. d. z. l. br. 151. za zemlje, zastupane u carevinskom vieću).

2. Sve gore navedene naredbe valjaju u obih državah monarkije, a oba navedena zakona ob obranbenoj sili istoga su meritornoga sadržaja. Razlika sastoji samo u tom, da povrjeda spomenutih naredabah i zakonah u zemljah zastupanih u carevinskom vieću, u kojih se valjanost braka izključenjem kanoničkoga prava katoličke i iztočne crkve prosudjuje jedino po gradjanskom zakoniku, tvori raztrgajuću ženitbenu zaprjeku, dočim u zemljah ugarske krune, u kojih se valjanost braka sljedbenikah katoličke, sjedinjene i nesjedinjene grčko-iztočne crkve prosudjuje po zakonih odnosnih crkavah, vojnički stališ jest samo državna zabranjujuća zaprjeka. U oči toga bit će najshodnije, da razložimo u govoru stojeće ustanove u sljedećoj točki II., gdje po osnovi navedenoj u uvodu ovoga poglavja razlažemo bračno pravo, postojeće u Hrvatskoj.

[1]) Dolliner: I. str. 91., 92. opravdava ovu zaprjeku ovako: „Razlog, s kojega je zakon ustanovio ovu zaprjeku, valja nazrievati u osobitih dužnostih i okolnostih vojničkih osobah. Vojnik, imajući ženu i djecu, neide u susret pogibeljim svoga stališa onom srdčanošću, koju dužnost i čast od njega zahtjevaju. Plaće velikoga diela vojničkih osobah nedostaju za uzdržavanje žene i djece, a još manje mogu mirovine, koje se često odmjeruju usljed rane smrti supruga i otca, očuvati udovice i sirote vojnikah od nevolje i nužde. Neograničena sloboda dakle vojničkih osobah kod sklapanja ženitbah nebi samo slabila ratni duh, već i naložila državi za uzdržavanje udovah i sirotah trošak, koj bi težko smogla.“

[2]) Imali smo prilike jur iztaknuti, da naš gradjanski zakon pod „političkimi zakoni“ razumjeva sve ustanove, koje nisu naravi specijalno-privato-pravne. Vidi ovaj tumač: I. str. 41., 42.

Digitized by Google

II. 1. Ženitbeno pravo katoličke crkve nezna za zaprjeku vojničkoga stališa.[3])

2. Nu gradjanski ženitbeni zakon §-om 10. veli, da zakoni vojnički ustanovljuju, „koje osobe k vojsci spadajuće ili inače vlastim vojničkim podčinjene nemogu ženiti se bez propisana dopuštenja.“

Naredbe navedene pod I. 1. zabranjuju, da se sklopi ženitba bez dozvole nadležne oblasti ili vojničkoga zapovjedničtva, ovlašćena podjeljivati takove dozvole (§. 782. vojničkoga kaznenoga zakona); u vojsci takova ženitba neće se moći upisati u prvom redu, u kojem žene i djeca boraveća kod supruga, dotično otca imadu pravo na uzdržavanje iz erarskih sredstvah i uživaju još druge blagodati. Isti propisi valjaju i za oružničtvo, koje se u smislu organičnoga zakona od 18. siečnja 1850. br. 19. d. z. l. smatra dielom c. kr. vojske.

U našoj monarkiji svaki je državljanin podvržen vojnoj dužnosti, čim dostigne dobu života odredjenu zakonom, i nije nesposoban za oružje. [4])

Oba obranbena zakona zabranjuju s toga ženiti se onomu, koj je novačenju podvržen [5]), ter kazne povrjedu te zabrane ne samo na onih, koji medjusobom sklope brak, već i na svih, koji su kod sklopljenja zabranjene ženitbe sudjelovali.[6])

---

[3]) Schulte: Erläuterungen str. 79. i sljedeće.

[4]) §. 1. ugarskoga i austrijskoga zakona o obranbenoj sili: Dužnost vojena obćenita je, i ima ju osobno izpuniti svaki državljanin, koj je sposoban za oružje.

[5]) §. 44. obiuh zakonah ob obranbenoj sili: koga stavna komisija neproglasi kao za uvjek nesposobna za službu vojničku ili koj u trećem dobnom razredu nebude oprošten od dužnosti stavne, nesmije se ženiti, dok neizstupi iz trećega dobnoga razreda . . .

[6]) §. 46. ugarskoga, §. 45. austrijskogn zakona o obr. sili: Onaj vojenoj dužnosti podvrženi momak, koj se, prekršiv zabranu sadržanu u §. 44. oženi, gubi pogodovanje na stavljenje po dobnom razredu i dati će se ureda radi u vojsku; u slučaju nesposobnosti pako kaznit će se novčanom globom do 1000 for. za obćinsku ubožku zakladu; ako li platiti nemože, zatvorom do šest mjesecih. Proti onim, koji su pri zabranjenoj ženitbi kao krivci sudjelovali, ima se odrediti novčana globa do 500 for., i to na korist obćinskoj ubožkoj zakladi,

Digitized by Google

Iznimno može se osobam podvrgnutim stavnoj dužnosti podieliti ženitbena dozvola.[7])

ako nisu kadri toga platiti, zatvor do tri mjeseca danah, pri čem čeka ih jur i postupak po propisih karnostnih (disciplinarnih), ako su u službi državnoj.

[7]) §. 44. obiuh zak. ob obr. sili: ... Momkom stavnoj dužnosti podvrženim, davati iznimice ženitbenu dozvolu u slučaju postojećih, obzira osobito vriednih okolnostih, vlastno je kr. ugarsko ministarstvo za zemaljsku obranu (u austrijskom zakonu sliede sada rieči: „koje može delegirati dotičnu zemaljsku oblast), nego iz dozvole ovakove nesliedi oprost, to jest, da dotičnik nebi mogao stati u stalnu vojsku (bojno pomorstvo) ili u domobranstvo. — U zemljah ugarske krune pridržalo si je ministarstvo zem. obrane podjeljivati ženitbene dozvole, dočim je dotično cislajtansko ministarstvo delegiralo za to namjestničtva pojedinih pokrajinah. — Glede ženitbe osobah, podvrgnutih stavnoj dužnosti (dakle još neunovačenih), izdalo je kr. ug. ministarstvo za zemaljsku obranu pod 24. ožujka 1875. naredbu, kojom se navedeni §. 44. obr. zak. razjašnjuje i tumači ovako:

A) Bez iznimne dozvole mogu se ženiti, ter za to u pogledu ženitbe podpadaju samo pod obćenite zakone i propise: a) oni, koji su poslje postignuća vojnoobvezane dobe*) po stavnom povjerenstvu pronadjeni za vojničku službu na uvjek nesposobnimi, to jest, da se iz stavne listine imadu brisati, bez obzira na to, u koj dobni razred spadaju; b) oni, koji su u smislu §-a 17.**) obranb. zak. već u trećem dobnom razredu [sravni B) b) i c) niže] privremeno bili oslobodjeni od vojničke obvezanosti; c) oni, koji su već u 3. dobnom razredu proglašeni za vojnu službu privremeno nesposobnimi, to jest, da se imadu u stavnu listinu povratiti; d) oni, koji su bili na temelju svojih obiteljskih odnošajah i u smislu točke c) §-a 40.***) obr. zak. bilo radi svojih tjelesnih mahnah, ter putem nadpregleda već u 3. dobnom razredu odpušteni iz vojske (bojnoga pomorstva), odnosno iz domobranstva, te tako više nedolaze pod stavnju; e) oni, koji su već iz-

*) Vojnoobvezana doba počima s danom 1. siečnja one godine po novom kalendaru, koje vojnički obvezanik navršuje 20. godinu svoga života, pa ove godine vojnički obvezanik podjedno stupa u prvi dobni razred.

**) §. 17. obr. zak.: Od dužnosti da nemora stati u stalnu vojsku, bojno pomorstvo ili domobranstvo, oprošten je privremeno: a) jedinac u otca nesposobna za zaslužbu ili obudovljene majke; što i o jedinu zetu valja onda, kad sina pojedinca neimade; b) po smrti otčevoj jedini unuk djeda nesposobna za zaslužbu, ili obudovljene babe, ako sina neimaju; brat sasvim osiroćele braće i sestarah. Isto tako komu jedini brat, ili komu su ostala braća; d) u službi linijskoj ili pričuvi, ili e) u dobi izpod 18. god,. f) poradi neizlječivih duševnih ili tjelesnih manah nesposobna za svaku zaslužbu.

***) Prije navršene dužnosti službene dozvoljava se odpust samo: c) kad vojnik dodje u kojegod razmjerje naznačeno u §. 17. obr. zak pod slov. a), b), c).

Digitized by Google

U pogledu jur unovačenih osobah valja ustanova §-a 53. ugarskoga, a §. 52. austrijskoga zakona ob obranbenoj sili, u smislu kojih se nemogu ženiti bez dozvole predpostavljene vojničke oblasti:

a) momci od linije, pričuve i domobranstva za vremena aktivne službe;

b) isti momci za trajna dopusta, ako nisu prevalili treći dobni razred.

---

stupili iz 3. dobnoga razreda, te nisu unovačeni niti u vojsku (bojno pomorstvo) niti u domobranstvo.

B) Samo s iznimnom ženitbenom dozvolom mogu se ženiti, ter moraju tu dozvolu zamoliti kod ministra za zemaljsku obranu: a) svi oni, koji nisu još postigli vojno obvezno doba, ter nestoje u vojničkoj svezi; b) u obće oni, koji su već postigli vojno obvezano doba, ter dočim još spadaju medju vojničke obvezanike k novačenju pozvane, nisu izstupili iz 3. dobnoga razreda, osobito pako c) oni, koji su u smislu §-a 17. obr. zak. još samo u 1. ili 2. dobnom razredu privremeno oslobodjeni od vojničke obvezanosti; d) oni, glede kojih je još samo u 1. ili 2. dobnom razredu izrečeno, da su za vojničku službu za sada nesposobni, to jest, da se imadu u stavnu listinu povratiti [sr. A) c)]; e) oni, koji su bili na temelju svojih obiteljskih odnošajah, bilo radi svojih tjelesnih manah, ter putem nadpregleda još samo u 1. ili 2. dobnom razredu odpušteni iz stalne vojske (bojnoga pomorstva) odnosno iz domobranstva [sr. A) d)]; f) oni, koji su privremeno, to jest iz 1. odnosno iz 2. dobnoga razreda pridjeljeni u doknadnu pričuvu, ter tako sljedeće godine opet podpadaju novačenju; g) oni, koji su trajno, to jest u 3. dobnom razredu pridjeljeni u doknadnu pričuvu, ter još nisu prekoračili 3. dobnoga razreda.

Svi ovi imadu dakle zamoliti ženitbenu dozvolu od kr. ugarskoga ministarstva za zemaljsku obranu, koje će ju iznimice samo onda dati, ako se župničkom izvjestnicom, zatim službenom liečničkom svjedočbom i gruntovničkim izvadkom dokaže: a) da je dotičnik 18. godinu svoga života zaista prevalio; b) da mu je za gospodarstvo neobhodno potrebita još koja ženska pripomoć, to jest, da u obitelji njegovoj ili neima upravo nijedne ženske, ili ako je ima, da joj je već 60 godinah, ili da joj još neima 16 godinah, ili da nije sposobne za rad; c) da je imetak dovoljan za uzdržavanje obitelji sastojeće iz pet članovah, i da nije toli velik, da četiri puta nadmašuje imetak, što no je obično za uzdržavanje pet osobah dovoljan; jer se u ovom slučaju manjkajuća ženska pripomoć nadoknaditi može najmljenom ženskom služinčadi; ako pako imetak nije dovoljan za uzdržavanje pet osobah, to se onda dozvola dati neima, jer obskrba obitelji nije osigurana (naredba zem. vlade od 30. rujna 1869. br. 1219.). Liebbald-Ljuboević: str. 68.—70.

Digitized by Google

Za svu ostalu momčad, kao i za častnike od pričuve i domobranstva, zatim za umirovljene častnike i činovnike, napokon za c. kr. patentalne nemoćnike, koji se nenalaze u zavodu nemoćnikah, valjaju bez obzira na broj godinah njihove službe i pod priuzdržanjem vojne dužnosti obćeniti propisi i zakoni. [8])

[8]) Da se u praksi ukloni svaka dvojba o tom: koji se vojnici mogu ženiti bez posebne dozvole, a koji opet takovu potrebuju, izdalo je kr. ug. ministarstvo za zemaljsku obranu 24. ožujka 1875. br. 13230./V. II. naredbu, koju, na koliko amo spada, priobćujemo uz njeka razjašnjenja:

I. Samo s iznimnom dozvolom mogu se ženiti, ter moraju iznimnu dozvolu, ako ju žele postići kod nadležnih po ministru za zemaljsku obranu opunomoćenih zapovjedničtvah domobranskih bataljunah, konjaničkih ili sipačkih odielah zamoliti: a) k domobranstvu unovačeni, ter u stališ dotičnih četah još neprimljeni novaci, stajali oni ma u kojem dobnom razredu *); b) onaj dio domobranske momčadi, koj u aktivnoj službi stoji, ako je već izstupio iz 3. dobnoga razreda, pa može biti „na kratko vrieme“ dopust dobio [sr. III. b) i e) niže]; c) onaj dio domobranske momčadi, koj još „nije izstupio iz 3. dobnoga razreda“, svejedno da li stoji u aktivnoj službi, ili se nalazi na dopustu [sr. III. b) i c) niže].

II. Samo s iznimnom dozvolom mogu se ženiti, ter ju moraju zamoliti kod nadležnih vojno-popunitbenih okružnih ili vojničkih zapovjedničtvah: a) k stalnoj vojsci (k bojnomu pomorstvu) unovačeni, ter u stališ čete još neprimljeni novaci, ako su izstupili već iz 3. dobnoga razreda [sr. I. a)]; b) jednogodišnji dobrovoljci, kao i k stalnoj vojsci (bojnomu pomorstvu) unovačeni od prezentne službovne obvezanosti oslobodjeni učitelji narodnih učionah, učiteljski kandidati narodnih školah i poljski gospodari, kao i svećenički pitomci, svećenički kandidati i dušobrižnici, koji su dobili pogodnost §-a 25. obr. zak. (oprost od aktivne službe), ako ili nisu još izstupili iz 3. dobnoga razreda, ili pako stoje u prezentnoj službi; c) u linijskoj službovnoj obvezanosti stojeća (dakle aktivno služeća) momčad u obće i bez obzira na dobni razred [sr. III. b) niže]; d) još u linijskoj službovnoj obvezanosti stojeća momčad, kojoj je samo na kratko vrieme podieljen dopust [sr. III. b) niže]; e) onaj dio linijske i pričuvne momčadi, koj je dobio dopust na duže vremena (trajno), ali nije još izstupio iz 3. dobnoga razreda [sr. III. b) i d) niže]; f) pristojbe uživajući invalidi, koji su primljeni u zavod invalidah [sr. III. i) niže].

*) Pod linijskom službom i službenom obvezanosti razumieva se ona aktivna služba i službena obvezanost, koju k stalnoj vojsci i bojnomu pomorstvu unovačena osoba prema §. 4. odnosno 47. i 48. obr. zak. tri, odnosno četiri ili pet godinah ima odslužiti u stališu vojsku.

Digitized by Google

3. §. 11. gradjanskoga ženitbenoga zakona sadržava ustanovu, koje neima u gradjanskomu zakoniku, ustanovu naime, da političke naredbe i propisi pokazuju, u kojih je slučajevih potrebna ženitbena dozvola od strane političkoga poglavarstva ili uredovnoga načelnika onoga, koj hoće, da se oženi. Čini nam se shodno na tom mjestu o njih progovoriti. Ovakovih naredabah postojalo je u Austriji i prije uvedenja gradjanskoga zakonika, ter ih navedeni paragraf gradj. ženitbenoga zakona potvrdjuje.

Naredbe ove jesu naravi zabranjujuće, to jest povrjeda istih, nečini brak nevaljanim. Amo spadaju: 1. ministarska naredba od 10. studenoga 1858. i 9. siečnja 1868., po kojoj od strane političke oblasti treba ženitbenu dozvolu svaki mužkarac, rodjen u Kranjskoj, Salcburžkoj, Tirolu i Vorarlbergu, doklegod kod nas nesteče zavičajnoga prava. Dozvolu tu daje kotarska oblast na predlog poglavara one obćine, u kojoj se je dotičnik

III. Sljedeće vojničke osobe netrebaju dozvole od svoga vojničkoga poglavarstva: a) oni, koji su trajno, to jest, iz 3. dobnoga razreda (jer inače podpadaju opet novačenju) unovačeni u doknadnu pričuvu, ter su već izstupili iz 3. dobnoga razreda; b) onaj dio još pod linijsku službovnu obvezanost spadajuće momčadi, kojoj je podjeljen dopust na duže vremena (trajno), ter nestoji u aktivnoj službi, ako je prekoračila 3. dobni razred; dakle c) jednogodišnji dobrovoljci, kao i k stalnoj vojsci, odnosno domobranstvu unovačeni, ter od prezentne službene obvezanosti oslobodjeni učitelji narodnih učionah, učiteljski kandidati narodnih školah i poljski gospodari, kao što i svećenički pitomci, svećenički kandidati i dušobrižnici, kojim je dana pogodnost §-a 25. obr. zak., u koliko nestoje u aktivnoj službi, ter su već izstupili iz 3. dobnoga razreda; d) onaj dio iz stalne vojske u pričuvu premještene, kao i e) k domobranstvu dodieljene momčadi, koj je već izstupio iz 3. dobnoga razreda, ter nestoji u aktivnoj službi; f) pričuvni častnici; g) domobranski častnici; h) umirovljeni častnici i vojnički činovnici, svi bez obzira na broj njihovih službovnih godinah; i) pristojbe uživajući invalidi, ako nisu primljeni u zavod invalidah. — Glede ženitbah svih navedenih u vojničkoj svezi stojećih osobah valja još znati, da su dužni ženitbu svoju prijaviti kotarskoj kontrolnoj smotri i to doprinosom vjenčanoga lista, koj im župnici ureda radi, dakle bez biljega i bez ikakve pristojbe uručiti imadu (odpis zem. vlade od 26. travnja 1873.). Liebbald-Ljuboević: str. 65.—67,

Digitized by Google

rodio. Te dozvole netrebaju: plemići, vladalački, stališki, zakladni i vlastelinski činovnici; doktori, profesori, učitelji na javnih učionah i odgojilištih; odvjetnici i javni agenti; gradjani, posjednici kućah i zemaljah; obrtnici i tvorničari. — 2. Dvorski dekret od 17. ožujka 1801., u smislu kojega trebaju ženitbenu dozvolu uredovnog svog poglavara pod inakim gubitkom udovičke mirovine svi javni činovnici, ako su u glavnih gradovih namješćeni s plaćom izpod 300 for. a po selih do 200 for. — 3. Naredba ministarstva financijah od 27. studenoga 1857., po kojoj trebaju ženitbenu dozvolu povjerenici i momčad financijalne straže. — 4. Naredba ministarstva bogoštovja i nastave od 5. veljače 1855. i 27. prosinca 1854., po kojoj treba ženitbenu dozvolu i svekoliko učiteljsko osoblje, stojeće u javnoj službi. [9])

III. 1. Ni ženitbeno pravo iztočne crkve nezna za raztrgajuću zaprjeku vojničkoga stališa.

2. U pogledu gradjanske zabrane ženitbah vojničkih osobah valjaju propisi, koje smo naveli pod II. 2. obrazložbe ovoga paragrafa. [10])

§. 55.

b) Kada neima pravoga privoljenja.

Privoljenje na ženitbu neima pravne moći, ako je bilo iztrgnuto temeljitim strahom. Da li je strah bio temeljit, sudi se po veličini i po vjerojatnosti pogibelji, i po kakvoći tjelesnoj i duševnoj zastrašene osobe.

I. 1. I ob onom, koj nješto učini na pr.: sklopi ugovor prisiljen od trećega psihologičkom silom, silom kompulsivnom (vis compulsiva) može se reći, da je radio svojom voljom. On je naime voljio [1]) učiniti

[9]) Sr. Liebbald-Ljuboević: str. 70. Schulte: Erläuterungen str. 96—97.

[10]) Zhishmann: str. 640. i sljed.

[1]) „Genij našega jezika spaja s izrazom „volja“ pojam biranja. „Voliti“ znači u sjevernih nariečjih slovinskih birati, a i naš izraz „voljiti“ reći će toliko kano: izmedju više stvarih dati jednoj prednost, dakle odabrati ju. I doista u ovom shvaćanju slovinskom leži duboka

Digitized by Google

ono, na što ga je drugi silio, nego izložiti se zlu, kojim mu je drugi prietio, ako neprivoli uz djelo, na koje ga je silio. [2]) Strah dakle (metus) od zla, kojim mu se prieti, a ne sila, jest motiv njegova djela, strah sklonuo je njegovu volju, da shvati odluku, koje nebi stvorio, da nije na njegovu volju djelovala sila. [3]) Prema tomu novija znanost u suglasju s rimskim pravom [4]) uči, da su u pravilu tvrdi pravni poslovi sklopljeni na silu, i da prisiljenoj osobi pristoje samo njeka pravna sredstva (actio quod metus causa, exceptio metus, in integrum restitutio propter metum), kojimi može ukloniti posljedice, koje na njezinu štetu iz njih izviru.

Naš gradjanski zakon nestoji u podpunom skladu sa sada razloženimi načeli. Po našem zakoniku naime valja doduše ona: „coacta voluntas est voluntas“ a ne ona: „coacta voluntas nulla voluntas“ [5]); nu u suglasju s naravno-pravnom teorijom, koja je za njegove kodifikacije gospodovala [6]), naš zakonik izriče u pravilu [7]) ništetnost pravnih posalah utanačenih pod silom, i to ne s razloga, što neima privolje prisiljene osobe, već za to, što promisar, koj je silio, neima prava prihvatiti

istina.“ Dr. Špun-Strižić u razpravi ob ubroju kazneno-pravnom, tiskanoj u „Mjesečniku“ I. str. 2, i sljedeće.

[2]) Coacta voluntas voluntas est, volui quia coactum volui. L. 21. §. 5, D. quod met.

[3]) Metus causa gestum. Savigny: III. str. 101. U običnom govoru zamjenjuje se često strah sa silom, to jest govori se o sili, gdje bi valjalo govoriti o strahu, govori se naime o razlogu, mjesto ob učinku. Naš gradjanski zakon govori obično o strahu §§. 55., 870., 874., 1487., iznimno o sili u §-u 565, i u registru. Sr. Unger: II. str. 44.

[4]) L. 21. §. 5. D. h. t. Si metu coactus adii hereditatem puto me heredem effici, quia quamvis si liberum esse noluissem, tamen coactus volui. L. 22. D. de. R. N. (23. 2.). Si patre cogente ducit uxorem, quam non duceret, si sui arbitrii esset, contraxit tamen matrimonium, quod inter invitos non contrahitur, maluisse hoc videtur.

[5]) Unger: II. str. 47., 48.

[6]) Zeiller: Natürliches Privatrecht §. 107.

[7]) Iznimka u §-u 875.

Digitized by Google

obećanja, koje je od drugoga ugovornika silom iztrgnuo. [8]) Prema ovoj teoriji veli §. 55., da je nevaljana ženitba, ako je privoljenje na nju bilo iztrgnuto temeljitim strahom. [9])

2. Nu strah, pod uplivom kojega je tko privolio drugoga na ženitbu, lišit će tu privolu krieposti samo onda:

a) ako je zadan stanovitom protupravnom prietnjom budi drugoga ugovornika, budi treće osobe. Naš paragraf izražuje tu misao riečmi: „... nu strahom iztrgnuta“ (durch ... Furcht erzwungen).

Prietnja je protupravna, ako onaj, koj ju učini, nije ovlašćen prietiti stanovitim zlom, to zlo realizovati, da koga prisili na ono djelo, o kojem se radi. Tumačitelji gradj. zakonika [10]) uče, da je prietnja pravedna, da nije protupravna, dakle da u pravilu nelišava privole krieposti, ako je onaj, koj ju je učinio bio, u obće ovlašćen realizovati zlo, kojim se je za-

---

[8]) S ovoga stanovišta opravdana je iznimka, navedena u prediđućoj opazci. Vidi Unger: II. opazka 14. na str. 47.

[9]) Marginalna rubrika §-a 55. glasi: „Kad neima pravoga privoljenja“, kojim se je umetkom htjela izraziti krivo shvaćena nauka rimskoga prava: Nihil tam consensui contrarium est, qui bona fidei judicia sustinet, quam vis et metus, quem comprobare contra bonos mores (L. 116. D. de reg. jur.), kojom se je izrekom očito htjelo reći samo to, da iz razlogah ćudorednosti valja shodnimi pravnimi sredstvi priteći u pomoć onomu, koj je silom bio prisiljen na djelo, koje je u pravnom obziru po njega štetno. Mattei: I paragrafi del codice civile I. 233. stoji na zastarjelom stanovištu, kad ovako opravdava ustanovu §-a 55.: Ustrašena osoba, ako i bira, nebira slobodno, pa makar i stojici učili: „Coacta voluntas est voluntas; volui quia coactus volui“; pored toga priznavali su sami, da pretor može ovakovu privolu lišiti valjanosti. Gradjanski zakonik nije se poveo za stoičkim cjepidlačenjem, i izrekao je absolutno, da privola iztrgnuta temeljitim strahom neima pravne krieposti; i francezki codex (čl. 1109.) i sardinski (čl. 1196.) sankcijonirali su isto načelo, ter tako usvojili pravilo: „Nihil consensui tam contrarium est, quam vis et metus.

[10]) Dolliner. I. str. 106. Winiwarter: I. str. 191. IV. str. 25. Stubenrauch: I. str. 216.

Digitized by Google

grozio, ter primjećuju, da i pravedna prietnja čini iznimno ženitbu nevaljanom s razloga, što §. 55. u očitoj namjeri, da što bolje zaštiti slobodu kod sklapanja ženitbah, negovori poput §-a 871. gradj. zak. o pravednoj sili (strahu). Ovo je shvaćanje pogrješno, ter se do istoga rezultata dolazi puno logičnijim putem, to jest pravilnim ustanovljenjem pojma pravedne prietnje. Prietnja može naime biti pravedna samo onda, ako ju tko učini, da privoli drugoga, da obavi baš ono djelo, za izposlovanje kojega mu pristoji pravo nanieti stanovito zlo. [11]) Prema tomu neće učiniti protupravnu silu vjerovnik, koj će se zagroziti dužniku svomu, da će sudbeno utjerati tražbinu, ako mu je odmah nenamiri, makar izvršenje te prietnje strmoglavilo dužnika u najveću nevolju, jer on ima pravo učiniti tu prietnju, izvesti zlo, kojim prieti; nu u spomenutih okolnostih bit će prietnja istoga vjerovnika prema istomu dužniku nepravedna, ako bude učinjena, ne da prisili dužnika na platež, već na ženitbu, jer vjerovnik neima prava upotriebiti u tu svrhu prisilna sredstva, koja mu pristoje za realizovanje svoje tražbine.

Zakon nerazlikuje, da li je strah, pod kojim je iztrgnuta privolja, zadan po drugom ugovorniku ili po trećoj osobi, na pr. roditeljih, tutorih, rodjacih, posrednicih, sa znanjem i voljom drugoga ugovornika ili bez njegova znanja i volje. [12])

Iz pravila navedena pod a) nije težko uvidjeti, da strah, koj nije zadan protupravnom prietnjom druge osobe, već je probudjen umišljenom pogibelju, koje u istinu neima, da tako zvani metus reverentialis na pr. bojazan kćeri, da će njezin odpor proti ženitbi, koju otac želi, otca ljutiti, raztužiti, da takov strah nije podoban lišiti danu privolu krieposti. [13])

---

[11]) Unger: II. str. 50.

[12]) Dolliner: I. str. 109.

[13]) L. 9. pr. D. h. t. Metus autem presentem accipere debemus non suspicionem inferendi ejus.

Digitized by Google

Iz pravila pod a) proizlazi konačno, da neizvjestne prietnje nemogu roditi nevaljanošću ženitbe. [14])

Naš zakon zahtieva nadalje za nevaljanost ženitbe:

b) da zadani strah bude temeljit. Sudac uzeti će, da je strah bio temeljit, ako se uvjeri, da je zastrašena osoba smatrala većim, osjetljivijim zlom ono, kojim joj se je prietilo, nego sklopljenje ženitbe, na koju nebi bila privolila, da nije strah na nju djelovao. [15]) Pitanje, da li je u konkretnom slučaju strah bio temeljit, a ne neopravdan, (metus vanus) umišljen, jest quaestio facti [16]), koju će sudac riešiti, kako ga upućuje §. 55. s obzirom na znamenitost pogibelji, na individualnost osobe, proti kojoj je prietnja učinjena. [17]) Naš paragraf nerazlikuje u čem ima sastojati zlo, kojim se je prietilo, ter u oči toga može se odnositi na dobar glas, život, imetak silovane osobe ili njezinih rodjakah. [18])

Konačno, da strah u spomenutoj predpostavi rodi nevaljanošću, ženitbe mora:

c) da bude zadan prietnjom, učinjenom baš u nakani, da se iztrgne privola na ženitbu. Ovo je izrično zahtjevao Jozefinski zakonik u §-u 31. III. poglavje, a i naš paragraf to isto veli, kad stavlja kao uvjet te zaprjeke, da je privola temeljitim strahom iztrgnuta. [19])

3. Od slučaja, s kojim smo se dosele bavili, valja razlikovati slučaj, da je tko fizičnom, mekaničkom silom (vis absoluta) bio primoran privoliti uz brak. U tom slučaju nemože se govoriti ni o prisiljenoj pri-

[14]) Mattei: I. str. 236.

[15]) Dolliner: I. str. 107. Unger: II. str. 49.

[16]) ... hujus rei disquisitio judicis est. L. 3. D. de test. maj. (4. 6.) §. 870. gradj. zak.

[17]) L. 6. D. h. t. Metum autem non vani hominis sed qui merito et in homine constantissimo cadat. — L. 7. pr. eod.: — proinde si quis meticulosus rem nullam frustra timuerit, per hoc edictum non restituetur: quoniam neque vis neque metus causa factum est. L. 184. D. de D. J. Vani timoris juxta excusatio non est.

[18]) Unger: II. str. 50.

[19]) Dolliner: I, str. 109.

Digitized by Google

voli, jer gdje se vrši mekanička sila, tuj dotičnik, koj pod njezinim uplivom stoji, neradi iz svoje volje, nebira medju dva zla, neobavlja djelo, već je prosto orudje onoga, koj ga fizično sili.[20]) Ženitba ovako sklopljena nije dakako valjana.

II. 1. Ustanove katoličkoga ženitbenoga prava u pogledu te zaprjeke slažu se s razloženimi ustanovami našega zakonika.[21]) Važna je ustanova §-a 116. naputka, koja propisuje, da radi protupravne sile može pobijati ženitbu samo onaj ženitbeni drug, koj je protupravno bio prisiljen na privoljenje, i da prestaje njegovo pravo pobijanja, ako on, pošto je prestao strah, koj je dovoljan, da se obezkriepi privoljenje, izvršuje dragovoljno i znajući dužnost ženitbenu, ili ako, da i nije moguće dokazati toga, dragovoljno uzživi šest mjesecih u zajednici ženitbenoj.

2. Državni zakon (§. 508. kaznenoga zak.) kazni radi prekršaja roditelje, koji sile djecu svoju na brak, koj je po zakonu nevaljan.

III. I ženitbeno pravo iztočne crkve slaže se u pogledu te zaprjeke s katoličkim kanoničkim pravom.[22])

§. 56.

Privoljenje ni tad nevalja, ako ga je dala osoba oteta i u svoju slobodu još nepovraćena.

I. 1. Ženitbena raztrgajuća zaprjeka otmice postoji po gradj. našem zakoniku, ako se koja osoba silom, prietnjom sile, ili lukavštinom proti njezinoj volji, ili s njezinom voljom, nu bez privole onih, koji imadu

---

[20]) Unger: II. str. 50.—51.

[21]) Conc. Trid. sen. 24. c. 9. de ref. mat., zatim sav naslov: De his que vis metusve causa fiunt (I. 40.) c. 14., 15., 29. de spons et matr. c. 9. de desp. impub. — §. 18. naputka: „Ako bi tko, bio tko mu drago, osobi kojoj učinio veliko i neodoljivo kakovo zlo, ili ako bi joj se takovim zlom zagrozio, te bi ju time primorao, da na ženitbu privoli, privola takova neće biti dovoljna, da se sklopi savez ženitbeni.“ Sr. Liebbald-Ljuboević: str. 76.—78.

[22]) Zhishman: str. 607.—609.

Digitized by Google

pravo nad njom vršiti vlast, odvede na mjesto, gdje je podvrgnuta podpunoj vlasti otmičara. [1])

Pojam, što ga dadosmo ob otmici, nerazlikuje, da li je oteta osoba mužkoga ili ženskoga spola [2]), da li je punoljetna ili maloljetna.

Prema navedenu pojmu nije za otmicu nuždna ni osobita namjera, upravljena na ženitbu [3]), već sam faktum, da je tko odvedbom spravio pod svoju izključivu vlast drugoga proti njegovoj volji, ili mimo privole onoga, koj nad njim vrši vlast, tvori otmicu u smislu našega zakonika. Iz navedena pojma proizlazi nadalje, da i odvedenje privoljujuće osobe tvori otmicu, ako je uzsljedilo bez privole ili znanja onoga, koj nad njom vrši vlast. Prema tomu jest otmica i odvedba osobe privoljujuće, nu stojeće pod otčinskom, tutorstvenom ili skrbničkom vlasti, ako je odvedba uzsljedila proti volji, ili bez znanja otca, tutora ili skrbnika.

Čini nam se neumjestno govoriti s obzirom na ženitbenu zaprjeku, s kojom se bavimo, ob otmici bud privoljujuće, bud neprivoljujuće oženjene ili udate osobe, dok joj živi suprug. [4]) Poslje njegove smrti

---

[1]) Naš paragraf nedefinira otmice, nu definicija, navedena u tekstu slaže se, ako ne s odnosnimi definicijami, koje daju najbolji komentatori, s glavnimi načeli, koja oni u tom predmetu zastupaju. Sr.: Zeiller k §-u 56. Winiwarter I. str. 193., Stubenrauch I. str. 218. — Dolliner: I. str. 110., 111. abstrahira definiciju otmice iz slučajevah otmice, navedenih u kaznenom zakoniku. Proti njemu Pachmann: Lehrbuch des Kirchenrechtes II. str. 255.

[2]) Neima dvojbe, da je ova zaprjeka ustanovljena s obzirom na pogibelj, kojoj otmica izlaže žensku glavu, nu može se pomisliti i na otmicu mužkarca. Za kanoničko pravo čitaj niže.

[3]) Dakle namjera može biti upravljena na koju god svrhu: bludnost, globljenje itd. Po tom vidi se, da kazneno-pravni pojam otmice nemože služiti temeljem za konštruirati pojam otmice kao ženitbene zaprjeke. Zakonodavac ustanovio je tu zaprjeku zato, jer drži, da oteta osoba, dok stoji pod vlasti otmičara, nije slobodna, nemože dakle slobodno privoliti uz ženitbu.

[4]) Svi komentatori austr. zakonika govore i ob otmici oženjene ili udate osobe kao ženitbenoj zaprjeci. Sr.: Stubenrauch, Winiwarter itd. na nav. mjestih.

Digitized by Google

postoji zaprjeka otmice, ako oteta osoba nije bila privolila, da bude odvedena od supruga, nu ženitba otete osobe za živa ženitbenoga joj druga, neće biti nevaljana radi otmice, koja u tom slučaju neima, nemože imati znamenovanja ženitbene zaprjeke, već radi zaprjeke postojeće ženitbene sveze.

Ni o samostalnoj osobi, koja dobrovoljno sljedi drugoga, nemože se reći, da je odvedena, dakle da je oteta.

2. Ženitba sklopljena s otetom i slobodi nepovraćenom osobom nije valjana, jer naš zakonodavac drži, da takova osoba nemože dati slobodna privoljenja, ili da je bar dvojbena sloboda privole, dane u tih okolnostih.

Pomislimo na djevojku, ugrabljenu silom, prietnjom ili prevarom svojoj obitelji, i izručenu milosti i nemilosti svoga otmičara, ter ćemo bar dvojiti o tom, da li je ona dotle, dok je u njegovoj vlasti, dok se mora bojati njegovih nasiljah, privolila uz ženitbu onom slobodom, koju iziskuje sveza toli važna, kao što je ženitba. Ustanova §-a 56. jest absolutna, ona izriče nevaljanost ženitbe sklopljene s otetom i slobodi nepovraćenom osobom i u slučaju, u kojem bi ona u istinu drage volje privoljela uz ženitbu, dakle u slučaju, u kojem nebi stajala predpostava, iz koje potiče ustanova, s kojom se bavimo. Dok oteta osoba stoji pod vlašću otmičara, ona nemože sklopiti valjane ženitbe, makar i slobodno uz nju privolila.

Je li po gradjanskom zakoniku valjana ženitba oteta nu s brakom sporazumna maloljetnika, ako otac njegov uz ženitbu privoli, dok još maloljetnik stoji pod vlašću otmičara? Mi držimo da nije, jer akoprem §. 56. govori o nevaljanosti privole otete osobe, otčeva privola popunjuje da tako reknemo volju maloljetnika, koja sama po sebi nije dostatna za valjanost braka.

3. Naš paragraf nerazlikuje, da li je oteta i slobodi još nepovraćena osoba sklopila ženitbu s otmičarom, ili ma s kojom drugom osobom i neznajućom, da je počinjena otmica. Gore spomenuta predpostava, s koje je

Digitized by Google

zakonodavac pošao, opravdava ustanovu, da oteta osoba nemože u obće sklopiti valjana braka, dok se neoslobodi od vlasti otmičareve.

4. Smatrat će se pako, da je oteta osoba povraćena slobodi, čim nebude više podvrgnuta vlasti otmičara, već postavljena u stanje očitovati svoju volju izključiv njegov upliv. Nije dakle nuždno, da se povrati baš u stanje prijašnje, kako je to zahtjevao galički gradj. zakonik u §-u 65.

II. 1. U starije doba smatrala je katolička crkva zaprjeku otmice vječnom, to jest otmica je činila nevaljanom ženitbu medju otmičarom i otetom ženom ne samo dotle, dok je oteta žena bila podvrgnuta vlasti otmičara ili njegovih ljudih, već i nakon povratka njezina u slobodu. [5]) Papa Inocenc III. (u prvoj polovici XII. vieka) odluči, da oteta žena može sklopiti valjani brak s otmičarom, ako nanj slobodno privoli. Tridentiński sabor udario je srednjim putem, odredjujući, da oteta žena nemože sklopiti valjana braka s otmičarom, dok je u njegovoj vlasti: „Sancta synodus decrevit inter raptorem et raptam quamdiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere matrimonium.“ [6]) Nu isti sabor dozvoljuje takovu ženitbu, ako ju oteta žena sklopi onda, kad nije više u vlasti otmičara, „a raptore separata et in loco

[5]) Ovako bilo je i po rimskom pravu. Lex unica de rapt. virg. seu viduarum. Nec sit facultas raptae virgini vel viduae, vel cuilibet mulieri raptorem suum sibi maritum exposcere, sed cui parentes voluerint (excepto raptore) eam legitimo copulent matrimonio: quodam nullo modo, nulloque tempore datur a nostra serenitate licentia eis consentire, qui hostili more in nostra republica matrimonia sic student conjungere. Oportet enim, ut quicumque uxorem ducere voluerit, sive ingenuam, sive libertinam, secundum nostras leges et antiquam consuetudinem parentes vel alios, quos decet petat, ut cum eorum voluntate fiat legitimum conjugium. Crkveni sabor u Pavii (tessinski god. 850.) odlučio je: Puellae ipsis, a quibus raptae sunt, legitimae demum uxores nullatenus esse possunt.

[6]) Conc. Trident. sess. 24. cap. 6. Prema tomu § 19. naputka glasi: Ženska, koja je oteta za to, da se udade, nemože sklopiti valjane ženitbe s otmičarom, doklegod se nalazi u vlasti njegovoj ...

Digitized by Google

tuto constituta.“ Prema ovim načelom glasi i §. 19. naputka.

2. Prispodabljajući ove ustanove s onimi gradj. zakonika lahko je razabrati, da se podpunoma neslažu. Dočim naime naš zakonik govori ob otmici bez razlike, da li je osoba oteta ženska ili mužkarac, i zabranjuje ženitbu neoslobodjene otete osobe s kojom mu drago drugom, bračno pravo katoličke crkve znade samo za otmicu žene i nedozvoljuje ženitbe medju njom i otmičarom. [7]) Po kanoničkom pravu dakle otmica je zaprjeka relativna, po gradjanskom absolutna. [8])

Ima još drugih razlikah medju tom zaprjekom po gradjanskom zakoniku i pravom katoličke crkve. Dočim je naime po prvom indiferentna nakana, u kojoj je otmica izvedena, zahtjeva drugo, da se žena otme u namjeri, da otmičar s njom sklopi brak. [9]) Medjutim predmnjeva se uvjek, da je otmica u toj namjeri izvedena, a ako se protivno dokaže, ženitba je nevaljana radi nepravedne sile. [10])

---

[7]) Ženitbi otete žene s drugom osobom, nego li je otmičar, protivi se zaprjeka sile.

[8]) Liebbald-Ljuboević: str. 84. §. 19. naputka.

[9]) Pod otmičarom razumjeva kanoničko pravo ne samo onoga, koj je materijalno sam izveo čin otmice, već pomogača njegova i naručitelja otmice. Liebbald-Ljuboević: ibidem. Prema tomu i §. 173. naputka glasi: „O otetoj osobi, koja je ženitbu sklopila s otmičarom, dok je u vlasti njegovoj bila, ima se misliti (predpostaviti), da je radi ženitbe oteta bila. Ako protivno sasvime bude dokazano, uzet će se ipak, da je protupravnom silom na privoljenje primorana bila. To isto uzima se i proti svakoj ženitbi, koju je kakova mu drago, i iz uzroka kojega mu drago oteta osoba sklopila prije, nego što je zadobila opet podpunu svoju slobodu.“

[10]) Liebbald-Ljuboević str. 85. Prema tomu navedeni §. 19. jur glasi dalje: ... Kao oteta ima se smatrati osoba ona, koja silom, proti njoj upotrebljenom, bude ili odvedena, ili u zatvoru držana u mjestu, kamo je lukavštinom odmamljena bila; tako isto osoba ona, koju mužka glava, s kojom nije već prije čina zakonito zavjerena bila, odvede s privoljenjem njezinim, ali bez znanja ili suprot volji roditeljah ili tutorah.

Digitized by Google

Po gradjanskom zakonu nadalje, kako smo gore razložili, postoji ženitbena zaprjeka otmice beziznimno i onda, ako se makar i s njezinom privolom otme osoba, podvrgnuta vlasti drugoga, dočim kanoničko pravo smatra samo u pravilu takovu odvedbu otmicom, jer odvedba maloljetne privoljujuće zaručnice proti volji roditelja netvori zaprjeke otmice. [11]) Konačno ima kanonistah, koji uče, da se otmica može izvesti samo silom, a ne lukavštinom (prevarom, obećanji), dočim po gradj. zakoniku ovo pitanje nije više preporno. Nu odlični kanonisti zastupaju mnjenje, koje se slaže s gradjanskim zakonikom, koje je prigrlio i naputak. [12])

III. Ustanove o raztrgajućoj zaprjeci po ženitbenom pravu iztočne crkve slažu se s odnosnimi malo prije razloženimi propisi katoličkoga ženitbenoga prava. [13])

§. 57.

Bludnja uništuje privoljenje na ženitbu samo onda, ako se je dogodila u osobi budućega muža ili žene.

§. 58.

Muž našavši poslie vienčanja ženu noseću od drugoga, može, osim slučaja naznačenoga u §. 121., iskati, da se ženitba proglasi, da nije tvrda.

§. 59.

Sve ostale bludnje muža i žene, kao i prevarena njihova očekivanja o uvietih predpostavljenih ili i ugovorenih, nesmetaju valjanosti pogodbe ženitbene.

I. 1. Kada se volja i očitovanje iste neslažu, a osoba, koja dade očitovanje za taj nesklad nezna, onda se govori, da je očitujuća osoba bila u bludnji (error. [1]) Iz ovoga pojma vidi se, da bludnja neizključuje prave volje, da volja, koja potiče iz bludnje, jest prava volja,

---

[11]) Liebbald-Ljuboević str. 84.

[12]) Sravni §. 19. naputka u opazci 10. i Liebbald-Ljuboević str. 85.

[13]) Zhishman str. 561. i sljedeće.

[1]) Unger: II. str. 120. i sljedeće.

Digitized by Google

jer i onaj, koj iz bludnje nješto hoće, vrši svoju volju [2]), ter se zato može izreći, da će u pravilu i juristička djelo, potekavše iz bludnje imat iste posljedice, koje bi imalo, da iz nje nije poteklo. [3]) Naročito bludnja, koja tvori motiv djela, neupliva na valjanost njegovu (error concomitans. [4]) Nu nesklad medju voljom i očitovanjem može se ticati takova momenta pravnoga posla, koj se obavlja, i to budi osobe, za koju se djelujuća osoba očituje (error in persona, in corpore hominis), budi predmeta očitovanja (error in corpore), takova momenta rekosmo, da se očitovanje neprikazuje kao izliev volje, da biva očito, da dotičnik nije ono hotio, što je očitovao. U slučaju takova nesklada govori se o bitnoj bludnji (error essentialis), ter pošto ovakova bludnja pravu volju u istinu izključuje, a bez prave volje djelujuće osobe neima pravnoga posla, to je naravna posljedica takove bludnje ništetnost posla, ništetnost, koja nastaje ipso jure. Ova ništetnost nije pako učinak bludnje, već pomanjkanja volje. [5]) Ova načela valjaju i onda, ako je bludnja bila izazvana ili upotriebljena prevarom drugoga (dolus). Pita se sada, koji su oni momenti, koji bludnju pretvaraju u bitnu, u takovu, to jest, koja radja ništetnosti posla. Na ovo

[2]) Savigny: knjiga III. §. 115. str. 111.—115. i Prilog VIII. str. 325.—473. Unger: II. str. 51. i sljedeće. Arndst str. 70., 71. Starija doktrina učila je na temelju njekih krivo shvaćenih izrekah rimskoga prava, da bludnja izključuje volju. L. 20. de aqua pluv. 39. 3.: „nulla enim voluntas errantis est“, i više takovih izrekah. Proti ovoj krivoj nauci čitaj naročito Savigny str. 342.

[3]) Bez toga pravila nastala bi u pravnih odnošajih bezkrajna nesigurnost, da tako reknemo, onemogućio bi se svaki promet. Ako bi svaka i najneznatnija bludnja rodila ništetnosti posla, malo bi ih bilo valjanih. O tom čitaj pobliže Savigny str. 355.

[4]) Savigny ibidem. Unger: II. str. 51. Ovo načelo poznaje i naš gradj. zakonik §§. 59., 572., 901. Iznimke od toga načela sadržavaju §§. 572., 901.

[5]) Posao nije naime ništetan, veli Unger (str. 121.), za to, što je djelujuća osoba bila u bludnji, već za to, što nije htjela ono, što je očitovala. Sravni Savigny: III. §. 135., koj se može smatrati začetnikom, ili bar prvim razsvjetiteljem te nauke na temelju valjano shvaćena rimskoga prava.

Digitized by Google

se pitanje neda u obće odgovoriti, već se to može učiniti kod pojedinih pravnih posalah. [6]) Nas ima ovdje zanimati bludnja kod sklapanja ženitbenoga ugovora.

2. Kao bitnu bludnju, koja dakle radja nevaljanosti ženitbe, smatra naš zakonik:

a) bludnju u osobi (§. 57.);

b) ako je suprug našao, da mu je supruga prije ženitbe od drugoga zanosila (§. 58).

Ad a) Bludnja u osobi biva onda, ako tko drži, da sklapa brak sa stanovitom, odabranom osobom, nu bud osobitim slučajem okolnostih [7]), bud prevarom sklopi ga, neznajući za to, s drugom osobom. U tom slučaju nemože se kazati, da je volja obiuh ugovornikah upravljena na jedan te isti objekt, duorum in idem placitum consensus [8]), ter je posve naravno, da zakon ovakvu bludnju proglašuje raztrgajućom ženitbenom zaprjekom. Dakle samo bludnja u fizičnoj istovjetnosti osobe tvori ženitbenu zaprjeku [9]). Zakon nerazlikuje,

[6]) Imat ćemo prilike, vratiti se na tu nauku, i progovoriti o njoj obširnije. Za tumačenje paragrafah, kojimi se bavimo, čini nam se dostatno, što smo rekli u namjeri, da našim razlaganjem pribavimo onaj znanstveni temelj, kojega neima u komentarih zakonika. Vidi na pr. da necitiramo starijih: Stubenrauch I. str. 220., koj se ograničuje razjasniti tu nauku iz samoga gradj. zakona. Ni talijanski komentatori nisu bolji, dapače stoje još odrješitije na zastarjelom stanovištu, koje smo iztaknuli u opazci 2. Sr. Mattei I. str. 240., koj veli, da ustanova §-a 57. nije nego posljedica pravila „non videntur, qui errant, consentire.“ Carrozzi: II. str. 166. i sljedeće.

[7]) Na pr. to se može dogoditi, ako se oženi sliepac, ili ako se vjenčanje obavi u tmici, po punomoćniku, Dolliner: I. str. 117.

[8]) Jako je drastičan primjer, što ga navode vriela kanoničkoga prava, da dokažu jurističku ništetnost takove ženitbe: Si quis promitteret se venditurum mihi aurum, et pro auro offerret mihi aurichalcum, et ita me deciperet, nunquid dicerer consensisse in aurichalcum? Nunquam volui emere aurichalcum, nec ergo aliquando in illud consensi, quia consensus non est nisi voluntatis. Sicut ergo hic error materiae excludit consensum, sic et in conjugio error personae itd. cap. I. caus. 29. quaest. 1.

[9]) Tumačitelji gradjanskoga zakonika (Dolliner: I. str. 119., Stubenrauch: I. str. 221. i drugi) govore o bludnji u svojstvu osobe, koja prelazi, koja se izradja u bludnju u osobi (error qualitatis

Digitized by Google

da li se je bludnja mogla ukloniti, ili ne, da li je nastala slučajem, krivnjom onoga, koj se u njoj nalazi, ili prevarom drugoga ugovornika, ili pako treće osobe. U svih tih slučajevih bludnja u osobi tvori zaztrgajuću ženitbenu zaprjeku, to jest čini ženitbu nevaljanom.

Ad b) Naš zakon smatra, da postoji bitna bludnja, dakle bludnja, koja čini ženitbu nevaljanom i onda, ako suprug nadje, da je žena, s kojom je sklopio brak, prije vjenčanja od drugoga zanosila. [10]) Ova raztrgajuća zaprjeka postojat će pako prema slovu i duhu zakona [11]) samo onda: 1. ako je žena u vrieme sklopljena braka noseća od drugoga, to jest, ne od osobe, s kojom je brak sklopila. Neće dakle biti te ženitbene zaprjeke, ako je žena prije braka zanosila od supruga si, ili ako

redundat in personam, involvit errorem personae). Mi držimo, da rieči teksta, samo bludnja u fizičnoj istovjetnosti osobe jest bitna bludnja, da ove rieči obuzimaju i one riedke slučajeve, koje tumačitelji zakonika označuju „error qualitatis in personam redundans.“ Čini nam se s toga suvišno dapače pogibeljno, prenositi taj pojam kanoničkoga prava u zakonik, koj taksativno ustanovljuje, koje se bludnje kod sklapanja braka imadu smatrati bitnimi. Stubenrauch veli, da bludnja u svojstvu prelazi u bludnju u osobi: „Wenn die Person des künftigen Ehegatten durch gewisse Eigenschaften oder Verhältnisse bezeichnet worden wäre . . .“ Mi bi rekli, da je ova oznaka preširoka, jer ima svojstvah, kojimi se jedinimi personificira individuum, pa ipak bludnja, koja se na nje odnosi, po jasnih ustanovah našega zakona netvori bitne bludnje. Na pr.: njetko misli da uzima Anku Junakovićku, kćer generala, koje nepozna; a otac joj je samo poručnik. Ni primjeri, koje navadja Dolliner, ne opravdavaju nauku o prelazu bludnje, s kojom se bavimo. Na pr.: njetko hoće uzeti najstariju kćer Titius-a, Anku, ili prvo rodjenu, koje on nepozna, pa se vjenča sa drugo rodjenom. Ovaj primjer, koj po mnjenju Dollinerovu jest error qualitatis, qui involvit errorem personae, nije drugo, nego slučaj bludnje u fizičnoj istovjetnosti osobe.

[10]) Žena, koja znajući, da je od drugoga noseća, podje za mužkarca u nadi, da on neće ovo njezino stanje odkriti, vara svoga supruga, o kojem se nemože predpostaviti, da je voljan ovakovu ženu uzeti. Rekli bi za to, da više prevara njezina, nego bludnja supruga o svojstvu njezina djevojačtva, ili bar neoplodjenja čini ženitbu nevaljanom.

[11]) Dolliner: I. str. 125.—127.

Digitized by Google

je, buduć noseća od drugoga, rodila prije sklopljena braka, ili ako je za sklopljena braka zanosila od drugoga [12]); 2. ako suprug, kad je brak sklopio, nije znao, da mu je žena prije toga od drugoga zanosila, jer se u protivnom slučaju nebi moglo govoriti o bludnji; 3. ako toj bludnji nije suprug sam kriv; a bit će joj kriv, bude li sklopio brak s udovicom, ili sa ženom, koje je brak bio razrješen ili izjavljen nevaljanim, prije izmaka od šest mjesecah, nakon razrješena braka, dotično očitovanja njegove nevaljanosti (§§. 120., 121. gradj. zak. [13])

3. Jozefinski zakonik naredjivao je u §-u 26., da suprug, koj traži, da se izreče nevaljanost braka iz bludnje, razložene u predidućoj točki, ima dokazati, da u vrieme sklopljena braka nije znao za trudnost žene. Ova ustanova nije primljena u naš zakonik, koj je u ostalom iz Jozefinskoga potekao, ter u oči toga valja uzeti, da je naš zakon svalio na ženu teret dokaza, da je muž prije sklopljena braka znao za njezinu trudnost, što će odgovarati i pravičnosti, jer težko je vjerovati, da bi tko oženio ženu, o kojoj znade, da je od drugoga noseća.

4. Pravo supruga tražiti, da se iz bludnje, s kojom se bavimo, izreče nevaljanost ženitbe, utrujuje, ako se on toga prava izriekom odrekne ili, ako spoznav svoju bludnju, nastavi brak naročito, ako puteno obći sa ženom (§. 96. gradj. zak.)

5. Osim bludnjah navedenih pod a) i b) nijedna druga, naročito ne takova, koja tvori motiv, s kojega bje sklopljen brak, nečini ženitbe nevaljanom. Naš zakonik smatra sve druge bludnje nuzgrednimi, to jest takovimi, koje neuplivaju na valjanost braka, jer se o njih nemože kazati, da prieče medju ugovornici onoga jedinstva volje, koje se zahtjeva za ugovor, i jer se

[12]) U potonjem slučaju vlastan je katolički suprug pobijati zakonitost rodjenja djeteta (§. 158. gradj. zak.) i tražiti razstavu od stola i postelje (§. 109.), a akatolički suprug razpust ženitbe (§. 115. i 135.). nu nikako njezinu nevaljanost.

[13]) Dolliner: I. str. 125.

Digitized by Google

čovjek uz običnu dopuštenu opreznost može takovim bludnjam ukloniti. [14])

6. §. 59. gradj. zak. veli, da ni predpostavljeni, ni izriekom ugovoreni uvjeti nestoje na putu valjanosti braka. Rieč „uvjet“ valja ovdje uzeti ne samo u tehničkom smislu, o kojem ćemo u svoje vrieme govoriti, već u najširjem smislu, u kojem uvjet znamenuje sve potanje ustanove pravnoga posla, svaki modalitet, koj stranke pridadoše pravnomu poslu. [15])

II. 1. I po ženitbenom pravu katoličke crkve, kako po gradjanskom našem zakoniku, bludnja u istovjetnosti osobe, koja, kako gore razložismo, obuzima po našem mnjenju i tako zvani „error qualitatis redundans in personam“, tvori raztrgajuću ženitbenu zaprjeku. [16])

2. Usuprot u oprjeci s gradjanskim zakonikom pravo katoličke crkve priznaje bezuvjetno, ili pod stanovitimi stegami i bludnji u svojstvu osobe budućega supruga moć učiniti ženitbu nevaljanom.

Bezuvjetnu moć uništiti ženitbu priznaje katoličko crkveno pravo bludnji, koja se tiče stališa budućega supruga. Nevaljana je naime po katoličkom pravu ženitba, koju slobodna osoba sklopi s robom ili robkinjom (conditio servilis, impedimentum conditionis. [17])

---

[14]) Takove su bludnje, ako tko misli, da mu je zaručnica bogata, nevina itd., a ono sve je protivno.

[15]) Helm: Abhandlung über den Begriff und die Eintheilung der Bedingungen nach dem allg. bürg. Gesetzbuche u „Zeitschrift für österr. Rechtsgelehrsamkeit“ 1825. Knjiga I. br. XV. § 1. Unger: II. str. 56. opazka 2.

[16]) Dolliner: I. str. 117., 118. U suglasju s tim glasi §. 14. naputka: Pometnja, koja se tiče osobe budućega ženitbenoga druga, ili se uzbija (?) na osobu, zaprieka je, da se nedade privola, i time da se nesklopi ženitba. Na osobu pako uzbija se samo pometnja takova, kojom se jedinom označuje osoba budućega ženitbenoga druga.

[17]) Prema tomu glasi i §. 15. naputka: Ako bi osoba slobodna sklopila ženitbu s robom ili robkinjom, misleći, da su osobe slobodne, neće ženitba imati valjanosti. — Ova ženitbena zaprjeka neima u monarkiji praktične vriednosti, ter ju za to gradjanski ženitbeni zakon nespominje. Čitaj §. 16. gradj. zak. i obrazložbu istoga u ovom tumaču.

Digitized by Google

Bludnja, koja se tiče drugih svojstvah budućega supruga, čini po kan. kat. pravu ženitbu nevaljanom samo onda, ako bude stanovito svojstvo budućega supruga izriekom izjavljeno kao uvjet, pod kojim se sklapa ženitba, i ako postavljeni uvjet bude pri vjenčanju ili prije vjenčanja izražen pred župnikom i svjedoci. [18])

3. Nu po crkvenom pravu katolikah može se valjanost ženitbe pod stegami, navedenimi u prididućoj točki učiniti ovisnom i ob uvjetu, koj se ne tiče osobnoga svojstva budućega supruga, već vanjska kojega dogodjaja. [19])

Kanonisti uče, da uvjet, koj se odnosi na prošlu ili sadašnju okolnost ili dogodjaj, neodgadja valjanosti ženitbe, već da je ista valjana ili nevaljana prema tomu, da li je uvjet izpunjen ili ne. [20]) Pravi uvjet, to jest takav, koj se odnosi na buduću okolnost ili dogodjaj (de futuro, odgadjajući uvjet, cond. suspensiva), ako je fizično i moralno moguć [21]), odgadja ženitbu dotle, dok se neizpuni. Nebude li izpunjen, prestat će kriepost dane privole, bude li izpunjen, ženitbeni je ugovor valjan, ter netreba nove privole.

[18]) Cap. 26. de spons. et matr.: Nu bludnja u djevojačtvu buduće supruge netvori ženitbene zaprjeke, jer kanoničko pravo smatra, da je onaj počinio bogoljubno djelo, koj je i javnu bludnicu oženio, i tako odvratio ju od grješna života. Cap. 20. de spons. et mat. Dolliner: I. str. 127. — Potrebština, da se uvjet izrazi pri vjenčanju ili prije vjenčanja pred župnikom i svjedoci, izvode kanonisti iz ustanovah tridentinskoga sabora, koje propisuju, da privola na ženitbu u obće, dakle i uvjetna privola ima se učiniti pred župnikom i svjedoci. U suglasju s ovom naukom veli i §. 55. nap. Uvjeti, koji u izjavi privole nebudu izraženi, imadu se smatrati kao da nisu ni pridani. — Nesigurnost, kojom radja ova crkvena zaprjeka, sklonula je valjda redaktore naputka na ustanovu, sadržanu u prije navedenom paragrafu, da „samo, ako biskup izrekom dopusti, moći će se dozvoliti, da se privola dade pod uvjetom“, koja ustanova neodgovara strogomu kanoničkomu pravu.

[19]) Dolliner: I. str. 128. Liebbald-Ljuboević: str. 78. 79.

[20]) Na primjer: ja te uzimam, ako je tvoj otac general, ili ako je bio general.

[21]) Na primjer: ja te uzimam, ako mi tvoj otac izbroji u ime miraza 10.000 for.

Digitized by Google

Fizično ili moralno nemogući uvjeti [22]) smatraju se kao da nisu pridani, ter ženitba, sklopljena pod takovim uvjetom, valjana je odmah, čim bude sklopljena. Uvjeti, koji se protive svrsi i biću ženitbe (quae repugnant substantiae matrimonii [23]), čine ženitbu nevaljanom, tvore dakle raztrgajuću ženitbenu zaprjeku. U čislo ovih uvjetah spadaju uvjeti razvezujući (c. resolutiva [24]), koji razpust ženitbe u početku valjane čine ovisnim o budućem dogodjaju, jer se takovi uvjeti protive bitnosti ženitbe, to jest njezinoj nerazrješivosti. [25])

4. Supruzi, koji sklope ženitbu pod odgadjajućim fizično i moralno mogućim uvjetom, nesmiju ženitbe dovršiti prilegom prije, nego li se neosvjedoče, da je uvjet izpunjen, jer izvrše li ju prije toga, kanoničko pravo smatra, da su se uvjeta odrekli tako, da i uvjetno sklopljena ženitba prilegom postaje bezuvjetno valjanom. [26])

5. Ženitbeno pravo katoličke crkve nepozna raztrgajuće zaprjeke §-a 58. gradjanskoga zakonika.

Nu gradjanski ženitbeni zakon u §-u 73. naredjuje, da muž, koj izvan slučaja spomenutoga u §-u 121. obćega

[22]) Na primjer: ja te uzimam, ako doneseš list u mjesečinu (fizično nemogući uvjet), ili ako smakneš brata (moralno nemogući uvjet).

[23]) Na primjer: ja te uzimam, ako se budeš čuvala začeti, ili ako budeš i s drugimi puteno obćila.

[24]) Na primjer: ja te uzimam, dok nepostane udovicom supruga X-a.

[25]) U suglasju s načeli, navedenimi u tekstu, propisuje i naputak: §. 51. Valjanost ženitbe pod uvjetom sklopljene, zavisi od toga, da li je uvjetu zadovoljeno ili nije. §. 52. Ako je štogod, što se u buduće ima ili neima dogoditi, stavljeno kao uvjet, tada će ženitba biti odgodjena dotle, dok se uvjet neizpuni. Ako uvjet nebude izpunjen, prestat će kriepost dane privole. Ako je privola kao s uvjetom skopčana s čim god, što je u sadanjosti ili u prošlosti, tad će ženitba biti valjana ili nevaljana, kao što je uvjet jurve izpunjen ili neizpunjen. §. 53. Neima valjanosti privola takova, kojoj pridan bude uvjet protivan bitnosti ženitbe. Uvjeti, koji sadržaju štogod, što je nemoguće ili nećudoredno, nego što ipak nije protivno bitnosti ženitbe, imadu se smatrati kao da nisu ni pridani.

[26]) C. 3. 6. de cend. app. §. 54. naputka: koj izvrši ženitbu prije, nego što bude izpunjen uvjet, odriče se time uvjeta.

Digitized by Google

gradj. zakonika, nadje ženu svoju jur noseću od drugoga, ter odmah, čim to saznade, obustavi ženitbeno obćenje s njome, može u roku od mjeseca danah tražiti razstavu od stola i postelje. Nebude li duhovni ženitbeni sud izrekao razstave, imat će nadležni gradjanski sud pravna razmjerja, utemeljena ženitbom urediti tako, kako da je razstava od stola i postelje radi ženine krivnje bila po duhovnoj oblasti izrečena. (§§. 91., 117., 796., 1264. gradj. zak.)

Iz sada navedenih ustanovah lahko je uvidjeti, da je državno zakonarstvo, odrekav se na korist crkve katoličke i iztočne prava opredieliti razloge, koji čine ženitbu ništetnom, hotio ustanovu §. 58 gradj. zak. koje u oči spomenute odreke nije moglo uzdržati u podpunoj krieposti, očuvati u tiesnijem obsegu, dozvoliv naime u slučaju, s kojim se bavimo, uvriedjenu suprugu pravo tražiti razstavu od stola i postelje. Pošto je pako po kanoničkom pravu, kako ćemo to kasnije vidjeti, dvojbeno, da li slučaj predvidjen u §-u 58. gradj. zak. tvori razlog za razstavu, to je državni zakonodavac išao za korak dalje, ter odredio, da će na prošnju uvriedjenoga supruga, gradjanski sudac urediti pravne odnošaje suprugah, i u onom slučaju, u kojem duhovna oblast nebi dozvolila razstave.

Što smo gore rekli ad I. 2. b.) 3. i 4. za raztrgajuću zaprjeku §. 58, to valja i za sadržaj §. 73. gradjanskoga ženitbenoga zakona, to jest razstavu od stola i postelje moći će suprug tražiti samo u tamo navedenih predpostavah, kojim valja još dodati ustanovu §. 73. ženitb. zak., da tužba na razstavu ima biti podnešena za mjesec danah poslie dana, kojega je suprug doznao za trudnost žene. Ako bi suprug podnesao tužbu kasnije ter bi ju duhovni sud odbio, nebi gradjanski sudac mogao postupati po §. 73. gradj. ženitb. zakona.

III. 1. Bračno pravo iztočne crkve znade za raztrgajuću ženitbenu zaprjeku bludnje u istovjetnosti osobe, i bludnje u osobnoj slobodi budućega supruga. [27])

[27]) Zhishman: str. 609.—612.

Digitized by Google

2. Usuprot u oprjeci s katoličkim ženitbenim pravom iztočna crkva nepriznaje uvjetna sklopljenja braka, ter se u tom slaže s austr. gradjanskim zakonikom s tom razlikom, da ni ona nezna za raztrgajuću ženitbenu zaprjeku §-a 58. istoga zakonika. [28])

§. 60.

II. Nemogućstvo izpuniti svrhu ženitbenu:

a) Nemogućstvo naravsko.

Svagdašnje nemogućstvo činiti dužnost ženitbenu, zaprjeka je ženitbi, ako je bilo još u vrieme sklopljene pogodbe ženitbene. Nemogućstvo samo vremenito, ili koje je pridošlo tek za ženitbe, ma bilo i neizliečivo, nemože razkinuti saveza ženitbenog.

I. 1. Prileg nije absolutno bitna potrebština ženitbe [1]), jer se supruzi mogu sporazumno okaniti spolnoga obćenja; nu pošto je, kako jur rekosmo, radjanje djece jedna od glavnih svrhah ženitbe, nemože biti dvojbe, da je moć obaviti prileg takova potrebština ženitbe, bez koje ista na zahtjev jednoga od suprugah biva nevaljanom. Ženitbena zaprjeka impotencije nesastoji, nemože sastojati u nesposobnosti radjati djecu, jer je rodjenje djece dogodjaj zastrt koprenom tajnosti, koj nezavisi o volji suprugah, na koj se dakle oni nemogu obvezati, već upitna zaprjeka sastoji u nemoći

[28]) Zhishman: str. 612.—616. On medju ostalim veli: Iztočna crkva nepriznaje, kao što jur bje opaženo, uvjetna sklopljenja braka. Njoj je brak, bilo s obzirom na svetost uredbe bilo s obzirom na dobro države, predmet odviše važan, nego da bi ugovornikom prepustila ograničiti valjanost braka osobitimi dogovori, ili osobitimi uvjeti zajamčiti odustaju od istoga. Ugovornici dakle nemogu postaviti odgodna uvjeta, jer bi bilo protuslovno, sklopiti brak, a privolu učiniti ovisnom od izpunjenja uvjeta. Isto tako nemože se ugovornikom dopustiti, da postave razvezujući uvjet, jer razpust braka neleži u njihovoj vlasti i volji. Kad bi se ugovornikom dopustilo u obće, da stave uvietah, nastalo bi nebrojenih parnicah, i obstanak većine brakah postao bi nesigurnim. Toga radi pravne ustanove crkve nesadržavaju drugo, nego razloge, koji ovlašćuju na razvezanje braka, ako se nakon ženitbe na strani jednoga ili drugoga od ugovornikah pokažu znamenite mahne ili obmane.

[1]) Prema tomu može se valjano sklopiti ženitba i po umirajućoj osobi.

Digitized by Google

obaviti prileg, u nemoći spolno obćiti, to jest upotrebiti sredstvo za radjenje djece.

2. Nemoć obaviti prileg tvori po gradjanskom zakoniku raztrgajuću ženitbenu zaprjeku samo onda: a) ako je već postojala u vrieme, kada se sklopila ženitba; b) ako je vjekovita (neizlječiva). Iz toga sljedi, da nemoć, koja je iz ma kakova uzroka nadošla nakon sklopljenja braka, makar i bila neizlječiva, da nadalje vremenita nemoć, koja se uporavom shodnih sredstvah bez pogibelji života dade izlječiti, neuništuje ženitbe, ne liši je valjanosti. [2]) Usuprot vjekovita i neizlječiva spolna nemoć bit će, jer zakon nerazlikuje, ženitbenom zaprjekom bez obzira na to, da li je nastala iz naravne slabosti (frigidi), ili ljudskim djelom (castrati, eunuchi), da li je absolutna ili relativna, to jest da li dotičnika čini nesposobnim za puteno obćenje sa ma kojom osobom, ili iz osobitih uzrokah, obično radi nerazmjerja genitalijah, sa stanovitom osobom, da li je za nju dotičnik ili drugi ugovornik znao, ili ne.

3. O načinu, kako se ima izvesti dokaz o vjekovitoj i neizlječivoj spolnoj nemoći govore §§. 100. i 101. gradj. zak., gdje ćemo se s ovim pitanjem pobliže baviti. Starost daklę po sebi netvori te ženitbene zaprjeke. [3])

4. Bude li izrečena nevaljanost ženitbe radi relativne spolne nemoći, obim je ugovornikom slobodno sklopiti brak s drugom osobom, dočim bi dokazana

[2]) Bečko vrhovno sudište izreklo je rješitbom od 22. kolovoza 1851. br. 5210. (Gerichts-Zeitung br. 62.), da se spolna nemoć, o kojoj su lječnici izrekli, da se dade odstraniti lahko izvedivom operacijom, ima smatrati vremenitom, dakle da nečini ženitbe nevaljanom, makar se dotičnik kratio, podvrgnuti se operaciji, Sr. Dr. Anton Riehl: „Das allgemeine bürg. Gesetzbuch erläutert durch die Spruchpraxis des k. k. obersten Gerichtshofes bis 1879.“ I. svezak str. 27.

[3]) Lex Julia et Papia zabranjivala je brak žene nakon navršene 50., a mužkarca nakon navršene 60. godine; nu Justinijan stavio je tu ustanovu izvan krieposti zakonom Sancimus 27. Cod. de ritu nuptiarum.

Digitized by Google

absolutna nemoć učinila nemoćnika nesposobnim sklopiti drugi brak. [4])

5. Ako bi se kasnije izlječila spolna nemoć, o kojoj bje izrečeno, da je bila vjekovita, neizlječiva, imala bi se na zahtjev dozvoliti povrata u stanje prijašnje, to jest izreći valjanost prijašnjega braka. [5])

6. Konačno iz kombiniranih ustanovah §§-ah 60., 94., 96. i 99. gradj. zakonika moglo bi se izvesti, da i pored dokazane spolne nemoći utrnjuje pravo pobijati radi iste valjanost ženitbe, ako bi supruzi, znajući za nju, brak nastavili. [6])

II. Ustanove katoličkoga ženitbenoga prava slažu se u pogledu te zaprjeke s razloženimi ustanovami našega zakonika. [7])

III. To isto budi rečeno i za ženitbeno pravo iztočne crkve. [8])

§. 61.

b) Nemogućstvo ćudoredno radi osude na težku kazan zločinstvenu.

Zločinac osudjeni na tamnicu najtežju ili težku, nemože od dana, kada mu je oglašena osuda, pa dok traje vrieme kažni njegove, valjano oženiti se.

---

[4]) Dolliner: I. str. 137., 138.

[5]) Dolliner: I. ibidem. Stubenrauch: I. str. 224. Contra Nippel: I. str. 283. Za mnjenje usvojeno u tekstu mogu se navesti ustanove 30. glava našega postupovnika, za zemlje, zastupane u carevinskom vieću, dvorski dekret od 23. kolovoza 1819. br. 1595. sbirka prav. zak., kao i propisi kanoničkoga prava: C. 1. C. 33. q. 1. Sr. još Liebbald-Ljuboević str. 80.

[6]) U tom smislu sudilo je i bečko vrhovno sudište rješitbom od 31. listopada 1867. br. 12378. (Gerichtshalle br. 18.) u parnici, u kojoj je, pored absolutne spolne nemoći supruga izrečene po vještacih, odbilo zahtjev, da se brak izjavi nevaljanim, jer je u tom, što su supruzi punih petnajst godinah skupa živjeli i u aktih, kojimi su za to vrieme makar samo kušali obaviti prileg, nazrievalo nastavak braka. Riehl: 1. svezak str. 27.

[7]) §. 16. naputka: Neizlječivo nemogućstvo, izpunjivati dužnost ženitbenu čini, da je ženitba nevaljana, ako je postojalo već u vrieme sklapanja ženitbe. — Dolliner: I. str. 138. Liebbalb-Ljuboević str. 79.—83.

[8]) Zhishman str. 207. i sljedeće, str. 758. i sljedeće.

Digitized by Google

I. 1. Prediduće ustanove stavljene su za zemlje zastupane u carevinskom vieću izvan krieposti §-om 5. zakona od 15. studenoga 1867. br. 131. d. z. l., kojim su lišene krieposti i kaznene ustanove (§. 27. lit. b. kaz. zak. §. 45. vojničkoga kaz. zak.), stežuće djelotvornu sposobnost osudjenikah. [1]) Nu pošto upitne ustanove imadu još sveudilj valjanost u Hrvatskoj za protestante i izraelićane, to nam je dužnost razložiti ih.

2. Sadržaj ovoga §-a nije nu korolar ustanovah §-a 27. lit b. kaznenoga zakona, kojimi se djelotvorna sposobnost osudjenikah radi zločinstva steže tako, da oni nemogu, dokle god traje njihova kazna, ni medju živimi sklopiti posla za se obvezatna, ni očitovati posljednje svoje volje. Prema ovomu načelu naredjuje naš §., da zločinac, osudjen na najtežu ili težku tamnicu, nemože za trajanja njegove kazni sklopiti valjane ženitbe. Postojeći kazneni zakonik pozna samo dva stupnja kazni tamnične, to jest: „tamnicu“ bez dodatka i težku tamnicu. Treći stupanj „najteža tamnica“ (schwerste Kerkerstrafe) postojao je po kaznenom zakoniku od god. 1803., prema kojemu i naš §. govori o spomenutoj najtežoj vrsti kazni, koja sada odpada. §. 61. nespominje osudjenja na kazan smrti; nu pošto i kazan smrti po izričnoj naredbi kaznenoga zakona radja istimi gore navedenimi učinci težke kazni tamnične, to neima dvojbe, da i zločinac osudjen na smrt nemože sklopiti valjane ženitbe. [2])

3. Stariji tumačitelji gradj. zakonika [3]) žestoko su se prepirali o tom, da li posljedica §-a 61. nastaje onim časom, kojega je kaznena osuda postala pravomoćnom, ili oglašenjem njezinim, bez obzira da li je proti oglašenoj osudi dopušten pravni liek ili ne. Oni, koji

[1]) U tom smislu donešeno je više rješitbah bečkoga vrhovnoga sudišta. Vidi u Glazer-Unger-Walterovoj sbirci rješitbu od 22. studenoga 1870. br. 13779. (3958.) i dvie od 27. siečnja 1874. br. 621., 622. (5233., 5234.)

[2]) Arg. §. 17. kaz. zak. i §. 12. gradj. ženitbenoga zakona.

[3]) Dolliner: I. str. 143. Stubenrauch: I. str. 228.

Digitized by Google

nisu zahtievali pravomoćnosti osude, pozivali su se na slovo zakona, koj govori ob „oglašenju“; pristaše drugoga mnjenja imali su svakako boljih razlogah braneć svoje mnjenje obćenitim načelom, da pravni liek, dopušten proti osudi, obustavlja izvršbu osude, i dokazujuć, da se iznimka od toga načela za sklapanje braka nesamo nedade ničim opravdati, već da bi u životu dovela do nepodobah, koje nebi bile u prilog ni ugledu sudbenih oblastih, ni važnosti uredbe ženitbene. [4]) Danas s obzirom na ustanovu §-a 17. kaznenoga zakona nitko nedvoji, da se za ovu raztrgajuću ženitbenu zaprjeku našega zakonika zahtieva pravomoćnost kaznene osude. [5])

4. Ustanove §-a 61. valjaju i za one zločince, koji su s ogluhe osudjeni na težku tamnicu, jer su i osude izrečene s ogluhe prave osude, ter se nakon njihove pravomoćnosti imadu izvršiti, na koliko je to moguće učiniti u okrivljenikovoj odsutnosti. [6])

---

[4]) I zaista nebi prijelo ni ugledu suda ni štabilitetu braka, kad bi se usljed osude, izrečene radi zločinstva, izrekla nevaljanost osudjenikova braka, a kasnije usljed odrješujuće osude ukidnoga sudišta ista ženitba proglasila valjanom.

[5]) §. 17. kaznenoga zakona naredjuje jasno, da pravni posljedci kaznene osude nastupljuju onim časom, kojega se proti osudi nemože poprimiti pravni liek. Ustanovom spomenutoga paragrafa kaznenoga zakona rješen je i priepor, kojemu je dao povoda izraz „dan“ upotriebljen u §-u 61. gradj. zak.

[6]) Kada je pripušćena kaznena osuda s ogluhe okrivljenika naredjuju kazneni postupovnici, i to hrvatski od 17. svibnja 1875. (sbornik br. 30.) u §§-ih 353.—369., naročito u §-u 368, a austrijski od 23. svibnja 1873. (d. z. l. br. 119.), u §§-ih 412.—428., naročito §. 428. Ustanove obiuh postupovnikah su istovjetne, ter ne pripuštaju kaznene osude s ogluhe u onom obsegu, u kojem je to bivalo po austrijskom postupovniku od god. 1853. Po ustanovah spomenutih novih postupovnikah može se osuda s ogluhe okrivljenika izreći samo onda, ako se radi o zločinstvu, za koje je odredjena najviše petgodišnja kazan slobode, ili o prestupku, i ako je obtuženik bio jurve saslušan u iztragi, ter mu je samu osobno dostavljen bio poziv na glavnu razpravu, predpostaviv, da se i u odsuću obtuženika može stanje stvari dovoljno razjasniti. Proti osudi, izrečenoj u odsutnosti obtuženika, moći će ovaj kod sudišta prve molbe prigovoriti uz rok opredieljen za prijavu žalbe ništovne. Prigovor će se uslišati, ako se dokaže, da je

Digitized by Google

5. Ako usljed obnove kaznenoga postupka bude osudjenik proglašen nedužnim, ženitba, koju je sklopio nakon pravomoćnosti prve osude, postat će valjanom.[7])

6. Nesposobnost osudjena zločinca sklopiti brak traje dotle, dok traje njegova kazna; prestane dakle nakon pretrpljene kazne (§. 225. kaz. zak.), ili oprostom iste (§. 226. istoga). — Kaznenici osudjeni na težku tamnicu i nalazeći se na uvjetnom dopustu[8]) nemogu se valjano oženiti, jer se podjeljeni im dopust može opozvati do izmaka vremena njihove kazne.[9])

obtuženik neodklonjivom zaprjekom prepriečan bio, doći na glavnu razpravu. U ovom slučaju naredit se ima nova glavna razprava. Nego ako obtuženik izostane i od ove, smatrat će se osuda, proti kojoj je u prigovoru udario, nasuprot njemu pravomoćnom. — Postojavši austr. kaz. post. (§§-i 377.—398., naročito §. 385.) prepuštao je kontumaciju obtuženika razboru suda, nu uz to naredjivao je (§. 394.), da se proti njemu ima izreći nova osuda, ako bi poslje kontumacijalne osude došao pred sud ili bio predanj doveden. Pravni posljedci spojeni s prijašnjom osudom imali su prestati samo u toliko, u koliko nisu bili spojeni i s osudom kasnijom. Prema tomu moglo se je dogoditi, da nevaljani brak, sklopljen po osobi, odsudjenoj s ogluhe na težku tamnicu nakon pravomoćnosti te osude, postao bi valjanim, kad bi druga osuda kontumaciranoga osudjenika bila odrješila ili osudila na kazan, s kojom nije skopčana nesposobnost sklopiti brak. — Ovaj slučaj nemože se dogoditi po navedenih ustanovah novih postupnikah; nu bude li se radilo o ženitbi, sklopljenoj za gospodstva staroga post., uporavit će sudac ustanove istoga.

[7]) Kada ima mjesta obnovi kaz. postup. naredjuju suglasno §§-i 293.—304. novoga hrvatskoga, i §§-i 352.—363. novoga austrijskoga kaz. post. Odnosne ustanove staroga austr. post. sadržane su u njegovih §§-ih 365.—376. U slučaju nesuglasja prve osude s onom izrečenom usljed obnovljena postupka može i po novom hrv. postupniku nastati slučaj, o kojem smo govorili u prididućoj točki, da može nastati po starom post., ter će se rješiti po tamo navedenih načelih. Ovo valja za Hrvatsku, a ne za zemlje, zastupane u carevinskom vieću, u kojih, kako rekosmo, stavljena je izvan krieposti ustanova §-a 61. gradj. zak., ter zakon, koj ju dokida, ima po naravi svojoj, to jest kao zakon, tičući se djelotvorne sposobnosti natrag djelujuću moć. Vidi ovaj tumač I. str. 99.

[8]) Autonomni zakon ob uvjetnom dopustu kaznenikah od 22. travnja 1875. (sbornik br. 23.). U zemljah, zastupanih u carevinskom vieću, nepostoji još uredba uvjetna dopusta kaznenikah.

[9]) §. 2. zak. ob uvjet. dop. Uvjetni dopust može se opozvati u svako doba, ako se dopustnik zlo ponaša, ili ako uzradi proti dužnostim, nalo-

Digitized by Google

Kazan nesmatra se pretrpljenom, ako je kaznenik uskočio prije nego li bje kazan podpunoma izvršena.

7. Samo pravomoćna kaznena osuda, izrečena po domaćem sudu, tvori u slučaju predvidjenu u §-u 61. raztrgajuću ženitbenu zaprjeku [10]), i to bez razlike, da li je osudjenik tuzemac ili inozemac. [11])

8. I osobe, koje su po vojničkih sudovih pravomoćno osudjene radi zločinstvah, za koje gradjanski kazneni zakon naredjuje kazan težke tamnice, nisu sposobne sklopiti braka, dok im traje kazna. [12])

II. 1. Katoličko ženitbeno pravo nezna za raztrgajuću ženitbenu zaprjeku §-a 61. gradj. zak. Ženitba dakle, koju zločinac katoličke vjere, osudjen na težku tamnicu, sklopi nakon pravomoćnosti kaznene osude i dok traje njegova kazan, bit će u Hrvatskoj valjana.

2. Nu gradjanski ženitbeni zakon [13]) zabranjuje takove ženitbe, te će prekršitelje te državne zabrane stići ne samo kazne, odredjene u §-u 35. istoga zakona [14]), već i nedužni suprug imati će proti drugomu suprugu ona ista prava, koja §. 73. gradj. ženitb. zakona podjeljuje suprugu, koj, izvan slučaja §. 121. gradj. zak. nadje suprugu noseću od trećega. [15]) Sve, što smo rekli o znamenovanju ženitbene zaprjeke §. 61. gradj. zak. valja i za državnu zabranu §. 12. gradj. ženitb. zak., s tom razlikom, da ona nečini ženitbu nevaljanom.

ženim mu prigodom dozvole dopusta. Ako se dopust opozove, neračuna se u trajanje kazni ono vrieme, koje je poteklo od dana nastupljena dopusta do onoga dana, kada je dopustnik usljed opoziva opet zatvoren. — §. 4. ... Dopustnik u vrieme dopusta smatra se kao kaznenik — §. 6. Ako ustanovljeno vrieme kazne bez opoziva izteče, ima se kazan pretrpljenom smatrati.

[10]) Arg. §. 36. kaz. zak. Stubenrauch: I. str. 229.

[11]) Stubenrauch: ibidem.

[12]) Odpis c. kr. ministarstva rata od 10. svibnja 1848.

[13]) §. 12. gradj. ženitb. zakona glasi: Zločincu na smrt ili težku tamnicu osudjenu nije dopušteno ženiti se od onoga časa, kojega mu je oglašena osuda, pak dok nebude pomilovan, ili odnosno, dok traje vrieme kazne njegove.

[14]) Čitaj §. 35. gradj. ženitb. zakona na str. 268. op. 12. ov. tumača I.

[15]) Čitaj §. 73. gradj. ženitb. zak. na str. 298. i 299. ov. tumača I.

Digitized by Google

III. 1. Ni ženitbeno pravo iztočne crkve nezna za raztrgajuću ženitbenu zaprjeku §-a 61. gradj. zak.

2. U pogledu državne zabrane takove ženitbe, upućujemo na ono, što smo o djelovanju tih zabranah u izt. crkvi rekli u obće na predidućoj str. 260. III. 2. ovoga tumača.

§. 62.

Radi saveza ženitbenoga.

Čovjek može biti u isto vrieme oženjen samo jednom ženom, a žena udata samo za jednoga čovjeka. Tko je bio jur oženjen, te bi hotio, da se opet oženi, mora zakonito dokazati razpust, to jest, da je prvi savez ženitbeni podpuno razkinut.

I. 1. Ovaj §. izriče načelo, koje valja za sljedbenike svih priznanih vjeroizpovjestih u zemljah, u kojih stoje u krieposti propisi gradjanskoga zakonika, koji slove o ženitbi, načelo naime, da onaj, koj živi u valjanu braku, nemože sklopiti drugoga braka dotle, dok prvi njegov brak nije pravno-valjano razpušten. Pošto naš zakon toli u ovom §-u, koli u §-u 44. naredjuje, da se muž može u isto doba bračno sdružiti samo s jednom ženom, a žena samo s jednim mužem, to nije po našem zakoniku dopušteno višebračje, bilo ono višeženstvo (poligamia [1]), ili višemuštvo (poliandria. [2])

[1]) Poligamija, to jest sdruženje mužkarca sa više ženah, protivi se prvobitnoj uredbi braka. „Erunt duo in carne una.“ Tertulijan veli, da je Lamech, Kajinov potomak u petom koljenu, bio prvi, koj je dao primjer poligamiji, jer je u isto vrieme imao dvie žene, ter ga je za to Bog prokljeo. I u bezbožacah uzdržala se je dugo vremena ideja prvobitne uredbe braka. Rimljani osudjivali su poligamiju, ter je u njih bio ipso jure infamis, koj je imao dvie žene. Neminem qui sub dictione sit romani nominis, binas uxores habere posse, vulgo patet, cum etiam in edicto pretoris hujus modi viri infamia notati sint, quam rem competens judex inultam esse non patietur. L. 1. D. de his qui not. inf. L. 2. D. de incest. et inutil. nuptiis. Justit. de nupt. §. 6, 7. L. 18. Cod. ad legem Juliam de adult. Nu valja nam opaziti, da monogamia nije uvjek tvorila bitno svojstvo braka, jer je u staro doba naročito kod židovah bila dopuštena. Abraham, Jakob, David imali su u isto vrieme više ženah. Isus krst povratio je ženitbi prvobitnu uredbu. — Poligamija postoji još dan danas kod iztočnih narodah, kod kojih pojam ženitbe nije dopro do čista znamenovanja.

[2]) Poliandriji neima primjera ni u starih poganskih narodah. Ona se protivi naravi ženitbe „propter perturbationem sanguinis.“ Kad

*

Digitized by Google

2. Vidit ćemo kasnije, da se valjani brak katolikah po gradjanskom zakoniku dokida jedino smrću supruga (§. 111), dočim se brak nekatoličkih kršćanah razpušta ne samo smrću supruga, već i iz razlogah navedenih u §-u 115., a brak izraelićanah smrću supruga, sporazumkom obiuh suprugah i radi preljuba žene (§. 135.)

3. Propis §-a 62., da se razpust postojećega braka ima dokazati prije, nego li se sklopi drugi brak, neima se razumjeti tako, da će druga ženitba biti nevaljanom, ako se razpust prve nedokaže već kod njezina sklopljenja, jer zaprjeka postojećega braka predpostavlja u istinu postojeću valjanu ženitbu, ter će druga ženitba biti valjana i onda, ako je prva bila nevaljana ili razpuštena, polučio se dokaz o nevaljanosti dotično razpustu njezinu prije, ili poslje sklopljene druge ženitbe.[3]) Ovakav slučaj dogodit će se dakako redko, i samo kaznjivom povrjedom propisah, koji se naročito od župnikah imadu obdržavat prije vjenčanja.

4. Usuprot, pošto sudbeno proglašenje, da je tko umro, tvori samo predmnjevu, da je on umro, koja se predmnjeva dade odstraniti dokazom, o protivnom, to će ženitba, koju bi sklopio suprug osobe proglašene mrtvom biti nevaljana. čim se dokaže, da živi suprug, koj je proglašen mrtvim. [4])

Pošto se nadalje ženitba, kojoj stoji na putu zaprjeka privatna, može izjaviti nevaljanom samo na zahtjev uvriedjenoga supruga (§. 94.), ter je ovakova ženitba valjana dotle, dok uvriedjeni suprug nevrši

bi žena imala više suprugah, nebi se moglo znati, tko je izmedju njih otac djece, koju bi rodila. Pošto nadalje spada u bitnost ženitbe, da žena dieli sa svojim suprugom dobro i zlo, da ga svuda sljedi, to poliandrija čini ovakovu zajednicu nemogućom.

[3]) Dolliner: Ob eine spätere Ehe bei Ermangelung des im §. 62. des b. G. B. geforderten Beweises der gänzlichen Auflösung eines früheren Ehebandes für ungiltig zu erklären ist? (Zeitschrift für österr Rechtsgelehrsamkeit 1829. II. str. 177.)

[4]) Dolliner: Ueber die Wirkung der Todeserklärung zum Zwecke der Wiederverehelichung (ibidem 1826. II. 28.)

Digitized by Google

prava pobijati ju, to će biti nevaljana druga ženitba, koju bi u takovom slučaju suprug sklopio prije, nego li bje prva izjavljena nevaljanom. [5])

5. Kazneni zakon kazni napokon dvobračje kao zločinstvo (§. 206., 207., 208.)

II. 1. Impedimentum ligaminis kat. kan. prava slaže se uz njeke razlike, koje ćemo odmah navesti, s raztrgajućom ženitbom zaprjekom postojeće ženitbene sveze, s kojom smo se dosele bavili. [6]) Gradj. naš zakonik, kako smo gore opazili, dopušta, da se ženitba nekatoličkih kršćanah može razpustiti iz razlogah navedenih u §-u 115., dakle da je brak razrješiv i za života obiuh suprugah, ter propisuje, da se samo ženitba katolikah može razrješiti jedino smrću ženitbenoga druga.

Katolička crkva usuprot, držeći, da i okrštene inovjernike vežu zakoni crkveni, uči, da u pravilu i ženitbe kršćanah nekatoličanskih razveže samo smrt. [7]) Od toga pravila dopušta katolička crkva dvie iznimke kod ženitbe nedovršene (mat. non consumatum [8]), naredjujući, da se valjana nu još nedovršena ženitba može razkinuti: a) ako jedan od ženitbenih drugovah položi svećane zavjete reda kojega, ili b) ako bude izhodjen oprost od svetoga otca pape. [9])

---

[5]) Nippel: Erläuterungen knjiga I. str. 292.

[6]) Liebbald-Ljuboević: str. 85.—89. — §. 20. nap. glasi: Postojeći ženitbeni vez čini one, koji su s njim jurve sjedinjeni, nesposobne za drugu ženitbu.

[7]) C. 8. de div.. Prema tomu §. 22. naputka glasi: „Ako kršćani nekatoličanski misle, da se razriešiti može vez ženitbeni, to crkva žali one, koji su u bludnji takovoj; ali nemože dopustiti, da bi bludnja oskvrnjivala svetost zakona njegovoga. Medju katolikom i kršćaninom nekatolikom, kojega ženitbeni drug još živi, nemože se sklopiti ženitba, makar da je sud, koj sudi o ženitbah kršćanah nekatoličanskih i izrekao, da je razriešen vez ženitbeni. — Vidit ćemo kod §. 111. gradj. zak., da ovo potonje načelo priznaje i gradj. zakonik.

[8]) Citaj na str. 241. ovoga tumača I.

[9]) Conc. Trident. Sess. 24. can. 6. c. 2. 7. de convers. conj. c. 27., 28. C. 27. q. 2., c. 16. de spons. et mil. Navedeni kanon

Digitized by Google

2. U prvom od navedenih iznimnih slučajevah odredjuje §. 59. gradj. ženit. zakona, da, ako koja ženitba bude razkinuta zato, što je jedan od suprugah prije nego se je ženitba izvršila, položio svečane zavjete, tad drugoj stranci, doklegod se opet neoženi ili neuda, ostaje pravo na pristojno uzdržavanje. Ženitbene pogodbe pako gube u tom slučaju za obe stranke svaku kriepost, u koliko se supruzi glede istih nenagode. Osim utrnuća ženitbenih ugovorah, i dužnosti supruga, koj položi svečani zavjet uzdržavati drugoga, spomenuti §. nepodjeljuje ovomu potonjemu prava na naknadu štete u smislu §-a 1266. gradj. zak., jer je razkinuće ženitbe, o kojoj slovi sada navedeni §. gradjanskoga

---

tridentinskoga sabora: „Si quis dixerit matrimonium ratum non consummatum per solemnem religionis professionem alterius conjugum non dirimi: anathema sit. U tom smislu naredjuje §. 21. nap.: Vez ženitbe valjano sklopljene, ali još nedovršene razkida se, ako jedan od suprugah položi svečane zavjete reda kojega, ili ako izhodjen bude oprost od sv. otca pape. Ženitbu medju kršćani sklopljenu, čim dovršena bude, jedino smrt može razrješiti. §. 201. nap. IV. razvrgnuće ženitbe po položenom zavjetu redovničkom. Ako se jedan ženitbeni drug prituži, da se druga stranka krati izvršiti ženitbu, ova pako stranka izjavi, da je naumila odreći se svieta; tad valja prije svega prosuditi, da li je sasvim bezdvojbeno, da ženitba još izvršena nije. Ako to dovoljno dokazano bude, ima se onomu, koj neće da ženitbu izvrši, naložiti, neka za dva mjeseca danah ili izvrši ženitbu ili pak stupi u koj red, po svetoj stolici potvrdjeni. Nego iz razlogah važnih može se i kraći ili dulji rok odrediti. §. 202. nap. Ako od ženitbenih drugovah, koji tvrde, da ženitbe izvršili nisu, otidje jedan u manastir, a drugi tomu neprigovori; ima se tad, da se zaprieči moguće sporazumljenje medju njimi, tim strože izviditi, da li je istina, da ženitbe izvršili nisu. §. 203. nap. Čim ženitbeni drug, koj želi odreći se svieta, položi svečane zavjete, ima se drugoj stranci pismeno posvjedočiti, da je njezina, doduše valjano sklopljena, ali neizvršena ženitba razriešena, i da ista stranka nije priečena, iznova oženiti se ili udati. §. 204. nap. Kako proglašenje, da je ženitba nevaljana, kako i to, da je vez ženitbeni po zavjetih svečanih razriešen, ima se zabilježiti u knjizi vjenčanih. Ako ženitba bijaše sklopljena u mjestu takovu, gdje nije prebivao ni vjerenik ni vjerenica, imat će se to zabilježiti nesamo u knjizi vjenčanih one župe, gdje se je ta ženitba sklopila, nego i u knjizi župnika onoga, koj je dao punomoć za vjenčanje.

Digitized by Google

zakonika, naravi posve različite od iznimna razkinuća nedovršene ženitbe, za koje nezna gradj. zakonik, i jer nemože se tvrditi, da je razrješenju braka kriv suprug, koj je položio svečani zavjet, koj je dakle vršio pravo, priznano mu crkvenim zakonom, koj u nas normira valjanost braka. Nemože se iz istih razlogah u slučaju, s kojim se bavimo, priznati suprugu, koj nepoloži svečana zavjeta pravo izviruće iz §-a 1266. gradj. zak. zahtjevati ono, što ga ide na temelju ženitbenih ugovorah, na mjesto kojih stupa dužnost supruga položivšega svečani zavjet uzdržavati drugoga, dok nesklopi novi brak. [10])

3. Pita se, da li malo prije razložene ustanove §. 59. gradj. ženit. zakona valjaju i za slučaj naveden u točki 1. pod b), to jest za slučaj razkinuća nedovršena braka dozvolom svetoga otca pape. §. 59. govori doduše samo o razkinuću nedovršene ženitbe položenjem svetčanoga zavjeta, nu mi držimo, da se po analogiji mogu propisi rečenoga §.-a uporaviti i na slučaj razkinuća nedovršene ženitbe papinom dozvolom. [11])

4. Po nauci katoličke crkve, crkveni zakoni nevežu neokrštenih nevjernikah; nu katolička crkva smatra nerazrješivim i brak neokrštenih nevjernikah, ako im se ne protivi ina crkvena zaprjeka. Prema toj nauci ostati će valjana ovakova ženitba, predpostaviv, da joj se neprotivi crkvena zaprjeka i onda, ako se oba supruga okrste, jer veli Inocencij III. „cum per sacramentum baptismi non solvantur conjugia sed crimina dimittantur.“ [12])

Katolička crkva ide dapače još dalje, ter u gore spomenutoj predpostavi priznaje valjanost braka sklopljena po neokrštenih i onda, ako se samo jedan iz-

---

[10]) Gabba: str. 134., 135.

[11]) Kutschker: I. str. 288. Schulte: Erläuterung, str. 144. veli, da će se ovakov slučaj riedko dogoditi, i da nanj gradj. ženitbeni zakon nereflektira s razloga, što će se u tom slučaju imovinski odnošaji urediti posebnim ugovorom.

[12]) C. 8. de divort. C. 4. de consang. Rieči sv. Pavla ad Corint: I. 7. 12.—15. kod Liebbald-Ljuboevića str. 87.

Digitized by Google

medju njih okrsti, a drugi uztraje u nevjerstvu, i ako ovaj potonji upitan očituje, da hoće nastaviti bračnu zajednicu s obraćenim suprugom bez poruge stvoriteljeve (sine contumelia creatoris. [13]) U protivnom slučaju prosto je obraćenoj stranci sklopiti drugu ženitbu, kojom se ona sklopljena u nevjerstvu razkida. [14])

5. Donjekle slična je zaprjeci postojećega braka ona zaprjeka, koja po kat. kan. pravu izvire iz valjano sklopljenih zarukah. Ova zaprjeka, koju kanonisti zovu zaprjekom javne pristojnosti (publicae honestatis) čini ženitbu nevaljanom medju zaručnikom (zaručnicom) i rodjakinjami (rodjaci) zaručnika (zaručnice) u prvom koljenu [15]), ter po strogom kanoničkom pravu spomenuta će zaprjeka postojati dapače i onda, ako zaruke budu i dopuštenim načinom razriešene, na pr. medjusobnom privolom, smrću zaručnika. [16])

6. Na ovom mjestu bit će umjestno još spomenuti, da valjane zaruke radjaju po kat. kan. pravu i zaprje-

[13]) Prema toj nauci slovi i §. 24. naputka: Buduć da svetotajstvom krštenja nerazrješuju se ženitbe, nego se griesi odpuštaju, za to ženitba, sklopljena medju nevjernici, ostaje kriepostna i onda, pošto su se ženitbeni drugovi obratili na vjeru katoličansku, i nesmetaju ženitbi takovoj zaprjeke one, što ih ustanovljuje zakon crkveni. Nego ako se jedna stranka samo obrati na vjeru katoličansku, a druga ostavša u nevjerstvu, akoprem je opomenjena (upitana), krati se ipak š njom živjeti, ili neće bez poruge kršćanstva š njome da živi, tad se stranci ovoj, ako zahtjeva, ima dopustiti, da može na novo oženiti se ili udati, i zakonitim sklopljenjem nove te ženitbe bit će razriešena ženitba ona, koja je bila sklopljena u nevjerstvu.

[14]) Ovo načelo nevalja, ako se jedan od suprugah odmetne od kršćanstva, u kojem slučaju ženitba ostane valjana, ter suprug kršćanin nesmije za života odpaloga supruga sklopiti novi brak, već ima pravo, tražiti jedino razstavu; dapače bračna zajednica mora se uzpostaviti, čim se odpali suprug opet obrati. Liebbald-Ljuboević str. 88.

[15]) Conc. Trid. Sess. 24. c. 3. de ref. matr. §. 35. nap. Zaruke valjano i bezuvjetno sklopljene prieče, da se medju jednim zaručnikom i medju srodnici drugoga zaručnika u prvom koljenu može sklopiti ženitba. Istu moć imadu zaruke pod poštenim uvjetom sklopljene, čim zadovoljeno bude uvjetu.

[16]) C. 5. de desp. impub. C. 14. C. 27. q. 2. S. C. C. 17. Decemb. 1735 in Gnesens.

Digitized by Google

kom zabranjujućom (impedimentum imped. sponsalium), koja ženitbu medju zaručnikom (zaručnicom) i ma s kojom drugom osobom nečine doduše nevaljanom, već nedopuštenom. [17])

7. Akoprem su stari crkveni otci iz ascetičkih razlogah odvraćali od druge ženitbe nakon smrti ženitbenoga druga, jer da se djevojačtvo ima visoko cieniti, i jer druga ženitba vriedja vjeru, obećanu prvomu suprugu, to je ipak po katoličkom pravu dopuštena druga ženitba, nu samo nakon razvezanja prve smrću jednoga supruga. [18])

III. 1. I po ženitbenom pravu iztočne crkve valja načelo, da tko živi u valjanu braku nemože s drugom osobom sklopiti braka dotle, dok njegov brak nije smrću ženitbenoga druga prestao, ili zakonitim načinom razrješen. [19])

2. Zaruke crkvene (euchologija [20]) ravne su po ženitbenom pravu iztočne crkve u svem braku, ter dosledno prieče, to jest čine nevaljanom ženitbu zaručnika (zaručnice) ma s kojom drugom osobom. [21])

3. Što rekosmo o drugoj ženitbi po ustanovah katoličkoga ženitbenoga prava, valja i za ženitbeno pravo iztočne crkve. [22])

4. Ako je iztočna crkva vojevala proti drugomu braku, tim je odvažnije osudjivala treći (tritogamija),

[17]) §. 57. nap. Na koliko i doklegod iz zarukah postoji dužnost da se sklopi ženitba, bit će nedopuštena ženitba svaka, koju bi jedan od vjerenikah sklopio s trećom kojom osobom. Gradj. ženitbeni zakon nespominje ove crkvene zabrane. Čitaj §§. 109., 111., 112. naputka na str. 252. op. 21. ovoga tumača I., koj potvrdjuje težnju, iztaknutu na str. 254.

[18]) Paulus ad Rom. VII. 2., 3. Corint. VII. 30., 40. Schulte: Das katholische Kirchenrecht I. Abth. str. 647.

[19]) Zhishman str. 293. i sljedeće.

[20]) Vidi str. 255. ovoga tumača I.

[21]) Zhishman str. 394.

[22]) Zhishman str. 401.—417. Iztočna crkva još je neprijatnija drugim brakom nego li katolička. Drugi brak netvori doduše za sebe obćenite zaprjeke, nu s njime skopčane su stanovite posljedice, koje nisu se ipak održale u praksi, na primjer: da se je suprug, koj je

Digitized by Google

a po gotovo četvrti brak, o kojem su strogi kanonisti učili, da se ima smatrati sukcesivnom poligamijom. Nu rimsko je pravo dopuštalo takove ženitbe, ter do tako zvanoga Tomus-a sjedinjenja (god. 921.) nisu mogli prodrieti crkveni zakoni, koji su izricali nevaljanost trećih i dalnjih ženitbah, tim manje, što je bilo i sinodah i patriarkah, koji, da zadovolje zahtjevu cara Leona filozofa, koj se je bio po četvrti put oženio, nisu izricali bezuvjetno nevaljanosti ovakovih brakah. [23]) Gore spomenutim Tomusom bude ustanovljeno: a) da je četvrta ženitba nevaljana, b) da treći brak neima se lahkoumno sklopiti, naročito ima se zabraniti onomu, koj je navršio četerdesetu godinu i ima djece iz prijašnjih brakah. [24])

§. 63.

Radi posvećenjah ili zavjeta.

Duhovnici, koji su jur primili posvećenja, kao i redovničke osobe oba spola (fratri i koludrice), koje su položile svečane zavjete bezženstva, nemogu valjano oženiti se.

I. 1. Ovaj §. posve u suglasju s katoličkim ženitbenim pravom izriče nevaljanost ženitbe, koju bi sklopila osoba, koja je položila svečani zavjet, ili primila viši red. Takovoj ženitbi stoji na putu ta zaprjeka i onda, ako bi se duhovnik ili redovnik odmetnuo od vjere katoličanske [1]), ili samovoljno izstupio iz reda.

---

sklopio drugi brak, kaznio crkvenimi kaznami; da sveštenik nije smio prisustvovati piru, da djeca rodjena u drugom braku nisu mogla biti redjena itd. Usuprot obdržala se je u iztočnoj crkvi ustanova, da digami, to jest oni, koji su sklopili drugu ženitbu, nesmiju primiti višjih redovah. Ako se ipak dočepaju reda, gube crkvenu službu, koju po crkvenih ustanovah mora steći svaki duhovnik. Digamija nepostoji pako samo onda, ako se mužkarac po drugi put oženi, već i onda, ako uzme udovicu, ili žensku, o kojoj se s razlogom može držati, da nije djevojka. Zhishman str. 411. lin. 435.

[23]) Zhishman str. 437. i sljed.

[24]) Ibidem str. 441, i sljed.

[1]) I austrijsko vrhovno sudište rješitbom od 6. svibnja 1875. br. 7287. u Glazer-Unger-Walter: Sbirci br. 5904. izrekao je,

Digitized by Google

Koji se zavjeti imadu i po gradj. zakoniku smatrati svečanimi, i koji su viši redovi, razložiti ćemo kod ženitbenoga prava katoličke i iztočne crkve pod II. i III. obrazložbe ovoga §-a.

2. Naš §. nerazlikuje doduše medju sljedbenici katoličke i iztočne sjedinjene ili nesjedinjene crkve, ter s ovoga razloga komentatori, obzirajući se izključivo na odnosne ustanove katoličke crkve, uče, da će u onih zemljah, u kojih se valjanost braka prosudjuje izključivo po ustanovah gradjanskoga zakonika, biti nevaljan radi svečana zavjeta ili viša reda po nauci katoličke crkve, ne samo brak katolika, već i sljedbenika iztočne sjedinjene ili nesjedinjene crkve. [2])

Mi se s ovim nazorom, pored jednodušne nauke komentatorah gradj. zakonika nemožemo složiti, već držimo, da se pitanje, da li zavjet ili viši red tvori raztrgajuću ženitbenu zaprjeku, ima i u zemljah, u kojih postoji drugo poglavje gradjanskoga zakonika u podpunoj krieposti, rješiti po ustanovah crkve, ka kojoj dotičnik pripada. Ovo svoje mnienje smatramo opravdavim zato, što držimo, da državni zakonodavac nije imao namjere riešiti u gradjanskom zakoniku pitanja o crkvenoj disciplini, medju koja spada nedvojbeno i pitanje o celibatu sveštenikah, već da je to prepustio dotičnim crkvenim zakonom, što je po našem mnienju tim jasnije, čim §. 63. nekaže, koji svečani zavjeti i koji viši redovi tvore raztrgajuću zaprjeku, već mučeć upućuje na dotične crkvene zakone o celibatu duhovnikah i ob učinku zavjeta čistoće. Ovaj naš nazor temelji se i na praksi. Pitanje dakle, da li svečani zavjet ili viši red čini ženitbu nevaljanom, valja i gradjan-

---

da prelaz rimo-katoličkoga popa k drugoj konfesiji (grčko-iztočnoj) neodstranjuje razkidajuće zaprjeke §-a 63. Vidi još rješitbu od 23. prosinca 1853. (Gerichtszeitung 1854. br. 701. kod Riehla str. 28. I.), kojom se izriče, da redovnik izstupom iz reda nestiče sposobnosti sklopiti brak.

[2]) Dolliner: I. str. 160. Stubenrauch: I. str. 234.

Digitized by Google

skomu sudcu u zemljah, zastupanih u carevinskom vieću riešiti po ustanovah crkve, ka kojoj dotičnik pripada.

3. Usuprot nepostoji ta ženitbena zaprjeka za protestante augsburžke i helvetičke konfesije, jer protestantska crkva nezna za zavjete čistoće, ni za redjenje, niti obvezuje svojih duhovnikah na celibat.

II. 1. Akoprem je katolička crkva od prastaro doba osudjivala ženitbe sveštenikah i redovnikah, kao i u obće osobah, koje bi položile zavjet čistoće, nije ipak za jedanajst i više stoljećah izrekla nevaljanosti ovakovih ženitbah, već se zadovoljavala tim, što je oženjene sveštenike lišavala primljenih redovah. Prvi zakon, koj je izjavio nevaljanost ženitbah sveštenikah, donesao je Justinijan [3]); nu ni taj zakon nije se vršio, jer nit su se sveštenici razstavljali od suprugah im, s kojimi bi se oženili post ordinationem, nit su se njihova djeca smatrala nezakonitom.

Sabor augsburžki (godine 952.) zabranio je doduše ženitbe, nu jedino pod pretnjom gubitka reda. [4]) U zapadu prvi lateranski sabor god. 1113. zabranio je ženitbu redjenih osobah [5]), ter su pape Aleksander III., Bonifacij VIII. i Kliment V. [6]) usvojili odnosne ustanove. Konačno tridentinski je sabor izrekao anatemu proti onim, koji bi tvrdili, da osobe redjene, ili koje

---

[3]) L. 45. Cod. de episcop. et cleric.: Quoniam poena facinoris hujus in sola erat sacerdotii amnissione: sacros autem canones, non minus, quam leges, valere, etiam nostrae volunt leges; sancimus obtinere in illis, et quae sacris visa sunt canonibus, perinde ac si civilibus inscriptum esse legibus ... et praeter superdictam excidendi a ministeris poenam, ne legitimis quidem, et propriis esse eos, qui ex hujus modi in ordinata construpratione nascuntur, aut nati sunt.

[4]) Si quis episcoporum, presbiterorum et subdiaconorum uxorem acceperit, a sibi juncto officio deponendus est, sicut Concilio Charthaginensi tenetur.

[5]) Matrimonia a presbiteris, diaconis, subdiaconis et monachis disjungi, juxta sacrorum canonum definitionem.

[6]) Dec. cap. 1, 8 extra de cler. conjung. Cap. 1 de vot. et vot. redempt. in 6.

Digitized by Google

su položile svečani zavjet, mogu sklopiti valjanu ženitbu.[7])

2. Samo viši. valjano[8]) podieljeni redovi (sacri ordines majores) tvore raztrgajuću ženitbenu zaprjeku, to jest čine redjenu osobu nesposobnom sklopiti valjanu ženitbu.[9]) Red (ordo dieli se u sedam stupnjevah: presbiteri, diaconi, subdiaconi, acolythi, exorcistae, lectores, ostiarii. Prvi tri jesu viši, ordines majores, ostali niži, ordines minores[10])

3. Što se ima razumjevati pod svečanim zavjetom, to jest takovim, koj čini nevaljanom ženitbu, sklopljenu po osobi mužkoga ili ženskoga spola (impedimentum dirimens et publicum voti solemnis), koja ga je položila? Svečani zavjet čistoće po katoličkom pravu je samo onaj, koj se polaže izričnom profesijom (professio religiosa) prigodom pristupa u red, odobren po rimskoj stolici.[11]) Svaki drugi zavjet, položen ma kako svečano netvori razkidajuće, već samo zabranjuću ženitbenu zaprjeku (imped. impediens voti simplicis.[12]) I svečani

[7]) Conc. Trident. Sess. 24. can. 9.: Si quis dixerit clericos in sacris ordinibus constitutos vel regulares castitatem solemniter professos, posse matrimoniam contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege ecclesiastica vel voto ... anathema sit.

[8]) Bude li izrečena nevaljanost ordinacije odpada i odnosna zaprjeka. Ona je juris positivi, ter za to od nje može dispensirati samo papa iz jako važnih uzrokah, na pr. ako se je tko obvezao na celibat iz bludnje, straha, sile itd.

[9]) Schulte §. 2. u prije nav. djelu. Prema tomu glasi i §. 24. naputka: Duhovnici, koji su primili više redove ... nemogu stupiti u ženitbu.

[10]) Cap. unic. de vot. et vot. redempt. in 6.: Illud solum votum debere dici solemne, quantum ad post contractum matrimonium dirimendum, quod solemnisatum fuerit per suscepcionem sacri ordinis, aut per professionem expressam factam alicui de religionibus per sedem apostolicam approbatis. Prema tomu slovi i prije spomenuti §. 24. nap. ... osobe stališa redovničkoga, koje su položile zavjete svečane, nemogu stupiti u ženitbu.

[11]) Iznimno vota simplicia položena u redu Isusovacah tvore raztrgajuću ženitbenu zaprjeku, koja prestane odrinućem od reda. Schulte str. 622. u opazci 6.

[12]) Schulte str. 622. §. 138. i §. 173.

Digitized by Google

zavjet tvori raztrgajuću ženitbenu zaprjeku samo onda, ako je valjano položen [13]), to jest od osobe, koja je navršila šestnajstu godinu [14]), sprovela cielu godinu u novačtvu reda (novitiatus), i zavjetovala se slobodnom voljom.

4. Razložena zaprjeka neprestane ni onda, ako se duhovnik ili redovnik odmetne od vjere katoličanske ili samovoljno izstupi iz reda. [15])

Prosti zavjeti (vota simplicia) pokornosti, čistoće i siromaštva tvore po katoličkom pravu ženitbenu zabranu, koja nečini ženitbe nevaljanom, već samo nedopuštenom i griešnom. Od ove zaprjeke može oprostiti papa ili biskup. [16])

5. Redovi primljenimi poslje sklopljene ženitbe nerazrješuje se ista. Nu suprug može samo s privolom svoje žene biti redjen i nesmije nastaviti braka. [17])

III. 1. Iztočna crkva dopušta klerikom sklopiti ženitbe prije keirotonije [18]), to jest, dok neprimu viših

[13]) Conc. Trident. Sess. XXV. de reg. et mon. cap. 15., 14.

[14]) Navedena potrebština dobe modificirana je po državnih zakonih. U Austriji propisuju dvorski dekreti od 17. listopada 1770. 25. ožujka i 2. travnja 1802., 1. rujna 1814., da se k profesiji može pripustiti kandidat, koj je navršio 24. godinu, ili ako je mužkarac 21. godinu, nu pod uvjetom, da je tri godine jur sproveo u redu i posvjedočio zvanje. Konkordatom (art. XXVIII.) uzpostavljene su odnosne kanoničke ustanove, nu ujedno obećana papinska naredba, koja nije izašla, Ministar bogoštovja pozvao je medjutim apoštolske vizitatore redovah, neke nastoje, da se obdržavaju postojavši državni propisi. Čitaj: Helfert, Kirchenrecht §. 118. Schulte §, 173.

[15]) Liebbald-Ljuboević str. 89.

[16]) §. 58. naputka: Prosti oni zavjeti pokornosti, siromaštva i čistoće, koji položeni budu u obćini kojoj redovničkoj, zatim prosti zavjet, položen po kome, da će vjekovito sačuvati čistoću, da će stupiti u duhovni koj red, da će primiti više redove; da se neće nikada ženiti ili udavati, nedadu da bi oni, koje zavjeti takovi vežu, dopuštenim načinom sklopiti mogli ženitbu. §. 79. nap.: Jedinoj svetoj rimskoj stolici pristoji ... podieljivati oprost u prostom zavjetu vjekovite čistoće ...

[17]) Liebbald-Ljuboević str. 89.—90.

[18]) Zhishman str. 449.—483.

Digitized by Google

redovah (presbiterat, dijakonat i subdijakonat.) Ženitba duhovnikah sklopljena prije keirotonije ostane tvrda i nakon primljenih viših redovah, ter ju duhovnik ima nastaviti, i nije vlastan odrinuti svoje supruge. Crkveni disciplinarni propisi nalažu jedino oženjenim duhovnikom što veću umjerenost u spolnom obćenju sa suprugom, dapače u stanovito vrieme zabranjuju im prileg pod strogimi kaznami. Samo iznimno i u barbarskih predjelih, gdje valja duhovniku primjerom čistoće djelovati na pučanstvo, dopuštaju crkveni zakoni, da se oddjeli od supruge. Nu i ova se je ustanova riedko uporavljivala.

Ženitba sklopljena poslje keirotonije nevaljana je po pravu iztočne crkve, akoprem ima kanonistah, koji uče, da je samo zabranjena. [19])

2. U staro doba ženitba nije stajala na putu duhovniku, da postane biskupom; nu kasnije razvila se je praksa tako, da biskup nesmije nastaviti braka, sklopljena prije njegove keirotonije biskupom, jer se bračni život neda spojiti s visokim njegovim crkvenim dostojanstvom, jer bi mu skrb za obitelj mogla otežćati izpunjavanje njegovih dužnostih i jer bi on mogao zlorabiti crkvenu svoju vlast, da materijalno obskrbi svoju djecu. Od IV. vieka zavladao je u iztočnoj crkvi običaj, da se samo kaludjeri biraju kasnije imenuju biskupi; nu ovaj običaj izvire iz štovanja, koje su uživali kaludjeri, a neosniva se na crkvenom zakonu, koj oženjena duhovnika smatra sposobnim primiti dostojanstvo biskupa, ako njegova žena privoli uz razpust braka, obeća, da se neće više udati i podje u samostan, udaljen od biskupova sjedišta. [20])

3. Zavjet čistoće tvori za osobe obiuh spolah raztrgajuću ženitbenu zaprjeku samo onda, ako je položen profesijom prigodom pristupa u kaludjerski red, za koj je Basilius godine 313. izdao pravila. Kanoni neusta-

[19]) Zhishman str. 460.—467. 778.—783.
[20]) Zhishman str. 482.—506.

Digitized by Google

novljuju suglasno dobe, kada se može stupiti u red, nu može se uzeti, da zahtjevaju navršenu 16. ili 17. godinu, prepuštajuć ipak biskupom, da odluče, da li je u konkretnom slučaju osoba navršivša 10. godinu sposobna položiti zavjet, ili, da li se taj rok ima produljiti, dok dotičnik nesteče zrielost potriebitu, da spozna važnost čina. Često upućuju kanoni u tom pogledu na državne zakone. U nas bit će svakako za valjanost zavjeta mjerodavni državni propisi, navedeni pod II. 3. opazka 14. obrazložbe ovoga paragrafa.

Prosti zavjeti čistoće nakon dokinuća stališa dijakonisah neimaju u iztočnoj crkvi praktične znamenitosti.[21])

§. 64.

Radi bogoštovja.

Nemože se valjano sklopiti ženitba medju kršćani i osobami, koje nisu kršćanskoga vjerozakona.

I. 1. Kršćanin, to jest onaj, koj je valjanim kršćenjem primljen u kršćansku zadrugu, može valjanu ženitbu sklopiti samo s osobom kršćenom, bila ona katoličanske ili akatoličanske vjere, jer razlika vjere, uplivajući na običaje, na mišljenje, na domaći život suprugah, podobna je zapriečiti ono jedinstvo dušah, ono uzajmno pouzdanje, onu ljubav, bez koje neima sretne ženitbe, i bez koje nebi se djeci moglo dati ono odgojenje, koje je podobno udariti čvrst temelj njihovu moralnomu usavršivanju. [1])

2. Spomenuta raztrgajuća zaprjeka postoji i onda, ako se jedan od suprugah odmetne od vjere kršćanske, jer obilježje kršćenja nemože ni odmetničtvo izbrisati. Usljed toga kršćanka nebi mogla sklopiti valjanoga braka s renegatom. [2]) Usuprot valjana je ženitba sklopljena medju sljedbenici raznih nekršćanskih vjeroizpovjestih, na pr. medju muhamedancem i židovkom i obratno.

---

[21]) Zhishman str. 505., 506.

[1]) Dolliner: I. str. 163. Carozzi: IV. str. 6.

[2]) Rješitba austr. vrhovnoga sudišta od 6. svibnja 1878. br. 1743. (Gerichts-Zeitung br. 27.) kod Riehla na str. 78. I.

Digitized by Google

3. U zemljah zastupanih u carevinskom vieću bit će valjan i brak osobah, koje izjave, da nespadaju k nijednoj od priznanih crkavah ili vjerozakonskih družbah (bezvjerac, konfessionslos), ako bile one kršćene ili ne, se inače neprotivi druga zaprjeka, priznana gradjanskim zakonikom. (Zakon od 9. travnja 1870. o ženitbah osobah, koje nespadaju k nijednoj zakonom priznanoj crkvi ili vjerozakonskoj družbi itd. d. z. l. br. 52.[3])

4. Konačno valja nam ovdje opaziti, da naš gradjanski zakonik nezna za zabranu ženitbah medju kršćani raznih kršćanskih vjeroizpovjestih, zabrana, koju poznat, kako ćemo niže pokazati, ženitbeno pravo katoličke i iztočne crkve.

II. 1. U staro doba katolička crkva nije se protivila ženitbam kršćanah s nevjernici. Zaprjeka disparitatis cultus u onom obsegu, u kojem postoji po gradjanskom našem zakoniku (I. 1. 2.) uvedena je kasnije običajem, koj je crkva uzakonila.[4])

2. Po katoličkom ženitbenom pravu razlika kršćanskih vjeroizpovjestih tvori ženitbenu zabranu (impedi-

---

[3]) O propisih postojećih u zemljah, zastupanih u carevinskom vieću, u pogledu navještaja, sklopljenja, razstave, razpusta itd. braka bezvjeracah, imat ćemo prilike govoriti kod §§. 69.—74.. 75.. 77. itd., gdje ćemo razložiti ustanove, stojeće u krieposti u drugoj državi monarkije za tako zvani civilni brak za nevolju. Na ovom mjestu bilo je dosta iztaknuti, da bezvjerstvo netvori po gradj. zakoniku raztrgajuće zaprjeke, koja bi se dala subsumirati pod ustanovu §-a 64. — U Hrvatskoj bezvjerstvo nije u obće priznato zakonom, a napose u stvarih ženitbenih nemože bit o njem govora s obzirom na sljedbenike nijedne od priznanih vjeroizpovjestih, jer za katolike i za sljedbenike grčkoiztočne sjedinjene i nesjedinjene vjeroizpovjesti prosudjuje se valjanost braka po odnosnom crkvenom pravu, koje izključuje pojam bezvjerstva, a za izraelićane i protestante po gradjanskom zakoniku, koj u stvarih ženitbenih nije u Hrvatskoj preinačen niti popunjen novijimi zakoni, naročito ne takovimi, koji bi poput navedenoga austr. zakona normirali ženitbe bezvjeracah.

[4]) Constit. Benedicta XIV. Singulari nobis od 9. veljače 1749. Prema tomu glasi i §. 25. naputka: Medju kršćani i takovimi, koji nisu primili svetotajstvo preporodjenja, nemože se sklopiti ženitba.

Digitized by Google

mentum impediens mixtae religionis, mješovita ženitba, mat. mixtum.) Katolička je crkva ovakove ženitbe uvjek osudjivala i zabranjivala, nu nije izricala njihove nevaljanosti, ako su se sklopile pored te zabrane, već kaznila prestupnike crkvenimi kaznami. [5]) Da se mješovita ženitba uzmogne sklopiti na dopušteni način, valja izhoditi oprost svete rimske stolice [6]), koja redovito delegira biskupe. [7]) Za podjeljenje oprosta zahtjeva strogo katoličko crkveno pravo: a) Jamstvo, da katolička stranka nebude priečena u vršenju vjerozakonskih svojih obvezah. Ovo jamstvo mora akatolička stranka dati prisegom. b) Obećanje katoličke stranke, da će nastojati privoliti akatoličkoga ženitbenoga druga, da prigrli katoličku vjeru. c) Imadu obe stranke zavjeriti se i pismeno obećati, da će se sva djeca bez razlike spola u katoličkoj crkvi krstiti, i u istoj vjeri odhranjivati. Nebudu li izdana spomenuta jamstva „Cautiones", „Reversales", katolički župnik prisustvovati će samo pasivno kod očitovanja privole, što je dostatno za valjanost ženitbe.

3. Strogost ovih crkvenih načelah ublažila je rimska stolica u njekih predjelih s obzirom na osobite njihove okolnosti, i da se ukloni većoj opasnosti po katoličku vjeru. Papinski breve od 30. travnja 1841. [8]) i priložena

---

[5]) Schulte: Das Eherecht str. 226.—276. — Prema tomu glasi §. 66. naputka. Crkva . . . kori ženitbe medju katolici i nekatoličanskimi kršćani, i odvraća djecu svoju od ženitbah takovih.

[6]) I naputak u §-u 79.: Njoj . . . (svetoj stolici rimskoj) je takodjer pridržano, podjeljivati oprost . . . pri različnosti vjere medju katolici i kršćani nekatoličanskimi.

[7]) U nenjemačkih zemljah monarkije podjeljuju oprost biskupi.

[8]) Breve izdao je Gregor XVI. na sve biskupe Ugarske i usljed njihove molbe, da zadovolji pravoj potrebi otih zemaljah. Papa sklonuo se je tim laglje na izdanje spomenutih ustanovah, što je izdana naredba odgovarala praksi. Isti breve protegnut je papinskom inštrukcijom od 22. svibnja 1841. i na ostale dieceze monarkije (in foederatis Germaniae partibus). Čitaj Schulte: Das Eherecht str. 471. i sljedeće. Gabba str. 67.

Digitized by Google

mu inštrukcija [9]) dopuštaju naime, da se u zemljah ugarske krune [10]) i bez izdanja gore spomenutih reverzah može, dakako uz pasivno sudjelovanje [11]) katoličkoga župnika, sklopiti mješovita ženitba.

III. 1. Iztočna crkva znade za raztrgajuću ženitbenu zaprjeku razlike vjere, i to ne samo u onom obsegu, koj smo razložili pod II. 1. već u obsegu puno širjem, pošto ona heretike u pravom smislu rieči, to jest one kršćane, koji se po izreci sinodah ili crkvenih otacah udaljuju od temeljna kojega načela vjere, uzporedjuje nevjernikom, ter nepriznava valjanosti ženitbi, koja bi se sklopila s takovim heretikom. [12])

2. Usuprot iztočna crkva nezabranjuje ženitbe sa sismatici, to jest s onimi kršćani, koji se s nauci prave crkve u podredjenih pitanjih neslažu. [13])

3. Odnošaj katoličke crkve prama iztočnoj u pitanjih mješovitih brakah razjasnili samo gore pod II. Nu ženitba katolika sa sljedbenikom grčko-iztočne sjedinjene vjeroizpovjesti nesmatra se mješovitom.

§. 65.

Rodbina.

Proizlazila rodbina od zakonita ili nezakonita rodjenja, ženitba je zabranjena medju srodnici u lozi uzhodnoj i nizhodnoj; medju pravom braćom i sestrami ili samo po otcu ili po materi; medju bratučedi; kao i s braćom i sestrami roditeljah, to jest, sa stricem ili ujakom ili s tetkom od strane otčeve i materine.

---

[9]) Inštrukcija kardinala državnoga tajnika istoga dana kod Schulte-a, Eherecht str. 476. i sljedeće.

[10]) Nardi u nav. djelu pogrješno veli, da upitni breve neima krieposti u Hrvatskoj. Liebbald-Ljubović na str. 58.—61. nedvoji, posve pravilno, o njegovoj valjanosti.

[11]) U obrazložbi §. 75. gradj. zak., gdje ćemo u obće govoriti o formi sklapanja ženitbe, imat ćemo prilike tumačiti, u čem sastoji pasivno prisuće katoličkoga župnika.

[12]) Zhishman: str. 506., 507.

[13]) Ibidem str. 523. i sljedeće.

Digitized by Google

I. 1. Kod §-a 40. obrazložismo pojam srodstva (cognatio naturalis [1]) i način računanja koljenah. [2])

2. Srodstvo u izpravnoj lozi do bezkrajnosti [3]) smatraju zakonarstva svih prosvjetljenih narodah, poteklo ono iz bračnoga ili izvanbračnoga rodjenja, raztrgajućom ženitbenom zaprjekom. To isto čini i naš gradjanski zakonik u §-u 65. [4]) Naravno čuvstvo protivi se takovim ženitbam, ter austrijsko zakonarstvo označuje dapače zločinstvom rodoskvrnje, puteno obćenje medju ascendenti i descendenti (§. 131. kaznenoga zak. [5])

---

[1]) Neće biti suvišno, ako ovdje navedemo njeke izreke, crpljene iz vrielah rimskoga prava, ili iz dielah starijih pisacah, koje će taj pojam još bolje razjasniti: Cognatio est vinculum personarum ab eodem stipite descendentium, vel quarum una ab alia gignitur. — Cognati ab eo dici putantur, quod quasi una, communiterve nati, vel ab eodem orti progenitive sint. L. Non facile. 4. §. 1. de grad. et adf. Rieči: „quarum una ab alia gignitur“ — označuju srodstvo u lozi izpravnoj (linea recta); a rieči: „ab eodem stipite descendentium — označuju srodstvo u lozi pobočnoj (linea collateralis). Prema tomu uči Richer: Univ. civ. et crim. jurisprud. Knjiga I. §. 724.: Linea duplex est, recta scilicet, et obliqua, seu transversa. Recta eos complectitur, quorum alter alium gignit.: atque in ea pater et filius, avus, et nepos caeterique ascendentes et descendentes continentur. In transversa autem sunt, qui cognationis causam aliam non habent, nisi quia ab eodem stipite sive proximo, sive remoto originem ducunt. Atque haec fratres, patrueles, consobrinos utriusque sexus comprehendit.

[2]) Gradus nomine significatur distantia personarum inter se. — In linea recta tot sunt gradus, quot generationes. §. 7. Inst. de grad. cognat. L. 10. §. 9. D. de grad. et adf. — In linea obliqua tot sunt gradus, quot sunt generationes dempto stipite.

[3]) Dolliner: I. str. 181. da ovu bezkrajnost drastički ilustrira, veli: Da bi otac Adam i majka Eva uzkrsnuli od mrtvih, nebi na toj zemlji našli supruga.

[4]) Prema obrazložbi u tekstu nevaljana je ženitba nesamo medju zakonitim otcem i njegovom kćerju, medju zakonitim djedom i unukom, već otac nesmije uzeti nezakonite svoje kćeri, niti otac može uzeti nezakonitu kćer svoga bud zakonitoga bud nezakonitoga sina itd.

[5]) Ovako i rimsko pravo. Inst. §. 1. de nuptiis: Inter eas personas, quae parentum liberorumque locum inter se obtinent, contrahi nuptiae non possunt: veluti inter patrem et filiam, vel avum et neptem, vel matrem et filium, vel aviam et nepotem et usque in infinitum. Et si tales personae inter se coierint, nefarias atque incestas nuptias

Digitized by Google

3. Politički i ćudoredni razlozi [6]) sklonuše zakonodavca, da zabrani i ženitbe medju rodjaci u pobočnoj lozi, naročito: medju braćom (bratom i sestrom), bila ona rodjena od zajedničke matere i otca (bilaterales, germani), ili braća samo po otcu ili samo po materi (polubraća consaguinei, uterini [7]), medju djecom braće (bratučedi, consobrini), bila braća rodjena ili polubraća [8]) pa s braćom roditeljah. [9]) I kod ovih rodjakah neuzima se obzir na to, da li je srodstvo poteklo iz bračnoga ili izvanbračnoga rodjenja. [10]) Po našem §-u postoji raztrgajuća ženitbena zaprjeka srodstva jedino medju malo prije navedenimi rodjaci u pobočnoj lozi, dočim medju drugimi neima ženitbene zaprjeke. [11])

4. Naš gradjanski zakonik nezna za ženitbenu zaprjeku zakonitoga ili gradjanskoga srodstva (cognatio civilis, legalis), koje po rimskom i kanoničkom pravu

contraxisse dicuntur. L. 68. de ritu nuptiarum: ... jure gentium incestum committit, qui ex gradu ascendentium vel descendentium uxorem duxerit.

[6]) Politički motiv sastoji u nastojanju, da se imetak u državi bolje razdieli; moralni, da se očuva čistoća običajah medju osobami, koje živu u svakdanjem doticaju, ter im se za to pruža prilika spolnim izgredom, kojim će se opreznije uklanjati, znajući, da neće biti u stanju sklopiti ženitbe, ter s njome opravdati sramotne sveze.

[7]) Medju polubraćom u pravom smislu rieči (comprivigni), koja neimadu ni zajedničkoga otca ni zajedničke matere, nego su rodjena, od udovca i udovice, koji su se oženili, u prijašnjem njihovom braku, nepostoji ta zaprjeka, jer medju njimi neima srodstva.

[8]) Medju djecom polubraće u pravom smislu rieči nepostoji ta zaprjeka iz razlogah navedenih u predidućoj opazci.

[9]) Usljed toga neće moći sklopiti valjana braka nećakinja sa stricem ili ujakom, to jest s bratom svojega otca ili matere (patruus, avunculus), nećak sa strinom, to jest s otčevom ili materinom sestrom (amita, matertera).

[10]) Zato zakoniti sin neće moći valjano oženiti nezakonite kćeri svoje matere, brat nezakonite kćeri svojega brata ili sestre, zakonita kći brata nezakonitoga sina sestre bratove itd.

[11]) Osobe navedene u tekstu stoje u drugom, trećem i četvrtom koljenu srodstva u pobočnoj lozi po gradjanskoj (rimskoj) komputaciji, jer se prvo koljeno kako rekosmo (generatio) nebroji kod pobočne loze.

Digitized by Google

nastaje iz posinovljenja [12]), ter je zato valjana po gradjanskom zakoniku ženitba medju pomajkom i posinkom, pootcem i pokćerju. [13])

5. Konačno nepoznato je našemu zakoniku i srodstvo duhovno (cognatio spiritualis), koje, kako ćemo niže viditi, nastaje po kanoničkom pravu sakramentom kršćenja i berme medju osobami, koje kod istoga sudjeluju.

II. 1. Po katoličkom ženitbenom pravu ženitbena raztrgajuća zaprjeka srodstva proteže se u izpravnoj lozi bez kraja i bez obzira na zakonitost ili nezakonitost srodstva, kako to biva i po gradjanskom zakoniku. [14])

2. U lozi pobočnoj proteže se pako u govoru stojeća zaprjeka do četvrtoga koljena kanoničke komputacije. [15])

---

[12]) Taglioni: I. str. 95. i Basevi: Annotazioni str. 50., 51. izvode iz §-a 182. gradj. zakonika, da nemože biti valjane ženitbe medju posiniteljem i posinjenom osobom, nu da adopcija ne stoji na putu ženitbi medju njihovimi rodjaci. Ovo mnjenje stoji doduše u suglasju s rimskim pravom: — §. 1. Inst. de nupt. L. 14. §. 1. D. de ritu nupt., a moglo bi se još navesti u njegov prilog, da moralni razlozi, koji su sklonuli zakonodavca, da uvede ženitbenu zaprjeku medju bratom i sestrom, medju bratučedi, vojuju za protegnuće te zaprjeke i na brak posinitelja s posinjenom djevojkom; nu pored toga nedade se braniti na temelju gradjanskoga zakonika, koj točno izbraja ženitbene zaprjeke, a one izviruće iz adopcije, poznate rimskomu pravu i code Napoleonu (art. 348.), nespominje. Zakonske ustanove, koje naredjuju ženitbene zaprjeke, jesu naravi zabranjajuće, ter nepodnose, da se ekstenzivno tumače. Mnjenje navedeno u tekstu zastupaju Winiwarter: I. str. 169., 207. Stubenrauch: I. str. 238. Carozzi: III. str. 38., 39. Mattei: I. str. 272.

[13]) Ženitbom pootca s adoptiranom osobom prestao bi ipso facto odnošaj posinjenja. Stubenrauch: ibidem.

[14]) Conc. Trident. Sess. 24. can. 3.: Si quis dixerit, eos tantum consaguinitatis gradus, qui in Levitico exprimuntur, posse impedire matrimonium contrahendum et dirimere contractum; nec posse Ecclesiam in nonnullos illorum dispensare aut constituere, ut plures impediant et dirimant; anathema sit. §. 26. nap. Srodnici u izpravnoj lozi ... nemogu medju sobom sklopiti valjane ženitbe. Da li srodstvo proizhodi od rodjenja zakonita ili nezakonita, to nečini razlike nikakove.

[15]) §. 26. nap. Srodnici ... u četvrtom ili bližjem koljenu loze pobočne nemogu itd., kako u opazci prediđućoj.

Digitized by Google

3. Valja nam ovdje razložiti potanje nego li smo to učinili kod §. 40. način kanoničkoga računanja koljenah u pobočnoj lozi, koj se razlikuje od tako zvane civilne (rimske) komputacije, koju je usvojio i naš zakonik. [16])

Dočim se po tako zvanoj civilnoj komputaciji koljena u izpravnoj i pobočnoj lozi računaju po jednom te istom poznatom pravilu „tot sunt gradus quot generationes"; kanoničko pravo usvaja to pravilo u pobočnoj lozi samo onda, ako su obe upravne loze, iz kojih sastoji pobočna loza, jednake. Nisu li pako jednake, onda uzima, ne baš dosljedno, u račun kao cielo koljeno svaki porodjaj, za koj je dulja linija bogatija, ter postavlja pravilo: Dva rodjaka u pobočnoj lozi jesu medju sobom srodna u onom koljenu, u kojem je kod jednakih upravnih lozah jedan ili drugi od njih srodan sa zajedničkim korjenom; a dva rodjaka u pobočnoj lozi kod upravnih linijah nejednakih, jesu medju sobom srodna u onom koljenu, u kojem je dalji od njih srodan sa zajedničkim korjenom. Prema tomu braća su srodna u prvom, djeca braće u drugom koljenu itd., jer su obe linije jednake, i jer su u istom koljenu srodni sa zajedničkim korjenom [17]), nećak i stric srodna su u drugom koljenu, jer ta loza sastoji iz nejednakih upravnih linijah, od strica bo do zajedničkoga korjena jedan je porodjaj, a od nećaka do zajedničkoga korjena dva su porodjaja, [18]) ter se oba računaju kao ciela koljena. [19]) Neshodnost i nejasnost kanoničke komputacije koljenah pokazala se je u praksi,

[16]) Vidi ovaj tumač k §-u 40.

[17]) Po civilnoj komputaciji braća su srodna u drugom koljenu, jer su dva porodjaja potrebita, djeca braće u četvrtom koljenu itd.

[18]) Po civilnoj komputaciji nećak i stric srodni su u trećem koljenu, jer su tri porodjaja potrebita itd.

[19]) Tko hoće, da se još pobliže upozna s kanoničkom komputacijom i s njezinom razlikom od komputacije civilne, neka čita Dolliner: I. str. 174.—181.

Digitized by Google

koja nastoji, da se ukloni pometnjam iz nje izvirućim uvedbom tako zvanih mješovitih koljenah. Kod nejednakih pobočnih linijah naznačuje se naime najprije koljeno, u kojem je dalja osoba srodna sa zajedničkim korjenom, pa se dodaje i koljeno, u kojem i bliža osoba stoji prema korjenu, na pr. nećak i stric srodni su u trećem koljenu smješanu s prvim, in gradu secundo tangente primum itd.

4. Ženitbena zaprjeka gradjanskoga srodstva (cognationis legalis), prenešena je u kanoničko pravo iz novijega prava rimskoga, ter je udešena prema rimskim ustanovam ob adopciji[20]), arogaciji[21]), adopciji podpunoj (plena) i nepodpunoj (minus plena.[22]) Po kanoničkom pravu tvori ženitbenu zaprjeku arrogacija i adoptio plena.[23]) U novijih zakonarstvih uredba posinjenja nepočiva na načelih rimske adopcije ili arrogacie, ter se zato u zemljah, u kojih stoji u krieposti kanoničko ženitbeno pravo, pitanje, da li postoji zaprjeka, s kojom se bavimo, ima prosudjivati s obzirom na ustanove državnih zakonah o posinjenju.[24])

5. Posinjenje normiraju §§. 179.—185. obć. gradj. zakonika, na koje upućujemo, ter će prema gore razloženomu nazoru utemeljiti ženitbenu zaprjeku cognationis legalis samo posinjenje, valjano obavljeno po navedenih ustanovah našega zakonika.

6. Ustanove kanoničkoga prava ob obsegu te zaprjeke nisu najizvjestnije[25]), nu obćenito uzima se, da po sada postojećem crkvenom običaju posinjenje i nakon

[20]) Adoptio po rimskom pravu jest posinjenje osobe, koja je stajala pod otčinskom vlasti treće osobe, ter jurističkim aktom adopcije dolazi po otčinsku vlast posinitelja. Arndst str. 665.

[21]) Arrogatio jest posinjenje samostalne osobe, sui juris. Arndst ibidem.

[22]) Adoptio zove se plena onda, ako naravni otac dade u adopciju svojega sina ili unuka ascendentu, dočim govori se o adoptio minus plena, kad posinitelj nije ascendent posinka. Arndst str. 668.

[23]) Schulte: Eherecht, str. 183. i sljedeće.

[24]) Ibidem.

[25]) Ibidem i Dolliner: I. str. 196.

Digitized by Google

njegova prestanka prieči brak medju posiniteljem i posinkom, kao i onimi potomci ovoga potonjega, koji su za vrieme posinjenja bili pod njegovom otčinskom vlasti; zatim medju posiniteljem i ženom posinka, kao i medju posinkom i ženom posiniteljevom. Osim toga nemože se, dok traje posinovljenje, sklopiti valjana ženitba medju posinkom i posiniteljevom rodjenom zakonitom djecom, koja su pod vlasti otčinskom. [26])

7. Srodstvo duhovno (cognatio spiritualis) postaje kršćenjem i krizmanjem medju osobami, koje kod tih aktah duhovna preporodjenja sudjeluju. [27]) Staro kanoničko pravo pripuštalo je ovu zaprjeku u jako širokom obsegu [28]), nu tridentinski ju je sabor s obzirom

[26]) U obsegu navedenom u tekstu postoji u govoru stojeća zaprjeka i po naputku §§. 28., 29. — §. 28. Posinovljenje, koje u bitnosti odgovara arogaciji ili posvemašnjemu posinovljenju prava rimskoga, prieči po postojećem sada običaju crkvenom, i pošto bude ukinuto, ženitbu medju posiniteljem i posinkom, kao i inimi potomci ovoga, koji su u vrieme posinovljenja bili pod njegovom otčinskom vlasti; zatim medju posiniteljem i ženom posinka kao i medju posinkom i ženom posiniteljevom. Osim toga nemože se, dok posinovljenje traje, sklopiti valjana ženitba medju posinkom i posiniteljevom rodjenom zakonitom djecom, koja su pod vlasti otčinskom. §. 29. Posinovljenje po zakonu austrijanskom prieči u pomenutih granicah valjanost ženitbe, ako se posinak podvrgne otčinskoj vlasti posiniteljevoj, ili ako primljen bude u kuću posinitelja, da š njim živi kao diete s roditelji Ako li posinak nepodvrgne se vlasti posiniteljevoj, a nebude ni primljen u kuću posinitelja, da š njim živi, tad posinovljenje zakona austrijanskoga ima se smatrati kao posinovljenje nepodpuno i neračuna se medju zaprjeke ženitbene.

[27]) Dolliner: I. str. 199.—201.

[28]) I u samoj crkvi bilo je protivnikah te zaprjeke. Sveti Bonifacij nije je mogao shvatiti: „Quare in uno loco spiritualis propinquitas in conjunctione carnali copulata grande peccatum sit, quando omnes in sacro baptismate Christi et ecclesiae filii et filiae, fratres et sorores esse comprobentur.“ U staro doba smatrao se je kum duhovnim otcem kršćenika, ter mu je bila dužnost podučavati ga u vjerozakonu. Toga radi držalo se je, da duhovni otac nemože sklopiti braka s duhovnim svojim djetetom, a medju kumovi s jedne i roditelji kršćenika ili krizmane osobe s druge strane uzimalo se je, da postoji „compaternitas“, koja takodjer prieči ženitbu.

Digitized by Google

na štetne njezine posljedice [29]) stegnuo tako, da nemože biti valjane ženitbe medju krstiteljem i kršćenikom [30]), medju osobom, koja je svetotajstvo krizme podjelila i onom, koja ga je primila, nadalje medju kumovi kod kršćenja i krizmanja [31]) s jedne i osobom kršćenom i krizmanom s druge strane, napokon medju kumovi kod kršćenja i krizme s jedne i roditelji kršćene i krizmane osobe s druge strane. [32])

III. 1. I ženitbeno pravo iztočne crkve kao što ono crkve katoličke znade za ženitbenu zaprjeku iz naravnoga srodstva, i to bez obzira, da li je utemeljeno bračnim ili izvanbračnim rodjenjem. [33]) Nauka o koljenih i lozah, koju smo gore razložili, valja i za ženitbeno pravo iztočne crkve. Koljena računaju se po pravilih rimske komputacije, koju je usvojio i naš gradjanski zakonik.

2. U liniji izpravnoj, to jest medju ascendenti i descendenti postoji raztrgajuća ženitbena zaprjeka bez kraja. U lozi pobočnoj do uklopno sedmoga koljena. [34])

[29]) U malih mjestih otegoćuje sklapanje ženitbah bez koristi vjerozakonske naobrazbe, za koju postoje danas učevni zavodi.

[30]) Kanonisti uzimaju (arg. can. 7. caus. 30. q. 1.), da kršćenje za nevolju, u slučaju nužde, netvori ženitbene zaprjeke, to jest neprieči ženitbe medju krstiteljem i kršćenikom.

[31]) Kumovanje u zastupanju drugoga ne tvori ženitbene zaprjeke za zastupnika, već za onoga, kojega zastupa.

[32]) Conc. Trident. sess. 24. cap. 2. de sacr. mat. Prema tomu glasi §. 27. naputka: Srodstvo duhovno, koje proizhodi iz krštenja i krizmanja, prieči ženitbu medju dieliteljem svetotajstva i krštenim ili krizmanim, kao i roditelji krštenoga ili krizmanoga, zatim medju kumovi s krštenim ili krizmanim, kao i roditelji krštenoga ili krizmanoga.

[33]) Zhishman str. 215.—289.

[34]) Ibidem str. 229.—254. Kod mješovitih ženitbah medju sljedbenici iztočne crkve i katolici obseg zaprjeke, kako ga ustanovljuju obe crkve, može imati praktičnu važnost. Neima dvojbe, da srodstvo u sedmom koljenu (civilne komputacije) tvori ženitbenu zaprjeku po kanonih obiuh crkavah. Nu u rimskoj crkvi četvrto koljeno (po kanoničkoj komputaciji, po civilnoj sedmo i osmo) tvori ženitbenu zaprjeku, dočim su po ustanovah iztočne crkve dopuštene ženitbe medju srodnici u osmom koljenu, ter je papa Inocenciji IV. (1243.—1254.) dozvolio, da su pro praeterito per dispensationem valjane ženitbe i u osmom

Digitized by Google

3. Iztočna crkva normira zaprjeku gradjanskoga srodstva prema ustanovam rimsko-bizantinskoga prava. Iz razlogah navedenih pod II. može ta zaprjeka i za sljedbenike iztočne sjedinjene i nesjedinjene crkve postojati u Hrvatskoj samo s obzirom na posinjenje, kako ga ustanovljuje naš gradjanski zakonik.[35]) U pogledu obsega te zaprjeke valja razlikovati, da li odnošaj posinjenja postoji, ili da li je prestao. U prvom slučaju adopcija prieči brak medju posiniteljem i posinjenom osobom, nadalje medju posinjenom osobom i braćom (sestrom) posinitelja kao i braćom posiniteljevega otca, napokon medju posinjenom osobom i rodjenom djecom posinitelja. U drugom slučaju postoji ta zaprjeka samo medju posiniteljem i posinjenom osobom.[36])

4. Iztočna crkva znade samo za duhovno srodstvo, koje se utemeljuje kršćenjem. I ovo srodstvo označuje se koljeni, nu koljena računaju se drugačje nego kod naravnoga srodstva. Crkveno zakonarstvo nije do bazilikah sadržavalo izvjestnih ustanovah ob obsegu te zaprjeke.[37]) Bazilike ustanovile su tri stupnja za tu zaprjeku. U prvom stupnju duhovno srodstvo prieči ženitbu medju kumovi i kršćenom osobom, u drugom stupnju medju kumom i materom kršćenika, medju djetetom kuma i kršćenikom i medju kumom i kršćenikovim djetetom; u trećem stupnju medju kumovim i kršćenikovim djetetom.[38])

5. Adopcija obavljena crkvenom cerimonijom radja usuprot po pravu iztočne crkve ženitbenom zaprjekom duhovnoga srodstva, u obsegu razloženom pod 4., koj se ima analogno uporaviti.[39])

koljenu medju orijentalci, koji su se podvrgnuli rimskoj stolici. U buduće imadu i za sjedinjene sljedbenike grčko-iztočne crkve valjati ustanove kat. kan. prava.

[35]) Ovaj naš nazor podupire Zhishmanovo razlaganje na stranah 263., 264.

[36]) Zhishman str. 256., 257.

[37]) Ibidem str. 266.—270.

[38]) Ibidem str. 272.

[39]) Ibidem str. 279.—290.

Digitized by Google

§. 66.

Tastbina.

Iz tastbine postaje zaprjeka ženitbena, da muž nemože uzeti srodnihah svoje žene, koji su imenovani u §-u 65., nit žena udati se za srodnike muža svojeg, koji su ondje spomenuti.

I. 1. Kako iztaknusmo u obrazložbi §-a 41. svačtvo (tastbina, affinitas) izvire u smislu našega gradjanskoga zakonika samo iz valjane ženitbe, bila ona dovršena ili ne, i postoji jedino medju jednim suprugom i srodnici drugoga. [1])

Akoprem se svačtvo neosniva na porieklu, ter se zato nemože kod njega u pravom smislu rieči govoriti o koljenih i lozah, to se ipak analogno njegova daljina računa po koljenih i lozah kao i kod srodstva. Prema tomu, u svačtvu kako u naravnom srodstvu imamo dvie loze, izpravnu i pobočnu, ter usvojeno je pravilo, da u onom koljenu i u onoj lozi, u kojoj je tko s jednim suprugom u srodstvu, u istom je koljenu i u istoj lozi s drugim zakonitim suprugom u svačtvu (§. 41. gradj. zakonika.)

2. Ženitbena zaprjeka svačtva predpostavlja uvjek, da je osoba, koja hoće sklopiti brak, bila jur valjano oženjena ili udata, i da nakon razpusta svoga braka smrću drugoga supruga, ili nakon razveza braka, hoće da sklopi drugi brak sa srodnikom pokojnoga, dotično razvezanoga supruga. U toj predpostavi načelo gradjanskoga zakonika, sadržano u §-u 66. može se izraziti ovako: Svačtvo tvori raztrgajuću ženitbenu zaprjeku medju preživivšim ili razvezanim suprugom s jedne, a srodnikom pokojnoga ili razvezanoga supruga s druge strane u onom istom obsegu, u kojem je srodstvo tvorilo ženitbenu zaprjeku za pokojnoga ili drugoga razvezanoga supruga, ili da govorimo riečmi §-a 66., muž nemože uzeti srodnikah navedenih u §-u 65. svoje pokojne ili razvezane žene, nit se žena može udati za iste srodnike pokojnoga ili razvezanoga si muža. Prema

[1]) Dolliner: l. str. 202.—207.

Digitized by Google

tomu zaprjeka srodstva u izpravnoj lozi postoji u bezkrajnom obsegu, to jest nevaljana je ženitba jednoga druga sa srodnikom pokojnoga ili razvezanoga supruga u ulaznoj i silaznoj lozi (ascendenti i descendenti. [2]) U pobočnoj pako liniji nemože preživivši ili razvezani suprug sklopiti valjana braka sa sljedećimi srodnici pokojnoga ili drugoga razvezanoga supruga: a) s bratom dotično sestrom, b) sa sinom dotično kćerju brata ili sestre, c) s bratučedom. [3])

Svačtvo tvori ženitbenu zaprjeku i onda, ako srodstvo jednoga supruga s osobami navedenimi u §-u 65. izvire iz nezakonita rodjenja. [4])

Iz svega, što smo doscle rekli sljedi, da zaprjeka svačtva poput one naravnoga srodstva siže do uklopno četvrtoga koljena civilne komputacije i obuzima to zakonite to nezakonite srodnike drugoga supruga.

II. 1. Po kat. kanoničkom pravu svačtvo nastaje usljed putena prilega, obavio se prileg u valjanu braku (affinitas ex copula licita) ili izvan braka (affinitas ex copula illicita). I po kanoničkom pravu svačtvo ograničeno je na osobu jednoga supruga ili konkumbenta i na srodnike drugoga supruga ili konkumbenta. Daljina svačtva računa se i u kat. kan. pravu po koljenih i lozah, da kako po propisih jur razložene kanoničke komputacije.

2. U pogledu obsega ženitbene zaprjeke svačtva valjaju po kat. kan. pravu sljedeće ustanove: a) U izpravnoj lozi postoji ta zaprjeka, poteklo svačtvo iz

[2]) Usljed toga nemože sklopiti valjana braka zet (gener) s punicom (socrus), snaha (nurus) s tastom (socer); pastorak s maćuhom itd., jer sve gore navedene osobe jesu ascendenti, dotično descendenti prijašnjega supruga,

[3]) Prema tomu neće moći stric ili ujak valjano oženiti bivšu suprugu svoga nećaka, nit tetka supruga svoje nećakinje, nećak supruga svoga strica ili ujak.

[4]) Prema tomu neće biti valjana ženitba, koju bi sklopio preživivši suprug s nezakonitom materom, babom, kćerju, nećakinjom, sestrom pokojne ili razvezane svoje supruge, ili s nezakonitom kćerju brata njezinoga itd.

Digitized by Google

bračna ili izvanbračna prilega bezkrajno, kako po gradjanskom zakoniku; b) u pobočnoj lozi pako svačtvo, izviruće iz bračna prilega tvori raztrgajuću zaprjeku do uklopno četvrtoga koljena kanoničke komputacije [5]), a ono izviruće iz izvanbračna prilega do uklopno drugoga koljena kan. komputacije. [6])

3. Razlagajući zaprjeku postojeće ženitbene sveze spomenuli smo jurve onu osobitu ženitbenu zaprjeku kat. kan. prava, koja izvire iz valjano sklopljenih zarukah, i koju kanonisti zovu impedimentum publicae honestatis. [7]) Ovdje bit će umjestno dodati, da zaprjeka ova nastaje i iz valjana, nu nedovršena braka, i to u onom istom obsegu, u kojem postoji zaprjeka pravoga svačtva ex copula licita. [8]) Kanoničko pravo ide dapače po mnienju većine kanonistah [9]) još dalje, ter ustanovljuje zaprjeku javne pristojnosti i iz nevaljana

---

[5]) Iz toga sljedi, da je gradjanski zakonik dokinuo kanoničku zaprjeku svačtva u trećem i četvrtom koljenu.

[6]) U staro doba čini se, da je ta zaprjeka bila puno širjega obsega. Tridentinski sabor stegnuo ju je, kako navodismo u tekstu. Conc. Trident. sess. 24. cap. 4. de reform. matr.: Prema tomu obsegu izvanbračni konkumbent neće moći sklopiti valjana braka s materom, dotično otcem; s djedom, dotično babom; s kćerju, dotično sinom; s maćuhom, dotično nećakinjom; sa sestrom, dotično bratom, i djetetom sestre, dotično brata drugoga konkumbenta. — Gradjanski zakonik nezna za tu zaprjeku, kojoj se dade temeljito prigovoriti. Čitaj Dolliner: I. str. 214.—222. Naputak ustanovljuje obseg te zaprjeke, kako smo ga razložili u tekstu. §. 30. Ženitba izvršena, ustanovljuje medju jednim ženitbenom drugom, medju srodnici drugoga ženitbenoga druga uklopno do četvrtoga koljena tastbinu takovu, usljed koje ništetna je ženitba, koja bi se medju njimi sklopila. §. 31. Puteno obćenje izvanženitbeno zaprjeka je za ženitbu medju jednom strankom i medju srodnici druge stranke u prvom i drugom koljenu.

[7]) Čitaj na str. 312. ovoga tumača I.

[8]) §. 33. naputka: Ženitba valjana ali neizvršena, čini onoga ženitbenoga druga, koj drugoga preživi, ili koj svietovnjak ostane, nesposobna, da može sklopiti ženitbu sa srodnici druga svojega uklopno do četvrtoga koljena.

[9]) Liebbald-Ljuboević str. 100. Dolliner: I. str. 224.

Digitized by Google

i nedovršena braka, ako uzrok nevaljanosti nije pomanjkanje privole. [10])

4. Tako zvana affinitas superveniens, to jest svačtvo, koje nastaje putenim obćenjem jednoga ženitbenoga druga sa srodnikom drugoga u prvom ili drugom koljenu, netvori ni po kat. kan. pravu ženitbene zaprjeke, već radja drugom posljedicom, koja neima jurističkoga znamenovanja. [11])

5. Ni kan. katoličko ženitbeno pravo nezna za duhovno ili gradjansko svačtvo, to jest takovo, koje bi postojalo medju jednim suprugom i duhovnimi (cognatio spiritualis) ili gradjanskim (adoptio) srodnici drugoga. [12])

III. 1. Ne u podpunom suglasju s katoličkom iztočna crkva znade za svačtvo, izviruće iz valjana braka, bio on dovršen ili ne [13]), i za svačtvo izviruće iz izvanbračna prilega, ter i jedno i drugo tvori i po pravu iztočne crkve raztrgajuću ženitbenu zaprjeku. Daljinu obiuh računa po koljenih prema pravilom rimske komputacije.

2. U pogledu obsega zaprjeke iz pravoga svačtva (svačtva bračnoga) valjaju po današnjem pravu [14]) sljedeće kanoničke ustanove: a) Ženitbena zaprjeka svačtva medju ascendenti i descendenti postoji neograničeno kako po katol. pravu i gradjanskom zakoniku, b) u po-

---

[10]) Pio V. ad rom. 1. 1568. — I naputak usvaja mnjenje, da tridentinski sabor nije ništa promjenio na toj zaprjeci, koja se samo per analogiam osniva na c. 8. de consanguinitate et affinitate. §. 54. nap,: Ženitba nevaljana i neizvršena, osim ako je nevaljana s toga, što neima privoljenja, zaprjeka je za ženitbu medju jednom strankom i medju srodnici druge stranke uklopno do četvrtoga koljena.

[11]) Naputak §. 32: Onaj ženitbeni drug, koj se sa srodnici svoga muža ili svoje žene u prvom ili drugom koljenu putenim obćenjem griešno sdruži, gubi time pravo zahtjevati dužnost ženitbenu, dok mu to nebude oprošteno. Restitutio juris petendi debitum morala bi kriva strana zamoliti od biskupa. C. 6. 10., 11. de eo qui cognovit.

[12]) Dolliner: I. str. 226.

[13]) Iztočna crkva drži se kao što i naš gradjanski zakonik rimske izreke: Nuptias non concubitus sed consensus facit. L. 17., 30.

[14]) Zhishman str. 290.—366.

Digitized by Google

bočnoj lozi postoji ta zaprjeka kao i srodstvo do uklopno sedmoga koljena. [15])

U pogledu obsega zaprjeke iz izvanbračna putena prilega čini se, da ga iztočna crkva pored pokušajah razmaknuti mu granice steže na slučajeve, u kojih bi sin ili unuk hotio sklopiti brak sa konkubinom otca ili djeda. [16])

3. Konačno valja nam opaziti, da duhovno svačtvo neima ni u iztočnoj crkvi kanoničkoga znamenovanja.

§. 67.

Radi preljubočinstva (preljuba).

Ženitba nevalja medju dvie osobe, koje su učinile medju sobom preljubočinstvo. Ali preljubočinstvo treba da je dokazano prije nego se sklopi ženitba.

I. 1. Preljub (adulterium) počinila je ona valjano udata ili oženjena osoba, koja hotomice [1]) puteno obći s drugom osobom, o kojoj znade [2]), da nije njezin suprug. I rimsko pravo [3]) i kasnije legislacije nastojale su ne sveudilj suglasnimi ustanovami stati na put brakom medju osobami, koje su medju sobom počinile preljub. Ovakovim je ustanovam namienjeno, da preventivno djeluju proti zlu, koje bi u nezapriečenom razvoju moglo izložiti opasnosti štabilitet braka, i javnu sigurnost. I zaista nada prekršitelja bračne vjere, da će nakon razpusta svoga braka moći uzeti osobu, koja je predmet nedopuštene njegove ljubavi, neće samo, učvršćujući u njega strast, uništiti bračnu sreću, mir i dobrobit obitelji, već mogla bi ga zavesti, da radi o životu supruga, koj je zaprjekom izpunjenju preljubnih njegovih željah. [4])

---

[15]) Ibidem str. 363.—371.

[16]) Ibidem str. 273.

[1]) Sila mekanička na pr. izključuje volju.

[2]) Neima s toga preljuba, ako tko puteno obći s drugom osobom, nego li je njegov suprug u podpunom pijanstvu, ili bludnjom u osobi, koja izključuje njegovu volju, ili koja mu se nemože u grieh pisati.

[3]) L. 13. D. de his qui ut indign.

[4]) Dolliner: I. str. 227., 228.

Digitized by Google

2. Sam preljub medju dvie osobe, makar i nepočinjen uz obećanje, da će se uzeti, tvori po §-u 67. raztrgajuću ženitbenu zaprjeku, to jest čini te osobe nesposobnimi sklopiti ikada valjan brak. Ova će zaprjeka postojati i onda, ako bi uvriedjeni suprug oprostio drugomu povrjedu bračne vjere, ili ako bi uz tu povrjedu privolio, ili ako bi oba supruga počinila preljub, jer je ustanova, koja nedopušta ovakova braka, kako proizlazi iz našega obrazloženja, juris publici, koja se voljom privatnih osobah nelišava krieposti. Ni razstava od stola i postelje medju supruzi počinivšimi preljub nelišava krieposti upitnu zaprjeku, što biva očito s obzirom na svrhu, radi koje je ta zaprjeka ustanovljena.

S obzirom na tu svrhu bit će u smislu našega §-a počinjen preljub i onda, ako samo jedan od konkumbentah bude oženjen ili udat, ter nije nuždno, da je neoženjenoj ili neudatoj strani bilo poznato, da je druga strana oženjena ili udata. [5])

Konačno u oči jasne redakcije §-a 67., koja govori o počinjenu preljubu, pokušaj istoga nebi tvorio ženitbene zaprjeke.

3. Preljub predpostavlja po naravi svojoj valjan brak. Prema tomu preljub, počinjen od supruga živućega u braku, kojega je nevaljanost kasnije izrečena, neće biti zaprjekom njegovoj ženitbi s osobom, s kojom je za obstanka braka puteno obćio, jer očitovanje, da je brak bio nevaljan, djelujući natrag, odstranjuje predmet povrjede. [6])

4. Ženitbene zaprjeke dokazuju se obično nakon sklopljene ženitbe, kojoj stoje na putu, nu ženitbena

[5]) Stubenrauch: I. str. 242.

[6]) Stubenrauch: I. str. 241. Carozzi: IV. str. 79.—82., gdje se priobćuje slučaj, u kojem je sud obustavio razpravu o tom, da li preljub, počinjen medju osobami, koje su htjele sklopiti brak, stoji na putu njegovomu sklopljenju, dok nebude rješeno prejudicijalno pitanje ob uztvrdjenoj nevaljanosti braka, za obstanka kojega bijaše preljub počinjen.

Digitized by Google

zaprjeka, s kojom se bavimo čini ženitbu nevaljanom samo onda, ako preljub bude dokazan prije sklopljenja braka. Shodnost te ustanove lahko je uvidjeti, ako se promotri, kako bi zlobnici tu zaprjeku zlorabili, da sudbenimi izvidi izazovu sablazan, da diraju u poštenje suprugah, da medju nje bace sjeme razdora, da liše djecu rodjenu u takovu braku pravah, koja idu zakonitu djecu.[7])

Nu pita se, kakov je to dokaz, koj se od §-a 67. zahtjeva, da preljub bude ženitbenom zaprjekom. Na ovo pitanje odgovaraju svi skoro komentatori gradjanskoga zakonika, da se taj dokaz može polučiti samo pravomoćnom osudom nadležne oblasti[8]), koja će po okolnostih biti kazneni sud[9]), gradjanski sud[10]), ili sud obranički.[11]) Odnosna razprava, dakle i kaznena iztraga radi preljuba može se u tu svrhu povesti ureda radi (§. 94.), ili na zahtjev koje stranke, interesirane da se brak nesklopi.

II. 1. Katoličko ženitbeno pravo nenormira zaprjeke preljuba po malo prije razloženih načelih gradjanskoga zakonika.

Po njem preljub tvori raztrgajuću ženitbenu zaprjeku u predpostavi valjana, bilo dovršena ili nedovršena braka, samo onda:

---

[7]) Stubenrauch: I. str. 242.

[8]) Carozzi: IV. str. 51. 72. Stubenrauch: ibidem. Protivno po rimskom pravu L. 27. cod. ad leg. Jul. de adult. Nippel: I. str. 308. drži, da po austrijskom pravu postoji ta zaprjeka i onda, ako bude preljub dokazan izvansudbenom izpovjedkom, izpravom i bez rješenja kompetentne oblasti, što je očito pogrješno. U zemljah, zastupanih u carevinskom vieću, u kojih se o valjanosti braka sudi izključivo po gradjanskih sudovih, crkvena oblast nebi se mogla smatrati kompetentnom. Politička nije kompetentna ni u Hrvatskoj.

[9]) U slučajevih §§-ah 502., 503., 125., 127., 131., 132., 206. kaznenoga zakona (preljub, silovanje, rodoskvrnja, zavedenje na bludnju, dvobračje).

[10]) U slučajevih §§-ah 107., 109., 132., 135., 215., 116., 135., 158., 163., 167., 540., 543., 768., 770. gradj. zak., to jest osudom, kojom se radi preljuba dozvoljuje razstava od stola i postelje, razpust braka medju akatolici itd. itd.

[11]) Stubenrauch: I. str. 245. Contra Ellinger str. 44.

Digitized by Google

a) ako su si osobe, počinivše medjusobom preljub, slobodno i ozbiljno obećale, da će se uzeti; ili

b) ako su se usudile faktično sklopiti ženitbu; ili

c) ako je samo jedna izmedju njih, da se oženi ili uda s drugom, radila s uspjehom o životu drugoga ženitbenoga druga (machinatio in mortem.)

I obećanje u prvom slučaju, i faktično sklopljenje ženitbe u drugom, kao i djela proti životu drugoga supruga valja da uzsljede za obstanka valjana braka, jer u protivnom slučaju nepostoji ženitbena zaprjeka. K tomu, ako su oba preljubnika bila oženjena dotično udata, zahtjeva se za utemeljenje zaprjeke, da su oba znala za brak, a ako je samo jedan od preljubnikah bio oženjen ili udat, da je on znao za brak drugoga. U ostalom i katoličko kanoničko pravo zahtjeva, da je preljub zaista učinjen, a ne samo pokušan, i to u sviesti, da se njim vriedja brak. Sila, bludnja u okolnostih razloženih pod I. nekvalificira preljuba kao ženitbenu zaprjeku. [12])

2. Nu iz onih prevažnih razlogah, s kojih je §. 67. gradj. zakonika ustanovio raztrgajuću ženitbenu zaprjeku preljuba u obrazloženom obsegu, koj se kako smo vidili neslaže s kanoničkim pravom, državni je zakonodavac §-om 13. gradjanskoga ženitbenoga zakona zabranio ženitbu medju osobami, o kojih je sudbeno dokazano, da su medjusobno počinile preljub u predpostavah §-a 67. gradj. zak. — §. 13. gradj. ženitbenoga zakona slaže se najme pored neznatne promjene u redakciji s §-om 67. gradj. zak. [13]), ter može se reći,

[12]) Prema načelom navedenim u tekstu glasi i §. 36. naputka: Preljubočinstvo. Dvie osobe, koje su se medju sobom oskvrnule preljubočinstvom, nesmiju jedna s drugom sklopiti ženitbe, ako su si za života drugoga ženitbenoga druga obećale, da će se uzeti, ili što više, ako su se usudile, tvorno medju sobom sklopiti ženitbu, ili ako je ma i jedna samo stranka, da se s drugom strankom oženi ili da za nju poći može, s uspjehom radila o životu onomu ženitbenomu drugu, kojega je prava preljubočinstvom povriedila. Čitaj još i Schulte: Eherecht §. 35. str. 307. i sljedeće. Liebbald-Ljubović str. 101.

[13]) §. 13. ženitb. zak. glasi: Dvie osobe, o kojih je sudbeno dokazano, da su učinile medjusobno preljubočinstvo, nesmiju se medjusobno uzeti.

*

Digitized by Google

da u zemljah, u kojih, kao što u Hrvatskoj, stoji za katolike u 'krieposti kanoničko ženitbeno pravo, gradj. ženit. zakon pretvara raztrgajuću ženitbenu zaprjeku §-a 67. gradj. zak. u ženitbenu zabranu, koja nečini doduše ženitbe nevaljanom, nu podvrgava prekršitelja posljedicam §§. 35. [14]) naročito §-a 34. gradj. ženitbenoga i §-a 543. obćega gradj. zak.

Po §-u 34. gradj. ženitb. zakona, brak sklopljen povrjedom §-a 13. istoga zakona, makar i bio valjan po zakonu crkvenom, radja sljedećimi osjetljivimi posljedci:

a) ženitbeni ugovori gube svoju kriepost;

b) suprug neće moći izvršivati nasljednih pravah, ustanovljenih u §§. 757.—759. gradj. zakonika;

c) supruga i djeca neće imati prava na plemstvo ni na ostala preimućtva, koja su skopčana sa stališem muža;

d) djeca u takovu braku rodjena ili po njem obzakonjena izključena su od one imovine, koja je obiteljskimi naredbami napose priuzdržana potomstvu zakonitomu, a neimaju ni prava na bezoporučno nasljedje u imovini rodjakah od roditeljah svojih; ali ni rodjaci ovi neimaju od svoje strane nikakva prava na zakonito nasljedstvo ovakove djece.

Iz ovih strogih ustanovah vidi se, kako je državnomu zakonodavcu stalo do toga, da i prenesav na katoličku crkvu zakonarstvo o valjanosti ženitbe, spasi mudru ustanovu §-a 67. gradj. zak., koja u ćudorednom i javnom obziru zaslužuje prednost pred ustanovami kanoničkoga prava o ženitbenoj zaprjeci preljuba.

III. 1. Ustanove ženitbenoga prava iztočne crkve o toj zaprjeci neslažu se ni s gradjanskim našim zakonom, ni s katoličkim ženitbenim pravom, nu približuju se više prvomu. [15])

---

[14]) Čitaj §. 35. gradj. ženitb. zak. na str. 268. ovoga tumača opazka 12.

[15]) Zhishman str. 578.—600.

Digitized by Google

U suglasju sa lex Julia iztočna crkva nepriznaje valjanom ženitbu, koju bi tko, bio on oženjen ili neoženjen, sklopio sa udatom ženom, s kojom je počinio preljub. Preljub oženjena muža s neudatom ženom netvori pako ženitbene zaprjeke, već ima se kazniti crkvenimi cenzurami.

Nu iztočna crkva smatra nevaljanom ženitbu ma koga trećega, ne samo konkumbenta, sa ženom, koja je radi preljuba bila osudjena.

U sada spomenutom obsegu, preljub sam bez obzira na to, dali je ženitba bila obećana ili ne, da li su preljubnici radili o životu drugoga supruga ili ne, da li su faktično sklopili ženitbu ili ne, tvori po kanoničkom pravu iztočne crkve raztrgajuću ženitbenu zaprjeku uz sljedeće dalnje potrebštine:

a) da je preljub počinjen za obstanka valjana braka;
b) da je hotomice i u istinu izveden, a ne samo pokušan;
c) da je dokazan pravomoćnom osudom nadležne oblasti.

2. Po ženitbenom pravu iztočne crkve zaprjeka preljuba djeluje i poslje sklopljenja ženitbe sa preljubnicom; nu u tom slučaju tužbu radi preljuba može podignuti samo suprug, ako nije bio osudjen radi istoga delikta, zatim otac, brat, ujak i stric supruge.

Tužba radi preljuba utrnjuje u roku od 5. godinah.

3. Ova zaprjeka postoji po pravu iztočne crkve i onda, ako je ženitba mješovita.

§. 68.

Radi krvničtva muža ili žene.

Ako dvie osobe i bez predhodećega preljubočinstva budu ugovorile, da će se uzeti, pa za dostignuti ovu namisao ma jedna samo od njih radila je o glavi druga, koj je ženitbi njihovoj bio na putu; nemože se medju njimi sklopiti tvrda ženitba ni onda, ako se krvničtvo doista nije svršilo.

I. 1. Za raztrgajuću ženitbenu zaprjeku umorstva supruga, uvedenu iz ćudorednih motivah i iz obzirah javne sigurnosti, koje smo pobliže razmatrali kod obrazložbe prediđućega §-a, i koji za zaprjeku umorstva

Digitized by Google

supruga postoje u mjeri još većoj, nego li za zaprjeku preljuba, zahtjeva naš §.:

a) da su si dvie osobe, od kojih je bar jedna bila oženjena ili udata za obstanka braka njezina obećale, da će se nakon smrti drugoga supruga uzeti;

b) da su obe ili jedna od njih sa znanjem i voljom drugoga, ili bez toga sporazumka radile o glavi supruga, bilo neposredno same, bilo po naručenih osobah;

c) da su radile o životu supruga baš u nakani sklopiti brak nakon razpusta postojećega braka usljed smrti supruga.

2. Iz predposlanih obilježjah te zaprjeke nemože biti dvojbeno, da nakana dotičnikah mora biti upravljena na umorstvo supruga, predvidjeno u §-u 134. kaznenoga zakona. Usmrćenje supruga usljed ubojstva (§. 140. kaz. zak.) ili u dvoboju (§. 158. istoga) nebi dakle tvorilo te zaprjeke.

3. §. 68 nezahtjeva, da se je umorstvo izvelo, već da se „radilo o glavi supruga“ (u njemačkom tekstu §-a veli se „nach dem Leben gestellt“ u talijanskom prevodu „sieno tese insidie ... alla vita del conjuge ...“) Pita se sada, da li rieči „raditi o glavi“ znamenuju pokušaj umorstva u smislu §-a 8. kaz. zak., ili svako i samo pripravno djelo, nekaznjivo ni kao pokušaj, kojim je posvjedočena nakana umorstva. Mi držimo, da je zakonodavac, koj nije u §-u 68. upotriebio izraza „pokušaj“, hotio izreći, da svako djelo ma i nedoprlo do pokušaja, kojim se posvjedočava nakana smaknuti supruga, tvori u govoru stojeću zaprjeku. [1])

4. Valja zapamtiti, da u slučaju, kojim se bavi ovaj §. nije nuždno kao kod zaprjeke preljuba, da obećanje buduće ženitbe ili djelo napereno proti životu supruga bude dokazano prije sklopljenja zločinstvenoga braka; ovaj dokaz može se polučiti i nakon sklopljena braka na zahtjev stranke interesirane ili ureda radi, i to

[1]) I Stubenrauch: I. str. 247. zastupa ovo mnjenje, nu bez pobližega obrazloženja.

Digitized by Google

pred sudom kaznenim, ako se radi ob umorstvu ili pokušaju istoga, ili pred nadležnim gradjanskim sudom, ako djelo nije doprlo do pokušaja.

5. Njeki tvrde, da i obećanje ženitbe, učinjeno po osobah, koje nisu bile još oženjene, nu od kojih je jedna zatim sklopila brak, tvori zaprjeku ovoga §-a, ako su nakon sklopljena braka radili o glavi supruga. [2]) Mi držimo, da ovo mnjenje ne stoji, jer §. 68. rabeć izraze „preljub“ i „suprug“ izražuje dovoljnom jasnosti, da ima pred očima obećanje učinjeno za obstanka braka, i jer zakon smatra obećanje kao uzrok zločinstva, uzrok, koj nemože postojati, kad nije postojao ili nije bar namjeravan prvi brak. [3])

II. 1. Po katoličkom ženitbenom pravu umorstvo supruga bez preljuba tvori ženitbenu zaprjeku samo onda:

a) ako se ženitbeni drug sroči proti životu svoga druga s onom osobom, s kojom namjerava kasnije sklopiti brak; i
b) ako umorstvo bude zbilja izvedeno [4]), bilo po jednom od njih, bilo po obojici neposredno, ili po osobah u tu svrhu naručenih. [5])

2. Gradjanski ženitbeni zakon nije kao kod preljuba raztrgajuću ženitbenu zaprjeku §. 68 gr. zak. pretvorio u državnu ženitbenu zabranu, što nemožemo odobriti, jer nam se čini, da je i obseg ove zaprjeke po ustanovah našega zakonika u svakom obziru shodniji, nego li po kanoničkom pravu. [6])

---

[2]) Winiwarter: I. k §-u 68. Nippel: I. k §-u 68.

[3]) Mattei: I. str. 285.

[4]) Pokušaj dakle nedostaje.

[5]) C. 1. de conv. imf. c. 3. h. t. — C. 1. de divort. SCC. in Ulix. 6. 7. Septemb. 1726. Liebbald-Ljuboević str. 102. Prema tomu glasi §. 37. naputka: Umorstvo supruga zaprjeka je za ženitbu medju onim ženitbenim drugom, koj je umorstvu tomu krivac i medju osobom onom, s kojom je za izvedenje zločinstva sudjelovao, ako je i jedna stranka djelo to učinila u namjeri, da time uzmogne s drugom strankom sklopiti ženitbu.

[6]) Pomanjkanje državne zabrane opravdava Schulte: Erläuterungen str. 99. od prilike ovako: Nije bilo državnomu zakonodavcu

Digitized by Google

III. 1. Ženitbeno pravo iztočne crkve nezna za ženitbenu zaprjeku umorstva supruga. [7])

2. Po našem mnjenju ima se to pripisati okolnosti, što se ženitbeno pravo iztočne crkve više nego katoličko ženitbeno pravo osniva na rimskom pravu, kojemu je ta zaprjeka bila nepoznata. Po rimskom pravu (lex Cornelia) i sam pokušaj umorstva kaznio se je smrću, ili deportacijom (lex Pompeja), ter je krivac bio nesposoban sklopiti brak i onda, ako mu podje za rukom uteći kazni. [8])

Razloživ ženitbene zaprjeke ustanovljene po gradjanskom zakoniku, i odgovarajuće im zaprjeke katoličke i iztočne crkve, navesti nam je ovdje dvie gradjanskomu zakoniku nepoznate ženitbene zabrane katoličke i iztočne crkve, koje neslove o vanjskoj formi braka, kojimi se bave sljedeći §§. Zabrane katoličke

---

od potrebe ustanoviti špecijalne zabrane, jer u tom slučaju, ili je počinjeno težko zločinstvo, radi kojega će se izreći osuda, ili će nedjelo ostati tajno. U prvom slučaju dostatan je §. 12. gradj. ženitb. zak. (?), nakon pretrpljene kazni pako, težko da će se druga strana odlučiti na ženitbu; budu li obe osudjene, ženitba je još nevjerojatnija. Kad bi se ipak dogodila, ova riedka iznimka nebi mogla opravdati, da se ustanovi ženitbena zabrana, tim manje, što će izvršbom kazne minuti dosta vremena, za kojega će se zaboraviti nedjelo, ter će ovako prestati i obziri na ćudorednost, iz kojih je potekla zaprjeka gradjanskoga zakonika. Za slučaj pomilovanja nebi se pako nikako mogla ovakova zabrana zagovarati. Ostane li stvar tajna, to se namjera §-a 68. gradj. zak. neda polučiti itd. Pored poštovanja prema čuvenomu kanonisti njegovi razlozi nemogu nas uvjeriti o suvišnosti zabrane, koju nenaknadjuje §. 12. ženitb. zak. i pomanjkanje koje u oči ustanovah kanoničkoga prava, dopušta ženitbu u okolnostih, koje duboko vriedjaju moralno čuvstvo i izlažu pogibelji javnu sigurnost. Još manje podobni su uvjeriti nas razlozi, koje navodi Gabba str. 53., 54., koj pogrješno uzima, da i pokušano umorstvo supruga tvori po kan. pravu raztrgajuću ženitbenu zaprjeku.

[7]) Zhishman u često navedenom djelu nespominje ove zaprjeke.

[8]) L. 1. D. §. 3. L. 3. §. 3. D. ad leg. Cornel. L. 1. §. 7. D. de lege. Pomp. de parricid. L. 2. D. de poenis. Inst. lib. 1. tit. 2. §. 3. Inst. lib. 1. tit. 16. §. 1. L. 43. §. 10. D. de ritu nupt. L. 10. §. 1. L. 29. D. de poenis. L. 10. Cod. de bonis proscript. Nov. 17. cap. 12. Nov. 138. cap. 13.

Digitized by Google

crkve jesu: Zabrana crkve (Vetitum ecclesiae) i vrieme sveto (tempus sacratum); one iztočne crkve jesu: vrieme sveto, i udovička godina.

I. Zabrane katoličke crkve.

A. Zabrana crkve (ecclesiae vetitum)

1. Katolička crkva uči doduše, da su crkveni poglavari obvezani poštovati obće pravo, dosljedno, da nisu vlastni zabraniti ženitbe, kojoj nestoji na putu zaprjeka, ustanovljena crkvenim pravom; nu pored ovoga načela, katolička crkva zahtjeva, da se vjernici pokore zabrani biskupa, od kojega očekuje, da neće zabraniti braka, neimajući zato uporišta u zakonu. [1])

Naputak u §-u 67. ovlašćuje odnosno obvezuje biskupa, da zabrani ženitbu, ako postoji temeljita sumnja, da onim, koji se žele uzeti, smeta zaprjeka kakova ili kad se treba bojati, da će njihova ženitba dati povoda velikim svadnjam, ili smutnjam, ili inomu zlu. Ženitba, sklopljena proti takovoj zabrani bit će ipak valjana, ako joj nesmeta koja razkidajuća zaprjeka.

2. Katolička crkva priznaje papi pravo ustanoviti ne samo obćenite raztrgajuće ženitbene zaprjeke, nego i zabraniti u konkretnom slučaju ženitbu pod pretnjom njezine ništetnosti. O tom pravu, priznanu papi bez obzira na moralnu njegovu ovlaštenost nebiva spomena u naputku, ter pošto državni sudac, kako jur dokazasmo, ima crpiti ustanove kanoničkoga ženitbenoga prava jedno iz naputka, to će država smatrati valjanom ženitbu, koju bi papa pod prietnjom ništetnosti zabranio, ako joj inače nestoji na putu razkidajuća koja zaprjeka kanoničkoga prava, sadržana u naputku.

B. Vrieme sveto (tempus sacratum.)

„Crkva katoličanska smatra njeke česti godine vele prikladnimi, da u nami pokoru, revnost k molitvi, i njeko sveto tugovanje probudjuju“, [2]) ter u to vrieme zabranjuje pravovjernomu puku sklapanje ženitbe. U

[1]) Schulte: Eherecht §. 38. str. 325. i sljedeće.
[2]) Liebbald-Ljuboević str. 52.

Digitized by Google

suglasju s tridentinskim saborom [3]), §. 59. naputka zabranjuje sklapati ženitbe od prve nedjelje došašća gospodina uklopno do blagdana Bogojavljenja, zatim od čiste sriede uklopno do prve nedjelje po Uskrsu. Ženitbe sklopljene u to vrieme bit će doduše valjane, nu župnik, koj bi u to vrieme vjenčao bez dozvole biskupove, imade se po razboru biskupa kazniti, a vjerenici razstaviti, dok sveto vrieme nemine.

II. Zabrane iztočne crkve.

A. Vrieme sveto.

1. Iz istih razlogah, s kojih katolička crkva zabranjuje sklapanje ženitbah u vrieme sveto, zabranjuje i iztočna crkva vjenčanja: a) za četerdesetdnevnoga uzkrsnoga posta, b) za božićnoga posta od 15. (27.) studenoga do 25. prosinca (6. siečnja), c) za posta na čast apoštolah, to jest od nedjelje svih svetacah, koja odgovara nedjelji katoličkoga trojstva do 29. lipnja (11. srpnja) kao dnevah apoštolah Petra i Pavla, d) za posta radi blagdana Marijine smrti od 1. (13.) do 15. (27.) kolovoza. Osim toga zabranjena su vjenčanja u oči dana Teofanije, to jest 5. (17.) siečnja, duhovah i na nedjeljnih postnih dnevih (sreda i subota), nu i na tih dnevih dopušteno je vjenčanje u vrieme medju božićem i Teofanijom, u nedjeljah prije uskrsa, duhovah, septuagesime i quinquagesime. Napokon nije dopušteno vjenčanje na blagdan smaknuća Ivana Krstitelja 29. kolovoza (10. rujna) i na blagdan uzvišenja križa 14. (26.) rujna. U sveto vrieme zabranjena je i euchologija zarukah, o kojih smo jur rekli, da blagoslovom postanu, mal da ne ravne ženitbi. Nu sinodi neodvisnih crkvenih pokrajinah imadu pravo izreći zaključkom,

[3]) Conc. Trident. c. 10. de ref. matr. Ab adventu Domini nostri J. Chr. usque in diem Epiphanie, et a feria quarta cinerum usque in octavam Paschatis inclusive antiquis solemnium nuptiarum prohitione diligenter ab omnibus observari sancta synodus praecipit, in aliis vero temporibus nuptiae solemniter celebrari permittit. — §. 59. naputka negovori o svetčanom sklapanju ženitbe, već u obće o vjenčanju.

Digitized by Google

da je i u navedeno vrieme dopušteno vjenčanje u silnih i obzira vriednih slučajevih.[4])

B. Udovička godina. Crkveni propis, da udovica nesmije godinu danah po smrti supruga odložit crnine, ni vjenčati se, izvire iz ćudorednoga čuvstva štovanja suprugove uspomene. Netreba nam spomenuti, da prekršaj ove zabrane, kao i one pod A. nečini ženitbe nevaljanom, već podvrgava krivca i sveštenika, koj sudjeljuje kod sklapanja takovih ženitbah crkvenoj kazni.[5])

2. Iztočna crkva nezna za katoličku zabranu crkve (ecclesiae vetitum).

§. 69.

III. Kada nelma svečanostih bitnih.

Za valjanost ženitbe ište se takodjer napovjed i svečano očitovanje privoljenja.

§. 70.

a) Napovjed.

Napovjed sastoji u razglašenju došaste ženitbe, u kojem će se naznačiti ime, prezime, mjesto rodjenja, stalež i boravište obojih vjerenikah, s opomenom, da svak, koj bi znao za koju zaprjeku ženitbenu, istu objaviti ima. Ova objava ima se učiniti neposredno ili po župniku, koj je naviestio ženitbu, onomu župniku, kojemu pristoji vjenčati vjerenike.

§. 71.

Napovjed ima se učiniti u tri nedjeljna dana ili svetkovine pred običajnom crkvenom skupštinom župe, i ako su vjerenici, nastanjeni u različnih župah, u župskoj crkvi od oba vjerenika. Napovjed ženitbah medju kršćani nekatoličanskimi ima se preduzeti ne samo u njihovih skupštinah bogoslužbenih, nego i u onih katoličanskih župskih crkvah, u kojih župi oni borave, a napovjed ženitbah medju kršćani katoličanskimi i nekatoličanskimi učinit će se kako u župskoj crkvi strane kaloličanske i u bogomolji strane nekatoličanske, tako i u župskoj crkvi katoličanskoj, u čijoj župi posljednja boravi.

§. 72.

Ako vjerenici ili jedan od njih još neborave šest nedjeljah u župi, u kojoj se ženitba ima sklopiti, napovjed treba da se

[4]) Zhishman str. 681.—688.
[5]) Ibidem str. 676.—680.

Digitized by Google

učini i u mjestu posljednjega njihova boravljenja, u kojem su živili za vrieme duže, nego je gori naznačeno, ili moraju boraviti cielih šest nedjeljah u mjestu, gdje se nahode, da ondje učinjena napovjed njihove ženitbe bude dovoljna.

§. 73.

Ako se nesklopi ženitba za šest mjesecih poslje napovjedi tad se ima ponoviti trikratna napovjed.

§. 74.

Da valja napovjed i odtuda zaviseća valjanost ženitbe, dovoljno je, istina, da su imena vjerenikah i došasta njihova ženitba bili napovjedjeni bar jedanput u župi koliko vierenika toliko vjerenice, i nedostatak u načinu (formi) ili u broju napovjedih neuništuje ženitbe; ali koje vjerenici ili njihovi zastupnici, koje župnici obvezani su pod primjerenu kazan starat se o tom, da se sve napovjedi ovdje propisane izvrše nadležnim načinom.

Ustanove gradjanskoga zakonika sadržane u §§-ih 47. do 68. odnose se na nutarnju formu ženitbenoga ugovora, dočim o vanjskoj formi njegovoj, to jest o svečanostih, obdržavanjem kojih ima se sklopiti brak, da bude valjanim, slove §§-i 69. do 82. Svetčanosti pako ove jesu: napovjed (navještaj) i svetčano očitovanje privole. Odnosni propisi obvezuju i tudjince u tuzemstvu prema onoj „locus regit actum.“

I. 1. Da se uzmogne doznati, da li ženitbi, koja se namjerava sklopiti, stoji na putu koja od ženitbenih zaprjekah, uzakonjen je i u našem zakoniku prastari običaj proglašivanja namjeravanih brakah. Ovo se proglašivanje zove napovjed (navještaj, bannum nuptiale, denunciatio, proclamatio matrimonii. [1])

2. Za formu napovjedi propisuje §. 70. dvie potrebštine, koje se imadu obdržavati, da se poluči svrha, radi koje je napovjed uvedena.

---

[1]) O historičkom razvoju uredbe napovjedi vidi Dolliner: I. str. 245.—247.: Jur u četvrtom vieku bijaše običaj u Africi oglasiti ženitbe u crkvi. U srednjem vieku uveo se je taj običaj u njekih francezkih crkvah. Inocencij III. (god. 1215.) protegnuo je taj običaj na svu katoličku crkvu, ter pošto se odnosna papina naredba nije strogo obdržavala, tridentinski ju je sabor obnovio. Iz crkvenoga zakonarstva prešla je ta naredba i u zakonarstva državna.

Digitized by Google

Prva se potrebština tiče označenja osobah, koje kane sklopiti brak, označenja, koje mora biti tako točno, da bude izključena svaka dvojba o istovjetnosti zaručnikah. Toga radi propisuje spomenuti paragraf, da se ima navjestiti ime, prezime, mjesto rodjenja, stališ i prebivalište ili boravište [2]) zaručnikah.

Druga potrebština sastoji u tom, da se opomene svaki, koj bi znao za koju ženitbenu zaprjeku, da ju prijavi dušobrižniku, koj je napovjed obavio, ili onomu dušobrižniku, koj će obaviti vjenčanje.

3. Tko ima obaviti napovjed? Na ovo pitanje odgovaraju §§. 70. i 74. gradj. zak. propisujući, da ju ima obaviti dušobrižnik [3]), dakle za katolike župnik, za protestante pastor, za izraelićane rabin ili učitelj vjeronauka. Napovjed, obavljena po dušobrižniku nepriznane vjeroizpovjesti, nebi bila valjana.

Nu u zemljah zastupanih u carevinskom vieću postoji jur spomenuti zakon od 31. svibnja 1868., koj naredjuje, da ako bi se nadležni dušobrižnik, uprošen od zaručnikah kratio, obaviti napovjed iz uzroka dotično radi zaprjeke, koje gradj. zakonik nepriznaje, tada je zaručnikom prosto ženitbu svoju navjestiti dati po oblasti gradjanskoj pod sljedećimi uvjeti: a) Nadležna oblast za navještaj je ona kotarska politička oblast (u gradovih sa štatuti gradsko poglavarstvo) u području koje imade sjelo duhovnik, koj je napovjed uzkratio. b) Zaručnici imadu pred spomenutom državnom oblasti dokazati budi pismom dotičnoga duhovnika, budi izkazom dvajuh u istom kotaru stanujućih, samostalnih ljudih, da nadležni duhovnik doista ih nije htjeo navjestiti. Ako toga dokaza neima, tada imade gradjanska

[2]) O pojmu prebivališta i boravišta čitaj na strani 198. ov. tumača I.

[3]) Njemački autentični tekst §-a 70. upotriebljuje rieč „Seelsorger“, kojoj bolje odgovara obćeniti izraz „dušobrižnik“, nego li župnik upotrebljen u hrvatskom tekstu spomenutoga paragrafa, s razloga, što se obično negovori o protestantskom ili izraelitskom „župniku“, a ustanova §-a 70. valja za sve konfesije.

Digitized by Google

oblast dotičnoga duhovnika pozvati, da vjerenike ili navjesti, ili obstojeće zaprjeke pismeno prijavi. Ako duhovnik nenavede nikakova uzroka, ili navede zaprjeku gradjanskim zakonom nepriznanu, ili ako za osam danah (u koje se računaju i dnevi, za kojih je pismo išlo poštom) nedade odgovora, tada može gradjanska oblast obaviti napovjed. [4]) U smislu zakona od 9. travnja 1870. o ženitbah osobah, koje nespadaju k nijednoj vjeroizpovjesti (d. z. l. br. 51.) imadu se sada navedeni propisi uporavljivati i na napovjed ženitbah tako zvanih bezvjeracah (§. 1. spom. zakona.)

4. Kako se imade obaviti napovjed? Napovjed, koju obavlja dušobrižnik, ima se učiniti u tri nedjeljna dana ili blagdana, koja nemoraju uzastopce sljediti, ter pošto zakon nerazlikuje, taj blagdan može biti obćeniti ili osobiti blagdan stanovite zemlje, dieceze ili vjeroizpovjesti, ter može pasti i u vrieme sveto (tempus sacratum.) (§. 71.)

Dušobrižnik, ima obaviti napovjed pred običajnom crkvenom skupštinom župe, u kojoj su zaručnici nastanjeni, a ako svaki od njih stanuje u drugoj župi, tad pred crkvenom skupštinom u obih župah (paragrafi 71. i 72.) Iz te ustanove vidi se, da se napovjed dušobrižnika ima učiniti ustmeno u jeziku razumljivom u župi, ter da će to obično uzslediti u crkvi ili bogo-

[4]) Čitaj čl. II. §§. 1.—5. zak. od 25. svibnja 1868. (br. 47. d. z. l.) Amo spadaju i §§. 4.—6., 13., 14., 15. ministarske naredbe od 1. srpnja 1868. (d. z. l. br. 80.), izdane za provedbu spomenutoga zakona. U smislu navedenih paragrafah provedbene naredbe, zaručnici imadu pismeno moliti, da politička oblast obavi napovjed (§. 4.). Ako zaručnici žele dokazati izkazom svjedokah, da je dušobrižnik uzkratio napovjed, ima se o preslušanju svjedokah spisati zapisnik (§. 5.) Ako politička oblast radi pomanjkanja izjave dušobrižnika, uzkraćujućega napovjed, ili izkaza svjedokah, bude dušobrižnika pozvala, da prijavi zaprjeke, koje stoje na putu napovjedi, ima se dostavnica o pozivu uručenu dušobrižniku čuvati medju razpravami spisi (§. 6.) Kod političkih oblastih nadležnih obaviti napovjed, ima se voditi knjiga napovjedih, u koju ima se bez razlike vjeroizpovjesti unesti svaka napovjed i svaki pojedini unos potvrditi činovnikom, kojemu bude povjereno, da vodi tu knjigu. (§§. 13., 14., 15.).

Digitized by Google

moljnici, i to u župnoj crkvi; nu može se obaviti i u inoj crkvi župe ili kapeli, gdje je narod sakupljen na blagdan, dapače pod vedrim nebom, samo ako to biva za bogoslužja i pred sakupljenimi vjernici.

Napovjed, koju u predpostavah navedenih u točki 3-oj obavlja gradjanska oblast, čini se u pravilu pismeno, i to pribojem dotičnoga oglasa na javnoj ploči (tabli, na kojoj se oglašuju službene stvari) navješćujuće oblasti i občinskoga poglavarstva u mjestu prebivališta, dotično boravišta obiuh zaručnikah. Pismeni oglas ima ostati pribijen tri nedjelje, koj rok može zemaljska oblast iz važnih uzrokah skratiti. Ako koja oblast obdržava službene dane (Amtstage), tada ima se na jedan ili više takovih danah ženitba i ustmeno navjestit, što se ipak nezahtjeva za valjanost napovjedi. [5])

5. Napovjed ima se obaviti u župi, u kojoj zaručnici borave punih šest nedjeljah. Ovoj ustanovi valja tražiti razlog u tom, što bi se svrha, radi koje biva napovjed mogla lahko osujetiti, kad bi se brak navjestio u mjestu, gdje zaručnici borave kratko vrieme, gdje dakle nisu poznati njihovi odnošaji, ter bi im lahko moglo za rukom poći, zatajiti zaprjeku, koja stoji na putu njihovoj ženitbi. Prema tomu propisuje naš §. 72., da zaručnici, koji punih šest mjesecih neborave u župi, gdje kane sklopiti brak, imadu brak dati navjestiti i u mjestu posljednjega njihova boravišta, gdje su živili šest nedjeljah, ili produžiti svoje boravište do šest mjesecih na mjestu, gdje se nahode. Napovjed nebi po našem mnjenju bila valjana, ako bi se obavila prije izmaka od šest nedjeljah, za kojih zaručnici imadu boraviti na mjestu, gdje im se brak navješćuje, jer ako i §. 74. za valjanost napovjedi zahtjeva, da se ista samo jedan put obavi, to se na slučaj §. 74. odnosi svakako propis paragrafa 72. o šestnedjeljnom boravljenju, koj nemože imati drugoga

[5]) §. 5. zakona od 25. svibnja 1868. (d. z. l. br. 47.).

Digitized by Google

smisla, nego da mine ono šest nedjeljah. [6]) Usuprot držimo, da se napovjed neima obnoviti, ako je bila redovito obavljena u župi, gdje su zaručnici bar šest nedjeljah boravili prije, nego li su došli u drugu župu, gdje će sklopiti brak, jer u tom slučaju s obzirom na napovjed njihovoj ženitbi nestoji ništa na putu. [7])

Ustanove §§-ah 72. i 74. gradj. zak., koje smo obrazložili u ovoj točki, imadu se analogno uporaviti i na napovjedi, koje obavlja gradjanska oblast (članak II. zakona od 25. svibnja 1868. d. z. l. br. 47.)

6. Ženitbe osobah vojničkih, spadajućih k tako zvanoj militia vaga, imadu se, ako neima posadne crkve, oglasiti po gradjanskom dušobrižniku onoga kotara, u kojem boravi zaručnik [8]); nu sam propust napovjedi u posadnoj crkvi nečini ženitbe nevaljanom, ako joj inače nestoji na putu druga koja zaprjeka, i ako je nadležni civilni dušobrižnik obavio napovjed po postojećih propisih, makar i bez ovlasti vojničkoga klera. [9])

7. Druga stavka §-a 71. gradj. zak. sadržava dvie ustanove, od kojih se jedna tiče napovjedi ženitbah medju kršćani nekatoličanskimi, a druga napovjedi ženitbah mješovitih, to jest medju kršćani katoličanskimi i nekatoličanskimi.

U pogledu napovjedi prvih propisuje §. 71., da se ima obaviti nesamo u njihovih skupštinah bogoslužbenih, nego u onih katoličanskih župnih crkvah, u kojih župi oni borave. Ova ustanova gradjanskoga zakonika stavljena je izvan krieposti previšnjom odlukom od 26. prosinca 1848., proglašenom ministarskom naredbom od 30. siečnja 1849. §. 6. (d. z. l. br. 106., vidi br. 18.

[6]) Proti ovomu mnjenju Stubenrauch: I. str. 252. Pachman u nav. djelu str. 315. Mnjenje zastupano u tekstu brani Dolliner: I. str. 266.—268.

[7]) Proti ovomu mnjenju Dolliner ibidem. Mnjenje zastupano u tekstu brane: Nippel, Erl. I. str. 321. Stubenrauch ibidem.

[8]) Dvorski dekret od 9. svibnja i 15. rujna 1808. Sbirka pol. zak. knjiga 30. str. 213.

[9]) Naredba dvorskoga vojnoga vieća od 4. ožujka 1836. br. 656. i dvorske kancelarije od 3. travnja 1846. br. 954.

Digitized by Google

dodatka k obć. gradj. zak.), u smislu koje ženitbe medju sljedbenici vjerozakona kršćanskoga nekatoličkoga imadu se napovjedati samo u bogoslužnih skupštinah zaručnikah.

Isto je previšnje rješenje bilo stavilo izvan krieposti i ustanovu §-a 71. o napovjedi mješovitih ženitbah, ustanovu naime, da se napovjed ima obaviti ne samo u župnoj crkvi strane katoličke i u bogomolji strane nekatoličke, već i u župnoj crkvi katoličkoj, u župi koje boravi strana nekatolička, ter odredilo, da se napovjed mješovitih ženitbah ima obaviti samo u crkvi jednoga i drugoga zaručnika. Nu §-om 15. gradjanskoga ženitbenoga zakona uzpostavljena je u kriepost ustanova §. 71. gradj. zak. o napovjedi mješovitih ženitbah, ter ona stoji i danas u Hrvatskoj u podpunoj krieposti, dočim je u zemljah zastupanih u carevinskom vieću stavljena izvan krieposti članci I. i III. zakona od 31. prosinca 1868. (d. z. l. br. 4. ex 1869), kojimi je povraćena zakonska kriepost gore navedenim ustanovam previšnjega rješenja od 26. prosinca 1848. u pogledu mješovitih ženitbah. [10])

8. §. 74. gradj. zak. zahtjeva za valjanost ženitbe, da budu imena vjerenikah i predstojeća ženitba navješćeni bar jedan put u župi zaručnika i zaručnice, tako da nedostatak u formi ili u broju napovjedih podvrgava krivce primjerenim kaznam, ter čini doduše ženitbu zabranjenom nu ne nevaljanom.

9. §. 73. gradj. zak. naredjuje konačno, da ako se ženitba nesklopi za šest mjesecih poslje napovjedi, tad se ima trokratna napovjed ponoviti. Šestmjesečni rok računa se od dana, kojega je obavljena zadnja napovjed, ili podjeljen oprost od napovjedih. Ustanova §-a 73. neima se tumačiti tako, da se nakon izmaka šestmjesečnoga roka trokratna napovjed ima obaviti u svih onih mjestih, u kojih se je imala obaviti prije

[10]) O §-u 15. gradjanskoga ženitbenoga zakona govorit ćemo pobliže pod II., kad ćemo razlagati bračno pravo katolikah, postojeće u Hrvatskoj.

Digitized by Google

šest mjesecih, jer zaručnici mogu nakon izmaka spomenutoga roka boraviti na stanovitom mjestu šest nedjeljah, usljed česa prestane potreba napovjedi na drugih mjestih, na kojih je prije bila možda potrebna. Napovjed nova ima se obaviti, kao da neima one učinjene prije šest mjesecih, ter se dosljedno potrebštine njezine imadu prosuditi po §§-ih 71. i 72. s obzirom na okolnosti zaručnikah, koje postoje u vrieme obnove.

Pita se, da li bi propust obnove napovjedi u slučaju predvidjenu §-om 73. učinio nevaljanom sklopljenu ženitbu? Pitanje je medju komentatori prieporno. Mi držimo s Nippelom [11]), da je ženitba sklopljena šest mjesecih nakon zadnje napovjedi bez nove napovjedi (§. 74.) nevaljana, jer §. 73. lišava prijašnje napovjedi svake krieposti, i glasi imperativno, i jer je protivno mnienje podobno osujetiti svrhu, radi koje je uvedena uredba napovjedi u obće, naročito pako ustanove §-a 73. Ako je naime istina, da se uredbom napovjedi htjelo zapriečiti, da se sklapaju nevaljane ženitbe, ako je nadalje istina, da ratio legis §-a 73. leži u tom, da bi medju zaručnici, navješćenimi prije šest mjesecih mogla za toga vremena nastati nova ženitbena zaprjeka, ili da je onaj, koj je za koju zaprjeku znao, propustio prijaviti poznatu mu zaprjeku, videći da se i onako nesklapa ženitba, — ako je sve ovo istina, onda nemogu nas odvratiti od toga mnjenja razlozi protivnikah, koji se pozivaju na §. 74., koj veli, da nedostatak u broju napovjedih nečini ženitbu nevaljanom, jer je u našem slučaju prestala svaka kriepost prijašnjih napovjedih, o kojih se drži, da ih nije bilo, a §. 74. ima, može imati pred očima samo slučaj prekinuća napovjedih, koje se obavljaju s obzirom na ženitbu predstojeću i unutar roka, za koj po jasnoj ustanovi §. 73. djeluju napovjedi.

II. 1. I katoličko kanoničko pravo poznaje uredbu

[11]) Nippel: Erläuterungen knjiga I. str. 362. Contra: Dollinger. I. str. 270. i 271. Stubenrauch: I. str. 255.

Digitized by Google

napovjedi [12]), o kojoj propisuje, da se ima obaviti ustmeno tri puta i to u tri neprekidno sljedeće nedjelje ili zapovjedne blagdane uz takovo označenje vjerenikah, da nebude dvojbe o njihovoj istovjetnosti, i uz opomenu, da se prijave zaprjeke, postojeće možda medju navješćenimi zaručnici. [13]) Nu neovlašteni propust i svih triuh napovjedih nečini, kako to biva po gradjanskom zakoniku, ženitbu nevaljanom, već samo zabranjenom, podvrgavajući propušćajućega župnika kazni trogodišnje obustave od svoje službe, a krivce zaručnike crkvenim cenzuram i drugim štetnim posljedicam, koje danas dakako neimaju praktična znamenovanja. [14])

2. Kanoničko pravo, obzirajući se više nego gradjanski zakonik na prebivalište (domicilium verum [15]), propisuje, da se ženitba ima tri puta navjestiti tako u

[12]) Con. Trident sess. 24. de ref. matr. c. 1. Ut in posterum, antequam matrimonium contrahatur, ter a proprio contrahentium parocho tribus continuis diebus festivis in ecclesiae inter missarum solemnia publice denuntientur, inter quos sit matrimonium contrahendum, quibus denuntiationibus factis, si nullum legitimum opponatur impedimentum, ad celebrationem matrimonii in facie Ecclesiae procedatur. Prema tomu glasi i §. 60. naputka: Ženitba prije, nego što bude sklopljena, ima župnik zaručnikov i zaručničin u tri nedjelje dana ili svetkovine o sv. misi navjestiti i ima se opomenuti svaki, kojemu je zaprjeka kakova znana, neka ju odkrije. Osoba zaručnika i zaručnice ima se točno navesti, naznačiv krstno njihovo ime i prezime, njihovo rodno mjesto, doba, stališ i prebivalište.

[13]) Neprekidno, to jest nesmije se propustiti nijedna nedjelja ili zapovjedni blagdan. Medju pojedinimi navještaji mora minuti njekoliko danah, nu u nas po običaju dovoljno je, ako ili medju prvim ili drugim, ili drugim i trećim navještajem bude njekoliko danah, a drugi i treći, ili prvi i drugi uzastopce sljedi. Na pr. prvi navještaj „Dominica infra octavam Ascensionis“, drugi na Duhove, treći na drugi dan Duhovah, ili pako prvi na Duhove, drugi na drugi dan Duhovah, a treći na Trojstvo. Ženitbena zabrana sveta vremena neproteže se na navještaje, bar po nauci većine kanonistah. Liebbald-Ljuboević str. 42.

[14]) Supruzi bez navještaja vjenčani imadu se, ako se kakova zaprjeka medju njimi pokaže, razstaviti; djeca rodjena u braku bez navještaja sklopljena, a kasnije radi zaprjeke ništetnim pronadjena, smatraju se kao nezakonita, akoprem je zaprjeka, s koje ženitba nije valjana, vjerenikom bila nepoznata itd. Liebbald-Ljuboević str. 41.

[15]) Kutschker: knjiga IV. str. 9.

*

Digitized by Google

župi, u kojoj zaručnici imadu prebivalište, kako i u župi, u kojoj imadu boravište [16]); imadu li više boravištah, tad dostaje navještaj u župi prebivališta i u onoj jednoga od više boravištah. Nu ako zaručnici nisu bar šest nedjeljah stanovali na svojem prebivalištu ili boravištu u župi, u kojoj se ima obaviti napovjed, valja napovjed obaviti ne samo u župi njihova prebivališta i boravišta, već i u župi, u mjestu koje su bar šest nedjeljah najposlje stanovali. Ženitba onih zaručnikah pako, koji neimadu prebivališta, i koji na svom boravištu nisu bar godinu danah stanovali, imadu se navjestiti i u župi, u kojoj im pripada zavičajno pravo, a ako im to pravo nebi nigdje pripadalo, onda po mogućnosti u župi, u kojoj su se rodili. Zaručnik napokon, koj neimade ni prebivališta ni boravišta (skitalice), imade se napovjediti ne samo u župi, u kojoj se bavi, nego i u župi, u kojoj mu pripada zavičajno pravo, a ako mu i to pravo nebi nigdje pripadalo, po mogućnosti u župi, gdje se je rodio. [17])

3. Gdje i kako se ima obaviti napovjed, kažu u bitnosti ustanove navedene pod 1. Dodati nam je ovdje, da se zaručnici imadu navjestiti u crkvi, i to poglavito u župnoj crkvi, pod službom božjom. Nu valjan je i

[16]) Za pojam prebivališta i boravišta vidi ovaj tumač I. na str. 198. U naputku upotrebljuje se za prebivalište (domicil) izraz „pravo prebivalište“, a za boravište (quasi domicil) izraz „nepravo prebivalište“.

[17]) Prema tomu glasi i naputak: §. 61. Ako ženik ili nevjesta imade ne samo pravo, nego i nepravo prebivalište, tad trokratnu napovjed ima učiniti ne samo župnik pravoga, nego i župnik nepravoga prebivališta njihova. Ako bi se pak dogodilo, da osoba koja, osim pravoga svojega prebivališta, ima više prebivalištah nepravih, dovoljno će biti, da napovjed onako, kao što treba, obavi župnik pravoga njezina prebivališta i samo jedan od župnikah od nepravih prebivalištah njezinih. §. 62, Ako ženik ili nevjesta nestanuje još barem šest nedjeljah danah u nijednoj od župah onih, u kojih bi se po prediđućih propisih napovjed učinit imala, tad će se ista vrhu toga imat obaviti i u župnoj crkvi onoga mjesta, gdje je dotična osoba najposlje stanovala barem šest nedjeljah danah, Ako bi s osobitih razmierjah težko bilo, propis taj izvršiti, ima se tad biskupu podnieti izvješće.

Digitized by Google

navještaj, obavljen u područnoj crkvi, gdje biva služba božja, naročito ako se obavlja prigodom propovjedi ili obhoda, dapače iz važnih uzrokah može se navještaj obaviti i poslje podne prigodom večernje.

4. Kanonički propisi neustanovljuju roka, nakon izmaka kojega se ima, nebude li sklopljen navješćeni brak, napovjed ponoviti, već prepuštaju to ritualu, koj u svih diecezah nedonosi u tom pogledu suglasnih ustanovah. Naputak, suglasno s gradj. zakonikom usvojio je rok od šest mjesecih, nakon kojega se imade napovjed obnoviti, prepuštajući biskupom, da ustanove i kraći rok.[18]) O računanju toga roka valja, što smo rekli za ustanovu §-73. gradj. zakonika.

5. Ni kanoničko pravo ni naputak nepropisuju, da se mješovite ženitbe imadu napovjediti u katoličkoj župi, u kojoj boravi akatolička strana, dapače katolička se je crkva u starije doba odlučno protivila takovim napovjedim, ter ih zabranjivala[19]), nu u novije je doba taj njezin odpor popustio, ter je u njekih zemljah te napovjedi trpila (tolerirala.[20]) Mi držimo, da se u

§. 63. Pri onih, koji neimaju ni pravoga prebivališta, a i neborave u mjestu svoga prebivališta nepravoga već barem godinu danah, ima se napovjed učiniti i ondje, gdje im pripada pravo zavičajno, a ako im to nebi pripadalo nigdje, tad, ako je moguće, i u župi rodnoga im mjesta. Ako li jedna ili druga stranka, koja u ženitbu stupit želi, neima prebivališta ni pravoga ni nepravoga, tad napovjed ima se učiniti kako u župi, u kojoj upravo boravi, a tako i ondje, gdje joj pripada pravo zavičajno, ili ako joj to nebi pripadalo nigdje, tad, ako je moguće, u župnoj crkvi rodnoga joj mjesta.

[18]) §. 64. nap.: Napovjedi imadu se ponoviti, ako ženitba za šest mjesecih, izza kako bjehu učinjena, nebude sklopljena, ili ako biskup, makar i po izmaku kraćega vremena, zapovjedi, da se napovjed ponoviti ima.

[19]) Tako je papa Pio VI. reskriptom od 13. srpnja 1782. odsudio nastojanje Josipa II., koj je hotio uvesti u Belgiji jozefinske ženitbene zakone. Gabba str. 36.

[20]) Tako je isti Pio VI. usljed predstavke belgijskih biskupah dopustio navještaj mješovitih ženitbah po katoličkih župnicih, nu izvan svetoga mjesta i uz izraze, kojimi se te ženitbe osudjuju; kasnije dopustio ih je i u crkvi, nu pod uvjetom, da se nespomene vjerozakon akatoličke strane. Grgur XVI. dopustio ih je uz stegu sada spomenutu

Digitized by Google

Hrvatskoj mješovite ženitbe imadu napovjedati i u katoličkoj crkvi župe, u kojoj stanuje akatolička strana, ter svoje mnjenje opravdavamo ustanovom §-a 15. gradj. ženitbenoga zakona, uz koju valja nam uzeti, da je pristala rimska stolica, i kojom je, kako gore jur opazismo, stavljena izvan krieposti odnosna ustanova previšnjega riešenja od 28. prosinca 1848.[21]) U tom nas mnjenju nesmetaju rieči §-a 15. ženitbenoga zakona, ako za pojedine zemlje neima propisah osobitih, jer osobiti državni propisi u tom obziru nebijahu izdani za nijednu zemlju monarkije, i jer se nadalje u oči toga navedene rieči mogu tumačiti tako, kano da se je namjeravalo izdati takovih propisah[22]), jer se konačno u govoru stojeći umetak može odnositi i na crkvene propise, postojeće za stanovite zemlje, kao što je na pr. papinska instrukcija od 30. travnja 1841., upravljena na biskupe ugarske krune, kojom se nalaže, da se kod napovjedi mješovitih ženitbah neimade spomenuti vjerozakon akatoličke stranke.[23])

6. Pošto je državni zakonodavac u Hrvatskoj prepustio katoličkoj crkvi zakonarstvo o valjanosti i nevaljanosti braka katolikah, to propust napovjedih neće u nas učiniti ženitbu nevaljanom, jer crkveno zakonarstvo nespaja, kako smo vidili, s tim propustom nevaljanosti ženitbe. Nu državni zakonodavac, da zaštiti

---

u Bavarskoj; Pio IX. napokon tolerirao je, da austrijski gradjanski ženitbeni zakonik donese ustanovu, sadržanu u §. 15. Gabba ibid.

[21]) Liebbald-Ljuboević na strani 46. krivo uči, da §. 15. gradj. ženitb. zakona neima krieposti u Hrvatskoj, jer on pogrješno drži, da postoji još sveudilj u podpunoj krjeposti previšnje rješenje od 26. prosinca 1848. Kao privrženici ravnopravnosti svih vjeroizpovjestih mi negojimo osobitih simpatijah za ustanovu §-a 15. ženitb. zakona, nu pošto se tuj radi de lege lata, moramo se protiviti nazoru gosp. Liebbald-Ljuboevića, koj se, kako gore pokazasmo, slaže s najnovijimi liberalnimi cislajtanskimi zakoni, nu nipošto ne s bračnim zakonarstvom, kako sada postoji u Hrvatskoj.

[22]) Tako čini se, da shvaća upitni umetak Schulte: Erläuterungen str. 101.

[23]) Gabba str. 57.

Digitized by Google

ženitbene državne zabrane, donio je ipak u gradj. ženitbenom zakonu (§§. 14., 15., 16. i 17.) propisah o napovjedi, koji se imadu obdržavati pod sankcijom §-a 35. istoga zakona.[24]) U govoru stojeći propisi slažu se uz nebitne većim dielom stilističke promjene [25]), s odnosnimi ustanovami gradj. zakonika, ter za njihovu obrazložbu upućujemo na razjašnjenje §§. 70.—74. pod I.

III. 1. Iztočna crkva nezahtjeva nigdje pozitivno napovjedi braka ni za njegovu valjanost ni za njegovu dopustivost, dapače u iztoku ima predielah, gdje se još dan danas neuzkraćuje blagoslov brakom, sklopljenim

[24]) Evo u govoru stojećih ustanovah gradj. ženitb. zakona: §. 14. Ženitba nesmije se sklopiti bez predhodne napovjedi (navještenja). §. 15. Napovjed ženitbe namjeravane ima se činiti u tri nedjeljna dana ili svetkovine prigodom svečane službe božje, a ako je svaki od vjerenikah u drugom župnom kotaru nastanjen, tad u oba kotara župna. Napovjed ženitbah medju kršćani katoličanskimi i nekatoličanskimi ima se preduzeti ne samo u župnoj crkvi stranke katoličanske i nekatoličanske, nego, ako za pojedine zemlje neima propisah osobitih, i u onoj župnoj crkvi katoličanskoj, kojoj u kotaru prebiva vjerenik nekatoličanski. §. 16. Ako vjerenici ili jedan od njih nestanuje još šest nedjeljah u župnom kotaru, u kojem se ženitba ima sklopiti, tad napovjed treba da se učini i u mjestu posljednjega njihovoga boravljenja, u kojem su živili za vrieme dulje, nego je malo prije rečeno; ili moraju vjerenici boraviti cielih šest nedjeljah u mjestu, gdje se nahode, da učinjena napovjed ženitbe njihove ondje bude dovoljna. §. 17. Ako se nesklopi ženitba za šest mjesecih po obavljenoj napovjedi, tad se ponoviti ima trikratna napovjed.

[25]) §. 14. ženitbenoga zakona odgovara §-u 69. gradj. zakona s tom razlikom, da po ovom potonjem propust napovjedih čini ženitbu nevaljanu, dočim ju prvi samo zabranjuje. §. 15. ženitb. zakona odgovara §-om 70. i 71. gradj. zak., nu prvi nesadržava podpunih ustanovah o načinu, kako se ima obaviti napovjed, jer to normiraju crkveni zakoni (§§. 60.—65. naputka), kojih se valja držati. §. 15. ženitb. zakona sloveći o ženitbah katolikah nesadržava ni ustanovah §-a 71. gradj. zak. o ženitbi akatolikah, koji su u ostalom, kako pokazasmo, stavljene izvan krieposti. §. 16. ženitb. zak. odgovara §-u 72. gradj. zak.; napokon §. 17. ženitb. zak. identičan je s §-om 73. gradj. zak. §-u 74. gradjanskoga zakona neodgovara nijedan paragraf ženitbenoga zakona, jer gradjanski ženitbeni zakon prepušta crkvenomu zakonarstvu, da normira valjanost ili nevaljanost braka i zadovoljuje se u javnom interesu zabranjivati brak u stanovitih slučajevih.

Digitized by Google

bez predhodne napovjedi, kojoj ipak ima tragovah i u crkvenoj praksi. [26])

2. Pored toga iztočna crkva poštuje državne zakone o napovjedih, ter će u Hrvatskoj za sljedbenike iztočne sjedinjene i nesjedinjene crkve biti mjerodavni odnosni propisi gradjanskoga zakonika. [27]) Nu pošto napovjed ima u iztočnoj crkvi samo gradjansko-pravni karakter, nemože nedostatak u formi ili broju iste lišiti brak valjanosti, jer je državno zakonarstvo u Hrvatskoj prepustilo i iztočnoj crkvi, da normira valjanost ženitbe; zakonarstvo iztočne crkve pako, kako opazismo, nije u obće pozitivno normiralo napovjedi.

§. 75.

b) Svečano očitovanje privoljenja.

Svečano očitovanje privoljenja ima se učiniti pred urednim duhovnim pastirom vjerenika i vjerenice, zvao se on, po razliki bogoštovja, župnik, pastor ili kako mu drago, ili pred njegovim namjestnikom u pitomnosti dva svjedoka.

I. 1. §. 69. gradj. zak. izriče, da je nevaljana ženitba, koja bi se sklopila bez svečane privole zaručnikah, a nazočni paragraf ustanovljuje, u čem sastoje svečanosti te privole. Ženitba postaje istina ugovorom (§. 44.), nu zakonodavac, koj bi izrekao, da se ugovor ženitbe sklapa kao svaki drugi ugovor, da je samo suglasje volje ugovornikah, bilo ono ovjerovljeno ili ne, dostatno za valjanost ženitbenoga ugovora, takav zakonodavac nebi motrio ni shvatio ženitbeni ugovor s onoga višjega stanovišta, s kojega ga valja prosuditi s obzirom na prevažne posljedice, kojimi on radja za ugovornike, s obzirom na veliku njegovu moralnu i državnu važnost. Austrijski zakonodavac, motreć ženitbu s višjega gledišta, propisao je osobitu vanjsku formu, u kojoj se ugovor ženitbe ima sklopiti. O napovjedi, kao o jednom dielu vanjske forme, propisane za sklopljenje braka, govorili smo kod obraz-

[26]) Zhishman str. 687. i sljedeće.
[27]) Zhishman ibidem.

Digitized by Google

ložbe predidućih §§-ah, a sada razložiti nam je formu, u kojoj valja da stranke privole uz ženitbu, da ista bude valjana.

2. Privola na ženitbu valja da bude dana pred redovitim (urednim) dušobrižnikom jednoga od zaručnikah i pred dva svjedoka. Redoviti dušobrišnik, pred kojim se ima očitovati privola, jest onaj dušobrižnik priznane vjeroizpovjesti [1]), zvao se župnikom, upraviteljem župe, kuratom, izloženim kapelanom, pastorom, rabinom, ili drugačije, koj na prebivalištu ili boravištu jednoga od zaručnikah obavlja dušobrižne poslove. Prema tomu valjana ženitba nemože se sklopiti pred kojim god dušobrižnikom, već pred urednim, vlastitim dušobrižnikom [2]) jednoga od zaručnikah, ter ako svaki od zaručnikah ima svoga vlastitoga dušobrižnika, što će biti, ako oba neprebivaju ili neborave u jednom te istom dušobrižnom kotaru (župi), prepušteno je njihovu izboru, da sklope brak pred jednim ili drugim od njih.[3]) Skitalice, koje neimadu prebivališta ni boravišta, mogu očitovati privolu pred dušobrižnikom mjesta, u kojem se bave; nu ako skitalica sklapa brak s osobom, koja ima prebivalište ili boravište, onda imao bi očitovati privolu pred vlastitim župnikom potonje stranke.

3. Po glasu §-a 75. može se valjano očitovati privola i pred namjestnikom vlastitoga dušobrižnika. Na-

---

[1]) Pod dušobrižnikom nepriznane vjeroizpovjesti nemože se valjano privoliti uz brak. U tom smislu sudilo je i austrijsko vrhovno sudište, izričuć osudom od 9. prosinca 1874. br. 14442. (br. 5556. Unger-Glazer-Walterove sbirke) nevaljanost privole, dane pred dušobrižnikom tako zvanih starih katolikah. Nu ministarskom naredbom od 8. studenoga 1877. br. 100 d. z. l. povjereno je vodjenje ženitbenih registrah i „starokatoličkoj crkvi“, ter bi se sada, dakako samo u zemljah, zastupanih u carevinskom vieću, mogla privola na ženitbu očitovati valjano i pred starokatoličkim župnikom.

[2]) U katoličkom kanoničkom pravu, s kojim se u tom obziru slaže naš zakonik, župnik nadležan primiti privolu, zove se „parochus proprius.“

[3]) Ima li tko više boravištah, vlastan je izabrati ono, gdje hoće sklopiti brak.

Digitized by Google

mjestnika može si imenovati sam nadlešni dušobrižnik, što će biti u slučajevih, u kojih bi on bio zapriečen uredovati, ili kad bi zaručnici želili vjenčati se u drugom dušobrižnom kotaru (župi), nego li je onaj, u kojem prebivaju ili borave. Ovlašćenje mora da bude pismeno (§. 81. gradj. zak. [4]) i da je poteklo od nadležnoga dušobrižnika. [5]) Kod brakah katolikah nebi se mogao valjano ovlastiti nego sveštenik (presbiter. [6])

4. Redoviti dušobrižnik vojničkih osobah, spadajućih k tako zvanoj militia vaga jest vojnički župnik (curatus) ili superior, nu civilno duhovničtvo obvezano je obavljati in subsidio sve akte duhovne jurisdikcije, ako neima vojničkoga dušobrižnika. [7]) Zenitba vojničke osobe, sklopljena obdržavanjem zakonskih propisah pred civilnim dušobrižnikom valjana je i onda, ako vojnički dušobrižnik nije ovlastio civilnoga, da primi svetčanu privolu. [8])

Vojničke osobe, koje nespadaju k vojsci gibućoj (militia vaga), nego k stalnoj vojsci (militia stabilis), podvrgnute su i u ženitbenih stvarih jurisdikciji svjetovnoga dušobrižnika. [9])

[4]) Njeki komentatori tvrde, da je dostatno i ustmeno ovlašćenje, dapače i mučeća ovlast, ter se za opravdanje toga nazora pozivaju na §. 1005. gradj. zak. Tako na primjer Stubenrauch: I. na strani 261.; nu mi se nebi usudili tvrditi, da se ustanove gradj. zak., koje se odnose na privato-pravne mandate, mogu protegnuti i na naš slučaj, još manje pako u oči jasne ustanove §-a 81. gradj. zak. Držimo pako, da delegirani dušobrižnik može dakako i opet pismeno delegirati drugoga.

[5]) Po katol. kan. pravu može tu povlast podjeliti i biskup, nu po gradj. zakoniku ne, jer naš zakonik normira bračni ugovor bez obzira na konfesije kao gradjansko-pravni akt, kod kojega dušobrižnik intervenira kao zastupnik državne vlasti.

[6]) Dolliner: I. str. 291. i 292. misli, da se može ovlastiti i djakon ili subdjakon, nu ovo mnjenje neda se složiti s ustanovami §§-ah 81., 82. i 127. gradj. zak. Vidi Stubenrauch: I. str. 261. i tamo navedene razprave.

[7]) Dekret dvorskoga ratnoga vieća od 19. ožujka 1808. sbirka polit. zak. knjiga 81.

[8]) Dekret istoga vieća od 3. travnja 1846. br. 954 sbir. prav. zak.

[9]) Vojna tjela, odjeli, zavodi i osobe vojničke, koje polag izvješća vojnoga vikarijata od 20. siečnja 1857. br. 2062,/670. jurisdikciji

Digitized by Google

Akatolici, ako se nebi moglo doći do pastora, mogu po glasu dvorskoga dekreta od 16. ožujka 1782. i dekreta dvorske kancelarije od 8. prosinca 1829. [10]) očitovati valjano privolu i pred katoličkim župnikom.

5. Privola na ženitbu, da bude valjana, ima se očitovati ne samo pred redovitim dušobrižnikom, nego i u suvremenoj pritomnosti dvajuh svjedokah. Zakon nepropisuje osobitih svojstvah tih svjedokah, nu razumjeva se po sebi, da oni moraju biti sposobni razabrati, što pred njimi biva, a bit će umjestno prizvati svjedoke

svećenstva svjetovna podpadaju, jesu: 1. Penzionirani glavnici, ma bili i vlastnici pukovnijah. 2. Svi penzionirani, u mir stavljeni ili sa pridržajem vojničkoga značaja čast svoju položivši štapski i višji častnici, vojnički činovnici i štapski odjeli. 3. Zavod za odhranjivanje ženske djece vojničkih častnikah u Hernalsu. 4. Zavodi namienjeni odhranjenju ženske djece prostih vojnikah u Szathmaru i Beču u predgradju Erdberg. 5. Poveljeni nemoćnici i s pričuvom odpušćeni. 6. Krčmari i ma koje druge civilne osobe, s dozvolom vojne oblasti, ili drugoga kojega posla radi u kućah ili drugih vojničkih sgradah boraveće. 7. Udove i siromasi vojničkih osobah. 8. Vojničkih osobah redom gore označenih žene, djeca i služinčad. 9. Sva momčad od stražmeštra niže, koja se na trajnu dopustu nalazi, kao takodjer pričuvnici izvan aktivne službe, samo ako su kao prvi tako i drugi i treći dobni razred prekoračili (naredba ministarstva od 22. srpnja 1867.). Ako pako spomenute osobe vojne, kakvu djelavnu službu, premda samo za vrieme i kao pripomoć, kod ovakih tielah, razdjelah, zavodah ili vlastih vojničkih obnašati imaju; ili zdravlja radi u takove se vojničkozdravstvene zavode primaju, koje vojno-crkvenoj jurisdikciji podpadaju, ostaju i za to vrieme istoj vojno-crkvenoj vlasti podložne. Ovoj jurisdikciji podpadaju takodjer svi u ratno vrieme pridruženi častnici, liečnici i ranarnici, i druge ma koje k vojničtvu spadajuće osobe, kao i one civilne osobe, koje se, dok rat traje, kod četah vojničkih nalaze. Usljed toga svekolike vojničke osobe, koje podsudnosti svjetovnoga župnika podpadaju, može isti bez dozvole vojn. duhovnika vjenčati. Ako pako zaručnik vojsci gibućoj (aktivnoj u prezentnoj službi) pripada, a zaručnica podsudhosti svjetovnoga župnika, tada se ženitba i pred župnikom svjetovnim sklopiti može, naime: ako se izhodi od vojničkoga duhovnika svjedočba ob obavljenih navještajih i dozvola, da se vjenčanje po župniku svjetovnom obaviti može. Župnik biti će dužan, obavljeno to vjenčanje javiti duhovniku vojničkomu, koj će ženitbu i u svoju maticu unieti. Liebbald-Ljubcević str. 121.

[10]) Sbirka pol. zak. knjiga 57. str. 753.

Digitized by Google

takove, koji nisu po gradjanskom postupniku završni ili sumnjivi, jer bi se moglo dogoditi, da sklopljena ženitba nebude unešena u knjige vjenčanih, ili da tih knjigah nestane, pa bi onda valjalo dokazati sklopljenu ženitbu pred sudom, za kojega su u pogledu sposobnosti svjedočiti mjerodavne ustanove postupnika.[11]) Ni osobe ženskoga spola nisu izključene od svjedočenja kod sklapanja braka, nu prema običaju i važnosti ugovora bit će umjestno prizvati mužke svjedoke.[12])

6. I dušobrižnik i svjedoci moraju biti prizvani baš u svrhu, da sudjeluju kod očitovanja privole (specialiter vocati), ter će biti nevaljana privola, očitovana pred dušobrižnikom ili svjedoci, koji su se slučajno desili, kad su stranke očitovale privolu, ili koji su proti njihovoj volji prevarom ili prisiljeni prisustvovali aktu.[13])

---

[11]) Dolliner: I. str. 360. Winiwarter: I, str. 223. Stubenrauch: I. str. 262. Taglioni: I. k §-u 75. drži, da baš s razloga, što zakon nepropisuje osobitih svojstvah za te svjedoke. imadu za njih valjati obćenite postupovne ustanove.

[12]) Previšnje rješenje od 6. studenoga 1822. u Pratobeverenih Materialien, knjiga 7. str. 371.

[13]) Contra Dolliner: I. str. 295., koj prema nauci kanonistah tvrdi, da je valjana i privola, očitovana pred župnikom i svjedoci prisiljenimi, da prisustvuju ili slučajno prisutnimi ili prevarom primamljenimi. Svoje mnjenje opravdava Dolliner tim, što iztaknjuje, da naš §. 75. u suglasju s tridentinskim saborom nedonosi pobližih propisah o prisuću dušobrižnika i svjedokah, već samo kaže, da se pred njimi ima očitovati privola. Nu drugi komentatori gradj. zak., medju kojimi i Winiwarter: I. str. 223. Basevi k §-u 75. pobijaju taj nazor navadjajući, da naš paragraf govori o „svetčanom očitovanju privole“, o kojem nije moguće govoriti, ako dušobrižnik i svjedoci prisustvuju u okolnostih malo prije spomenutih. K tomu i dušobrižnik i svjedoci pozvani su, da baš sudjeluju kod akta, naročito prvi, da primi očitovanje privole, drugi da budu u stanju potvrditi, da je privola bila očitovana, a ovo njihovo djelovanje nedade se spojiti s duševnim stanjem osobe, nad kojom se vrši sila, ili osobe, koja nije voljna sudjelovati. Za mnjenje, zastupano u tekstu, govori i rješitba austr. vrhovnoga sudišta od 9. prosinca 1874. br. 7205. (Glazer-Unger-Walterova sbirka br. 5555.), kojom bje izrečeno, da je nevaljana privola, očitovana pred župnikom, koj se je kratio primiti ju.

Digitized by Google

7. Stranke moraju očitovati privolu tako, da ju dušobrižnik i svjedoci uzmognu razgovjetno i sigurno razumjeti. Netreba, da privola bude izražena riečmi, jer i niemi mogu sklopiti ženitbu, već mora biti izražena tako, da o volji ugovornikah nebude ni najmanje dvojbe.

8. Za valjanost braka (ni kod katolikah) nezahtjeva se, da ga dušobrižnik blagoslovi [14]), jer naš zakonik normira sklopljenje braka kao civilno-pravni akt, makar mu i priznao religiozno i ćudoredno svojstvo.

9. Dušobrižnik neima samo pasivno prisustvovati pri očitovanju privole, već to očitovanje i primiti vanjskim aktom, koj naš gradjanski zak. naziva vjenčanjem, pod kojim izrazom nerazumjeva crkvene cerimonije, blagoslova, već primanje očitovanja privole. [15])

10. Pošto naš gradj. zak. nepropisuje mjesta, gdje se ima privola očitovati, to će se ista valjano očitovati ne samo u crkvi ili bogomoljnici, već gdjegod pred dušobrižnikom i svjedoci.

11. U zemljah zastupanih u carevinskom vieću postoji često spomenuti zakon od 25. svibnja 1868. (d. z. l. br. 47.), u smislu kojega je prosto zaručnikom očitovati privolu uz ženitbu pred državnom oblasti, ako bi dušobrižnik, koj je na to pozvan, uzkratio primiti ju iz uzroka ili radi zapriekah, nepoznatih gradjanskomu zakoniku.

Što smo kod obrazložbe §§-ah 69.—74. rekli o političkoj vlasti, nadležnoj u gore spomenutoj predpostavi obaviti napovjed, o dokazu, da je dušobrižnik napovjed uzkratio, valja i za očitovanje privole pred političkom oblasti. Dodati nam je ovdje, da se privola

---

[14]) Dolliner: I. str. 319. i sljedeće. Dokazati ćemo niže, da ni kat. kan. pravo nezahtjeva blagoslova za valjanost braka. Winiwarter: I. str. 223.

[15]) Arg. §. 127., koj govori o vjenčanju izraelićanah, pod kojim očito nerazumjeva blagoslov. §§. 78., 79. i 80., u kojih se govori o vjenčanju, pod kojim s obzirom na ustanove navedenih paragrafah nemože se logično razumjevati, nego prihvat očitovanja.

Digitized by Google

mora očitovati pred predstojnikom nadležne političke oblasti, dotično gradskoga poglavarstva ili pred namjestnikom njegovim u prisuću dvajuh svjedokah i zapriseženoga perovodje (§. 7. spomenut. zak.), da se o sklopljenju ženitbe ima spisati zapisnik, i isti podpisati od mladenacah, svjedokah i obih uredovnih osobah (§-8 spom. zak.), napokon da §. 12. naredbe, izdane za provedbu često spomenutoga zakona (naredba ministarstvah pravosudja, bogoštovja i nutarnjih posalah od 1. srpnja 1868. d. z, l. br. 80.), upućuje političkoga činovnika, koj će primiti očitovanje privole, neka zaručnikom na način odgovarajući ozbiljnosti i svetčanosti čina i s obzirom na njihovu inteligenciju, razloži pravne posljedke braka i obvezatnu moć ženitbenoga ugovora, ter ih pozove, da svetčano izjave svoju volju, sklopiti brak.

U smislu zakona od 9. travnja 1870. o ženitbah osobah, koje nespadaju k nijednoj od zakonito priznanih vjeroizpovjestih (d. z. l. br. 51.) gore navedeni propisi valjaju i za sklapanje ženitbah medju takovimi osobami (bezvjerci).

II. 1. Do tridentinskoga sabora bile su doduše nedopuštene nu valjane i one ženitbe, koje su se sklapale u nepritomnosti župnika i svjedokah. Štetne posljedice [16]), kojimi su radjale potajne ženitbe (matrimonia clandestina) sklonuše tridentinski sabor, da ustanovi tako zvani impedimentum clandestineitatis, to jest, da proglasi nevaljanimi ženitbe, koje se nebi sklopile pred vlastitim župnikom zaručnikah, i pred dvojicom ili trojicom svjedokah. [17]) Vlastiti župnik parochus

[16]) Dolliner: I. str. 279. i sljedeće opisuje štetne posljedice tajnih ženitbah od prilike ovako: Osobe, kojim stoji na putu raztrgajuća ženitbena zaprjeka žene se tajno, ter živu u nevaljanu braku. Drugi, koji su u potaji sklopili brak, ostavljaju ženitbenoga druga, ter sklope drugi brak. Bilo je i takovih osobah, koje su suvremeno sklopile više brakah itd.

[17]) Conc. Trid. sess. 24. cap. 1. de ref. matr.: Qui, aliter quam praesente Parocho, vel alio sacerdote de ipsius parochi vel Ordinarii,

Digitized by Google

proprius jest uredni župnik našega gradj. zakonika, to jest župnik, u kojega župi jedan ili oba zaručnika imadu svoje prebivalište ili boravište.[18]) Za one, koji neimaju ni prebivališta ni boravišta, nadležan je onaj župnik, u kojega župi upravo borave (§. 45. nap.).

---

licentia et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt, eos sancta synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, et hujusmodi contractus irritos et nullos esse decernit, prout eos praesenti decreto irritos facit et annullat. Insuper, Parochum vel alium sacerdotem, qui sine Parocho vel sacerdote hujusmodi contractus interfuerint, nec non ipsos contrahentes graviter arbitrii Ordinarii punire praecipit. — Ovaj dekret valja u onih župah, u kojih bijaše trideset danah proglašen. Ima zemaljah, u kojih zaključci tridentinskoga sabora nebjehu proglašeni, ter će u njih i potajne ženitbe katolikah biti doduše nedopuštene, nu valjane. U našoj su kraljevini zaključci tridentinskoga sabora proglašeni, ter s toga naputak reproducira gore navedene ustanove ovako: §. 38. Potaja. Za valjanost ženitbe iziskuje se, da zaručnici pred vlastitim župnikom od obie ili od jedne stranke, ili pred duhovnikom, kojega je župnik ili biskup one dieceze za to opunovlastio i pred dvojicom ili trojicom svjedokah izjave svoje privoljenje . . .

[18]) Schulte: Eherecht str. 56. i sljedeće. U suglasju s ustanovami navedenimi u tekstu, donosi naputak podrobnih ustanovah o pravom i nepravom prebivalištu, koje evo sljede: §. 39. Vlastiti župnik ženikov ili nevjestin onaj je, u kojega župi imadu oni svoje pravo ili nepravo prebivalište. §. 40. Pravo prebivalište u onom je mjestu, gdje tko izklopno ili ponajviše stanuje tako, da se nemože reći, da je doma, kada neboravi ondje. Doklegod u tom mjestu zadrži prebivalište za sebe ili za kućane svoje namjenjeno, tad odsutnost, makar i više vremena trajala, neće sama po sebi bit dovoljna, da bi se pravo prebivalište drugamo prenielo. Gdje tko, istina, nenamjerava stalno nastanit se, ali gdje ipak stanuje u svrhu takovu, koju da postigne, trebat će mu duljega boravljenja; ondje kaže se, da mu je prebivalište nepravo. §. 41. Pravo prebivalište ženino ondje je, gdje ima muž, a maloljetnikovo ondje, gdje istoga maloljetnika roditelji, posinitelji ili odhranitelji ili tutor imadu pravo svoje prebivalište. Mjesto, gdje je na pr. žena u službi, gdje se maloljetnik naukah radi bavi, ili gdje vojnička osoba stanovište svoje imade, smatrat će se kao prebivalište njihovo nepravo. Tko se smatrati ima kao maloljetan, ili tko je maloljetniku u obziru pravnom uzporedjen, to se ondje prosudjivati ima po zakonu austrijskom. §. 42. Državni urednici ili takovi, koji su u kakovu mu drago javnu službu stupili za vas svoj život, imadu uredno svoje prebivalište ondje, gdje stanuju radi izvršivanja dužnostih ureda

Digitized by Google

2. Pravo vlastitoga župnika primiti privoljenje izvire iz župničke njegove jurisdikcije, nije dakle izliev reda (ordo). Toga radi može se po kat. kan. pravu valjano očitovati privola i pred župnikom, koj nebi bio presbiter, i pred župnikom interdiciranim, ekskomuniciranim, dok nije izrečeno njegovo svrgnuće od župničke službe. [19])

3. Pošto su po kat. kan. pravu biskupi, upravitelji kaptola i generalni vikari, na koliko nije stegnut mandat potonjih, vlastni vršiti u obsegu biskupije sve župničke agende, to će u oprjeci s gradjanskim zakonikom biti valjana i privola na ženitbu, očitovana pred biskupom ili jednim od gore spomenutih njegovih namjestnikah. [20])

4. I biskupi i župnik mogu delegirati samo drugoga svještenika. [21]) Delegacija nemora se izdati pismeno, kako propisuje naš gradjanski zakonik, već može se narediti i ustmeno, dapače i mučeć, nu nesmije se predmnjevati. [22])

---

svoga ili službe svoje. Ako im se u drugom kojem mjestu dade izvanredno kakovo djelo, koje po naravi svojoj iziskuje više vremena, tad će im to mjesto biti prebivalište nepravo. §. 43. Tko pri čovjeku kojem privatnom, pri kojem zavodu ili družbi stupi u službu na dulje ili na neizvjestno vrieme, tomu će ono mjesto, gdje radi obavljanja službe te boravio bude, biti prebivalište nepravo. Samo što služba ta nesmije biti takova, da bi poradi nje čovjek morao neprestano mienjati boravište; a tako isto takovim odnošajem službenim, usljed kojega valja, što se boravišta tiče, ići onamo, kamo gospodar ide, nedobiva se prebivalište ondje, gdje ni gospodar prebivališta neima. §. 44. Ako tko izvan pravoga svojega prebivališta još i u drugih župah imade kućah s uredjenim stanom, koj je za njega namienjen, tad će nepravo prebivalište imat u onom samo mjestu, gdje ili svake godine običaje mnogo vremena bavit se, ili gdje u ono doba, kada tvrdi, da je to mjesto prebivalište njegovo, stanuje barem šest nedjeljah danah.

[19]) Dolliner: I. str. 298. i sljedeće. Schulte: I. str. 279. i sljedeće. Liebbald-Ljuboević str. 117. i sljedeće.

[20]) Dolliner ibidem. Schulte str. 59. Liebbald-Ljuboević ibidem.

[21]) Nevaljana bila bi delegacija djakona itd. Decret. Trident. rit.: „vel alio sacerdote de ipsius parochi seu ordinarii licentia.“

[22]) Dolliner ibidem. Schulte str. 60. i sljedeće. Liebbald-Ljuboević ibidem.

Digitized by Google

5. Za valjanost ženitbe nije potrebito, da župnik assistira aktivno, to jest, da ma kako sudjeluje kod akta; nu nije ni dostatna sgoljna njegova tjelesna prisutnost, već se zahtjeva, da bude u stanju razabrati, što pred njim biva. Prema tomu valjana je privola, očitovana pred župnikom, koj proti svojoj želji ili prisiljen prisustvuje, pa za njezinu valjanost nije propisano, da župnik bude specialiter vocatus, kako smo vidjeli, da zahtjeva naš gradj. zakonik. [23])

6. Za svjedoke kod očitovanja privole nezahtjeva kat. kan. pravo nego naravno svojstvo, da budu u stanju razabrati, što pred njimi biva, i suvremeno njihovo prisuće sa župnikom. Prema tomu valjani su svjedoci: žene, rodjaci itd. dapače i takove osobe, koje su po kanoničkom pravu inače nesposobne svjedočiti, na pr. heretici, ekskomunicirane osobe, a nije potrebno, da svjedoci budu ad hoc rogirani i da slobodnom voljom prisustvuju itd. [24])

7. U pogledu mjesta, gdje se ima očitovati privola, drži kat. kan. pravo pristojnim, da to bude u crkvi. Tridentinski sabor naročito propisuje, da se blagoslov braka, koj se obično spaja s očitovanjem privole, ima obaviti u crkvi „benedictionem sacerdotalem in templo suscipiendam.“ [25])

8. Katoličko kanoničko pravo propisuje doduše, da se brak ima po svešteniku blagosloviti, nu s propustom blagoslova nespaja nevaljanost ženitbe. [26])

Oni kanonisti, a njihovu smo se mnjenju pridružili [27]), koji uče, da je sveštenik podjelitelj sakramenta, uzimaju, da se svetotajstvo ženitbe podjeljuje blagoslovom sveštenika. Ako dakle blagoslov ženitbe nije

[23]) Dolliner ibidem. Schulte str. 64. i sljedeće. Liebbald-Ljuboević ibidem.

[24]) Dolliner ibidem. Schulte i Liebbald-Ljuboević ibidem.

[25]) Dolliner: I. str. 316.

[26]) Dolliner: I. str. 310. i sljedeće.

[27]) Čitaj ovaj tumač I. str. 239., 240.

Digitized by Google

potrebština za njezinu valjanost, to očito biva, da ni po katoličkom kanoničkom pravu svojstvo sakramenta nije potrebno za valjanost ženitbenoga ugovora. Nu ni oni kanonisti, koji uče, da si zaručnici sami podjeljuju sakramenat ženitbe, netvrde, da je za valjanost ženitbe potrebito svojstvo sakramenta, što je posve pravilno, jer ni u svetom pismu, ni u crkvenoj tradiciji neima traga o toj potrebštini, i jer katolička crkva smatra, kako smo prije pokazali, i ženitbu protestantah valjanom, akoprem protestanti ne drže, da je ženitba svetotajstvo.[28])

9. Naputak za duhovne sudove u stvarih ženitbenih katolikah normira očitovanje privole na ženitbu prema načelom, razloženim u prididućih točkah.[29])

10. Čim je u nas državno zakonarstvo prepustilo katoličkoj crkvi, da ustanovi uvjete za valjanost brakah katolikah, moralo je istomu prepustiti i ustanovljenje načina, kojim se sklapa ženitba. Toga radi §. 18. gradj. ženitbenoga zakona propisuje jedino, da se očitovanje privoljenja mora učiniti pred župnikom zaručnika ili zaručnice, ili pred namjestnikom istoga župnika, ili pred duhovnikom, opunomoćenim po biskupu

[28]) Dolliner ibidem.

[29]) Evo ustanovah naputka, koje se tiču delegacije župnika: §. 47. Dozvola múkom podjeljena i samo predmnjevana. Ako je onaj, koj je zato povlašten (§. 38.), mučeć dao punomoćje, da se obavi vjenčanje, neće to škoditi valjanosti veza ženitbenoga. Nego izim slučaja, kada je najskrajnija sila, neka vjenčanje neobavlja nitko, kojega za to nije župnik ili sam biskup naročito opunomoćio. Dozvola samo predmnjevana nije dovoljna i ostaje nedostatna i onda, ako bi onaj, koj pravo k tomu imade, budući zaprošen, doista dozvolu dao, ili ako bi kašnje tu stvar potvrdio. §. 48. Pravo, odredjivati drugoga, da vjenčanje obavlja. Tko je dozvolu, obavljati vjenčanje, dobio za svekolike slučajeve, može istu za slučajeve pojedine prenositi i na drugoga kojega duhovnika. Onaj pako, koj je dozvolu tu dobio samo za pojedini koj slučaj, neima prava, odredjivati mjesto sebe koga drugoga, ako mu to nije izriekom podjeljeno. §. 49. Odlučivanje o nadležnosti župnika. Ako je iz kojega mu drago razloga sumnjivo, koj duhovni pastir imade pravo obaviti vjenčanje, tad se stvar ima podnieti biskupu, i valja počekati rješitbu ili naredbu njegovu.

Digitized by Google

i „u pritomnosti dvojice svjedokah.“ Državno zakonarstvo ograničilo se je na ustanovljenje spomenutih bitnih momentah forme, u kojoj se ima učiniti očitovanje privole, upućujući mučeć na odnosne ustanove kanoničkoga prava. Navedene ustanove gradj. ženitbenoga zakona opravdane su i za to, što je i državni zakonodavac naredio njeke ženitbene zabrane, ter je za to morao bar izreći, da se u pogledu forme kod sklapanja ženitbe slaže s ustanovami kanoničkoga prava.

III. 1. Po starijem rimskom pravu ženitbe sklapale su se bez ikakvih formalnostih samo uzajamnom privolom zaručnikah bez obzira na to, da li je prileg bio obavljen ili ne. „Nuptias enim non concubitus sed consensus facit.“ Upliv kršćanstva promjenio je tu ustanovu rimskoga prava tako, da se u iztočnoj crkvi samo one ženitbe smatraju valjanimi, koje su sklopljene crkvenim blagoslovom. Crkvena vriela iztočne crkve pridržavaju biskupom, da obave sve bogoslužne funkcije, ter dosljedno priznavaju samu biskupu zaručnikah pravo delegirati župnika, da blagoslovi brak. Biskup može delegirati samo vlastitoga župnika zaručnikah. Obćenita delegacija dopuštena je iznimno u slučajevih, u kojih je biskupu radi daljine težko obćiti sa župnikom, ili radi pogibelji u odvlaci.[30])

2. Iz ovih kratkih crtah vidi se, da je po pravu iztočne crkve valjanost ženitbe nerazdruživo spojena s njezinim sakramentalnim svojstvom.

§. 76.

Svečano očitovanje privoljenja na ženitbu može se učiniti po punovlastniku; ali treba izmoliti dopuštenje u načelstva zemaljskog, i naznačiti u punovlašću osobu, s kojom se ženitba ima sklopiti. Ženitba sklopljena bez toga osobitog punovlašća nevalja. Ako je punovlašće porečeno prije sklopljene ženitbe, ženitba istina nevalja, ali vlastodavac odgovara za štetu prouzročenu svojom porekom.

---

[30]) Čitaj Zhishman str. 671. i sljedeće, gdje su razložene i liturgičke svetčanosti kod sklapanja braka.

Digitized by Google

I. 1. Privola na ženitbu može se očitovati i po punovlastniku, nu s obzirom na narav ženitbenoga ugovora, na posljedice istoga i da se osujete spletke, koje bi ovim načinom sklapanja ženitbe mogle unesrećiti supruge za cjeli život, naš §. donosi osobitih ustanovah, po kojih se prosudjuje, da li je tko pravno-valjano opunovlastio trećega, da u njegovo ime sklopi ženitbu. Naš §. zahtjeva najme za zakonito sklopljenje ženitbe po punovlastniku: a) da vlastodavac izhodi dozvolu političke zemaljske oblasti [1]); b) da se punovlašće izda pismeno [2]); c) da u njem bude točno označena (individualizirana) osoba, s kojim će se sklopiti ženitba [3]); d) da punomoć nebude opozvana prije, nego li se je u istinu ženitba sklopila. [4]) Pošto zakon nerazlikuje, može se valjano opunovlastiti svaka osoba, koja je sposobna očitovati privolu, dakle i maloljetnik i žena.

2. Ženitba, koju bi punovlastnik sklopio u vrieme, kad je vlastodavac jur preminuo, bila bi nevaljana, jer ako opoziv punomoći radja nevaljanošću ženitbe, tim više mora tim posljedkom roditi smrt vlastodavca, usljed koje ne možebiti govora o suglasju volje pravih ugovornikah. [5])

Usuprot ženitba, koju bi punomoćnik sklopio u vrieme, kad je vlastodavac pao pod stečaj, bila bi

[1]) U Hrvatskoj dakako samo za protestante i izraelićane: zemaljske vlade, u Austriji i za katolike namjestničtva, pokrajinske vlade.

[2]) Potrebština, da punovlašće bude pismeno izdano, proizlazi iz zahtjeva, da se individualizira osoba, s kojom se ima sklopiti brak u ime vlastodavca.

[3]) Prema tomu nebi se mogao valjano sklopiti brak po punovlastniku na temelju obćenito glaseće punomoći, dapače ni na temelju punomoći izrično glaseće na sklapanje braka, u kojoj nebi točno, nedvojbeno bila označena osoba, s kojom se ima brak sklopiti. Još manje mogao bi valjano sklopiti brak za drugoga poslovodja bez naloga.

[4]) Ovom ustanovom naš paragraf nestoji u suglasju s obćenitimi propisi o punovlastih, jer u pravilu opozivom utrnjuje mandat (§. 1020. gradj. zak.), ter ugovor, sklopljen poslje opoziva s drugim ugovornikom, kojemu opoziv nije bio poznat, obvezuje vlastodavca (§. 1026. gradj. zak.); nu kod ženitbah naš je zakon posve umjestno učinio iznimku od toga pravila.

[5]) Nippel k §-u 76. 3. Mattei: I. str. 298.

Digitized by Google

valjana, jer se posljedci stečaja odnose na imovinu prezaduženikovu, a ostavljaju netaknutu djelotvornu njegovu sposobnost. [6])

3. Prieporno je medju tumačitelji gradjanskoga zakonika pitanje, da li je valjana ženitba, koju bi punovlastnik sklopio na temelju punomoći, glasće prema propisom navedenim pod b), c), d), nu neizdane dozvolom zemaljske oblasti? Mi držimo, da bi takova ženitba bila nevaljana, jer je zakonodavac, naredjujući, da se punovlašće za sklopljenje braka može izdati samo dozvolom vlade, hotio, da vlada ocjeni razloge s kojih se ženitba sklapa na izvanredni taj način, ter da dozvolu uzkrati, ako uvidi, da bi se punomoć lahkoumna vlastodavca mogla na njegovu nesreću zlorabiti, ili ako se neuvjeri o nuždi, da se po punovlastniku sklopi ugovor, koj u većoj mjeri, nego li ma koj drugi ugovor, predpostavlja osobnu privolu ugovornikah. U ovom nas mnjenju učvršćuje okolnost, da neznamo za inu, budi gradjansku, budi kaznenu sankciju, kojom bi zakonodavac bio zaštitio u govoru stojeću ustanovu, tako da bi povrjeda iste ostala bez svake posljedice. I slovo §-a našega podupire naše mnjenje, jer rieči njegove, da se ženitba nesmije sklopiti bez specijalnoga punomoćja obuzimaju očito i osobitost, individualiziranje mandata i dozvolu vlade, da se punomoć uzmogne pravno-valjano izdati. [7])

4. Zadnja stavka našega §-a izriče odgovornost vlastodavca za štetu, koju je prouzročio vlastodavac

---

[6]) Contra: Stubenrauch, I. str. 263. pozivajući se pogrješno na §. 1024. gradj. zak. Vidi §. 1. stečajnoga reda, valjana u Hrvatskoj, i §. 12. novoga austrijskoga stečajnoga reda.

[7]) S mnjenjem, zastupanim u tekstu, nalazimo se u oprjeci s većinom komentatorah zakonika: Dolliner, I. str. 310., 311.; Basevi k §-u 76.; Nippel, Erläuterungen knjiga I. str. 336.; Stubenrauch, I. str. 263., 264.; Pachman, str. 309., koj veli, da se dozvola vlade zahtjeva za izdanje punomoći, a ne za sklopljenje braka (?). Mnjenje, koje zastupamo u tekstu, imaju Ellinger k §-u 75. i Mattei: I. str. 299., 300.

Digitized by Google

opozivom punovlašća, štetu, koja se po našem mnjenju ima naknaditi prema ustanovam §-a 46. gradj. zak. [8])

5. Na temelju §. 1010. gradj. zak., od kojega naš §. nečini iznimke, nemože se dvojiti, da će biti valjan brak, koj će u ime vlastodavca sklopiti zamjenik punomoćnika. [9])

II. 1. I kat. kan. pravo dopušta sklapati ženitbe po punovlastnika. [10]) Punovlašće ima biti pismeno i glasiti na individualno označenu osobu, ter gubi svoju kriepost, ako bude opozvano prije očitovanja privole od strane mandatara, bez obzira na to, da li je punovlastniku ili drugomu ugovorniku bio opoziv poznat ili ne. Za osobu mandatara valja, što smo o njoj rekli u obrazložbi §-a 76. Razlika dakle medju gradjanskim zakonikom i kat. kan. pravom u pogledu sklapanja ženitbah po punovlastnicih, sastoji jedino u tom, da strogo kan. pravo nezahtjeva dozvole državne vlasti, nu s obzirom na pogibelji, koje su skopčane s ovim načinom sklapanja braka, naputak u §. 50. nedopušta župniku, da se ženitba sklopi po punomoćniku, ako to biskup nije naročito odobrio. [11])

2. Gradjanski ženitbeni zakon (§. 20.) uzdržava u kriepostí ustanove §-a 76. gradj. zakona kao zabranu, povrieda koje povlači za sobom posljedice često spomenutoga §-a 35. istoga zakona. [12])

---

[8]) Mattei: I. str. 299.

[9]) Stubenrauch: I. str. 263.

[10]) Pripust ovaj osniva se na poznatoj izreci: „Potest quis per alium, quod potest facere per se ipsum C. 68. de reg. jur. in IV. 13. n. c. 72. cod.: Qui facit per alium, est perinde ac si faciat per se ipsum. Kanonička vriela dopuštaju i izrično takovo sklopljenje braka.

[11]) §. 50. naputka: Privoljenje, koje izjavi punomoćnik, valjano je, ako je istomu punomoćniku dato u tu svrhu osobito punomoćje, u kojem je osoba budućega ženitbenoga druga dovoljno označena, i ako isto punomoćje onda, kada se sklapa ženitba u ime onoga, koj je punomoćje dao, nebude jurve opozvano. Nego neka župnik podnipošto nedopusti, da bi se sklopila ženitba po punomoćniku, ako to biskup nije naročito odobrio.

[12]) §. 20. gradj. ženitb. zak.: Očitovanje privoljenja može se učiniti po punomoćniku, nego treba za to izhoditi dozvolu načelstva

Digitized by Google

III. I kanoničko ženitbeno pravo iztočne crkve neprotivi se sklapanju ženitbah po punomoćnicih u stegah, u kojih ga pripušta i pravo katoličke crkve, s tom razlikom, da su po davnom običaju žene nesposobne intervenirati kao punomoćnici. [13])

§. 77.

Ako se uzimaju osobe katoličanska i nekatoličanska, privoljenje ima se očitovati pred župnikom katoličanskim u pritomnosti dva svjedoka, ali na zahtjevanje druge strane može i župnik nekatoličanski doći na ovu svečanost.

I. 1. U zemljah zastupanih u carevinskom vieću ovaj je §. stavljen izvan krieposti članci II. i III. zakona od 31. prosinca 1868. (d. z. l. br. 4.), u smislu kojih za valjanost privole na ženitbu medju osobami [1]), koje pripadaju raznim kršćanskim vjeroizpovjestim, ište se, da ista bude u prisuću dvojice svjedokah očitovana pred vlastitim dušobrižnikom jednoga od zaručnikah, ili njegovim zamjenikom, bio on katoličanski ili akatoličanski. To može biti i u slučaju, ako je usljed uzkrate dušobrižnika politička oblast obavila napovjed. U svakom je slučaju prosto suprugom tražiti, da se brak sklopljen pred dušobrižnikom jednoga od njih blagoslovi po dušobrižniku drugoga supruga. U smislu članka I. tako zvanoga interkonfesijonalnoga zakona (od 25. svibnja 1868. br. 49. d. z. l.) neimadu krieposti reverzi, koje bi prigodom sklopljenja mješovite ženitbe izdali supruzi o vjeroizpovjesti, u kojoj će odgajati djecu.

2. Ni u Hrvatskoj neima više krieposti §. 77. gradj. zak., jer je očitovanje privole u mješovitih že-

zemaljskoga, i ima se izdati osobito punomoćje, u kom treba da bude dovoljno naznačena osoba, s kojom se ženitba ima sklopiti. Ako punomoćje bude opozvano prije sklopljene ženitbe, tad ženitba lišava se, istina, krieposti, ali vlastodavac odgovara za štetu, prouzročenu svojim opozivom.

[13]) Zhishman na str. 605. i sljedećih.

[1]) O mješovitih ženitbah u obće čitaj ovaj tumač na str. 321. i sljedećih ovoga tumača I.

Digitized by Google

nitbah u nas normirano §-om 19. gradjanskoga ženitbenoga zakona, o kojem niže.

3. Ženitba medju sljedbenici katoličke i grčkosjedinjene vjeroizpovjesti nesmatra se mješevitom.

II. 1. Prieporno je medju kanonisti, da li je valjana mješovita ženitba, sklopljena pred akatoličkim župnikom. Iz bule pape Benedikta XIV. od 4. studenoga 1741. izvode njeki njezinu valjanost. [2])

Naputak nesadržava u tom pogledu nikakove ustanove, nu §. 19. gradj. ženitb. zakona propisuje, da se pri ženitbah medju kršćani katoličanskimi i nekatoličanskimi imade očitovanje učiniti pred duhovnim pastirom katoličanskim. Nu sveta stolica izdala je za njeke zemlje naredbu, usljed koje je valjana mješovita ženitba, sklopljena u onih zemljah pred akatoličkim župnikom u odsuću župnika katoličkoga. Ovu ustanovu za zemlje ugarske krune, dakle i za Hrvatsku, sadržava breve pape Grgura XVI. od 30. travnja 1841., ter navedeni §. 19. gradj. ženitb. zakona naredjuje dalje, da se u zemljah, za koje je izdana spomenuta naredba, može mješovita ženitba valjano sklopiti i pred akatoličkim župnikom u odsuću župnika katoličkoga.

2. Nu spomenuti papinski breve nije zabranio katoličkim župnikom prisustvovati sklapanju mješovitih ženitbah, već popuštajući okolnostim, dozvolio im, da mogu njihovu sklapanju pasivno prisustvovati, to jest izvan svetoga mjesta, ne u svešteničkoj odori i bez ikakve crkvene svetčanosti i blagoslova. [3])

---

[2]) Dolliner: I. str. 298.

[3]) Od ove ženitbene zaprjeke dispenzira i sveta stolica riečmi: Coram ordinario laudato sive ejus delegato, et duobos testibus confidentibus, private et secreto extra Ecclesiam, absque ulla solemnitate et nuptiarum benedictione, juxta formam tamen a S. Concilio tridentino praescriptam. Inštrukcija pape od 22. svibnja 1841. na austrijske biskupe u tom pogledu glasi: „Parochus catholicus aliusve sacerdos ejus vice fungens poterit iisdem nuptiis materiali tantum praesentia, excluso quovis ecclesiastico ritu, adesse, perinde, ac si partes unice ageret meri testis, ut ajunt qualificati, seu

Digitized by Google

III. Iztočna crkva poput katoličke nije samo priznavala valjanost tako zvanih mješovitih ženitbah, već i prema okolnostim vremena i sudjelovala kod njihova sklapanja. Pošto pako, kako razložismo, religiozna forma tvori po pravu iztočne crkve bitni moment za valjanost sklopljene ženitbe, to bi iztočna crkva smatrala nevaljanom mješovitu ženitbu, koja bi se sklopila bez liturgičke svetčanosti, bez blagoslova njezina sveštenika. [4])

§. 78.

Ako vjerenici nepokažu pismenoga svjedočanstva, da je napovjed uredno svršena; ili ako osobe imenovane u §§. 49., 50., 51., 52. i 54. nepokažu dopuštenja potrebitog za njihovo vjenčanje; ili ako oni, kojih punoljetnost nije očita, nemogu pokazati krštenice ili pismenoga svjedočanstva, da su punoljetni, ili ako se pokrene (uzbudi) druga koja zaprjeka ženitbena: zabranjeno je pod težku kazan župniku preduzeti vjenčanje, dok vjerenici nedonesu potrebnih svjedočanstvah, i neuklone sve zaprjeke.

I. 1. Dušobrižnik nesmije pod težkom kaznom vjenčati zaručnike, dok se neuvjeri, da je izpunjeno sve, što je zakonodavac propisao za valjano i redovito (dopušteno) sklopljenje braka. Ovo je smisao §-a, kojim se bavimo. Prema tomu bit će dušobrižnikova dužnost ustanoviti prije vjenčanja, da li su obavljene napovjedi, a ako stranke uztvrde, da su stekle oprost od napovjedih, uztražit će od njih o tom dokaz; ako su zaručnici maloljetnici, neće ih vjenčati bez privole otčeve, ili bez dozvole nadtutorstvene oblasti; od zaručnikah vojnikah uztražit će dozvolu vojničke oblasti po ustanovah, koje smo razložili; od punomoćnika zaručnika specijalnu punomoć, izdanu dozvolom nadležne oblasti; od zaručnika udovca dokaz o smrti prvoga supruga; ter u obće odgoditi vjenčanje, dok se neodstrani sumnja,

auctorisabilis; ita scilicet ut, utriusque conjugis audito consensu deinceps pro suo officio actum valide gestum in matrimoniorum librum referre queat.

[4]) Zhishman: I. str. 512. i sljedeće.

Digitized by Google

koja se je ma kako porodila o ženitbenoj kakovoj zaprjeci, postojećoj medju zaručnici. [1])

2. U dvojbenih slučajevih imadu zaručnici predložiti dokaz, da su punoljetni (krstni list, kod nekršćanah porodni list (rodjenica), dekret o njihovu proglašenju punoljetnimi cum venia aetatis §§. 174. 252. gradj. zak.) Od dužnosti predložiti krstni list može se izhoditi oprost u obzira vriednih okolnostih. [2])

II. 1. §-u 78. gradjanskoga zakona odgovaraju §§-i 70., 71. naputka [3]) i §. 21. gradj. ženitbenoga za-

[1]) Winiwarter, Nippel, Stubenrauch k §-u 78.

[2]) Ob oprostu od prinešenja rodjenice valjaju u Hrvatskoj za brake protestantah i izraelićanah ustanove previšnjega rješenja od 5. prosinca, dvorski dekret od 22. prosinca 1826. br. 2242. sbirka prav. zak. (dodatak br. 20. k gradj. zak.). U smislu spomenutoga dvorskoga dekreta i prema sadašnjoj organizaciji naše kraljevine, u pravilu podjeljuje upitni oprost zemaljska vlada (odjel za nutarnje poslove), iznimno i naročito, ako potvrdjena pogibelj smrti nedopušta odgode, kr. podžupanija. Oprost ima se podjeliti onda samo, kada ili u obće ili bar uz vrieme, preko kojega se sklopljenje ženitbe neda odgoditi, nemoguće bude, prinieti porodni list. Oprost može se podjeliti samo onda, ako se podjeljujuća vlast shodnimi izvidi, preslušanjem svjedokah ili inače po razsudi svojoj osvjedoči o narodnosti, dobi i vjerozakonu zaručnika. Ako dotičnim političkim vlastim nije moguće pribaviti si toga osvjedočenja, imade se stranka uputiti na nadležnu sudbenu vlast. — U zemljah, zastupanih u carevinskom vieću, nadležna je c. kr. kotarska politička oblast podjeliti taj oprost. Zakon od 4. srpnja 1872. (d. z. l. br. 111.).

[3]) §. 70. Kada se vjerenici imadu pustit na vjenčanje. Izkazi, koji se iziskuju. Vjerenici imadu se pustit na vjenčanje onda samo, ako sjedinjenju njihovomu, na koliko je moguće znati, nesmeta nikakva zaprjeka, i ako su oni učinili sve, što zakoni crkveni propisuju, da se izključe ženitbe nevaljane i nedopuštene. Navlastito dužnost im je, izkazati se, da je napovjed učinjena, kao što treba, predložiti svjedočanstvo o stališu neoženjenom, i prinieti krstno pismo, ako se nevidi iz župnih knjigah, koje su dobe, i kojega su roda. Ako bi kojemu vjereniku sasvim nemoguće bilo, pribavit sebi krstno svjedočanstvo, imat će župnik radi toga obratit se na biskupa. Što se tiče goripomenutih propisah zakona austrijanskoga, valja pomnjivo o tom nastojati, da ih vjerenici točno obdržavaju. Ako se dogodi, da bi opomene župnika uzalud bile, ima se stvar podnieti biskupu. To isto valja učiniti, ako bi iz kojega god drugoga uzroka nastale kakove težkoće ili sumnje. §. 71. Ženitba inozemacah. Valja bditi nada tim, da se ino-

Digitized by Google

kona. [4]) Katolički dušobrižnik jednakom će pomnjom prije vjenčanja izviditi, da li se naumljenoj ženitbi protivi kanonička zaprjeka ili državna zabrana.

2. Katolička crkva propisuje k tomu, da se župnik prije vjenčanja ima izpitanjem zaručnikah uvjeriti, da li znadu temelje kršćanske vjere. [5])

III. I ženitbeno pravo iztočne crkve upućuje župnike, da prije vjenčanja izvide sve okolnosti, koje bi mogle djelovati na valjanost ili dopustivost namjeravanoga braka, ter da zaručnike izpitao temeljih vjere. [6])

zemci nepuštaju na vjenčanje drugčije, nego ako izpune sve ono, što je potrebno, da se zakonito sklopiti može ženitba. Na koliko će župnik moć djelovati u stvari toj, a da je na prosudjivanje nepodnosi vieću biskupskomu, to će biskup po okolnostih odlučiti.

[4]) §. 21. gradj. ženitb. zakona: Ako vjerenici nisu kadri pokazati kršćenice i pismena svjedočanstva, da je napovjed uredno obavljena, ili pako dopuštenje, koje im je po §§. 5., 6., 7., 8., 10., 11. i 20. potrebito za vjenčanje njihovo; isto tako, ako se pokrene (uzbudi) kakova mu drago zaprjeka ženitbe dopuštene i valjane (erlaubter und giltiger Eheschliessung, veli njemački tekst), tad je pod težku kazan zabranjeno duhovnomu pastiru preduzeti vjenčanje, dok vjerenici nedonesu potrebnih svjedočanstvah, i dok nebudu uklonjene sve zaprjeke; nego može zemaljsko načelstvo ili vlast okružna (kod nas zemaljska vlada, odjel za nutarnje poslove) u sporazumljenju s vlasti duhovnom iz važnih razlogah i pred dovoljnimi oprezi odpustiti vjerenikom, da nemoraju prinieti krštenice. — Ovom ustanovom stavljeno je u Hrvatskoj za katolike izvan krieposti previšnje rješenje navedeno u opazci 2.

[5]) §. 74. naputka: Nastava u vjerozakonu. Budući da je ženitba svetotajstvo novoga zakona, i budući ista onim, koji se vezom njezinim sjedinjuju, nalaže svetih i velevažnih dužnostih, za to na vjenčanje neimaju se pustiti oni, koji neznadu temeljah vjere kršćanske. Dapače, dok o Bogu i o zapovjedih njegovih nenauče se barem toliko, koliko neobhodno znati valja, neka župnik nenavještuje ženitbe njihove. §. 75. Primanje svetotajstvah. Pristoji se, da ženik i nevjesta prije, nego što će pred licem crkve sklopiti savez za sve dane života svoga, savjest svoju očiste svetotajstvom pokore i da pobožno prime tielo gospodnje. Dok nedobiju duhovničkoga blagoslova u domu božjem, neka zajedno nestanuju u istoj kući. O ovom i o svem, što bi inako pripomagalo, da se ženitba sklapa u strahu božjem i s pristojnošću kršćanskom, imadu se vjerno obdržavati naredbe i hvale vriedni običaji svake biskupije. — Ob izpitu zaručnikah čitaj pobliže kod Liebbald-Ljuboevića str. 35. i sljedeće.

[6]) Zhishman str. 560. i sljedeće.

Digitized by Google

§. 79.

Ako vjernici uzkraćenjem vjenčanja nadju se uvredjeni, mogu predložiti svoju tužbu načelstvu zemaljskomu, a u mjestih gdje ovoga neima, uredu okružnomu.

I. 1. Prema organizaciji naše kraljevine pritužbe imadu se podnieti zem. vladi (odjelu za nutarnje poslove. [1])

2. U zemljah zastupanih u carevinskom vieću mogu, kako smo jur razložili, zaručnici svih konfesijah očitovati privolu na ženitbu pred državnom političkom oblasti, ako bi dušobrižnik kratio se vjenčati ih iz razlogah, ili radi zaprjekah nepoznatih gradjanskomu zakoniku. [2]) Nu ako bi i politička oblast kratila se primiti očitovanje privole, mogu se zaručnici na temelju nazočnoga §-a pritužiti zemaljskoj oblasti.

II. Katolički zaručnici, kojih nebi župnik hotio vjenčati, imadu se u Hrvatskoj obratiti pritužbom na ordinarijat [3]), koj će nastojati, da ukloni potežkoće, koje stoje na putu ženitbi, ili ustupiti stvar ženitbenomu sudu, da ju rieši po načelih sadržanih u §-u 106. naputka. [4])

III. I ženitbeno pravo iztočne crkve dopušta pritužbu radi uzkraćena vjenčanja na biskupa, a proti njegovoj odluci može se prizvati eparhijalna sinoda. [5])

[1]) Suvišno je spomenuti, da ova ustanova nevalja u Hrvatskoj za katolike i sljedbenike grčko-sjedinjene i nesjedinjene vjeroizpovjesti.

[2]) Čitaj ovaj tumač I. na str. 365. 11.

[3]) §. 105. II. Pritužbe i izvadjanja glede vjenčanja. Uzkrata vjenčanja. Ako župnik odgadja ili uzkraćuje vjenčanje, mogu se vjerenici radi toga obratiti na vieće biskupsko, koje će po okolnostih ili nastojati, da zaprjeke ukloni, ili odpraviti stvar ženitbenomu sudu, da ju pretrese i rieši. — Glede prigovorah iz zarukah čitaj na strani 251. opazku 21. ovoga tumača knjigu I.

[4]) §. 106. s obzirom na zaprjeke valjanosti. Ako težkoća sastoji u pobudjenoj zaprjeki valjanosti, imat će ženitbeni sud, pretresavši sve pojedine okolnosti, prosuditi, da li ima dovoljan razlog, da se vjenčanje uzkrati. Nego imat će se isti sud držati toga načela, da je bolje, odgoditi vjenčanje ženitbe valjane, nego li dati prilike ženitbi nevaljanoj i svim onim zlim posljedicam, koje su š njome obično skopčane. Izreka samo jednoga jedinoga vjerodostojnoga svjedoka, i pogovaranje takovo, koje dirnuti može i izkusne srčane muževe, svakako je dovoljno, da se vjerenici odbiju, dok stvar nebude potanje razjašnjena.

[5]) Zhishman str. 688.

Digitized by Google

§. 80.

Radi stalnoga dokaza da je sklopljena pogodba ženitbena, obvezani su župnici upisat ju svojom rukom u knjigu vjenčanih osobito za to odredjenu. Ima se upisati razgovetno ime i prezime, godine, stan i stalež muža i žene, s opazkom: da li su prije bili oženjeni ili neoženjeni; ime, prezime i stalež roditeljah i svjedokah; dan vjenčanja; najposlje i ime župnika, pred kojim je privoljenje bilo svečano očitovano, i naznačiti izprave, s kojimi su bile uklonjene dogodivše se zaprjeke.

§. 81.

Ako se ženitba ima sklopiti u trećemu mjestu, u kojega župu nespada nijedan od vjerenikah, dužan je uredni župnik u isto vrieme, kada daje pismo, kojim odredjuje drugoga za svojeg namjestnika, upisati ovu okolnost u knjigu vjenčanih svoje župe, naznačivši u kojem mjestu, i pred kojim župnikom ženitba se sklopiti ima.

§. 82.

Župnik mjesta, u kojem biva ženitba, dužan je takodjer upisati sklopljenu ženitbu u knjigu vjenčanih svoje župe s dodatkom: od kojeg je župnika bio odredjen za namjestnika, i u osam danah od sklopljene ženitbe javit će to onomu župniku, koj mu je vlast dao.

I. 1. Cesarski patent od 20. veljače 1784. (Kropačekova sbirka knjiga 6. st. 358.) normirao je način, kako se imadu voditi matice rodjenih, vjenčanih i umrvših, ter povjerio vodjenje istih kleru. Ministarskom naredbom od 30. siečnja 1849. (d. z. l. br. 107.) povjereno je vodjenje tih maticah dušobrižnikom evangeličko-augsburžke i evangeličko-helvetičke vjeroizpovjesti.

2. U zemljah zastupanih u carevinskom vieću postoje u pogledu vodjenja tih maticah noviji njeki propisi, koji neimaju krieposti u Hrvatskoj:

a) Političke kotarske (gradske) oblasti vode registre o ženitbah, koje su se pred njimi sklopile (§. 9. zakona od 25. svibnja 1868. d. z. l. br. 47. i §§. 16. i 17. ministarske naredbe od 1. srpnja 1868. izdane za provedbu toga zakona, d. z. l. br. 80).

b) Iste oblasti vode te matice u pogledu osobah, koje nespadaju k nijednoj priznanoj vjeroizpovjesti (za-

Digitized by Google

kon od 9. travnja 1870. d. z. l. br. 51. i provedbena naredba od 20. listopada iste godine d. z. l. br. 128).

c) Župnici tako zvanih starih katolikah vode spomenute matice za sljedbenike te vjeroizpovjesti (ministarska naredba od 8. studenoga 1877. d. z. l. br. 100.)

Ustanove §§-ah 81. i 82. gradj. zak. imadu se analogno obdržavati i po državnih političkih oblastih, koje vode registre o ženitbah (§. 6. zak. od 25. svibnja 1868. §. 1. zak. od. 9. travnja 1870).

3. Spomenute matice, na koliko se tiču vojničkih osobah, spadajućih k tako zvanoj militia vaga, vode vojnički dušobrižnici dotičnih vjeroizpovjestih. (Vojnički regel. od god. 1768. dvorski dekret od 1. lipnja 1784. službeni regel., proglašen vojnom zapovjedi od 1. rujna 1807.) Za vodjenje maticah vojničkih osobah, spadajućih k tako zvanoj militia stabilis, nadležni su svjetovni dušobrižnici.

4. Matice vjenčanih i izvadci iz njih imadu se smatrati javnimi izpravami i tvore podpuni dokaz ob okolnostih u njih sadržanih (§. 112. lit. 1. obćenitoga post. §. 114. lit. b. hrvatskoga).

II. 1. I katolička crkva zna za uredbu maticah vjenčanih.[1])

2. U Hrvatskoj imadu se katolički župnici držati ustanovah §§-ah 76., 77. i 78. naputka i §§-ah 28., 29. i 30 gradjanskoga ženitbenoga zakona, koji odgovaraju §§-om 80.—82. našega zakonika.[2])

---

[1]) Sabor tridentinski naredjuje: Habeat Parochus librum in quo conjugium et testium nomina diemque et locum contracti matrimonii describat, quem diligenter apud se custodiat.

[2]) §. 76. naputka: Vodjenje knjiga vjenčanih. Župnik, koj ima pravo, obaviti vjenčanje, držan je sklopljenu ženitbu sa svimi onimi okolnostmi, koje su za dokaz potriebne ili koristne, upisati vlastitom rukom u knjigu vjenčanih župe svoje. Treba dakle, da se razgovjetno zabilježi: krstno ime i prezime, doba, vjeroizpovjedanje, prebivalište i

Digitized by Google

III. Iztočna crkva obvezuje župnike voditi matice vjenčanih.[3]) U Hrvatskoj bit će u pogledu načina vodjenja tih knjigah za župnika te vjeroizpovjesti mjerodavni državni propisi, koji se slažu s navedenimi ustanovami gradjanskoga ženitbenoga zakona za katolike.

---

stališ mladenacah; i da li su već prije oženjeni bili ili nisu, zatim ime, vjeroizpovjedanje i stališ njihovih roditeljah i svjedokah, dan vjenčanja i ime duhovnika, koj je obavio vjenčanje. Ako je bilo kakovih zaprjekah, ima se navesti način, kako su se uklonile. §. 77. Ako župnik dade punomoć kojemu duhovniku, da vjerenike vjenča u takovom mjestu, gdje nestanuje nijedan od njih, tad imat će to ubilježiti u knjigu vjenčanih župe svoje. Župnik onoga mjesta, gdje se vjenčanje obavlja, imat će to vlastitom rukom onako, kao što je gori rečeno, upisati u knjigu vjenčanih svoje župe, i pridodati, po kojem je župniku izdato punomoćje. Ovaj će župnik obavljeno vjenčanje, s kojim treba da za osam danah obavješten bude, takodjer ubilježiti u svojoj knjizi vjenčanih. §. 78. Ako austrijanski državljanin podnese prošnju, da njegova u inozemstvu sklopljena ženitba upisana bude u knjigu vjenčanih one župe, gdje sada imade prebivalište svoje, tad imat će župnik prošnju ujedno s prinešenimi dokazi o ženitbi zakonito sklopljenoj podnieti biskupu i počekati naloge njegove. §. 28. gradj. žen. zakona: Radi stalnoga dokaza, da se je sklopila ženitba, obvezani su predstojnici od župah upisati sklopljenu ženitbu svojom rukom u knjigu vjenčanih. Ima se razgovjetno upisati ime i prezime, vjerozakon, doba, stan, kao i stališ muža i žene s opazkom: da li su već bili oženjeni ili ne; ime i prezime, vjerozakon i stališ njihovih roditeljah i svjedokah, zatim dan, kojega se je ženitba sklopila, a napokon i ime duhovnoga pastira, pred kojim je privoljenje bilo očitovano. Imadu se takodjer naznačiti i razprave, kojimi su bile uklonjene dogodivše se zaprjeke. Ako privoljenje bude očitovano pred samim biskupom ili pred duhovnikom, koga je biskup neposredno opunomoćio, imat će se o tom obavjestiti župnik, da uzmogne sklopljenu ženitbu onako, kao što je propisano, upisati u knjigu vjenčanih. §. 29. Ako redoviti duhovni pastir opunomoći kojega duhovnika, da obavi vjenčanje u takovom mjestu, kamo u župu nespada nijedan od vjerenikah, dužan će bit upisati to odmah u knjigu vjenčanih svoje župe, i pri tom poimence navesti kako duhovnika, koga je za namjestnika naredio, tako i mjesto, gdje će se ženitba imat sklopiti. §. 30. Duhovni pastir onoga mjesta, u kojem se ženitba sklapa, dužan je upisati sklopljenu ženitbu u knjigu vjenčanih svoje župe, s dodatkom: od kojega je župnika dobio punomoćje; i ima za 8 danah javiti ovomu župniku, da se je ženitba sklopila.

[3]) Zhishman str. 688.

Digitized by Google

§. 83.

Oprost od zaprjekah ženitbenih.

Oprost od zaprjekah ženitbenih može se iz važnih uzrokah iskati u načelstva zemaljskoga, koje će se po okolnostih staviti u dalji dogovor.

§. 84.

Prije nego se sklopi ženitba, oprost od zaprjekah ženitbenih mogu stranke iskati same i pod svojim imenom. Ali ako bi se poslje sklopljene ženitbe odkrila koja zaprjeka odprije neznana ali razrješiva, mogu stranke i po svojem župniku, i sa zamučanjem svojeg imena iskati oprost u načelstva zemaljskoga.

I. 1. Oprost od ženitbene zaprjeke (dispensatio) jest privilegium favorabile u užem smislu rieči, ter zanj valjaju obćenita načela, koja smo razložili kod. §. 13.

2. Naš zakonodavac ovlastio je §-om 83. zemaljsku oblast [1]), da podjeli oprost od ženitbenih zaprjekah. Za osobe spadajuće k vojničtvu nadležna su podjeliti oprost pokrajinska glavna zapovjedničtva, u višjoj molbi ministarstva rata dotično domobranstva. [2]) Ako se radi ob oprostu zaprjeke, koja se odnosi na oba zaručnika, valja da svaki od njih izhodi oprost od oblasti, kojoj je podvrgnut. [3])

3. U zemljah zastupanih u carevinskom vieću odlučuje ob oprostu u zadnjoj molbi ministarstvo [4]).

4. Oprost od ženitbene zaprjeke moli se obično prije sklopljenja ženitbe, nu ima slučajevah, u kojih se takova molba podnosi nakon sklopljenja ženitbe, kojoj je stajala na putu raztrgajuća zaprjeka. U jednom i drugom slučaju imade u pravilu podnieti prošnju stranka sama pod vlastitim imenom, i to političkoj državnoj oblasti prve molbe (c. kr. političkoj kotarskoj oblasti u Austriji, u Hrvatskoj kr. podžupaniji), koja

[1]) U zemljah, zastupanih u carevinskom vieću, namjestničtva ili pokrajinske vlade; u Hrvatskoj zemaljska, vlada odjel za nutarnje poslove.

[2]) Naredba dvorske ratne komore od 22. travnja 1815. br. 2788. Previšnje rješenje od 10. veljače i 12. svibnja 1853.

[3]) Stubenrauch: I. str. 277.

[4]) Ministarska naredba od 1. srpnja 1868. §. 2. (d. z. l. br. 80.)

Digitized by Google

će ju nakon obavljenih izvidah i uz obrazloženo mnjenje predložiti zemaljskoj oblasti, nadležnoj da ju meritorno rješi.

Nakon sklopljene ženitbe, kojoj je stajala na putu raztrgajuća zaprjeka, koja nije prodrla u javnost, i za koju nije znala bar jedna od ugovarajućih stranakah [5]), mogu iste iznimno i zamučav svoje ime, zamoliti oprost kroz dušobrižnika. [6]) Ova je iznimna ustanova opravdana za to, što javni interes zahtjeva, da se takove ženitbe naknadno valjano sklope, i da se predusretne pogibelji, da stranke radje nastave nevaljan brak, nego li da predadu javnosti zaprjeku, pored koje su ženitbu sklopile. [7])

5. Prediduće ustanove valjaju u zemljah zastupanih u carevinskom vieću za sljedbenike svihkolikih priznanih vjeroizpovjestih, dakle i za katolike i sljedbenike iztočne crkve, dočim u Hrvatskoj valjaju samo za protestante i izraelićane, a ne za katolike i sljedbenike iztočne crkve, za koje su mjerodavni kanonički propisi, koje ćemo prema osnovi našega tumača, razložiti pod II. i III.

6. Ustanova §-a 83., da se zemaljska oblast ima dalje sporazumjeti, smjera očito na sporazumljenje njezino s drugimi oblastmi (političkimi, vojničkimi, duhovnimi),

---

[5]) Contra Dolliner u razpravi: Erläuterung des §. 83 des b. G. B. über die Ehedispensation u Pratobeverinih „Materialien“ knjiga I str. 56. i knjiga II. str. 92. Nippel: Erläuterung knjiga I. str. 376. Mnjenje zastupano u tekstu brane: Pachmann str. 322., Winiwarter knjiga I. str. 242. i Stubenrauch I. str. 278., koji posve pravilno medju ostalimi primjećuju, da bi zakon njekako nagradio onoga, koj bi sklopio ženitbu, znajući, da joj na putu stoji zaprjeka, kad bi mu dozvolio izhoditi od nje oprost zamučanjem svoga imena, dočim kazneni zakon za ovakovo sklapanje ženitbah donosi kaznenih sankcijah (§. 507. kaz. zak.),

[6]) Dekret dvorske kancelarije od 11. rujna 1820. sbirka zakonah za dolnju Austriju knjiga II. str. 556. dopušta, da se zamoli oprost kroz dušobrižnika, nu s naznakom imenah i od onih stranakah, o kojih se obćenito drži, da su sklopile brak.

[7]) Winiwarter, Nippel k §-u 84.

Digitized by Google

privola kojih smatra se nuždnom, da brak bude valjanim u svakom obziru.

7. Od praktične je vriednosti pitanje, da li zemaljska oblast može podjeliti oprost od zaprjeke, ako s oprostom nije sporazumna duhovna oblast?

Za zemlje zastupane u carevinskom vieću rješeno je to pitanje niečno za sve vjeroizpovjesti zakonom od 25. svibnja 1868., koj naredjuje, da stranke, kojim nestoji na putu zaprjeka, ustanovljena gradjanskim zakonikom, mogu sklopiti valjan brak i pred državnom oblasti. [8]) Iz te ustanove vlastni smo izvoditi, da i one stranke sklapaju valjanu ženitbu, koje je sama državna oblast oprostila od zaprjeke, dosljedno, da joj sporazumka s duhovnom oblasti netreba. [9])

U Hrvatskoj može usuprot za katolike i sljedbenike iztočne crkve podjeliti oprost od raztrgajućih ženitbenih zapriekah jedino dotična duhovna oblast, kako smo jur načelno razložili i kako ćemo kasnije pobliže pokazati. U pogledu ženitbah protestantah i izraelićanah držimo pako, da su u pogledu oprosta od zapriekah za njih u Hrvatskoj mjerodavne jedino i izključivo ustanove gradjanskoga zakonika, to jest, da nesporazumak duhovne oblasti s oprostom podjeljenim od oblasti državne, neupliva na valjanost braka. Ovo naše mnjenje osnivamo na okolnosti, da su gradjanski zakonik i naknadni zakoni i naredbe do godine 1868. pored jozefinske struje, priznavali ipak jedino katoličkoj crkvi značaj crkve gospodujuće, dosljedno, da su samo valjanost braka medju katolici uvjetovale o privoli katoličke crkvene oblasti, dočim se za ostale crkve iz ustanovah gradjanskoga zakonika i naknadnih mu ustanovah do najnovijih zakonah, koji su izrekli ravnopravnost svih vjeroizpovjestih, ovo načelo izvoditi nemože.

---

[8]) Vidi ovaj „Tumač“ str. 365. knjiga I.

[9]) Do navedena zakona od 1868. godine smatrala se je nuždnom privola katoličkog ordinarijata. Vidi Stubenrauch: I. str. 281. 6. i tamo citirani dvorski dekreti i naredbe.

Digitized by Google

8. Pita se sada, od kojih zapriekah može zemaljska oblast dispenzirati, ili drugimi riečmi, koje su zaprjeke oprostive, a koje neoprostive?

Iz ustanovah §. 84., koj govori o razrješivih zaprjekah (auflösliche Ehehindernisse), zaključuju tumačitelji gradjanskoga zakonika, da isti razlikuje razrješive od nerazrješivih zapriekah, ter da se oprost može podjeliti samo od prvih, a ne od potonjih. [10])

Pošto naš gradjanski zakonik nekaže, koje su zaprjeke nerazrješive, a koje razrješive, valja nam to izvesti iz naravi pojedine zaprjeke, shvaćene s obzirom na narav ženitbenoga ugovora i na ćudoredna načela, iz kojih je potekla.

Prema tomu u čislo nerazrješivih zapriekah spadaju po našem mnjenju svakako zaprjeke izviruće iz naravne ili pravne nesposobnosti dotičnikah sklopiti ugovor, dakle zaprjeke §§-ah 48. 49. nadalje one, izviruće iz okolnostih, koje danu privolu lišavaju valjanosti, dakle zaprjeke §§-ah 55. 56. 57. 58. i 76. u slučaju, u kojem punomoć neglasi na stanovitu osobu, ili u kojem je individualno punomoćje opozvano prije sklopljena braka, one, osnivajuće se na okolnostih, koje osujećuju svrhu braka, dakle zaprjeka §-a 60., ili na načelu monogamije, dakle zaprjeka §-a 62. Amo spadaju još i zaprjeke uvedene u javnom interesu (juris publici), dakle one predvidjene u §§-ih 54. 65. 66. 67. 68., na koliko se odnose na ženitbe medju rodjaci ili svaci u uzlaznoj ili silaznoj liniji, i medju rodjaci u drugom koljenu (civilne komputacije) pobočne linije.

Usuprot razrješive su ostale u gradjanskom zakoniku navedene zaprjeke, imenice ona §-a 61., koja nepostoji više u zemljah zastupanih u carevinskom vieću, §§-ah 63. 64. 65. 66., na koliko se neodnose na srodstvo ili svačtvo malo prije navedeno, §-a 76., na koliko bje punomoć izdana bez dozvole nadležne oblasti.

9. §. 83. gradj. zakonika naredjuje, da se oprost od zapriekah može tražiti iz važnih razlogah, nu nije

[10]) Vidi za sve Stubenrauch: I. str. 279., 280.

Digitized by Google

ni pokušao izbrojiti ih, jer se to s obzirom na raznolikost slučajevah neda izcrpljivo učiniti. Katoličko kanoničko pravo pokušalo je izbrojiti važnije razloge, s kojih se može podjeliti oprost, ter po našem mnjenju dobar dio istih može se uporaviti i s obzirom na ustanove gradjanskoga zakonika. Kao obćenito pravilo može se izreći, da čim su važniji bili razlozi, koji su zakonodavca sklonuli, da uvede stanovitu zaprjeku, tim važniji moraju biti razlozi, koji vojuju za njezin oprost. Nakon ženitbe sklopljene bona fide pored zaprjeke, koja joj je na putu stajala, podjeliti će se oprost laglje, nego li prije sklopljene ženitbe. U prvom bo slučaju radi se o tom, da se oprostom odkloni veće zlo, to jest sablazan i druge nepodobštine, koje nastaju razpustom braka nevaljano sklopljena, dočim u drugom slučaju nevojuju ti obziri, ter se i iz političkih razlogah može laglje tolerirati počinjena povrjeda zakona, nego li na nju ovlastiti.

II. 1. Po katoličkom kanoničkom pravu vlastan je izključivo papa oprostiti od raztrgajuće ženitbene zaprjeke, a u obće i od zabranjujuće. [11]) Biskupi mogu podjeliti oprost samo krieposti specijalne ovlasti svete stolice, ili krieposti obćenite vlasti, koja im se izručuje na petogodište ili trogodište (facultates quinquennales et triennales). [12]) Biskupi mogu ipak iznimno i bez osobite

[11]) Schulte: Eherecht str. 350. i sljed. 373. i sljed. Liebbald-Ljuboević str. 104. Prema tomu glasi §. 79. naputka . . . Jedino svetoj stolici rimskoj pripada pravo vlastitom moćju opraštati od zapriekah valjanosti. — Od zabranjujućih zapriekah zavjeta čistoće i razlike vjeroizpovjesti medju katolici i nekatoličkimi kršćani oprašta po strogom katoličkom pravu sam papa. Ovako naredjuje i naputak u malo prije citiranom paragrafu.

[12]) Schulte str. 353. i sljedeće. Isti: Kirchenrecht §§. 84. i 150. Ovlasti, koje se obično podjeljuju biskupom, sadržane su u §-u 80. naputka: Kada nemanjka razlogah zakonitih, imati će biskupi, služeći se punomoćjem od svete stolice dobivenim, bez težkoće davati oprost u sljedećih zaprjekah: 1. U trećem i četvrtom koljenu srodstva i obćenja dopuštena. 2. U srodstvu duhovnom. 3. U svačtvu iz obćenja nedopuštena, osim ako bi se bojati bilo, da su usljed nečistoga obćenja vjerenici medju sobom u rodu u lozi izpravnoj. 4. U trećem i

Digitized by Google

ili obćenite ovlasti dispenzirati od raztrgajuće ženitbene zaprjeke u jako silnih slučajevih (causa urgentisima) na temelju tako zvane „tacita sedis apostolicae licentia“, na primjer, ako se sklopljenje braka neda odgoditi bez velike sablazni, ili ako se radi o zaprjeci, koja je neprodriev u javnost stajala na putu jur sklopljenomu braku, a razstava suprugah rodila bi velikom sablazni. [13])

2. Od zapriekah, ustanovljenih jure divino, to jest izvirućih iz naravi braka ili iz dogme, nemože nitko oprostiti [14]), dočim se od zapriekah ustanovljenih zakonom crkvenim može steći oprost. [15])

3. Kat. kanoničko pravo zahtjeva za oprost stanoviti razlog. [16]) Oprostni su se razlozi razvili crkvenom praksom, a ima ih, koji su ustanovljeni zakonom. Takovi su razlozi: Angustia loci, to jest, ako je rodno mjesto ili prebivalište zaručnice tako maleno, da si tamo pristojna zaručnika nemože naći nego n. pr.

četvrtom koljenu zahtjeva javne pristojnosti nastavšega iz ženitbe valjane ali nedovršene. 5. U onom zahtjevu javne pristojnosti, koj proizlazi iz ženitbe nevaljane ili nedovršene, ili iz zarukah. Što se tiče ostalih zapriekah valjanosti treba jednodušno o tom nastojati, da im se sačuva ili povrati podpuna kriepost njihova.

[13]) Schulte str. 374. i sljedeće. Dolliner: I. str. 6.

[14]) I po kanoničkom pravu nerazrješive su one zaprjeke, koje smo kao takove označili po gradj. zakoniku, dakle neoprostive su zaprjeke: bludnja, strah i sila, nemoć, nedoraslost, na koliko „malitia non supplet aetatem“, nemogućtvo dati privolu, vez ženitbeni, napokon srodstvo izpravne loze, i po mnjenju većine kanonistah bar prvo koljeno neizpravne loze. Amo spada po našem mnjenju i zaprjeka, izviruća iz notorna preljuba s umorstvom, ili iz notorna umorstva i otmice. Neoprašta se obično od svačtva u prvom koljenu izpravne loze iz dozvoljena prilega, a jako redko od zaprjeke srodstva duhovna medju kumom i kumčetom, svetčana zavjeta, višjih redovah, različite vjere, tajna zločinstva (criminis), svačtva u prvom koljenu loze pobočne. Čitaj Schulte: Kirchenrecht str. 640. Liebbald-Ljubović str. 102.—104.

[15]) Prema tomu glasi i §. 79. naputka: One zaprjeke ženitbene, koje se osnivaju na propisih zakona crkvenoga, lišavaju se u pojedinih slučajevih krieposti svoje, ako se zakonito zadobije oprost i ako se izpune uvjeti, koji mu možda budu pridani.

[16]) Schulte: Eherecht str. 357. i sljedeće.

Digitized by Google

medju rodjaci, aetas superadulta, to jest, ako djevojka prekoračiv 24-u godinu neima nade, da će ju tko uzeti, oratrix filiis gravata, t. j. ako udovica nemože hraniti i uzdržavati djecu prvoga braka, a zaručnik to može i hoće, incompetentia dotis, n. pr. ako ženska neima nikakva miraza ili ne dovoljna, da si nadje muža izvan rodbine, bonum pacis, t. j. ako bi ženitbom medju prositelji ili njihovimi obitelji prestalo neprijateljstvo, conservatio familie illustris et bonorum in eadem illustri familia, to jest, ako je ženitba medju rodjaci jedino sredstvo, da visoka koja obitelj neizumre, ili da njezin imetak nedodje u tudje ruke, excellentia meritorum, to jest zasluge zaručnikah ili njihovih obiteljih za crkvu, periculum perversionis, t. j. ako se je bojati, da će zaručnik odpasti od vjere katoličanske ili sklopiti mješovitu ženitbu, nebude li dopušten namjeravan brak, matrimonium putativum, t. j. ako su dvie osobe bona fide sklopile brak, kojemu je stajala na putu zaprjeka, copula inter oratores habita cum impregnatione, ili suspicio de copula inter oratores itd. [17])

4. Bude li podjeljen oprost po papi, dakle krieposti vlastitoga prava opraštajuće vlasti, to se za oprost pravno nezahtjeva navod uzroka, to jest papa može i bez razloga dispenzirati, nu biskupi, pošto neopraštaju krieposti vlastitoga prava već kao papini mandatari, nebi mogli oprostiti valjano bez kanoničkoga razloga. [18])

5. Oprost podjeljen po rimskoj stolici valja za oba zaručnika makar i stanovala u raznih biskupijah, dočim oprost podjeljen po biskupu valja samo za zaručnika, koj boravi u obsegu njegove jurisdikcije. [19])

6. Papa dispenzira kroz svoju „Datariu“ od javnih, a „Poenitentiariu“ tajnih zaprjekah i redovito in „forma commissoria“, to jest povjerava obično

[17]) Liebbald-Ljuboević str. 107. i sljedeće.

[18]) Schulte: Eherecht str. 364. i sljedeće.

[19]) Papinska vlast proteže se po nauci crkve na savkoliki katolički sviet.

Digitized by Google

biskupu, da pod uvjeti točno navedenimi u reskriptu podjeli oprost u ime svete stolice. [20])

7. Po naredbi tridentinskoga sabora imali bi se oprosti u obće, naročito ženitbeni oprosti podjeliti što redje i bezplatno (gratis) [21]), nu samo od „poenitentiarie“ dolaze oprosti bezplatno [22]), dočim „dataria“ zahtjeva za odpravak njeke pristojbe i naknade, koje se ustanovljuju prema imetku prositeljah i daljini rodbinskih koljenah, i koje se radi siromaštva opraštaju ili obaljuju. [23])

8. Za oprost od ženitbene zaprjeke mole u pravilu zaručnici pod vlastitim imenom. Molba se obično predloži župniku, koj je nešalje neposredno u Rim, već na svoga biskupa. [24]) Iznimno to jest, ako je zaprjeka tajna i nije se bojati, da će na svjetlo izaći, može se oprost i zamučav imena ženitbenih drugovah tražiti i izhoditi po izpovjedniku ili drugom duhovniku. Nu takav oprost valja samo za forum internum, ter ako bi sviet doznao za zaprjeku, valjalo bi redovitim putem izhoditi oprost. (§. 87. nap.) U pogledu sadržaja molbe propisuje naputak (§. 86.), da ima sadržavati točnu oznaku zaprjeke sa svimi okolnostmi, o kojih visi njezina narav. Krivo razloženje zaprjeke lišilo bi stečeni oprost valjanosti. [25])

9. Pošto se je po propisih stojećih u krieposti u Hrvatskoj državni zakonodavac odrekao prava donieti ustanovah o valjanosti braka katolikah i sljedbenikah iztočne sjedinjene i nesjedinjene crkve, to nije dosljedno ni mogao ustanoviti raztrgajućih ženitbenih zapriekah,

[20]) Dolliner: II. str. 9. i 10.

[21]) Sess. 25. cap. 18. sess. 24. cap. 5. de reform. matr.: In contrahendis matrimoniis vel nulla omnino detur dispensatio, vel raro; idque ex causa et gratis concedatur . . .

[22]) Od poenitentiarie dolaze dispensacije pro faro interno, to jest od tajnih zapriekah nakon jur sklopljene ženitbe. Prodre li oproštena zaprjeka u javnost, oprost gubi valjanost, ter se mora redovito izhoditi: Redoviti organ pro foro externo jest „Dataria“.

[23]) Dolliner: II. str. 11. i 12.

[24]) Liebbald-Ljuboević str. 110. i §. 86. nap., koj ćemo niže navesti.

[25]) Schulte: Eherecht str. 365. i sljedeće.

Digitized by Google

već se zadovoljio tim, da u javnom interesu uvede ženitbene zabrane. Prema tomu veli §. 36. gradj. ženitbenog zakona, da oprost od raztrgajućih ženitbenih zapriekah valja katolikom tražiti od crkvene oblasti.

10. Od državnih ženitbenih zapriekah oprašta po §. 37. gradj. ženitbenoga zakona [26]), sam vladaoc. Spomenuti §. govori jedino o zaprjekah navedenih u §§-ih 4., 12. i 13. ženitb. zakona [27]), jer se ob oprostu drugih ženitbenih zapriekah na pr. maloljetnosti, vojničkoga stališa itd. nemože govoriti u pravom smislu rieči, neizvirući te zaprjeke iz okolnostih čina, kojim zakon pripisuje moć priečiti ženitbu, već iz neizpunjenja pozitivnih obvezah, naloženih zakonom stanovitim osobam, koje žele sklopiti brak, i jer zakon sam propisuje način, kako se pored tih obvezah može sklopiti valjan brak. [28])

III. 1. Iztočna crkva nepripušta oprosta od raztrgajućih ženitbenih zapriekah, ustanovljenih crkvenim zakonom ni onda, kada se radi o ženitbi jur sklopljenoj pored zaprjeke, koja joj je stajala na putu. [29]) Praksa priklanja se načelom katoličke crkve, koja ipak strože uporavljuje.

2. U pogledu državnih ženitbenih zapriekah iztočna crkva priznaje vladaocu pravo od njih dispenzirati. [30]) Prema tomu nećemo pogrješiti, ako uztvrdimo, da se u Hrvatskoj u pogledu državnih ženitbenih zapriekah mogu i za sljedbenike iztočne vjere uporaviti ustanove gradj. ženitb. zak., razložene u prediđućoj točki II. [31])

[26]) §. 37. Odpuštati zabrane, sadržane u §§. 4., 12. i 13. priuzdržano je vladaocu. A i ženitbi, s prekršajem §a 13. sklopljenoj, mogu se gradjanske pravne posljedice, koje su joj zakonom uzkraćene, sasvime ili stranom naknadno podjeliti samo po milosti vladaoca.

[27]) Čitaj §. 4. gradj. ženitb. zak. na str. 267. op. 10., §. 12. istoga zakona na str. 306. op. 13., a §. 13. istoga zak. na str. 339. op. 13. ovoga „Tumača“ knjiga I.

[28]) Čitaj na pr. §. 8. gradj. ženitb. zakona na str. 273. op. 12. §. 10. istoga zakona na str. 276. i odnosnu obrazložbu ibidem ovoga „Tumača“ knjiga I.

[29]) Zhishman str. 708.—715.

[30]) Ibidem str. 715. i sljedeće.

[31]) Vidi ovaj „Tumač“ str. 260. I. knjiga.

Digitized by Google

§. 85.

U mjestih, gdje neima načelstva zemaljskoga, daje se vlast uredom okružnim iz važnih uzrokah, da oproste od druge i treće napovjedi.

§. 86.

Kada je silna potreba, može načelstvo zemaljsko ili okružni ured, a u slučaju potvrdjene pogibelji života, koja netrpi odgadjanja, može i mjestno poglavarstvo oprostiti sa svim od napovjedi; ali vjerenici dužni su potvrditi sa zakletvom, da im nije poznata nikakova zaprjeka, koja bi smetala ženitbi njihovoj.

§. 87.

Oprost od sve tri napovjedi ima se uz spomenutu prisegu i onda dati, kada se dvie osobe imaju vjenčati, o kojih se prije obćenito glasalo, da su medju sobom vjenčane. U ovomu slučaju oprost može u načelstva zemaljskoga iskati župnik, zamučavši imena stranakah.

I. 1. Prediduči §§-i 85. 86., na koliko naredjuju oblasti, nadležne podjeliti oprost od navještajah, zamjenjeni su u zemljah zastupanih u carevinskom vieću §-om 1-im zakona od 4. srpnja 1872. (d. z. l. br. 111.), u smislu kojega su nadležne c. kr. političke kotarske oblasti prebivališta ili boravišta zaručnikah [1]) podjeliti ne samo oprost od druge i treće napovjedi, dotično skratiti vrieme, za kojega ima ostati pribijen oglas o napovjedi, što ga je obavila državna oblast [2]), već i u silnih slučajevih oprostiti sa svim od napovjedi.

2. U Hrvatskoj za oprost od napovjedih protestantah i izraelićanah stoje i glede nadležnosti još sveudilj u krieposti ustanove §§-ah 85.—87. gradj. zak., ter će u smislu istih i prema sadašnjoj organizaciji naše zemlje u Zagrebu biti kompetentna za podjeljenje oprosta od druge i treće napovjedi zemaljska vlada (odjel za nutarnje poslove), u drugih mjestih kr. podžupanije, dotično gradska poglavarstva, koja u naših kraljevinah obavljaju u prenešenom djelokrugu po-

[1]) Ako stranke neprebivaju ili neborave u obsegu jedne te iste političke kotarske oblasti, valja da svaka od njih uztraži oprost od vlastite kompetentne oblasti. Čitaj ovaj „Tumač“ knjiga I. na str. 384.

[2]) Čitaj ovaj „Tumač“ I. knjiga na str. 351.

Digitized by Google

slove političke u prvoj molbi. To isto valja i o posvemašnjem oprostu napovjedih.

3. Oprost od prve i druge napovjedi može se u pravilu na pismenu molbu podjeliti „iz važnih uzrokah“. Zakon prepušta nadležnoj oblasti, da prosudi, da li su razlozi, navedeni po strankah podobni opravdati zamoljenu dispenzu. Držimo, da državna oblast može uvažiti razloge kat. kan. prava, koje ćemo niže navesti. Oprost valja podjeliti pismenom odlukom.

4. Posvemašnji oprost može se dozvoliti:

a) U slučajevih silne potrebe (na pr. neodgodiva putovanja, pogibelji smrti jednoga od zaručnikah, matrimonium in extremis i drugih kanoničkih razlogah, koje ćemo niže navesti itd.); b) ako se radi o ženitbi osobah, o kojih se obćenito drži, da su vjenčane (§. 87.)

U drugom slučaju oprost može se moliti kod zemaljske oblasti (u Hrvatskoj kod zemaljske vlade) kroz dušobrižnika zamučanjem imenah stranakah. Dušobrižnik nemora baš biti vlastiti dušobrižnik stranakah, već drugi koj na pr. izpovjednik. U zemljah zastupanih u carevinskom vieću može se u tom slučaju zamučanjem imenah tražiti oprost u predstojnika političke kotarske oblasti, ako bi se dušobrižnik kratio to učiniti, ili neposredno kod namjestnika. [3])

U obih slučajevih imadu stranke potvrditi zakletvom, da im nije poznata zaprjeka, koja stoji na putu njihovoj ženitbi.

U slučaju a) zakletva polaže se pred oblasti, koja je podjelila oprost, u slučaju b) pred dušobrižnikom. [4])

Propust prisege nečini ženitbu nevaljanom, nu duhovni pastiri i vlasti, koje obave vjenčanje pored nestašice te potrebštine oprosta, imadu se strogo kazniti. [5])

---

[3]) Arg. zakon od 25. svibnja 1868. (d. z. l. br. 47.) Čitaj na strani 349., 351. ovoga „Tumača“ I. knjigu.

[4]) Winiwarter str. 245., 246. i tamo navedeni dvorski dekreti.

[5]) Dvorski dekret od 23. rujna 1817. br. 1327. sbirka pol. zak. (br. 21. dodatka k obćemu gradj. zak.)

Digitized by Google

5. Oprost od napovjedih ženitbah vojničkih osobah podjeljuju zapovjednici pukovnijah podpukovnikom, nižim častnikom i momčadi, a glavno pokrajinsko vojno zapovjedničtvo generalom, komandantom pukovnijah i korah, onim vojničkim osobam, koje nespadaju na pukovniju ili kor, štopskim oficirom i umirovljenim glavnikom, udovam i sirotam tih osobah.[6]) Ostale gore razložene ustanove valjaju i za napovjedi vojničkih osobah. Propise postojeće u pogledu oprosta od napovjedih za katoličke hrvatske pripadnike, spadajuće k vojničtvu, razložit ćemo niže pod II

6. Oprost od napovjedih, koj bi se izhodio nepravilno ili na temelju krivo izloženih razlogah učinio bi ženitbu nevaljanom.[7])

II. 1. Imali smo jur priliku razložiti, da katoličko kanoničko pravo nezna za raztrgajuću ženitbenu zaprjeku pomanjkanja napovjedi, već da samo zabranjuje ženitbe, sklopljene bez napovjedi.[8]) Ustanove kat. kan. prava u pogledu oprosta od napovjedi, sadržane su u §§-ih 82., 83., 84., 85. naputka[9]), iz kojih nije težko

[6]) Dvorski dekret od 19. svibnja 1808. sbirka pol. zak. knj. V. 30. str. 213.

[7]) Stubenrauch: I. k §§. 85.—87.

[8]) Čitaj ovaj „Tumač“ na str. 354. i 355.

[9]) §. 82. Oprost napovjedi. Oprost od sve tri napovjedi ima se dati samo u slučajevih osobito silnih, a oprost od napovjedi druge i treće samo iz razlogah znamenitih i dovoljno dokazanih. §. 83. Budući da se dogoditi može, da bi radi prieteće smrtne pogibelji nemoguće bilo svako dulje odgadjanje, za to će biskupi u svakom kotaru po mjestnih okolnostih opunomoćiti jednoga ili više duhovnikah, koji će u njihovo ime u slučajevih takovih podjeljivati oprost od sve tri napovjedi. §. 84. Ako dvie osobe, koje krivo o sebi tvrde, da su vjenčane, i o kojih se ondje, gdje prebivaju, obćenito misli, da su muž i žena, žele medju sobom sklopiti ženitbu, neka im bez vrlo važna uzroka oprost od sve tri napovjedi nebude uzkraćen. Nego ima se točno izviditi, da li je sasvim istinito tvrdjenje njihovo, da ih sviet obćenito smatra kao muža i ženu. §. 85. Vjerenici, kojim napovjedi sasvim oproštene budu, držani su svagda pred duhovnim pastirom, koj ima vlast vjenčati ih, potvrditi zakletvom, da im nije poznata nikakova zaprjeka, koja bi smetala ženitbi njihovoj.

Digitized by Google

razabrati, da se u bitnosti slažu s razloženimi ustanovami gradjanskoga zakonika. Nadležan podjeliti oprost jest biskup zaručnikah, ili onaj župnik, kojega će biskup u pojedinih kotarih na to ovlastiti.

2. Kat. kan. pravo propisuje, da se oprost od napovjedih može podjeliti samo u slučajevih u istinu važnih, ili kad bi iz odgode sklopljenja braka nastala kakova pogibelj.[10]) Medju razloge, koji po kat. kan. pravu opravdavaju oprost, spadaju: a) ako postoji temeljita bojazan, da bi tko mogao nastojati, da zlobnimi spletkami osujeti ženitbu [11]); b) ako je zaručniku naglo odputovati; c) ako bi oglašenje moglo poniziti zaručnike pred javnim mnjenjem; d) ako nije daleko vrieme sveto; e) ako bi oglašenje ženitbe izazvalo neredah itd.[12])

Može se slučiti, da navedeni i drugi razlozi budu praćeni okolnostmi tako silnimi, da iste opravdavaju posvemašnji oprost od napovjedih, ter u takovih silnih slučajevih, od kojih smo njekoje naveli pod 1., može biskup dispenzirati od svih napovjedih tim, da zaručnici imadu pred župnikom položiti prisegu, da neznadu za nijednu zaprjeku, koja bi stajala na putu njihovu vjenčanju.

3. Gradjanski ženitbeni zakon za katolike ustanovio je ženitbenu zabranu izviruću iz nestašice napovjedi, ter tomu dosljedno u §§-ih 38., 39., 40.[13]) donesao

[10]) Conc. Trident. sess. 24. de reformat matrim. cap. 1.

[11]) Conc. Trident. ibidem: Si probabilis fuerit suspicio matrimonium malitiose impediri posse, si tot praecesserint denuntiationes.

[12]) Više tih razlogah i obširnije o njih kod Carozzia knjiga V. str. 129. i sljedeće.

[13]) §. 38. Vjerenikom, koji dokažu, da im je crkvena vlast odpustila, drugu i treću napovjed, može vlast okružna, a u mjestih, gdje vlasti okružne nèima, i ured kotarski odpustiti drugo i treće navještenje, u zakonu ovom propisano. §. 39. Iz vrlo važnih razlogah može načelstvo zemaljsko, u slučajevih osobito silnih i vlast okružna, a u slučaju potvrdjene pogibelji života, koja netrpi odgadjanja, može i ured kotarski ili zamjenjujuća ga vlast obćinska sasvime odpustiti napovjed, na koliko se ista po zakonu ovom iziskuje. Nego vjerenici dužni su pred župnikom, a ako je moguće i pred političkim kojim

Digitized by Google

propisah, po kojih se može izhoditi oprost od napovjedih. Navedeni su §§-i identični s §§-i 85.—87. gradj. zakona u istom predmetu, s tom razlikom, da gradjanski zakon znade samo za jedan oprost od napovjedi, to jest za oprost od napovjedi, propisane gradjanskim zakonom, dočim gradjanski ženitbeni zakon razlikuje civilne od crkvenih napovjedih, ter u §-u 38. naredjuje, da se oprost od prvih može izhoditi nakon izhodjena oprosta od drugih. Oblast nadležna podjeliti oprost jest u Hrvatskoj s obzirom na današnju njezinu organizaciju kr. podžupanija dotično gradsko poglavarstvo prebivališta ili boravišta dotičnikah. Prisega, koju zakon nalaže zaručnikom u slučaju oprosta od svih napovjedih, ima se položiti pred župnikom i po mogućnosti u prisuću zastupnika političke oblasti. Gradjanski ženitbeni zakon neima ustanove §-a 84. gradj. zakonika, po kojoj u tamo predvidjenom slučaju može župnik izhoditi oprost od napovjedih i zamučav imena zaručnikah. Pošto ni naputak neima takove ustanove, to se čini nam, da ona u Hrvatskoj za navještaj ženitbah katolikah neima krieposti, što je i opravdano, ako se uzme obzir na to, da za osobe izvjestno neoznačene oprost nemože imati pravnih posljedicah, i što pomanjkanje napovjedi neradja ni po kat. kanoničkom pravu nevaljanosti ženitbe.[14])

4. I hrvatski katolički pripadnici, spadajući k vojsci imadu u smislu previšnjega rješenja od 24. travnja

urednikom pod zakletvu potvrditi, da im nije poznata nikakova zaprjeka, koja bi smetala ženitbi njihovoj. §. 40. Oprost od sve tri napovjedi ima se uz pomenutu prisegu dati i onda, kada se dvie osobe imadu vjenčati, o kojih se obćenito glasa, da su jurve medju sobom vjenčane. Liebbald-Ljubović str. 48. veli, da se ustanove gradj. ženitbenoga zakona neobdržavaju u Hrvatskoj. Za senjsko-modrušku biskupiju znamo, da se obdržavaju, i morale bi se točno obdržavati i u drugih biskupijah, jer, kad se je već državno zakonarstvo odreklo na korist crkve prava normirati valjanost braka, crkva nebi smjela lišiti krieposti propise, koje je državni zakonodavac izdao, da zaštiti važne družtvene i državne interese.

[14]) Schulte: Erläuterungen str. 123.

Digitized by Google

1857. izhoditi predhodno oprost od crkvene oblasti, to jest od superiorah i od vojničkih kapelanah na to ovlašćenih, a za ženitbe in extremis od svakoga vojničkoga kapelana. Državne oblasti pako nadležne podjeliti oprost, jesu one vojničke vlasti, koje smo naveli pod I. 5.

III. 1. Razložili smo jurve, da po ženitbenom pravu iztočne crkve napovjed ima samo državni karakter. Propust iste neće dakle roditi nevaljanošću ženitbe, nu pošto i državni zakon propisuje napovjed, to za oprost od nje valjaju ustanove, sadržane u gradjanskom zakonu i razložene pod I. 2.—6.

§. 88.

Ako se tko oprosti od zaprjeke, koja je bila u vrieme sklopljene ženitbe, ima se tad, a da se neponovi napovjed, očitovati opet privoljenje pred župnikom i dva prijateljska svjedoka, i svetčano to činjenje upisat će se u knjigu vjenčanih. Kada se ovaj propis izpuni, ovakova ženitba smatra se, kao da je iz početka bila valjano sklopljena.

I. 1. Brak, sklopljen unatoč raztrgajućoj ženitbenoj zaprjeci, koja mu je stajala na putu, nije valjan, i neće postati valjanim ni onda, ako se protustojeća mu zaprjeka digne bud oprostom, bud na ini način, jer prestanak zaprjeke omogućuje jedino, da se brak valjano sklopi.

Naš paragraf normira slučaj, u kojem je zaprjeka dignuta oprostom, ter naredjuje, da se ženitba, sklopljena pored raztrgajuće zaprjeke smatra krieposti juristička fikcije valjanom od časa njezina sklopljenja nu samo onda, ako supruzi nakon izhodjena oprosta i opet očituju svoju privolu pred dušobrižnikom i dvojicom pouzdanih svjedokah.[1]) Ovu obnovu privole zovu kon-

[1]) Iz rieči „pouzdani, povjerljivi“ hrvatski prevod §-a 88. veli „prijateljski“ (Vertraute) zaključuje se, da zakon nezahtjeva baš, da se ženitba konvalidira javno, tim manje, što je očita namjera zakonodavca, štediti glas osobah nevaljano oženjenih, kad se radi o konvalidaciji njihova braka.

Digitized by Google

validicijom, revalidacijom, ukriepljenjem ženitbe, oznaka, koja je očito pogrješna, jer se nemože konvalidirati, ukriepiti, što nije nikada bilo kriepostno.[2])

2. Pokazali smo kod obrazložbe §§-ah 83. i 84., da ima zapriekah, koje su po naravi svojoj nerazrješive, to jest, od kojih se nemože izhoditi oprost. Amo spadaju one privatne zaprjeke, koje utemeljuje pomanjkanje privole (na pr. §. 48.), ili izviru iz privole, dane u okolnostih, radi kojih zakon nepriznaje njezine pravnovaljanosti (na pr. 49.. 57., 58. itd.) Pita se sada, ako se sudjelovanjem stranakah digne takova zaprjeka, na pr., ako se ludjak nakon sklopljena braka osviesti i sviestno pristane na ženitbu, ako stranka, doznav da je sklopila brak s osobom, s kojom ga nije namjeravala sklopiti, pristane uz ženitbu, sklopljenu iz bludnje itd. pita se rekosmo, da li je za valjanost toga braka nuždno, da se privola i opet očituje, kako propisuje §. 88.? Iz ustanove §-a 94, po kojoj se ženitba, sklopljena pored takove zaprjeke izjavlja nevaljanom samo na zahtjev valjano neprivolivše osobe, ili njezina zastupnika, prosto je zaključiti, da za valjanost takove ženitbe nije propisana obnova privole pred dušobrižnikom i svjedoci, već da je za to dostatna privola medju strankami makar dana i mučeć, to jest nastavkom braka.

3. Što smo u prediđućoj točki rekli ob učinku prestanka privatnih zapriekah sudjelovanjem stranakah, nevalja za prestanak zapriekah juris publici, koje se nemogu ukloniti sudjelovanjem stranakah, već jedino oprostom i obnovom privole po §-u 88. nakon istoga.[3])

[2]) Dolliner: II. str. 187. Schulte: Eherecht str. 337. i sl. L. 29. D. de R. I.: Puod initio vitiosum est, non potest tractu temporis comatescere. — Samo pozitivni zakon može ustanoviti iznimku od toga pravila za koj pravni odnošaj. Ovakovu iznimku čini §. 88. glede ženitbe. Čitaj Unger: II. str. 154. i sljedeće.

[3]) Za to neće na primjer biti konvalidirana privatnom obnovom privole ženitba, koju bi sklopio otmičar s otetom osobom nakon njezina povratka u slobodu, ili ženitba, koju je katolik sklopio za živa supruga nakon njegove smrti itd.

Digitized by Google

4. Privolu imadu stranke obnoviti pred vlastitim dušobrižnikom, koj ako su stranke promjenile svoje boravište, može biti drugi, nego li je onaj, pred kojim su nevaljanu privolu očitovali [4])

5. Ako je prva (nevaljana) ženitba bila sklopljena uz navještaj ili oprost od istoga, netreba navještaja ponoviti; nu ako navještaj nebje obavljen, valja prije obnove privole ženitbu navjestiti, kako je propisano, ili izhoditi oprost od napovjedi. Ovo izlazi iz riečih zakona, koji neće da se navještaj ponovi, dakle predpostavlja navještaj obavljen ili oprošten.

6. Obnovljeno očitovanje privole valja zabilježiti u maticah vjenčanih. Ako je obnovljeno očitovanje primio drugi dušobrižnik, ima o tom obavjestiti onoga, koj je supruge prvi put vjenčao, da zabilježbu obavi u istih maticah.

Propust te zabilježbe [5]), nebi rodio nevaljanošću ukriepljene ženitbe, jer naš paragraf nepropisuje vrieme, kada se ima zabilježba obaviti, tako da se to može učiniti i nakon obavljene privole.

7. Učinak konvalidacije sastoji u tom, da se ženitba smatra valjanom od časa privole dane prvi put, dakle da obnovljena privola djeluje natrag. [6])

8. Ustanove ovoga paragrafa imadu se dakako uporaviti i onda, ako se radi o konvalidaciji braka, sklopljena u zemljah, zastupanih u carevinskom vieću pred državnom oblasti.

[4]) Dolliner ibidem drži, da se u slučaju konvalidacije može očitovati privola pred kojim god dušobrižnikom, i to za to, da strar neprodre u javnost.

[5]) Komentatori iztaknjuju, da zakon ne govori o formalnom unosu konvalidacije u maticu, već o zabilježbi (anmerken), (hrvatski tekst, govoreći ob upisu, nereproducira te distinkcije), koja bi se imala obaviti kod unosa prvoga vjenčanja s formulom, koju Dolliner preporučuje ovako: „Hoc matrimonium fuit convalidatum coram me . . . Parocho loci et testibus die . . . mensis . . . anno . . . vigore instrumenti ddo. . . . asservato et registrato.

[6]) Dakle i djeca, rodjena prije obnove privole, smatrat će se zakonitimi; ženitbeni ugovori utanačeni prigodom sklopljena nevaljana braka bit će valjani usljed konvalidacije njegove itd.

Digitized by Google

II. 1. I kat. kanoničko pravo znade za tako zvanu konvalidaciju ženitbe, ter se dotične ustanove, medju kojimi ima i takovih, za koje nepostoji naročit zakon, već su se razvile crkvenom praksom, dadu svesti u sljedeće glavne točke [7]):

a) Ako ženitbena zaprjeka, pored koje bje ženitba sklopljena, izvire iz pomanjkanja ili nedostatka privole (impedimentum erroris, vis ac metus, deficentia conditonis appositae), i ako nije u javnost prodrla, mogu same stranke konvalidirati brak obnovom privole očitovane medju sobom, kao što valja.

b) Bude li se usuprot radilo o ženitbenoj zaprjeci javnoga prava, valja strankam, da ukriepe brak, izhoditi oprost od zaprjeke, ter obnoviti privolu i to in forma tridentina, to jest coram parocho et testibus, ako je zaprjeka prodrla u javnost, (dispensatio će u tom slučaju poteći od datarije, pro foro externo), a bez ikakove forme, dakle medju sobom, ako zaprjeka nije poznata nego prividnim suprugom (pro foro interno, u kojem slučaju podjeljuje oprost poenitentaria. [8])

[7]) Dolliner str. 187. i sljedeće. Schulte: Eherecht str. 337. i sljedeće.

[8]) Prema razloženim ustanovam glase sljedeći paragrafi naputka: §. 88. Ukriepljivanje ženitbe. Ako je vjenčanje, koje se je obavilo na način propisani, poradi postojeće koje zaprjeke bilo nevaljano, ima se ženitba, po zadobivenom oprostu, ukriepiti (konvalidirati). §. 89. Za sud unutarnji iliti za savjest. Ako oprost podjeljen bude samo za sud unutarnji, dovoljno će biti za ukriepljenje ženitbe, ako obje stranke (muž i žena) bez župnika i svjedokah ponove privoljenje svoje. §. 90. Za sud izvanjski. Ako podjeljen bude oprost takovi, koj valja za sud izvanjski, imat će se privoljenje onih osobah, koje su nevaljano vjenčane, ponoviti pred župnikom, u kojega župi prebivaju, i pred dvojicom svjedokah. Župnik imat će svakako u svoju knjigu vjenčanih upisati, da se je ženitba ukriepila; ako je pak nevaljani savez sklopljen bio u drugoj župi, imat će vrhu toga ubavjestiti o tom onoga župnika, u kojega se je kotaru isti sklopio, za da obavljeno ukriepljenje dodade brižljiyo na onom mjestu, gdje je nevaljana ženitba upisana. §. 91. U takovih slučajevih neima se ponavljati napovjed. Vjenčanje neka se obavi na samu i pred pouzdanimi svjedoci. Iznimki može mjesta biti onda, ako je zaprjeka obćenito poznata u onom mjestu, gdje se ženitba ukriepiti ima. §. 92. Po zaprjeki, u istinu ugasloj,

Digitized by Google

Po strogom kanoničkom pravu konvalidacija ženitbe nedjeluje natrag [9]); nu naputak u §. 94. izrično veli, da se nevaljano sklopljena ženitba nakon konvalidacije smatra u pogledu gradjanskih posljedakah (dakle zakonitosti djece itd.), kao da je prvi put bila valjano sklopljena. [10])

2. Strogo kanoničko pravo znade za osobitu konvalidaciju ženitbe, koju zove dispensatio in radice matrimonii, kojom se valjanost braka protegne na vrieme nevaljana sklopljenja ženitbe. [11]) Ovaj oprost može podjeliti samo sveta stolica, i pokazuje se umjestnim, kad se je bojati, da će jedan ženitbeni drug upotriebiti odkrivenu zaprjeku, da, uzkrativ obnovu privole, odstupi od ženitbe. [12])

Ako zaprjeka po promjeni, u istinu nastavšoj, ugasne iliti prestane bez oprosta, imat će se naložiti ženitbenim drugovom, da još jedanput izjave privoljenje svoje pred župnikom i pred dvojicom svjedokah, osim ako je možda sasvime tajno, da je postajala zaprjeka onda, kada se je sklopila ženitba, i ako se nije bojati, da će se stvar ta dokazati, u takovom bo slučaju ima im se dopustiti, da privoljenje ponove medju sobom. §. 93. U zaprjeki hinjena privoljenja, kao i sile i pometnje. Ženitba, koja je nevaljana radi hinjena privoljenja, ima se smatrati kao ukriepljena, ako onaj, koj je hinio, u istinu privoli. To isto biva i pri ženitbi, kojoj je smetala pometnja, sila i strah, čim stranka ona, koja je bila žrtva pometnje ili nepravedne sile, spoznavši pometnju ili zadobivši opet podpunu svoju slobodu, riečju ili činom privoli. Nego, da bi se uklonila svaka sumnja o datom privoljenju, bit će i u ovih slučajevih probitačno, da ženitbeni drugovi ponove privoljenje svoje pred župnikom i dvojicom svjedokah, valja dakle nastojati, da se to učini, osim ako bi se s razlogom bojati bilo, da će biti smutnje medju ljudi ili pogibelji za ženitbu.

[9]) Schulte: Ibidem.

[10]) §. 94. naputka. Posljedice ukriepljenja. Po obavljenom ukriepljenju ima se ženitba u obziru gradjanskih posljedicah smatrati, kao da je odmah s početka valjano sklopljena bila. To isto valja i o posljedicah crkvenih, ako je u vrieme, kada se je ženitba sklopila, makar i jedna samo stranka bila u neznanstvu čina ili prava. Inače pako valja moliti za oprost.

[11]) Schulte: Eherecht str. 388. i sljedeće.

[12]) Prema tomu glasi naputak u §-u 139.: Kako se ima postupati, kada se uzbudi, koja od zapriekah, pomenutih u §-u 80. Kada uzbudjena bude koja od zapriekah, pomenutih u §-u 80. ima se sud

Digitized by Google

3. Gradjanski ženitbeni zakon iz često navedena razloga, da je državni zakonodavac prepustio crkvi, da ustanovi pravila, po kojih ima se prosuditi valjanost braka, nemože sadržavati ustanovah o konvalidaciji istoga, već je u §-u 36. izrekao, da crkvene oblasti imadu presuditi, da li je potrebita konvalidacija braka, i da se ženitba po crkvenih zakonih ukriepljena ima smatrati, kao da je prvi put valjano sklopljena.

III. 1. Iztočna crkva znade samo za konvalidaciju ženitbe, sklopljene nevaljano radi nedostatka privole, (sila, strah, bludnja), ter priznaje valjanost takove ženitbe [13]), ako supruzi ponove slobodno i svjestno očitovanje privole, nevežuć ga na nikakovu formu. [14])

§. 89.

Kriepost tvrde ženitbe.

Prava i obveze muža i žene.

Prava i obveze muža i žene izhode iz svrhe njihova sjedinjenja, iz zakona i iz ugovorah učinjenih. Ovdje se označuju samo prava osobah od muža i žene; a prava na stvari, izhodeća od ugovorah ženitbenih bit će ustanovljena u drugomu dielu.

1. Prema sustavu usvojenu u našem zakoniku sljedeće ustanove nazočnoga poglavja slove o pravih i dužnostih, koje za supruge izviru iz bračnoga odnošaja (jus personarum), dočim su ustanove ob uplivu braka na imovinu suprugah (imovinsko-bračno pravo) prenešene u pravo obligacijah (poglavje 28.), dielom

ženitbeni, koliko moguće, klonuti iztrage uredne. U svih gotovo slučajevih moći će se posredovanjem župnoga duhovničtva saznati prava istina u obziru čina. Ako župnimi knjigami ili vjerodostojnimi prokazi dokazano bude, da postoji zaprjeka, imat će biskup podjeliti potriebni oprost, i pobrinuti se, da se ženitba ukriepi bez svake huke i buke. Ako bi silna pogibelj prietila, da će ženitbeni drugovi ili jedan od njih odkrivenu zaprjeku na zlo upotriebiti, da se po njoj razkine savez ženitbeni: trebalo bi tad zamoliti svetu stolicu, da se ženitba izcieli u samomu korjenu.

[13]) Kako smo pokazali iztočna crkva nepripušta oprosta od zapriekah.

[14]) Zhishman str. 708. i sljedeće.

Digitized by Google

i raztrešene u zakoniku, što se iz nutarnjih razlogah neda opravdati. [1])

§. 90.

Zajedničke.

Prije svega obadvie strane imadu jednaku obvezu na dužnost ženitbenu, na vjernost, i na pristojno zamjenito postupanje.

1. Bračni odnošaj medju supruzi radja posljedicami, o kojih se nemože kazati, da svekolike spadaju u obseg pravah, s kojimi je, kako jur pokazasmo, spojen pojam prisilne ovršivosti odgovarajućih im dužnostih. Toga radi nemože se od zakonika zahtjevati, da normira one učinke braka, koje su etičke naravi. Izpunjavanje tako zvane ženitbene dužnosti, vjernost, koju si supruzi imadu zamjenito neoskvrnutu čuvati, pristojnost, kojom se imadu susretati etične su dužnosti, koje se eksekvirati nedadu, ter zato neima mjesta njihovu normiranju u zakonu. Ako ih naš §. ipak spominje, to biva u savezu s njegovim sistemom, koj pozna tako zvana čista osobna prava, prihvatom kojih se dolazi do toga, da se krste pravi njeke osobne povlasti, koje su naravi moralne, a ne pravne. [1])

2. Pošto je brak uredba, koja duboko zasjeca u družtveni život, neima dvojbe, da je zakonodavac pozvan nastojati, da indirektno zaštiti vršenje onih moralnih dužnostih, bez izpunjavanja kojih brak nebi mogao rješiti zadaće, koja mu je u svietskom redu dosudjena. Ovo čini naš zakonodavac raznimi ustanovami kaznenoga zakona, na pr. §§-i 502. 503. 510. 525. istoga, kojimi podvrgava kazni povrjede bračne

[1]) Čitaj ovaj „Tumač“ I. knjigu na str. 130.—135., 227., Unger: I. str. 225. opazka 40., 226.

[1]) Unger: I. str. 225. Stariji komentatori, dapače još Stubenrauch: I. str. 295. bave se obširnim razlaganjem ovoga paragrafa, ter su se prepirali i o tom, da li je dopuštena tužba na izpunjenje ženitbene dužnosti. Stubenrauch, koj u tom sljedi Dollinera, drži proti Nippelu, knjiga I. str. 401., da je ovakova tužba dopuštena, i da bi se osudjeni suprug mogao globom prisiliti na izpunjenje te dužnosti (!).

Digitized by Google

vjere, §-om 419. istoga zakona, koj se sloveć o zlostavah medju supruzi odnosi na pristojno medjusobno njihovo susretanje. Amo spada i ustanova §-a 1339. gradj. zak.

§. 91.

Posebne muža.

Muž je glava porodice. Kao takovi on ima osobito pravo upravljati kućanstvom; ali je dužan davati ženi pristojno uzdržanje po svojoj imovini, i nju u svih prigodah zastupati.

1. Ustanova ovoga paragrafa, da je muž „glava porodice“, nespada po našem mnjenju u obseg pravnih ustanovah u pravom smislu rieči, jer ako i ova ustanova daje pravo mužu ravnati domaće gospodarstvo (kućanstvo), ustanoviti boravište obitelji, način življenja, troškove skopčane s uzdržavanjem obitelji, to se ipak s obzirom na narav braka, u kojem žena nije robkinja svoga supruga, u kojem muž nevrši nad ženom despotičke vlasti, dapače nad ženom punoljetnom ni one korekcijonalne vlasti, o kojoj slove §§-i 275. i 525. kaznenoga zakona [1]), nedadu absolutno odsjeći granice muževne vlasti, kojoj bi se u konkretnih slučajevih mogla, dapače morala uzkratiti zaštita državne vlasti. Ustanova ova izvire naime iz predpostave, da je muž, jer u pravilu nadaren višjom inteligencijom, većom snagom, kriepčijim značajem, nego li žena, naravna glava porodice; nu svakdašnje nas izkustvo uči, da se ova predpostava često neobistinjuje, i da bi zakonarstvo, koje bi bezuvjetno štitilo tu vlast muža, koje bi i prisilnimi sredstvi njezino vršenje omogućilo, moglo doći u sukob s obće priznanimi moralnimi načeli, koja izviru iz uredbe braka, moglo pretvoriti brak, koj ima biti temelj razvoju družtvenoga života, u uredbu, koja bi taj razvoj onemogućila. I tuj se pokazuje najočitije dvostruka narav braka, koj se nesmije motriti izključivo s pravnoga gledišta, već i s gledišta etičnoga, koje se otima pravnomu uredjenju.

[1]) Navedeni paragrafi kaznenoga zakona parificiraju ženu mužu. O vlasti muža nad maloljetnom ženom vidi §§. 175., 260. gradj. zak.

Digitized by Google

U oči toga nećemo se povesti za komentatori gradjanskoga zakonika, koji iz navedene ustanove izvode konsekvencije, kojih, jer ignoriraju dvostruku narav uredbe braka, jer ju motre sa jednostranoga stanovišta, prihvatiti nemožemo.[2])

2. Usuprot čisto pravne je naravi druga ustanova nazočnoga paragrafa, koja mužu nalaže dužnost pružati ženi uzdržavanje pristojno i odgovarajuće njegovoj imovini.

Pod izrazom „uzdržavanje" razumjeva se pako hrana, odjelo, stan, nuždno pokućtvo i troškovi bolesti.[3]) Pošto zakon nerazlikuje, ovu dužnost ima suprug i u slučaju, ako mu žena nije doniela miraza, ili ako mu obećani miraz nebje izplaćen.

3. Uzdržavanje mora biti pristojno, u izvornom njemačkom tekstu „anständig", to jest, odgovarati stališu muža, jer žena uživa prava muževa stališa. (§. 93.) Ono ima nadalje odgovarati imovini muža, dosljedno može se promjeniti, poboljšati ili ograničiti, prema promjenjenim imovinskim okolnostim supruga. O pravu žene na uzdržavanje u slučaju stečaja nad imovinom supruga slovi §. 1260. gradj. zak. i stečajni red[4]), a ob uzdržavanju, koje pristoji udovici, slovi §. 1243. gradj. zakonika.[5]) Neima dvojbe, da supruzi mogu i

[2]) Ustanove §. 91., kojim se bavimo, temelje se na riečih svetoga pisma, u kojem se veli, da je Bog rekao Evi: „Sub viri potestate eris et ipse dominabitur tui (Gen. cap. 3. vero 16.) Vir caput est mulieris sicut Christus caput est ecclesiae (sv. Pavao ed Ephes. cap. 5.) Sa stanovišta označena u tekstu nije nam ovdje rješavati pitanja, da li bi muž mogao pravnovaljano ugovorom prenesti na ženu upravu kućanstva, što sljedeć Dollinera nieči Stubenrauch na strani 300. itd.

[3]) §. 672. gradj. zak. Zeiller i Nippel k §-u 91. L. 6. D. de alim. et civ. Legatis alimentis, cibaria, et vestitus, et habitatio debebitur, quia sine his ali corpus non potest.

[4]) Hrvatski stečajni red §. 9., 63. i novi austrijski §. 12.

[5]) Pravo supruge na alimentaciju po §-u 796. gradj. zakonika valja razlikovati od prava alimentacije po nazočnom paragrafu, jer prvi ima se smatrati kao surogat nuždnoga diela, dočim drugi pred-

Digitized by Google

ugovorom ustanoviti način uzdržavanja[6]) a neima li medju njimi ugovora, odmjeruje ga sudac, ter će pri tom uzeti obzir, kako rekosmo, na stališ i imovinu supruga, na cjenu živeža, na običaje, zdravlje žene itd.

4. Naš paragraf izriče bezuvjetno, to jest, bez obzira, da li je žena kriva ili ne, dužnost supruga, dati joj alimentaciju u predpostavi, da bračno zajedinstvo još sveudilj pravno postoji, dakle dotle, dok nije sudbeno izrečena nevaljanost braka, njegov razpust ili razstava od stola i postelje.[7]) Prema tomu žena ostavljena od supruga ima pravo tražiti odmah alimentaciju, bez obzira na to, da li je ona skrivila, da ju je ostavio ili ne; isto pravo pristoji supruzi, koja ostavi supruga, bez obzira na to,

postavlja, da bračna zajednica još sveudilj postoji. Vidi rješitbu austr. vrhovnoga sudišta od 11. siečnja 1870. br. 14859, u Unger-Glaser-Walterovoj sbirci br. 3653.

[6]) Pachmann str. 343.

[7]) Njemački komentatori nebave se s ovom po našem mnjenju juristički najvažnijom ustanovom §-a 91. Tako na pr. Stubenrauch nespominje toga pitanja. Talijanski komentatori na pr. Carozzi: V. str. 157. i sljedeće, Mattei str. 327. i sljedeće navode iznimakah od pravila navedena u tekstu, ter kolebaju medju mnjenjem, koje bezuvjetno nalaže suprugu uzdržavanje žene, dok nije pravomoćno izrečena razstava od stola i postelje, i mnjenjem, koje i za trajanja bračne zajednice razlikuje, da li je u supruge krivnja ili ne. I pravosudje koleba. Imamo rješitbah austrijskoga vrhovnoga sudišta, koje prihvaćaju mnjenje, zastupano u tekstu, ima ih opet, koje prihvaćaju iztaknuto razlikovanje. Medju prve spadaju: Rješitba od 4. prosinca 1877. br. 9202. (Gerichtszeitung br. 47.) kod Riehla I. str. 33., od 8. ožujka 1876. br. 2788., od 3. travnja 1872. br. 3122. Unger-Glaser-Walterove sbirke; medju druge spadaju rješitba od 24. ožujka 1868. br. 2750., od 6. travnja 1863. br. 3249. u Unger-Glaser-Walterovoj sbirci i druge. — Mnjenje, koje mi zastupamo, odgovara temeljnomu pravnomu načelu, po kojem se nitko nemože lišiti prava, priznana mu zakonom, ako se nedokaže, da je nastao slučaj, u kojem ga zakon lišava toga prava. U pitanju alimentacije, kojim se bavimo, može samo osuda, kojom bude izrečena nevaljanost braka, njegov razpust ili razstava od stola i postelje, lišiti ženu prava alimentacije. Dok ta osuda nije pravomoćna, muž je bezuvjetno dužan alimentirati ženu, makar i bila faktično razvrgnuta bračna zajednica, makar on tvrdio, da je to razvrgnuće uzsljedilo ženinom krivnjom.

Digitized by Google

da li je u stanju taj korak opravdati ili ne. U govoru stojeća dužnost muža postoji i za trajanja pravde radi nevaljanosti, razpusta razstave od stola i postelje, ter ju sudac ima nametnuti suprugu i onda, ako za viseće parnice radi razstave odredi supruzi posebno boravište. (§. 107.[8])

Kako se ima s alimentacijom supruge u slučaju pravomoćno izrečene razstave od stola i postelje, razložit ćemo kod §§-ah 107.—109.

Konačno naš §. nalaže mužu dužnost, da svoju ženu u svih prigodah zastupa.

Izvorni njemački tekst glasi „in allen Vorfällen zu vertreten". Izraz „vertreten" obuzima doduše i zastupanje žene u imovinskih njezinih pravih i dužnostih, nu o tom zastupanju slove §§. 1034 i 1238. gradj. zak., na obrazložbu kojih upućujemo čitatelja, dočim je kod ovoga §-a zakonodavac mislio više na onu zaštitu, na onu obranu, koju muž ima pružati ženi svakom prigodom, dužnost koja je više etične nego li pravne naravi, kojom se dakle nećemo ovdje obširnije baviti.[9])

§. 92.

Ž e n e.

Žena uzima prezime muža svojeg, i uživa prava njegovog staleža. Ona je držana ići za mužem u prebivalište njegovo, pomagat ga po mogućnosti u kućnih poslovih i u tečenju, i u koliko ište domaći red izvršivati dane po njemu naredbe, i skrbit se, da ih i drugi izvršuju.

1. Žena uzima prezime muža svoga, ter uživa sva prava, koja su skopčana s njegovim stališem n. pr. plemstvo, na koliko nisu čisto osobna, na pr. prava izviruća iz reda, podjeljena suprugu itd. [1]) Ova će

[8]) Ovako je sudilo i vrhovno austr. sudište rješitbom od 8. ožujka 1876. br. 2789. (Gerichtszeitung br. 88.) izričuć, da upitno pravo supruge jest konsekvencija sudačke odredbe, kojom je provizorno dokinuta bračna zajednica.

[9]) Defendi enim uxores a viris, non vires ab uxoribus aequum est. Inst. lib. 4. lit. 4. §. 2. in fin. L. 1. §. 9. lit. 2. D. de injuriis. Vidi još Winiwarter i Basevi k §-u 91.

[1]) Mulieres honore maritum erigimus, genere nobilitamus itd. (L. 13. Cod. De dignitat. L. 9. Cod. de incol.)

Digitized by Google

prava uživati i po smrti muža, dok nepodje za drugoga. [2])

2. Pošto je muž glava obitelji, dužna ga je žena sljediti na prebivalište njegovo, [3]) ako mu isto nije odredjeno kaznom [4]), ili ako si ga muž nije odabrao nepovladjenim izseljenim, ili ako žena nebi mogla te svoje dužnosti izpuniti, a da neizloži pogibelji svoje zdravlje. [5])

3. Ženina je dužnost i uzdržavati muža, ako on nebi bio u stanju pribaviti si sredstva vlastitoga uzdržavanja. Ova njezina dužnost izvire iz ustanove §. 44. gradj. zak. koj obvezuje supruge na zamjenitu podporu. [6])

4. Ostale dužnosti, koje nazočni §. nalaže ženi, nisu u pravnom obziru važne, jer su težke ili nikakove ovršivosti i jer supruzi mogu urediti ugovorom, kako će u zajedinstvu živjeti, predpostaviv, da takovimi ugovori nepovriede narav ženitbenoga ugovora moralni ili javni poredak. [7])

§. 93.

Ukinuće zajednice ženitbene.

Muž i žena, ma bili o tom oboje složni, nemogu nikako ukinuti samovlastno saveza ženitbenog, i to tvrdili oni, da ženitba nevalja, ili tražili razpust ženitbeni, ili samo razstavu od trpeza (stola) i postelje.

---

[2]) Sin autem minoris ordinis virum postea sortitae fuerint, priori dignitate privatae, posterioris mariti sequuntur conditionem. (L. 13. Cod. de dignitat,)

[3]) Žena razstavljena od supruga može si odabrati drugo prebivalište.

[4]) Dakle žena nije dužna sljediti izgonjena muža, nemože ga sljediti u kaznionu, gdje trpi dosudjenu mu kazan. Winiwarter, Nippel, Mattei k §-u 92. Carozzi: V. str. 109. i sljedeće.

[5]) Ovako i po kanoničkom pravu. Mandamus quatenus, ut uxores viros et viri uxores qui leprae morbum incurrunt, sequuntur, et eis conjugali adfectione ministrent, solicitis exhortationibus inducere non posponas. Si vero eos hoc induci non potuerunt, eis arctius injungas, ut uterque altero vivente continentiam servet. (Cap. 1. extra de conjugis leprosorum).

[6]) Arg. §§. 796. i 1264. gradj. zak.

[7]) Na pr. ugovorom može se ustanoviti prebivalište suprugah, nu ako odpadnu razlozi, s kojih je ugovoreno stanovito boravište, muž kao glava obitelji vlastan je promjeniti ga, i supruga dužna sljediti ga. Carozzi: V. str. 183. i sljedeće.

Digitized by Google

Supruzi nisu vlastni razvrgnuti bračnu zajednicu medjusobnom privolom [1]), bilo za to što ju drže nevaljanom, jer je brak bio sklopljen pored raztrgajuće zaprjeke, koja mu je stajala na putu, bilo za to, što se drže ovlaštenimi razrješiti, razpusti i brak, ili razstaviti se. U svih slučajevih samo nadležna oblast može izreći ništetnost, dotično razpust braka ili razstavu. [2])

Ništetnost braka ili razpust njegov, koj bi supruzi medjusobnom privolom izrekli, nebi rodio pravnim učinkom, to jest nebi dotični brak lišio valjanosti. Supruzi pako, koji su se sporazumno razstavili mimo intervencije nadležne oblasti, mogli bi se ne ureda radi, već na zahtjev jednoga od njih prisiliti, da uzpostave bračnu zajednicu. [3])

Ova načela valjaju i za ženitbeno pravo katoličke [4]) i iztočne crkve. [5])

---

[1]) Po rimskom pravu mogao je brak prestati i sporazumkom stranakah, dapače i voljom samo jednoga od suprugah, ako je time vršio pravo svoje, na pr. radi preljuba žene. L. 9. Cod. de repudiis nov. 22. cap. 4. nov. 117. cap. 13. L. 2. 7. 9. D. divort. et rep.

[2]) Ništetnost braka izrečena je onda, ako nadležna oblast zakonitim načinom očituje, da je brak nevaljan, jer je njegovu sklopljenju stala na puta raztrgajuća zaprjeka (§§. 94.—102.) Razpustom, razrješenjem braka zovemo onaj uredovni akt, kojim se bračna zajednica razvrgava tako, da oba supruga mogu sklopiti drugi brak (§§. 111.—117. i 133.—136.) Razstava jest konačno onaj akt, usljed kojega prestane zajednica bračnoga života, nu bez povrjede ženitbenoga veza, koj ostaje u krieposti (§§. 103.—109. i 132.)

[3]) Dolliner: Ueber Ehestreitigkeiten und die Aufhebung der ehelichen Gemeinschaft überhaupt, u. Zeitschrift für österr. Gelehrsamkeit 1827 II. str. 1.

[4]) Cap. 1. causs. 33. q. 2. Cap. Porro 3 extra: de Divortiis. Prema tomu glasi i često spomenuti naputak: §. 111. III. Proglašenje, da ženitba nije valjana. Crkva, kao čuvarica vjere i čistih običajah, bdije nad svetosti ženitbe i nad nerazrješivosti veza njezinoga. Ako koj katolik živi u savezu takovom, koj, budući mu smeta zaprjeka valjanosti, krivo si prisvaja ime ženitbe, ima se isti ili podignuti na čast prave ženitbe, ili pako, ako to nije moguće, kao nevaljan proglasiti, ili razvrgnuti. Nasuprot ima se kriepko braniti i uzdržavati nevazrješivi vez ženitbe proti svakomu pokušaju, koj bi se činio, da se pod izlikom nevaljanosti postigne razvrgnuće ženitbe.

Digitized by Google

§. 94.

I. Prividno, očitovanjem prvobitne nevaljanosti.

Način uvoda.

Nevaljanost ženitbe, kojoj smeta kakova od zapriekah navedenih u §§. 56., 62., 63., 64., 65., 66., 67., 68., 75 i 119. ima se iztraživati službeno. U svih ostalih slučajevih treba čekati, da to zaištu oni, koji su po ženitbi sklopljenoj sa zapriekom uvredjeni u svojih pravih.

§. 95.

Drug zakoniti, koj je znao za bludnju dogodivšu se u osobi, ili za strah zadat drugoj strani; kao i onaj zakoniti drug, koj je znao, da nemože iz uzrokah naznačenih u §§. 49., 50., 51., 52. i 54. sam po sebi sklopiti tvrde ženitbe, pa je zatajio ovu okolnost, ili je lažno rekao, da ima potrebno privoljenje, nemože radi svoga vlastitoga nezakonitog diela ustati proti valjanosti ženitbe.

§. 96.

U obće samo nevina strana ima pravo iskati, da se pogodba ženitbena proglasi da nevalja; ali gubi ovo pravo, ako obaznavši zaprieku, sliedila je živiti u ženitbi. Otac, tutor ili skrbnik mogu se oprieti ženitbi sklopljenoj samovlastno po maloljetniku ili podložnomu tutorstvu ili skrbničtvu, ali samo dok traje otčeva vlast, tutorstvo ili skrbničtvo.

I. 1. Ženitba sklopljena pored zaprjeke, raztrgajuće, koja joj je bila na putu, je ništetna (negotium nullum), nepostoji juristički (de jure), već samo prividno (de facto). Ovakovu ženitbu neće dakle uništiti tek izreka sudca, pa ni zahtjev stranke, da se izreče njezina nevaljanost, nemože se krstiti ništovnom tužbom ili žalbom (quaerela nullitatis), jer se po zakonih logike nemože ni pobijati ni dokinuti čega neima, što nepostoji u pravnom smislu rieči. Prema tomu bit će osuda

§. 205. V. Razstava od stola i postelje. Bez življenja u zajednici ženitbenoj nemogu se izpunjivati dužnosti, ženitbom ugovorene; istu dakle zajednicu slobodno je dokinuti samo u slučajevih, po zakonu crkvenom ustanovljenih, i odnosno na način, zakonom crkvenim propisani. S ovimi načeli slaže se i gradjanski ženitbeni zakon u §. 41.: Muž i žena, ma bili o tom oboje složni, nemogu samovlastno ukinuti saveza ženitbenoga, i to tvrdili oni, da ženitba nije valjana, ili namjeravali samo razstavu od stola i postelje.

[a]) Zhishman str. 699. i sljedeće, 729. i sljedeće,

Digitized by Google

suda, da je ženitba nevaljana, naravi deklaratorne, neće izreći, da se razvrgava ženitba, koja pravno postoji, već izjaviti, da je ona postojala samo prividno, da je nikada nije bilo. Ovakovo shvaćanje stoji u suglasju s marginalnom opazkom §-a 94. (prividno, očitovanjem prvobitne nevaljanosti), i pokazuje, da je starija teorija griešila učeć, da se ništetan pravni posao ima pobijati ništovnicam, i razvrgnuti osudom.[1])

2. §. 94. nabraja one slučajeve, u kojih valja ureda radi, to jest bez predhodne molbe koje stranke iztraživati, da li je stanoviti brak ništetan (absolutna ništetnost), ter dodaje, da u svih ostalih u istom §-u nenavedenih slučajevih nadležna oblast imade povesti potrebite izvide samo usljed molbe povrjedjene stranke (relativna ništetnost), predpostaviv kako veli §. 96., da je ona nedužna, i da nije nastavila brak, iza kako je doznala za zaprjeku, koja mu je bila na putu.

3. Pita se sada, koje su one zaprjeke, radi kojih ima nadležna oblast ureda radi izviditi, da li je ništetan brak pored njih sklopljen. Oblast postupa ureda radi u slučajevih, u kojih je brak sklopljen unatoč zaprjeci ustanovljenoj u javnom interesu (juris publici), ter medju takove zaprjeke §. 94. broji zaprjeku otmice (§. 56.), dvobračja (§. 62.), viših redovah i svetčana zavjeta (§. 63.), razlike vjeroizpovjesti (§. 64.), srodstva (§. 65.), svačtva (§. 66.), preljuba (§. 67.), pomanjkanja svetčana očitovanja privole (§. 75.), sudjelovanja pri razvrgnuću bračne zajednice (§. 119.), napokon u čislo tih zapriekah spada i ona, koja se obično zove katolizma, o kojoj ćemo govoriti kod §-a 111. Ako je koja

[1]) Čitaj Unger II. str. 141. i sljedeće. Iztaknuta starija teorija dielila je ništetnost u absolutnu i relativnu, ter je pod prvom razumjevala ništetnost, koja nastupljuje bezuvjetno, a pod drugom onu, koja nastupljuje tek voljom stanovite osobe, do koje stoji, da li će se nevaljanost posla ipso jure nevaljana izjaviti ili ne. Ova starija nauka uplivala je i na kodifikaciju našega zakonika, kako ćemo na dotičnih mjestih pokazati. Ovdje valja nam iztaknuti jedino, da slučaj relativne ništetnosti postoji, ako je ženitbi stajala na putu zaprjeka juris privati.

Digitized by Google

od navedenih zapriekah prestala, ter se je usljed prestanka njezina ženitba konvalidirala, neima mjesta postupku. [2]) Neima mu mjesta ni onda, ako je ženitbena sveza razvrgnuta smrću jednoga od suprugah, nu i nakon smrti jednoga od suprugah povesti će nadležna oblast postupak radi ništetnosti u onih slučajevih, u kojih budu to interesirane stranke ili upravne oblasti zahtjevale, da potjeraju privatna svoja prava, ili da odbiju tražbine prama eraru na pr. molbu preživivše supruge za mirovinu. [3])

4. Ništetnost braka, sklopljena pored protustojeće mu zaprjeke, ustanovljene u privatnom interesu, neima se iztraživati ureda radi, već na zahtjev stranke. Medju takove zaprjeke spadaju one izviruće iz posvemašnja pomanjkanja privole (§. 48. 57), i iz privole pravnovaljano neočitovane (§§. 49. 58. 60. 61. [4])

5. Da se izreče ništetnost braka radi protustojeće mu privatne zaprjeke može zahtjevati samo povrjedjena stranka, imenice ženitbeni drug, ako je bez svoje krivnje sklopio nevaljanu ženitbu, otac, tutor ili kurator maloljetnika dotično skrbljenika i predpostavljena vojnička oblast, ako je ženitba bila sklopljena bez njihove bilo izrične bilo mučeće (§. 863) privole, ili ako su privolu dali bludnjom ili silom.

Pravo tutora, kuratora pobijati valjanost braka utrnjuje prestankom njihove vlasti (§. 96). [5]) To valja

[2]) Contra Pachmann str. 355., za kojim se povadja Stubenrauch: I. str. 308., koji tvrde, da se i nakon prestanka zaprjeke ima ureda radi iztraživati valjanost braka, što se protivi razloženoj nauci o konvalidaciji braka; kao argument može se navesti i §. 98. Mnjenje, zastupano u tekstu, ima Dolliner: III. str, 221.

[3]) Dekret dvorske kancelarije od 13. srpnja 1837. (sbirka pol. zak. knjiga 65. str. 417.)

[4]) Iznimno ima se ureda radi iztraživati ništetnost braka, kojemu je smetala privatna zaprjeka, ako je to potrebito, da se ustanovi valjanost drugoga braka, sklopljena prije izrečene ništetnosti onoga, kojemu je stajala na putu privatna zaprjeka. Dolliner: III. str. 200.

[5]) Prestanak vlasti valja uzeti u absolutnom smislu, to jest bez obzira na osobu tutora ili kuratora, tako da bi nasljednik tutora, za kojega bje sklopljena ženitba, bio vlastan pobijati brak svojega štićenika. Dolliner: III. str. 344.

Digitized by Google

analogno i za predpostavljenu vojničku oblast. [6]) Usuprot ženitbeni drug imao bi pravo pobijati valjanost ženitbe i nakon smrti supruga, jer ovo njegovo pravo nije zakonom izključeno. [7])

5. Očitovanje, da je brak ništetan, može zahtjevati samo nedužna stranka, to jest ona, kojoj se nemože pisati u grieh krivnja po ustanovah §§-ah 1294 i 1297. gradj. zak. koja dakle nije znala ili uporavom obične pomnje nije mogla znati, da postoji zaprjeka. [8]) Tako zvana pravna bludnja lišila bi stranku prava pobijati valjanost braka, jer po §. 2. gradj. zak. neznanje zakona neizpričava nikoga. [9]) Prema razloženim načelom glase i ustanove §-a 95., koje su po sebi jasne, ter ih netreba pobliže razlagati.

6. Konačno §. 96. lišava prava pobijati valjanost braka i supruga, koj doznav za zaprjeku, koja je njegovu sklopljenju bila na putu, brak nastavi, uzimajući da se tim odrekao mučeć prava pobijati ga.

II. 1. I po katoličkom kanoničkom pravu ništetnost ženitbe ima se izviditi ureda radi, ako stoji u pitanju zaprjeka javnoga prava, ili ako je to nuždno, da se ukloni sablazan, dapače u tih slučajevih ovlašćen je pobijati valjanost takove ženitbe svaki katolik, koj nije nakon redovito obavljenih napovjedih bez razloga zamučao zaprjeku. Ako se usuprot radi o privatnoj zaprjeci, pravo pobijanja pripada nedužnomu ženitbenomu drugu, koj se toga prava nije odrekao nastavkom ženitbe poslje, kako je za zaprjeku doznao. [10])

---

[6]) Dolliner: III. str. 336.

[7]) Winiwarter: I. str. 276.

[8]) Stubenrauch: str. 311.

[9]) Contra Dolliner: ibidem. Mjenje zastupano u tekstu imaju Nippel knjiga 2. str. 15. i Stubenrauch: I. str. 312.

[10]) Vidi Liebbald-Ljuboević str. 156. i tamo citirana vriela. U suglasju s načeli gore razloženimi slove i sljedeći paragrafi naputka: §. 115. Obćenito pravo pobijanja. U koliko nije pravo pobijanja ograničeno izrekom na ženitbene drugove, pripada isto svim članovom crkve katoličanske, izim onih, koji su sumnjivi, da teže za svrhami sebičnimi, ili koji su bez zakonita razloga zaprjeku zamučali,

Digitized by Google

III. S odnosnimi ustanovami kat. kan. prava slaže se i ženitbeno pravo iztočne crkve. [11])

§. 97.

Način razprave.

Razprava o nevaljanosti ženitbe spada samo pred sud zemaljski onoga kotara, u kojem muž i žena običajno prebivaju.

premda su znali, da se o sklopljenju ženitbe radi, i premda su napovjedi obavile se onako, kao što je propisano. §. 116. Izklopno pravo ženitbenih drugovah, pobijati ženitbu: 1. Radi pometnje i protupravne sile. Radi pometnje i protupravne sile može ženitbu pobijati samo onaj ženitbeni drug, koj se je nalazio u pometnji, ili koj je protupravno prisiljen bio na privoljenje. Prestaje njegovo pravo pobijanja, ako on, pošto je spoznao pometnju svoju, ili pošto je prestao strah, koj je dovoljan, da se obezkriepi privoljenje, izvršuje dragovoljno i znajući dužnost ženitbenu, ili ako, ma da i nije moguće dokazati toga, dragovoljno uzživi šest mjesecih u zajednici ženitbenoj. §. 117. 2. Radi toga, što nije zadovoljeno uvjetu. Ako iznimice bude dozvoljeno, da se pod kojim uvjetom sklopi ženitba, moći će radi toga, što pridatomu uvjetu nije zadovoljeno, pobijati ženitbu samo onaj ženitbeni drug, koj niti je lažljivo tvrdio, da postoji ono, što je kao uvjet ugovorio, niti je navlaš zamučao, da ono nestoji, niti je napokon krivnjom svojom zapriečio, da se uvjetu nezadovolji. Ako se ženitbeni drug odreče uvjeta, odreći će se tim i svoga prava pobijanja. §. 118. 3. Radi nemogućstva. Radi nemogućstva, izvršivati ženitbu, mogu, ako isto nije obćenito poznato, jedino ženitbeni drugovi iskati, da se ženitba proglasi kao nevaljana. §. 119. 4. Radi nedoraslosti. U obziru, da li valja ili nevalja ženitba, kojoj smeta zaprjeka nedoraslosti, ima se, pošto nastupi doraslost, činiti iztraga samo na prošnju onoga ženitbenoga druga, koj u vrieme, kada se je sklopila ženitba, nije bio dorasao. §. 120. Ograničenje prava ženitbenih drugovah, pobijati ženitbu. 1. Pri zaprjeki otmice. Poradi zaprjeke iz otmice nemože otmičar prigovoriti proti ženitbi. Oteta ženska, koja je na otmicu privoliła, ima se svojim pravom, pobijati ženitbu, poslužiti odmah, čim opet zadobije podpunu slobodu, inače bo neka kašnje nebude više poslušana. §. 121. 2. Pri zaprjeki veza ženitbenoga. Pošto zaprjeka postojećega veza ženitbenoga usljed promjene čina ugasne, neće u slučaju, ako pri sklapanju ženitbe nevaljane stranka jedna bez svoje krivnje nije znala za postojeću zaprjeku, imat pravo pobijati ženitbu druga stranka, koja je za zaprjeku znala. §. 122. Kada treba postupati ureda radi. U svih slučajevih i radi svih zaprjekah, glede kojih pravo pobijanja nepripada izklopno ženitbenim drugovom ili jednom izmedju njih, ima sud ženitbeni ureda radi povesti iztragu, čim ili po očitosti slučaja ili po doglasih ili drugim kojim načinom bude k tomu dovoljna razloga.

[11]) Zhishman str. 699.

Digitized by Google

Isti sud odredit će fiškalni ured, ili drugoga kojega razumna i poštena čovjeka da izvidi okolnosti, i da brani ženitbu, da bi se tako službeno obaznalo kako stoji stvar i onda, ako je razprava započeta na prošnju koje stranke.

§. 98.

Ako se zaprjeka može dignuti, sud zemaljski nastojat će to učiniti, naredivši što je za ovo potrebito, i u porazumljenju sa strankami. Ako li je to nemoguće, sud zemaljski presudit će da li ženitba valja ili nevalja.

§. 99.

Predmnjeva je svagda za valjanost ženitbe. Navedena zaprjeka ženitbena mora dakle biti podpuno dokazana, i ovdje neima snage dokaza suglasno priznanje od muža i žene, nit se o tom prima ikakova prisega njihova.

§. 100.

Osobito radi nemogućstva.

Osobito onda, kada se tvrdi, da je nemogućstvo činiti dužnost ženitbenu i prije bilo i da je vazdašnje, ima se to dokazati po izkusnih liekarih i vidarih, i ako je potreba i po primaljah (babicah).

§. 101.

Ako se stanovito nemože odlučiti da li nemogućstvo jest vazdašnje ili samo vremenito; muž i žena obvezani su živiti zajedno još jednu godinu danah, pa ako je nemogućstvo trajalo za sve to vrieme, tad ima se proglasiti da ženitba nevalja.

I. 1. U smislu §. 14. lit. a) sudovnika pridržano je sada sbornim sudovom prve molbe, u zemljah zastupanih u carevinskom vieću za sljedbenike svih priznanih vjeroizpovjestih [1]), u Hrvatskoj za protestante i izraelićane, rješavanje parnicah o valjanosti ženitbah Nadležan bit će pako onaj sborni sud, u okolišu kojega. su imali supruzi zadnje svoje prebivalište. U slučaju nepovlaštena izselenja supruga bio bi po analogiji §. 112. gradjan. zak. nadležan sborni sud ne zadnjega suprugova prebivališta, već zadnjega prebivališta obitelji.

I za osobe spadajuće k vojničtvu nadležan je u zemljah, zastupanih u carevinskom vieću, gradjanski

[1]) Zakon od 25. svibnja 1868, (d. z. l. br. 47.)

Digitized by Google

sud za sljedbenike svih priznanih vjeroizpovjestih [2]); u Hrvatskoj bit će gradjanski sud nadležan samo za protestante i izraelićane spadajuće k vojsci, dočim za katolike i sljedbenike sjedinjene i nesjedinjene iztočne crkve uredovat će nadležni crkveni sud. [3])

Za inozemce, koji neprebivaju stalno u ovih državah nije nadležan domaći sborni sud [4]); a ako stalno prebivaju u tuzemstvu, ima se valjanost njihova braka prosudjivati po načelih, razloženih na prediđućih str. 261-264 ovoga tumača.

2. Za zemlje zastupane u carevinskom vieću, u kojih su zakonom od 25. svibnja 1868. (d. z. l. br. 47.) stavljene izvan krieposti ustanove patenta od 5. studenoga 1856. (d. z. l. br. 145.) i gradjanski ženitbeni zakon od 8. listopada 1856., ter u kojih je usljed toga prestalo uredovanje duhovnih sudovah u stvarih ženitbenih katolikah, postupat će državni sborni sudovi u parnicah o valjanosti ženitbe po onih propisih, koji su za sljedbenike svih vjeroizpovjestih postojali u vrieme, kad je stupio u kriepost spomenuti patent od 8. listopada 1856., imenito po ustanovah gradjanskoga zakonika, sadržanih

[2]) Vidi zakon od 20. svibnja 1869. (d. z. l. br. 78.) o djelokrugu vojničkih sudovah, koj u §-u 9. naredjuje, da su u gradjansko-pravnih poslovih, medju koje spadaju i razprave o nevaljanosti, razpustu braka i razstavi od stola i postelje, kao i u imovinsko-pravnih prieporih, koji iz njih izviru, i vojničke osobe, stajale one u aktivnoj službi ili ne, podvrgnute redovitim gradjanskim sudovom.

[3]) U zemljah krune ugarske nebje donešen zakon, koj bi svojim sadržajem odgovarao sada navedenomu austrijskomu zakonu, nu §. 54. obranbenoga zakona (zak. članak XL. : 1868. sbornik br. 6. ex 1869.) propisuje, da su vojničke osobe, spadajuće u liniju i pričuvu „u gradjanskih odnošajih i obvezanostih“ podvrgnute gradjanskim sudovom i oblastim. To isto naredjuje §. 22. zakonskoga članka XLI. : 1868. o domobranstvu (sbornik br. 6. ex 1869.) u §-u 22. glede vojničkih osobah spadajućih k domobranstvu. Pošto su pako u Hrvatskoj za ženitbene stvari katolikah i sljedbenikah sjedinjene i nesjedinjene iztočne crkve kompetentni crkveni sudovi, to neima dvojbe, da su u tih stvarih i vojničke osobe njihovoj nadležnosti podvrgnute.

[4]) Dvorski dekret od 23. listopada 1803. br 542. sbirka pravosudnih zakonah.

Digitized by Google

u drugom poglavju istoga i u dvorskom dekretu od 23. kolovoza 1819. (sbirka pravosudnih zakonah br. 1595). [5]) Postupak u ženitbenih stvarih sljedbenikah evangeličke vjeroizpovjesti normiran je u 30-om poglavju hrvatskoga gradjanskoga postupnika, ter se u bitnosti slaže s ustanovami gore navedenoga dvorskoga dekreta.

3. U smislu ministarske naredbe od 13. kolovoza 1851. (d. z. l. br. 108.) i 2. listopada 1851. (d. z. l. br. 251.), da se izvide okolnosti i brani ženitbeni vez, neima se više delegirati financijalna prokuratura, već razuman i pošten čovjek.

4. §. 99. gradj. zak. veli, da predmnjeva vojuje svagda za valjanost ženitbe, nu pokazali smo, da ustanova spomenutoga §-a neustanovljuje predmnjeve u tekničkom smislu rieči, već nalaže teret dokaza onomu, koj tvrdi, da je ženitba nevaljano sklopljena. [6])

5. Isti §. izključuje u razpravi o valjanosti ženitbe dokazno sredstvo prisege bud glavne bud domirne i izpovjedke stranakah, bud ustmene, bud pismene, sudbene ili izvansudbene, izrične ili mučeće, dakle neima u takovih razpravah mjesta ni osudi s ogluhe. Razlog toj ustanovi valja tražiti u nastojanju zakonodavca, da

---

[5]) U smislu prelaznih ustanovah, sadržanih u članku IV. zakona od 25. svibnja 1868., ima se valjanost ženitbe sklopljene za krieposti patenta od 8. listopada 1856. prosudjivati po materijalnih propisih istoga patenta, nu za iztraživanje i razpravu parnice nadležni su državni sudovi po propisih uzpostavljenih u kriepost, ter državni sudovi imadu nastaviti i rješiti i parnice viseće kod duhovnih sudovah u vrieme, kad će spomenuti zakon stupiti u kriepost. Pravomoćne rješitbe usuprot izdane po duhovnih sudovih za valjanosti često spomenutoga patenta negube svoje krieposti. Navještaj i druge priprave k ženitbi, na koliko bje ženitba sklopljena za valjanosti patenta od godine 1856., prosudjuju se po ustanovah toga patenta; nu ako ženitba bude tek sklopljena za krieposti zakona od 25. svibnja 1868., imade se i navještaj prosuditi po ustanovah toga zakona.

[6]) Čitaj ovaj „Tumač“ I. knjiga na str. 158.—161., naročito str. 161. i opazku 47. na str. 159.

Digitized by Google

suprugom, koji bi se rado rješili nesnosna im braka, neolahkoti razrješenje njegovo. [7])

6. Ustanove §§-ah 100 i 101. po sebi su jasne.

7. Nakon dovršena postupka sud izreći će osudom, da je ženitba nevaljana samo onda, ako mu nepodje za rukom ukloniti zaprjeke. Prema tomu, ako se radi o privatnoj zaprjeci, nastojat će, da tužitelj odustane od tužbe, da se manjkajuća privola tutora itd. naknadno izhodi ili da nadtutorstvena oblast privoli; ako se pako radi o zaprjeci javnoga prava, posredovat će sud, da se izhodi oprost od nje itd.

8. Ustanova §. 2. hrv. gradj. postup. [8]), u smislu koje gradjanski sud ima obustaviti postupak ter ustupiti spise kaznenomu sudu, ako se tečajem razprave pokažu indicija kaznjiva djela, koja bi mogla bitno uplivati na rješenje pravde, valja i za sudbene razprave o valjanosti ženitbe.

9. Ako se neradi o privatnoj zaprjeci, radi koje samo suprugom pristoji pravo pobijati valjanost braka, priepor o njegovoj valjanosti nemože se riešiti ni nagodom ni pristatnom pogodbom (§. 1382. gradj. zak.)

II. 1. Gradjanski ženitbeni zakon, koj stoji još sveudilj u krieposti u našoj kraljevini, izriče u §. 42., da o valjanosti ženitbah katolikah odlučuje onaj crkveni sud, koj je zato nadležan u smislu zakonah katoličke crkve. Izključiva nadležnost crkvenih sudovah, da odluče o valjanosti ženitbah katolikah nije nu neposredna posljedica načela, po kojem je državni zakonodavac priznao crkvenomu zakonarstvu izključivo pravo usta-

[7]) Dolliner: III. str. 390., a za njim poveo se je i Stubenrauch: I. str. 325., drži, da se u ženitbenoj razpravi ima pripustiti dokaz prisegom i izpovjedkom, ako se radi o dokazu okolnosti, da stanovita zaprjeka privato-pravne naravi nije postojala u vrieme sklopljenja braka, ili da je prestalo pravo pobijati ju. Contra Pachmann, str. 377., s kojim se i mi slažemo, jer ustanova §-a 99. glasi obćenito, i jer bi pripust spomenutih dokazalah mogao osujetiti, da se ustanovi istina, koja je svrha razprave.

[8]) Za zemlje zastupane u carevinskom vieću dvorski dekret od 6. ožujka 1821. br. 1743. sbirka pravosudnih zakonah.

*

Digitized by Google

noviti uvjete pod kojimi se ženitba katolikah ima smatrati valjanom. Koj je sud nadležan u pojedinih slučajevih i u raznih osvadah [9]), (molbah, instancijah), ustanovljuje kanoničko pravo [10]), ter su te ustanove sadržane u često spomenutom naputku za katoličke duhovne oblasti u ženitbenih stvarih. [11]) Temeljno je

[9]) Ovaj nam se izraz čini jako shodan za oznaku instancije. Preporučavao nam ga je Kurelac dokazajući, da mu ima traga u starih hrvatskih listinah.

[10]) Liebbald-Ljuboević str. 146.

[11]) §. 95. Sudbenost u stvarih ženitbenih. Stvari ženitbene spadaju pred crkvenoga sudca, koj je jedini vlastan suditi o valjanosti ženitbe i o dužnostih, koje iz nje proizviru. O čisto gradjanskih posljedicah ženitbe odlučuje oblast državna. §. 96. Sudac nadležni. Ženitbeni drugovi podčinjeni su u stvarih ženitbenih onomu biskupu, u kojega biskupiji muž imade prebivalište svoje. Iznimki ima mjesta, ako je zajednica ženitbena ukinuta budi razstavom od stola i postelje, budi tim, što je muž slobodno ostavio ženu svoju. U prvom slučaju ima svaka stranka pravom tužbenim, koje joj pripada proti stranki drugoj, poslužiti se pred biskupom one biskupije, u kojoj ova prebiva. U drugom slučaju može žena tužbu svoju podignuti pred onim biskupom, u kojega se biskupiji nalazi prebivalište njezino. Čim dostavljen bude sudbeni poziv, nemože promjenom u prebivalištu ženitbenih drugovah nastati promjena u obziru podsudnosti. §. 97. Članovi suda ženitbenoga. Pri razpravljanju stvarih ženitbenih služi se biskup sudom, sastavljenim iz predsjednika i barem četvorice savjetnikah. Nego bez velike potrebe neka nebude savjetnikah više od šest. Istim neka se pridade perovodja i neka se odredi sposoban muž, koj će, ako koj savjetnik suda ženitbenoga prepriečen bude, obavljati službu svoju, zamjenjivat istoga. Bit će svrsi shodno, puštati ga, da kao prisjednik bez prava odvjetnoga udioničtvuje u sjednicah, u kojih kao namjestnik nebude potrieban. Ako poradi toga, što je biskupija odveć velika, nebude lahko moguće, da predsjednik sam obavlja poslove, koji su mu po naputku ovom naloženi, imat će mu se pridati namjestnik. §. 98. Biskup imenuje članove suda ženitbenoga, i ako obnadje, da svrha to iziskuje, obustavlja im izručenu službu ili ih uklanja od iste. Nego izabirat će takove samo muževe, koji imadu potrebita svojstva i proti kojim neima od nijedne strane nikakova prigovora. §. 99. Predmete, koji se u sudu razlagati imadu, dieli predsjednik medju savjetnike, već ako biskup u tom obziru naredi što inako. Odluka čini se absolutnom većinom odvjetah. Predsjednik izjavljuje posljednji mnjenje svoje, i ako se, uračunav odvjet njegov, pokaže, da su odvjeti razpolovljeni, tad će valjati mnienje ono, uz koje je on pristao, osim ako se radi o presudi: da li je ženitba valjana ili nije, u ovom bo

Digitized by Google

načelo kanoničkoga prava, da nadležnost crkvena u stvarih ženitbenih pristoji u prvoj osvadi biskupu [12]), a sede vacante kaptolskomu vikaru. Druga osvada je metropolita ili nunciji apostolske stolice, ili biskup susjed sudu prve osvade. Treća, a u slučajevih u kojih ona nije zadnja, četvrta osvada jest sam papa. Ako je prva osvada kod metropolite, druga je kod pape, koj delegira sud prve ili druge osvade. [13])

2. Spomenuti §. 42. gradj. ženitb. zak. ustanovljuje sud nadležan suditi o valjanosti ženitbah sklopljenih medju osobami, koje ab origine spadaju katoličkoj crkvi; nu katolička crkva nesmatra, kao što smo jur razložili, nevaljanimi ženitbe medju kršćani, kod kojih obe stranke nespadaju katoličkoj crkvi, niti one, sklopljene medju osobami, od kojih je jedna ili druga u različito vrieme

slučaju ima se, kada su odvjeti razpolovljeni, presuda izreći svagda na valjanost ženitbe. Ako se biskupu svrsi shodno uzvidi, predsjedniku pridati namjestnika, tad će odredit poslove, koje će se namjestniku imat doznačivati. §. 100. Savjetnik suda ženitbenoga, koj je u takovih razmjerjih naprema strankam, da bi kao svjedok sumnjiv ili dapače i završan bio, neće u parnici toj biti vlastan izvršivati službu svoju.

[12]) Conc. Trident. sess. XXIV. de reform. matrim. cap. 20.

[13]) Breve: Dei miseratione. Ustanove naputka o sudbenih osvadah jesu sljedeće: §. 101. Tiek molbah. Priziv teče od biskupa dotične biskupije na metropolitu ili nadbiskupa pokrajine crkvene, od metropolite pako na svetu stolicu. To isto biva, ako se stvar koja po zakonih crkvenih može ili ima podnieti molbi četvrtoj. Parnice, koje je metropolit ili koj iznimljeni biskup presudio u prvoj molbi, rješavat će i u drugoj molbi sveta stolica. — Medjutim sveta stolica delegira obično drugoga kojega biskupa u okolici kao osvadu treću i odnosno drugu. Tako u Hrvatskoj, kako navadja Liebbald-Ljuboević na str. 150. (Pio IX. breve ad R. pontificem od 4. prosinca 1857.), druga je osvada metropolitanski sud u Zagrebu, a za nadbiskupiju zagrebačku nadbiskupski ženitbeni sud u Kaloči: treća pako osvada za sve biskupije i nadbiskupiju zagrebačku je ženitbeni sud u Pečuhu. U tom odpisu naročito se veli, da se ovaj tečaj osvadah ustanovljuje na 10 godinah, i da je prosto pravovjernim parnice svoje podnieti neposredno svetoj stolici. Ako je napokon nuždno, da se parnica podnese četvrtoj osvadi, naimenovat će sveta stolica u svakom slučaju poseban sud. — Shodnosti, stalnosti reda u svih tih ustanovah dakako neima, ter one nisu podobne učvrstiti povjerenja u crkvenu sudbenost u ženitbenih stvarih.

Digitized by Google

spadala katoličkoj ili inoj kršćanskoj crkvi. Gradjanski ženitbeni zakon morao je s toga donieti ustanovah o sudovih nadležnih suditi o valjanosti takovih ženitbah, ter je takovih ustanovah i donio u §§-ih 43.—48., 56.—57. Ženitbe, o kojih je rieč u sada navedenih §§-ih gradj. ženitbenoga zakona, imaju pred očima:

a) mješovitu ženitbu u najstrožem smislu rieči, to jest onu, koju sklopiše dvie osobe, od kojih jedna ab origine spada katoličkoj crkvi, druga inoj kršćanskoj vjeroizpovjesti. (§. 43.);

b) ženitbu, koju su sklopila dva kršćana ab origine nekatolička, i koja je postala mješovitom prelazom jednoga od suprugah k vjeri katoličkoj. (§§. 44.—47.);

c) ženitbu, koju su sklopile dvie akatoličke osobe, koje su obe postale kasnije katolici (§. 48.);

d) ženitbu, koju su sklopile osobe, od kojih je bar jedna bila katolička, a kasnije i ona prešla u drugu koju kršćansku vjeroizpovjest (§. 56. 57.);

e) ženitbu sklopljenu po osobah akatoličkih, koje su kasnije stupile u katoličku vjeru, pa od nje i opet odpale.

U slučaju a) nadležan je katolički ženitbeni sud. [14])

[14]) §. 43. O valjanosti ženitbah, koje se sklapaju medju kršćani katoličanskimi i nekatoličanskimi, može dok jedan ženitbeni drug spada k crkvi katoličanskoj odlučivati samo katoličanski sud ženitbeni.— Prema ustanovi ovoga §-a neima dvojbe, da nesamo katolički nego i akatolički ženitbeni drug može pred katoličkim sudom staviti zahtjev, da se brak izjavi nevaljanim. Neima nadalje dvojbe, da ustanova §-a 43. gradj. ženitb. zak. ima natrag djelujuću moć (vidi obrazložbu k §-u 5.). Opravdanu iznimku sadržaje članak X. cesarskoga patenta od 8. listopada 1856., kojim su proglašeni gradj. ženitb. zakon i naputak. Upitni članak glasi: Ako je ženitba medju katoličanskimi i nekatoličanskimi kršćani sklopila se, dok je još vladalo gradjansko pravo ženitbeno, bit će prosto nekatoličanskomu drugu ženitbenomu, poradi zapriekah gradjanskoga zakona, kojih crkva katoličanska nepriznaje, pod uvjeti, s kojimi zakon ovaj skapča svoje pravo pobijanja, zahtjevati od suda svjetovnoga, da ženitba razpuštena bude. Ako razpust bude izrečen, moći će tužitelj slobodno opet sklopiti ženitbu s osobom nekatoličanskom, ali s katoličanskom zabranjeno mu je pod kazan u §-u 35. ustanovljenu, sklapati ženitbu, doklegod stranka katoličanska živi. Pitanja

Digitized by Google

U slučaju b) gradjanski ženitbeni zakon nije mogao pravično uzkratiti suprugu, koj je ostao akatolikom ona prava, koja mu izviru iz zakonarstva, pod uplivom kojega bje brak sklopljen, ter je za to odredio, da akatolička stranka može pobijati valjanost braka po zakonih i pred sudom, kojemu je podvrgnuta po svojoj vjeroizpovjesti, dapače, da taj sud može i ureda radi povesti iztragu o valjanosti takove ženitbe. Osuda, izrečena po kompetentnom sudu bit će mjerodavna za gradjanske posljedke braka. [15]) Ove posljedice u slučaju izrečene nevaljanosti normira dovoljnim načinom §. 1265. gradj. zak. Nu bude li izrečeno osudom, da je ženitba nevaljana, nebi se djeca rodjena u takovu braku mogla lišiti svojstva zakonite djece, jer §. 50. gradj. ženitbenoga zak. veli doduše, da se djeca rodjena u nevaljanu braku imadu smatrati nezakonitom, nu očito ima pred očima slučaj, da je nevaljanost braka izrečena proti obim suprugom, a ne samo, kako u nazočnom slučaju, u interesu jednoga od njih. Bude li osuda suda akatoličkoga izrekla nevaljanost braka, prosto je akatoličkoj stranci sklopiti novi brak, ne tako katoličkoj, koja mora čekati, dok katolički sud, kojemu se kroz zemaljsku oblast ima priobćiti osuda, odluči, da li je ženitba po katoličkom pravu valjana ili ne, ter će katolička stranka samo u drugom slučaju

glede imovine izmedju ženitbenih drugovah imadu se urediti polag načelah, koja su u §-u 102. i 1265. obćega gradjanskoga zakonika ustanovljena za slučaj, kada se ženitba proglasi, da nije valjana. Nego djeca, u ženitbi rodjena, imadu se smatrati kao zakonita.

[15]) §. 44. Ako od dva ženitbena druga, koji su se uzeli kao kršćani nekatoličanski, predje jedan na vjeru katoličansku, neće time stranka nekatoličanska bit priečena, poslužiti se svojim pravom pobijanja po zakonu ženitbenom i pred sudom ženitbenim, kojemu je usljed vjeroizpovjedanja svoga podčinjena, a može se i valjanost ureda radi izviditi po istom zakonu i po istom sudu. Presuda izrečena o valjanosti ženitbe, bit će odlučna pri prosudjivanju gradjanskih pravnih razmjerjah. Nego ako presuda glasi, da ženitba nije valjana, imat će se ista posredovanjem zemaljskoga načelstva saobćiti crkvenomu sudu katoličanskoga ženitbenoga druga, za da isti sud rješi, na koliko može izrečena presuda bit obvezatna za savjest pomenutoga druga ženitbenoga.

Digitized by Google

moći valjano sklopiti drugi brak. Pravo, koje gradjanski ženitbeni zakon podjeljuje stranci akatoličkoj, neuzkraćuje naravno stranci katoličkoj [16]); nu bila je potrebita ustanova za slučaj, u kojem bi katolički sud izrekao nevaljanost ženitbe, a akatolički, kojemu se imade to javiti, priznao njezinu valjanost. U tom slučaju posve je pravedno, da zakon nesili akatoličkoga supruga, da živi u braku, koj je razrješen, već ovlašćuje ga, da na temelju osude katoličkoga suda zahtjeva razpust braka tako, da osuda katoličkoga suda, da je brak nevaljan, tvori za akatoličku stranku razlog za razpust braka. Gradjanski ženitbeni zakon providio je veoma shodnim načinom i za slučaj, da akatolički ženitbeni drug nebi tražio razpusta braka. U tom slučaju naime ovlašćena je katolička stranka zamoliti redoviti (državni) sud, da uredi pravne odnošaje, nastavše nevaljanom ženitbom na način, kano da je razpust braka uzsljedio. [17]) Državni sud postupati će u tu svrhu, bilo da je akatolički sud izrekao razpust ženitbe, bilo da je to zaiskala katolička stranka od suda državnoga, po propisih §§-ah 117., 142. gradj. zak. i ustanovah §-a 47. gradj. ženitb. zak. [18]), koj u bitnosti odgovara §-u 1266. gradj. zak.

[16]) §. 45. Stranci, koja je prešla na vjeru katoličansku, bit će prosto, pred svojim crkvenim sudom poslužiti se onim pravom pobijanja, što joj ga daje zakon crkveni. A i prosto je sudu ovomu, ureda radi izviditi valjanost ženitbe. Ako osuda konačno glasi na nevaljanost, ima se ista posredovanjem načelstva zemaljskoga saobćiti primjerenoga razpravljanja radi ženitbenomu sudu stranke nekatoličanske.

[17]) §. 46. Ako sud stranke nekatoličanske izreče presudu za valjanost, bit će tad istoj stranki prosto zahtjevati, da se razkine vez ženitbeni. Osuda nevaljanosti, izrečena po katoličanskom sudu ženitbenom ima se smatrati kao zakonit razlog za razpust, i razprava ima dokončat se nepostavivši branitelja ženitbe. Ako nebude zahtjevan razpust, moći će stranka katoličanska od redovitoga sudca tražiti presudu, da se gradjanska pravna razmjerja, koja se osnivaju na ženitbi njezinoj, urediti imadu tako, kao da se je razkinuo vez ženitbeni. Dok razpust nebude izrečen, ili dok prije pomenuta presuda nebude izdata, nesmije stranka ni jedna ni druga iznova oženit se ili udati.

[18]) §. 47. Počamši od dana izrečene presude (§. 46.) ima se ženitba, što se tiče gradjanskih njezinih posljedicah, smatrati kao

Digitized by Google

U slučaju c) nadležan je katolički ženitbeni sud, što odgovara načelu, da medju katolici nemože postojati valjan brak, nego prema ustanovam kat. crkvenoga prava. Nu obziri pravičnosti prema suprugu i djeci, rodjenoj u takovu braku, opravdavaju one ustanove, koje gradj. ženitb. zakon donosi za slučaj, kad bi katolički sud iz kanoničkih razlogah izrekao nevaljanost braka, sklopljena prema zakonom, kojim su supruzi bili podvrgnuti kao nekatolici. U tom se slučaju naime djeca rodjena u tom braku smatraju kao da su rodjena u braku razpuštenom, to jest smatraju se zakonitom (§ 138. gradj. zak.), a suprugu, koj neima sredstvah, da se pristojno uzdržava, imat će ta sredstva pružit drugi suprug, koj takovimi sredstvi razpolaže, i to dotle, dok prvi nestupi u drugi brak.[19])

razpuštena. Redoviti sudac dužan je pri razprah, koje bi nastale, postupati po propisih §§-ah 117. i 142. obćega gradjanskoga zakonika. Ako medju mužem i ženom, u obziru razmjerjah imovine, nepodje za rukom nagoda, tad se imetak, glede kojega je postojala zajednica dobarah, ima razdieliti kao pri smrti kojega ženitbenoga druga, i pogodbe ženitbene imadu se u pravilu smatrati kao ugasle. Nego iznimki od pravila ovoga ima mjesta na korist stranke nekatoličanske, ako joj se nemože u grieh upisati nikakovo djelo, koje bi suprugu katoličanskomu, da je ostao bio pri predjašnjem svojem vjeroizpovjedanju nekatoličanskom, davalo pravo podignuti tužbu na razpust ili na razstavu od stola i postelje, i to na toliko, da će ovoj ženitbenoj stranki nekatoličanskoj prava ona, koja su joj u pogodbah ženitbenih ili u ugovoru ženitbenom upisana za slučaj, ako bi druga svoga preživila, ostat sačuvana dotle, dok se za života druge stranke opet neoženi ili neuda. Osim toga ako imovina, koja stranki nekatoličanskoj po razpustu preostane, nebude dovoljna za pristojno uzdržavanje, imat će redoviti sudac svotu, koju će druga stranka plaćati, odmjerit s obzirom na imovinu iste stranke. Nego dužnost ova prestaje, čim prestane potreboća ili čim se stranka nekatoličanska opet oženi ili uda.

[19]) §. 48. Ako dvie osobe, koje su se uzele kao kršćani nekatoličanski, predju na vjeru katoličansku, tad, ako nastane pitanje o valjanosti ili nevaljanosti ženitbe, odlučuje ženitbeni sud katoličanski. Ako li je zaprjeka, koja se je pobudila, nepoznata zakonu onomu, pod kojim je ženitba sklopljena bila, tad sa presudom na nevaljanost glasećom, ima se u obziru njezinoga uzdjelovanja na gradjanska pravna razmjerja postupati tako, kao da se je ženitba razpustila i stranki, koja pristojnoga uzdržavanja neima, imat će stranka druga, ako imetak

Digitized by Google

Da razložimo propise gradj. ženitb. zakona za slučaj, naveden pod d) valja nam iztaknuti sljedeće. Nemože biti ni najmanje dvojbe o tom, da o valjanosti ženitbe kršćanah akatolikah sudi u Hrvatskoj za sljedbenike iztočne crkve crkveni sud njihove vjeroizpovjesti, a za ostale akatoličke kršćane državni sud. Ovo načelo nije potrebno pobližega tumačenja, ako oba supruga sklopiše ženitbu kao akatolici i kao takovi ostadoše. Nu kako se ima s nadležnosti suda onda, ako je jedan od suprugah pri sklopljenju ženitbe bio katolik, ter nakon sklopljene ženitbe odpao od katoličanstva? Zakon nije mogao dosuditi katoličkomu sudu nadležnost, da prosudjuje valjanost ženitbe osobah, koje se nepriznavaju katoličkoj vjeri, već morao je izreći i izrekao je kompetenciju suda, kojemu su supruzi podvrgnuti po svojoj vjeroizpovjesti, dakle u Hrvatskoj za sljedbenike iztočne crkve crkvenoga suda te crkve, za protestante državnoga suda. Nu teologija katolička uči, da se ženitba, koja je i za čas podpadala katoličkomu zakonarstvu, nemože prosudjivati po drugom ženitbenom zakonu, nego li je katolički, ter ovo načelo usvaja, kako jur razložismo, gradjanski ženitbeni zakon, koj i priznavajući u slučaju, s kojim se bavimo, nadležnost akatoličkoga suda naredjuje ipak, da se nevaljanost izvorne mješovite ženitbe može izreći jedino iz razlogah priznanih katoličkim ženitbenim pravom.[20]) Ova ustanova stoji u

njezin to dopušta, plaćat godišnju svotu, koja će se ustanoviti nagodom, ili, ako nagoda nebi za rukom pošla, po sudcu redovitom. Dužnost davanja toga prestaje, čim ženitbena stranka, koja davanje to bere, pomoći ove za pristojno svoje uzdržanje više nepotrebuje, ili čim se opet oženi ili uda.

[20]) §. 56. Ako su oba supruga sljedbenici nekatoličanskoga kojega vjeroizpovjedanja, tad o valjanosti ženitbe njihove odlučuje onaj sud, koj je nadležan za ženitbene stvari njihovih jednovjeracah. Nego ako je pri sklapanju ženitbe barem jedna stranka bila član crkve katoličanske, ili ako su oba supruga prešla na vjeru katoličansku, pak su se kašnje opet od nje odmetnula, tad se zaprjeke, kojih zakon crkveni nepoznaje, nemogu navesti kao razlog nevaljanosti. §. 57. Vez ženitbeni, pri kojega sklapanju bila je barem jedna stranka član crkve katoličanske, nemože se razkinuti ni onda, ako obje stranke, promjeniv

Digitized by Google

suglasju s §-om 3. gradj. ženitb. zakona [21]) i nije nepravedna ni prema akatoličkomu suprugu, koj je znao, da katoličkoga supruga vežu crkveni zakoni njegove vjeroizpovjesti, ni prama odpalomu katoliku, koj je pod uvjeti tih crkvenih zakonah ženitbu sklopio.

U slučaju e) kompetencija ravna se po načelih razloženih ad d), kako to izlazi iz sadržaja §-a 56. i 57. gradj. ženitbenoga zakona navedena u opazci 20.

3. Ustanova §-a 54. gradj. ženitbenoga zakona [22]) izvire iz načela, da o valjanosti ženitbah katolikah sudi samo crkvena oblast, ter u savezu s §-om 196. naputka [23]) lahko je uvidjeti, da se u tom slučaju radi ob obnovi postupka radi valjanosti ženitbe, a ne o prizivu ili ništetnoj žalbi proti osudi, kojom je izrečena valjanost ženitbe.

Bit će umjestno navesti još ovdje i ustanovu paragrafa 49. gradjanskoga ženitbenoga zakona, koja obvezuje crkveni sud, da osudu o nevaljanosti braka priobći zemaljskomu glavaru, koj će učiniti shodne odredbe, to jest odrediti, da se prijavi sudu, ako se radi o kaznjivu djelu; da se priobći ženitbenom sudu druge stranke akatoličke itd.

---

vjeroizpovjedanje, postanu članovi nekatoličanske koje crkve ili družbe vjerozakonske. Tako isto nemože se razkinuti ženitba, ako su dvie osobe, koje su se uzele bile kao kršćani nekatoličanski, prešle na vjeru katoličansku, makar da su kašnje opet obratile se obje na koje vjeroizpovjedanje nekatoličansko.

[21]) Spomenuti paragraf propisuje, da katolik u Austriji nemože sklopiti valjana braka, nego obdržavanjem crkvenih zakonah.

[22]) Ako tko, bilo ma za utemeljenje gradjanskih samo pravnih zahtjevah, tvrdi ništetnost osude, koja je za života obih suprugah ili barem usljed iztrage, za života obih suprugah tekavše, o valjanosti ženitbe izrečena bila po kojem ženitbenom sudu katoličanskom, imat će se radi toga obratiti na sud duhovni.

[23]) §. 196. Prava moć osude konačne. Osuda, izrečena o valjanosti ženitbe, nedobiva nikada podpune prave moći. Ako bude kašnje dokazano, da se osuda osniva na predmnjevi krivoj, ima se razprava iznova povesti i obaviti onako, kao što je propisano. Dogodi li se pak, da osuda, glaseća na nevaljanost ženitbe, bude opozvana, bit će time svekolike ženitbe, što su ih ženitbeni drugovi medjutim možda sklopili, izjavljene kao ništetne.

Digitized by Google

4. Postupak pred ženitbenim sudom normiran je u §§-ih 95.—200. naputka, ter nije naša zadaća, da ga razložimo.[24])

[24]) Navest ćemo ipak ustanove naputka, koje odgovaraju razloženim pod I. ustanovam gradj. zak.: §. 124. Branitelj ženitbe i dužnosti istoga. Svaki biskup držan je muža jednoga, koj se odlikuje pobožnošću i pravdoznanstvom, i to ako je moguće, duhovnika kojega narediti kao branitelja ženitbe i imenovati mu sposobnoga namjestnika za slučaj, ako bi poprečen bio službu svoju obavljati. §. 125. Branitelj ženitbe ima kako pri nastupu službe svoje, tako i svaki put, kada se prima posla, da brani valjanost koje ženitbe, obećati pod prisegom, da će sve, što bi služiti moglo na uzdržanje veza ženitbenoga, marljivo izsljedovati i na obranu istoga veza vjerno upotriebiti. Ima on prisutan biti u sjednicah, što ih u tom obziru imao bude sud ženitbeni. Treba da se branitelj ženitbe poziva k izpitivanju stranakah, k preslušavanju svjedokah i u obće k svim razpravam sudbenim. Svaka razprava sudbena, u kojoj nebude ili on sam glavom ili njegov po biskupu imenovani namjestnik, ima se smatrati kao nevaljana i bezkriepostna. §. 133. Pokušavanje nagode opominjanjem od strane duhovnoga pastira. Ako je uzbudjena zaprjeka takova, da bi se svakako ukinula, čim bi privolio onaj ženitbeni drug, koj je tužbu proti ženitbi podigo, imat će se urednomu duhovnomu pastiru istih ženitbenih drugovah ili po okolnostih drugomu kojemu duhovniku naložiti, da svrsi shodnimi opomenami onu stranku, koja ženitbu pobija, nastoji skloniti, da ponovi privoljenje svoje, ili pako da po okolnostih izradi, da se očitovanje privoljenja ponovi pred župnikom i pred dvojicom svjedokah. §. 134. Onaj, kojemu je to naloženo, ima javiti predsjedniku suda ženitbenoga, od kakova je uspjeha bilo nastojanje njegovo, i ako ženitbeni drug, koj ženitbu pobija, ostaje tvrd pri nakani svojoj, ima takodjer priklopiti sve, što je saznati mogo o činih, od kojih visi valjanost ženitbe pobijane. §. 135. Da li se pri zapriekah, kojih nije moguće dokinuti privoljenjem ženitbenih drugovah, ima predhodno uzeti u pomoć sudjelovanje pastira duhovnoga, to visi od naravi slučaja i od razsude suda ženitbenoga. §. 136. Ako jedan od ženitbenih drugovah pobija ženitbu, valja prije svega izviditi, da li nisu okolnosti takove, da tužitelj, ako je ikada imao pravo pobijanja, sigurno je lišen prava toga sada, i ako o tom nebude sumnje nikakove, tad neka se tužba neprimi. §. 137. Ako se pobijanje ženitbe osniva na činu takovom, koj makar da je i podpuno istinit, nebi ni u obće, a ni u okolnostih, o kojih sam tužitelj govori, mogao bit zaprjeka valjanosti, ima se tad tužba bez svakoga daljega iztraživanja odbiti. §. 138. Može se dogoditi, da bi po činu, na kojem se pobijanje osniva, uzamši ga, da je istinit, ženitba doduše bila nevaljana, ali da očevidno nije istina ono, što se tvrdi. U ovakovih slučajevih valja tužitelja o tom podučiti

Digitized by Google

III. I po ženitbenom pravu iztočne crkve nevaljanost ženitbe, sklopljene unatoč raztrgajućoj zaprjeci, koja joj na putu stoji, može izreći samo biskup nakon propisana postupka — Postupak provadja se ureda radi, usljed vjerodostojne prijave, usljed pronešena

i opomenuti ga, da od tužbe odustane. Ako se tužitelj krati te neće da odustane od tužbe, i ako ono, što navodi, nije možda očevidno nespretno ili bezumno, ima se tužba njegova odbiti urednim zaključkom suda ženitbenoga. §. 148. Priznanje drugovah ženitbenih. Priznanje, koje ženitbeni drugovi izjave u samoj iztragi ili koje su izjavili i prije, ali svakako po ženitbi, koja se pobija, jurve sklopljenoj, bit će bez svake dokazne moći, ako glasi proti valjanosti ženitbe. Priznanje, koje su ženitbeni drugovi položili prije, nego što su pobijanu ženitbu sklopili, neima se zabaciti kao dokaz proti valjanosti. §. 149. Priznanje ženitbenih drugovah, koje govori za valjanost ženitbe, ima moć dokaznu u onih slučajevih, u kojih je pravo pobijanja priuzdržano jedinim ženitbenim drugovom, u inih pak slučajevih radja samo predmnjevu. §. 150. Što jedan ili što oba ženitbena druga nisu došla pred sud, nemože to ništa dokazivati proti valjanosti ženitbe, i za to neka se time dužnost dokazivanja ni neolakšava onomu, koji pobija ženitbu. §. 169. Prisega drugovah ženitbenih. Prisega, po ženitbenih drugovih položena, nemože, baš kao ni priznanje njihovo, dati ili dopuniti dokaza, da postoji zaprjeka kakova. §. 170. Da li je za dokaz takove okolnosti, od koje visi pravo pobijanja, dopuštena prisega onoga ženitbenoga druga, koj ženitbu pobija; to će od sgode do sgode prosudjivati i odlučivati sud ženitbeni. §. 171. Ako je zaprjeka takova, da zabranjuje postupanje uredovno, tad se prisega ženitbenoga druga, koj tvrdi valjanost ženitbe, ima dopustiti kao dokaz za ženitbu. §. 174. O postupku pri zaprieki nemogućstva. I onda, kada se iztražuje ženitba poradi zaprjeke nemogućstva, valja držati se kao pravila onih ustanovah, koje su propisane glede priznanja i glede prisege drugovah ženitbenih. Ako dva vještaka, u koje ženitbeni sud imade podpuno zaufanje, da stvar razumiju i da su nepristrani, izjave jednoglasno, da postoji nemogućstvo neizcieljivo i bezuvjetno i da je postojalo već prije, nego što se je ženitba sklopila, moći će pri svem ona stranka, o kojoj se tvrdi, da je nemogućna, zahtjevati, da stvar iztraži još i treći vještak. Ako izrečeno bude, da je nemogućstvo samo odnosno tad, da se ustanovi podpun dokaz, bit će neobhodno potrebno, jednoglasno mnjenje barem od trojice vještakah. Ako ostane dvojbeno, da li je nemogućstvo neizcielivo i da li je postojalo već pred ženitbom, imat će se odbaciti prošnja za proglašenje nevaljanosti. §. 175. Iznimka ima mjesta, kada je ili dokazano, da ženitba nije još izvršena, ili kad tužba na proglašenje nevaljanosti podnešena bude za tri godine danah po sklopljenoj ženitbi, i kada podjedno ne samo oba ženitbena

Digitized by Google

glasa, koj je prouzročio sablazan, ili pako na molbu uvriedjenoga supruga ili treće osobe. Biskupski sud postupa inkvizitorno, ter ima više ocjeniti okolnosti čina, koje dolaze na vidjelo, nego li izkaze suprugah. Supruzi nesmiju samovoljno dokinuti bračne zajednice, već usljed osude crkvenoga suda, koja se ima unieti u zapisnik o vjenčanju. Po naravi stvari osuda neće nikada postati pravomoćnom, već se razprava ima obnoviti, ako nakon izrečene osude dodju na vidjelo nove okolnosti za prosudjenje priepora.[25])

§. 102.

Ako se iz razprave parnične o valjanosti ženitbe pokaže, da je jednoj strani, ili da je obojim stranam još prie bila poznata zaprjeka ženitbena, i da su ju navlaš zatajile; krivci dolaze pod kazan naznačenu u zakoniku kaznenomu o težkih redarskih prestupcih. Ako je jedna strana nevina, prosto joj je tražiti naknadu. Ako su najposlje u takovoj ženitbi rodjena djeca, treba se za njih skrbiti po onih načelih, koja su ustanovljena u poglavju o dužnostih roditeljah.

1. Hotomično zamučanje ženitbene zaprjeke tvori po §-u 507. sada postojećega kazn. zakona prekršaj.[1])

druga tvrde, da postoji nemogućstvo, nego još i dva pouzdana vještaka vele, da je nemogućstvo vrlo vjerojatno. U takovom slučaju imadu ženitbeni drugovi u zajednici ženitbenoj živjeti toliko vremena, koliko im sud ženitbeni odredi, i to svagda dotle, dok u njoj nenavrše tri godine danah. Ako po izmaku toga vremena ponove prošnje svoje za proglašenje nevaljanosti ima se sud ženitbeni ponajprije osvjedočiti, da se nisu u ničem promjenili čini, iz kojih se je pokazalo bilo, da je nemogućstvo vjerojatno, i odnosno da ženitba nije bila izvršena. Pošto to učinjeno bude, može se dopustiti ženitbenim drugovom, da prisegom potvrde, da nemogućstvo postoji, i ta prisega valja kao podpun dokaz. — Prepuštamo čitatelju, da ustanovi, na koliko se ove ustanove slažu s odgovarajućimi propisi gradj. zakonika razloženimi pod I.

[2]ç) Zhishman str. 699. i 700.

[1]) §. 507. kaz. zak. glasi: Koj se dade vjenčat, zamučavši poznatu sebi kojugod zakonitu zaprjèku ženitbe, nedobivši prije redovitoga oprosta, ili koj podje u tudju zemlju, da tamo sklopi ženitbu, koja po zakonu domaćem nemože imat mjesta, kriv je prekršaju i ima se kaznit strogim zatvorom od tri do šest mjesecih, a zavoditelj ima bit vazda kažnjen strožije. Kad kojoj stranki zatajena bude zaprjeka, ter tim načinom bez svoje krivine bude navedena na ništetnu ženitbu, zatvor se još i pooštrit imade.

Digitized by Google

2. Obveza naknade imat će se prosuditi po §§. 1295. i 1324. gradj. zak.

3. Posljedice izviruće iz braka, koj je očitovan nevaljanim, ustanovljuju §§. 160., 752. i 1265. gradj. zak., kao i §§. 50.—53. gradj. ženitbenoga zakona, stojećega u krieposti u Hrvatskoj, o kojih ćemo na dotičnih mjestih progovoriti.[2])

§. 103.

II. Pravo ukinuća.

a) Vremenita razstava s porazumljenjem.

Razstavu od trpeze i postelje, kada muž i žena na nju pristaju, i složni su o uvjetih, ima dopustiti sud pod sljedećim opazom.

§. 104.

Muž i žena javit će najprije župniku svojem zajedno s uzroci da su naumili razstavit se. Dužnost je župnika opomenuti ih na svečano obećanje, što su pri vjenčanju zadali jedan drugom, i kriepko im na srce staviti štetne posljedice razstave. Ove opomene imaju se ponoviti tri put u različno vrieme. Ako su zaludne, župnik dat će strankam pismeno svjedočanstvo, da, negledajući na učinjene trikratne opomene, ostaju one pri zahtjevanju razstavit se.

§. 105.

Muž i žena imaju dati zajedno s tim svjedočanstvom prošnju radi razstave urednomu svojem sudu. Sud pozvat će ih da dodju glavom, i ako pred njim potvrde, da su se složili medju sobom i o razstavi, i o uvjetih, koji se tiču dobarah i uzdržavanja, dopustit će bez daljega iztraživanja iskanu razstavu, i nju će zabilježiti u sudnih spisih. Ako ima djece, dužnost je suda skrbit se za njih po propisih sadržanih u sljedećemu poglavju.

§. 106.

Maloljetni zakoniti drug ili podložan skrbništvu može i sam pristati na razstavu; ali što se tiče pogodbe radi imovine muža i žene i uzdržavanja, kao i radi obskrbljenja djece, potrebno je privoljenje zakonskog zastupnika i suda tutorstvenog.

I. 1. Osobna razstava suprugah (divortium a thoro et mensa, razstava od stola i postelje) kanoničkoga je poriekla, ter ju je katolička crkva pripuštala u davnih

[2]) Vidi još §§. 142., 143., 148.—154. i §§. 166.—170. gradj. zak. u pogledu djece, rodjene u braku, kojega je nevaljanost izrečena.

Digitized by Google

vremenih, naročito od kad je zabranjivala divortium quoad vinculum. Razstavom od stola i postelje nerescindira se brak, već se suprugom iz važnih uzrokah dopušta dokinuti zajednicu života, na koju su bračnim ugovorom obvezani.

2. Supruzi nisu vlastni tu zajednicu samovlastno dokinuti (§. 93.), već to ukinuće ima izreći sud nakon pokušajah pomirenja, o kojih ćemo niže govoriti. [1]) Samo sudbeno izrečena razstava radja posljedicami, da su supruzi riešeni obveze izpunjavati tako zvanu ženitbenu dužnost, da prestane zastupstvo muža [2]), da prestane dužnost žene, sljediti muža u njegovo prebivalište, da prestane dužnost supruga uzdržavati ženu, ako nije inače ugovoreno ili sudbeno odlučeno. Izvansudbena makar i sporazumna razstava neradja ovimi posljedicami [3])

3. Razstava od stola i postelje dvoje je vrsti, ona se naime izriče po kompetentnom sudu na temelju sporazumka obiuh suprugah, ili bez takova sporazumka. O prvoj slove nazočni §§-i, o drugoj §§. 107.—109, Nadležan izreći sporazumnu razstavu jest onaj kotarski sud, podsudnosti kojega su supruzi osobno podvrgnuti (§. 85. hrvatskoga sudovnika, §. 87. austrijskoga, §. 80. dalmat.)

---

[1]) Sporazumna razstava nije prepuštena volji suprugah, jer ako je ta uredba s jedne strane potrebna, da se supruzi nesile na zajednicu, koja ih unesrećuje, s druge strane družtveni red zahtjeva, da se stane na put lahkoumnim dokinućem bračne zajednice naročito u interesu djece rodjene u braku itd. Vidi Dolliner: III. str. 21.

[2]) Maloljetna supruga doći će nakon izrečene razstave pod zastupstvo otca ili tutora itd.

[3]) Dakle nerješava supruga dužnosti uzdržavati ženu, nelišava ga pravah izvirućih mu iz ženitbenih ugovorah, nelišava muža prava uživanja miraza, koje mu podjeljuje §. 1227. gradj. zak.; svaka izvansudbena nagoda, koju bi supruzi sklopili u pogledu razstave, njihove imovine, odgojenja, obskrbe djece, po sebi je nevaljana, ako nije potvrdjena po nadležnom sudu. U tom smislu slove i rješitbe austrijs. vrhovnoga sudišta od 30. travnja 1872. br. 4420. (u Unger-Glazer-Walterovoj sbirci br. 4590.), od 30. studenoga 1871. br. 8302. (ista sbirka br. 4343.), od 30. prosinca 1853. br. 13102. (ista sbirka 8.)

Digitized by Google

4. §. 104. upućuje supruge, koji se žele razstaviti, da tu svoju suglasnu odluku uz razloge, s kojih su ju stvorili, priobće svomu dušobrižniku (vlastitomu dušobrižniku). koj će shodnimi opomenami nastojati, da supruge od toga koraka odvrati, ter ako njegove opomene, koje se uz različito vrieme imadu tri puta ponoviti, budu bez uspjeha, izdat će im pismenu svjedočbu, da su supruzi pored trokratne opomene ostali kod svoje odluke.

U zemljah zastupanih u carevinskom vieću nisu supruzi po glasu §-a 1. zakona od 31. prosinca 1868. (br. 3. d. z. l. ex 1869.) obvezani priobćiti vlastitomu dušobrižniku svoju sporazumnu odluku, da će se razstaviti, već mogu neposredno podnieti nadležnomu sudu molbu, da izreče sporazumnu razstavu. Nu prosto im je obratiti se predhodno na dušobrižnika i od njega zahtjevati svjedočbu o neuspjehu njegovih opomenah. Nebude li molba za razstavu, koju će supruzi podnieti sudu, obložena spomenutom svjedočbom dušobrižnika, imat će sud, prije nego li povede razpravu propisanu §-om 104., pokušati tri puta, da shodnimi opomenami odvrati supruge od toga koraka. Medju pojedinimi pokušaji izmirenja mora minuti bar osam danah. U zapisnik ima se uvrstiti uspjeh pokušana izmirenja (§. 2. istoga zakona.)

5. Postupak, koj se ima obdržavati pri razpravi o razstavi, sadržan je za zemlje zastupane u carevinskom vieću u zakonu jur navedenom kod razložbe §§. 97.—103. gradj. zakona za razpravu radi nevaljanosti braka, to jest u dvorskom dekretu od 23. kolovoza 1819. Za postupak radi razstave od stola i postelje sljedbenikah evangeličke vjeroizpovjesti u Hrvatskoj sadržani su odnosni propisi u XXX. poglavju gradj. postupnika.

6. Sud neće dozvoliti razstave prije, nego li se punoljetni i samostalni supruzi sporazume u pogledu uzdržavanja, koje ide suprugu, i u pogledu medjusobnih imovinskih odnošajah; nu sama potvrda punoljetnih

Digitized by Google

suprugah, da su se u spomenutih pitanjih medjusobno nagodili, dostaje, da sud privoli uz razstavu. Toga radi neće sud iztraživati, u čem sastoji ta nagoda, da li su dovoljno osjegurana medjusobna prava, glede kojih su se supruzi nagodili itd. Usuprot, ako je samo jedan od suprugah malodoban ili pod kuratelom, nagoda u pogledu uzdržavanja suprugah, uzdržavanja i obskrbe djece i imovinskih odnošajah mora da bude nakon izjave zakonskoga zastupnika odobrena po nadtutorstvenoj oblasti, ter mimo te potvrde neće sud dozvoliti razstave. Uz razstavu samu može i maloljetnik ili skrbljenik privoliti bez očitovanja tutora i potvrde nadtutorstvene oblasti (§. 106.). Potvrde netreba štićeniku ili skrbljeniku po mnjenju njekojih komentatorah ni onda, ako se u pitanjih imovinskih nebude u ničem promjenio ženitbeni ugovor.

Sud ima napokon ureda radi paziti. da djeca, rodjena u braku, za koj se traži sporazumna razstava, nebudu prikraćena u pravih, podjeljenih im §§-i 139. —154. gradj. zak., dosljedno uzkratit će razstavu u slučajevih, u kojih uvidi, da upitna prava nisu djeci dovoljno osjegurana.

II. 1. U Hrvatskoj parnice tičuće se razstave od stola i postelje medju katolici, kao što one odnoseće se na nevaljanost braka katolikah, spadaju pred crkveni sud i rješavaju se po crkvenih zakonih. Ovo načelo izriče §. 59. gradj. ženitbenoga zakona. Kao što malo prije iztaknusmo, uredba razstave od stola i postelje postoji i po kat. kan. pravu [4]); nu dočim gradjanski zakonik prepušta sporazumnu i priepornu razstavu, tvori po kat. kan. pravu samo druga pravilo, a prva dozvoljuje se iznimno, to jest jedino u slučaju, ako

[4]) Conc. Trident. sess. 29. can. 8 de Sacr. matr. Si quis dixerit ecclesiam errare cum multas ob causas separationem inter conjuges quoad thorum seu quoad cohabitationem ad certum incertumque tempus fieri posse decernit, anathema sit.

Digitized by Google

jedan od suprugah stupi u koj po sv. stolici potvrdjen red, ili ako muž primi svete redove (§. 241. naputka). Iz navedenih ustanovah vidi se, da i po kat. kan. pravu supruzi nemogu bračne zajednice samovoljno dokinuti, već da je za to dokinuće, da bude pravnovaljano, potrebna privola nadležnoga crkvenoga suda i u iztaknutu slučaju sporazumne razstave (§. 205.). Ova privola bit će potrebna ne samo, ako se bude radilo o razstavi suprugah katolikah, već i o razstavi ženitbe mješovite, kao i takove ženitbe, koja je izvorno sklopljena medju katolici, od kojih se je jedan kasnije od katoličanstva odmetnuo (§. 59. gradj. ženitb. zak.)

Druga razlika medju gradjanskim zakonikom i kat. kan. pravom sastoji u tom, da prvi znade samo za razstavu doživotnu, dopuštajući, da se supruzi i opet sjedine, dočim po kat. kan. pravu razstava je doživotna samo u slučaju preljuba, a u drugih slučajevih vremenita, to jest dok traje razlog, s kojega bje dozvoljena.

2. §. 241. naputka propisuje, da se u slučaju dozvoljene sporazumne razstave ima po zakonih crkvenih odlučiti, da li stranka, koja nije stupila u duhovni red i nije primila redove, može ostati u stališu svjetovnomu. Crkveni zakoni pako naredjuju, da mlada žena, o kojoj je sumnjivo, da li će se uztegnuti od putenoga obćenja, mora poći u manastir, a žena jur vremešna može i nadalje boraviti u svietu položiv zavjet čistoće.[5])

Crkveni sud ima i u tom slučaju priobćiti osobnomu gradjanskomu sudu suprugah, da je razstavu dozvolio, ter će ovaj potonji u pogledu medjusobnih imovinskih odnošajah razstavljenih suprugah i u pogledu pravah djece, rodjene u tom braku, postupati po načelih, razloženih ad I. [6])

III. Pošto se po ženitbenom pravu iztočne crkve, kako ćemo kasnije pokazati, može brak razpustiti iz

[5]) C. 4. de conv. conjug. 4. 5. 8. de divort. Liebbald-Ljuboević str. 178.

[6]) Arg. §§. 62. 63. gradj. ženitb. zak.

Digitized by Google

razlogah, koji su ravni smrti jednoga supruga ili preljubu, to crkvena vriela neznadu za uredbu razstave od stola i postelje[7]), nu praksa, kao što nas uvjeravaju, nedrži se ni u tom pitanju strogo kanonah, već dopušta razstavu od stola i postelje prema načelom, koja se u bitnosti slažu s ustanovami kat. kan. prava.

§. 107.

Ako jedna strana na razstavu neće da pristane, a druga ima zakonite uzroke na nju navaljivati, tad će i u ovomu slučaju predhoditi župnikove blage opomene. Ako su ove bez koristi, ili ako strana okrivljena neće da dodje pred župnika, ima se prošnja zajedno sa svjedočanstvom župnikovim i s potrebnimi dokazi predati urednomu sudu, koj će izviditi službeno stvar, i o njoj sud izreći. Sudac može i prije odluke dozvoliti pristojno napose stanište onoj strani, koja se nalazi u pogibelji.

§. 108.

Razpre, koje postaju pri razstavi iskanoj bez privoljenja druge strane, vrhu obskrbljenja djece, pretresaju se polag istoga propisa, koj se niže daje u §. 117 o razpustu ženitbe.

§. 109.

Važni uzroci, radi kojih može se presudom dopustiti razstava, jesu: ako je nad tuženikom izrečen sud, da je krivac preljubočinstva ili kojeg zločinstva; ako je on tužećega zakonitog druga pakostno ostavio, ili je tako neuredno živio, da je time stavljen na pogibelj znameniti dio imovine tužećega zakonitog druga, ili dobri običaji porodice; pogibeljne zasiede učinjene životu ili zdravlju; težka zlostavljenja, ili polag kakvoće osobah veoma oćutljive, ponovljenje žalosti; trajući tjelesni nedostatci, skopčani s pogibelju primljive nemoći.

I. 1. Razstavi od stola i postelje neima samo mjesta na temelju sporazumka suprugah, već i na zahtjev jednoga od njih iz važnih uzrokah. Pravo zahtjevati razstavu proti volji drugoga supruga pristoji suprugu nedužnomu (ne trećoj osobi, dakle ni tutoru ni skrbniku), to jest onomu, koj nije dao opravdana razloga razstavi. Ovaj potonji nije vlastan tražiti razstave, jer zakon nemože

[7]) Zhishman str. 729. i sljedeće.

Digitized by Google

mu pružati sredstva, da se rieši dužnostih, koje mu je bračni ugovor nametnuo.

2. Sud, nadležan dozvoliti nesporazumnu razstavu, jest sborni sud (kr. sudbeni stol) u obsegu kojega supruzi prebivaju (§. 14. lit. a) sudovnikah).

3. Zahtjev, da se dozvoli nesporazumna razstava, ima se staviti tužbom. Tužbi imadu predhoditi opomene dušobrižnika, glede kojih valja, što smo rekli u obrazložbi §§-ah 103.—106. Postupak pred sudom normira u zemljah zastupanih u carevinskom vieću često navedeni dvorski dekret od god. 1819., za sljedbenike evangeličke vjeroizpovjesti u Hrvatskoj XXX. poglavje hrv. gradj. postupnika.

4. Gradj. zak. nabraja u §-u 109. njeke važne uzroke, s kojih se može suditi na razstavu. Ti uzroci nisu izcrpljivo (taksativno) izbrojeni.[1])

Medju razlozi, s kojih se može dozvoliti razstava, spominje §. 109.:

a) Preljub ženitbenoga druga. Prieporno je medju komentatori, da li preljub, da uzmogne biti razlogom razstave, ima biti dokazan kaznenom osudom, izrečenom proti suprugu preljubniku[2]), ili, da li je dostatna i

[1]) Contra Carozzi V. na str. 305. i sljedećih, koj tvrdi, da u govoru stojeći razlozi nisu primjera radi, nego taksativno izbrojeni, jer je uredba razstave iznimne naravi, ter se s toga nemože protegnuti na slučajeve, kojih zakon izrično nenavadja. Mnjenje zastupano u tekstu imadu Nippel: Erläuterungen II. str. 95. Dolliner: III. str. 195. Stubenrauch: I. 343. I vrhovno austr. sudište izreklo je opetovano ovo načelo, naročito rješitbom od 27. veljače 1878. br. 68. (Gerichtshalle 1878. br. 72. kod Riehla I. str. 44.); rješitbom od 13. svibnja 1875. br. 1729. (br. 5650. u Glaser-Unger-Walterovoj sbirci), kojom se spolni ekseces na pr. trokratni, četverokratni prileg obavljen u jednoj noći, i druga ženin stid vriedjajuća djela označuju kao razlozi opravdajući razstavu; rješitbom od 1. ožujka 1871. br. 2288 (br. 4077. Gl.-Ung.-Walt. sbirke), kojom je dozvoljena razstava radi suprugove burzovne igre i kartanja, s kojega je žena stradala; epilepsija i kužna bolest priznana je takodjer razlogom razstave rješitbom austr. vrhovnoga sudišta od 31. siečnja 1865. br. 9740. (Gl.-Ung.-Walt. sbirka br. 4077.)

[2]) Ovoga je mnjenja Stubenrauch I. str. 338.—339.

Digitized by Google

civilna osuda, izrečena na pr. u pravdi radi otčinstva, ili dokaz izveden u samoj pravdi radi razstave. [3]) Mi držimo, da se i radi preljuba nedokazana kaznenom osudom, već drugim načinom, na pr. svjedoci, dapače i izpovjedkom u parnici radi razstave, ima razstava dozvoliti, jer je povrjeda bračne vjere najteža uvrjeda, koja se može nanieti ženitbenomu drugu, uvrieda, uz koju je bračna zajednica izložena najvećim zavadam, s kojih se težko ili nikada dade polučiti svrha braka. [4]) Pitanje, da li je ženitbeni drug oprostio drugomu povrjedu bračne vjere bud izrično bud mučeć, na pr. nastavkom bračne zajednice, prilegom, poslje kako je za preljub doznao, neka sudac rieši ocjenom svih okolnostih konkretnoga slučaja.

Po austrijskom pravu nevalja načelo rimskoga i kanoničkoga prava: „Paria crimina mutua compensatione deleantur“ [5]), ter će i suprug preljubnik moći tražiti razstavu radi preljuba ženitbenoga druga. [6]) Usuprot neće se dozvoliti razstava na tužbu supruga, koj je uz preljub ženitbenoga druga izrično ili mučeć privolio. [7])

b) Osuda, da je ženitbeni drug kriv zločinstvu kojemu, pri čem netreba razlikovati, da li je osudjen

[3]) Ovako uče Dolliner: III. str. 61. Nippel: Erläuterungen II. str. 85. Winiwarter: I. str. 293.

[4]) Pravosudje koleba u rješavanju toga pitanja. Vidi rješitbu austr. vrhovnoga sudišta od 3. siečnja 1872. br. 10226. (Gl.-Ung.-Walt. sbirka br. 4421.), kojom bje izrečeno, da preljub kao razlog razstave ima biti dokazan kaznenom osudom. Protuslavna je osuda istoga sudišta od 28. studenoga 1871. br. 9554. (Gl.-Ung.-Walt. sbirka br. 4337.), koja je pripustila razstavu i u slučaju preljuba nedokazana kaznenom osudom, već izpovjedkom u pravdi radi razstave.

[5]) L. Si uxor 13 §. 5 D. ad Leg. Jul. de adult.: Judex adulterii ante oculos habere debet, et inquirire, an maritus pudice vivens, mulieri quoque bonos mores colendi auctor fuerit: periniquum enim videtur esse, ut pudicitiam vir ab uxore exigat, quam ipse non exhibeat.

[6]) Arg. §. 1264. gradj. zak., §. 12. zakona od god. 1819., kojemu odgovara §. 666. gradj. hrv. postupnika..

[7]) Scienti et consentienti nulla fit injuria. Qui tacet consentire videtur.

Digitized by Google

kao začetnik, dionik, radi pokušana ili dovršena zločinstva, a još manje obzirati se na trajanje izrečene kazne. Tumačitelji gradj. zak. uzimaju, da samo osuda izrečena po domaćem, bilo gradjanskom, bilo vojničkom sudu radja razlogom razstave.[8]) Ako bi se osudjenik usljed obnove postupka proglasio nedužnim, prestao bi razlog razstavi.[9])

Mi držimo, da i u zemljah, zastupanih u carevinskom vieću, postoji još sveudilj taj razlog razstave pored zakona od 15. studenoga 1867. (d. z. l. br. 131.) Ovaj zakon naredjuje doduše u §-u 5., da osudjenje radi zločinstva netvori više razloga, da se tko razbaštini (§. 768. 3. gradj. zak.), ter u §-u 6. izriče, da osudjenje radi zločina nesteže u ničem pravne sposobnosti osudjenikove; nu dozvolom razstave nesteže se pravna sposobnost osudjenikova, već se nedužnomu suprugu podjeljuje pravo tražiti dokinuće bračne zajednice, pravo, koje mu spomenuti zakon s obzirom na narav bračne zajednice nije mogao izrično uzkratiti, kao što je to učinio izričnim dokinućem gore navedene ustanove §-a 768. gradj. zak.

c) Ako je suprug zlobno ostavio svojega druga, zlobno, to jest baš namjerom, da dokine bračnu zajednicu, a ne prisiljen okolnostmi, s kojih se je proti svojoj volji udaljio od zajedničkoga boravišta.

Pod ovu ustanovu može se svakako subsumirati slučaj neopravdana odrinuća supruge.[10])

---

[8]) Arg. §. 36. kaz. zak. Stubenrauch: I. str. 229, i 339.

[9]) Drugoga je mnjenja Pachmann str. 396., za kojim se povadja Stubenrauch: I. str. 339. Mnjenje, zastupano u tekstu, ima Dolliner str. 74. Razlozi protivnikah formalne su naravi, jer oni vele, da osudjenik nebi mogao izhoditi povrate u stanje prijašnje, jer nebi mogao dokazati, da je nakon izrečene osude našao dokazalah, za koje nije znao prije osude. Mi držimo, da u slučaju uništenja osude usljed obnove postupka odpada razlog razstavi, i da formalni obziri nemogu biti mjerodavni, da se presudi, da li je razstava opravdana ili ne.

[10]) Pachmann str. 388. Stubenrauch I. str. 340.

Digitized by Google

d) Neuredni život supruga, kojim izlaže pogibelji znameniti dio imetka drugoga supruga, ili dobre običaje u obitelji, na pr. razkošno trošenje, igranje, pijančevanje itd.

e) Ako suprug radi o glavi ženitbenoga druga, ili proti njegovu zdravlju, makar i tim nepočinio kaznjiva djela.[11])

f) Ako je suprug ženitbenoga druga težko zlostavio. O tom, da li ga je težko zlostavio, odlučuje sudac u konkretnom slučaju ocjenom svih okolnostih, ter po tom nije nuždno, da se nanešena ozleda prikazuje težkom po propisih kaznenoga zakonika.

g) Ako je suprug ženitbenomu drugu opetovano zadao osjetljive tuge i žalosti, na pr. neopravdanom ljubomornosti, potvorami, ogovaranjem itd. Pitanje, da li je suprug svoga druga osjetljivo raztužio, ima sudac rješiti u konkretnom slučaju ocjenom svih okolnostih.

h) Tjelesne mahne skopčane s pogibelji okuženja. Izraz „tjelesni nedostatak“ (mahna „Gebrechen“) valja tuj uzeti u širem smislu, koj obuzima i bolesti.[12])

5. Što smo u obrazložbi §§-ah 103.—106. pod 2. rekli o posljedicah sporazumne i po sudu dozvoljene razstave, valja i za sudbeno izrečenu prisilnu razstavu.

6. Bude li sud izrekao razstavu, nastojat će, da se razstavljeni supruzi nagode u pogledu imovinskih njihovih odnošajah i obskrbe djece (§. 108., 117.), a nepodje li nagoda za rukom, ima ih uputiti na redoviti put pravde[13]), u kojoj će se nastavša pitanja rješiti prema propisom §-a 1264. gradj. zak.

Sud, koj je izrekao razstavu, ako i uputi stranke na redoviti put pravde u pogledu medjusobnih imovinskih tražbinah i obskrbe djece, ima naložiti suprugu

---

[11]) Vidi obrazložbu na str. 342. ovoga „Tumača“ 3. I. knjiga.

[12]) Arg. §§. 21., 173., 191., 251. i 886., u kojih se izraz „mahne“ (nedostatci, Gebrechen) uzima u širem smislu. I Stubenrauch: I. str. 341.

[13]) Dakle nadležan je redoviti sudac tuženika: parnična razprava obavlja se po obćenitih postupovnih propisih.

Digitized by Google

dužnost uzdržavati pristojno suprugu i djecu (§§. 108., 117.) Nu, pravo supruge na uzdržavanje nije bezuvjetno, ter neće pristojati supruzi krivoj (arg. §. 1164.) Iznimno ovlašćen je sudac previšnjim rješenjem od 12. rujna 1840. (dekret dvorske kancelarije od 18. lipnja 1841. sbirka pol. zak. knjiga 69. str. 156) odmjeriti supruzi pristojno uzdržavanje u slučaju, ako su obe stranke krive razstavi. Nuždno uzdržavanje može i krivi suprug zahtjevati od drugoga.[14]) Ako supruzi nebi složni bili u tom, tko će od njih odgajati djecu, ima sudac, nedopuštajući parbene razprave, učiniti odredbe, sadržane u §-u 142. gradj. zakonika.[15])

7. U osudi, kojom je izrečena razstava, valja vazda navesti, koja je od stranakah kriva razstavi, ili, da li su obe krive, ili nijedna od njih (§. 12. zak. god. 1819. i §. 666. hrv. gradj. post.) Ova je izreka nuždna, jer naš gradjanski zakon koordinira krivnji suprugah, štogodj naredjuje o gradjanskih posljedcih razstave.

8. Tečajem pravde radi razstave može sud iz važnih uzrokah, na pr. ako bi jedan ženitbeni drug dokazao, da iz bračne zajednice prieti pogibelj njegovoj osobi, djeci ili imovini, dozvoliti privremenu razstavu, ter u tom slučaju opredjeliti pogibelji izloženu ženitbenomu drugu posebno boravište, i naložiti suprugu pristojno uzdržavanje supruge i djece.[16])

II. 1. U Hrvatskoj parnice radi prisilne (nesporazumne) razstave od stola i postelje u ženitbah katolikah, bile stranke katoličke vjere, kad su brak sklopile, ili prešle nakon sklopljena braka u katoličku vjeru, kao i u onih ženitbah, u kojih je jedan ženitbeni drug bio katolik jur u vrieme sklopljena braka (matrimonium mixtum u strogom smislu rieči), spadaju pred nadležni crkveni sud, ter se rješavaju po propisih kat.

---

[14]) Dolliner: III. str. 150. i 157.

[15]) Stubenrauch: I. str. 346.

[16]) Arg. §§, 91., 141. Zeiller k §-u 107. ovaj „Tumač“ I. na strani 407.

Digitized by Google

kanoničkoga prava.[17]) Osobite ustanove donosi gradjanski ženitbani zakon za slučaj, u kojem se radi o razstavi ženitbe, koju su sklopila dva kršćana nekalička, i koja je postala mješovitom prelazom jednoga od suprugah k vjeri katoličkoj. Odnosne ustanove temelje se ne sljedećih načelih: a) da je u navedenom slučaju svaki od suprugah vlastan tražiti razstavu kod ženitbenoga suda, kojemu je podvrgnut po svojoj vjeroizpovjesti; b) da je akatolički ženitbeni drug vlastan tražiti kod vlastitoga ženitbenoga suda razpust ženitbe iz razlogah priznanih po ženitbenom pravu njegove vjeroizpovjesti.[18])

Ove ustanove odgovaraju strogoj pravici.[19]) Pravomoćna osuda, kojom ženitbeni sud jednomu od suprugah dozvoljuje razstavu, djeluje za obe stranke. Usuprot razpust izrečen po akatoličkom sudu, radja za katoličkoga supruga posljedicami doživotne razstave od stola i postelje, jer se po katoličkom ženitbenom pravu osudom suda brak nerazrješuje; a obratno osuda katoličkoga suda glaseća na doživotnu razstavu, ovlašćuje akatoličkoga supruga, da kod vlastitoga ženitbenoga suda traži razpust braka, ter mu je nakon izrečena

[17]) § 59. Pri svih ženitbah medju katolici, zatim pri ženitbah medju osobom katoličanskom i nekatoličanskom, ako je u vrieme, kada su se uzele, barem jedna od njih bila vjere katoličanske, imat će suprug, koj scieni da imade pravnih razlogah za razstavu od stola i postelje, tužbu svoju predati katoličanskomu sudu ženitbenomu.

[18]) §. 66. gradj. ženitb. zak.: Ako od dvie osobe, koje su se uzele kao kršćani nekatoličanski, jedan predje na vjeru katoličansku, tad će svaka stranka svoju tužbu na razstavu, ako ju podignuti želi, podnieti onomu sudu ženitbenomu, kojemu je podčinjena usljed svoga vjeroizpovjedanja. Nekatoličanska stranka može takodjer po propisih onoga zakona ženitbenoga, kojemu je podvržena, tražiti kod svoga suda ženitbenoga razpust ženitbe. Pritužbe, što koja stranka ženitbena neće da živi u zajednici, ili što je samovlastno zajednicu ukinula, spadaju pred ženitbeni sud tuženikov.

[19]) Analogno valja za tu ustanovu obrazloženje na strani 423. I. knjige ovoga „Tumača, gdje se razlažu ustanove o sudu nadležnu izreći nevaljanost braka u slučaju, s kojim se bavimo.

Digitized by Google

razpusta prosto sklopiti drugi brak [20]), a konačno osuda kat. suda, glaseća na vremenitu razstavu, ovlašćuje nekatoličansku stranku tražiti kod vlastitoga suda razpust ženitbe tek nakon izmaka triuh godinah, i ako neima nade, da će stranka katolička privoliti na sjedinjenje (§. 71. gradj. ženitb. zak.)

2. Imali smo jur prilike opaziti, da je uredba razstave od stola i postelje poznata i kat. kanoničkom pravu [21]), nu dočim gradjanski zakonik znade za razstavu sporazumnu i prisilnu, ter obe pripušta za života suprugah, kojim je prosto i opet se sjediniti, kanoničko pravo pripušta sporazumnu razstavu samo iznimno [22]), a prisilnu dieli u doživotnu (divortium perpetuum) i vremenitu (divortium temporale). Doživotnu prisilnu razstavu pripušta kanoničko pravo samo radi preljuba supruga, predpostaviv, da drugi suprug nije preljub odobrio, oprostio ili sam preljubom sagrješio. [23]) Uzroke, s kojih se dopušta razstava vremenita, svodi naputak u

[20]) §. 67. gradj. ženitb. zak.: Pravomoćna, na razstavu ili razpust glaseća osuda, izdata po ženitbenom sudu jednoga od ženitbenih drugovah, odlučna je za stranke obje. Nego razkinuće veza ženitbenoga, izrečeno po ženitbenom sudu supruga nekatoličanskoga, ima za stranku katoličansku, što se tiče zajedničkoga življenja o ženitbi, samo tu posljedicu, da se ista stranka katoličanska ima smatrati kao do smrti razstavljena od stola i postelje. §. 68. Ako katoličanski ženitbeni sud izreče presudu na doživotnu razstavu od stola i postelje, moći će tad stranka nekatoličanska na temelju osude ove tražiti pri svom ženitbenom sudu razpust veza ženitbenoga. Nu nemože ista stranka sklopiti nove ženitbe, dok ženitbeni njezin sud nebude izrekao razpusta.

[21]) Conc. Trident. sess. 24 can. 8 de Sacr. matr. Vidi opazku 4. na str. 434.

[22]) Vidi prediduéu stranu 435. ovoga „Tumača“.

[23]) §. 20. naputka. Doživotna razstava poradi preljubočinstva. Ako se jedan od ženitbenih drugovah učini krivcem preljubočinstva, bit će druga stranka vlastna zahtjevati doživotnu razstavu od stola i postelje, osim ako bude preljubočinstva odobrila, dopustila ili svojom krivnjom prouzročila, ili ako bude sama preljubočinstvom pogrješila. Izgubit će pako pravo ovo, ako drugoj stranki izrekom ili mučeć krivnju oprosti.

Digitized by Google

§-u 208. na načelo: Ženitbeni drugovi držani su živjeti u zajednici u toliko, u koliko i dokle to učiniti mogu bez pogibelji za svoju dušu, svoj život i za zdravlje svoje.[24])

3. Propisi glede postupka u pravdi radi razstave, sadržani su u §§-ih 211.—243. naputka.[25])

---

[24]) Prema ovomu načelu slovi dalje naputak u §-u 208. „Ako jedan od ženitbenih drugovah odmetne se od kršćanstva, ako druga svoga nastoji zavesti na odmet od vjere kotoličanske, na opačine ili zločinstva, ako zlostavljanjem ili zasjedami u pogibelj meće, zdravlje i život njegov, ako mu dulje vremena ljute jade zadaje, po okolnostih takodjer, ako ima priljepčivu ili dugotrajnu tjelesnu bolest, ima se tad drugoj stranki, kada to zahtjeva, dozvoliti razstava od stola i postelje dotle, dok ženitbenu zajednicu uzmogne opet ponoviti bez pogibelji za svoju sreću vječnu i vremenitu“ ter nabraja dalje razloge u sljedećih paragrafih: §. 209. Ženitbeni drug, kojega je drugi zlobno ostavio, može tražiti razstavu od stola i postelje na toliko vremena, dok krivac nebude dovoljno dokazao, da je voljan izpunjivati opet dužnosti ženitbene. §. 210. A i radi takovih povrjedah dužnosti, kojimi se pravom na imetak ili gradjanskomu poštenju drugoga ženitbenoga druga velike štete čine ili silne pogibelji nanose, može se dosuditi vremenita razstava od stola i postelje.

[25]) §. 211. Tužba na razstavu od stola i postelje. Pokus pomirenja. Ženitbeni drug, koj želi zadobiti razstavu, ima se ponajprije obratiti na svoga župnika. Ovaj će pozvati obe stranke preda se, i svimi razlozi, što mu ih daje zakon božji i čast veza ženitbenoga, poslužit se ozbiljno i prijazno, da zajednicu ženitbenu sačuva nepovriedjenu. Ako ih pomiriti neuzmogne, imat će to pokušati i po drugi, i po treći put, i to tako, da poslje svakoga pokusa mine barem osam danah. Nego može se treći pokus i ostaviti, ako je medju ženitbenimi drugovi razdraženost tolika, da nije moguće nadati se uspjehu, ili ako je očito, da tužitelj nemože više živiti u zajednici ženitbenoj, ako neće vječnu ili vremenitu svoju sreću izvrći silnoj pogibelji. §. 212. Ako tuženik neće da dodje pred župnika, bit će ovaj vlastan, pomoćju vlasti svjetovne prisiliti ga na poslušnost. Ima se po okolnostih prosuditi, da li će prisiljeno došašće k svrsi štogod pripomoći. §. 213. Ako župnik uzalud bude nastojao, imat će o tom izvjestiti predsjednika suda ženitbenoga, i ako je ženitbene drugove samo dva puta bio preda se pozvao, točno naznačiti razlog, zašto i trećega pokusa nije učinio. Ima takodjer dodati, da li i na koliko mu se čini, da su navedene pritužbe temeljite. §. 214. Naredjivanje povjerenikah-iztražiteljah. Biskup će u udaljenih krajevih biskupije svoje imenovati povjerenike, koji će bit vlastni, pri tužbah na razstavu od stola i postelje iztragu obavljati.

Digitized by Google

4. Crkveni ženitbeni sud, koj će dozvoliti razstavu, ima u osudi izreći, koja je od stranakah kriva

Ovim povjerenikom pridavat će biskup i perovodju, koj će sastavljati napisnike. §. 215. Kako se imadu predavati tužbe na razstavu. Tužitelj može prošnju svoju pri samom sudu ženitbenom ili pri povjereniku onoga kotara, u kojem prebiva, ili pismeno podnieti ili ustmeno dati u napisnik. Razlog, s kojega misli, da ima pravo razstaviti se od svoga ženitbenoga druga, ima točno kazati a i navesti sredstva dokazna. Ima se takodjer napomenuti, koliko je ženitba dosada trajala, i ako se je u ženitbi toj rodilo djece, koliko je ima i od koje su dobe. Na koliko se ženitbeni drugovi, koji namjeravaju razstaviti se od stola i postelje, mogu ili na koliko moraju obratit se na vieće biskupsko, to će zavisiti od naredbe biskupove. §. 216. Naredba, da se čini iztraga. Prošnja za razstavu ima se predložiti sudu ženitbenomu, koj će, ako razlozi nebudu očito nedostatni, iztragu započeti. Ako se stvar razpravljala bude u mjestu, gdje je sjedište suda ženitbenoga, imat će se jedan od viećnikah odabrati za povjerenika-iztražitelja. §. 217. Ženitbeni drugovi imadu glavom doći. Radi iztraživanja imadu glavom doći oba ženitbena druga, a u obziru odvjetnikah i očitovanja ili tvrdjenja njihova valja postupati po propisu §-a 143. (koj dopušta, da stranke budu asistirane po odvjetniku itd.). §. 218. Prediztraga. Ponajprije valja pokušati, da li bi se stvar dala dokončati brez pravoga postupka dokaznoga. Ženitbeni drugovi imadu se preslušati svaki napose, a zatim suočiti jedan drugomu. Svakoj stranki ima se pred oči staviti sve, što druga stranka tvrdi, jedno za drugim u onom redu, što ga naznačuje vrieme ili savez medju uzrokom i posljedicom, i valja o tom nastojati, da stranka izrazito odgovara. Ako se koja stranka poziva na izprave privatne, valja upitati drugu, priznaje li ona istinitost tih izpravah? Svjedoke, što ih stranke imenovale budu, treba, ako je moguće, prizvat ih, preslušat pred obimi strankami, i ako potrebno bude, suočiti ih medju sobom, kao i s drugovi ženitbenimi. §. 219. Pri predhodnoj ovoj iztragi imadu se pripuštati kao svjedoci i takove osobe, kojih izreke nebi istina činiti mogle sudbenoga dokaza, ali o kojih se ipak misliti može, da su o činih, o kojih se radi, potanko obavještene. §. 220. Povjerenik-iztražitelj vlastan je osobe, od kojih se razjašnjenju učina nada, preslušati i onda, ako ih nije nijedna stranka navela kao svjedoke. Da li se imadu suočiti sa ženitbenimi drugovi, ostavlja se to razsudi istoga povjerenika. §. 221. Odredba usljed prediztrage. Napisnik, koj sačinjen bude u prediztragi, ima se podnieti sudu ženitbenomu, i ako čini, na koje se tužitelj poziva, priznanjem obtuženikovim ili izpravami, proti kojim neima prigovora, budu već sasvime i bezdvojbeno dokazani, imat će sud ženitbeni izreći presudu. U protivnom pak slučaju ima se narediti postupak dokazni. §. 222. Obtuženiku ima se,

Digitized by Google

razstavi ili jesu li obe krive, ili nijedna od njih (§. 61. gradj. ženitb. zak.[26]), ter osudu priobćiti gradjanskomu

ako zahtjeva pismeno podnešena prošnja tužiteljeva ili napisnik sačinjen o tužbi, ustmeno predatoj, saobćiti u prepisu, i odrediti rok, uz koj će odgovor svoj ili pismeno podnieti ili ustmeno u napisnik dati. Inače ima mu se prošnja za razstavu pročitati, i sve što na obranu svoju i na obranu zajednice ženitbene naveo bude, u napisnik uvrstiti. §. 223. Postupak dokazni. Svjedoci, kojim neprigovori onaj ženitbeni drug, proti kojemu svjedoče, imadu se pripustiti i onda, ako bi se inače odbiti morali kao sumnjivi ili kao završni. §. 224. Ako svjedoci odveć daleko stanuju od mjesta, gdje iztraga teče, tad ima se u mjestu takovom, kamo isti presluška radi laglje doći mogu, narediti punomoćnik, i to, ako je moguće duhovnik. Ako svjedoci stanuju izvan biskupije, tad valja onoga biskupa, kojemu su podčinjeni zamoliti, neka bi naredio potrebita, da se kazivanja njihova upišu. Svjedoci, koji borave blizu sjedišta suda ženitbenoga, imadu se svagda preslušati pri sudu ženitbenom. §. 225. Pitanja sastavlja povjerenik-iztražitelj, imajući pri tom obzir na upitke, što su ih možda stranke predale. O zaprisizanju svjedokah valjaju propisi, pomenuti u §-u 162. (I na upite branitelja ženitbe ima se obzir uzeti). §. 226. Stranke imadu se pozvati, kada svjedoci prisegu polažu; medjutim ako stranke i nedodju, neće to smetati zaprisizanju istih. Stranke nesmiju biti pri preslušavanju svjedokah, tako isto, dok preslušavanje nebude dovršeno, nesmije se razglasiti ono, što su svjedoci kazali. §. 227. Preiskivanje po vještacih. Vještake, kojih mnjenje možda potrebno bude, izabira povjerenik-iztražitelj, gleda prigovorah, koji proti istim budu učinjeni, odlučuje sud ženitbeni. Vještaci imadu se zapriseći, ako se nisu jurve službenom zakletvom obvezali, da će u davanju mnjenja svoga sdušno i savjestno postupati. §. 228. Podpuni dokaz po svjedocih ili vještacih. Suglasnim kazivanjem dvojice zapriseženih i sasvim vjerodostojnih svjedokah, a tako i suglasnim mnjenjem dvojice izkusnih, nepristranih i odnosno zapriseženih vještakah podpuno se dokazuje čin, na koj se kazivanje ili mnjenje odnosi. §. 229. Dokazivanje u slučaju preljubočinstva. Da preljubočinstvo poradi razstave od stola i postelje bude dokazano, dosta će bit k tomu predmnjeve takove, koje su u velikoj mjeri vjerojatne. Čini pako, na koje se predmnjeve ove opiru, imadu se dokazati po propisih postupka, valjanoga za prestupke. §. 230. Što se saobćivati ima strankam. Napisnik o preslušku svjedokah ima se strankam ili pročitati ili u prepisu saobćiti, imadu se takodjer stranke, ako su vještaci mnjenje svoje dali, obavjestiti o sadržaju istoga. §. 231. Konačno preslušavanje drugovah ženitbenih. Na to valja opomenuti oba ženitbena druga, neka se očituju glede izreke svjedokah i glede mnjenja vještakah. Ako iznesu novih izpravah ili za izprave, koje su u prediztragi dvojbene ostale, ako iznesu novih dokazah, ima

Digitized by Google

sudu nadležnu prosuditi gradjansko-pravne posljedice razstave. Gradjanski sud, pozvan da sudi o gradjansko-

se tad protivna stranka o tom preslušati. §. 232. Priznanje obtuženikovo. Priznanje ženitbenoga druga, proti kojemu je podnešena tužba na razstavu, smatra se kao podpun dokaz. §. 233. Da li je, i kada je dopuštena prisega drugovah ženitbenih. Da li se drugovom ženitbenim ima dopustiti prisega dopunitbena, da li se jednomu od njih ima naložiti ili dozvoliti prisega odlučna; ima to odlučiti sud ženitbeni. Valja pri tom pred očima imati, da se u obće prisega stranakah dopustiti ima samo onda, kada već neima drugoga načina, kojim bi se istina saznati mogla, i da strastna razdraženost srdacah, koja obično nastaje pri parnicah ženitbenih, umnožava pogibelj krive prisege. §. 234. Što se ima učiniti, ako obtuženik nedodje. Ako tuženi ženitbeni drug na izdati poziv nedodje, valja tad postupati po propisih ustanovljenih u §-u 145. (Prisilno dovedenje, eventualna razprava u odsuću). §. 235. Kada jedan ženitbeni drug podnese tužbu, što ga je drugi zlobno ostavio, ima se odsutniku odmah prigodom prvoga poziva odrediti rok, i ovaj rok odmjeriti imajući pravičan obzir na udaljenost i na sredstva putovanja. Ako se boravište njegovo nezna, ima se tad putem javnih listovah pozvati, da dodje na rok, što ga sud ženitbeni, promotrivši sve okolnosti, ustanovio bude. §. 236. Na koliko valja skrbiti za uzdržavanje tužitelja. Ako tužitelj tvrdi, da mu već nije moguće živjeti u zajednici ženitbenoj, ako nije rad dušu svoju, život svoj ili zdravje svoje izvrći velikoj pogibelji, i ako je tuženik dužan, u slučaju zakonito izrečene razstave skrbiti za pristojno uzdržavanje svojega ženitbenoga druga, ima tad sud ženitbeni prosuditi, da li ima dovoljnih razlogah, da se unapred učini naredba kakova. Ako odlučeno bude, da razlogah takovih ima, tad valja zamoliti sud svjetovni, neka bi tužitelju na trošak tuženikov unapred odredio razlučen stan i pristojno uzdržavanje. §. 237. Da li se namjeravana odluka ima podnositi biskupu. Biskup ako mu se po naravi slučaja potrebno uzvidi, naredit će, da mu sud ženitbeni prije, nego što će stvoriti osudu, podnese odluku namjeravanu (§. 178.) §. 238. Šta ima sadržavati osuda. U presudi glasećoj na razstavu, ima se napomenuti, da li se uzrok razstave, u koliko se osniva na krivnji kakovoj, pripisuje jednoj samo stranki ili pako strankam obadviem. Ako se iz razpravah vidilo bude, da otac ili mati poradi manah ćudorednih nisu sposobni, pravo odhranjivanja, koje im pripada, izvršivati na sreću djece svoje, imat će se i to napomenuti u osudi. §. 239. Priziv u tužbah na razstavu. Ženitbeni drug, koj misli, da mu je odlukom suda ženitbenoga krivo učinjeno, može proti njoj podnieti priziv molbi drugoj. Proti dviem jednoglasećim osudam neima mjesta daljemu prizivu. §. 240. Osuda o razstavi od stola i postelje ništetna je, ako bude izrečena po sudu nenadležnom, ili ako bitan dio razprave sudbene bude izpušten. S pi-

Digitized by Google

pravnih posljedcih razstave ima u slučaju razstave medju katoličkimi supruzi, i u slučaju ženitbe mješovite ab origine prema presudi ženitbenoga suda o krivnji postupati po propisih §§-ah 60.—63., 70., 71. gradj. ženitb. zak.[27]), koji se u bitnosti slažu s usta-

tanjem o ništetnosti valja postupati po propisih, ustanovljenih u paragrafih 187. i 188. §. 241. Na što valja obzir imati. Što su ženitbeni drugovi medju sobom privolili na ukinuće zajednice ženitbene, nedaje to zakonita razloga, da se izreče razstava. Nego ipak formalnostih, koje nisu bezuvjetno potrebite, valja se kloniti tim više, što se iz sudbenih razpravah obično to radja, da se razdraženost umnožava a pomirenje otegoćuje. Nu ipak na poštenje dotičnikah i obiteljih njihovih valja gledati toliko, koliko samo svrha dopušta. §. 242. Kako se ima postupati s tužbom na razstavu, ako je ženitbeni drug priznao već krivnju svoju. Ako se jedna stranka poziva na čine takove, iz kojih izvire zakonit razlog za razstavu, a ako druga stranka čine te netaji, ima tad župnik tri puta pokušati, da se ženitbeni drugovi medju sobom pomire. Ako mu trud njegov bude bez uspjeha, imat će se pri povjerenikuiztražitelju o tužbi i o priznanju sačiniti napisnik i stvar predložiti sudu ženitbenomu, da ju rieši. §. 243. Postupak izvanredni. Ako obtuženik netaji učina, i ako iz uzroka, da se poštedi poštenje dotičnikah, ili iz inih važnih razlogah potrebno bude, da se stvar razpravlja, koliko moguće, potajno: moći će se stranka obratiti neposredno na predsjednika suda ženitbenoga. Pošto se ovaj osvjedočio bude, da postoji zakonit razlog za razstavu, imat će ili župniku ili po okolnostih i drugomu kojemu duhovniku naložiti, da stranke tri puta ih opomenuvši, pokuša pomiriti; i ako opomene ove budu uzalud, imat će pomenuti predsjednik, pridruživši sebi dva viećnika od suda ženitbenoga, izreći razstavu. U ovakovih slučajevih može se, ako obje stranke zahtjevaju, uzrok razstave i izostaviti iz osude. Nego ima se ovo njihovo zahtjevanje ubilježiti u napisniku od razprave.

[26]) Razlog toj ustanovi čitaj na prediđućoj strani 441. 7. ovoga „Tumača“.

[27]) §. 60. Na zahtjevanje suda ženitbenoga ima osobni sud tuženoga supruga odrediti supruzi i djeci pristojno uzdržavanje, dok stvar nebude rješena. U ostalom, ako bude ma kojim načinom jedan od suprugah nalazio se u silnoj pogibelji, živući u zajednici s drugom strankom, moći će redoviti sudac, a po naravi slučaja i vlast sigurnostna dozvolit mu na zahtjevanje njegovo razlučen stan; nego ima se sud ženitbeni odmah obavjestiti o učinjenoj odredbi. §. 63. Pošto bude presuda na razstavu izrečena, ima sudac pokušati, da nagodom izravna razpre, koje nastanu glede obskrbljivanja djece ili glede inih tražbinah. Ako se stranke nedadu skloniti na nagodu, ima sudac odpraviti ih na nredni postupak, nego će medjutim suprugi i djeci odmjeriti pristojno

Digitized by Google

novami razloženimi pod I. 6. i 8. obrazložbe k §§-om 107.—109. gradj. zak.[28]) Nu u smislu §. 64. gradj. ženit. zak. stranke mogu u spomenutih slučajevih prepustiti ženitbenomu sudu, da kao sud obranički presudi o tražbinah odštetnih i svih na imovinu odnosećih se razprah, koje budu prouzročene razstavom. O kompromisu tom ima se spisati izprava, ter će pristatna pogodba, koju maloljetnici mogu valjano sklopiti samo uz privolu otca i nadtutorstvene vlasti, obvezati obe stranke tako, da se neće moći jednostrano razrješiti. Proti obraničkoj presudi nije dopušten priziv već tužba ništovna, koja po našem mnjenju nemože biti druga, nego ona predvidjena u §. 382. hrv. gradj. post., u

uzdržavanje, ili i produljiti učinjenu jurve ustanovu, dok parnica nebude dovršena. — Ako se radi o razstavi medju supruzi, koji su kao akatolici sklopili brak, a kasnije jedan od njih postane katolikom, gradj. ženitb. zakon donosi sljedeće ustanove: §. 70. Ako medju ženitbenimi drugovi u obziru razmjerjah imovine njihove nepodje nagoda za rukom, tad će biti mjesta ustanovam, sadržanim u §-u 1264. ili u §-u 1266. obćega gradj. zakonika, prema tomu, da li oba ženitbena druga imadu smatrati se kao razstavljeni od stola i postelje, ili da li ženitba bude glede supruga nekatoličanskoga razpuštena. U drugom ovom slučaju neće ni katoličanska stranka, premda je obnadjena, da je nedužna, imat prava na zakonito nasljedstvo (§§. 757,—759. obć. gradj. zakonika). §. 71. Ako je duhovni sud, na zahtjevanje stranke katoličanske, izreko razstavu na vrieme neizvjestno, i ako prodje više od tri godine danah, a nebude još ufanja, da će stranka katoličanska privoliti na iznovično sjedinjenje: moći će tad stranka nekatoličanska tražiti razpust pri svom sudu ženitbenom. Ali ako je ista razstavi povod dala činom takovim, po kojem bi nedužna stranka katoličanska, da nije prešla na vjeru katoličansku, imala bila pravo podignuti tužbu na razpust ili na razstavu od stola i postelje, imat će se tad po obavljenom razpustu imovina razrediti tako, kao da je nekatoličanski ženitbeni drug kriv razpustu. Inače imadu se pitanja o imovini razpraviti po prvoj točki §-a 1266. obćega gradjanskoga zakonika; nego ako postoje okolnosti takove, koje opravdavaju kraćenje: iznova sjediniti se, i ako katoličanska stranka neima dovoljnoga imetka za pristojno svoje uzdržavanje, imat će joj stranka nekatoličanska po mjeri svoga imetka plaćati godišnju svotu, koju redoviti sudac po pravičnom razsudu ustanovio bude.

[28]) O gradjansko-pravnih posljedcih razstave i razpusta bit će obširnije govora u obrazložbi §§-ah 1264. i 1266.

Digitized by Google

smislu kojega se obranička presuda može pobijati samo onda, ako su obranici prekoračili granice povjerene im vlasti, i u slučaju očite prevare. Od pravila, da gradjanski sud ima prosuditi civilno-pravne posljedke razstave prema izreci crkvenoga ženitbenoga suda o krivnji, opravdane su iznimke §-a 69. gradj. ženitb. zakona, po kojih, ako u osudi suda katoličanskoga bude nekatoličanski suprug naznačen kao kriv razstavi, imat će na zahtjevanje njegovo, o tom, da li je u istinu kriv, na koliko su o toj izreci ovisne imovinske tražbine, suditi gradjanski sud. To isto valja u slučaju onom, ako na tužbu stranke nekatoličanske njezin duhovni sud ženitbeni bude izrekao, da je katoličanska stranka kriva.

III. Kako već rekosmo, iztočna crkva nezna za uredbu razstave od stola i postelje.

§. 110.

Način sjedinjenja s nova.

Razstavljeni muž i žena mogu se opet sjediniti; ali sjedinjenje ima se javiti sudu urednomu. Ako bi poslie takovog sadruženja htjeli da se opet razstave, imaju izvršivati isto ono, što je propisano glede prve razstave.

I. 1. Razstavljeni supruzi, koji se sporazumno opet sjedine, ako hoće da prestanu civilno-pravne posljedice razstave izrečene osudom ili nagodom, imaju svoje sjedinjenje prijaviti sudu, koj je bilo sporazumnu bilo prisilnu razstavu dozvolio. Faktično sjedinjenje neprijavljeno sudu nedokida posljedicah nagode ili osude. Razstavljeni supruzi, koji su svoje sjedinjenje prijavili sudu, mogu se i opet razstaviti samo obdržavanjem propisah §§-ah 103.—109.

2. Nesporazumno sjedinjenje može uzsljediti samo putem povrate u stanje prijašnje, koje neizključuje ni zakon od god. 1819. valjan u Austriji, ni §. 666. hrv. gradj. post., koji normiraju postupak pri razstavi.

II. I po kat. kan. pravu razstavljeni supruzi mogu se sjediniti usljed medjusobna sporazumka. Sjedinjenje imadu prijaviti ženitbenomu sudu, koj će u svrhe na-

Digitized by Google

vedene ad I. obavjestiti o tom nadležni gradjanski sud (§. 65. gradj. ženit. zak). Sjedinjenje može uzsljediti i prisilno, ako je minuo rok, za koj bje razstava dozvoljena, ili ako je prestao razlog, radi kojega bi ista dozvoljena [1]).

§. 111.

b) Konačni razpust: kod katolikah smrću.

Savez tvrde ženitbe, koja je sklopljena medju osobami katoličanskimi, razkida se samo smrću muža i žene. Isto tako je nerazriešiv savez ženitbeni, ako je i samo jedna strana u vrieme sklopljene ženitbe bila vjerozakona katoličanskog.

I. 1. Po kat. kanoničkom pravu valjano sklopljeni brak može se u pravilu [1]) razvezati samo smrću jednoga od suprugah, dočim po nauci iztočne, protestantske crkve i židovske vjere brak može se razrješiti i za života suprugah razpustom ženitbene sveze iz stanovitih uzrokah [2]). Ova je razlika prešla i u gradjanski za-

[1]) Liebbald-Ljuboević str. 190. i tamo citirana vriela.

[1]) Vidi iznimke na predidućoj strani 309. i 312. ovoga „Tumača“.

[2]) Kršćani nisu dugo vremena bili složni u pogledu nerazrješivosti braka. Rimska crkva nije imala u tom obziru formalne odluke do tridentinskoga sabora; iztočna crkva usuprot dopuštala je suprugu odrinuti ženu preljubnicu i sklopiti drugi brak. Ova razlika izmedju spomenutih crkavah izvire iz tumačenja onoga odlomka u evangeliju sv. Matije (cap. 19.), u kojem se veli, da Isus Krst, odgovarajući Farizeom na pitanje, da li je mužu dopušteno, odrinuti ženu, reče: Non legistis, quia qui fecit hominem, ab initio masculum et foeminam fecit eos et dixit . . , Erunt duo in carne una, itaque non sunt duo sed una caro, quod ergo Deus conjunxit, homo non separet; a pošto su se Farizeji pozivali na Mojsev primjer, koj je dopuštao odrinuti suprugu, primjeti Isus: Quoniam Moyses ob duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras, ab initio autem non fuit sic: Dico autem vobis quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit maechatur, et qui dimissam duxerit maechatur. Na temelju ovih izrekah uči grčka crkva, da je Isus Krst, iznimkom „nisi ob fornicationem“ dopustio mužu odrinuti ženu preljubnicu i sklopiti drugi brak. Usuprot katolička crkva uči, da je suprugu doduše dopušteno odrinuti ženu preljubnicu i od nje se razstaviti quoad thorum, nu nipošto quoad vinculum, to jest u pogledu same ženitbene sveze, koja je nerazrješiva. Prema toj nauci gore navedene rieči evangelija „nisi ob fornicationem“ odnose se jedino

*

Digitized by Google

konik, koj izriče nerazrješivost katoličkoga i razrješivost akatoličkoga braka. (§§. 62., 111., 115., 119 i sljedeći) [3]. Crkveno shvaćanje o nerazrješivosti katoličkoga braka našlo je u drugoj stavci §-a 111. još stroži izraz ustanovom, da je ženitbeni savez nerazrješiv i onda, ako je i samo jedna strana u vrieme sklopljene ženitbe bila katoličanske vjere. Iz ove obćenite ustanove zaključuju svi komentatori gradj. zakonika na nerazrješivost ženitbe i onda, ako se je jedan katolički suprug ili ako su se oba nakon sklopljena braka od katoličanstva odmetnula [4]. S obzirom na razložene ustanove §. 111., koje se vjerno prilagodjuju nauci katoličke crkve o nerazrješivosti braka, neima dvojbe, da je po §-u 111. nerazrješiv i brak akatolikah, koji su nakon njegova sklopljenja postali katolici, dočim prelaz samo jednoga od akatoličkih suprugah ka katolicizmu nebi mogao

---

na izraze „quicumque dimiserit, a ne na rieči: qui aliam duxerit, tako da je smisao izjave sljedeći: quicumque dimiserit uxorem suam (quod facere non licet) nisi ob fornicationem (et dimissa, sive injuste sive etiam juste ob ejus fornicationem) aliam duxerit, maechatur. Čuveni bogoslovci latinske crkve dokazivahu, da načelo nerazrješivosti braka nije bilo obće priznato u prvo vrieme crkve; nu auktoritet sv. Augustina, koj se je tim nazorom protivio, nadvlada u zapadnoj crkvi. Već u Gratianovih dekretalih usvojen je nazor sv. Augustina: His auctoritatibus evidentissime monstratur, quod quicumque, fornicationis causa uxorem suam dimiserit, aliam, illa vivente, ducere non poterit, et si duxerit, reus adulterii erit (Grat. caus. 32., quaest. 7.) Prema ovoj nauci izrekao je i tridentinski sabor: Si quis dixerit ecclesiam errare cum docuit et docet juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum, matrimonii vinculum non posse dissolvi; vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse altero conjuge vivente, aliud matrimonium contrahere, maecharique cum qui dimissa adultera, aliam duxerit, et eam quae dimisso adultero, alii nupserit, anathema sit. Čitaj u Pachmanna str. 379.—389.

[3]) U tom pitanju udaljio se naš zakonik od uzora mu „pruskoga Landrechta“, koj naredjuje, da je doživotna razstava od stola i postelje medju katolici ravna razpustu braka, prepuštajući savjesti razstavljenih suprugah, da prema načelom njihove vjeroizpovjesti nakon izrečene razstave sklope drugi brak ili ne. (§§. 734. i 735.)

[4]) Vidi za sve Stubenrauch: I. str. 348.

Digitized by Google

lišiti ženitbenoga druga, koj je ostao privržen akatoličkoj vjeri, da iz zakonitih razloga traži razpust braka (§. 116). Prieporno je pitanje, da li je nerazrješiv brak, koj sklopiše kao akatolici dvie osobe, koje su kasnije prešle u katolicizam, pa se zatim od njega opet odmetnule. S obzirom na strogo katoličko stanovište, koje zauzima naš zakonik u obće prema ženitbam medju katolici, negledeć na promjene u vjeroizpovjestih suprugah, mi bi rekli, da je i takav brak nerazrješiv. [5]) Konačno valja nam ovdje navesti dvorske dekrete od 26. kolovoza 1814. br. 1099. i od 17. srpnja 1835. br. 61. u sbirci pravosudnih zakonah, koje prema strogoj nauci katoličke crkve ustanovljuju, da se akatolici, kojih je brak razpušten, nemogu dok im živi suprug oženiti se s katoličkom osobom. Ova je zaprjeka obće poznata pod imenom ženitbene zaprjeke katolicizma.

2. Prelazimo sada na iztraživanje, da li su najnoviji ženitbeni i interkonfessionalni zakoni stvoreni za zemlje zastupane u carevinskom vieću modificirali razložene ustanove §-a 111. Mi neoklevamo odgovoriti niečno na stavljeno pitanje. I zaista nerazrješiv je i dan danas u Austriji ženitbeni vez, koj veže dvie katoličke osobe, priznavale se one katoličkoj vjeri već pri sklopljenju braka, ili prešle u katolicizam nakon sklopljena braka. Članci I. i III. zakona od 25. svibnja 1868. (br. 47. d. z. l.) stavljen je doduše u zemljah zastupanih u carevinskom vieću izvan krieposti cesarski patent od 8. listopada 1856. (br. 185. d. z. l.), kojim bje uveden gradjanski ženitbeni zakon za katolike, koj još dan danas valja u Hrvatskoj; nu isti članci naredjuju, da na njegovo mjesto imadu stupiti ustanove gradjanskoga zakona o ženitbi i svih naknadno izdanih zakonah i naredabah, koje su bile u krieposti do gore spomenutoga patenta. Pošto pako prva stavka §-a 111. nije izvan krieposti stavljena, a ona naredjuje, da je nerazrješiv

[5]) Dolliner: „Ueber die Auflösbarkeit gemischter Ehen“ u Zeitschrift für österr. Rechtsgelehrsamkeit 1825. I. str. 7. Stubenrauch I. str. 349. Contra Pachmann str. 401. i Ellinger str. 62.

Digitized by Google

brak valjano sklopljen medju katoličkimi osobami, to neima dvojbe, da je takov brak i dan danas u spomenutih zemljah nerazrješiv. Nu pita se, da li je usljed najnovijih austrijskih zakonah razrješiva i ženitba ab origine mješovita, ili koja je postala takovom nakon sklopljena braka, ako jedan suprug predje iz katolicizma u drugu koju kršćansku vjeroizpovjest, ili u bezvjerstvo, koje priznaje razrješivost braka. I na ovo pitanje valja odgovoriti niečno na temelju gore navedenih članakah zakona od 25. svibnja 1868., koji izrično povraćaju kriepost gradjanskomu zakoniku u i stvarih ženitbenih katolikah, dakle i razloženoj drugoj stavci §-a 111. Jasnih ovih ustanovah nemogu oslabiti ni članak XIV. temeljnoga državnoga zakona od 21. prosinca 1867. (d. z. l. br. 142), koj zajamčuje svakomu podpunu slobodu vjere i savjesti, niti čl. IV. temeljnoga državnoga zakona od 25. svibnja 1868. (br. 49. d. z. l.), koj svakomu nakon dovršene četrnajste godine dozvoljuje pravo priznati se kojoj vjeroizpovjesti i napokon čl. V. istoga zakona, koj naredjuje, da se promjenom vjeroizpovjesti gube zadružna prava ostavljene crkve [6]). Sve ove ustanove nepreinačuju ni riečicom gradjanski zakonik i naknadne mu ustanove u propisih, koji se tiču ženitbenoga prava katolikah. [7])

[6]) U tom smislu odlučiše sve tri osvade u slučaju sadržanom u Unger-Glazerovoj sbirci br. 4018 i u drugih slučajevih. Protivni je nazor ipak zastupan na temelju novijih u tekstu navedenih zakonah u rješitbi bečkoga prizivnoga sudišta od 26. siečnja 1875. br. 19047.

[7]) U zemljah, zastupanih u carevinskom vieću, u kojih se je bar dosele bezuspješno pokrenula živa agitacija proti načelu nerazrješivosti katoličkoga braka, nastojava se mimoići ustanova §-a 111. gradj. zakonika obično tako, da katolički suprug, koj hoće, da za života ženitbenoga druga sklopi novi brak, izhodi ponajprije razstavu od stola i postelje. Izhodiv razstavu, izstupi on iz crkve katoličke i predje u evangeličku, ili srodnu joj unitarsku vjeroizpovjest. Poslje toga traže zaručnici odpust iz austrijske državljanske sveze i stekav ugarsko državljanstvo izposluju, da budu primljeni u svezu koje ugarske, naročito erdeljske obćine. Na temelju osude o razstavi, prelaza u evangeličku vjeru i stečena ugarskoga državljanstva traži onda razstavljeni suprug od unitarskoga crkvenoga suda u Sibinju razpust ženitbe, koj spo-

Digitized by Google

II. 1. Razloživ u predidućih točkah stanovište katoličke crkve u pitanju nerazrješivosti braka, možemo ovdje u pogledu ženitbenoga prava za katolike, postojećega u Hrvatskoj uputiti na odnosnu obrazložbu §-a 62. ovoga tumača i navesti ustanove §§. 56. i 57. gradj. ženitb. zakona [8]), koji se slažu s razloženimi načeli. Ustanova čl. I. patenta, kojim bje uveden gradjanski ženitbeni zakon naredjuje doduše, da nekatolički crkveni ženitbeni sudovi nisu ustanovami §§. 56. i 57. gradj. ženitb. zak. zapriečeni postupati po propisih i pravnih običajih njihove vjeroizpovjesti, nu spomenuta ustanova patenta nemože se tumačiti tako, kano da bi osude

menuti sud dozvoli na jednostavnu molbu mimo kontradiktorne razprave. Ovakove su ženitbe u Ugarskoj valjane, ter po našem mnjenju valjana je takova ženitba, koju sklopi bivši austrijski državljanin, koj nakon izhodjene razstave od svoga supruga predje u vjeru evangeličku ili unitarnu i steče ugarsko državljanstvo (ovakove ženitbe zovu obično „erdeljske ženitbe“, siebenbürgische Ehen), jer se pravna sposobnost tudjinacah ravna po zakonih zemlje, ka kojoj oni pripadaju kao državljani (§. 34. gradj. zak. i njegova obrazložba u ovom „Tumaču“). Zakonitost takovih ženitbah u Ugarskoj, naročito u Erdelju proizlazi pako iz ustanovah ugarskih zak. član. XLIII., zak. član. XLVIII. i zak. član XIV. od god. 1868., u smislu kojih su crkveni sudovi rimokatolički jednoga i drugoga ritusa, grčko-iztočni i evangelički obiuh vjeroizpovjestih, kao i unitarski nadležni rješavati ženitbene parnice, na koliko se radi o valjanosti, razpustu ili razstavi ženitbah po ustanovah dotične crkve, i to tako, da ove ustanove valjaju i za odmetnike od katolicizma, jer §. 8. zadnjega od gore navedenih zak. članakah naredjuje izrično, da se sva djela, koja je tko obavio nakon njegova prelaza u drugu koju vjeroizpovjest, imadu prosudjivati po dogmih one crkve, ka kojoj je prešao, tako da ga nevežu načela crkve, iz koje je izstupio. Usuprot bila bi nevaljana ženitba, koju bi na opisani način u Ugarskoj sklopio austrijski državljanin kao takav, to jest nestekav ugarskoga državljanstva, jer je austrijski državljanin i u inozemstvu vezan na austrijske zakone, koji slove o pravnoj njegovoj sposobnosti (§. 4. gradj. zakonika). U novije doba izašlo je djelce Dra. M. Fuchsa: „Das Ehehinderniss des bestehenden Ehebandes nach österr. Rechte und seine Umgehung“, u kojem se pitanje o valjanosti tako zvanih erdeljskih ženitbah obširnije razpravlja, nego smo mi u nazočnoj opazci učiniti mogli.

[8]) Čitaj §§. 56. i 57. gradj. ženitbenoga zakona na predidućoj strani 426., opazci 20. ovoga „Tumača“.

Digitized by Google

nekatoličkih sudovah i u slučajevih predvidjenih u §§-ih 56. i 57. gradj. ženitb. zakona bile mjerodavne za valjanost ženitbe, jer uz ovakovo shvaćanje ne samo da bi bili suvišni navedeni §§-i gradj. ženitbenoga zakona, već bi se povrjedilo i temeljno načelo, na kojem počiva bračno zakonarstvo za katolike uvedeno nakon konkordata, načelo, da se valjanost braka katolikah u obće ima prosudjivati po ustanovah kat. kanon. prava. Zakonodavac, usvojiv ovo načelo, nije dakako mogao siliti nekatoličke crkvene sudove, da sude po katoličkom pravu, ter ovoj misli daje izraz čl. I. patenta, obećavajući dapače, da će se u tom pogledu izdati naredbe, koje medjutim nisu izašle [9]).

§. 112.

Proglašenjem smrti.

Za to, što je minulo vrieme ustanovljeno u §. 24., da se proglasi smrt, za koje vrieme jedan od vjenčanikah je nepritoman, nezadobiva time druga strana još nikakova prava držati ženitbu da je razdriešena, i stupiti u drugu; ali ako ovu nepritomnost sprovode takove okolnosti, koje nikako nedaju dvojiti, da je nepritomnik umro, tad može se iskati kod suda zemaljskog onoga kotara, u kojem prebiva ostavljeni zakoniti drug, da se nepritomnik sudno proglasi, da je mrtav, a ženitba da je razkinuta.

§. 113.

Na ovu prošnju postavlja se skrbnik da bi obaznao što o nepritomniku, i ovaj ima se pozvati izrokom (zakazom) razpisanim na cielu godinu, i koj će se staviti tri put u novine, ako je potreba i inostranske, s dodatkom, da će ga sud, ako se za to vrieme neprijavi, ili na drugi način nejavi sudu, da je živ, za mrtva proglasiti.

§. 114.

Ako je ovaj rok minuo bez koristi, ima se odrediti na prošnju, ponovljénu od strane ostavljenoga zakonitog druga fiškalni ured ili druga koja poštena i vješta osoba, da brani ženitbu, i poslie svršene razprave sud će razsuditi, da li se ima prošnji zadovoljiti ili ne. Dopuštenje nejavlja se odmah, nego predlaže se previšnjemu rješenju po sudu vrhovnomu.

---

[9]) Prema tomu, ako je osudom crkvenoga katoličkoga suda izrečena razstava katoličkoga braka, ter nakon izrečene razstave jedan od razstavljenih suprugah predje u vjeru, koja dopušta razrješivost

Digitized by Google

I. 1. Naš gradjanski zakonik pozna dvie vrsti očitovanja, da je tko mrtav [1]). Prvoj ima mjesta u svih onih slučajevih, izključiv ženitbene odnošaje, u kojih nije moguće polučiti inače (smrtovnicom, svjedoci [2]), dokaz o smrti stanovite osobe, a taj dokaz tvori uvjet, da se steče pravo koje, ili da se pravo uzmogne vršiti. Ovo očitovanje smrti zovu obćim, redovitim (§§. 277. i 278. gradj. zak.); druga vrsta ovoga očitovanja, koje zovu svetčanom, uporavlja se naročito na slučaj, ako nije na ini način moguće polučiti dokaz o smrti supruga, dokaz potrebit, da se uzmogne sklopiti nova ženitba. O toj vrsti očitovanja slove nazočni §§-i. Razlika medju navedenimi vrstami očitovanja, o kojem govorimo sastoji, kako izvire iz prispodobe §§-ah, s kojimi se bavimo, s §§-i 277. i 278. u većoj strogosti, kojom se postupa kod svetčana očitovanja i u osobitih potrebštinah i sredstvih zanj propisanih.

2. Da se u svrhu sklopljenja novoga braka uzmogne izhoditi očitovanje, da je suprug mrtav, nedostaje, da se obistine predpostave §. 24. gradj. zak., već je nuždno, da se kojoj od spomenutih predpostavah pridruže takove okolnosti, koje nedopuštaju ni najmanje dvojbe o tom, da je nestalnik umro. Zakon prepušta sudu, da u konkretnom slučaju ustanovi, koje okolnosti mogu ukloniti svaku dvojbu o smrti nestala supruga [3]).

braka, na pr. u grčko-iztočnu vjeru, ter sklopi drugi brak sa sljedbenikom te vjere, taj će brak biti nevaljan, makar i njegovu valjanost na temelju dotičnih kanoničkih propisah izrekao ženitbeni sud grčko-iztočne crkve, jer je ovakov brak nevaljan po kat. pravu, i jer je državni zakonodavac u §-u 57. gradj. ženitb. zakona u suglasju s kat. kan. pravom njegovu nevaljanost izrekao.

[1]) Dvostrukoj ovoj vrsti očitovanja smrti prigovara temeljito Dolliner: IV. §. 223.

[2]) Čitaj u obće za ovaj paragraf obrazložbu §-a 24.

[3]) Primjerah ima kod Dollinera: IV. §. 198., kojega sljedi i Kutschker I. str. 238. i 239.: Sud neće dvojiti o smrti nestala supruga, ako se budu, u koliko je te moguće, sticale dvie predpostave, navedene u §-u 24. gradj. zak. U slučaju prve ili druge predpostave §-a 24. učvrstiti će sud u uvjerenju, da je dotičnik umro, izkaz klasična svjedoka, koj je poznavao odsutnika, da je njegovo ime čitao u

Digitized by Google

3. Molba, da se tko proglasi mrtvim, ima se i za vojničke osobe podnieti sbornomu sudu prve molbe (kr. sudbenomu stolu), u kojega okolišu prebiva ostavljeni suprug (§. 86. hrv. 81. dalmat. sudovnika.) Neobnadje li sud, da je molba posve netemeljita, imenovati će nestalniku kuratora ad actum, dakle i u slučaju onom, ako bi on bio pod vlasti otčinskom ili tutorstvenom [4]), ter izdati edikt, o kojem govori pobliže §. 113. Da li se izrok ima uvrstiti u inozemne novine, odlučiti će sud prema potrebi, i vjerojatnosti uspjeha [5]). Pošto sud ima inkvizitorno postupati, to mu je prosto diplomatičkim putem staviti se u sporazumljenje s inozemnimi oblasti. Stranke imadu predujmiti trošak izroka, nu za stranke siromašne namiruje trošak erar. [6])

maticah umrvših mjesta, gdje je boravio, i da ga kasnije nije više vidio, ili izkaz više ljudih, da su u svom boravištu vidili lješinu, opis koje odgovara obilježjem nestalnika. U slučaju treće predpostave §-a 24. podupirat će uvjerenje o dotičnikovoj smrti okolnost, da nije bilo moguće priteći u pomoć ranjenikom, da je konjaničtvo sgazilo mjesto, gdje je bio ranjen itd. I moralna i fizična svojstva, kao i osobni odnošaji odsutnikovi podobni su ojačati ili oslabiti vjerojatnost njegove smrti. Na primjer, ako je bio boležljiv, ako su njegovi odnošaji bili tako poremećeni, da se može slutiti na samoubojstvo, ili obratno, ako su njegove obiteljske okolnosti bile tako sretne, da se neda pomisliti, da nebi o sebi dao viesti itd. U obće veli Dolliner: sudac nesmije biti odviše pristupan dvojbam, da nezahtjeva pozitivniji dokaz, nego li ga može pružati smrtovnica, koja naročito, ako je izdana u dalekoj zemlji, nije baš podobna uništiti svaku i najmanju dvojbu o smrti dotičnikovoj. Unger: I. str. 240. opazka 22. tvrdi, da §. 112. osim okolnostih navedenih u §-u 24. nezahtjeva drugih osobitih okolnostih za očitovanje smrti. U oči izrične ustanove §-a 112., koj uz predpostave §-a 24. govori „ob osobitih okolnostih“, nemožemo se de lege lata pridružiti mnjenju čuvenoga pravnika, priznavajući u ostalom neopravdanost upitne ustanove.

[4]) Dolliner na nav. mjestu str. 33. i u razpravi: „Ueber das Verfahren bei Todeserklärungen“ (Zeitschrift für österr. Rechtsgelehrsamkeit 1816. str. 248.)

[5]) Dvorski dekret od 27. kolovoza 1817. br. 1367. sbirka pravosudnih zak.

[6]) Dvorski dekret od 19. studenoga 1812. kao dodatak dekretu od 23. listopada 1819. br. 1616. u sbirci prav. zak. Dvorski dekret od 27. kolovoza 1817. br. 1367.

Digitized by Google

Izrok ima se izdati i onda, ako je u druge pravne svrhe jur uzsljedilo obće redovito očitovanje, da je tko umro. Ako se po izmaku ediktalnoga roka nestalnik neprijavi, neima sud ureda radi dalje postupati, već usljed ponovljene molbe ostavljena supruga imenovati prije svega razumna i poštena čovjeka braniteljem ženitbene sveze [7]), i uredovati dalje u zemljah zastupanih u carevinskom vieću po propisih zakona od 23. kolovoza 1819., u Hrvatskoj za protestante i židove po ustanovah XXX. poglavja hrv. postupnika, o kojih smo jur rekli, da se slažu s ustanovami prije spomenutoga zakona. Uporava upitnih ustanovah, ako i nije izrično zakonom naredjena, preporučuje se po našem mnjenju s obzirom na inkvizitorni značaj odnosne razprave, i na okolnost, da će najshodnije biti sjediniti s očitovanjem smrti i osudu o razpustu braka.

Odbije li sud molbu za očitovanje smrti, prosto je ostavljenomu suprugu upotriebiti pravni liek priziva i previda, nu ako sud zadovolji molbi, neće osude priobćiti strankam, već predložiti ju vrhovnomu sudištu, koje će molbi zadovoljiti ili odbiti ju, nepodastriev je najvišjoj rješitbi, kako to propisuje §. 114. [8]), ni nepreslušav ordinarijat [9]).

4. Učinak svetčana očitovanja smrti sastoji u tom, da se dan, kojim je postalo pravomoćnim, dakle dan dostave (§. 278.), smatra danom smrti nestalnika, ter se tim utemeljuje doduše samo predmnjeva, da je dotičnik umro, nu ujedno ovlašćuje suprug sklopiti drugi brak. Predmnjeva. kako to razložismo kod §. 24., neizključuje dokaza, da nestalnik još živi, ter u tom slu-

[7]) U smislu jur citirane ministarske naredbe od 13. kolovoza 1851. br. 188. i 2. listopada 1851. br. 251. d. z. l. neimadu više financijalne prokurature fungirati kao branitelji ženitbene sveze.

[8]) Previšnje kabinetsko pismo od 25. veljače 1818. br. 25. dodatku k gradj. zak.

[9]) Ovo je propisivao dekret dvorske kancelarije od 12. ožujka 1830. i 15. srpnja 1833. (sbirka političkih zakonah knjiga 58. str. 141. i knjiga 61. str. 171.), nu taj je propis stavljen izvan krieposti previšnjim rješenjem od 30. studenoga 1849. br. 46. dodatka k gradj. zak.

Digitized by Google

čaju imala bi se ureda radi medjutim sklopljena ženitba izjaviti nevaljanom (§. 94).

II. 1. Dočim se po gradjanskom zakoniku dokaz o smrti supruga, da se uzmogne sklopiti nov brak, može polučiti smrtovnicom, svjedoci ili proglašenjem njegove smrti, kat. kanon. pravo valjano u Hrvatskoj za ženitbe katolikah i za ženitbe ab origine mješovite nedonosi o dokazu smrti obćenitih i strogih ustanovah, već prepušta, da nadležna oblast, ocjeniv okolnosti konkretnoga slučaja, odluči, da li smatra smrt dokazanom ili ne. [10]) Nadležna je oblast vlastiti župnik zaručnikah, koj, ako ima dvojbah, neka se obrati na svoga biskupa. [11]) Iz ovih ustanovah vidi se, da uredba očitovanja smrti, kako ju normira naš gradjanski zakonik, nije poznata katoličkomu kanoničkomu pravu.

Nu naputak poziva župnike, neka upute stranku, koja, nemogavši dokazati smrtovnicom ili svjedoci smrt supruga, predloži dovoljnih razlogah iz kojih se može velikom vjerojatnosti zaključiti, da je umro, neka se obrati na državnu oblast, nadležnu nakon potanjih izvidah proglasiti smrt nestala supruga. [12])

---

[10]) Schulte: Eherecht str. 205. i sljedeće.

[11]) Čitaj §. 70. naputka na prediđućoj strani 449. u opazci 28. ovoga „Tumača“. Cap. in praesentia, 19. de sponsal, cap. Dominus 2, de secundis nuptiis. Instrukcija svetoga ureda od 25. prosinca 1827. potvrdjena po papi i razaslana svim biskupom: si testimonia haberi non possunt, Congregatio non intendit excludere alias probationes, quae de jure Communi possunt admitti, dummodo sint legitimae et sufficientes.

[12]) §. 246, naputka glasi: VI. Iznovična ženitba usljed proglašenja, da ženitbeni drug umre. Budući da je ženitbeni vez svet i nerazrješiv, zato nesmije se nikomu dopustiti, da se iznova oženi ili udade, dok o smrti ženitbenoga svoga druga nedonese dokazah takovih, koji sasvim izključuju svaku razboritu sumnju. S dokazi, koji smjeraju na to, da ustanove moralnu izvjestnost o smrti, valja postupati što najopreznije, nu neimaju se bezuvjetno izbaciti. Može se dogoditi, da se iz okolnostih, podpuno dokazanih, porodi moralna izvjestnost, da ženitbeni drug neživi više, akoprem neima ni pisamah ni kazivanjah svjedočkih, koja bi potvrdjivala, da je umro. Ako ženitbeni drug kojega odsutnika izkaže takova šta, iz česa bi vrlo vjerojatno bilo, da postoji slučaj takovi, imat će se tad opomenuti, neka

Digitized by Google

2. Odazove li se župnik dotično biskup dužnosti naloženoj mu naputkom, ter uputi stranku želeću sklopiti novi brak, da u slučaju redovito nedokazane [13]) smrti supruga izhodi od državne oblasti proglašenje njegove smrti, tad će državni sud postupati po propisih §§-ah 23.—27. gradjanskoga ženitbenoga zakona [14]) pre-

se ponajprije obrati na državnu oblast, koja ima većih sredstvah za izsljedjivanje čina, i kojoj pripada, izdavati proglašenje smrti u obziru posljedicah gradjanskih. — Pošto o pitanju, da li je brak katolikah valjano sklopljen, odlučuju u Hrvatskoj crkveni sudovi po crkvenih zakonih, i pošto ovi potonji neznadu, kako rekosmo, za uredbu proglašenja smrti, već prepuštaju župniku dotično biskupu, da prosudi, da li je smrt supruga dokazana i u pomanjkanju smrtovnice ili svjedočanstva, to neima dvojbe, da bi se imao smatrati valjanim brak, koj bi se sklopio u pomanjkanju smrtovnice, i bez dokaza po svjedocih, mimo proglašenja smrti drugoga supruga po državnom sudu, usljed same odluke župnika ili biskupa, koj bi držao, da je smrt inače dokazana. Ovo naše mnjenje podupira okolnost, što gradjanski ženitbeni zakon u oprjeci s kanoničkim pravom, kojemu je prepustio, da ustanovi uvjete, o kojih visi valjanost braka, nije mogao imperativno naložiti, da se u dvojbenih slučajevih ima izhoditi proglašenje smrti pod inakom nevaljanosti braka, već je naputak njekako preporučio župnikom, da u dvojbenih slučajevih upute opomenu stranku, neka izhodi proglašenje smrti, tako da upitno proglašenje nije nikada nuždno za valjanost braka, kako to propisuje gradjanski zakonik. Nije težko uvidjeti, da gradjanski zakonik, kao i naredbe gradjanskoga ženitbenoga zakona o proglašenju smrti, koje ćemo kasnije navesti, pružaju veću sigurnost, nego neizvjestni kanonički propis, ter bi valjalo žaliti, kad bi crkvene oblasti ignorovale uputu §-a 246. naputka. Mi bar znamo za slučaj, u kojem je biskup senjski (predšastnik današnjega biskupa) dozvolio, da sklopi novi brak supruga čovjeka, o kojem se je jedva šest mjesecih moglo držati, da je nestao!! Po kanoničkih propisih, koji su u Hrvatskoj mjerodavni, mi nedvojimo o valjanosti onoga braka, dok se suprug nepovrati; a naveli smo taj slučaj, da ilustriramo nedostatnost i pogibeljnost kanoničkih propisah u toli važnom pitanju.

[13]) To jest smrti nedokazane smrtovnicom ili svjedoci, koje će preslušati župnik, a ne civilna oblast.

[14]) §. 23. Ako je jedan od ženitbenih drugovah odsutan onoliko vremena, koliko je ustanovljeno u §-u 24. gradj. zak., i ako je odsutnost njegova skopčana s okolnostmi takovimi, koje nedaju razloga, s kojega bi se o smrti njegovoj sumnjati moglo, tad zaostavša stranka može pri sudištu, u kojega kotaru prebiva, radi iznovične ženitbe ili udatbe iskati proglašenje, da se odsutnik smatrati ima, da je mrtav.

Digitized by Google

ma kojim slove §§-i 247.—250. naputka [15]) Sadržaj spomenutih §§-ah gradj. ženitb. zak. pokazuje jasno, u čem se isti slažu s razloženimi pod I. ustanovami §§-a 112.—114. gradj. zakonika, i u čem se prvi od potonjih razlikuju. Za ustanove gradj. ženitb. zakona, koje su

§. 24. Poslje ove prošnje ima se narediti skrbnik za izsljedovanje odsutnika: isti pako odsutnik treba, da se izrokom pozove s tim dodatkom, da će sud, ako uz ustanovljeno vrieme nedodje, ili ako neizvjesti suda na drugi način o svom životu, proglasit ga za mrtva. Ovaj izrok ima glasiti na punu godinu danah i uvrstit se barem tri puta u javne novine ovozemske, a po okolnostih i u novine inozemske. §. 25. Kad rok ovaj mine bez uspjeha, ima sud na povoljnu prošnju zaostavšega druga ženitbenoga po obavljenoj razpravi izreć presudu, da li se ima ili neima zadovoljiti prošnji. Presuda treba, da se podnese višjemu sudu, koj će spise saobćiti biskupu one dieceze, u kojoj prositelj prebiva. Ako i prva molba i višji sud izreku odluku proti proglašenju smrti, pak ako i biskup na to pristane, tad se prošnja ima odbaciti. Proti takovoj odluci neima mjesta daljemu prizivu. §. 26. U svih ostalih slučajevih imadu se odluke sudovah prve i druge molbe ujedno sa spisi podnieti višjemu sudištu. §. 27. Ako biskup bude za proglašenje smrti, imat će višje sudište izreći odluku konačno valjanu. Ako se izreka biskupova neslaže s presudami nižjih sudovah, t. j. ako je biskup proti proglašenju smrti, tad će višje sudište, ako pristane na izjavu biskupovu, izreći presudu, da se prošnja odbija; ako li sudište ovo na mnjenje biskupovo nebi pristati moglo, tad će razpravu saobćiti sudu prvostolnomu (metropolitanskomu). Ako se sud ovaj slagao bude s mnjenjem biskupovim, imat će višje sudište odbiti prošnju radi proglašenja smrti. U protivnom pako slučaju ima sud prvostolni podnieti stvar trećoj crkvenoj molbi u stvarih ženitbenih, i izreka molbe ove bit će tad pravilom za odluku višnjega sudišta.

[15]) §. 247. Čim višji zemaljski sud saobćio bude obavljenje razprave, imat će sud ženitbeni na temelju istih i u prisutnosti branitelja ženitbe pretresti pitanje, da li je moguće odsutnika smatrati kao mrtva s tom posljedicom, da se druga stranka iznova oženiti ili udati može? Namjeravana odluka ima se u svakom slučaju podnieti biskupu, da ju prosudi. §. 248. Ako se temelj moralne izvjestnosti, na koju se tko poziva, sudu ženitbenomu neuzvidi tako čvrst, da bi se bez svake sumnje uzeti moglo, da je vez ženitbeni smrću razriešen, tad isti sud neće privoliti na proglašenje smrti i saobćit će razloge svoje sudu gradjanskomu. Ako druga i treća crkvena molba pristane na mnjenje protivno, i ako višnje sudište s privoljenjem istih molbah izreče proglašenje smrti: neima se tad iznovičnoj ženitbi stavljati nikakova zaprjeka. §. 249. Ako sud ženitbeni scieni, da proti iznovičnoj ženitbi neima zaprjeke, javit će to svoje mnjenje višjemu sudu zemaljskomu,

Digitized by Google

suglasne s navedenimi §§-i gradj. zakonika, valja sve što smo o njih rekli pod I. [16])

III. 1. Ni zakonarstvo iztočne crkve nezna za uredbu proglašenja smrti, već poput kat. kan. prava prepušta župniku, u dvojbenih slučajevih biskupu, da na temelju izvedenih dokazah prosudi, da li se u pomanjkanju smrtovnice ili svjedočanstva ima držati mrtvim suprug osobe, koja želi stupiti u nov brak.

2. Osobitih ustanovah ima u vrielih za supruga vojnika [17]), koje danas neimadu praktične vriednosti.

3. Iztočna crkva, koja se je vazda prislanjala državnoj vlasti, neće grješiti proti temeljnim načelom kanonah, slovećih o dokazu smrti, ako u dvojbenih slučajevih uputi stranku, koja želi sklopiti novi brak, da izhodi proglašenje smrti nestala supruga. Da se iztočnoj crkvi očuva priznano joj pravo zakonarstva u ženitbenih pitanjih, valjalo bi u tom slučaju postupati po načelih razloženih malo prije pod II.

§. 115.

Kod kršćanah nekatoličanskih.

Zakon dopušta kršćanom nekatoličanskim po načelih svoje vjere, da iz važnih uzrokah ištu razpust ženitbe. Ovi uzroci jesu: ako je zakoniti drug krivac preljubočinstva ili kojega zločinstva, za koje je bio osudjen najmanje pet godinah na tamnicu; ako je pakostno ostavio druga svojeg, i u slučaju da je

nego glede ženitbenoga druga neće narediti ništa, dok proglašenje smrti, što se tiče gradjanskih njegovih posljedicah, nepostane pravomoćno. §. 250. U slučaju ženitbe iznovične imat će župnik kako proglašenje smrti, izrečeno po vlastih državnih, tako i odluka sudu ženitbenoga, a odnosno privolu višje crkvene molbe ubilježiti u knjizi vjenčanih.

[16]) Glavne razlike medju ustanovami gradj. ženitb. zakona i gradj. zakonika u pogledu proglašenja smrti mogu se svesti u sljedeće: 1. Civilni sud neimenuje branitelja ženitbenega veza, jer je to zadaća crkvenoga suda, koj jedini sudi o valjanosti ženitbe. 2. Odluka civilnoga suda prve molbe ima se podnieti prizivnomu sudu (banskomu stolu), koj će priobćiti spise ordinarijatu, u obsegu kojega je nestalnik prebivao. Dalnji postupak razložen je jasno u paragrafih navedenih u opazkah 13. i 14.

[17]) Zhishman str. 762. i sljedeće.

Digitized by Google

nepoznato boravište njegovo, nije se na javni poziv sudni javio za godinu danah; pogibeljne zasjede životu ili zdravlju; ponovljena težka zlostavljenja; nepredobljiva mržnja, radi koje oba vjenčanika zahtievaju da se razdrieši ženitba; ali u posliednjemu slučaju razpust nedopušta se odmah, nego ima se pokušati najprije razstava od trpeze i postelje, koje pokušenje po okolnostih ponovit će i više putah. U ostalom u svih ovih slučajevih treba postupati polag istih propisah, koji su dani za iztraživanje i prosudjenje ženitbe tvrde.

I. 1. Kao što se je naš zakonik normirajući nerazrješivost braka katolikah i braka mješovita ab origine prilagodio načelom katoličke crkve, tako je prema načelom drugih kršćanskih akatoličkih crkavah usvojio načelo razrješivosti braka njihovih sljedbenikah iz stanovitih razlogah, koje je taksativno izbrojio u nazočnom §-u. [1])

U zemljah zastupanih u carevinskom vieću ustanove spomenutoga §-a valjaju za katolike, za sljedbenike nesjedinjene iztočne crkve, za protestante (evangeličke, augsburžke, i helvetičke vjeroizpovjesti) i za tako zvane bezvjernike (§. 2. zak. od 9. travnja 1870. d. z. l. br. 51.), dočim razrješivost braka izraelićanah normiraju posebno §§-i 133.—135. U Hrvatskoj ustanove nazočnoga §-a mjerodavne su samo za protestante, jer kako jur pokazasmo, pitanje o valjanosti braka dakle i o njegovoj razrješivosti za sljedbenike sjedinjene i nesjedinjene iztočne crkve prepušteno je crkvenim sudovom, koji sude po crkvenih zakonih.

[1]) Da su u §-u 115. razlozi taksativno izbrojeni, u tom su složni svi komentatori. Vidi za sve Stubenrauch: I. str. 357. Nu Pachman u nav. djelu str. 391. tvrdi, da su ti razlozi mjerodavni za sudca samo onda, ako se slažu s načeli vjeroizpovjesti, ka kojoj pripadaju supruzi, dočim Dolliner u nav. djelu str. 108. i u razpravi „Ueber die Auflösbarkeit der Ehe zwischen nichtkatholischen christlichen Religionsverwandten“ (Pratobeverini Materialien knjiga 5. str. 1., knjiga 6. str. 1. i knjiga 7. str. 1.) uči, da se sudac neima brinuti za propise odnosne crkve. Ovo mnjenje usvaja i Stubenrauch ibidem, ter čini se opravdano s obzirom na namjeru zakonodavca, koj je izbrajanjem razlogah, s kojih se može dozvoliti razpust braka, hotio ukloniti pravnu nesigurnost u odnošaju toli važnom, kao što je razpust braka.

Digitized by Google

2. U pogledu razlogah s kojih zakon dopušta, da se razpusti brak kršćanah akatolikah, valja nam opaziti, da su ti razlozi većim dielom istovjetni s razlozi, s kojih se može dozvoliti razstava od stola i postelje, i koje smo razložili kod §§-ah 107.—109. Toga radi, upućujući čitatelja na odnosnu obrazložbu, ograničit ćemo tumačenje §-a 115. na one ustanove, kojih neima u §§-ih 107.—109., ili koje se od njih razlikuju.

3. a) Osuda, da je suprug kriv zločinstvu, tvori razlog razpusta samo onda, ako je suprug osudjen na petgodišnju kazan tamnice, dočim je za razstavu dovoljna osuda radi zločinstva bez obzira na trajanje kazne. Ostale opazke, učinjene na predidućoj strani 438. ovoga tumača pod b) valjaju i za osudu kao razlog razpusta. Dodat ćemo još, da taj razlog nebi prestao pomilovanjem osudjenika, jer se pomilovanje odnosi samo na pomilovanu osobu i nemože povrieditи prava drugoga supruga. To isto može se tvrditi i za osudu radi zločinstva kao razlog razstave.

b) Sam faktum, da je suprug ženitbenoga svoga druga zlobno ostavio, tvori razlog za razstavu, ne tako za razpust, za koj se još zahtjeva, ako je nepoznato boravište odsutnoga supruga, da se on nije u roku od godine danah prijavio usljed ediktalnoga (javnoga) poziva. Ako mu je boravište poznato, bit će dostatno, nebude li se odazvao običnu sudbenu pozivu.

c) Osobiti razlog razpustu, s kojega se nedozvoljava osobna razstava, jest takova zamjenita mržnja medju supruzi, o kojoj s obzirom na okolnosti biva jasno, da neće prestati (nepredobljiva mržnja).

d) Obratno, neuredno življenje i zadane tuge suprugu, netvore razlog razpustu, dočim su razlog razstavi.

4. Pravo tražiti razpust pristoji jedino nedužnomu suprugu, izuzev slučaje nepredobljive mržnje, u kojem nije moguće govoriti o jednostranoj krivnji, ter se vrši tužbom. Nadležan je sborni sud (sudbeni stol), koj bi bio nadležan za dozvolu nesporazumne razstave, Postupak normira u zemljah zastupanih u carevinskom

Digitized by Google

vieću zakon od 23. kolovoza 1819., o kojem smo opetovano rekli, da se u bitnosti slaže s ustanovami XXX. poglavja hrvatskoga gradj. postupnika, na koje upućujemo čitatelja.

5. Učinak pravomoćne osude, kojom se brak razpušta, sastoji u tom, da se dokida bračna zajednica, da utrnjuje pravo supruge tražiti pristojno uzdržavanje itd. i da razpušteni supruzi mogu sklopiti novi brak, ter dosljedno razpuštena supruga gubi pravo nositi ime muža i uživati preimućtva njegova stališa. [2]) Odredbe, koje se imadu učiniti u pogledu djece rodjene u razpuštenom braku, razložit ćemo kod §-a 142., a ob uredjenju imovinskih odnošajah medju supruzi usljed razpusta braka slovi §. 1266. gradj. zak.

II. 1. Slučajeve, u kojih se i za života obiuh suprugah može iznimno razrješiti brak katolikah, naveli smo na predidućih stranah 309.—312.

2. Bit će ovdje umjestno dodati, da se i brak sljedbenikah sjedinjene iztočne crkve može razrješiti radi preljuba supruga prema ustanovam, koje smo kod §§-ah 107.—109. pod II. razložili za preljub kao razlog nesporazumne osobne razstave suprugah. [3])

III. 1. Iztočna crkva dopušta, da se brak razrješi ne samo smrću jednoga supruga, nego i iz razlogah, koji su po učinku njihovu ravni smrti ili preljubu. [4])

2. Razlozi razpustu braka jesu sljedeći:

a) Veleizdaja, koja se po justinijanskom rimskom pravu smatra najtežim zločinstvom. I sam propust prijave veleizdaje tvori razlog razpusta braka.

---

[2]) Contra Pachman str. 408. Nippel: II. str. 137. i Stubenrauch: I. str. 369. Mnjenje, zastupano u tekstu ima Dolliner str. 249. Protivnici nastoje opravdati svoje mnjenje tim, što tvrde, da i udovica negubi toga prava, i da u zakonu neima izrične ustanove, koja bi ženu u slučaju razpusta lišila toga prava. Nam se čini, da se razrješenje braka smrću jednoga supruga nemože prispodobiti s razpustom braka za života obih suprugah.

[3]) U fiorentinskomu saboru nije se onaj diel iztočne crkve, koj se je sjedinio s katoličkom, odrekao ovoga razloga razpusta braka.

[4]) Zhishman str. 729. i sljedeće.

Digitized by Google

b) Ako je suprug radio o glavi ženitbenomu svomu drugu.

c) Preljub tvori razlog za razpust braka pod uvjeti navedenimi na prediđućih str. 340.—341. ovoga tumača, gdje smo razložili ženitbenu zaprjeku preljuba. I puteno obćenje zaručnice s drugom osobom ovlašćuje supruga, koj ga dokaže, tražiti razpust braka. Ovo pravo pristoji i suprugu, koj nadje, da mu je žena prije sklopljena braka s drugim zanosila. Kanoničko pravo iztočne crkve ide još dalje u čuvanju čistoće bračne vjere, ter ovlašćuje muža tražiti razpust i onda, ako preljub supruge nije doduše dokazan, nu može se predmnjevati na temelju ženinih djelah i izgredah. [5])

Žena nemože radi preljuba supruga tražiti razpusta braka, nu pokvarenost muža, koja moralno i religijozno uništuje obitelj, na pr.: ako je krivo obtužio ženu radi preljuba, ako je bludnimi nedjeli izložio pogibelji njezino zdravlje, ili povriedio njezin stid itd., mogu ženu ovlastiti, da traži razpust.

d) Hotomično pometnuće.

e) Imenovanje supruga biskupom (prediduća str. 319. ovoga „Tumača“ pod III.)

f) Slučajevi, u kojih i katolička crkva dozvoljuje razrješenje braka za života obiuh suprugah (prediduće str. 309.—312. ovoga „Tumača“).

g) Robstvo, u koje padne suprug, koj razlog neima dakako danas praktična znamenovanja.

§. 116.

Zakon dopušta nekatoličanskomu zakonitomu drugu, da ište iz navedenih uzrokah razpust, premda je druga strana prešla u vjeru katoličansku.

Ovaj §. predpostavlja, da su supruzi sklopili brak kao akatolici, ter daje pravo ženitbenomu drugu, koj je ostao akatolikom, da iz razlogah navedenih u prediđućem §-u zahtjeva razpust braka. Suprug koj je

[5]) Kao takova djela navode kanoni: ako žena proti volji muža prisustvuje gostbam, polazi kupelji s mužkarci itd.

*

Digitized by Google

postao katolikom, nemože dakako tražiti razpusta braka, dapače ako bude brak na zahtjev akatoličkoga druga razpušten, za katoličku stranu rodit će razpust samo posljedicami razstave od stola i postelje. [1])

§. 117.

Razlučenje imovine.

Ako pri razpustu ženitbe nastanu razpre, koje se odnose na drugu koju učinjenu pogodbu, na razlučenje imovine, na uzdržanje djece, ili na druga iskanja i protivuiskanja; držan je svagda uredni sudac najprije pokušati, da se obadvie stranke prijateljski pogode. Ako li stranke na pogodbu neće da pristanu; sudac uputit će ih na uredno postupanje, o čem ima se suditi polag propisah danih u poglavju o ugovorih ženitbenih, a medju tim ima se odrediti ženi i djeci pristojno uzdržanje.

1. Priepori, o kojih je rieč u nazočnom §-u mogu se odnositi na ženitbene ugovore, na oddieljenje imovine, ter se prosudjuju po §-u 1217., na ine tražbine medju supruzi, na uzdržavanje i obskrbu djece, koje potonje valja urediti po §§-ih 142., 143. bez obzira na protuslovna utanačenja suprugah.

2. Za prosudjenje svih ovih prieporah nadležan je redoviti sud, koj će postupati po obćenitih parbenopostupovnih ustanovah, ako nepodje za rukom nagoda, koju ima medju strankami pokušati.

3. Nu dok traje parbena razprava sudac, ima odmjeriti supruzi i djeci pristojno uzdržavanje prvoj i onda, ako je skrivila razstavu. [1])

§. 118.

Način sjedinjenja na novo.

Ako razpušteni muž i žena hoće da se opet sjedine, ono sjedinjenje ima se smatrati kao nova ženitba, i učiniti s izvršivanjem svih svečanostih, koje zakon ište, da se sklopi pogodba ženitbena.

---

[1]) Čitaj u obrazložbi §§-ah 107.—109. u ovom „Tumaču“, gdje su razložene odnosne ustanove gradj. ženitb. zakona, stojećega u krieposti u Hrvatskoj, koje popunjuju gornju obrazložbu §-a 116. gradj. zak.

[1]) Ovo načelo izreklo je i austr. vrhovno sudište osudom od 29. prosinca 1863. br. 9257. (Unger-Glazerova sbirka br. 1842.)

Digitized by Google

I. 1. Zakon dopušta, da se i opet sjedine supruzi, kojih brak bje razpušten, nu ovo sjedinjenje smatra novim brakom, ter zato propisuje, da se nemože izvesti prostom privolom suprugah, nego obdržavanjem svih onih potrebštinah i svetčanostih (navještaj, svetčano očitovanje privole itd), koje su u obće propisane za valjano sklopljenje braka. [1])

2. Pošto zakon nerazlikuje, navedena ustanova valja i onda, ako su akatolički supruzi poslie razpusta braka prešli u katoličansku vjeru, ili ako je razpušten brak postao mješovitim pristupom akatoličkoga supruga u katoličku vjeru. [2])

II. 1. Prenavedene ustanove mjerodavne su u zemljah zastupanih u carevinskom vieću za sljedbenike svih vjeroizpovjestih, dočim u Hrvatskoj valjaju samo za protestante. U pogledu katoličkih brakah imali smo prilike razložiti, da je nerazrješiv brak medju katolici, bili oni katolici pri njegovu sklopljenju ili postali takovimi nakon sklopljena braka. I brak ab origine mješoviti nemože se razrješiti po nauci kat. crkve. Nu dade se pomisliti slučaj, da jedan od akatoličkih suprugah, koji su kao akatolici sklopili brak, predje nakon njegova sklopljenja u katolicizam, a drugi ostane privržen akatoličkoj vjeri. Pokazali smo, da u tom slučaju ni gradj. ženitb. zakon nelišava supruga, koj je ostao akatolikom, prava da traži razrješenje braka. Nastaje sada pitanje, koji se propisi imadu obdržavati, ako bi se supruzi nakon razpusta ovakova braka, htjeli i opet sjediniti. Pošto katolička crkva smatra nerazrješivim brak, u kojem je jedan od suprugah ma kada bio katolikom, to gradj. ženitb. zakon nije mogao usvojiti ustanove §-a 118. gradj. zak., koja smatra sjedinjenje

[1]) Ova je ustanova opravdana u javnom interesu, jer pravni red zahtjeva, da se ženitbe sklope u vidljivoj formi i jer nakon razpusta mogu nastati zaprjeke, koje bi stajale na putu obnovi razpuštenoga braka.

[2]) Dakle akoprem je pristupom akatoličkoga supruga nakon razpusta braka, isti brak postao za njega valjanim, to ipak valjalo bi ga i opet sklopiti u propisanoj formi.

Digitized by Google

novim brakom, već morao se pobrinuti za drugi ekspediens, i našao ga ustanovom §-a 72. gradj. ženitb. zakona, u smislu kojega supruzi imadu svoju odluku prijaviti katoličkomu ženitbenomu sudu, i izhoditi od akatoličkoga ženitbenoga suda, koj je izrekao razpust braka, da svoju presudu opozove. Opoziv osude radja valjanosti braka i u pogledu civilnih posljedicah braka, naročito u pogledu medjusobnih odnošajah suprugah, njihovih odnošajah prama djeci, nasljednoga prava potonje prama roditeljem; nu tim neće i opet doći do krieposti ženitbeni ugovori, jer nije izključena mogućnost, da je akatolički suprug u vrieme medju razpustom braka i sjedinjenjem sklopio drugi brak, koj je takodjer razrješen, na način dopušten i po kat. kan. pravu. Ovaj ekspediens odgovara bolje nego ustanova §-a 118 gradj. zak. načelu nerazrješivosti braka katolikah, nu neda se tajiti, da stoji u oprjeci s naukom o neopozivosti pravomoćne osude, naročito s načelom vladajućim u parbenom postupku, da sud, koj je osudu izrekao, nije vlastan, izrečenu osudu opozvati.

III. Ženitbeno pravo iztočne crkve usuprot propisuje, da se razpušteni supruzi mogu i opet sjediniti samo obdržavanjem propisah postojećih za valjano sklopljenje braka.[3])

§. 119.

Ograničenje i opazi u obziru ženitbe.

Razpuštenim je u obće dopušteno opet uzeti se; ali nemože biti tvrde ženitbe medju njimi i onimi osobami, koje su polag dokazah predloženih pri razpustu, prouzročile razpust preljubočinstvom, draženjem, ili drugim kojim kazni dostojnim načinom.

1. Ženitbena zaprjeka, kojom se bavi nazočni paragraf, nije poznata ni kat. kanoničkomu pravu ni iztočnoj crkvi. Oba zakonarstva bi u njoj mogla po okolnostih nazrieti zaprjeku ženitbenoga veza, umorstva supruga ili preljuba. Naš paragraf predpostavlja, da je akatolički ženitbeni drug, kojega je brak razpušten,

[3]) Zhishman str. 805.

Digitized by Google

voljan sklopiti drugi brak, na što je on po §-u 115. i ovlašćen uz stegu postavljenu tako zvanom ženitbenom zaprjekom katolicizma, o kojoj je bilo jur u ovom „Tumaču“ govora. Akatolički suprug nemože po glasu nazočnoga §-a sklopiti valjana braka s trećom osobom [1]), o kojoj je jur pri razpustu braka dokazano [2]), da je dala povod razpustu bud preljubom počinjenim s krivim suprugom, bud sudjelovanjem kod kojih od djelah navedenih u §-u 115., bud nagovaranjem, draženjem ili inim kazne dostojnim djelom.[3])

2. Pošto zakon nerazlikuje, ova će zaprjeka biti na putu ne samo braku treće osobe sa suprugom, koj je bio kriv razpustu, nego i sa suprugom nedužnim.

§. 120.

Ako je ženitba proglašena, da nije tvrda, ako je razpuštena, ili smrću muža razdriešena, nemože žena noseća prije porodjaja, a kada je dvojba, da li je noseća, prije nego prodje šest mjesecih, opet udati se; nu ako po okolnostih i po svjedočanstvu vještih ljudih nije vjerojatno, da je noseća; može poslje tri mjeseca dati oprost u glavnomu gradu načelstvo zemaljsko, a po drugih mjestih ured okružni.

---

[1]) Komentatori gradjanskoga zakonika, povadjajući se za Dollinerom I. str. 237. i sljedeće uče, da ova ženitbena zaprjeka postoji i medju razpuštenimi supruzi, koji bi bili voljni i opet se sjediniti, ter do ovoga rezultata dolaze čisto eksegetičkom metodom, koja gospoduje u njihovih tumačih; nu mi se nemožemo pridružiti njihovu mnjenju, jer neuvidjamo razloga, s kojega bi se zakonodavac, koj je mnogobrojnimi ustanovami gradj. zak. dokazao, da mu stoji do očuvanja jednom sklopljene ženitbene sveze, protivio složnoj volji suprugah, da uzpostave bračnu zajednicu. Razlog, koj je zakonodavca sklonuo, da formulira tu zaprjeku, nemože biti ini, nego da u zametku uništi svaku nadu onoga, koj nemoralnim načinom sudjeluje kod razpusta braka, da će jednom moći sklopiti brak s razpuštenim suprugom. Ovaj razlog pako nemože se navesti u slučaju, kojim se bavimo.

[2]) Dakle sudjelovanje treće osobe, dokazano tek nakon razpusta braka, netvori zaprjeke.

[3]) Na pr. dioničtvom kod zločinstva itd. Sudjelovanje nemora biti kažnjivo po kaznenom zakonu, što očito proizlazi iz riečih „draženje“, upotriebljene u tekstu zakona, a draženje netvori uvjek kažnjivo djelo.

Digitized by Google

§. 121.

Prestupak ovoga zakona (§. 120.) nedonosi, istina, nevaljanost ženitbe, ali žena gubi koristi dane joj od prvoga muža po ugovorih ženitbenih, po pogodbi nasljedovnoj, po posljednjoj volji, ili po ugovoru učinjenom pri razpustu; muž pako, s kojim ona sklapa drugu udatbu, gubi pravo, koje mu osim toga slučaja pripada po §-u 58. iskati, da se ženitba proglasi da nevalja, i suviše podpast će oba vjenčanika kazni primjerenoj okolnostim. Ako se rodi djete u takovoj ženitbi, pa je bar dvojba, da je bilo začeto s prvim mužem, odredjuje mu se skrbnik, da zastupa prava njegova.

I. 1. Rimsko pravo naredjuje, da udovica nesmije sklopiti drugoga braka prije izmaka jedne godine od suprugove smrti, ili prije poroda, ako je u istinu noseća, ter s povriedom te zabrane spaja za udovicu više štetnih posljedicah.[1]) Ova načela, kojim zakonodavac hoće da ukloni neizvjestnost ob otčinstvu djece, i koja nisu usvojena po kanoničkom pravu, prešla su u gradjanski naš zakonik, koj u §-u 120. neima pred očima samo razrješenje braka smrću supruga, nego razpust braka akatolička i očitovanje njegove nevaljanosti, ter razlikuje sljedeća tri slučaja: 1. Ako je žena noseća; u kojem slučaju nemože se opet udati prije, nego li je porodila. 2. Ako postoji dvojba, da li je noseća; u kojem slučaju može sklopiti drugi brak nakon izmaka od šest mjesecih, računajući od dana, kojega je prvi brak razrješen budi očitovanjem njegove nevaljanosti, budi smrću supruga, budi razpustom. 3. Ako je po mnjenju vještakah, ili usljed drugih okolnostih nevjerojatno, da je noseća; u kojem slučaju može nakon predhodne dispense nadležne oblasti sklopiti drugi brak po izmaku od tri mjeseca, računajući od dana, kojega je prvi brak razrješen na jedan od gore navedenih načinah. Zakon nepropisuje načina, kako da se u drugom slučaju dokaže dvojba o trudnosti

[1]) L. 1. D. de his qui not. infam. L, 11. D. §. 2 ibidem. L. 53. Cod. de episcop. et cler. L. 1. 2. 6. Cod. de sec. nupt., nov. 22. cap. 22. 23.

Digitized by Google

žene. Nu baš za to, jer zakon neima o tom izrične ustanove, i jer je s bračnim stanjem vazda spojena vjerojatnost ženine trudnosti, nećemo grješiti, ako uzmemo, da se za tu dvojbu nezahtjeva drugo, nego da je postojao brak, i da je izključena nevjerojatnost ženine trudnosti, o kojoj smo govorili u trećoj točki. [2]) Okolnost, da žena nije punih šest mjesecih prije razrješenja braka živila sa suprugom, mogla bi govoriti za nevjerojatnost trudnosti, nu nebi nikako opraštala posljedicah §-a 121., ako bi se brak sklopio prije roka od šest, dotično tri mjeseca, u poslednjem slučaju uz predhodni oprost.

2. Oprost podjeljuje u Hrvatskoj po §-u 120., koj nebje preinačen, zem. vlada u Zagrebu, izvan glavnoga grada podžupanije. U zemljah, zastupanih u carevinskom vieću, usljed ministarske naredbe od 1. srpnja 1868. d. z. l. br. 80. §. 1. pokrajinske oblasti.

3. Zakon nije predvidio slučaja, u kojem bi bilo nedvojbeno, da žena nije noseća, ter za to pitamo, smije li takova žena sklopiti drugi brak i prije izmaka spomenutoga roka od tri mjeseca? Po našem mnjenju smije, nu usljed predhodne dispense nadležne oblasti, jer se i izvjestnost, da žena nije noseća, kao i vjerojatnost njezine netrudnosti ima konštatovati prije ženitbe, da se neosujeti svrha, radi koje bijahu izdane ustanove našega paragrafa. [3])

4. Naravnoj smrti supruga nije ravno očitovanje njegove smrti, jer zakon govori samo o prvoj a ne o drugom. Supruga dakle osobe očitovane mrtvom, smije,

---

[2]) Vidi osudu austrijskoga vrhovnoga sudišta od 9. ožujka 1858. br. 1572. (Glazer-Ungerova sbirka br. 524.), kojom je izrečeno, da §. 120. gradj. zak. razlikuje dva slučaja, da je naime trudnost u momentu smrti supruga izvjestna, ili da je dvojbena, i naredjuje, da u drugom slučaju udovica smije samo oprostom političke oblasti sklopiti brak prije izmaka od šest mjesecih.

[3]) Contra Winiwarter: I. str. 320. Stubenrauch: I. str. 370. s Dollinerom: IV. str. 279. misli, da u tom slučaju nije potrebna ni dispensa.

Digitized by Google

a da ne trpi posljedicah §-a 121., sklopiti drugi brak odmah čim je proglašenje smrti postalo pravomoćnim.[4])

5. Stubenrauch[5]) povadjajući se za Pachmannom, drži, da zabrana, o kojoj govori §. 120., neima se uporavljati na slučaj, u kojem je očitovano, da je brak nevaljan radi koje od zapriekah navedenih u §-u 62.—64. gradj. zak., jer da se u tom slučaju djeca i onako smatraju zakonitom. (§. 160. gradj. zak.) Mi držimo, da je ovo mnjenje pogrješno[6]), jer se upitnom zabranom hoće ukloniti neizvjestnost otčinstva u obće, bilo ono zakonito ili ne. K tomu ustanovljenje otčinstva može i za samu djecu rodjenu u braku, koj bje razrješen radi koje od prije spomenutih zapriekah biti od velike važnosti, na pr. ako je otac ili tko treći djeci rodjenoj u takovu braku podjelio pravo koje.

Neslažemo se konačno s mnjenjem Stubenrauchovim[7]), da se razpušteni supruzi mogu a da ne trpe posljedicah §-a 121. opet sjediniti i prije izmaka roka od šest mjesecih nakon razrješenja njihova braka, jer naš zakonik smatra sjedinjenje novim brakom, i jer za protivno mnjenje vojuju svi oni razlozi, koji zagovaraju uporavu §-a 120. u slučaju očitovanja nevaljanosti braka radi zapriekah §§. 62.—64.

6. Povrieda ustanove §-a 120. nečini brak nevaljanim, nu radja po §-u 121. sljedećimi štetnimi posljedicami:

a) Žena gubi sve probitke, koje joj je prvi suprug dao ili obećao ugovorom ženitbenim, pogodbom nasljedovnom, naredbom posljednje volje ili ugovorom sklopljenim pri razpustu;

---

[4]) Dolliner: IV. §. 303. br. 2. primjećuje, da u slučaju proglašenja muževe smrti nije moguće ni pomisliti, da je žena od njega zanosila prije nego li je sklopila drugi brak, jer u smislu §-a 24. u savezu s §§. 113. i 114. gradj. zak. potrebito je za proglašenje smrti, da o suprugu neima viesti 4., 11. ili 31 godinu.

[5]) Stubenrauch: I. str. 369. Pachmann str. 289.

[6]) U Hrvatskoj je za katolike mjerodavan §. 50. gradj. ženitb. zak., koj nečini razlike §-a 160. gradj. zak., kako ćemo to razložiti u „Tumaču“ potonjega paragrafa.

[7]) Stubenrauch: I. str. 369.

Digitized by Google

b) muž, s kojim ona sklopi drugi brak, gubi pravo, iskati po §-u 58. gradj. zak., da se ženitba proglasi nevaljanom;

c) oba supruga imadu se primjereno kazniti.

Ad a) Probitci (koristi), koje je prvi muž dozvolio ženi, i koje žena gubi radi povriede zabrane §-a 120., obuzimaju sva ona prava, koja su joj podjeljena ženitbenimi ugovori, priznanimi u XXVIII. poglavju gradj. zak. imenice: 1. protumiraz, obećan po mladoženji (§. 1230. g. z.), kojega bi vlastničtvo pristojalo inače ženi; 2. juternji dar (§. 1232. g. z.); 3. imovinu, koja je poslie smrti supruge zapala ženu krieposti zajednice dobarah, koja je medju njima postojala (§. 1234. g. z.); 4. udovičku plaću, na koliko ista nadmašuje pristojno uzdržavanje, koje krieposti §-a 796. g. z. ide ženu poslie smrti muža, i na koliko joj isto bijaše od prvoga muža osjegurano u ženitbenih ugovorih i za slučaj, da sklopi drugi brak (§. 1244.)

Valja nam ovdje opaziti, da ako je prva ženitba proglašena nevaljanom, ovo proglašenje samo po sebi lišava suprugu krieposti §-a 1265. g. z. pravah dozvoljenih joj ženitbenimi ugovori, tako da se gubitak tih pravah, o kojem govori §. 121., odnosi jedino na razrješenje braka smrću supruga ili razpustom.[8]) Usvojiv ovo tumačenje, valja nadalje priznati, da žena negubi koristih, koje joj je muž dozvolio naredbom posljednje volje, ili koje su joj dozvoljene nasljednim ugovorom za braka, koj je kasnije proglašen nevaljanim, ako je muž umro poslje izrečene nevaljanosti braka. I zaista u §. 1265. gr. zak. medju posljedci očitovane nevaljanosti braka nije naveden opoziv naredabah posljednje volje, učinjenih po jednom suprugu na korist drugoga. [9])

Pita se sada, da li je krieposti §-a 121. g. z. žena dužna povratiti što je jur stekla, primila usljed gore navedenih

---

[8]) Dolliner: IV. §. 308. 2.
[9]) Kutschker: III. str. 677.

Digitized by Google

naslovah. Hrvatski tekst §-a 121. veli, da žena gubi koristi „dane“ joj od prvoga muža, koj izraz obuzima i obećanja i davanja, ter odgovara izrazu „Zugewendet“ upotriebljenomu u autentičnom tekstu, kojim se u austrijskoj legislaciji označuje sad stvar obećana ili ostavljena (§§. 709., 774. g z.), sada stvar jur predana, primljena (§§. 682., 791. g. z.), sad i jedan i drugi pojam (§§. 149., 1019.) Neima razloga izviruća iz zakona, kojim bi se moglo opravdati izključenje toga shvaćanja, tim manje, što odbiv ovo tumačenje, mogla bi žena lahko mimoići bezkazni propis §-a 121. gradj. zak. dočepav se što žurnije onoga, što joj je prvi muž ostavio. Od pravila, da je žena u slučaju predvidjenom u § u 120. dužna povratiti što je jur primila, sadržaje ipak iznimku u pogledu udovičke plaće §. 1418. g. z., o kojem obširnije kod njegove obrazložbe.

Drugih probitakah obećanih ili danih inim pravnim naslovom, nego li je koj od onih navedenih pod a), negubi supruga povriedom §-a 121. g. z: dakle negubi pravo na stvari obećane ili dane joj darovanjem inter vivos, i drugim ugovorom sklopljenim za braka, negubi pravah, koja je tko treći joj dozvolio s obzirom na prvi brak, na pr. protumiraz, obećan po trećoj osobi, negubi prava na uzdržavanje, na zakonito nasljedovanje (§. 796., 756. g. z.) itd.

Ad b) Čitaj obrazložbu §. 58. gr. zak. Nu svakako muž, koj nije znao, da je bila udata žena, s kojom je sklopio drugi brak, nebi po našem mnjenju mogao izgubiti prava pobijati valjanost braka u slučaju predvidjenom u §. 58. gradj. zak.

Ad c) Zakon nekaže, koja je oblast nadležna izreći kazan, i u čem ima ta kazan sastojati, ter komentatori uzimaju, da je nadležna politička oblast, koja može ocjenom svih okolnostih izreći kazan zatvora ili globe. [10])

7. Zadnja točka §-a 121. g. z. propisuje, da se djetetu rodjenu u ženitbi sklopljenoj povriedom zabrane §. 120. g. z. ima narediti skrbnik, ako nastane dvojba,

[10]) Dolliner: ibid: str. 279.

Digitized by Google

da li je bilo začeto s prvim mužem. Kuratora imenovat će sud, kojemu je podvrgnuta mati.[11])

8. §. 121. g. z. nekaže, kojimi će se sredstvi odstraniti dvojba ob otčinstvu djeteta. Pri rješavanju takovih prieporah mogu se svakako analogno upravljati načela §§-ah 138., 155.—159. g. z.; nu pošto se nedadu izcrpljivo izbrojiti razlozi, s kojih može nastati dvojba ob otčinstvu djeteta, to neće za svaki slučaj dostati načelo navedeno u spomenutih §§-ih, ter s toga valja uzeti, da je zakon prepustio razboru suda, da rješi pitanje ob otčinstvu na temelju dokazalah, koja mu se u konkretnom slučaju čine odlučujuće naravi.[12])

9. Kurator, o kojem veli zaključna točka §-a 121. g. z., da se ima narediti, jest curator ad actum, ter njegovo je djelovanje označeno svrhom, koju je zakonodavac hotio polučiti s njegovim naredjenjem, a ta svrha nije druga, nego da se dvojbeno otčinstvo djeteta stavi izvan dvojbe. Ova svrha nebi se postigla, da stoji mnjenje onih komentatorah, koji tvrde, da §. 121. g. z. upućuje kuratora, da postupa jedino proti prvomu mužu supruge ili njegovim nasljednikom, da je dakle kuratoru dokazati otčinstvo prijašnjega supruga[13]), jer ima možda dokazalah i razlogah, koji njegovo otčinstvo izključuju, ter neuvidjamo, zašto bi zakon upućivao kuratora, zvana zastupati opravdane, na pravu utemeljene interese svojega skrbljenika, da se lati obrane, kojom s obzirom na sredstva, kojimi razpolaže, neće polučiti uspjeha. Toga radi čini nam se temeljito ono mnjenje, koje prepušta kuratoru, da zastupa otčinstvo onoga supruga, koje mu se čini najvjerojatnije, o kojem prema okolnostim može doći do zaključka, da će ga i sud priznati.[14])

---

[11]) Stubenrauch: I. str. 373.

[12]) Dolliner ibidem §. 311.

[13]) Stubenrauch: I. str. 373., koj do toga rezultata dolazi bojazljivom eksegezom odnosne ustanove zakona.

[14]) Ovo mnjenje zastupaju Dolliner ibid. str. 293. i Winiwarter: I. str. 329.

Digitized by Google

II. § om 120 i 121. gradj. zak odgovaraju §§-i 76 i 77. gradjanskoga ženitbenoga zakona [15]), koj stoji u krieposti u Hrvatskoj u pogledu ženitbah katolikah. Razlike u redakciji opravdane su naravi zakona, kojega je valjanost stegnuta na katolike. Toga radi §. 76. govori jedino o razrješenju braka smrću supruga, jer je brak po nauci kat. crkve za života suprugah nerazrješiv. Ustanova §-a 76. gradj. ženitb. zak. glede oblasti nadležne podjeliti oprost neslažu se u svem s §-om 120. g. z., valjda s obzirom na crkveno zakonarstvo, koje nalaže udovici osobito štovanje suprugove uspomene. I neznatnu razliku u redakciji §-a 77. gr. ženitb. zak. lahko je protumačiti s obzirom na osobe, koje su mu podčinjene. [16])

Nu u bitnosti slažu se §§. 76. i 77. gradj. ženitb. zak. s §§. 120. i 121. gradj. zak., ter za to, što smo rekli u obrazložbi potonjih, valja i za prve.

III. Iz razlogah navedenih ad III. na predidućih str. 260. i 161. ovoga „Tumača" neima dvojbe, da §§. 120. i 121. g. z. obvezuju i sljedbenike iztočne crkve.

---

[15]) §. 76. Ako je ženitba proglašena, da nije valjana, ili ako je smrću muža razrješena, nemože žena noseća prije porodjaja, a kada je dvojba, da li je noseća, prije nego prodje šest mjesecih, opet udat se. Nu ako po okolnostih ili po svjedočanstvu vještakah nije vjerojatno, da je noseća, moći će se poslje tri mjeseca dati oprost; i to u slučaju, ako ženitba bude proglašena da nije valjana, moći će taj oprost dati načelstvo zemaljsko, a u mjestih gdje načelstva zemaljskoga neima, vlast okružna, u slučaju pako, ako smrću muža bude ženitba razrješena, jedino načelstvo zemaljsko, i samo iz razlogah osobito silnih. §. 77. Ako propis ovaj bude narušen, izgubit će žena koristi one, koje joj je prvi muž dao po pogodbah ženitbenih, po ugovoru nasljedovnom ili po posljednoj volji, i proti obim strankam ima se odrediti kazan, okolnostim primjerena; muž pako izgubit će pravo, koje mu je priuzdržano u slučaju §-a 73. Ako se u takovoj ženitbi rodi djete, pak je barem dvojba, da li nije bilo začeto s prvim mužem, odredjuje mu se skrbnik, da zastupa prava njegova.

[16]) §. 73. citiran u §-u 77. gradj. ženitb. zakona odgovara §-u 58. gradjanskoga zakonika navedenom u §-u 121. istoga, ter čitaj ga u predidućoj obrazložbi §-a 59. str. 298. Katolički suprug gubi dakle u Hrvatskoj pravo tražiti razstavu od stola i postelje, jer je

Digitized by Google

§. 122.

Ako je presudjeno, da ženitba nevalja, ili ako se izreče razpust njezin; ima se to naznačiti u knjizi vjenčanih na onomu mjestu[1], gdje je upisano vjenčanje, i na tu svrhu dužan je sud, pred kojim se je razpravljalo uništenje ili razpust, ubaviestiti o tom oblast, kojoj pristoji staranje o točnosti knjigah od vjenčanih.

I. 1. Osuda, da ženitba nije valjana, ili da je razrješena, ima se zabilježiti u knjigah vjenčanih. Ovom odredbom ukloniti će se zloporabe zabilježbah ženitbah sklopljenih, koje su kasnije proglašene nevaljanimi ili razrješenimi. Prijavu, o kojoj govori §. 122., učinit će sud ženitbeni onoj političkoj oblasti, u okolišu koje bje sklopljen brak, ter će ta oblast bditi nad tim, da se zabilježba obavi u knjigah vjenčanih po osobi zvanoj, da te knjige vodi. Ustanova §-a 122. neodnosi se na ženitbe razrješene smrću ili proglašenjem smrti, jer u tih slučajevih nije iztaknuta zloporaba moguća.

2. Kazneni sud nije nadležan izreći nevaljanosti braka, već ga veže osuda ženitbenoga suda (§. 4. austr. kaz. post.), do koje ima odgoditi kaznenu razpravu, ako učin kaznjiva djela zavisi od pitanja, da li je ženitba valjana ili nije.

II. 1. Propis §-a 122. ponavlja gradj. ženitbeni zakon u §-u 53.[1]) s tom razlikom, da govori samo o braku, koj je proglašen nevaljanim, jer po kat. pravu brak nije razrješiv za života suprugah.

2. §. 4. kaznenoga postupka za Hrvatsku istovjetan je s istim paragrafom austr. kazn. postupka, koj smo naveli pod II. 2.

III. Iz razlogah navedenih u predidućih stranah 260. i 261. ad III. ovoga „Tumača“ propis §-a 122. gradj. zak. obvezuje i ženitbene sudove iztočne crkve.

raztrgajuća zaprjeka §-a 58. gradj. zak. nepoznata katoličkomu ženitbenomu pravu.

[1]) §. 53. gradj. ženitb. zak.: Proglašenje, da ženitba nije valjana, ima se zabilježiti u knjizi vjenčanih, i to, ako je ženitba sklopljena bila u trećem mjestu, kamo u župu nespada nijedan od vjerenikah, nesamo u knjizi vjenčanih one župe, gdje se je ženitba sklopila, nego i u rečenoj knjizi onoga župnika, koj je dao punomoć za vjenčanje.

Digitized by Google

§. 123.

Iznimke za židove.

Za židove, gledajući na njihovo bogoštovje, imaju mjesta sljedeće iznimke od prava ženitbenoga obće ustanovljenog u ovom poglavju.)

Izraelićani podvrgnuti su u ženitbenih stvarih predhodećim ustanovam gradj. zak., na koliko nisu preinačene paragrafi 124.—136., koji neizcrpljuju ženitbeno pravo izraelićanah, već sadržavaju za njihove ženitbe iznimke od obćenitih ustanovah zakona.

§. 124.

a) Glede zapriekah ženitbenih.

Vjerenici, da se mogu valjano uzeti, treba da izmole dopuštenje od okružnoga ureda, u kojega kotaru nalazi se glavna obćina, kojoj su pridružene obadvie strane.

Ustanova ovoga paragrafa dokinuta je cesarskom naredbom od 29. studenoga 1859. (br. 207. d. z. l.), u smislu koje neimadu se smatrati nevaljanimi ni ženitbe izraelićanah, sklopljene bez dozvole političke oblasti i prije proglašenja spomenute naredbe, ako im nestoji na putu ima koja zaprjeka. Istom je naredbom oproštena kazna i prekršiteljem §-a 507. kaz. zak. [1])

§. 125.

Zaprieka ženitbena po rodbini medju pobočnimi židovskimi srodnici neproteže se dalje, nogo do na ženitbu medju bratom i sestrom, i medju sestrom i sinom ili unukom njezinoga brata ili njezine sestre; a zaprieka ženitbena po tastbini ograničena je

[1]) Postojavši propisi o političkoj dozvoli za ženitbe izraelićanah nisu bili jednaki u svih zemljah monarkije. Danas imadu samo povjestnu vriednost, ter tko hoće da se o njih obavjesti, neka čita: Grassel „Das besondere Eherecht der Juden in Oesterreich. Wien 1838.“ U obće budi ovdje iztaknuto, da je austrijsko zakonarstvo od davnih vremenah nastojalo stati na put umnoženju izraelićanah, ter s ovoga je razloga zabranjivalo im ženiti se bez dozvoljenja političke oblasti, koja nije se podjeljivala, ako se zaručnik nije izkazao svjedočbom o položenom izpitu iz religijozno-moralne učevne knjige Bne-Zion. Broj židovskih obiteljih ustanovljen za svaku pojedinu pokrajinu nije se smio prekoračiti podieljivanjem ženitbenih dozvolah itd.

Digitized by Google

na sljedeće osobe: pošto je razdrješena ženitba, muž nemože uzeti srodnice svoje žene u lozi uzhodnoj i nizhodnoj, niti takodjer žene svoje sestre; žena pak nemože udat se za srodnika svojeg muža u lozi uzhodnoj i nizhodnoj, niti za brata svoga muža, niti za sina ili unuka od brata ili od sestre muža svojeg.

1. Iz ustanove ovoga §-a vidi se, da u pogledu ženitbene zaprjeke, izviruće iz odnošaja srodstva, postoje za izraelićane osobite ustanove samo s obzirom na pobočne rodjake. Prema tomu nemogu izraelićani kao ni kršćani sklopiti valjane ženitbe medju ascendenti i descendenti bez obzira na koljeno srodstva, jer nazočni §. nedonosi iznimke od obćenitoga propisa §-a 65. gr. zak. Nadalje nemogu se valjano oženiti brat i sestra, bez razlike, da li su prava braća ili polubraća, jer je u tom pogledu mjerodavna obćenita ustanova istoga §-a gr. zak. Napokon nemože izraelićanin valjano oženiti svoju tetku (strinu, ujnu) i staru tetku (Grosstante) od otčeve ili materine strane, ter zaprjeka postojat će bez obzira na to, da li je nećak sin pravoga brata ili polubrata, prave sestre ili polusestre; i isto tako stoji zaprjeka, ako je nećak brata ili sestre potekao od sina ili kćeri svojega djeda i babe, jer sve ove slučajeve obuzimaju obćeniti izrazi zakona. Konačno, pošto nazočni §. nenaredjuje inako, valja i za izraelićane ustanova §-a 65. g. z., koja nerazlikuje medju bračnim i izvanbračnim rodjenjem.

2. Prispodobimo li odnosne ustanove obćenitoga ženitbenoga prava (§. 65. g. z.) s ustanovami nazočnoga §-a, koj taksativno izbraja slučajeve, na koje je kod židovah stegnuta zaprjeka srodstva, naći ćemo, da je zaprjeka srodstva kod židovah dielom u ž a, dielom š i r j a nego li po obćenitih propisih. U ž a: jer je kod židovah valjan brak s pravim bratom ili polubratom otca ili matere, dočim je kod kršćanah ovakav brak nevaljan; jer nadalje nazočni §. neobuzima četvrto koljeno jednakih pobočnih linijah, dočim je kod kršćanah brak medju bratučedi nevaljan. Š i r j a: jer bio bi valjan brak kršćana sa starom tetkom (ako bi se ikada takav

Digitized by Google

slučaj dogodio), dočim nazočni §. izriče nevaljanost takova braka kod židovah. [1])

3. Ženitbenu zaprjeku svačtva (tastbine) steže naš §., kako sljedi: Nakon razrješena braka nemože se muž valjano oženiti: 1. s kćerju supruge si, koju je ona imala s drugim suprugom u prijašnjoj ili kasnijoj ženitbi, ili izvan braka, i s descendenti njezinimi; 2. sa svojom punicom i njezinimi ascendenti, i 3. sa svojom svakinjom (sestrom žene); žena nemože se udati: 1. sa zakonitim ili nezakonitim sinom svoga supruga i s njegovimi descendenti, 2. s tastom i s njegovimi ascendenti, 3. sa svakom (bratom supruga), 4. sa sinom svaka ili svakinje, 5. s nećakom svaka ili svakinje. Žena je dakle kao kod srodstva više ograničena, nego li mužkarac. [2]) Iz ove ustanove vidi se, da je zakonodavac hotio provesti i za židovske ženitbe obćenito načelo §. 66. gradj. zak., da naime nakon razrješena braka jedan ženitbeni drug nemože sklopiti valjana braka s onimi srodnici drugoga supruga, s kojimi nebi u jednakih odnošajih bio mogao sklopiti valjana braka radi srodstva. [3])

Iz ovoga načela izvire, da će postojati zaprjeka bez obzira na to, ako su žena i sestra njezina, ili muž i brat njegov, o kojih govori zakon, prava braća ili polubraća od otčeve ili materine strane, ili ako je nećak muževa brata ili sestre potekao od sina ili kćeri svojega djeda ili babe, jer sve ovo netvori razlike ni kod zaprjeke srodstva. Isto tako i s obzirom na isto načelo neupliva ni najmanje na obstanak opisane zaprjeke svačtva ni okolnost, da li su spomenuti odnošaji srodstva utemeljeni bračnim ili izvanbračnim rodjenjem. [4])

4. Prispodobiv zaprjeku svačtva normiranu u nazočnom §-u s istovjetnom zaprjekom normiranom za

[1]) Grassel str. 61.—68., gdje je razloženo i mozajičko pravo.
[2]) Grassel str. 68.
[3]) Grassel str. 69.—70.
[4]) Winiwarter: I. str. 327. Grassel str. 77. i 78.

Digitized by Google

sve vjeroizpovjesti u §-u 66. vidit ćemo, da prema načelu iztaknutu u predidućoj točki prva jest i mora biti dielom uža, dielom širja od druge. Uža: jer je valjan brak židova s kćerju sestre ili brata prve supruge mu, i suprug može bez zaprjeke nakon razrješenja braka uzeti bratučeda prvoga svoga ženitbenoga druga; a jedno i drugo nemože biti kod kršćanah. Širja; jer židov nemože uzeti bivše žene svojega staroga ujka (Grossonkel), što opet može biti kod kršćanah.[5])

5. Naš gradjanski zakonik nije usvojio one osobitosti mozajičkoga prava, krieposti koje je brat bio obvezan uzeti udovu brata umrvšega bez sina (Leviratski brak). Ako se je on kratio to učiniti, imala je udova pravo pozvati ga pred sud, sozuti mu cipele (kalica) i pljunuti u brk, ter njega i njegove rodjake nazvati bosonozi. Brat (Levir), koj je tu uvrjedu podnosio, bio je rješen spomenute dužnosti i udovica mogla je drugi brak sklopiti.[6])

§. 126.

b) Napovjedi.

Židovske ženitbe imadu se napovjediti u sinagogi ili u obćenoj bogomolji; a gdje ove neima, dužno je mjestno poglavarstvo učiniti ovu napovjed glavnoj i posebnoj obćini, kojoj je pridružena jedna i druga vjerena strana, u tri zasobce sljedeće subote ili svečana dana s izvršivanjem propisah danih u §§. 70—73. Oprost od napovjedih ište se po propisih §§. 83—88.

Za navještaj židovskih brakah valjaju ustanove §§-ah 70.—72. gr. zak. uz sljedeće modifikacije:

a) navještaj ima se obaviti na dan sabbatha ili židovskoga blagdana [1]);

[5]) Grassel str. 78.

[6]) Grassel str. 71. i sljedeće.

[1]) Osim sabbathah imadu izraelićani trinajst blagdanah u godini, koji su i priznati dvorskim dekretom od 17. siečnja 1813.: dva prva i dva zadnja dana vazma, obično u travnju, dva dana duhovah u svibnju ili lipnju, dva dana nove godine u rujnu ili listopadu, poslje sedam medjutomnih dnevah blagdan pomirenja ili dugi dan, pet danah za njim praznik sjenicah (Lauberhüttenfest), koj traje dva dana, napokon poslje pet medjutomnih danah zaključni blagdan (Beschlussfest), i na sljedeći dan blagdan radosti (Freudenfest).

*

Digitized by Google

b) navještaj ima se obaviti u sinagogi ili bogomoljnici obćine, ka kojoj spadaju zaručnici;
c) navještaj ima se obaviti u tri uzastopce sljedeće sabbathe ili blagdane;
d) navještaj obavlja rabin, učitelj vjeronauka, ili osoba od njih ovlašćena.

§. 127.

c) Vjenčanja.

Pošto su vjerenici predali svjedočanstva, dužan ih je vjenčati pred dva svjedoka rabbin ili vjerozakonski učitelj glavne obćine jednoga ili drugoga vjerenika. Rabbin ili zakonoučitelj može za vjenčanje odrediti rabbina ili zakonoučitelja druge koje obćine.

§. 128.

Svršeno vjenčanje treba uredni rabbin ili vjeroučitelj da upiše na jeziku zemaljskomu u knjigu vjenčanih načinom propisanim u §§. 80—82; potrebna svjedočanstva, koja su vjerenici donieli, naznačit će on brojem napredovnim, pod kojim su vjerenici upisani u knjigu vjenčanih, i ta će knjizi ovoj prišiti.

§. 129.

Ženitba židovska nevalja, ako nije sklopljena polag propisah zakonskih.

§. 130

Vjerenici, ili rabbini i vjeroučitelji, koji rade proti spomenutim propisom, kao i oni, koji nebuduči na to uredno odredjeni, preduzimaju vjenčanje, bit će kaznjeni polag §. 252 drugoga diela zakona kaznenog.

§. 131.

Rabbini ili zakonoučitelji, koji knjige vjenčanih nevode po propisu zakona, podpadaju primjerenoj globi ili tjelesnoj kazni, bit će lišeni službe, i proglašeni, da su za svagda nesposobni za istu službu.

1. §. 127. gr. z. nepropisuje za valjanost ženitbe izraelićanah nikakovih crkvenih ceremonijah. [1]) Spome-

[1]) O sklopljenju židovskih brakah u staro doba kao i o sadašnjih religioznih ceremonijah kod židovskih brakah čitaj Grassel str. 104.—107. U starih židovah ugovarali su roditelji ženitbe svoje djece, a da djeca nisu za nje ni znala, dapače zaručnici nisu se ni poznavali. Bila je ipak potrebita privola zaručničinoga brata (frater uterinus), to

Digitized by Google

nuti §. govori doduše o vjenčanju (Trauung), nu kako smo jur pokazali, pod tim izrazom razumjeva jedino izrično očitovanje privole, koje zaručnici imadu učiniti pred rabinom ili učiteljem vjerozakona ili njihovim zastupnikom i pred dva svjedoka, kao i prihvat toga očitovanja od strane rabina ili učitelja. Što smo o svetčanom očitovanju privole rekli kod §-a 75., valja i za brak izraelićanah.

2. §. 128. g. z. naredjuje, da se obavljeno vjenčanje ima unieti u knjigu vjenčanih po propisih §§. 80-82. Knjiga nesmije se voditi ni židovskim jezikom, ni židovskimi pismeni, već u zemaljskom jeziku.

3. §. 129. g. z. ponavlja obćenito načelo, da je nevaljan i židovski brak, skopljen pored raztrgajuće zaprjeke, koja mu na putu stoji, ili povrjedom formalnosti, koju zakon izrično propisuje za valjanost ženitbe. Spomenuti §. dakle nestvara osobitih zapriekah za židovske ženitbe, nekaže, da povrjeda ma i najneznatnije ustanove, propisane za sklopljenje židovska braka, radja njegovom nevaljanosti, neveli, da se obćenite ženitbene zabrane imadu u pogledu brakah izraelićanah smatrati zaprjekami raztrgajućimi. [2]) Prema tomu neima dvojbe, da je upitni §. suvišan. [3])

4. Sud nadležan izreći nevaljanost židovskoga braka jest sborni sud (sudbeni stol), u obsegu kojega supruzi imadu zajedničko svoje boravište (§. 14. sudovnika). Postupak normira za zemlje zastupane u carevinskom vieću često spomenuti dvorski dekret od 19. kolovoza 1819., u Hrvatskoj uporavit će se analogno propisi XXX. poglavja gradj. postupnika.

---

jest brata, koj je sa zaručnicom imao zajedničku mater. Zaruke obavljale su se ugovorom, koj je sklapao otac zaručnika s otcem i bratom zaručnice, koj je bio jedna vrsta kupo-prodajnoga ugovora,, u kojem se ustanovila cjena, koja se imala platiti otcu zaručnice i darove za njezinu braću. Iznimno samo sklopile su se ženitbe i bez plateža kupovnine.

[2]) Ovako uči Nippel: Erläuterungen II. str. 164.

[3]) Winiwarter: I. str. 339. Stubenrauch: I. str. 385., 386.

Digitized by Google

5. §-u 252. staroga kaz. zak. od god. 1803. navedena u §-u 130. gradj. zak. odgovara §. 507. postojećega kaz. zak.

§. 132.

d) Razstave.

U razstavi od trpeze i postelje valjaju i za židovskog muža i ženu obćeni propisi; s toga imaju se i oni obratiti na rabbina ili vjeroučitelja, i ovaj će se držati gori dane naredbe (§. 104--110).

Za razstavu od stola i postelje valjaju i kod židovskih brakah propisi §§-ah 104.—110. g. z. s tom iznimkom, da se opomene imadu učiniti po rabinu ili učitelju vjerozakona.

§. 133.

d) Razpusta.

Ženitba valjano sklopljena medju židovi može se razpustiti njihovim zamjenitim privoljenjem po razpustnomu pismu, koje muž daje ženi; ali vjenčanici dužni su najprije da se radi svojeg razpusta prijave svomu rabbinu ili vjeroučitelju, koj će s najkriepčimi opomenami nastojati, da se opet sjedine, i onda samo, kada je pokušenje zaludno, dat će im pismeno svjedočanstvo, da je on izpunio dužnost naloženu mu, ali da stranke od nakane njihove odvratiti nije mogao, premda je svojski nastojao o tom.

§. 134.

S ovim pismenim svjedočanstvom imadu oba vjenčanika doći pred zemaljski sud onoga kotara, u kojem imaju svoje prebivalište. Ako nadje ova oblast po okolnostih, da je za novo sjedinjenje još neka nada, nedopušta odmah razstavu ženitbenu, nego odpravlja vjenčanike na jedan ili dva mjeseca. Samo kada i to nebi pomoglo, ili odmah s početka nebi bilo nade, da će se opet sdružiti, dopustit će sud zemaljski, da muž preda ženi pismo razpustno, i ako su obadvie strane još jedanput očitovale pred sudom, da su odlučile pismo razpustno slobodnim privoljenjem dati i prihvatiti; tad ima se držati razpustno pismo da je pravomoćno, i time razdriešiti ženitba.

1. Austrijsko zakonarstvo dopušta izraelićanom, da sporazumno razrješe brak, nezahtjevajući za razpust, da se navede ma koj uzrok, ni onaj medjusobne

Digitized by Google

mržnje. [1]) Sporazumni razpust braka jest dakle uredba, koja postoji samo za brak izraelićanah.

2. Postupak, koj se ima obdržavati pri sporazumnu razpustu braka, sadržan je u nazočnih §§-ih. Molbi za razpust imadu predhoditi opomene rabina ili vjeroučitelja, koj, ako njegove opomene ostanu bez uspjeha, ima dati strankam pismenu svjedočbu, da su one pored njegovih kriepkih opomenah čvrsto ostale kod odluke, da brak razrješe. Molba, obložena spomenutom svjedočbom, ima se podnieti sbornomu sudu (sudbenomu stolu), u obsegu kojega supruzi imadu svoje boravište (§. 14. sudovnikah). Usljed podnešene molbe sud naredit će ročište, ter će sudac nastojati, da supruge od naumljenoga koraka odvrati. Ima li nade, da će se pomiriti, neće sud odmah dozvoliti razpusta, već odputiti stranke na jedan ili dva mjeseca. Nebude li ovo imalo uspjeha, ili uvidi li sud, da neima nade, da će se pomiriti, neka dozvoli odlukom mužu, da preda ženi razpustno pismo. Tim neće se još dovršiti razprava, već supruzi imadu zamoliti novo ročište, na koje imadu glavom doći, ter očitovati, da su slobodnom voljom odlučili predati, dotično primiti razpustno pismo. Ovim očitovanjem zaglavljen je postupak, ter će sud izreći osudu, koja će glasiti na predaju, dotično primitak razpustna pisma, a ne da je brak razrješen, jer zadnja točka §-a 134. jasno kaže, da se brak nerazpušta osudom, već predajom i primitbom razpustna pisma. Konačna osuda je ovršiva, to jest muž može se na molbu žene prisilnimi sredstvi primorati, da predade razpustno pismo, o kojem je pred sudom očitovao, da ga je voljan predati, a žena može se isto tako primorati, da razpustno pismo primi. Usljed ovakove molbe naredit će

[1]) U židovskom ženitbenom pravu prieporno je, da li se samim sporazumkom suprugah može brak razpustiti. Austrijsko zakonarstvo pridružilo se mnjenju one židovske škole, koja dopušta konsensualni razpust, što neodobrava Wessely u razpravi „Ueber Scheidung und Trennung jüdischer Ehen nach österr. Rechte“ (allg. österr. Gerichts-Zeitung 1853 br. 55.—58,), u kojoj se predlažu shodne reforme.

Digitized by Google

sud ročište, ter na njem uzsljedit će predaja razpustnoga pisma. [2])

§. 135.

Ako je žena učinila preljubočinstvo, i djelo se osvjedoči, muž ima pravo da ju odpusti pismom razpustnim i suprot volji njezinoj. Tužba podignuta svrhu razpusta ženitbe proti ženi mora se predati sudu zemaljskomu onoga kotara, u kojem muž i žena imaju svoje uredno prebivalište, i s njom se postupa kao sa svakom drugom parnicom.

1. Nesporazumnomu razpustu braka izraelićanah ima mjesta samo na zahtjev supruga radi dokazana preljuba žene. [1]) Židovski se brak dakle nemože razrješiti radi kojega od onih razlogah navedenih u §-u 115. g. z., koj normira samo razpust brakah kršćanah akatolikah. [2]) Što smo o preljubu u obće i o dokazu njegovu rekli kod obrazložbe §-a 67., valja i za preljub kao razlog razpustu židovskoga braka.

2. Nadležan je sud, koj je nadležan izreći sporazumno razrješenje braka, nu razprava ima se voditi po obćenitih propisih u parbenom postupku, dakle nije izključen dokaz preljuba i izpovjedkom žene preljubnice. Pošto i §. 135. govori o razpustnom pismu, kojim muž može odrinuti ženu preljubnicu, to će osuda glasiti, kako smo razložili u predidućem §-u, na predaju razpustnoga pisma radi preljuba.

§. 136.

Ženitba se nerazkida radi prelazka židovskoga muža ili žene u vjeru kršćansku; ali može se razkinuti iz uzrokah navedenih u §§-ih 133.—135.

1. Nazočni §. naredjuje, da se ženitba izvorno židovska, koja je nakon njezina sklopljenja postala

---

[2]) Dvorski dekret od 28. lipnja 1806. br. 771., 11. srpnja 1813. br. 1053. sbirka prav. zak. Vidi i Stubenrauch: I. str. 392., 393.

[1]) Dakle nemože žena židovska tražiti razpust braka. Takova bi se tužba imala a limine odputiti. Rješitba austr. vrhovnoga sudišta od 9. srpnja 1867. br. 5878. (br. 4387. Glazer-Ungerove sbirke). Neima mjesta razpustu ni proti volji muža. Rješitba austr. vrhovnoga sudišta od 11. srpnja 1861. br. 4591. (br. 1356. Glazer-Ungerove sbirke).

[2]) Stubenrauch: I. str. 391. naročito u opazci *** str. 190.

Digitized by Google

mješovitom prelazom jednoga od ženitbenih drugovah u vjeru kršćansku (katoličku ili akatoličku), može razrješiti iz razlogah navedenih u §§-ih 133.—135. Nu ženitbeni drug, koj je postao katolikom, nebi po našem mnjenju mogao sklopiti drugi brak, jer katolička crkva, kako smo pokazali, smatra brak svojih sljedbenikah nerazrješivim bez obzira na to, da li su se stranke priznavale katolici jur kod njihova sklopljenja ili ne [1])

Naš §. negovori o slučaju, kad bi oba supruga izraelićana prešla u kršćansku vjeru, jer se u tom slučaju pitanje o razrješivosti braka ima prosuditi po propisih valjanih za kršćansku vjeroizpovjest, u koju su prešli.

2. Razprave radi razpusta imadu se i u slučaju predvidjenom u nazočnom §-u voditi po propisih, koje smo razložili kod §§-ah 133.—135. prema tomu, da li se radi o sporazumnu razpustu braka, ili o razpustu radi preljuba. Osobite njeke ustanove donose ipak dvorski dekret od 10. kolovoza 1821. br. 1789. sb. prav. zak. [2])

[1]) Stubenrauch: I. str. 391. drži usuprot, da na temelju dv. dekreta od 28. lipnja 1806. br. 771. sb. prav. zak., koj je izrekao, da se brak medju židovskimi osobami ima smatrati jedino gradjanskim ugovorom, ženitbeni drug, prešavši u kršćansku vjeru, može nakon razpusta braka, sklopljena kao izraelićanin, stupiti u drugi brak.

[2]) Ovaj dvorski dekret štampan je pod br. 27. dodatka k izdanju gradj. zakonika za Hrvatsku i glasi: Nj. c. kr. Veličanstvo dostojalo je, na predlog vrhovne vlasti pravosudne, u obziru razpusta i razstave ženitbah židovskih, kada jedna ili obje stranke predju na vjeru kršćansku, ustanovit previšnjom odlukom od 21. srpnja 1821., da, kako prije razpusta tako i prije razstave suprugah židovskih, od kojih je jedna stranka prešla na vjeru kršćansku, nadležni kršćanski duhovni pastir i vjeroučitelj svagda najprije primjereno opomenut ima o tom ženitbenu stranku, koja se je pokrstila; pri čem ostaje mu takodjer prosto isto tako opomenut i onu ženitbenu stranku, koja je u židovskoj vjeri ostala, ako ista na poziv njegov dobrovoljno dodje. Ako opomene kršćanskoga vjeroučitelja budu uzalud, ima dotični sud pokušat nagodu izmedj oba ženitbena druga, i onda stopram, kad ni ovaj pokušaj nepodje za rukom, činit uredovno dalje, što zakoni propisuju. Ako pak oba židovska ženitbena druga predju na vjeru kršćansku, ostavlja im se na volju, hoće li tražit, da im ženitbu duhovničkim blagoslovom posveti novi njihov pastir duhovni.

Digitized by Google

i dvorski dekret od 19. svibnja 1827. br. 2277. sbor. prav. zak. [3])

[3]) I ovaj dekret štampan je u spomenutom dodatku pod br. 29. i glasi: O nastavšoj sumnji, kako treba vladat se u slučaju, kada prvobitno židovski ženitbeni drugovi, od kojih je jedan prešo na vjeru kršćansku, drugi pak ostao u krivovjerju, posluže se pravom, koje im je u §-u 136. obćega gradjanskoga zakonika podjeljeno, te žele izhodit razvrgnuće ženitbe svoje: a navlastito, da li se pismo razpustno, koje se napominje u §§-ih 134. i 135. obćega gradj. zakonika može predat i prihvatit i po punomoćnicih, i napokon kojih formalnostih ima se držat na kršćansku vjeru prešavši ženitbeni drug pri naredjivanju punomoćnika, pri izdatbi, predatbi i prihvatu pisma razpustnoga, dostojalo je Nj. Veličanstvo izjavit previšnjom odlukom od 11. svibnja 1827.: 1. Predatba i prihvat pisma razpustnoga može se učinit po punomoćnicih; 2. ženitbeni drug, prešavši na vjeru katoličku ili drugu kršćansku, kad naredit želi punomoćnika, ima svagda odabrat za to osobu vjeri židovskoj privrženu, a punomoćje izdat tako, da u istom nebude sadržano ništa, što bi protivno bilo načelom i propisom vjere katoličke ili druge kršćanske, koju izpovjeda, u ostalom pak da se, u koliko je po tom moguće, uklone i sve duševne sumnje, utemeljene u židovskih vjerozakonskih običajih, koje bi možebit imao ženitbeni drug, koj je u židovskoj vjeri ostao, te da tako nebude ni ovaj mogao imat temeljita razloga, nesmatrat ženitbu kao podpuno razvrgnutu.

POGLAVJE TREĆE.

O pravih medju roditelji i djecom.

§. 137.

Izvor pravnoga odnošenja medju zakonitimi roditelji i djecom.

Ako se u ženitbi rode djeca, postaje novo pravno odnošenje; tim se osnivaju prava i obveze medju zakonitimi roditelji i djecom.

Ovaj §. govori jedino o djeci rodjenoj u braku, nu u ovom poglavju normira se u obće odnošaj djece rodjene u braku i izvan braka prema roditeljem, kao i odnošaj, koj se utemeljuje posinovljenjem (adoptio [1]).

[1]) Prema sustavu usvojenu u našem zakoniku (čitaj na prediđućih stranah 130.—135. ovoga „Tumača“), u ovom se poglavju neizcrpljuje tako zvano obiteljsko pravo, naročito ne imovinsko obiteljsko pravo, jer više ustanovah odnosećih se na ovo potonje naći ćemo u poglavjih o pravu nasljednom, o ženitbenih ugovorih, o zastari i dosjelosti.

Digitized by Google

§. 138.

Zakonsko ustanovljenje o rodjenju zakonitom.

Uzima se, da su rodjena u ženitbi ona djeca, koju je rodila zakonita žena sedmoga mjeseca poslje sklopljene ženitbe, ili desetoga mjeseca poslie smrti muža ili poslje konačnoga razdrješenja sveze ženitbene.

1. Ovaj §. ustanovljuje zakonsku predmnjevu praesumptio juris [1]), da je zakonito ono djete, koje porodi supruga u sedmom mjesecu nakon valjano sklopljena braka, ili u desetom mjesecu nakon smrti muža ili razrješenja valjana braka. Naš §. negovori doduše izrično o valjanu braku, nu s obzirom na osobite ustanove §-a 160. gr. zak., u kojem su ustanovljeni slučajevi, u kojih se smatra zakonitim djete rodjeno u nevaljanu braku, nije dvojbeno, da ustanova §-a 138. g. z. ima pred očima valjanu ženitbu. Predmnjeva našega §-a osniva se na vjerojatnom trajanju trudnosti, poznata je rimskomu pravu [2]), ter je opravdana za to, što je dogodjaj rodjenja zastrt neprozirnom koprenom tajne, u oči koje nisu mogući autentični dokazi i izvjestnost, već samo razlozi vjerojatnosti. [3])

Naš §. razlikuje, kako smo vidili, dva slučaja, naime slučaj, da je djete ugledalo sviet za valjana braka, i slučaj, da je porodjeno nakon razrješenja valjana braka, bilo usljed smrti supruga, kojoj je dakako ravno sud-

[1]) O pojmu i razredbi predmnjevah čitaj na predidućih stranah 158.—161. ovoga „Tumača“.

[2]) Nu rimsko pravo računa minulih šest mjesecih sa 182 dana. Tako računa terminus nativitatis i saksonski gradj. zak. u §-u 1771. Septimo mense nasci perfectum partum, jam receptum est propter auctoritatem doctrinae viri Hippocrates, et ideo, credendum est, eum qui ex juxtis nuptiis septimo mense natus est, justum filium esse. (Fr. 12. Dig. de stat. hom. 15.) De eo autem, qui centesimo octagesimo secundo dio natus est, Hippocrates scripsit, et Divus Pius pontificibus rescripsit, justo tempore videri natum (Fr. 3. §. 12. Dig. de suis et legit. 38. 16.) — post decem menses mortis natus non admittitur ad legitimam haereditatem (Fr. 3. §. 11. cod.)

[3]) Prema tomu glasi ona rimska: Pater is est quem nuptiae demonstrant L. 5. D. de in jus vocando.

Digitized by Google

beno proglašenje da je suprug umro, bilo usljed razpusta braka.

Kao čas sklopljena braka smatra se dan vjenčanja, a kao čas razrješenja njegova, dan suprugove smrti, ili dan, kojega je postalo pravomoćno proglašenje suprugove smrti, ili dan, kojega je osuda izričuća razpust braka postala pravomoćnom. Spomenuti rok računa se po pravilih tako zvane civilne komputacije, koja smo razložili kod §. 21. na str. 169.—171. dakle razdoblje računa se po cielih kalendarskih dnevih bez obzira na moment sklopljenja ili razrješenja braka, i uzima se, da se mjesec sastoji od 30 danah. [4]) Prema tomu predmnjevat će se, da je zakonito ono djete, koje je u valjano sklopljenu i postojećem braku porodila supruga 180 danah poslje dana vjenčanja, a u razrješenu braku 300 danah poslje dana suprugove smrti, ili dana, kojega je rješitba o razrješenju braka postala pravomoćnom.

2. Nu zakonska predmnjeva neizključuje, kako smo pokazali na prediđućoj strani 160. ovoga „Tumača" protudokaza, koj može nastupiti suprug, dotično njegovi nasljednici, da je djete nezakonito, da nije od njega rodjeno, pored poroda uzsljedivša od supruge u zakonitom razdoblju. Ustanove, po kojih, i rok, u kojem se ima taj dokaz izvesti, da se liši krieposti predmnjeva, s kojom se bavimo, razložit ćemo kod paragrafah 158. i 159. g. z.

3. Naš paragraf govori o razrješenju braka, ter se pita, ima li se smatrat zakonitim djete, koje je porodila žena sudbeno razstavljena od svoga supruga u zakonitom roku, to jest desetoga mjeseca poslje sud-

[4]) Ovo je mnjenje potvrdilo i austr. vrhovno sudište u plenarnoj sjednici rješitbom od 6. prosinca 1870. br. 5306. (Unger-Glazerova sbirka br. 4416.), veleć u odnosnih motivih, da §§. 138. i 163. g. z. nisu htjeli ustanoviti neizvjestni, promjenljivi termin, već da se pod izrazom „mjesec" ima razumjevati stalno razdoblje od 30 danah (§. 902. g. z.), dakle ako rodjen dan djeteta pada u 1. kolovoza 1864., vrieme od 6. listopada 1863. do 1. veljače 1864.

Digitized by Google

bene razstave? Na ovo pitanje odgovara dvorski dekret od 15. lipnja 1835. br. 30. sbirka prav. zakonah, štampan pod br. 30. dodatka k izdanju gradj. zak. za Hrvatsku, u smislu kojega: „Djeca, koju rodi supruga, razstavljena od stola i postelje, desetoga mjeseca poslje sudbene razstave, imadu se smatrat kao zakonita onda samo, kada se proti mužu matere navede dokaz, koj se zahtjeva u §-u 163. gr. z., ili kad se inako dokaže, da su za vremena, uz koje se je po §-u 138. začeće dogoditi moglo, u prvašnju zajednicu povratili se muž i mati, premda nisu toga prijavili sudu. Ovaj propis ima se uporavljivat i na sve slučajeve, koji ili nisu još pravomoćno rješeni, ili se još sudbeno rješiti imadu. Nego sudbene rješitbe, koje su prije proglašenja propisa ovoga jurve pravomoćne postale, ostaju u podpunoj krieposti.“ [5])

§. 139.

Zajednička prava i dužnosti roditeljah.

Roditelji imaju u obće obvezu odgojivati svoju zakonitu djecu, to jest, skrbiti za njihov život i njihovo zdravlje; njima pristojno uzdržanje pribaviti; njihove tjelesne i duševne moći razvijati, i naukom u bogoštovju i koristnih znanjih položiti temelj budućoj njihovoj sreći.

§. 140.

Zakoni politički ustanovljuju, u kojoj vjeri ima se odgojivati djete onih roditeljah, koji nisu iste vjere, i u kojih godinah ima djete pravo preći u vjeru različnu od one, u kojoj je bilo odgojeno.

§. 141.

Otac je navlastito dužan skrbit se za uzdržanje djece, dok neuzmogu sama sebe hraniti. Njegu o njihovom tjelu i zdravlju obvezana je osobito mati da uzme na sebe.

1. §. 139. nalaže roditeljen dužnost odgojivati zakonitu svoju djecu. Izraz „odgojivati“ valja shvatiti u širem smislu, koj obuzima: a) razvoj tjelesnih i duševnih

[5]) Za Hrvatsku smatra se kao dan proglašenja dan, kojega je u Hrvatskoj stupio u kriepost gradjanski zakonik.

Digitized by Google

silah djece (odgojenje u užem smislu i to fizično, povjereno kako primjećuje §. 141. poglavito materi, dotično tekničko); b) pristojno njihovo uzdržavanje [1]), to jest dužnost roditeljah hraniti djecu, odjevati ju i dati joj stan prema svom stališu i imovini dotle, dok nebudu u stanju uzdržavati se sama (§. 141.) na način odgovarajući njihovim fizičnim i duševnim sposobnostim kao i stališu roditeljah; i c) dužnost pribaviti djeci naobrazbu vjerozakonsku i u koristnih stvarih. [2])

2. §. 139. nespominje izrično dužnosti roditeljah obskrbiti, svoju zakonitu djecu, to jest postaviti ju u stanje, u kojem će si sama privriediti sredstva uzdržavanja, dakle dati jim što treba, da mogu tjerati obrt, nastupiti službu itd. (§§. 166., 792., 1220. i §§. 220. 267. g. z.); nu neima dvojbe, da roditelji imaju tu dužnost prema zakonitoj djeci, čim ju zakon nalaže i nezakonitim roditeljem (§. 166.[3])

3. O namirenju troškovah odgojenja govore §§. 150. i 154. g. z.

4. Zakoni valjani u Hrvatskoj, na koje upućuje §. 140. g. z. u pogledu vjere, u kojoj se imadu odgojivati djeca onih roditeljah, koji nisu iste vjere, propisuju, da se pri katoličkom otcu imadu sva djeca to mužkoga to ženskoga spola odgojivati u katoličkoj vjeri, a ako je otac protestant, mati pako katolikinja, djeca sljede spol, to jest mužka djeca odgajaju se u akatoličkoj vjeri, ženska u katoličkoj. [4])

---

[1]) U pravilu roditelji dužni su uzdržavati djecu u obitelji, ter bi se te dužnosti mogli riešiti, ako bi djete samovoljno ostavilo otčevu kuću. (Rješitba austr. vrhovnoga sudišta od 27. listopada 1858. br. 11214.)

[2]) Temeljni zakon od 21. prosinca 1867. d. z. l. br. 142., valjan u zemljah zastupanih u carevinskom vieću izriče, da roditelji nisu u izboru domaćih učiteljah svoje djece ograničeni na usposobljene učitelje, a zakon od 25. svibnja 1868. br. 48. d. z. l., da podpuna njihova sloboda u tom izboru nije ograničena obziri na vjerozakon učitelja.

[3]) O raznih znamenovanjih rieči „obskrba“ (Versorgung) u g. z. govorit ćemo kod §-a 166. istoga.

[4]) Tako zvani patent o toleranciji od 13. listopada 1781. §. 6.

Digitized by Google

Djeca rodjena od katoličkih roditeljah imadu se odgajati katolički i onda, ako kasnije njihovi roditelji predju u akatoličku vjeru, nu i djeca vlastna su preći u drugu koju od toleriranih vjeroizpovjestih, čim postignu potrebitu zrielost razsude. [5]) Izjavi li akatolički otac kod kršćenja, da je voljan odgojiti svoje djete u katoličkoj vjeri, ima se ovo njegovo očitovaje unieti u knjigu kršćenih uz one opreze, koje propisuje §. 164. g. z. za slučaj, u kojem se radi ob upisu otčinstva. Nu slobodno je otcu predati djete u drugoj obvezatnoj formi katoličkomu dušobrižniku, ter će se onda njegova obveza upisati u knjigu kršćenih. [6]) Katolička djeca, koja hoće da predju u akatoličku vjeru, valja da su navršila 18. godinu. [7]) To isto valja o akatoličkoj djeci, koja bi bez dozvole vladine htjela preći u katoličku vjeru. [8]) Ako su oba roditelja akatolička, nu spadaju k različitim akatoličkim konfesijam, prosto im je, pošto zakon u tom pogledu nedonosi osobitih propisah, ustanoviti medjusobnim ugovorom, u kojoj vjeri da odgoje djecu. Nebude li takova ugovora, čini se, da će odgovarati načelnom austr. zakonarstva, ako se mužka djeca budu odgojivala u vjeri otčevoj, a ženska u vjeri materinoj. [9]) Odgovarat će napokon po našem mnjenju duhu austr. zakonarstva, ako se nezakonita djeca budu odgojivala u vjeri, koju izpovjedjuje njihova nezakonita mati.

U zemljah zastupanih u carevinskom vieću zamjenjeni su gore navedeni propisi najnovijim zakonom od 25. svibnja 1868. (br. 49. d. z. l.), koj naredjuje, da djeca zakonita ili njim ravna sljede vjeroizpovjest svojih roditeljah, ako oba spadaju k istoj konfesiji. Pri mješovitih bracih mužka djeca sljede vjeru otčevu, ženska materinu. Nu roditelji mogu prije ili poslje sklopljenja braka ugovoriti, da će obratno ženska djeca

[5]) Dvorski dekret od 2. svibnja 1788.
[6]) Dekret dvorske kancelarije od 24. prosinca 1829.
[7]) Dvorski dekret od 2. listopada 1816.
[8]) Dekret dvorske kancelarije od 22. ožujka 1834.
[9]) Winiwarter: l. str. 356.

Digitized by Google

sljediti vjeru otčevu, a mužka materinu, ili da će sva djeca bez razlike spola sljediti vjeru otčevu ili materinu. Nebude li se mogla uporaviti koja od navedenih zakonskih ustanovah, ima ustanoviti onaj, kojemu pristoji pravo odgajati djete, koju vjeru da ono sljedi. Reverzi, izdani na predstojnike ili službenike koje crkve ili vjerozakonske družbe o vjeri, u kojoj se djeca imadu odgojivati i podučavati, neimadu obvezatne moći. (čl. I.) Vjera, u kojoj se djete odgaja i podučava po prenavedenih ustanovah, nesmije se promjeniti, dok ono samo po slobodnom svom izboru toga neučini. Nu roditelji, koji su po predidućih ustanovah vlastni ustanoviti ugovorom, u kojoj vjeri da se djete odgoji, mogu njegovu vjeru promjeniti, dok nenavrši sedmu godinu. Ako jedan od roditeljah, ili ako oba promjene vjeru, ili ako ju promjeni nezakonita mati, imadu se djeca, koja još nisu navršila sedmu godinu, u pogledu vjere bez obzira na ugovor, koji su možda sklopili roditelji prije, nego li promjeniše vjeru, smatrati kao da su se rodila poslje, kako su roditelji, dotično nezakonita mati, promjenili vjeru. Bude li djete legitimirano prije navršene sedme godine, ima se u pogledu vjere postupati po propisih članka I. (čl. II.) Roditelji i tutori, kao i službenici vjerski odgovaraju za strogo obdržavanje tih propisah, ter bliži rodjaci kao i glavari crkavah i vjerozakonskih družbah imadu pravo tražiti pomoć oblasti, ako bi se taj zakon povrjedio, a oblast neka stvar iztraži i po zakonu odluči. (čl. IV.) Nakon navršene četrnajste godine vlastan je svatko bez razlike spola odabrati si vjeru po svom slobodnom osvjedočenju, ter će ga oblasti u tom izboru štititi. Nu izbor nesmije se učiniti u takovu duševnom stanju, u kojem je slobodno osvjedočenje izključeno. (članak IV.) Promjenom vjere gubi izstupajuća osoba sva zadružna prava, koja su joj pristojala prama crkvi ili vjerozakonskoj družbi, iz koje je izstupila, nu neima ona ni dužnostih prama ostavljenoj crkvi ili vjerozakonskoj družbi. (članak V.) Da izstup iz crkve koje ili vjero-

Digitized by Google

zakonske družbe rodi pravnimi posljedicami, valja da ga izstupajuća osoba prijavi političkoj oblasti, koja će prijavu priobćiti predstojniku ili dušobrižniku ostavljene crkve ili vjerozakonske družbe. Pristup u novo odabranu crkvu ili vjerozakonsku družbu ima dotičnik prijaviti osobno odsnosnomu dušobrižniku ili predstojniku (članak VI.)

§. 142.

Ako se muž i žena razstave ili sasvim razpuste, i nisu složni u tom, tko od njih da se skrbi za odgojenje, ima sud, nedopuštajući pravne prepirke, postarat se, da mužku djecu do navršene četvrte, a žensku do navršene sedme godine mati njeguje i odgojiva, ako važni uzroci proizlazeći osobito iz razstave ili razpusta neištu druge naredbe. Za odgojenje mora otac trošiti.

1. Dok traje bračna zajednica, roditelji odgajaju dogovorno svoju djecu; nu da se odgojenje djece neizloži pogibelji, valjalo je zakonodavcu donieti osobitih ustanovah, za slučaj razvrgnuća te zajednice bilo usljed razrješenja braka, bilo usljed razstave suprugah. Naš zakon prepušta ponajprije sporazumku roditeljah, da u spomenutih slučajevih ustanove, tko će od njih odgajati djecu rodjenu u braku.

Nepodje li sporazumak za rukom, naš §. 142. naredjuje, da u slučaju razpusta braka ili razstave suprugah, mati ima njegovati i odgajati žensku djecu do navršene sedme, a mužku do navršene četvrte godine. Načelo usvojeno po našem zakonu zaštićuje interese djece, jer su djeca u prvih godinah života potrebna one ljubezne, neprekidne njege, koju joj može laglje pružiti mati, nego li otac, koj, zabavljen poslovi, često je prisiljen povjeriti drugim odgojenje svoje djece. Nu zakonodavac, imajući pred očima interes djece, posve je mudro postupao, kad u pogledu njihova odgoja nije izključio i drugu odredbu, ako bi ju zahtjevali važni uzroci, naročito takovi, koji izviru iz razpusta ili razstave. Zakon dakle prepušta razboritosti sudca, da i djecu izpod spomenutih godinah povjeri otčevoj njegi, ako se je bojati, da će mati zlim primjerom

Digitized by Google

pogubno djelovati na odgoj djece, da će ju zapustiti, da će ju nadahnuti nećudorednimi načeli.

Pravo roditeljah nadzirati odgojenje djece nije u zakonu stegnuto, ter će prema tomu svaki od njih moći zahtjevati, da se sudčeva odredba preinači, ako bi se pokazalo, da roditelj, kojemu su djeca povjerena, nije dorasao zadaći, koju mu je sudac povjerio.

2. Sudac izreći će odnosnu odluku nedopuštajući formalne pravde, dakle po propisih izvanparbenoga postupka.

3. Nadležan izreći upitnu odluku jest kot. sud, u obsegu kojega prebiva otac djece (§§. 13., 20., 81. hrvatskoga i §§. 13., 21., 76. dalmatinskoga sudovnika). To valja i za djecu inozemca (§§. 183. i 219. izvanparbenoga postupka.[1])

4. Naš paragraf govori samo o razpustu braka i razstavi suprugah, nu neima dvojbe, da se ustanove istoga imadu analogno uporaviti i u slučaju razrješenja braka radi zaprjeke, koja je bila nepoznata obim suprugom, ili jednomu od njih.[2])

5. U pogledu odgojnih troškovah veli naš paragraf, da ih u svakom slučaju ima namiriti otac. Ovu ustanovu popunjuje sljedeći §. 143., na obrazložbu kojega upućujemo.

§. 143.

Ako je otac siromah, mati prije ikoga drugoga hranit će djecu, i kada otac umre, ima u obće skrbiti za odgojenje njihovo. Ako i matere neima, ili je uboga, skrb ova pada na djeda i babu od strane otčeve, a poslie njih na djeda i babu od strane materine.

1. Zakonita djeca imadu pravo, kao što jur pokazasmo kod §-a 139., zahtjevati od roditeljah svojih uzdržavanje, odgovarajuće imovini i stališu roditeljah. §. 143. nalaže na prvom mjestu tu dužnost otcu, subsi-

[1]) Winiwarter: I. str. 359.

[2]) Rješitba austr. vrhovnoga sudišta od 17. studenoga 1874. br. 12110. u Unger-Glazerovoj sbirci br. 5535.

Digitized by Google

dijarno materi, djedovom i babam, redom u istom §-u navedenim.

Neima dvojbe, da bi mati imala doprinašati k uzdržavanju djeteta i onda, ako otac nebi bio tako imućan, da djete uzdržava prema imovini i stališu obajuh roditeljah.

Pod izrazi „djed i baba“, u autentičnom tekstu „Grosseltern“ razumjevaju se ne samo prvi ascendenti, nego i udaljeniji, jer naš zakonik upotriebljuje često spomenute izraze u širem smislu (§§. 754., 756., 763., 1220., 1221.), u kojem ih valja i ovdje uzeti.

Djed i baba dužni su namiriti troškove uzdržavanja prema stališu roditeljah, a ne prema svom stališu i imetku, jer je njihova dužnost subsidijarna.

2. Roditelji nisu lišeni prava nadzirati odgojenje svoje djece ni onda, ako bi djed ili baba namirivali troškove njihova uzdržavanja.

3. Pobočni rodjaci, dakle ni braća, neimadu upitne obveze ni in subsidio.

§. 144.

Roditelji imaju pravo upravljati u dogovoru djelanja svoje djece, a djeca dužna su ih poštovati i slušati.

§. 145.

Roditelji imaju pravo tražiti djecu, koje je nestalo, koja su pobjegla, natrag iskati, i u bjeganju nahodeću se pomoćju poglavarstva opet k sebi dovesti; oni su takodjer ovlašćeni razvratnu i neposlušnu djecu, ili koja domaći red i mir smetaju, kazniti umjerenim i zdravlju njihovomu neškodnim načinom.

1. Prava, koja nazočni §§-i podjeljuju roditeljem, izviru iz naravne dužnosti njihove odgajati djecu.

Zakon predpostavlja, da će roditelji ova svoja prava sporazumno vršiti; u slučaju nesklada medju njima odlučilo bi mnjenje otčevo (§. 91. i 92). Nu i mati mogla bi uzazvati pomoć sudca, ako bi otac silio djecu na nemoralna ili nedopuštena djela (§. 178.). To isto pravo nebi se moglo uzkrati djeci proti nemoralnim ili nedopuštenim odredbam roditeljah ili jednoga od njih.

*

Digitized by Google

2. U pogledu prava domaće karnosti čitaj §§. 413., 418 i §. 525 kaznenoga zakona. [1])

3. Politička je oblast nadležna dovesti k roditeljem djecu, koja bi neposlastno ostavila otčinsku kuću. [2])

[1]) §. 413. Pravo karnosti (discipline) domaće neima se nikad protegnut do takovih zlostavah, da tim pokaranik primi u tjelu štetu. Toga radi imadu se zlostave takove roditeljah prema djeci, tutorah prema malogodnikom, jednoga supruga prema drugomu, odgojiteljah i učiteljah prema pitomcem svojim i učenikom, majstorom prema šegrtom svojim i gospodarah prema služinčadi svojoj, kaznit kao prekršaji. §. 414. U slučaju zlostave roditeljah prema djeci, imadu se pozvat roditelji pred sud, ter im se ima tu za prvi put ozbiljno i kriepko postavit pred oči zloporaba vlasti roditeljske i protunaravna bezljubezan njihova ponašanja; drugi put ima se dat roditeljem ukor s prietnjom, da će se u slučaju opetašnje zlostave lišit oblasti roditeljske, ter da će im se oduzet djete i odhranit na drugom mjestu na njihove troške. §. 415. Treći put, ili ako već i prva zlostava po sebi bude jako težka, ili ako roditelji budu takove ćudi, da se za djete bude bojat i dalje pogibelji: ima se odmah prvi put izreći gori odredjena kazan, i postavit se za tu svrhu sbog imenovanja tutora s nadležnom oblašću u sporazumljenje. §. 416. Ako roditelji neuzmognu smagat troška za odgojenje: ima se za obskrbljenje djeteta pobrinut poglavarstvo, a zlostava ima bit kažnjena pooštrenim zatvorom, a prema naravi zlostave, i strogim zatvorom od jednoga tjedna do tri mjeseca danah. §. 417. Kad malogodče svoje zlostavi tutor, ima se odmah prvi put kaznit skinućem tutorstva, i ako tutorstvo bude skopčano s kojom god korišću, ima mu se još k tomu izreći strogi sudovni ukor; a ako tutorstvo bude zamanično, ima se još kaznit i zatvorom od jednoga tjedna do jednoga mjeseca danah. §. 418. Ako tutor istim načinom i opet zlostavi koje drugo malogodče; ili ako odmah k prvoj zlostavi pristupe okolnosti §. 415., ima se očitovat nesposobnim za svako dalje tutorstvo i osim toga izreći kazan, koja je u takovih slučajevih odredjena za roditelje u §-u 416. §. 525. Ostale poveće nećudorednosti, kao: kradnje i pronevjerenja medju rodbinom, povrjede vjernosti ženitbene, tvorne povrjede dužnoga štovanja djece prema roditeljem, služinčadi prema gospodarom itd., ostavljene su, doklegod ostanu zatvorene u unutarnjem porodicah, jedino i samo karnosti domaćoj. Nego kad ti neredi tako uznapreduju, da roditelji, tutori, odgojitelji, rodjaci, supruzi, gospodari itd., primorani budu pozvat u pomoć vlast: neredi ti postaju prekršaji suprot javnoj ćudorednosti. U takovih slučajevih držane su vlasti, dat ruku pomoći, da se odvrati nered, i izreći nakon potrebite iztrage onu kazan, koju po okolnostih za postignuće svrhe budu smatrale za najshodniju.

[2]) Vidi i §. 96. kaz. zakona, u smislu kojega je kriv zločinstvu

Digitized by Google

4. Maloljetna djeca nemogu ići u vojnike bez pismene dozvole otca ili tutora (§. 20. obranbenoga zakona). Maloljetnici, koji bi bez dozvole otca ili tutora stupili u financijalnu stražu, bit će odpušteni na temelju odluke nadtutorstvene oblasti. [3])

§. 146.

Djeca uzimaju prezime svojeg otca, njegov grb i ostala prava, u koliko nisu samo osobna, njegove porodice i njegova staleža.

1. Djeca nemogu bez više dozvole promjeniti otčeva prezimena. [1]) Otčevo plemstvo prelazi na djecu, ako bude stečeno i poslje, kako su se rodila. Djeca negube otčeva plemstva, makar ga i otac izgubio usljed kaznjiva djela. [2])

2. Čisto osobna prava otčeva na pr. naslovi, redovi itd. neprelaze na djecu.

3. Zakonita djeca stiču i otčevo državljanstvo (§. 28.), zavičajnost, podsudnost, pravo nasljedovanja u obiteljske povjerbine itd.

§. 147.

Osobita prava otca. Otčinska vlast.

Prava, koja pripadaju osobito otcu kao glavi porodice, čine otčinsku vlast.

Otčinska vlast našega zakonika nije rimska „patria potestas“ [1]), nepripada dapače izključivo otcu, već

javnoga nasilja tko silom ili lukavštinom odvede malodobnika roditeljem, tutoru ili skrbniku, makar i malodobnik uz odvedbu privolio.

[3]) Dvorski dekreti od 16. srpnja 1835. br. 80., 8. studenoga 1837. br. 242. sbirka priv. zakonah.

[1]) Dvorski dekret od 5. srpnja 1826. Sbirka pol. zakonah V. 54., carska naredba od 20. prosinca 1848. br. 39. d. z. l.

[2]) §. 27. lit. kaz. zak., za zemlje zastupane u carevinskom vieću i §. 6. zakona od 15. studenoga 1867. (d. z. l. br. 131.)

[1]) Po starom rimskom pravu prikazuje se otčinska vlast kao neograničena moć otca nad djecom, moć, koja je obuzimala i jus vitae ac necis. Uredba otčinske vlasti razvijala se je i u rimskom pravu sve to blažim pravcem, nu naročito u pogledu imovine djece ima ona još u justinijanskom pravu znamenovanje, kojega neima u austrijskom zakonu. Vidi Arndst: Lehrbuch der Pandekten str. 663. i sljedeće.

Digitized by Google

obim roditeljem [2]), ter je uredjena jedino u svrhe odgojenja djece i izključivo na korist njihovu. Medju novijimi zakonici neima nijednoga, koj bi pravednije i koristnije po djecu ustanovio obseg otčinske vlasti. Novija su zakonarstva doduše odbacila barbarska načela starijega rimskoga prava ob otčinskoj vlasti, nu usvojila su ipak njeke ustanove, koje se mogu smatrati posljedicami rimskih načelah, na pr. više novih zakonah priznaje otcu pravo uživanja imetka svoje djece, kojega im prava naš zakonodavac, kako ćemo kasnije vidjeti, nepriznaje. Otčinska vlast odnosi se po našem zakonu na izbor stališa nedorasla djeteta (§. 148.), na upravu njegove imovine (§§ 149. i 150.), na obveze preuzete po malodobnicih (§§. 152. i 153.), na imenovanje tutora (§. 196.), ter je ograničena i u navedenih odnošajih obziri na dobrobit djece. (§. 178.)

§. 148.

Posljedice njezine:

a) Glede odabranja staleža dječinjega.

Otac može svoje još nedoraslo djete odgojivati za onaj stalež, što ga on drži, da je za njega primjeren; ali kada djete odraste, ako je badava kazalo otcu svojem, da želju ima na drugi, svomu nagnuću i sposobnostim bolje primjereni način življenja, može potužit se urednomu sudu, koj će službeno o tom presuditi, gledajući na stalež, na imovinu i na prigovore otca.

1. Glede dobrovoljna pristupa malodobnikah u vojnički stališ, čitaj što je rečeno u obrazložbi §§-ah 144. i 145. Malodobnici nemogu bez privole otčeve ili nadtutorstvene oblasti stupiti u religijozni red. [1]) Osobite naredbe postoje u pogledu izbora svešteničkoga stališa i položenja svetčanih zavietah, ter im je zadaća zaprječiti, da maloljetnici primu redove, dotično polože svetčane zavjete prisiljeno ili pri nedovoljnoj razsudi. [2])

[2]) Unger: II. str. 420. opazka 9. Vidi §§. 91. i 144.

[1]) Dvorski dekret od 26. siečnja 1844. br. 780. sbirka pravosudnih zakonah.

[2]) Svetčani zavjeti imaju se položiti nakon navršene 24. godine, a nakon dovršene 21. godine samo od onih, koji su tečajem triuh godinah dali nedvojbenih dokazah o pravom zvanju. (Dvorski dekret od 17. listopada 1770., i od 22. veljače 1830.)

Digitized by Google

2. O pritužbah dorasle djece proti stališu, koj im namjenjuje otac, ima se suditi po propisih izvanparbenoga postupka, nedopuštajući redovite pravde.

§. 149.

b) Imovine.

Što god steku djeca na koj mu drago zakoniti način, jest njihova vlastnost; ali dokle su pod vlašću otčinskom, upravljanje pripada otcu. Samo ako otac upravljati nije sposoban, ili su ga od toga izključili oni, koji su djeci njegovoj ostavili imovinu, sud imenuje drugoga upravitelja.

1. Po starom rimskom pravu sve, što je djete sticalo, sticalo je svomu otcu, koj je po tom bio vlastnik svega, što su djeca stekla. Ovo se je načelo malo po malo ublažilo uvedenjem tako zvanih peculijah (peculium castrense, quasi castrense, adventitium, profectitium. [1]) Naš zakon nezna za spomenute razlike, već izriče u obće, da je djete vlastnik svega, što je steklo kojim mu drago zakonitim načinom, dakle bilo neposredno prisvojenjem i priraštajem, ili posredno ugovorom, naredbom posljednje volje, zakonom, bez obzira na to, da li je zakoniti zastupnik kod odnosnoga posla učestvovao (§§. 152., 865. i 310.) ili ne, predpostaviv, da

[1]) Arndst str. 672. i sljedeće. Peculium castrense bijaše illud peculium, quod a parentibus vel cognatis in militia agenti donatum est, vel quod ipse filius familias in militia adquisivit; quod nisi militaret adquisiturus non fuisset (L. 11. D. de castrense per L. 1. Cod. eod.). Peculium quasi castrense bijaše peculium illud, quod ex liberalium artium professione, ex officiorum publicorum gestione, scilicet ex urbana inermique militia filiis obvenit. (L. 14. Cod. de advoc. L. 6. D. de reg. jur L. 37. Cod. de inff. test). Ova peculia sačinjavala su vlastničtvo sina, koj se je u pogledu istih smatrao poput paterfamilias. Nu ako bi sin umro bez valjane naredbe posljednje volje, i ta peculia prešla su na otca (jure peculii). Peculium profectitium bila je ona imovina, koju je sin dobio od otca, kojom je sin samo upravljao (Inst. lib. 2. tit. 9. §. 1. lex 3. §. 4. D. de minor L. 31. §. 2. D. de donation.). Peculium adventitium zvala se je imovina, koju je sin stekao na ini koj način, i koju je otac u pravilu imao pravo uživati i upravljati. (Inst. lib. 2. tit. 9. §. 1. L. 6. lit. 8. §. 5. Cod. de bonis quae liber.)

Digitized by Google

u zadnjem slučaju zakon nepropisuje privole zastupnika za valjanost posla.

2. Nu naš zakon, uzkraćujući otcu pravo vlastničtva ili uživanja na imovinu djece, prepušta mu upravu iste dotle, dok traje nad djetetom otčinska njegova vlast, to jest dok djete nepostane punoljetnim, ili dok iz razlogah navedenih u §§. 176. i 177. nije moć otčinske vlasti obustavljena ili izgubljena. Iznimno izključen je otac od uprave dječine imovine, ako je tako naredio onaj, koj je djeci ostavio imetak, predpostaviv, da je na to bio ovlašćen (§§. 699. i 897.)

3. Otac kao upravitelj imetka svoje djece podvrgnut je poput tutorah ustanovam §§-ah 222.—242. [2])

§. 150.

Od dohodakah imovine, u koliko su dovoljni, imaju se namiriti troškovi odgojenja. Ako što preteče, dat će se na kamatu, i o tom će se svake godine račun polagati. Samo ako bi taj suvišak bio malen, može otac biti oslobodjen od davanja računa, i takovi će se njemu ustupiti, da njime po volji razredi. Ako je onaj, koj je djetetu dao imovinu, dopustio otcu, da ju uživa; dohodci jamče ipak svagda za uzdržanje djeteta, koje treba da je prema njegovu staležu, i nemogu ga na njegovu štetu uzaptiti otčevi vjerovnici.

1. Otac nije nego upravitelj imetka svoje djece; nu po glasu nazočnoga §-a razlikuje se on ipak od obična upravitelja tim, što ga zakon ne samo rješava dužnosti položiti račun ob upravi u onih slučajevih, u kojih bi dohodak imovine bio izcrpljen troškovi odgojenja djeteta, već mu na slobodno razpolaganje prepušta neznatni suvišak dohodakah, koj bi preostao nakon namirenja spomenutih troškovah. [1]) Da li se suvišak ima smatrati neznatnim, prosudit će sud s obzirom na imovinu djeteta, na njegov stališ i ine okolnosti.

[2]) Arg. zaključna ustanova istoga §-a 149., koja veli, da u slučaju izključenja otca od uprave sud imenuje drugoga upravitelja, zatim §§. 175., 152., 106., 1219., 1224. gr. zak.

[1]) Po jasnom slovu zakona nije u tom slučaju otac nikako ograničen u razpolaganju suviška. Contra Nippel k §-u 450. i Basevi k §-u 50., koji drže, da otac nebi smio upotrebiti suviška na svoju korist, već na korist djeteta.

Digitized by Google

2. Otcu dakle nepristoji pravo uživanja dječine imovine; nu ova zakonska ustanova nedjeluje natrag, ter će to pravo vršiti neokrnjeno otac, ako mu je isto pristojalo po prijašnjih zakonih. [2])

3. Naš zakon nadahnut skrbi za dobrobit djece, ograničuje i pravo uživanja, koje je otcu podjelio onaj, koj je djetetu dao imovinu, naredjujući, da i u tom slučaju dohodci imovine jamče svagda za uzdržavanje djeteta, i da se nemogu uzaptiti po otčevih vjerovnicih. [3])

4. Dohodci imovine djeteta mogu se namiriti troškovi njegova odgojenja, pa to i u slučaju, u kojem bi otac bio u stanju namiriti ih iz vlastita imetka. Ako dohodci nebi dostali u rečenu svrhu, dužnost pokrića manjka nastala bi za otca, eventualno za druge osobe, koje zakon obvezuje uzdržavati djete (§§. 141.—143.) Usuprot na samu glavnicu imovine moglo bi se radi namirenja tih troškovah posegnuti samo onda, ako nijedna od osobah, koje su po §§-ih 141.—143. pozvane, da nose spomenuti trošak, nebi mogla radi pomanjkanja sredstvah toj svojoj dužnosti zadovoljivati.

§. 151.

Djete još maloljetno, ali koje roditelji nehrane, može slobodno razredjivati s onim, što je svojim trudom steklo, kao i sa stvarmi, koje su mu, pošto je odraslo, bile predane da se njimi služi.

---

[2]) Dvorski dekret od 12. prosinca 1817. br. 1394. (sbirka prav. zak.) očuvao je u njekih predjelih monarkije roditeljem pravo uživanja onoga imetka djece, koj je postojao u vrieme krieposti francezkoga zakona, koj to pravo roditeljem priznaje. Vidi još članak XII. na strani 56. ovoga „Tumača“ I. 3. patenta, kojim bje g. z. uveden u Hrvatskoj u pogledu prava, koje su prijašnji zakoni priznavali roditeljem brati dohodke od imetka svoje djece.

[3]) Prieporno je pitanje, da li se zaključna ustanova §-a 150. ima uporaviti i onda, ako pravo uživanja nije podjeljeno otcu, već materi ili trećoj osobi. S obzirom na razlog, iz kojega je upitna ustanova potekla, mi držimo, da je ista uporavljiva na mater, i na ascendente, koje zakon obvezuje subsidijarno na uzdržavanje djece. Ovako uči i Winiwarter: I. str. 374. Stubenrauch: I. str. 414. Contra Nippel: II. str. 200., koj tvrdi, da se upitna ustanova ima neograničeno uporavljivati.

Digitized by Google

Po §. 149. g. z. jest sve, što djete steče, njegovo vlastničtvo; nu uprava stečenim imetkom povjerena je otcu, ili onomu, kojega sud imenuje mjesto otca, ter se prihod imetka može obratiti na namirenje troškovah skopčanih s odgojenjem djeteta (§. 150.) Od toga pravila donosi iznimku §. 151., koj naredjuje, da djete, kojega nehrane roditelji, može slobodno razpolagati [1]), dakle i upravljati imovinom, koju si je privriedilo svojom mukom (n. pr. tjeranjem obrta), kao i stvarmi, potrošnimi i nepotrošnimi (§. 301. gr. z.), koje su mu, pošto je odraslo, bile predane, da se njimi služi. [2])

§. 152.

c) Dužnosti djece.

Djeca, koja su pod vlašću otčinskom, nemogu se valjano obvezati, dok otac izriekom ili barem mučeći nepristane na to. Na takove obveze ima se u obće uporaviti ono, što je ustanovljeno u sljedećemu poglavju o obveznih djelanjih maloljetnikah, koji su podvrženi tutorstvu. Otčeva je takodjer dužnost, zastupati svoju maloljetnu djecu.

1. Iz prve izreke nazočnoga §-a dalo bi se zaključiti, da se djeca, stojeća pod otčinskom vlašću, mogu pravnovaljano obvezati izričnom ili mučećom privolom otčevom i bez potvrde nadtutorstvene vlasti; nu sljedeća izreka ovoga §-a kao i §§. 106., 233., 244., 1219. i 1224. ovlašćuju na protivno mnjenje, koje se čini pravilnijim. [1])

2. Otčeva privola neće ipak biti potrebita u slučajevih, u kojih za valjanost obveze nije nuždna privola

[1]) Razumjeva se u granicah §-a 865. g. z., a glede razpolaganja naredbom posljednje volje §-a 569. gr. z. Prispodobi još §§. 310., 246., 248. . . . ., koji su bez dvojbe uporavljivi i na djecu, stojeću pod otčinskom vlasti.

[2]) Na primjer novac (§. 984.), jestvine, knjige, oprave itd. U pogledu kaznjivosti prekupacah radi nabavah od nedoraslih, čitaj paragrafe 471. i 472. kaz. zak.

[1]) Basevi k §-u 152. Pravosudje koleba: Tako bje na pr. osudom austr. vrhovnoga sudišta od 3. studenoga 1874. br. 11557. (Unger-Glazerova sbirka br. 5523.) sudjeno, da je ženitbeni ugovor, koj je otac sklopio u ime malodobnoga sina, valjan i bez nadtutorstvenoga odobrenja, ako se u istom nije ništa naredilo u pogledu imetka, koj je već prije pripadao maloljetniku.

Digitized by Google

tutora (§. 246.), ter se u obće radi istovjetnosti razloga može uzeti, da su ustanove §§-ah 247. i 248. uporavljive i na djecu stojeću pod otčinskom vlašću.

3. U pogledu zaključne ustanove nazočnoga §-a, da je naime otac dužan zastupati maloljetnu svoju djecu (zu vertreten), neka se čita obrazložba k §-u 91. na str. 408., koja se analogno može upotriebiti i za razjašnjenje ove ustanove.

§. 153.

Propisi, na koje se ima paziti, da ženitba maloljetne osobe bude tvrda, sadržavaju se u prednjemu poglavju (§. 49. i sl.)

Vidi paragrafe 49. i sljedeće g. z.

§. 154.

S toga, što su roditelji učinili potroške za odgojenje djece, neimaju oni nikakova prava na imovinu, koju su djeca poslje stekla. Ali ako roditelji osiromaše, djeca dužna su pristojno ih uzdržavati.

1. Roditelji, namiriv troškove skopčane s odgojenjem svoje djece, izpunjuju dužnost, ter im se za to nemože priznati pravo, da traže od njih naknadu tih troškovah, pa baš ni onda, ako su to učinili, propustiv namiriti ih iz dohodakah imetka djece, na što ih ovlašćuje §. 150. Nazočni paragraf izključuje tu naknadu i iz imetka, koj bi djeca kasnije stekla.

2. Druga ustanova našega paragrafa, da su djeca dužna pristojno uzdržavati roditelje, ako osiromaše, opravdana je onom svezom krvi i ljubavi, koja spaja djecu s roditelji, ter odgovara istoj dužnosti roditeljah prama djeci.

Autentični tekst veli: „Verfallen aber die Eltern in Dürftigkeit“..., nu svi komentatori složno uče, da namjera zakonodavca nije mogla biti ina, nego da djecu obveže na pristojno uzdržavanje svojih roditeljah, ako oni nebi bili u stanju iz vlastitih sredstvah to učiniti. Prema tomu nastat će za djecu upitna obveza nesamo u slučaju posvemašnjega osiromašenja roditeljah, već i u slučaju, u kojem roditelji nebi bili

Digitized by Google

u stanju uzdržavati se pristojno, t. j. prema svom stališu.

3. Pod izrazi „roditelji“ i djeca, zakon razumjeva nesamo otca i mater, sina i kćer, već u obće ascendente i descendente (§§. 42. i 143.) Ustanove našega paragrafa protežu se samo na zakonitu djecu bez razlike, da li su ona zakonita rodjenjem, legitimacijom ili adopcijom (§§. 160.—162. i §. 183.)

4. Po analogiji ex §. 143. čini se opravdano mnjenje, da se u jednakih okolnostih dade prednost bližim ascendentom, dotično descendentom, a medju potonjimi onim s otčeve strane.

5. Prieporno je pitanje, da li je obveza, kojom se bavimo, solidarna (§. 891.) Mi se slažemo s onimi komentatori, koji usvajaju mnjenje Zeillerovo [1]), koj nedvoji o solidarnosti upitne obveze.

§. 155.

Odnošenje pravno medju nezakonitimi roditelji i djecom. Bližje označenje pojma o djeci nezakonitoj.

Djeca nezakonita neuživaju sa zakonitom jednakih pravah. Uzima se po pravu, da su nezakonita ona djeca, koju je, istina, rodila vjenčana žena, ali su rodjena prije ili poslje vremena zakonskog, koje je gori (§. 138.) s obzirom na sklopljenu ili razkinutu ženitbu ustanovljeno.

§. 156.

Ali ova pravna predmnjeva glede ranijega rodjenja nastaje onda tekar, ako se muž, koj prije vjenčanja nije znao, da mu je žena noseća, protivio u sudu, da je on otac djeteta najdalje za tri mjeseca, od kada je saznao, da se je rodilo.

§. 157.

Zakonitost ranijega i kasnijega rodjenja, kojoj se muž u to vrieme protivio pred sudom, može se dokazati samo po vještacih, koji razgledavši točno kakvoću tjelesnu djeteta i matere, pokazat će razgovetno uzrok toga neobičajnoga slučaja.

§. 158.

Muž, koj tvrdi da nije otac djeteta, koje mu je žena rodila za vremena zakonskog, dužan je opriet se zakonitosti rodjenja

[1]) Zeiller k §-u 153. Nippel: knjiga 2. br. 206. Stubenrauch: I. str. 418. Contra Winiwarter: I. str. 380.

Digitized by Google

djeteta najdalje za tri mjeseca, od kako je začuo, i suprot skrbniku, koj će se odrediti da brani zakonitost rodjenja, dokazat će nemogućnost, da je djete po njemu začeto. Ni preljubočinstvo, koje je učinila mater, ni tvrdjenje njezino, da je djete nezakonito, nisu sami dovoljni oduzeti djetetu prava zakonitog rodjenja.

§. 159.

Ako umre muž prije roka naznačenog mu za protivit se zakonitosti rodjenja, tad mogu i nasljednici, koji bi kakovu štetu imali u svojih pravih, iz navedenoga uzroka u tri mjeseca poslje muževlje smrti ustati proti zakonitosti rodjenja takovoga djeteta.

§. 160.

Pozakonjenje djece nezakonite:

a) Dignućem zaprjeke ženitbene ili nevinim neznanjem muža i žene.

Djeca rodjena u ženitbi, koja nije tvrda, ali ne u takovoj, kojoj se opiru zaprjeke naznačene u §§. 62.— 64., drže se da su zakonita, ako je zaprjeka ženitbena bila poslje uklonjena; ili ako bar jedan od njihovih roditeljah bez svoje krivice nije znao za rečenu zaprjeku; ali u posljednjemu slučaju ovakova djeca nemogu zadobiti onu imovinu, koja je po uredbah porodice osobito priuzdržana potomstvu zakonitomu.

1. Nezakonita su djeca: a) djeca rodjena od neudate žene; b) djeca rodjena u ženitbi nevaljanoj radi koje od zapriekah navedenih u §§-ih 62.—64.; c) djeca rodjena u valjanu braku, nu prije izmaka šestoga mjeseca poslje njegova sklopljenja, ako suprug u zakonitu roku sudbeno prigovori otčinstvu; d) djeca rodjena u razstavljenu ili razpuštenu braku po izmaku desetoga mjeseca nakon razstave ili razpusta braka; e) djeca, rodjena u valjanu braku i u roku zakonitu (§. 138. g. z.), o kojoj je ipak suprug dokazao, da nisu od njega rodjena.

O djeci pod c) i d) veli §. 155., da za njih vojuje predmnjeva nezakonita rodjenja. Prema nauci o predmnjevi, kako smo ju razložili na prediđućih stranah 158.—161. ovoga tumača, nije težko uvidjeti, da se u spomenutih slučajevih nemože govoriti o predmnjevi, već da je naš zakonik, prilagodiv se teoriji, koja je gospodovala za njegove kodifikacije, pogrješno uzeo, da se ima predmnjevati i protivno od onoga, za što vojuje stanovita predmnjeva. §. 138. g. z. naime ustanovljuje u istinu predmnjevu, da je zakonito ono djete,

Digitized by Google

koje je u valjanu braku rodjeno šest mjesecih nakon sklopljena braka, da nadalje predmnjeva zakonitosti vojuje i za djete rodjeno u desetom mjesecu poslje razrješenja valjana braka, ter iz tih ustanovah izvodila se je u §-u 155. predmnjeva, da je nezakonito ono djete, koje se je u valjanom braku rodilo prije, a nakon razpusta braka pako poslje spomenutih rokovah. Očito biva, da se ustanovami §-a 155. nepredmnjeva ništa, već da se uz uvjet §. 156. izriče, da je djete rodjeno prije, dotično poslje upitnih rokovah nezakonito, dosljedno da zakonitost njegova poroda ima dokazati onaj, koj ju tvrdi. [1])

Ad a) Valjanost braka tvori uvjet, o kojem visi zakonitost djece. Djeca rodjena izvan braka, po ženi neudatoj, nemogu se s toga smatrati zakonitom.

Ad b) Iz malo prije navedena načela, da valjanost braka tvori uvjet, o kojem visi zakonitost djece, imalo bi se strogo logičnom konsekvencijom izvoditi, da djeci rodjenoj u braku nevaljanu nepristoji svojstvo zakonitosti. Naš zakonik provadja dosljedno ovo načelo samo u onih slučajevih, u kojih je brak nevaljan radi ženitbene zaprjeke postojeće ženitbene sveze (§. 62.), višjih redovah i svetčanih zavjetah (§. 63.) i razlike bogoštovja (§. 64.) Djeca rodjena u braku, kojemu je bila na putu jedna od navedenih zapriekah, smatraju se bezuvjetno nezakonitom, pa to i onda, ako je zaprjeka kasnije prestala, ili ako jedan od ženitbenih drugovah nije za nju znao. Očito biva, da su obziri prema javnomu moralu sklonuli zakonodavca, da nesmatra zakonitom djecu, rodjenu u braku toli sablaznjivu.

Usuprot razlozi zdrave legislativne politike, imenice interes države, da se broj nezakonite djece bez stroge nužde nemnoži, drugdje jur iztaknuto nastojanje našega zakonarstva, da se sklopljene ženitbe, koje tvore temelj družtvenoga života, što redje razvrgavaju, ponukaše našega zakonodavca, da navedeno načelo neprovede dosljedno kod ženitbah sklopljenih unatoč drugoj kojoj zaprjeci. U tom obziru mogući su sljedeći slučajevi:

[1]) Unger: I. str. 594. naročito opazka 42.

Digitized by Google

aa) Djeca, rodjena u ženitbi nevaljano sklopljenoj, nu kasnije konvalidiranoj oprostom po propisih §-a 88., jesu zakonita, jer se konvalidirana ženitba smatra krieposti juristička-fikcije, kao da je u početku valjano sklopljena. Djeca dakle rodjena u takovoj ženitbi netrebaju legitimacije, da se smatraju zakonitom. bb) Djeca, rodjena u ženitbi nevaljanoj radi zaprjeke privato-pravne naravi smatraju se zakonitom, ako je zaprjeka sudjelovanjem stranakah dignuta (čitaj na predidućoj strani 399. ovoga „Tumača"). Ovakova se ženitba može izjaviti nevaljanom samo na zahtjev ženitbenoga druga, ter ako toga zahtjeva neima, ženitba je valjana, dosljedno i djeca u njoj rodjena jesu zakonita. cc) Djeca, rodjena u ženitbi, kojoj je na putu stajala zaprjeka javnoga prava (izim onih navedenih u §§-ih 62., 63. i 64.) smatraju se zakonitom, ako je zaprjeka uklonjena ne oprostom već inim načinom. dd) Djeca rodjena u ženitbi proglašenoj nevaljanom radi koje zaprjeke, izuzev zaprjeke navedene u paragrafih 62., 63. i 64., smatraju se zakonitom, ako se bar jednomu od roditeljah nemože upisati u grieh, što nije znao za zaprjeku (§§. 1294. i 1297.), nu u tom slučaju nemogu takova djeca zadobiti one imovine, koja je po uredbah porodice (zaklade, povjerbine §. 264.) priuzdržana djeci zakonita poriekla. [2])

Ad c) Djeca, rodjena u valjanu braku nu prije izmaka šestoga mjeseca poslje njegova sklopljenja, smatraju se nezakonitom, ako suprug, koj pri vjenčanju nije znao, da mu je žena noseća, sudbeno prigovori otčinstvu i to u roku od tri mjeseca bolje, devetdeset

[2]) Suglasno s ovom ustanovom §. 160. g. z. veli i §. 50. gr. ženitb. zakona: §. 50. Djeca rodjena iz ženitbe nevaljane, sklopljene po proglašenju ovoga zakona; ili rodjene iz ženitbe, istina, prije sklopljene, nego preko roka ovoga nastavljene, imadu se, osnivala se nevaljanost ženitbe na razlozih, kojih mu drago, smatrati kao zakonita, u koliko ma jedan samo od roditeljah navesti može, da mu je bez krivnje njegove zaprjeka ženitbena nepoznata bila. Na koliko su djeca takova izključena od imovine one, koja je naredbami obiteljskimi napose priuzdržana potomstvu zakonitom, ima se to prosudjivati po obćenitih zakonskih ustanovah.

Digitized by Google

danah (§. 902.[3]), od kada je doznao, da se je djete rodilo.

Propusti li suprug prigovoriti, zakon uzima, da je mučeć priznao otčinstvo, ter smatra djete zakonitim.[4]) Prigovor valja da bude podnešen sudu. Prigovor učinjen izvansudbeno, makar i pred župnikom prigodom kršćenja djeteta, nebi rodio spomenutom posljedicom.[5]) U pogledu forme prigovora zakon nezahtjeva, da se prigovori tužbom; bit će dostatno, bude li suprug molbom upravljenom proti skrbniku, kojega će sud imenovati djetetu (§. 271.), izjavio, da djete nepriznaje svojim.[6]) Pravodobno podnešen prigovor radja, kako jur rekosmo, posljedicom, da se djete smatra zakonitim dotle, dok usljed redovite pravde, koju će kurator djeteta povesti proti suprugu, nebude pravomoćno sudjeno, da se suprug ima smatrati otcem djeteta. U povedenoj pravdi može pako kurator dokazati, da je suprug otac djetetu, bud mnjenjem vještakah, o kojem slovi §. 157. g. z., bud načinom propisanim u §-u 163 g. z. Dokaz, da suprug nije znao za trudnost žene, neima izvesti on sam, već uztvrdi li kurator, da je suprugu bila poznata ženina trudnost, bit će njegova, kuratorova, dužnost, ovu tvrdnju dokazati.[7]) Tužba na priznanje otčinstva čini se, da nije podvrgnuta zastari (§. 1481. g. z.)

---

[3]) Čitaj ovaj „Tumač“ na predidućoj strani 169.—171.

[4]) Osuda austrijskoga vrhovnoga sudišta od 13. rujna 1872. br. 8998. (Glazer-Ungerova sbirka br. 4704.) izrekla je, da propustom pravodobna prigovora zakonita rodjenja predmnjeva zakonita rodjenja postane praesumtio juris et de jure, koja izključuje protudokaz.

[5]) Osuda austr. vrhovnoga sudišta od 14. rujna 1858. br. 9129. (Glazer-Ungerova sbirka br. 615.) izrekla je, da ni zabilježba u maticah kršćenih, ni sudbeno priznanje matere, da je djete nezakonito, nemože zastupati otčeva sudbenoga prigovora.

[6]) U jednom slučaju izreklo je austr. vrhovno sudište, da ni tužba obajuh suprugah povedena proti trećemu na priznanje otčinstva nemože zamjeniti neposrednoga sudbenoga prigovora muža. Rješitba od 14. rujna 1858. br. 9129. (Glazer-Ungerova sbirka br. 615.)

[7]) Ovako je sudilo i vrhovno austr. sudište, naročito osudom od 17. ožujka 1875. br. 664. (Glazer-Ungerova sbirka br. 5662.).

Digitized by Google

Moglo bi nastati pitanje, da li bi kurator supruga, recimo slaboumna, mogao uspješno prigovoriti zakonitosti djeteta, rodjena u valjanu braku svojega skrbljenika, prije izmaka šestoga mjeseca nakon sklopljena braka? Mi neoklevamo odgovoriti jestno na ovo pitanje na temelju §§-ah 269. i 270., i jer se prava, izviruća iz porodičnih odnošajah, tiču skrbljenikah i imovinskih interesah, koje skrbnik ima zastupati.[8])

Ad d) Djete rodjeno nakon izmaka desetoga mjeseca poslje razpuštenoga braka, smatra se nezakonitim i mimo prigovora supruga, ter u tom slučaju nebi se mogla pripustiti ni tužba na priznanje otčinstva, jer razpušteni supruzi nemogu roditi zakonita djeteta. Usuprot djete rodjeno od supruge razstavljene od stola i postelje deset mjesecih poslje razstave, smatra se doduše nezakonitim, nu u tom slučaju nije izključena tužba na priznanje otčinstva, koja nezastaruje (§. 1481. g. z.), da se poluči dokaz, o kojem slovi §. 163. g. z., ili da se u smislu dvorskoga dekreta od 15. Lipnja 1835. (vidi obrazložbu §. 138.) dokaže, da su suprug i mati stupili faktično i opet u bračno zajedinstvo.

Ad e) Za djecu rodjenu u valjanu braku unutar zakonitoga roka vojuje po §-u 138. predmnjeva, da su zakonita. Ova predmnjeva nemože se odstraniti prostim muževim prigovorom, već redovitom tužbom, upravljenom proti kuratoru djeteta (§§. 269 i 270. g. z.) u roku od tri mjeseca, računajući od dana, kojega je on saznao, da je žena rodila. (§. 158.) Umre li muž prije izmaka toga roka, mogu i njegovi nasljednici [9]) pobijati zakonitost poroda još tri mjeseca poslje muževe smrti (§. 159). Iz te ustanove sljedi, da nasljednici muža, koj je umro nakon izmaka triuh mjesecih, ne-

[8]) Ovako je sudilo i austr. vrhovno sudište osudom od 11. veljače 1863. br. 381. u Unger-Glazer-Walterovoj sbirci br. 1651.

[9]) Zakon nerazlikuje, da li su nasljednici zakoniti, oporučni, nuždni, nu žena makar i bila nasljednica, nebi mogla vršiti toga prava s obzirom na zaglavnu ustanovu §-a 158. g. z.

Digitized by Google

podnosiv tužbe pobijajuće zakonitost poroda, nemogu više te tužbe podnieti.

U pravdi povedenoj spomenutom tužbom imao bi suprug dotično njegovi nasljednici dokazati, da djete, pored toga što je rodjeno unutar zakonitoga roka, nije ipak od supruga rodjeno.[10]) Ovaj dokaz nebi se pako mogao polučiti, kako izrično veli zaglavna ustanova §-a 158. g. z., priznanjem supruge, da je djete nezakonito, ili dokazom njezina preljuba; ne prvim, jer se u takovoj pravdi neradi o pravih žene, nego djeteta, u ime kojega mati nemože se odreći pravah izvirućih mu iz zakonitoga rodjenja, ne drugim, jer pored spolnoga obćenja žene s trećom osobom nije izključena mogućnost, da je djete rodjeno od supruga.[11])

§. 161.

b) Sljedećom ženitbom.

Djeca rodjena izvan ženitbe i stupivša u porodicu po kasnjemu vjenčanju svojih roditeljah broje se, kao i potomci njihovi medju zakonito rodjenu; samo nemogu ona djeci rodjenoj u ženitbi, koja je medjutim obstojala, tražiti da preotmu prvorodstvo, i druga jur stečena prava.

1. U obrazložbi prediđućih §§-ah pokazali smo, da naš zakon nesmatra zakonitom samo onu djecu, koja su u valjanu braku rodjena u vrieme, za koje §. 138. postavlja predmnjevu zakonitosti, već da ima slučajevah, u kojih zakon uz njeke stege smatra zakonitom i djecu

[10]) Na primjer suprug dokaže, da nije mogao spolno obćiti sa ženom za vremena, u kojem do poroda nije minulo manje od šest, ni više od devet mjesecih, jer je bio odsutan, nesposoban spolno obćiti, ili da je supruga bila jur noseća itd.

[11]) Navedene ustanove gradjanskoga zakonika neimadu u ostalom praktične vriednosti, jer su odnosna pitanja riešena postupovnimi propisi, po kojih je žena na korist supruga završna svjedokinja (§. 141. lit. b. obćega postupnika, §. 155. lit. d. hrv. gradj. post.). Kao stranka pako žena neintervenira u odnosnoj parnici, koju u ime djeteta vodi kurator, te se s toga nemože pravo ni govoriti o izpovjedi (priznanju) žene u postupovnom smislu rieči).

Digitized by Google

rodjenu u braku nevaljanu (§. 160.). Mi držimo, da se u slučajevih §-a 160. nemože govoriti o legitimaciji u strogom smislu rieči, već o zakonskoj fikciji, krieposti koje, djete rodjeno izvan valjana braka, smatra se donjekle zakonitim, ter smo s ovoga razloga obrazložbu §. 160. spojili s tumačenjem §§-ah 155.—159., udaljujući se tim od komentatorah gradj. zakonika i od njegova sistema. Pravu legitimaciju nazrievamo mi u pozakonjenju djeteta sljedećom ženitbom i milošću vladaoca, jer u tih slučajevih prelazi djete, rodjeno izvan bilo i faktična braka, u stanje zakonitosti. O prvoj vrsti legitimacije (legitimatio per subsequens matrimonium) slovi §. 161., k tumačenju kojega pristupamo.

2. U starih Rimljanah konkubinat nebijaše doduše formalno dozvoljen, nu svakako toleriran.[1]) Car Konstantin, da stane na put nevaljanu običaju svojih podanikah, koji su živili u konbubinatu, dozvoli, da mogu legitimirati djecu rodjenu s konkubinami (naturales puberi), sklopiv s njimi brak; nu ova konstitucija bila je stegnuta na djecu jur rodjenu, a nije se protezala na budućnost.[2]) Car Ženo ponovi spomenuti zakon, nu i on ograniči njegovo djelovanje na djecu jur rodjenu u vrieme proglašenja zakona. Malo po malo naročito za Justinijana razvilo se je rimsko zakonarstvo širim pravcem, dopuštajući neograničeno legitimaciju djece rodjene u konkubinatu per subsequens matrimonium.[3]) Nu rimsko je zakonarstvo pripuštalo samo legitimaciju djece rodjene u toleriranom konkubinatu, izključiv od te blagodati ostalu nezakonitu djecu „spurii et vulgo quaesiti“. Kanoničko je pravo udarilo u pitanju pozakonjenju djece još širijim pravcem, odstraniv svaku razliku medju djecom rodjenom u konkubinatu i usljed

[1]) Nazivali su ga „licita consuetudo“. Cujacius označuje priležnicu kao „minus juxta uxor“.

[2]) Lex. 6. 7. Cod. de naturalibus et matribus eorum et ex quibus causis juxtis efficiantur 5, 27.

[3]) Cod. tit. de naturalibus liberis (50), L. 10. 11. h. t. 5, 27. Nov. 12. cap. 4. Nov. 89. cap. 8. §. 13. I de nupt. 1. 10.

*

Digitized by Google

izvanbračnoga prilega u obće [4]), ter ovomu se je pravcu pridružio i austrijski zakonodavac.

3. Naš §. 161. naredjuje naime, da se djeca, rodjena izvan braka, imadu usljed kasnijega braka svojih roditeljah, smatrati zakonitom, nezahtjevajući u tu svrhu ni očitovanja roditeljah, ni izjave djece. Za legitimaciju per subsequens matrimonium zahtjeva se dakle: a) da je djete zaista rodjeno od suprugah, koji su se vjenčali iza njegova poroda, da je po tom suprug bio nezakoniti otac djetetu; b) da bude brak medju roditelji valjano sklopljen. Prema zahtjevu ad a) neće se moći kasnijom ženitbom legitimirati djete, koje je supruga imala s drugim mužem, jer se nemože predpostaviti, da je suprug voljan dozvoliti blagodati legitimacije tudju djetetu. U dvojbi valjalo bi muževo otčinstvo dokazati po propisih §§-ah 163., 164., ter po našem mnjenju mogao bi se taj dokaz izvesti i poslje vjenčanja suprugah, dapače i proti njihovim ascendentom, jer se tuj radi i o pravih, koja djeci pristoje i proti ascendentom neposrednih njihovih roditeljah.[5])

Nemože po našem mnjenju biti dvojbe ni o tom, da se i djeca rodjena u preljubu mogu legitimirati kasnijom ženitbom roditeljah [6]), jer naš §. govori u obće o djeci rodjenoj izvan braka. Ovo shvaćanje podupire i §. 34. gradj. ženitbenoga zakona, o kojem imat ćemo priliku niže progovoriti.

Dočim prema svrsi legitimacije kao i s obzirom na jasno slovo §-a 161. nemože biti dvojbe o tom, da se i potomci legitimirane osobe imadu smatrati kao da su zakonito rodjeni, neriešavaju složno tumačitelji gra-

---

[4]) Prieporno je u kanoničkom pravu, da li se mogu legitimirati djeca ex damnato coito nati? Većina učiteljah kanoničkoga prava odgovaraju jestno na ovo pitanje. Arg. cap. 6 X. l. c. cap. 3, 6 X. de eo qui duxit in matr. quam polluit per adulterium 4, 7. Vidi još Arndst Lehrbuch der Pandekten str. 664.

[5]) Basevi str. 81. 1.

[6]) I Stubenrauch I. str. 433. zastupa isto mnjenje. Contra Mattei I. str. 491. Carozzi VI. str. 130.—133.

Digitized by Google

djanskoga zakonika pitanje, da li se kasnijom ženitbom djedovah legitimiraju unuci i u slučaju, da im otac nebje legitimiran, jer je umro prije nego li njegovi roditelji sklopiše brak. Mi se slažemo s onimi tumačitelji, koji riešavaju ovo pitanje jestno, jer nam se protivno mnjenje čini samo posljedicom tjesnosrdne eksegeze §-a 161. Naš §. naime veli: Djeca rodjena izvan ženitbe, i stupivša u porodicu po kasnijem vjenčanju ... Protivnici mnjenja, koje mi zastupamo [7]) uče, držeć se strogo navedena teksta, da je pristup djeteta u obitelj neposrednih roditeljah utemeljenu kasnijim brakom uvjet, o kojem visi legitimacija: pošto pako unuci nestupaju u djedovu obitelj, da nemože biti govora ni o njihovoj legitimaciji. Ovakovo shvaćanje stoji po našem mnjenju u oprieci s temeljnom misli, iz koje je potekla uredba legitimacije, i nepravično je prema potomkom djeteta, kojega su djedovi sklopili brak.

Rieči našega §-a: stupivša u porodicu ... izrazuju po našem mnjenju običnu posljedicu legitimacije kasnijom ženitbom, a nisu uvjet legitimacije, nezahtjevaju faktum pristupa u obitelj.

Valja nam spomenuti još jedno pitanje, ono naime, da li brak, koj bi jedan od roditeljah sklopio s drugom osobom, prieči legitimaciju per subsequens matrimonium djeteta rodjena prije toga braka.[8]) U oči obćenite redakcije §-a 162., koja govori u obće o djeci rodjenoj izvan braka, mi držimo, da nestoji ništa na putu legitimaciji takova djeteta per subsequens matrimonium njegovih roditeljah.

Legitimacija per subsequens matrimonium predpostavlja, kako gore rekosmo pod b), da roditelji nezakonitoga djeteta sklope valjan brak, jer je baš legitimacija jedan od glavnih učinakah kasnijega braka.

---

[7]) U protivnike brojimo Nippela II. str. 227. i Stubenraucha I. str. 434. Mnjenje, zastupano u tekstu, ima Zeiller k §-u 162. i Basevi k istomu §-u.

[8]) Na primjer: Iz izvanbračnoga prilega Antuna i Anke rodilo se je djete. Antun sklopio je zatim ženitbu s Dragojilom, s kojom je imao djece; a postavši tek udovac, oženi Anku.

Digitized by Google

Prema tomu, ako bi se kasniji brak izjavio nevaljanim, djeca nebi se smatrala zakonitom; a nebi se na nju mogle uporaviti ustanove §-a 160. g. z., jer one imadu pred očima djecu rodjenu u nevaljanu braku, ne pako djecu rodjenu izvan braka.[9])

4. Učinak legitimacije, kojim se bavimo, sastoji u tom, da se legitimirana djeca smatraju zakonito rodjenimi, ter po tom, da uživaju sva prava zakonite djece nesamo prema svojim roditeljem, nego i prema dalnjim ascendentom i pobočnim rodjakom. Prema tomu gdje god zakon govori o zakonitoj djeci, obuzima ovim izrazom i djecu legitimiranu per subsequens matrimonium.[10]) Nu legitimirana djeca — i to je jedina stega, koju zakon stavlja — nemogu djecu rodjenu u ženitbi, koja je medjutim postojala, lišiti svojstva prvorodstva, koje s obzirom na povjerbine, obiteljske zaklade itd. može biti od odlučna upliva. Za Hrvatsku sadržava za djecu rodjenu u preljubu dalnju stegu §-a 34. gradj. ženitbenoga zakona, koj smo razložili na prididućih str. 339.—340. ovoga „Tumača“.

5. Dokaz legitimacije per subsequens matrimonium izvest će se izvadci iz matice kršćenih i vjenčanih; nu ako u maticah kršćenih nebi bio naveden nezakoniti otac, valjalo bi izhoditi naknadnu zabilježbu.

Političke su oblasti pako nadležne odrediti, da se matice kršćenih i vjenčanih izprave ili popune prema okolnostim, koje uplivaju na zakonitost djece.[11])

---

[9]) Ćitaj o tom obširnije kod Carozzia VI. str. 146.

[10]) Dakle i legitimirana djeca imadu pravo podjeljeno djeci zakonitoj §-om 143., nasljeduju ex lege (§. 752. g. z.), imadu pravo na nuždni dio (§§. 762., 775.) itd.

[11]) Ovako je sudilo i austr. vrhovno sudište riešitbom od 4. ožujka 1852. br. 10784. U zemljah zastupanih u carevinskom vieću vode političke kotarske oblasti registar o navještajih, koje one obavljaju o ženitbah pred njimi sklopljenih (§. 9. od 25. svibnja 1868. o tako zvanom civilnom braku za nevolju).

Digitized by Google

§. 162.

c) Milošću vladaoca.

Rodjenje nezakonito nemože škoditi djetetu u gradjanskomu njegovomu poštovanju i napredku. Za ovo nije od potrebe osobita povlastica zemaljskoga vladaoca, kojom se djete proglašuje da je zakonito. Samo roditelji mogu iskati ovu povlasticu, ako bi htjeli da djete isto kao zakonito učine dionikom svojeg staleža ili pravah na onu imovinu, koju mogu slobodno prenieti na nasljednike. Za ostale članove porodice, ova povlastica neima nikakove krieposti.

1. Pozakonjenje djece milošću vladarevom jest uredba, koja je u naš zakon prešla iz rimskoga justinijanskoga prava.[1]) Nu dočim je po rimskom pravu legitimacija per rescriptum principis ovisila o raznih uvjetih [2]), naš zakonik prepušta podjeljenje iste bezuvjetno vlasti vladara, koj jedini prosudjuje okolnosti konkretnoga slučaja, podobne djelovati na previšnju njegovu odluku.[3]) Ova vrsta legitimacije podjeljuje se najčestije, kada roditelji nezakonitoga djeteta nebi mogli sklopiti valjana braka, ili kad nebi imali zakonite djece itd.

2. Molbu za legitimaciju imadu podnieti oba roditelja, pod kojim izrazom, kako pokazasmo kod §-a 42., razumjevaju se svi ascendenti, tako da i djed i baba mogu izhoditi legitimaciju svoje unučadi, rodjene od jur umrvša nezakonita sina. Iznimno mogao bi i jedan sam od roditeljah tu legitimaciju izhoditi, na pr. mati sama, koja bi mogla dokazati, da je otac bio nakanio djete legitimirati, nu da mu nenadana smrt nije dala te nakane izvesti. S obzirom na ustanove našega §-a, koje vladaocu prepuštaju neograničeno, da podjeli ili uzkrati legitimaciju, mi bi rekli, da bi u prije spomenutih okolnostih i samo nezakonito djete moglo izho-

[1]) Nov. 74. cap. 1, 2. Nov. 89. cap. 9.

[2]) Na primjer, da je djete bilo rodjeno u konkubinatu, da otac nije imao zakonite djece, da otac nije mogao oženiti matere itd.

[3]) Neima dvojbe, da bi na previšnju odluku mogla djelovati koja od okolnostih navedenih pod 2.

Digitized by Google

diti previšnju milost. Držimo nadalje, da se per rescriptum principis mogu legitimirati i djeca rodjena u preljubu, dapače da ni postojeći brak nezakonitoga otca nebi sam po sebi mogao biti na putu toj legitimaciji.[4])

3. Kako se ima postupati s molbom za ovu vrstu pozakonjenja propisuju §§-i 263.—265. izvanparbenoga postupnika (ces. patent od 9. kolovoza 1854. d. z. l. LXXIII. br. 208.), u smislu kojih roditelji mogu zamoliti upitnu legitimaciju samo privolom djeteta, ili ako je ono maloljetno, privolom nadtutorstvene oblasti, koja prije nego li podjeli dozvolu, ima saslušati tutora. Molba ima se podnieti nadtutorstvenoj oblasti (sirotinski odbor, kr. kotarski sud), koja, ako nije ujedno sborno sudište prve molbe, neka nakon potrebitih izvidah podnese molbu nadležnomu sbornomu sudu, koj će ju kroz prizivni sud (banski stol) predložiti ministru pravosudja (vladni odjel za pravosudje), koj će ju uz svoje mnjenje podastrieti previšnjemu mjestu. O previšnjem riešenju obavjestit će sud stranke, ter od dana previšnjega rješenja počima pravna kriepost legitimacije. Podjedno ima sud odrediti, da se dozvoljena legitimacija zabilježi u knjizi rodjenih.

4. Pozakonjenje milošću vladara neradja za pozakonjeno djete onimi pravnimi posljedicami, koje izviru iz legitimacije per subsequens matrimonium. Vladar može bud na predlog molećih roditeljah, bud iz vlastite inicijative opredieliti uži obseg pravah, koje će steći legitimirano djete, nego li ga označuje §. 162. U protivnom slučaju pozakonjena djeca stiču pravo na ime i stališka preimućtva ascendenta, koj je pozakonjenje izbodio, kao i sva nasljedna prava zakonite djece na imovinu, kojom roditelj može slobodno razpolagati.

[4]) Recimo na pr., da je nezakoniti otac sklopio brak s trećom osobom, s kojom nije imao djece, pa da je privolom svoje supruge izhodio legitimaciju za zakonito djete per rescriptum principis.

Digitized by Google

Toga radi pozakonjenje milošću vladara neradja nikakvimi pravnimi posljedicami prema ostalim članovom obitelji, niti s obzirom na imetak, koj je obiteljskimi naredbami (povjerbine, zaklade) ili zakonom (feudam) pridržano zakonitomu porodu. Tomu dosljedno djete legitimirano per rescriptum principis nasljedovat će ex lege roditelja, koj ga je pozakonio, imat će pravo tražiti zakoniti dio iz njegove ostavine, nu neće ex lege nasljedovati djeda, koj ga nije pozakonio, nit zakonite djece roditelja, koj ga je pozakonio, neima prava tražiti uzdržavanja od djeda (§. 143. gr. z.), nit miraza u slučaju §-a 1220. g. z. U tom smislu valja shvaćati zaglavnu ustanovu našega §-a, koja glasi: „Za ostale članove porodice ova povlastica neima nikakove krieposti“, i koja radi obćenitosti svoje dala je starijim tumačiteljem povoda tvrditi [5]), da se djeca pozakonjena milošću vladara neimadu računati pri odmjeri zakonitoga djela na korist zakonite djece rodjene prije legitimacije.

§. 163.

Dokaz da je tko otac djeteta nezakonitog.

Onaj, proti komu je dokazano načinom propisanim u sudovniku, da je s materom djeteta puteno obćio za ono vrieme, od kojega do porodjaja njezinog nije prošlo ni manje od šest, ni više od deset mjesecih; ili tko ovo i samo izvan suda prizna, drži se, da je otac djeteta.

§. 164.

Zapisanje otčevo imena u knjigu krštenih ili rodjenih učinjeno po kazivanju matere, čini podpuni dokaz onda samo, ako je učinjeno po propisu zakonskomu s otčevim privoljenjem, i to privoljenje bude potvrdjeno svjedočanstvom župnika i kuma s tim dodatkom, da oni otca poznaju po licu.

1. §. 163. ustanovljuje predmnjevu, da se onaj smatra otcem djeteta, o kojem bude dokazano, da je

[5]) Zeiller k §-u 162. Carozzi VI. str. 201. i sljedeće. Contra Winiwarter I. str. 403. i Stubenrauch I. str. 438.

Digitized by Google

s materom puteno obćio za ono vrieme, od kojega do poroda nije prošlo ni manje od šest, ni više od deset mjesecih.

Predmnjeva ustanovljena spomenutim §-om nije praesumtio juris et de jure, već samo juris, to jest neizključuje dokaza o protivnom.[1])

Dokaz o putenom obćenju s materom u kritično vrieme može se izvesti bud kojim od sredstvah pripuštenih parbenim postupnikom, dakle izpravami, svjedoci, prisegom [2]), izpovjedkom, vještaci [3]), dapače i posredno izpravnim zaključkom iz činah posve dokazanih (indicija §. 5. hrv. parb. post.[4]) Nu i prosto izvanparbeno priznanje, da je tko u kritično vrieme puteno obćio s materom, makar i neučinjeno pred

[1]) Protudokaz bio bi polučen na primjer pravomoćnom osudom, koja bi trećega priznala otcem nezakonitoga djeteta, ili kad bi treći njegovom privolom bio unešen kao otac djeteta u maticu kršćenih (§. 164.). Upitna predmnjeva mogla bi se oboriti i dokazom, da prileg obavljen s materom djeteta nije mogao imati za posljedicu začeće djeteta, što bi se dalo dokazati mnjenjem vještakah (§. 157.). Stubenrauch I. str. 445.

[2]) Dvojilo se je o pripustu toga dokazala, nu uzima se obćenito, da nije izključeno. Vidi osudu austr. vrhovnoga sudišta od 22. prosinca 1853. br. 9071. (u Glazer-Ungerovoj sbirci br. 6.) Bit će dovoijno, bude li glavna prisega navraćena ob okolnosti, „da je tuženik puteno obćio s materom u vrieme, od kojega do poroda nije izteklo ni manje od šest ni više od deset mjesecih“. Ovako je sudilo i bečko vrhovno sudište osudom od 21. kolovoza 1857. br. 7627. (sbirka Glazer-Ungerova br. 1029.). Bit će ipak sigurnije, da se u obrazcu prisege navede prvi i zadnji dan kritičnoga vremena s obzirom na to, da se kritično vrieme računa po pravilu §-a 902. gr. z., kako ćemo kasnije pokazati.

[3]) Ovo dokazno sredstvo dalo bi se uspješno upotriebiti, ako bi nastao priepor o zakonitom roku porodjaja.

[4]) Osudom od 12. listopada 1858. br. 8782. (Glazer-Ungerova sbirka br. 634.) smatralo je austr. vrhovno sudište, da je dokazan prileg izjavom tuženika: da je s materom djeteta stajao u ljubeznom odnošaju ... nu da je vazda postupao tako, da ona nezanosi. Ova tuženikova izjava uzela se je dakako u savez s dokazanom okolnosti, da se je tuženik često u gluho doba noći sastajao s materom djeteta, i da su sastanci duže trajali.

Digitized by Google

osobom, kojoj je stalo do toga, da sazna istinu, to jest priznanje neoskrbljeno svojstvi §-a 109. hrv. parb. post. (§. 110. obćenitoga parb. post.), utemeljuje proti izpovjeditelju predmnjevu, da je otac djetetu.[5])

Usuprot unos otčeva imena u knjigu kršćenih, učinjen po kazivanju matere netvori dokaza, ako je obavljen bez privole prijavljenoga otca, i ako njegova privola nije ovjerovljena po župniku i kumu uz dodatak, da otca lično poznaju (§. 164.[6])

2. Iz dojakošnjega razlaganja lahko je uvidjeti, da naš zakonik, uzimajući pod svoju zaštitu nezakonitu

---

[5]) Zeiller k §-u 163. Nippel Erläuterungen II. str. 240. Contra Stubenrauch I. str. 444., koj neponja, zašto bi zakon, baš s obzirom na dokaz izvanbračna prilega, sankcijonirao toli važnu iznimku od načelah parbenoga postupka. Ovaj argument odpada u oči jasne redakcije §-a 163., u kojem se izrično govori ob izvansudbenoj izpovjedci, navod, koj bi bio suvišan, da se je mislilo na izpovjedku u procesualnom smislu rieči, koja spada medju dokazala priznana postupnikom, o kojih je rieč u uvodu §-a 163. Mnjenje zastupano u tekstu usvojilo je i bečko vrhovno sudište riešitbom od 26. veljače 1861. br. 1237. (Glazer-Ungerova sbirka br. 1278.) i plenarnom rješitbom od 13. veljače 1852. br. 873. (u Peitlerovoj sbirci 49.).

[6]) Dvorski dekret od 5. rujna 1788. br. 885. Mati nezakonita djeteta nemože se siliti, da navede otčevo ime. Dvorski dekreti od 13. siečnja 1814. Sbirka pol. zakona, knjiga V. 42. str. 10. od 21. listopada 1815. br. 1185. i 19. veljače 1820. br. 1650. sbirka pravosudnih zakonah. Voditeljem maticah kršćenih naloženo je navedenimi dvorskimi dekreti, da neimadu zahtjevati, da im se priobći ime otca nezakonitoga djeteta, i da ureda radi neimadu ni iztraživati, da li je materino ime istinito prijavljeno, već prosto zabilježiti u maticah učinjenu prijavu. Istinitost prijavljenoga materina imena mogu voditelji maticah iztraživati samo onda, ako to sama mati zahtjeva, ter dokaz smatrati polučenim potvrdom dvojice svjedokah, o kojih voditelj maticah znade, da su pošteni ljudi, ili o kojih to posvjedočuje oblast. Ob oprezah, kojimi valja postupati pri upisu imena nezakonitoga otca na njegov zahtjev, da se ukloni prevara, slovi dvorski dekret od 21. listopada 1813. (sbirka polit. zak. knjige V. 41. str. 95.), kojemu je priložen naputak, i dvorski dekret od 27. lipnja 1835. (Sbirka polit. zak. knjiga V. str. 63.). Unos otčeva imena obavljen privolom njegovom tvori dokaz o paternitetu.

Digitized by Google

djecu, neizključuje tužbe na priznanje otčinstva [7]), koje nepripušta francuzki gradjanski zakonik.[8])

---

[7]) Starije rimsko pravo nije obvezalo nezakonitoga otca, da alimentira nezakonito svoje djete, ter za to nezna za tužbu radi otčinstva (l. 5. §. 6. D. de agnosc. et alim. lib. 25. 3.) u smislu §-a 163. gr. z. Justinijan uveo je dužnost alimentacije djece rodjene u konkubinatu: nov cap. 12, 13, 14. Kanoničko pravo, kako ga shvaćaju glosatori c. 5. X. de eo qui duxit (4 i 7) nalaže tu dužnost nezakonitomu otcu.

[8]) Članak 340. code civile glasi: La recherche de la paternité est interdite. Dans le cas d'enlévement (otmica), lorsque l'epoque de cet enlévement se rapportera á celle de la conception, le ravisseur pourra être, sur la demande des parties interéssés, declaré pere de l'enfant. — Dakle samo u slučaju otmice dopušta francezki zakon, da se otmičar izjavi osudom otcem djeteta, ako vrieme prilega pada u vrieme otmice. — Evo kako Toullier „Droit civil" knjiga I. nar. 7. 993. opravdava tu strogost francezkoga zakona: Po starom pravu žena mogla je tužiti pred sudom radi otčinstva koga kod je ona držala, ili htjela držati začetnikom svoje trudnosti, ili otcem svojega sina. Dostalo je, da dokaže intimni odnošaj s mužem, kojega je tužila, ter svrha bje polučena, čovjek najčistijega ponašanja bio je izložen tužbi žene bez stida, ili tudjinca, koj je reklamirao svojstvo sina. Ova vrsta potvorah ostavljala je za sobom žalostnih tragovah. Ovakove tužbe izazivale su kod sudištah najsablaznijih razpravah, davale su povoda najsamovoljnijim osudam, jer su se osude temeljile na predmnjevah ... indicijih itd. Radi jedne nesretnice, koja je tražila pomoć i ime i na štetu poštenja, stotine nepoštenih ženah spekuliralo je na javnost svojih izgredah, navaljujući vazda na najpoštenijega i najbogatijega, da od njega izmame plaću za šutnju, plaću odgovarajuću veličini sablazni, koju bi inače prouzročile; da budemo kratki, iztraživanja radi otčinstva smatrala su se bičem družtva. — I po načelih franeezkoga zakonarstva nezakoniti roditelji mogu priznati svoju nezakonitu djecu, nu nemogu se kako god nas prisiliti na to priznanje sudbenim putem.— U prilog načelu usvojenu po našem zakoniku može se navesti, da pravo nezakonitoga djeteta na alimentaciju od strane otca jest zahtjev dobra običaja, naravi i pieteta, da bi dokinuće tužbe radi paterniteta svalilo na obćine teret uzdržavanja nezakonite djece, i da napokon okolnost, da takove tužbe pružaju nećudorednim ženam priliku, da stavljaju izmišljene tražbine, škodi samo onim, koji se s takovimi ženami upuštaju u toli intimne odnošaje, ter su sami krivi, ako izkuse zle posljedice svojih pohotah ili lahkoumnosti. Zadaća je zakonodavstva, da obrani državljane proti konkussijam. a ne proti zahtjevom izvirućim iz dokazanih činah.

Digitized by Google

3. Ustanova §-a 902. gr. zak., po kojoj je trideset danah ravno jednomu mjesecu, imade se uporaviti i kod računanja razdobja spomenuta u §-u 163. od najmanje šest i najviše deset mjesecih od dana prilega do poroda djeteta. Prema tomu, pod „mjesecom“ razumjeva se razdobje od trideset danah.[9])

4. Pitanje, da li se tužbi radi priznanja otčinstva može protustaviti exceptio plurium concumbentium (constupratorum) nije riešeno u našem zakoniku, ter je zadaća teorije, da ga rieši. Svi skoro tumačitelji gradjanskoga zakonika, pa s njimi i pravosudje u Austriji izključuju spomenuti prigovor.[10]) Tumačitelji uče doduše, da otac djeteta može biti samo jedan, da jedno djete nemože imati više naravskih otacah. Dosljedno i posve pravilno tvrde komentatori, da se tužba radi otčinstva nemože povesti proti više konkumbentom, nego samo proti jednomu izmedju njih; da ako sudbena osuda izjavi, da je tko otac nezakonitoga djeteta, zastupnik ovoga potonjega nebi mogao udariti tužbom radi priznanja otčinstva proti drugomu kojemu konkumbentu.[11])

---

[9]) U tom vlada podpuno suglasje i u teoriji i u praksi. Vidi medju ostalimi osude bečkoga vrhovnoga sudišta od 20. siečnja 1871. br. 675. (u Glazer-Ungerovoj sbirci br. 4028.) i od 6, prosinca 1870. br. 5306. (u istoj sbirci br. 4416.). Recimo, da je djete rodjeno 1. kolovoza 1834., to će kritično vrieme obuzeti razdobje od 6. listopada 1863. do 1. veljače 1864. (119 danah).

[10]) Winiwarter I. str. 408.; Stubenrauch I. str. 446. Više judikatah bečkoga vrhovnoga sudišta izreklo je ovo načelo. Tako na pr. rješitbom od 16. srpnja 1869. br. 6596. (u Glazer-Ungerovoj sbirei br. 3343.) odbijen je prigovor plurium concumbentium u slučaju, u kojem je mati prije predaje tužbe označila drugoga, a ne tuženika, kao otca djeteta, dapače dala ga i unieti u matice krštenih kao otca djeteta; a riešitbom od 30. siečnja 1866. br. 499. (sbirka Glazer-Ungerova br. 2376.) sudjeno je, da se zakonitoj predmnjevi §. 163. gr. zak. neprotivi ni dokaz, da je mati obćila i s drugim, dapače ni priznanje materino, da je u kritično vrieme tjerala bludni obrt.

[11]) Zeiller k §-u 163. Winiwarter I. str. 409. Stubenrauch I. str. 447. itd. Pogrješno dakako uči Zeiller ibidem, da ako tuženik, osudjen na alimentaciju nezakonita djeteta, nebi bio u

Digitized by Google

Nu pored pravilnosti stanovišta, na kojem stoje tumačitelji gradjanskoga zakonika, neusudjuju se oni konsekventno izvesti iz njega nauku, da je i po našem zakoniku pripušten prigovor congressus cum pluribus, već ga izključuju. Unger [12]) iz istoga stanovišta dolazi logično do protivna rezultata, umujući od prilike ovako: Predmnjeva jest zakoniti zaključak iz izvjestne na neizvjestnu okolnost (faktum). Krieposti predmnjeve §-a 163. gradj. zak. zaključuje se iz izvjestnoga faktuma, da je tko unutar stanovitoga roka puteno obćio sa ženom, na neizvjestni faktum, da je usljed toga prilega žena začela. Začeće nemože pako biti nu proizvod prilega s jednim čovjekom, a ne prilega s više njih. Prema tomu, iz prilega više njih, obavljena sa ženom u kritično doba, nemože se izpravno zaključiti na paternitet jednoga samoga izmedju konkumbentah, jer bi se taj zaključak imao jednakom vjerojatnosti izvesti u pogledu svakoga od više konkumbentah, dakle svihkolikih, dočim samo jedan može biti otac djeteta. Pitanje, koje zakon hoće da rieši pomoću predmnjeve naredjene u §-u 163. glasi: Tko je rodio nezakonito djete, tko se ima smatrati njegovim otcem? §. 163. odgovara: „onaj proti kojemu je dokazano ... da je s materom djeteta puteno obćio za ono vrieme itd.“ Zakon dakle spaja nerazdruživo objektivni i subjektivni moment izvjestno dokazana prilega, ter iz tako spojenih momentah prilega zaključuje na začeće. Da govorimo još jasnije, zakon iz prilega žene obavljena sa stanovitim mužkarcem zaključuje, da je usljed

stanju izpuniti te svoje dužnosti, da je u tom slučaju pridržano djetetu dotično njegovoj materi s tutorom tužiti radi otčinstva i druge konkumbente. Ovo anomalno načelo moralo bi biti u zakonu izrečeno, kako je zbilja izrečeno u pruskom Landrechtu II. 2. §. 620. Proti tomu nazoru Zeillerovom vojuje većina tumačiteljah: Nippel Erl. II. str. 239. Winiwarter I. str. 409., Stubenrauch I. str. 447.

[12]) Čitaj izvrstnu Ungerovu razpravicu: Die exceptio concumbentium im heutigen österreichischen Rechte u „Allgemeine österr. Gerichtszeitung“ god. 1857. br. 136., 137., koju sljedi naš tumač u tekstu.

Digitized by Google

toga prilega žene začeto djete, dosljedno da je otac djeteta onaj muž, koj je onaj prileg obavio. Obavi li prileg u kritično vrieme više mužkaracah sa ženom, nestalo je premise, iz koje zakon zaključuje na faktum rodjenja, ter se o djetetu rodjenu u takovih okolnostih može reći, da je vulgo quaesitus, qui patrem demonstrare non potest.

5. Nu kao što gore opazismo, većina tumačiteljah gradjanskoga zakonika pa i austrijsko pravosudje stoji u oprjeci s teorijom, koju mi prisvojismo, razloživ ju u kratko prema Ungerovu razlaganju. Toga radi, neželeći u tom pitanju narinuti nikomu svoga mnjenja, držimo, da nam je dužnost navesti u kratko razloge, kojimi se mnjenje pobija. Naši protivnici vele, da predmnjeva §-a 163. jest praesumtio juris, koja se protudokazom može oboriti. Kao protudokaz pako, da se nemože navesti congressus cum pluribus, jer bi se tim dokazala samo mogućnost, da je djete rodjeno od drugoga, a ne od tuženika, ne pako nemogućnost, da je mati začela baš usljed prilega s obtuženikom. Ova argumentacija ide preko cilja, jer smo gore pokazali, da usljed prigovora plurium concumbentium izčezavaju predpostave, o kojih zakon čini ovisnom predmnjevu. Protivnici pozivaju se nadalje na ustanove §-a 158. gr. zak., ter hoće, da onu ustanovu analogno uporave na slučaj, koj nas zanima. Ova argumentacija nestoji, jer u slučaju §-a 158. biva dvojbeno, tko je rodio djete, ako suprug dokaže, da su i drugi mužkarci u kritično vrieme obaviti prileg sa ženom mu, i u tom slučaj biva neizvjestno, tko je izmedju više konkumbentah rodio djete. Nu u tom slučaju riešava pitanje višje načelo: Pater est, quem nuptiae demonstrant, načelo, koje austrijsko pravo priznaje u obliku predmnjeve, krieposti koje uzima se, da je djete rodjeno u braku, sve dotle, dok suprug nedokaže baš protivno, a to nemože on dokazati prigovorom congressus cum pluribus.

Digitized by Google

Konačno spočituju protivnici zagovornikom mnjenja, koje smo mi usvojili, da tumače zakon proti namjeri zakonodavca. Zakonodavac, vele oni, nalaže otcu nezakonita djeteta dužnost, da ga uzdržava očito u nakani, da nezakonitu djetetu zajamči odgajanje i uzdržavanje; pripustili si prigovor, koj mi zastupamo, mogao bi tuženik njegovom porabom osloboditi se dužnosti, pa bi to mogao učiniti svaki od tuženih konkumbentah, ter tim lišilo bi se djete alimentah, koje zakon hoće, da mu zajamči. Ovom argumentacijom ostavljaju protivnici stanovište, koje zakon zauzima, ter si stvaraju samovoljno drugo. Zakon naime neće, da po što po to pribavi nezakonitu djetetu otca, koj da ga hrani i odgoji; već nazrieva razlog spomenute obveze u tom, što predmnjeva, da je stanovita osoba djete rodila. Drugimi riečmi zakon neizvodi dužnost alimentacije iz fakta prilega, već iz fakta rodjenja, koje predmnjeva. U protivnom bo slučaju bio bi izrekao, da je svatko, koj je u kritično vrieme obavio prileg s materom dužan djete uzdržavati i odgojiti.[13])

§. 165.

Kakovo je pravno odnošenje medju zakonitimi roditelji i djecom?

Djeca nezakonita izključena su u obće od pravah porodice i rodbine; ona neimaju prava ni na ime otčeve porodice, ni na plemstvo, grb i na druga preimućstva roditeljah; ona nose prezime matere.

1. Naš zakonik u §-u 162. izrekao je humanitarno načelo, da nezakonitost rodjenja nemože škoditi djetetu u gradjanskom njegovom poštovanju i napredku, ter

[13]) Vidi Unger ibidem. I. Basevi na str. 84. pridružuje se u bitnosti Ungerovu mnjenju, iztaknjujući, da bi uporava predmnjeve §. 163. prama djetetu žene bludnice bila neumjestna, da bi se u drugih slučajevih sililа savjest sudca, kad bi se od njega zahtjevalo, da zakon doslovce uporavi. Basevi misli, da se predmnjeva §-a 163. odnosi na obični slučaj zavedenja djevojke ne posve pokvarene.

Digitized by Google

je tim prekinuo sa starimi zakonodavnimi tradicijami, koje su nedužnu nezakonitu djecu nesamo žigosali žigom sramote, koja ih nesmiljeno pratila u družtvenom životu, već i u pogledu pravne njihove sposobnosti mal da ne do bezpravja stezale Nu pored toga načela nije naš zakonik izjednačio djecu nezakonitu zakonitoj, već izrekao, da su prva „izključena u obće od pravah porodice i rodbine," to jest neuživaju pravah, koja po zakonu pristoje rodjakom. Neimaju dakle pravo u slučaju §. 143. zahtjevati od djeda ili babe, da ih uzdržavaju i odgoje; nepostoji za nje zakonito tutorstvo (§. 298); nemogu nasljedovati ab intestato ni otca, ni otčevih ni materinih rodjakah (§. 754); neimadu prava na zakoniti diel iz ostavine otca i njegovih ascendentah, ni ascendentah materinih (§. 763); izključeni su od feudah, zakladah, povjerbinah, u obće od obiteljskih uredabah osnovanih na korist obitelji; neimadu prava zahtjevati miraz dotično uzmirazje od roditeljah (§§. 1220. 1231); neimadu prava na ime otčeve porodice, na plemstvo, grb i druga preimućtva roditeljah.

2. Jedino na materinu ostavinu uživaju nezakonita djeca nasljedno pravo poput djece zakonite, jedino od matere može nezakonita kći tražiti miraz (§. 1220) i td.

Prema onoj rimskoj: Lex naturae haec est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio matrem sequetur (l. 24. dig. de statu hom.), nezakonito djete nosi porodično ime materino [1]), sljedi svoju mater u pogledu državljanstva [2]),

[1]) Ni privolom naravnoga otca nebi sin bio vlastan nositi njegovo ime. Dozvolu za preinačenje imena podjeljuje ministarstvo unutarnjih posalah (kr. vladni odjel za unutarnje poslove). Vidi br. 35. dodatka k obć. gradj. zak. i cesarsku naredbu od 20. prosinca 1848. br. 39. d. z. l.

[2]) §. 3. zajedničkoga zakonskoga članka L. 1879. o stečenju i gubitku ugarskoga državljanstva (sbornik br. 31.), koj je donešen za tiskanja nazočnoga tumača, glasi: „Po porieklu zadobivaju ugarsko državljanstvo zakonska djeca ugarskoga državljanina i nezakonita djeca ugarske državljanke." Za zemlje zastupane u carevinskom vieću vidi obrazložbu §-a 28. o. g. z.

Digitized by Google

občinskoga pripadničtva (zavičajnosti [3]), podsudnosti [4]).

§. 166.

Ali i djete nezakonito ima pravo iskati od svojih roditeljah prema njihovoj imovini hranu, odgojenje i obskrbljenje; a prava roditeljah nad njim protežu se toliko, koliko ište svrha odgojenja. U ostalom djete nezakonito nestoji pod pravom vlašću otčinskom svojeg roditelja, nego zastupa ga skrbnik.

§. 167.

Otac je navlastito obvezan hraniti djete nezakonito, a kada on nebi bio u stanju, tad obveza ova pada na mater.

§. 168.

Dok mati može i hoće da sama odgojiva svoje nezakonito djete shodno budućemu njegovom odredjenju, otac nesmije joj ga oduzeti; i on mora sa svim tim trošiti za hranu njegovu.

§. 169.

Ali ako bi odgojenje materinsko bilo pogibeljno dobrostanju djeteta, otac je dužan razstavit ga od matere, i k sebi ga uzeti, ili drugdje ga sigurno i pristojno namjestiti.

§. 170.

Slobodno je roditeljem pogodit se medju sobom o uzdržanju, odgojenju i obskrbljenju djeteta nezakonitog; ali ovakov ugovor nemože nikako škoditi pravom djeteta.

§. 171.

Obveza hraniti i obskrbljivati djecu nezakonitu prelazi, kao svaki drugi dug, na nasljednike roditeljah.

1. Dužnost roditelja alimentirati nezakonito djete, koje izriče naš zakonik, nije obligatio ex delicto, već izvire iz odnošaja naravna srodstva, utemeljena izvanbračnim rodjenjem, iz paterniteta. [1]).

---

[3]) §. 4. autonomnoga zakona od 30. travnja 1880. ob uredjenju zavičajnih odnošajih u Hrvatskoj i Slavoniji (sbornik br. 49.) glasi: „Nezakonitoj djeci pripada zavičajno pravo u onoj občini, u kojoj takovo pristoji njihovoj materi u vrieme poroda.“ Za zemlje zastupane u carevinskom vieću vidi zakon od 3. prosinca 1863. br. 105. d. z. l.

[4]) §. 21. sudovnika za Hrvatsku, §. 22. sudovnika za Dalmaciju.

[1]) Kad bi se smatrao delikt kao temelj obligacije (obligatio ex delicto), onda bi nastala solidarna obveza svih konkumbentah u kritično vrieme, koja je po našem zakoniku izključena, kako smo dokazali u obrazložbi predidućih §§-ah. Čitaj o tom pobliže gore navedenu razpravicu Ungerovu.

Digitized by Google

Prema tomu načelu nemože se, kao što pokazasmo prigodom obrazložbe §§. 163 164, tužba radi otčinstva, s kojom se obično spaja i tužba na alimentaciju, povesti proti više konkumbentom, već samo proti jednomu izmedju njih po izboru tužitelja.

Iz toga načela sljedi dalje, da ako je tko pravomoćnom osudom kao otac djeteta osudjen, da daje alimentaciju, drugi konkumbent nemože se tužiti radi davanja alimentah, makar i osudjenik došao u nemogućnost, da alimente prestira, makar došao u položaj insolvencije.

2. Uzdržavanje (alimentacija) obuzima, kao što jur imadosmo priliku razložiti kod §-a 91, hranu, odjelo, stan, nuždno pokućtvo i troškove bolesti i pogreba.[2])

Uzdržavanje nezakonitoga djeteta mora odgovarati imovini uzdržavatelja, a ne i njegovu stališu, kao što to ima biti za djecu zakonitu, jer nezakonita djeca neuživaju staliških preimućtvah svojih roditeljah.[3])

3. Nezakonito djete ima nadalje pravo tražiti od svojih roditeljah odgojenje primjereno njihovoj imovini. Pojam odgojenja ustanovili smo kod obrazložbe §-a 139, ter nam valja i ovdje dodati, da odgojenje ima biti primjereno samo imovini, a ne stališu roditeljah.[4])

4. Konačno nezakonita djeca imadu pravo tražiti od svojih roditeljah i obskrbu prema imovini njihovoj. Pojam obskrbe ustanovili smo kod obrazložbe §. 139.[5])

[2]) Otčevu dužnost, da naknadi pogrebne troškove, izreklo je austr. vrhovno sudište u više rješitbah, medju kojimi navodimo onu od 25. srpnja 1872. br. 7209. u Glazer-Ungerovoj sbirci br. 4668 Ova je rješitba uvršćena u tako zvani Spruch-Repertorium br. 10.

[3]) Rješitba vrhovnoga sudišta od 21. kolovoza 1857. br. 7627, (Glazer-Ungerova sbirka br. 1029.), kojom je izrečeno, da nezakoniti otac ima pružati alimente prama vlastitoj imovini. U pogledu odmjere alimentacije naročito onda. kad se radi o minimu, potrebitu za eksistenciju djeteta, izreklo je austr. vrhovno sudište, da se sudac ima više obzirati na sudbinu djeteta. (Rješitba od 18. prosinca 1860. br. 10927. u Glazer-Ung. sbirci br, 1248.)

[4]) Troškove odgojenja ima otac posebno namiriti i onda, ako je s materom sklopio nagodu u pogledu uzdržavanja. Rješitba vrhovnoga austr. sudišta od 20. siečnja 1870. br. 14768 (Glazer-Ung. sbirka br. 3676.)

[5]) Nezakonito djete, koje od otca traži obskrbu, mora dokazati

*

Digitized by Google

5. Troškovi alimentacije, odgojenja i obskrbe imadu se prije svega namiriti iz dohodakah imovine nezakonitoga djeteta. Ovo nije doduše izrično propisano u prediduć ih §§-ih, nu izvire iz propisah §. 150. i §§ 220 221. tim pouzdanije, što nebi se moglo uzeti, da je zakonodavac u tom pogledu bio stroži prema nezakonitim, nego li prema zakonitim roditeljem. [6]) Ako nezakonito djete neima vlastitoga imetka, ili ako dohodci njegovoga imetka nisu dovoljni, da se prehrani, odgoji i obskrbi, onda nastane dužnost za roditelje, da troškove namire, dotično da dopune što manjka. Nu iz ustanove §-a 167, koj propisuje, da je navlastito otac dužan alimentirati nezakonito djete, izvire, da će za mater nastati ova obveza onda, ako otac nebi bio u stanju tu dužnost izpunjavati [7]). Neima dvojbe, da je mati obvezana subsidijarno i u slučaju, u kojem otac nebi bio u stanju namaknuti savkoliki potrebiti trošak. Ascendenti nezakonitoga djeteta neimaju dužnosti alimentirati ga (§§. 165. 221. g. z.)

6. Analognom uporavom §§-ah 141 i 221. dužnost roditeljah alimentirati nezakonito djete traje dotle, dok ono nebude u stanju prehraniti se vlastitom privriedom. [8])

7. U smislu §-a 170. mogu se roditelji i mimo intervencije nadtutorstvene oblasti [9]) pogoditi medju

da je sbilja nastao i povod i potreba, da mu ju pruži. Rješitba austr. vrhovnoga sudišta od 24. rujna 1874. br. 7827. u Glazer-Ung. sbirci br. 5476. Spruch-Rep. br. 74.

[6]) Stubenrauch I. str. 451. I vrhovno austr. sudište izreklo je ovo načelo rješitbom od godine 1827. uvršćenom bez pobližega datuma u Peitlerovu sbirku str. 52.

[7]) Subsidijarnu narav materine obveze priznalo je i austr. vrhovno sudište medju ostalim rješitbom od 19. travnja 1859. br. 4198. u Glazer-Ungerovoj sbirci.

[8]) U jednom slučaju uzelo je austr. vrhovno sudište, da se nezakonito djete može uzdržavati samo nakon prevaljene osamnaeste godine, ter da mu nadleži dokaz o protivnom, ako bi tomu protuslovio. Rješitba od 23. kolovoza 1865, br. 6560. u Glazer-Ungerovoj sbirci br. 2262.

[9]) Contra Zeiller k §-u 166., koj drži, da se i ovakova nagoda ima predložiti nadtutorstvenoj oblasti na odobrenje. Mnjenje za-

Digitized by Google

sobom radi uzdržavanja, odgojenja i obskrbljenja djeteta nezakonitoga, nu ovakov ugovor nemože škoditi pravom djeteta. Prema tomu, ako je n. pr. mati uzela na se, da će nezakonito djete prehraniti odgojiti i obskrbiti, pa kasnije iz bud kojeg razloga nebi mogla izpunjavati preuzete dužnosti, mogao bi tutor djeteta svakako zahtjevati od otca alimente, troškove odgoja i obskrbu.

8. §. 171. g. z. označuje kao „dug“ obvezu roditeljah hraniti i obskrbiti nezakonito djete. Njekoji tumačitelji [10]) neće da upitnoj obvezi priznadu narav, koju joj zakon izrično pripisuje, neće da tu obvezu smatraju pravim dugom, već obvezom osobite naravi. Priepor ovaj nije čisto teoretična značaja, jer različitost stanovištah, s kojih se motri narav te obveze, radja različitimi posljedci. Ako je upitna obveza pravi dug, kao što mi s obzirom na jasno slovo zakona držimo da jeste [11]), onda neima dvojbe, da nezakonita djeca kao vjerovnici imadu pravo iskati od dužnikah roditeljah osiguranje svoje tražbine (§. 688 g. z.), i da ih u tom iskanju nemože priečiti, što možda tražbina nije izvjestnim iznosom označena, ili što je odgovarajuća joj dužnost subsidijarna, jer se i tražbine po iznosu neizvjestne osjeguravaju u stanovitom primjerenom iznosu (§§. 237, 341, 343, 834, 1350 g. z.), a u pogledu subsidijarne naravi duga opazit ćemo, da dužnost dati sigurnost prestane, čim biva dokazano, da nije nastao slučaj subsidijarne obveze. Shvaćajući upitnu obvezu kao pravi dug, neima ni dvojbe, da nezakonita djeca konkuriraju s drugimi vjerovnici kod stečaja roditeljah.

9. Pošto se troškovi alimentacije i obskrbe nezakonitoga djeteta imadu kao ma koj ini dug namiriti iz imovine otčeve, subsidijarno materine, to se obveza pružiti alimente i dati obskrbu mora smatrati teretom

stupano u tekstu imadu Nippel „Erläuterungen“ knjiga 2. str. 252., Winiwarter I. str. 420. i Stubenrauch V. str. 453.

[10]) Winiwarter II. str. 421. Basevi k §-u 171.

[11]) Isto mnjenje zastupa Stubenrauch I. str. 454., kojega u tom pitanju sljedimo i u razlaganjih u tekstu.

Digitized by Google

imovine roditeljah, ter biva očito, da je nasljednikom, eventualno fiskusu, koj bi stekao ošastnu ostavinu (§. 760 g. z.), izpuniti ovu obvezu bezuvjetno bez svake stege, kako svaki drugi dug, koj obterećuje ostavštinu (§§. 531. 532. g. z.[12]).

10. Bit će umjestno opaziti ovdje, da se u ime djeteta nemogu od otca tražiti troškovi alimentacije pro praeterito, to jest, ako je mati, ili tko treći uzdržavao djete, jer ovakov zahtjev nije osnovan na zakonu. Nezakonito djete bo nemože tražiti od otca alimente, koje mu je jur treći pružio, već je ovaj treći vlastan tražiti, na koliko je namirio trošak, koj je nadležao otcu, da mu taj trošak naknadi po §. 167. i 1042 g. z. [13]).

11. Nezakonito djete, jer je izključeno od pravah obitelji, nestoji pod otčinskom vlasti svoga roditelja (§. 166), već ima mu se narediti tutor (§§. 21. i 187). Zakon nezabranjuje, da se tutorom imenuje i nezakoniti otac, dapače dvorski dekret od 11. kolovoza 1798 br. 429. u sbirci pravosud. zakonah dopušta izriekom takovo imenovanje. Nadtutorstvena oblast prosudit će dakako u konkretnom slučaju, dali može s umirenjem povjeriti štitničtvo otcu nezakonitomu, ter neće n. pr. imenovati

---

[12]) Stubenrauch I. str. 455. Contra pisci navedeni u opazci 10., koji nepriznavaju narav prava duga obvezi, kojom se bavimo. Prema ovomu shvaćanju, udaljujuć se od slova zakona, oni tvrde, da obveza, o kojoj je ovdje rieč, nebi se mogla smatrati pravim dugom po odbitku kojega imala bi se tek odmjeriti legitima zakonitim nasljednikom, već da se legitima ima odmjeriti bez obzira na ovu obvezu, za izpunjenje koje da jamči jedino ostavina, kojom je oporučitelj mogao slobodno razpolagati. Kod protivnoga shvaćanja boje se naši protivnici, da bi često zakonita djeca dobila iz ostavine manje nego li nezakonita, što da se protivi duhu zakona i §-u 155. g. z. — Nije težko razabrati, da se ove argumentacije protive jasnomu slovu zakona, koje valja tim više štovati kod shvaćanja u govoru stojeće ustanove, što bi se inače težko izpunila namjera zakonodavca, da nezakonitoj djeci osjegura alimentaciju iz imovine roditeljah.

[13]) Ovo je načelo često izrečeno po austr. vrhovnom sudištu, naročito rješitbom od 17. prosinca 1873, ad br. 66. u Glazer-Ungerovoj sbirci br. 5177. (plenarni zaključak).

Digitized by Google

tutorom otca, koj je tek osudom bio prisiljen, da djete prizna svojim, jer nemože od njega očekivati, da će svojski nastojati o dobru svoga štićenika itd.

12. Po jasnom slovu §-a 168. otac nije vlastan oduzeti materi nezakonito djete, dok je ona i voljna i sposobna odgojivati ga prema budućemu njegovomu zvanju, koje ima se ustanoviti po tutoru privolom nadtutorstvene vlasti (§. 216) Nu ako bi mati radi fizičnih ili duševnih mahnah, radi nećudoredna ponašanja, ili ma kojega drugoga razloga bila nesposobna odgojivati djete na način odgovarajući fiizičnoj i materijalnoj njegovoj dobrobiti, i moralnomu razvoju, zakon (§. 169) obvezuje otca, da ga od matere razstavi i k' sebi uzme, ili drugdje namjesti. Ako bi se mati opirala, valja otcu tražiti pomoć suda, koj će, saslušav tutora, donieti shodnu odluku, i u slučaju nužde odrediti, da se putem ovrhe izvede. Pošto spomenuti §. govori o materi, voljnoj odgojivati nezakonito djete, to se ona proti svojoj volji, makar i bila sposobna, nebi mogla prisiliti, da djete kod sebe drži.[14])

Bilo nezakonito djete povjereno materi, da ga odgoji, ili ne, otac je vazda dužan uzdržavati ga.

13. Po analogiji iz §. 166. stradajuća mati imala bi svakako pravo tražiti od nezakonitoga sina, da ju pristojno uzdržava, jer pošto nezakonita djeca uživaju prema materi mal da ne jednaka prava, kao i zakonita (§§ 756, 759, 763, 795, 1220, 1231 g. z.), opravdano je mnjenje, da zakonodavac nije namjeravao osloboditi nezakonitu djecu prema materi obveze, koju je u §. 159. naložio djeci zakonitoj prema roditeljem.[15]) Usuprot neima dvojbe, da nezakonita djeca neimadu dužnosti uzdržavati stradajućega otca ili ascendenta, jer prema istim nepristoje im ona prava, koja imaju prema materi.

[14]) Winiwarter I. str. 419. hoće, da se i naprama nezakonitoj materi, koja se krati uzeti k sebi djete, analogno uporavi ustanova §-a 142. g. z.

[15]) Stubenrauch I. str. 456.

Digitized by Google

§. 172.

Prestanak vlasti otčinske nad djecom.

Vlast otčinska prestaje odmah, čim je djete postalo punoljetno, već ako bi sud na otčevu prošnju iz pravednoga uzroka dopustio, i javno oglasio, da ova vlast i nadalje trajati ima.

§. 173.

Pravedni uzroci iskati od suda produženje vlasti otčinske jesu: ako djete, premda punoljetno, radi nedostatakah tjelesnih ili duševnih nije u stanju, da se samo hrani, i za svoje stvari postara; ili ako se u vrieme maloljetnosti uvalilo u velike dugove, ili se učinilo krivcem takovih pomanjkanjah, radi kojih potrebno je i dalje držat ga pod oštrim nadzorom otčevim.

1. U rimljanah otčinska vlast nad zakonitom djecom prestala je jedino sudbenom emancipacijom, t. j. svetčanim aktom, kojim se djete oslobadjalo otčinske vlasti i postalo sui juris, ili iz razlogah zakonom ustanovljenih, n. pr. radi proštitucije kćeri, izloženja djeteta i t. d. [1]). Nu ni oni narodi, koji su rimsko pravo recipirali, nisu usvojili uredbe otčinske vlasti u onom smislu, u onom obsegu, koj je tvorio značajno svojstvo te inštitucije u rimljanah [2]), ter prema tomu razvila se u njih ustanova, da otčinska vlast poput tutorstvene prestane ipso jure, to jest bez odpusta (emancipacije) ili očitovanja suda, punoljetnošću djeteta, za koju razna zakonarstva zahtjevaju razno doba. Naš zakonik zahtjeva za punoljetnost navršenu dvadeset i četvrtu godinu [3]), ter i on, shvaćajuću otčinsku vlast kao uredbu uvedenu na korist djece, i držeći, da su djeca navršenom 24-om godinom sposobna starati se sama za sebe, i valjano upravljati svojom imovinom, izriče, da punoljetnošću djeteta prestane nad njim ipso jure otčinska vlast.

---

[1]) Lex. 12. Cod. de episcop. L. 6. Cod. de spectab. L. 2. Cod. de infant exposit. Nov. 12. Cap. 2.

[2]) In potestate nostra sunt liberi nostri, qui ex justis nuptiis procreavimus, quod jus proprium romanorum est. L. 3. D. de his qui sui vel alien. jur sunt.

[3]) Kako se računaju godine razložili smo kod obrazložbe §-a 21. na str. 168.—171. ovoga „Tumača“.

Digitized by Google

2. Nu naš zakon dopušta, da se otčinska vlast i nad punoljetnikom produži, ako važni uzroci to produženje zahtjevaju u interesu same fizično punoljetne osobe, ako najme pored postignute punoljetnosti, dotičnik nije dozrio do onoga stepena duševne ili fizične sposobnosti, koju zakonodavac u obće predpostavlja kod osobah navršivših 24. godinu vieka svoga. Dali su takove okolnosti zbilja nastale, prosudjuje sud nakon točnih izvidah, ter ima svoju odluku javno (izrokom) oglasiti. Izvide obavlja onaj kot. sud, podsudnosti kojega je dotičnik osobno podvrgnut; nu za izrečenje odluke kompetentan je sborni sud (sudbeni stol), kojemu se imadu spisi predložiti (§. 81. hrvat. i §. 76. dalmat. sudovnika). Odluka, da je otčinska vlast produžena, ima se priobćiti i javnomu bilježniku, u uredovnom kotaru kojega stanuje dotičnik (§. 104. izv. p. p.)

3. Učinak produženju otčinske vlasti sastoji u tom, da otac vrši nad djetetom onu vlast, koju je vršio do fizične njegove punoljetnosti. Prema tomu otac nesmatra se tutorom ili kuratorom djeteta, već nastavlja otčinsku vlast, kako ju je vršio do punoljetnosti djeteta.

4. §. 173. izbraja primjerice a ne taksativne uzroke, s kojih se otčinska vlast može produžiti.

5. Prestane li uzrok, s kojega je produženje dozvoljeno, imalo bi se nakon izvidah izreći i oglasiti dokinuće otčinske vlasti, ter pri tom postupati prema ustanovam razloženim ad 2. i §-a 283. g. z.

§. 174.

Djeca mogu izići izpod vlasti otčinske i prije, nego navrše dvadesetčetvrtu godinu, ako ih otac s odobrenjem suda izriekom odpusti, ili ako on dopusti dvadesetljetnomu sinu da vodi vlastito kućanstvo.

●

1. Otčinska vlast prestane i emancipacijom maloljetna djeteta. Naš §. zna za dvovrstnu emancipaciju, odpust iz otčinske vlasti, izričnu i mučeću. Prvoj neima

Digitized by Google

mjesta bez dozvole nadtutorstvene oblasti [1]); za drugu nije propisana intervencija oblasti, već se dvadesetljetni sin, dakle samo mužkarac a ne ženska [2]), emancipira tim, što mu otac dozvoli, da vodi vlastito kućanstvo [3]). Za prvu vrstu emancipacije nije nuždno, da maloljetniku bude dvadeset godinah. Ovoga nezahtjeva ni §. 174, a previšnje rješenje od 3. srpnja 1835. (dvorski dekret od 15. srpnja 1835. br. 38 sb. pr. zak.) [4]) propisuje izrično, da po smislu §. 174. g. z. prevaljena dvadeseta godina života nije postavljena kao neobhodan uvjet, da se djete s odobrenjem suda odpusti iz otčinske vlasti. Nu navedeni dvorski dekret preporučuje oblastim, da odpust maloljetnika, navršivša dvadesetu godinu, odobre samo iznimno, i nakon brižljive ocjene svih okolnostih

[1]) Izrični odpust otčinske vlasti odgovara rimskoj emancipaciji na toliko, na koliko i naš zakon propisuje njeke formalnosti i intervenciju oblasti. Otac, koj je u Rimljanah hotio emancipirati sina, morao ga je za umišljenu cjenu prodati pred sedam svjedokah, od kojih je jedan nosio vagu. Kupac zvao se je pater Fiduciarius. Kod prve i druge prodaje otac imao je izreći sljedeću formulu: „mancupo tibi hunc filium, qui meus est“, a pater Fiduciarius odgovarao je: „hunc ego hominem jure quiritium meum esse ajo, is mihique emptus est hoc aere aeneaque libra“; nu kod treće prodaje otac izricao je sljedeću formulu: „ego vero hunc filium meum tibi mancupo ex conditione ut mihi remancupet, ut inter bonos bene agere oportet, ne propter te tuamque fidem fraudet.“ Kupac je zatim proglasio slobodnim kupljena sina, koj se dotle smatrao robom. Kasnije priznala se je suvišnost tih formulah, ter car Anastazija uveo je jednostavniju formu emancipacije, koja je sastojala u tom, da ju je car reškriptom dozvoljavao Justinijan dozvoli pako otcem odpustiti djecu iz otčinske vlasti pred oblasti. Jnst. lib. 1. lit. 12. §. 6. Const. 6. Cod. de emancip. liber (8, 49) const. 5. ibidem.

[2]) O kćerih s vlastitim kućanstvom govori sljedeći paragraf.

[3]) Neima mučeće emancipacije, ako maloljetni sin stupi u službu, makar javnu; ako mu otac prepusti gospodarstvenu upravu dobra, makar i nanj prenesao i vlastničtvo; ako je maloljetnik odsutan za njeko vrieme od otčinske kuće itd. U tom smislu slovi i više osudah austr. vrhovnoga sudišta, medju kojimi navest ćemo iz Glazer-Ungerove sbirke pod br. 989., 4171. rješitbe od 17. svibnja 1871. br. 2087. i od 26. veljače 1956. br. 1202.

[4]) Čitaj previšnje rješenje u dodatku k obćemu gradj. zak. proglašenu za Hrvatsku itd. br. 36.

Digitized by Google

i maloljetnikovih duševnih i fizičnih svojstvah, koja će oblasti pribaviti uvjerenje, da odpust odgovara pravim interesom maloljetnika. U pogledu postupka kod rješavanja molbah za izričnu emancipaciju, propisuje §. 266. izvan p. p, da otac ima podnieti molbu onomu sudu, podsudnosti kojega je osobno podvrgnut. Obnadje li sud, da je odpust iz otčinske vlasti za maloljetnika koristan, i da neima pogibelji zloporabe, podjeliti će sudbeno odobrenje, i izdati maloljetniku uredovnu izpravu.

2. Zakoniti učinak emancipacije sastoji u tom, da se emancipirana osoba smatra punoljetnom, ter da dosljedno djelotvorna njezina sposobnost nije ograničena.

§. 175.

Kći maloljetna, kada se udaje, dolazi istina za svoju osobu pod vlast muževlju (§. 91. i 92.); ali što se tiče imovine, otac ima do punoljetnosti njezine prava i dužnosti skrbnika. Ako joj umre muž, dok je maloljetna, tad povraća se pod vlast otčinsku.

1. Udajom maloljetne kćeri prestaje nad njom otčinska vlast, na koliko se ista odnosi na kćerinu osobu, koja prelazi pod vlast muža (§§. 91 i 92). Nu da se odkloni pogibelj zavedenja mlade i neizkusne žene od strane lukava supruga, naš §. naredjuje, da je otcu pridržano pravo, uz povlasti i dužnosti kuratora, upravljati imetkom udate kćeri do njezine punoljetnosti. U oči ustanove našega §-a, koja neograničeno podieljuje otcu spomenuto pravo uprave, reć bi, da ni nadtutorstvena oblast nebi mogla povjeriti uprave mužu bez otčeve privole.[1])

2. Umre li muž za maloljetnosti žene, prestala je zaprjeka, koja se je protivila neograničenu vršenju otčinske vlasti, koja oživljuje nad samom kćerju; a nemože se dakako protegnuti na njezinu djecu, za koju će se imenovati tutorstvo po propisih, koje ćemo niže razložiti. Ako je otac maloljetne udovice medjutim umro, imenovat će se i njoj tutorstvo.

[1]) Stubenrauch I. str. 462.

Digitized by Google

§. 176.

Ako otac pamet izgubi; ako je proglašen za razmetnika; ili je radi zločinstva kojeg osudjen na tamnicu duže od godinu danah; ako je samovlastno u inostrane zemlje izselio se, ili ako je više od godine danah nepritoman, nedajući glasa o boravištu svojem; obustavlja se moć otčinske vlasti, i meće se skrbnik; ali kad prestanu ove zaprieke, otac ulazi opet u svoja prava.

1. U ovom se §-u navode taksativno razlozi, radi kojih se vršenje otčinske vlasti obustavlja, ter za njezine obustave maloljetniku imenuje tutor. Odpadne li razlog, koj je dao povoda obustavi otčinske vlasti, ona će oživjeti, ter će nadtutorstvena oblast dignuti imenovanoga tutora.

2. Ni razstavom od stola i postelje, ni razpustom braka neprestane otčinska vlast; usuprot prestala bi, ako bi se brak proglasio nevaljanim, a djeci nebi bila u prilog blagodat §. 160.[1])

§. 177.

Otcevi, koji sa svim zapuste njegu i odgojenje svoje djece, gube za svagda vlast otčinsku.

§. 178.

Ako se otac služi vlašću otčinskom na način, da se time djetetu čini uvreda u svojih pravih, ili ako neizvršuje dužnostih skopčanih s tom vlašću; može ne samo djete isto, nego svak, koj to zna, a osobito najbližji srodnici zaiskati pomoć sudnu. Sud ima razviditi predmet tužbe, i narediti što je primjereno okolnostim.

1. §. 177. izriče gubitak otčinske vlasti proti onomu otcu, koj posve propusti svoju djecu hraniti [1]), i odgajati. Ob otcu, koj ostavi djete, nemoćno da se samo prehrani, koj takovo djete izloži, od sebe odtjera i t. d., može se nedvojbeno kazati, da ga je posve zapustio, ter da je tim izgubio otčinsku vlast nad njim. Ustanova spomenutoga §-a mogla bi se uporaviti i proti materi, koja bi materinske dužnosti prama djetetu posve zapustila.[2])

[1]) Stubenrauch I. str. 465. Basevi str. 89.

[1]) U hrvatskom tekstu prevedena je rieč „Verpflegung“ u §-u 177. ne posve pravilno sa „njega“.

[2]) Zeiller k §-u 177.

Digitized by Google

2. §. 178. propisuje, da se proti zloporabam otčinske vlasti može pritužiti sudu samo djete, njegovi bliži rodjaci, dapače svaki, koj je za zloporabu doznao. Usljed te pritužbe razvidit će sud stvar, ter prema posljedku izvidah donieti shodnu odluku. Neima dvojbe, makar toga naš §. naročito neizrekao, da će osuda suda moći glasiti i na gubitak otčinske vlasti, ako bi se zloporabom iste osobna sigurnost, sloboda, čistoća običajah, imovinska ili ina prava djeteta tako težko povriedila, da bi dalnje vršenje otčinske vlasti izložilo djete sigurnoj moralnoj, ili materijalnoj propasti [3]). Manje zloporabe ukorit će sudac, ter s opomenami, dapače, ako uztreba, i shodnimi prisilnimi sredstvi primorati otca, da ih se kani. Ako je djelo, kojim je otac zlorabio otčinsku vlast, naravi kažnjive, izazvat će sudac kazneni progon i kaznu. [4])

3. Posvemašnje zapuštenje djece lišava roditelje i nasljednoga prava na ostavinu djece (§§. 540 i 770. g. z.).

---

[3]) Pokušano čedomorstvo, zavedenje na nemoralna djela, okrutna zlostavljanja itd. smatraju se svakako težkimi zloporabami.

[4]) Evo ustanovah postojećega kaznenoga zakona, koje stoje u savezu s ustanovami nazočnoga §-a 131. II. Rodoskvrnje, učinjeno medju rodbinom u liniji uzlaznoj i silaznoj, izlazilo rodbinstvo to iz roda zakonita ili nezakonita. Kazan je tamnica od šest mjesecih do jedne godine danah. §. 132. Zavedenje, kojim tko osobu, nadzoru svomu ili odhranjivanju ili nastavljanju (podučavanju) povjerenu, zavede da učini ili da trpi bludno kakovo djelo. IV. Svodstvo, ako se njim zavede koja nevina osoba, ili ako roditelji, tutori, odhranitelji ili učitelji skrive svodstvom naprama svojoj djeci, svojim pupilom, ili onim, koji su povjereni odhranjivanju ili nastavljanju njihovu. §. 133. Kazan je težka tamnica od jedne do pet godinah danah. §. 413. Pravo karnosti (discipline) domaće, neima se nikad protegnut do takovih zlostavah, da tim pokaranik primi u tjelu štetu. Toga radi imadu se zlostave takove roditeljah prema djeci, tutorah prema malogodnikom, jednoga supruga prema drugomu, odgojiteljah i učiteljah prema pitomcem svojim i učenikom, majstorah prema šegrtom svojim i gospodarah prema služinčadi svojoj, kaznit kao prekršaji. §. 414. U slučaju zlostave roditeljah prema djeci imadu se pozvat roditelji pred sud, ter im se ima tu za prvi put ozbiljno i kriepko staviti pred oči zloporaba vlasti roditeljske i protunaravna bezljubezan njihova ponašanja; drugi put ima se dat roditeljem ukor s prietnjom, da će se u slučaju ope-

Digitized by Google

§. 179.

Savezi prilični pravnomu odnošenju medju roditelji i djecom:

1. Posinjenje.

Osobe, koje nisu svetčano položile zavjeta bezženstva, i koje neimaju svoje zakonite djece, mogu inu djecu uzeti pod svoje; osoba, koja uzima drugoga mjesto svojeg djeteta, zove se poočim ili pomajka, a uzeta osoba zove se posinak ili poćerka.

§. 180.

Potrebnosti.

Poočimi ili pomajke treba da su navršili petdesetu godinu, a posinak ili poćerka treba da su najmanje osamnaest godinah mladji od svojih posiniteljah (poočima ili pomajke).

§. 181.

Ako je diete maloljetno, može se posiniti samo kada pristane otac zakoniti, ili ako njega neima, samo kada pristane mati, tutor i sud. Takodjer ako je diete punoljetno, a otac zakoniti još mu je živ, potrebno je privoljenje ovoga. Ako je privoljenje uzkraćeno bez dovoljnih uzrokah, prosto je potužit se urednomu sudcu. Posinjenje, imajuće potrebno privoljenje, predlaže se načelstvu zemaljskomu da se potvrdi, a sudu posiniteljah i posinka ili poćerke, da se uvede u sudne spise.

1. Posinjenje (adoptio[1]) po austrijskom pravu jest ugovor, krieposti kojega osoba mužkoga ili ženkoga spola uzima tudje djete, mužko ili žensko, pod svoje. Osoba, koja posinjuje, zove sa poočim dotično pomajka, a posinjena osoba posinak dotično poćerka.

---

tašnje zlostave lišit oblasti roditeljske, ter da će im se oduzet djete i odhranit na drugom mjestu na njegove troške. §. 415. Treći put, ili ako već i prva zlostava po sebi bude jako težka, ili ako roditelji budu takove ćudi, da se za djete bude bojat i dalje pogibelji; ima se odmah prvi put izreći gori odredjena kazan, i postavit se za tu svrhu sbog imenovanja tutora s nadležnom oblašću u sporazumljenje. §. 416. Ako roditelji neuzmognu nasmagat troška za odgojenje, ima se za oskrbljenje djeteta pobrinut poglavarstvo, a zlostava ima bit kaznjena pooštrenim zatvorom, a prema naravi zlostave, i strogim zatvorom od jednoga tjedna do tri mjeseca danah.

[1]) O rimskoj adopciji, arrogaciji, adoptio plena, i minus plena čitaj na pred. str. 328. op. 26., 21., 22. ovoga „Tumača“. Tamo navedene razlike neimadu znamenovanja u austrijskom pravu.

Digitized by Google

2. Tko nemože posiniti? Nemože posiniti: a) osoba, koja nije u stanju pravnovaljano privoliti uz odnošaj, koj se stvara adopcijom; b) osoba, koja je svetčano obećala bezženstvo; c) koja nije dovršila petdesete godine; d) koja nije bar osamnaest godinah starija od osobe, koju hoće da posini; e) osoba, koja ima zakonite djece; f) zakoniti roditelji nemogu posiniti svoje nezakonite djece

Ad a) Prema ovomu načelu nemože posiniti osoba, koja radi ludosti ili slaboumja stoji pod skrbničtvom; nit bi skrbnik mogao u ime svoga skrbljenika privoliti uz adopciju, jer je skrbnikova zadaća upravljati jedino imovinom skrbljenikovom, a posinjenjem stvaraju se osobiti osobni odnošaji medju posiniteljem i posinjenim.[2]) Usuprot držimo sa Stubenrauchom[3]), da bi mogao pravnovaljano uz privolu svoga zastupnika i odobrenje suda (§. 865.) posiniti sudbeno proglašeni razmetnik i kaznenik. Iz načela navedena pod a) izvire još, da se po austrijskom pravu nemože posiniti naredbom posljednje volje.

Ad b) Pošto §. 63. našega zakonika uz svetčani zavjet bezženstva spominje i višje redove, dakle razlikuje medju prvimi i drugimi[4]), a §. 179. govori jedino o svetčanom obećanju bezženstva, a ne o višjih redovih, to se je tvrdilo, da sada spomenuti §. ima pred očima samo svetčani zavjet bezženstva, dosljedno da obećanje celibata, makar i bilo solemnizirano primanjem višjega reda, netvori zaprjeke za posinjenje.[5]) Prema toj nauci mogao bi katolički sveštenik adoptirati. Nu i oni tumačitelji gradj. zakona, koji brane tu nauku, dvoje, dali bi se. s obzirom na javnu pristojnost ovakovoj adopciji moglo podjeliti odobrenje oblasti. Mi držimo, da obećanje celibata, makar učinjeno redjenjem, lišava dotičnika pravne mogućnosti uzeti djete pod svoje.

---

[2]) Nippel Erläuterung knjiga II, str. 270.
[3]) Stubenrauch I. str. 468.
[4]) Čitaj obrazložbu k §-u 63 u ovom tumaču.
[5]) Stubenrauch ibidem i tamo navedeni pisci.

Digitized by Google

Ovo svoje mnjenje osnivamo baš na izvornom tekstu §-a 179., koj glasi; „Personen, welche den ehelosen Stand nich: feierlich angelobet“ dakle govori o osobah, koje su svetčano obećale bezženstvo (celibat), a nereproducira doslovce redakcije §-a 63., koj negovori o svetčanom obećanju (angelobet), već o svetčanom zavjetu (Feierliches Gelübde).[6])

Krivo uči po našem mnjenju Stubenrauch[7]) kad tvrdi, da bi se svjetovni sveštenici grčko-iztočnoga sjedinjena i nesjedinjena ritusa mogli pripustiti k' posinjenju, jer iztočna crkva dopušta doduše klerikom sklopiti ženitbu prije Keirotonije, nu ne poslje iste.[8])

Ad c) Uredbi posinjenja namienjena je zadaća pružiti osobam, kojim je uzkraćena utjeha imati djecu, da si takovu pribave. Iz ovoga razloga naš zakon nedopušta, da adoptira osoba, koja nije navršila petdesete godine, jer se u obće može uzeti, da toli muž, koli žena, mogu do petdesete godine roditi djete. Sama mogućnost, da bi posinjujuća osoba i preko naznačene dobe mogla roditi djete, nije pako zaprjekom adopciji.[9])

Ad d) Naš zakonik, akoprem smatra adopciju ugovorom, nije se ipak mogao oteti upliva rimskoga prava, koj je u adopciji nazrievao imitaciju naravi.[10])

---

[6]) U hrvatskom prevodu §-a 179 nije reproducirana iztaknuta razlika u redakciji.

[7]) Stubenrauch ibidem.

[8]) Čitaj na predidućih str. 318. 319. ovoga tumača.

[9]) Ovo je načelo izrično priznano i dekretom dvorske kancelarije od 21. travnja 1820. br. 1659. sbor. prav. zak: u dodatku k o. g. z. za Hrvatsku br. 39. b): „dovoljno je po ustanovah obćega gradjanskoga zakonika, da je stranka, koja posinjuje navršila dobu zakonitu, i da u vrieme namjeravana posinjenja neima djece zakonite; ali i radi toga, što bi stranka takova mogla još morda dobit i vlastite djece, nemože se posinjenje uzkratiti, budući da se je, premda je nakana zakonotvorstva poglavito smjerala na to, da se štite prava vlastite djece, ipak pri utvrdjivanju obćenitih ustanovah o tom gledalo samo na ono, što po naravskom tečaju stvarih biva, a nisu mogli uvažavat se mogući slučajevi riedkih iznimakah.“

[10]) Adoptio est actio legis qua qui mihi filius non est, ad vicem filii redigetur. Just. §. 1. De adopt. Adoptio imitatur naturam Cod. l. 1. §. 2.

Digitized by Google

Prema tomu zahtjeva i naš zakon, da posinjeno djete bude bar za osamnaest godinah mladje od osobe posinjujuće, očito u nakani, da medju posiniteljem i posinkom stvori onaj odnošaj dobe, koj po naravnih zakonih postoji medju roditelji i djecom.

Ad e) Iz zadaće namienjene uredbi adopcije i iztaknute ad c) sljedi načelo, da nemože adoptirati, tko ima zakonito djete. Prepiru se tumačitelji o tom, dali se izraz djete u §. 179 ima uzeti u smislu §. 42., koj obuzima svekolike descendente, bez obzira na stupnje, ili u užem smislu, koj bi obuzeo samo descendente prvoga stupnja (sinove i kćeri), drugimi riečmi, dali bi recimo djed ili baba mogli adoptirati unuka.

Oni tumačitelji,[11]) koji shvaćaju izraz „djeca“ u §. 179. u užem smislu, opravdavaju svoje mnjenje tim, što tvrde, da je naš zakonodavac, zabranjujući, da adoptira osoba, koja ima zakonite djece, tu zabranu izrekao u namjeri, da se na štetu zakonite djece neuvedu u obitelj stranci. S ovom namjerom zakonodavca, nastavljaju oni, stoji u oprjeci teorija, koja uzima, da djed, koj je, recimo, izgubio jedino djete, nebi bio vlastan adoptirati svoga unuka, ter adopcijom učvrstiti savez krvi, koj ga s njime spaja; primjećuju još, da takova adopcija ide u prilog unuku, jer mu daje pravo tražiti od posinjujućega otca, da ga odgoji i obskrbi prema svojemu stališu. Mi se u oči jasnoga slova zakona, koj govori o djeci, nečiniv iznimke od pravila ustanovljena u §. 42., nemožemo sprijateljiti s ovim mnjenjem, ter držimo, da naš zakon u obće nepripušta adopcije descendentah.[12]) Nemože dakle adoptirati tko ima zakonite djece, a u djecu zakonitu brojimo ne samo djecu zakonito rodjenu, već i onu legitimiranu per subsequens matrimonium (§. 161), i per rescriptum

[11]) Winiwarter I. str. 436. Stubenrauch I. str. 471.

[12]) Ovoga je mnjenja Taglioni I. str. 204. donjekle i Basevi k' §. 179. Nu i protivnici mnjenja zastupanoga u tekstu prilično prisiljenom interpretacijom uče, da tko ima više unukah, nebi mogao jednoga izmedju njih adoptirati na štetu drugih.

Digitized by Google

principis (§. 162.[13]), dapače i djecu, rodjenu u nevaljanu braku, ako se po §. 160. smatraju zakonitom. I djete samo začeto u valjanu braku priečilo bi adopciju prema ustanovi §. 22. g. z., pošto se tuj radi o njegovih pravih, koja bi se adopcijom krnjila. Usuprot posiniteljeva nezakonita djeca neprieče adopcije, kao što neima ni dvojbe, da se može i više osobah posiniti.[14] Pošto zakon nerazlikuje, mogu se uz navedene stege adoptirati osobe oženjene i neoženjene, obudovljene, ter ni razlika spola ni vjeroizpovjesti medju osobom posinjujućom i posinjenom netvori zaprjeke adopciji.

Ad f) Načelo izraženo u ovoj točki uzakonjeno je dvorskim dekretom od 28. siečnja 1806. br. 1206 (sb. pr. zak. pod br. 38 dodatka k' obćemu gradj. zakonu proglašenomu za Hrvatsku), u kojem se izrično veli, da se na djecu nezakonitu mogu uporavljivat u obziru roditeljah njihovih samo zakoniti načini pozakonjenja (§§. 160—162.), a ne propisi o uzimanju tudje djece pod svoju (§§. 179—185.).

S toga nemogu roditelji nikada posiniti nezakonite svoje djece.

3. Prema onoj „adoptio imitatur naturam“ neima dvojbe, da oba supruga mogu zajednički posiniti treću osobu, nu nebi se mogla pripustiti adopcija od strane više osobah, koje nisu medjusobno sjedinjene ženitbenim vezom. Dopušteno je pako i posinjenje od strane jednoga samo ženitbenoga druga, jer zakon nepropisuje nigdje, da bi se posinjenje u isto doba moralo učiniti po obojici ženitbenih drugovah, i jer §. 755. gradj.

[13]) U ostalom, ako bi vladalački reskript ustanovio uži obseg pravah, koja djete stiče legitimacijom, ter nebi dozvolio legitimiranomu djetetu pravo nasljedovanja na imovinu otca, čini se, da takovo legitimirano djete nebi priečilo adopcije drugoga. Taglioni Ibidem.

[14]) I o tom vladao je priepor, jer se je reklo, posinjena djeca uživaju ona ista prava kao što i rodjena, a eksistencija rodjene zakonite djece, da prieči adopciju. Nu posve umjestno odvratilo se je na ovu argumentaciju, da i zakonito rodjena djeca nemogu priečiti, da im roditelji rode još drugu, dosljedno adoptirana djeca nemogu priečiti, da posinitelji još drugih adoptira. Adoptio imitatur naturam!

Digitized by Google

zak., koj govori o nasljednom pravu posinakah, još i izriekom napominje slučaj, gdje se je posinjenje učinilo bez dozvole jednoga ženitbenoga druga (Dekret dvorske kancelarije od 21. travnja 1820. br. 1658 sb. prav. zak. br. 39 dodatka k o. g. zakoniku proglašenomu za Hrvatsku).

4. Prema često spomenutomu načelu adoptio imitatur naturam i ustanovi §. 182., jedna te ista osoba nebi se mogla posiniti od strane više njih.

5. U starije doba prieporno pitanje[15], dali i posinak ima privoliti uz posinjenje, riešeno je §-om 257. zakona o izvanparbenom postupku (ces. patent od 9. kolovoza 1854 d. z. l. LXX. br. 208), u smislu kojega, ako je djete, koje tko želi uzeti pod svoje još maloljetno, potriebita je privola zakonitoga mu otca, ili ako njega neima, privola matere, tutora, i onoga sudišta prve molbe, koje je nadležno po ustanovah sudovnika. Ako je djete, koje tko želi uzeti pod svoje, već punoljetno, tad ima on sam privoljiti u posinovljenje, a ako još živi zakoniti mu otac, tad ima privoliti i on.

6. Postupak kod posinovljenja normira malo prije spomenuti zakon o izvanparbenom postupku u glavi petoj §§. 258—262. Ovimi ustanovami stavljena je izvan krieposti zaglavna ustanova §-a 182. g. z., po kojoj se je posinjenje u svakom slučaju imalo predložiti načelstvu zemaljskomu na potvrdu.[16])

---

[15]) Stubenrauch I. str. 472. Vidi i Unger II. str. 112.

[16]) Evo odnosnih ustanovah izvanparbenoga postupka: §. 258. U slučajevih, gdje se zahtjeva sudbena privola, to jest u slučaju da se djete uzmogne uzeti pod svoje, ima se prošnja predati sudu tutorstvenomu, koj će činiti potrebite izvide o odnošajih obiteljskih, o dobi života poočima ili pomajke a i djeteta, koje se ima posiniti ili pokćeriti, pak ako taj sud sam nebi bio nadležno sudište prve molbe, tad imadu se izvidi radi riešenja poslati nadležnomu sudištu, pridav im mnjenje svoje, zajedno s izpravom sačinjenom s dotičnici o posinovljenju ili sa zapisnikom o tom sačinjenim.

§ 259. U ostalih slučajevih imadu stranke radi potvrde podnieti prošnju svoju neposredno nadležnomu sudištu prve molbe.

§. 260. Ako sudište prve molbe uzkrati potvrditi posinovljenje, tad je dopušten utok na sud viši:

*

Digitized by Google

7. Kompetenciju oblastih u stvarih posinovljenja normiraju sudovnici.[17])

8. Navest ćemo konačno ustanovu dvorskoga dekreta od 28. lipnja 1837. br. 209, po kojoj je posinjenje ništetno i bezkriepostno, ako nebude po nadležnoj oblasti potvrdjeno za života poočima ili pomajke.

§. 182.

Odtuda iztičuća prava.

Bitna pravna kriepost posinjenja jest: da posinjena osoba uzima prezime poočima ili porodično prezime pomajke, ali zadržava zajedno prijašnje prezime svoje porodice, i plemstvo, ako bi ga imala. Ako posinitelji žele, da plemstvo i grb njihov predju na posinka ili poćerku, ima se zaiskati dopuštenje vladaoca zemaljskoga.

§. 183.

Medju posinitelji i posinkom ili poćerkom i potomci posinka ili poćerke obstoje, u koliko zakon nečini iznimke, ista prava, kao medju zakonitimi roditelji i djecom. Poočim prima otčinsku vlast. Odnošenje medju posinitelji i posinkom ili poćerkom neima nikakova upliva na ostale članove porodice posiniteljah; ali s druge strane i posinak ili poćerka negubi pravah svoje porodice.

§. 184.

Prava medju posinitelji i posinci ili poćerkami mogu se pogodbom drugčije ustanoviti, samo ako se time nepreinačuje bitna kriepost posinjenja navedena u §-u 182., i ako se nedira u prava trećega.

---

§. 261. Ako plemstvo i grb poočima i pomajke imade preći na djete, koje žele uzeti pod svoje, tad može sudište, ako obnadje da već prošnja, da se koje djete primi pod svoje, nije po sebi za potvrdu prikladna, odmah uzkratiti ovu potvrdu. Nego ako sudište potvrdi posinovljenje, tad se ima prošnja radi prenosa plemstva i grba putem višega suda priobćiti namjestničtvu, i s mnjenjem njegovim predložiti ministru pravosudja, koj će se o tom sporazumjeti s ministrom unutarnjih posalah i zaiskati odluku vladara.

§. 262. Zadobljenu potvrdu posinovljenja, upisuje sudište u zapisnik sudbeni, pohranjuje tamo sudbenu izpravu, sačinjenu o tom s dotičnici, i o potvrdjenom posinovljenju obavješćuje kako poočima ili pomajku, tako i posinka ili pokćerku ili njihova zastupnika ili neposredno, ili ako su korake svoje učinili putem drugoga kojega suda, obavješćuje ih tada po njemu.

[17]) §. 81. hrvatskoga 76. dalmat. Nadležan je za izvide kot. sud (gradsko-delegovani kot. sud) kojemu je maloljetnik u stvarih parbenih podvrgnut, a za potvrdu sborno sudište (sudbeni stol.)—

Digitized by Google

1. Jedan od bitnih pravnih učinakah posinjenja sastoji u tom, da posinak toli u slučaju, gdje bje posinjen od samog muža za života žene, ili od obiuh suprugah, uzima prezime poočima; a ako je posinjen od same žene za života supruga joj, uzima porodično prezime pomajke, a ne njezinoga muža. Uz ovo novo prezime zadržava on prezime naravne svoje porodice i plemstvo, ako bi ga imala, i nije vlastan odreći se jih.[1])

U pogledu prenosa plemstva i grba od posinitelja na posinjenu osobu, čitaj §. 261. zakona ob izvanparbenom postupku u opazci 16 na prediđućoj strani one knjige.[2])

2. Adopcijom prelazi nadalje na poočima otčinska vlast nad maloljetnim posinkom s pravi, koja iz nje izviru (§§. 148. 149. 150. 152. g. z.), ter usljed toga prestane otčinska vlast naravnoga i zakonitoga otca, dotično tutorstvena vlast, ako je posinjeno djete nezakonito, ili ako zakonito djete neima otca, ili ako je otčinska njegova vlast u čas adopcije bila obustavljena.

Pomajka nestiče dakako otčinske vlasti, već prava, koja majci podjeljuju §§. 139. 141. 144. 145. g. z.

3. Medju posinitelji i posinjenimi osobami postoje, u koliko zakon nečini iznimke, ista prava, kao medju zakonitimi roditelji i djecom (§. 183.) Prema tomu, imadu posinjena djeca pravo tražiti od svoga poočima i pomajke, da ih hrane, odgoje, obskrbe, da im dadu miraz uzmirazje itd., imadu nasljedno pravo na imovinu, koju posinitelj može slobodno prenieti na svoje nasljednike (§. 755.), imadu pravo na nuždni diel (§. 763). Obratno posinitelji imadu pravo tražiti od svojih posinakah po §. 154. pristojno uzdržavanje.[3])

---

[1]) Ovako je sudilo i austrijsko vrhovno sudište rješitbom od 21. srpnja 1871. br. 7328 u Glazer-Ungerovoj sbirci pod br. 4206.

[2]) Dekret dvorske kancelarije od 14. prosinca 1825. br. 37252 veli, da se prenos plemstva ima predložiti samo onda, ako se mogu navesti osobite zasluge posinitelja po okolnostih i posinka.

[3]) U slučaju kolizije posiniteljah s naravnimi roditelji valjalo bi po mnjenju Nippelovom Erlaut: II. str. 282. dati prednost drugim.

Digitized by Google

Usuprot zakon (§§. 756. i 763) nepodieljuje posiniteljem nasljedno pravo na imovinu posinakah, koja prelazi na srodnike posinka, niti na nuždni diel iz njihova nasljedstva.

4. Rekli smo u prediđućoj točki, da posinjene osobe imadu nasljedno pravo na imovinu, koju može posinitelj slobodno prenieti na nasljednike. Prema tomu izključeni su posinci od pravah, koja su izrično,[4]) ili obiteljskimi naredbami pridržana zakonitomu porieklu, dakle od povjerbinah, zakladah itd.

5. Nu ne samo medju posinitelji i posinjenimi osobami, već medju prvimi i potomci drugih postoje, uz razložene stege, ona ista prava, kao medja zakonitimi roditelji i njihovom djecom (§. 183.)

6. Usuprot posinjenje nepodjeljuje posinjenim osobam ni njihovim potomkom nikakva prava prema članovom posiniteljeve obitelji, dapače ni proti supruzi njegovoj, ako i ona nije pristala na adopciju.

Prema tomu neimadu posinitelji nasljedno pravo na imovinu ascendentah, descendentah i pobočnih srodnikah svoga poočima i pomajke, posinjenje netvori gradjanskoga srodstva, dosljedno ni ženitbene zaprjeke, kako smo to razložili kod §§. 65. 66.[5])

7. §. 184. dopušta, da se pravni odnošaji medju posiniteljem i posinkom mogu urediti i drugačje nego li smo dosele razložili na temelju §§. 182. 183., nu ugovorom nesmiju se preinačiti bitne posljedice adopcije, navedene u §. 182., to jest, nesmije se utanačiti, da

[4]) Iz ovoga načela mogu se izvesti još dalnje posljedice: Tako n. pr. ako bi posinitelj bio obvezan povratiti nasljedstvo za slučaj, da umre bez zakonite djece, ugovorena adopcija nebi ga oslobodila te dužnosti. Fidei commissum a filiis relictum, si quis ex his diem tuum obievit, adoptionis commento non excluditur l. 27. Dig. De condit et demonstrat. Isto tako, ako bi na korist koga bio učinjen zapis pod uvjetom, da ima zakonite djece, nebi on mogao legat tražiti zato, što je u pomanjkanju zakonite djece uzeo tudje djete pod svoje itd.

[5]) Glede ženitbene zaprjeke, izviruće iz adopcije po bračnom pravu postojećem u Hrvatskoj, čitaj obrazložbu §. 65. ovoga tumača ad II. i III.

Digitized by Google

posinak neće uzeti prezimena poočima ili pomajke, nit se mogu povriediti prava trećih osobah, koje nisu sudjelovale kod ugovora o posinjenju.[6]) Razumjeva se po sebi, da je za kriepost ovakovih ugovorah nuždna privola onih stranakah, koje po §. 181., imadu u obće privoliti uz adopciju.

8. Adopcijom neiztupljuje posinak iz svoje vlastite, naravne obitelji, dakle pridržava kako smo jur rekli, porodično ime, pravo zakonskoga nasljedovanja na imovinu zakonitih roditeljah (§. 755.), pravo tražiti od njih uzdržavanje, odgojenje, obskrbu, itd.

9. Konačno, pošto adopcija radja samo privatnopravnimi posljedicami, to neće posinak steći državljanstva[7], ni obćinske zavičajnosti[8]) poočima ili pomajke, nit će mu adopcija pružiti naslova za oslobodjenje od vojničke dužnosti.[9]) Usuprot posinak podvrgnut je osobnoj podsudnosti poočima ili pomajke, ako ovaj potonji vrši nad njim otčinsku vlast.

§. 185.

Prestanak njihov.

Odnošenje pravno medju posinitelji i posinkom ili poćerkom, dok su ovi maloljetni, može se ukinuti samo, ako pristanu zastupnici maloljetnika i sud. Kad nestane pravnoga 'odnošenja medju poočimom i posinkom ili poćerkom, djete maloljetno vraća se pod otca zakonitog.

1. Pošto je posinjenje ugovor, to se nemože razvrgnuti nego privolom stranakah, koje ga utanačiše.

[6]) Prema tomu neće na pr. posinitelj ni posinak moći lišiti ugovorom dotičnoga ženitbenoga druga ili roditelje prava uzdržavanja, koje im po zakonu proti njim pripada.

[7]) Citaj obrazložbu §-a 28. na str. 193. 194. ovoga tumača. To valja i po zak. članku L. 1879. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga sabora o stečenju i gubitku državljanstva, po kojem se ugarsko državljanstvo stiče samo porieklom, pozakonjenjem udajom i naturalizacijom (§§. 2—6), ne dakle adopcijom.

[8]) Čitaj u opazci 11. na predidućoj str. 196. ovoga tumača.

[9]) Čitaj obranbeni zakon.

[10]) §. 19. hrv. i §. 20. dalm. sudovnika.

Digitized by Google

Ako je posinak punoljetan, bit će dostatna njegova privola, ter valja nam tuj opaziti, da zakon nezahtjeva privole zakonitoga otca, kako ju zahtjeva za sklopljenje ugovora o posinjenju. Privolu na razvrgnuće u govoru stojećega odnošaja od strane maloljetna posinka, daje, kako veli naš §., zastupnik njegov, to jest zakoniti otac, ako je adoptirala žena, ili ako je zakoniti otac usljed ugovora vršio i nadalje otčinsku vlast nad posinjenim djetetom; u protivnom slučaju imao bi se maloljetniku prema ustanovi §. 271. imenovati curator ad hoc, koj će ga zastupati. Odobrenje suda propisano je bezuvjetno.

2. Akoprem posinjenje radja pravnimi posljedicami i za potomke posinjene osobe, to sa svim tim nezahtjeva zakon njihove privole za razvrgnuće ugovora, jer prava, koja potomkom izviru iz adopcije, predpostavljaju, da taj odnošaj postoji, ter dosljedno njegovim dokinućem prestao je i naslov njihovih pravah.

3. Dokinućem pravnoga odnošaja medju posiniteljem i posinkom vraća se maloljetni posinak pod otčinsku vlast svoga zakonitoga roditelja, ter ako potonji nije više živ, ili nesposoban, da ju vrši, imenuje mu se tutor.

4. Razvrgnuće adopcije ima se prema analogiji §. 181. prijaviti nadležnomu sudu, da ju zabilježi u službenih spisih.

§. 186.

2. Uzimanje za odhranjenje.

Prava i obveze posiniteljah i posinka ili poćerke nemogu se uporavljivati na djecu, koja se samo uzimaju za odhranjenje. Ovo odhranjenje svakomu je slobodno; ali ako bi stranke htjele da o tom učine pogodbu, treba da istu potvrdi sud, u koliko bi se tom pogodbom skratila prava hranjenika, ili mu se osobite obveze nametnuti imale. Na naknadu troškovah za hranu neimaju hranitelji nikakova prava.

1. Od posinjenja valja strogo lučiti uzimanje za odhranjenje; jer prava i obveze, koja izviru iz odnošaja adopcije, neizviru iz uzimanja na odhranjenje, koje se

Digitized by Google

uredjuje lje ugovorom stranakah. [1]) Tko uzme tudje djete, da ga odhrani, on preuzima obvezu, da će ga hraniti, odjevati, dati mu stan i odgojiti ga, dok nepoluči punoljetnost.

2. Naš §. veli, da je svatko vlastan uzeti tudje djete, da ga odhrani. Ovim obćenitim izrazom zakon hoće samo kazati, da oni uvjeti, koji su propisani za posinjenje, nisu mjerodavni za onoga, koj hoće da odhrani djete. Prema tomu nije nuždno, da odhranitelj ima petdeset godinah, da bude osamnaest godinah stariji od hranjenika itd. Obćeniti izraz zakona nevalja pako shvatiti tako, kako da bi na pr. i maloljetnik, skrbljenik, redovnik mogli uzeti djete, da ga odhrane, jer se oni ili nemogu pravno obvezati, ili mogu doduše to učiniti kroz svoje zastupnike uz odobrenje suda, nu nemože im se ovim putem naložiti osobna dužnost, koju oni nisu sposobni izpuniti, a uzimanje na odhranjenje zahtjeva i volju i djelovanje onoga, koj takovu obvezu na se uzima. [2])

3. Na odhranjenje može se uzeti samo maloljetnik, ter pošto zakon nenaredjuje inače, razlika spola, vjere ili staleža medju odhraniteljem i hranjenikom nebi mogla priečiti utanačenja takova ugovora.

4. Za ugovor, kojim zakoniti zastupnik djeteta predaje isto trećoj osobi na odhranjenje, nije propisana nikakova formalnost, može se dakle sklopiti ustmeno ili pismeno itd., dapače nije u pravilu potrebito ni odobrenje nadtutorstvene oblasti. Iznimno propisuje zakon to odobrenje, ako se ugovorom nalažu djetetu osobite dužnosti, n. pr, da će do stanovite godine služiti kod odhranitelja, ili ako se djete lišava pravah, na pr, ako se odrekne svake podpore otčeve itd.

5. Naš §. doduše veli, da odhranitelji neimadu prava tražiti naknade troškovah odhranjenja. I zaista

[1]) Uzimanjem na odhranjenje nemože otčinska vlast zakonitoga roditelja prelaziti na odhranitelja, hranjenik nemože uzeti prezime odhranitelja, on ostane podvrgnut osobnoj podsudnosti zakonitoga otca itd.

[2]) Taglioni I. str. 223.

Digitized by Google

ovakovi ugovori predpostavljaju u hranitelja animus domandi; nu zakon nezabranjuje, da se naknada tih troškovah u obće, ili pod stanovitimi uvjeti ugovori.

6. Propisi tičući se pravnih odnošajah nahodnikah raztrešeni su u raznih političkih naredbah i u statutih ob ustroju nahodištah.

POGLAVJE ČETVRTO.

O tutorstvu i skrbničtvu.

Predmet, kojim se bavi ovo poglavje, uredjeno je i zakonom o izvanparbenom postupku, ustanove kojega ćemo na shodnih mjestih navesti. Ovo poglavje govori najprije o tutorstvu, zatim o skrbničtvu: §§. 189.—206. i 269.—281. slove ob odredjenju tutorstva i skrbničtva; §§. 207.—248. i 282. o djelovanju tutorah i skrbnikah; konačno §§. 249.—268. i 294. o prestanku tutorstva i skrbničtva.

§. 187.

Označenje tutorstva i skrbničtva.

Osobam, koje su lišene otčeve skrbi, i koje su još maloljetne, ili su iz inoga kojega uzroka nesposobne da nastoje same oko svojih poslovah, daju zakoni po tutoru ili skrbniku osobitu zaštitu.

§. 188.

Razlika medju tutorstvom i skrbničtvom.

Tutor treba osobito da se skrbi za osobu maloljetnika, ali zajednò da upravlja imovinom njegovom. Skrbnik postavlja se, da nastoji o poslovih onih osobah, koje iz uzroka inoga nego je maloljetnost, nisu sposobne starat se same o istih poslovih.

1. Medju zadaćami namienjenimi državnomu zakonarstvu nije posljednja ona, koja od njega zahtjeva, da državna vlast uzme pod svoju zaštitu one državljane, koje radi dobe, radi duševnih ili tjelesnih mahnah ili inih razlogah na pr. odsutnosti, sudbeno proglašena razmetničtva nisu sposobni nastojati sami za sebe oko svojih poslovah. Naš zakon pruža takovim osobam

Digitized by Google

zaštitu uredbom tutorstva i skrbničtva, nazivajući i jedno i drugo uredom (§§. 200, 201, 204, 206, 262, 281), s obzirom na korist, koja iz te institucije izvire gradjanskomu družtvu, i s obzirom na to, da tutorstvo i skrbničtvo podjeljuie organ državne vlasti, da je svatko obvezan taj ured primiti i s istim upravljati pod nadzorom državne vlasti[1]).

2 Naš zakonik u §-u 188. veli, da se tutor postavlja za maloljetnika lišena otčeve skrbi, uz zadaću, da se stara za njegovu osobu, da ju štiti i da upravlja njegovim imetkom[2]), a skrbnik (kurator), da se naredjuje za one osobe, koje iz inoga razloga nego li je maloljetnost, nisu sposobne starat se same o svojih poslovih, uz zadaću, da poslove za svoje skrbljenike obavlja. (§. 269). Ova razlika nije dosljedno provedena u zakoniku, a nije ni nuždno, da se ustanovi[3]). I zaista tutor nepostavlja se samo za maloljetnika, već u slučaju produženja tutorstvene vlasti djeluje on i za punoljetnika (§. 251). Usuprot ima slučajevah, u kojih se i za maloljetnika imenuje kurator, a ne tutor (§§. 51, 149, 197, 209, 225, 271, 272. i t. d.). Ima nadalje slučajevah, u kojih se kurator neima samo starati za imetak svoga skrbljenika, već i za osobu njegovu, na pr. za osobu mahnitoga ili slaboumnoga (§. 282).

§. 189.

1. O tutorstvu.

Povod odrediti tutora.

Kada se dogodi, da se maloljetniku, bio on zakonit ili nezakonit, ima odrediti tutor, dužni su pod primjerenu kazan srodnici maloljetnika, ili ine osobe stojeće s njim u bližnjem od-

[1]) L. 239. §. 3. D. de verb. significatione.

[2]) §. 1. Just. de tut. (1. 13). Tutela est vis ac potestas in capite libero ad tuendum eum, qui per aetatem se ipse defendere nequit, jure civili data atque permissa. §. 2. ibidem. Tutores autem sunt, qui eam vim et potestatem habent; ex que re ipsa nomen cepoerunt. L. 1 §. 1 D. cod lib: Appellantur tutores, quasi tuitores atque defensores; sicut aeditus dicuntur qui aedes tuentur. Obični u nas izraz „štitnik“ ima isto etimologičko porieklo.

[3]) Saksonski gradjanski zakonik nezna za razliku, kojom se bavimo.

Digitized by Google

nošenju, javiti to sudu, kojega vlasti sudnoj podvržen je maloljetnik. I poglavarstva politička, svjetovni i duhovni starješine občinah imaju nastojati, da se sudu to javi.

§. 190.

Tko prvo odredjuje tutora.

Čim je sud saznao, treba službeno, da odredi sposobnoga tutora.

1. Oblast, nadležna imenovati tutora, [1]) jest sirotinsko povjerenstvo u mjestih, u kojih takovo postoji; [2]) u drugih pako mjestih, ili dok se povjerenstvo sirotinsko neustroji, nadležan je kr. kot. sud (gradsko delegovani kot. sud), kojega je osobnoj sudbenosti maloljetnik podvržen u parbenom postupku. [3])

Iznimno i u mjestih, gdje neima sirotinskih povjerenstvah, vlast tutorstvena za maloljetnu djecu takovih ostavnikah, u kojih ostavštini ima bud plemićkih dobarah, s kojimi je do godine 1848. bilo skopčano izvršivanje sudbenosti, [4]) bud nepokretnostih ležećih u mjestu, gdje sborno sudište prve molbe (sudbeni stol) ima svoje sjedište, kao u obće za pupile, koji sami takova dobra posjeduju ili steku, jest onaj sborni sud prve molbe (kr. sudbeni stol), kojega je osobnoj sudbenosti podvržen maloljetnik u stvarih parbenih. [5])

[1]) Oblast vlastna imenovati tutora nadležan je u obće obavljati sve poslove, koji su po zakonu naloženi tutorstvenim i skrbstvenim oblastim.

[2]) U Hrvatskoj i Slavoniji postoje sirotinska povjerenstva samo za gradove. U zemljah zastupanih u carevinskom vieću nije poznata naredba sirotinskih povjerenstvah, koju je absolutno zakonarstvo našlo u Ugarskoj i Hrvatskoj i shodno uredilo.

[3]) Vidi §. 81. hrv. i §. 76. dalm. sudovnika.

[4]) U zemljah zastupanih u carevinskom vieću tako zvana „landtäfliche Güter“.

[5]) §. 82 hrv. §. 77 dalm. sudovnika §. 84 ustr. sudovnika. Dakle sirotinski odbori vrše tutorstvenu vlast i u slučajevih navedenih u tekstu, u kojih §. 82. sudovnika prenosi tu vlast od kot. sudovah na sudbene stolove. Ovo je naročito izrečeno ministarskom naredbom od 21. srpnja 1855. Vidi Haimerl: Darstellung der neuesten Competenz-Vorschriften (Jurisdiktionsnormen 3-e izdanje Beč 1856. na str. 178). —

Iznimno dopušta druga točka §. 82 hrv. §. 77 dalm. i 84 austr. sudovnika, da se za poslove tutorstvene od veće znamenitosti može

Digitized by Google

2. Nadležni sud valja da maloljetniku, bio on zakonit ili nezakonit, ureda radi imenuje sposobnoga tutora. Najobičniji povod imenovanju bit će smrt maloljetnikova otca, koja će se sudu dojaviti uz podnesak smrtovnice [6]). §. 189. obvezuje u obće srodnike maloljetnikah ili osobe, stojeće s njime u bližem odnošenju, da pod primjerenu kazan (novčane globe, naknada štete nanešene maloljetniku, tim što je bio lišen tutorstva) jave sudu, da maloljetniku treba imenovati tutora. I poglavarstva politička, svjetovni i duhovni starješine obćinah dužni su nastojati, da se sudu to javi. I kazneni i gradjanski i crkveni sudovi, ovi potonji u stvarih ženitbenih, mogu dolaziti u priliku, da tutorstvenoj oblasti dojave potrebu imenovanja tutora, n. pr. sud kazneni u slučaju osudjenja, sud gradjanski, dotično crkveni u Hrvatskoj, ako izreče nevaljanost ženitbe itd.

3. I maloljetnu sinu stranca umrvša u ovoj državi

---

kao vlast tutorstvena odrediti koje sudište prve molbe putem delegacije. Glede trajanja nadležnosti važna je ustanova §. 84 hrv. sudovnika (§§. 79 dalm. 86 austr.), koja glasi: Sud, koj je započeo izvršivati svoju sudbenost kao vlast tutorstvena ili skrbstvena, ostaje, izim slučajevah pomenutih u prvoj točki §. 82 nadležan do dospjetka tutorstva ili skrbstva, ako štićenik ili skrbljenik i bude medjutim prešao pod sudbenost kojega drugoga suda.

[6]) Ustanove gradj. zakonika popunjuje izvanp. p. sljedećimi §§-i: §. 34. Sudovi kotarski imadu se o tom brinuti, da odmah saznadu sve slučajeve smrti, koje se sbije u obćinah sudu odmah prijaviti svaki slučaj smrti, koj se sbije u obćinah njihovih. §. 36. Čim sud kotarski doznade za koj slučaj smrti, ima odrediti, da se sačini smrtovnica. §. 38. Izaslanik, kojemu je povjereno sačinjenje smrtovnice, ima u tu svrhu što najskorije, a ako je pogibelj s odgodom skopčana, odmah otići u stan pokojnikov, i to pozvavši dva kućanina, ili ako ih neima, dva ina svjedoka, izviditi one odnošaje, koji će uticati u razpravu ostavnikovu. §. 39. Pri tom se treba napose obavjestiti 4) o imenu stališu, dobi i boravištu maloljetne djece pokojnikove 8) Treba se obavjestiti o tom, koja je tutorstva ili skrbstva obavljao pokojnik; da li su za djecu ili nasljednike njegove možebiti već postavljeni tutori ili skrbnici, i koga kani za sututora predložiti preživša udova.— Čitaj naredbu kr. vladnih odjelah za poslove nutarnje i za pravosudje od 16. ožujka 1878. br. 9155. i naputak za povjerenike, koji budu imenovani za sačinjavanje smrtovnicah (Sbornik br. 14 i 15).

Digitized by Google

ima sud prema ustanovi §-a 183. izvanparb. post. imenovati tutora, dok nadležna inozemna oblast neučini druge naredbe, i to, kako veli min. naredba od 4. lipnja 1859. br 7803, bez obzira na reciprocitet.

4. Za sirote i nahodnike primljene u sirotišta i nahodišta vrše u smislu dvorskih dekretah od 17. kolovoza 1822. br. 1888. sbirke prav. zak. i 17. lipnja 1748. ibidem ravnateljstva zvanje tutorah. Nadležnost ravna se po obćih propisih, ter ministarska naredba od 21. kolovoza 1856. br. 150 d. z. l. odredjuje, da će, ako su roditelji nahodnika nepoznati, onaj sud dotično u Hrvatskoj onaj sirotinski odbor biti nadležan, u obsegu kojega stanuje maloljetnik u čas, kad mu treba imenovati tutora.[7])

§. 191.

Potrebni izgovor da se tko izvadi od tutorstva u obće;

Nesposobni za tutorstvo u obće jesu oni, koji radi svoje maloljetnosti, radi manah tielesnih ili duševnih, ili iz inih uzrokah nemogu sami da nastoje oko svojih poslovah; oni, koji su osudjeni kao krivci kojega zločinstva, ili od kojih nemože se očekivati, da će pristojno odgojivati siroče, ili da će koristno upravljati imovinom.

§. 192.

I osobam ženskoga spola, samostanikom (fratrom, kaludjerom) i stanovnikom tudjih državah, nemože se redovito (§.198) naložiti tutorstvo.

§. 193.

ili od kakvoga stanovitog tutorstva.

Neprimaju se za kakovo stanovito tutorstvo oni, koje je otac naročito izključio od tutorstva; koji su s roditelji malo-

[7]) Dvorski dekret od 21. studenoga 1839. br. 389 sbirka pr. z. odredjuje, da manje znatnimi prihodi, darovi i zaslužbami maloljetnikah nalazećih se u nahodištih, ako nenadmašuju iznos jednogodišnjega njihova uzdržavanja, upravlja ravnateljstvo nahodištah. Steče li nahodnik imetak, neka prema dvorskomu dekretu od 21. studenoga 1839. br. 389 sb. prav. zak. odluči tutorstvena oblast, saslušav tutora, kojega će u tom slučaju imenovati, ima li nahodnik ostati u nahodištu, ili imade li se predati tutoru. Imovina preko 500 for. prelazi na upravu imenovanoga tutora, koj nevrši nikakve vlasti u pogledu osobe maloljetnika, ostavšega u nahodištu.

Digitized by Google

ljetnika ili s njim samim bielodano živili u neprijateljstvu, nit oni, koji su s maloljetnikom jur zapleteni u kakovu parnicu, ili koji bi se mogli zaplesti radi iskanjah još neplaćenih.

§. 194.

Osobe, koje u pokrajini, na koju spada maloljetnik po vlasti sudnoj, ili sa svim neborave, ili bar dužje od godine valja da su udaljene od nje, neimaju se redovito odredjivati na tutorstvo.

§. 195.

Uzroci svojevoljni da se tko izvadi

Nemogu biti suprot svojoj volji prisiljeni da se prime tutorstva: svjetovni svećenici, vojničke osobe, koje se nahode n pravoj službi i javni urednici; tako isto i onaj, kojemu je šestdeset godinah; koj se stara o petero djece ili unučadi, ili koj jur ima jedno težko tutorstvo, ili tri manja.

1. Ima razlogah, s kojih tko biva nesposoban izvršivati zvanje tutora.[1])

Ove razloge označuje naš zakonik neumjestnim izrazom: „izgovor, da se tko izvadi (?) od tutorstva“, dočim su u istinu razlozi nesposobnosti, ter se diele u takove, koji čine dotičnika nesposobnim, da preuzme na koje tutorstvo (absolutna nesposobnost), ili stanovito tutorstvo (relativna nesposobnost). O prvoj govore §§. 191. 192., o drugoj §§. 193. 194. Ima napokon razlogah, s kojih i osoba za tutora inače sposobna može odkloniti tutorstvo. Ovi su razlozi sadržani u §. 195, ter ih naš zakon neumjestno označuje „uzroci svojevoljni, da se tko izvadi itd.“

2. Razlozi, koji utemeljuju obćenitu nesposobnost za tutorstvo, jesu opet dvoje vrsti: takovi, koji tu nesposobnost utemeljuju beziznimno, i takovi, koji prepuštaju sudu, da u konkretnom slučaju razsudi, dali čine koga nesposobnim za tutorstvo, ili ne.

Prve nabraja §. 191. kako sljedi: Nesposobni za tutorstvo jesu;

a) oni, koji nemogu sami nastojati oko svojih poslovah[2]);

[1]) Ut nec volens ad tutelae onus ad mittatur. Just. de excusat. tut.

[2]) Amo spadaju sve osobe, koje stoje pod otčinskom vlasti, tutorstvom ili skrbničtvom, dakle maloljetnici, slaboumni, sudbeno proglašeni razmetnici itd.

Digitized by Google

b) oni, koji su osudjeni kao krivci kojega zločinstva [3]);

c) oni, od kojih se nemože očekivati, da će pristojno odgojiti maloljetnika; [4]) ili da će koristno upravljati imovinom. [5])

Druge nabraja §. 192. kako sljedi. Nemože se redovito naložiti tutorstvo:

a) osobam ženskoga spola [6]); b) redovnikom [7]); podanikom tudjih državah. [8])

3. I razlozi, koji utemeljuju relativnu nesposobnost dvoje su vrsti, najme takovi, koji tu nesposobnost utemeljuju beziznimno, i takovi, koji prepuštaju sudu, da u konkretnom slučaju razsudi, dali čine koga nesposobnim za tutorstvom.

Prve nabraja §. 193. ovako: Neimadu se pripustiti k stanovitomu tutorstvu.

a) oni, koje je otac naročito izključio od tutorstva [9]),

b) oni, koji su s roditelji maloljetnika ili s njim samim

---

[3]) Amo nespadaju, oni koji su osudjeni radi prestupka ili prekršaja. Usuprot zaprjeka traje i nakon pretrpljene kazni, i pored pomilovanja. Nu u zemljah zastupanih u carevinskom vieću preinačena je zakonom od 15. studenoga 1867. br. 131 d. z. l. ustanova §-a 191., kojom se bavimo, u smislu, da o pitanju, dali kaznena osuda lišava osudjenika povjerenih mu tutorstvah i skrbničtvah, i da li ga čini nesposobnim preuzeti takav ured, odlučuje sud u konkretnom slučaju po svom razboru.

[4]) Razlog tomu može biti u različitosti vjere stališa itd. Vidi §§. 417, 418. kaz. zak.

[5]) Na primjer neće se maloljetniku, koj posjeduje recimo tvornicu, imenovati tutorom seljak, koj neima pojma ob upravi takovim zavodom.

[6]) Iznimku ustanovljuje §. 198.

[7]) Iznimku sadržava §. 11. patenta od 28. srpnja 1840. sbirke prav. zak. br. 451 za viteze njemačkoga reda, koji usljed oprosta velikoga meštra reda mogu preuzeti tutorstvo, i zakon od 29. srpnja 1768. za Joanite (malteške viteze), koji da preuzmu tutorstvo moraju izhoditi dozvolu redovnoga kaptola, i dati primjerenu kauciju.

[8]) §. 192. veli ne posve konkretno; „stanovnici tudjih državah“, pod kojimi očito razumjeva inozemce. Vidi obrazložbu k §-u 1-om.

[9]) Pošto zakon nerazlikuje, valja uzeti, da otac može izključiti i osobu, kojoj bi se po naredbi zakona imalo povjeriti tutorstvo (§. 198.). Zakon nepropisuje forme izključenja, dakle otac može izključiti tutora ustmeno, pismeno, oporukom, zapisjem; nu pošto zakon zahtjeva, da

Digitized by Google

živili u notornom neprijateljstvu [10]); c) oni, koji su s maloljetnikom zapleteni u kakovu parnicu; d) oni, koji bi se s njime mogli zaplesti u parnicu radi neplaćenih tražbinah. [11])

Druge nabraja §. 194. ovako: Neimadu se redovito odredjivati na tutorstvo: a) osobe, koje neborave u pokrajini, na koju spada maloljetnik po vlasti sudnoj [12]); b) oni, koji su od te pokrajine odsutni duže od godine danah.

4. Konačno §. 195. nabraja razloge, s kojih može tko odkloniti tutorstvo. Ovamo spadaju: a) svietovni svećenici; b) aktivno služeći javni činovnici i vojničke osobe [13]); c) osobe šestdeset godinah stare; d) oni, koji se staraju o petero djece ili unučadi [14]); e) onaj, koj ima jedno težko tutorstvo ili tri manja. [15])

---

se ima izključiti izrično, nebi se namjera izključenja dala izvesti posredno iz izjavah ili dielah otčevih. Po rimskom pravu mogla je i mati izključiti stanovitu osobu od tutorstva. Naš zakonik nedaje joj doduše toga prava, nu izključenje materino, ako je opravdano valjanimi razlozi, sklonuti će nadtutorstvenu oblast, da neimenuje tutora izključena po materi maloljetnika.

[10]) Ovako i po rimskom pravu. Fr. 3. §. 12. Dig. de susp. tut. (26. 10.) Si tutor inimicus pupillo parentibusve ejus sit rejicere eum debebit.

[11]) Austr. vrhovno sudište izreklo je osudom od 9. srpnja 1863. br. 4078 (Unger-Glazerova sbirka), da se ima odpustiti tutor, koj je ujedno dužnik svoga štićenika, makar i štićenikova tražbina bila osjegurana.

[12]) Za Hrvatsku i Slavoniju, koja se nedieli u pokrajine, ova ustanova neima praktična znamenovanja. Ima ga dakako prema Ugarskoj.

[13]) Javnim činovnikom nesmatraju se osobe, koje obavljaju službu podvorničku.

[14]) Pošto zakon nerazlikuje, neima po našem mnjenju dvojbe, da ne samo zakoniti otac, nego adoptivni dapače i nezakoniti, koj je ujedno tutor, ako se nalaze u okolnostih predvidjenih u §-u 195. mogu odkloniti tutorstvo.

[15]) Nebi mogao odkloniti tutorstvo onaj, koj bi vršio tri sututorstva. Austr. vrhovno sudište izreklo je u jednom slučaju, da okolnost, što je tko tutor jednoga maloljetnika, a sututor njih petorice, nedaje mu prava odkloniti drugo tutorstvo. Ova je osuda priobćena bez navoda datuma i broja u broju 34 Gerichts-Zeitung god. 1878.

Digitized by Google

5. Valja nam ovdje spomenuti priepor, dali je mati ili baba vlastna odkloniti tutorstvo, koje bi ju zapalo po odredbi zakona (§. 198.)? Mi držimo da nije, jer §. 195. negovori o materi ni babi, i jer zakonodavac, dopuštajući iznimku, da i žena može izvršavati tutorstvo, nije tu iznimku uveo u namjeri, da materi podjeli pravo, već da promakne interes maloljetnika, pošav sa stanovišta, da će ga mati ljubavju zaštićivati.[16])

§. 196.

Načini, po kojih se tko poziva na tutorstvo.

1. oporukom.

Pred svimi pristoji tutorstvo onomu, kojeg je otac pozvao na to, ako mu nesmeta nijedna od zapriekah navedenih u §§. 191—194.

§. 197.

Ako je mati ili ina koja osoba ostavila maloljetniku neki dio nasljedstva, i zajedno naimenovala mu tutora; ima se ovaj smatrati samo kao skrbnik za ostavljenu imovinu.

§. 198.

2. zakonom.

Ako otac nije imenovao tutora, ili ako je naimenovao kojega nesposobna, ima se povjeriti tutorstvo prvo djedu po otcu, pak materi, zatim babi po otcu, najposlje kojemu drugomu srodniku, i to onomu, koj je od mužkoga spola najbližji, ili medju više jednako bližnjimi, starijemu godinami.

§. 199.

3. sudom.

Ako se tutorstvo na rečeni način nemože odrediti, stoji sudu na volji, kojeg da naimenuje za tutora, gledajući na sposobnost, na stalež, na imovinu i na nastanjenost.

1. Akoprem, kao što jur imadosmo priliku iztaknuti, naš gradjanski zakonik smatra tutorstvo uredom, koj se može vršiti samo usljed imenovanja od strane nadležne nadtutorstvene oblasti, to ipak zakon nedaje oblasti neograničenu vlast pri izboru osobe tutora, već §§-i,

[16]) Contra Winiwarter I. str. 461, koj stoji na stanovištu, da je zakon podjelio materi pravo, kojega se ona može odreći. Mnjenje zastupano u tekstu ima: Stubenrauch I. str. 503.

Digitized by Google

koje kanimo evo obrazložiti, sadržavaju za oblast, nadležnu podjeliti taj ured, stanovite naputke, kojih valja da se drži, odredjujući tutore. S obzirom na to naš zakon poput rimskoga prava dieli tutorstvo u oporučno, tutela testamentaria, (§§. 196. 197.), zakonsko, tutela legitima, (§. 198.), i sudbeno, tutela dativa (§. 199.).

2. Oporučno tutorstvo. §. 196. upućuje nadtutorstvenu oblast, da maloljetniku prije svih imenuje tutorom onoga, kojega je otac na to pozvao, predpostaviv da kako, da mu nestoji na putu koja od zapriekah navedenih u §-ih 191—194. — Tutorstvo naredjeno na taj način zove naš zakon oporučnim. Ova oznaka, koju u ostalom §. 196. upotriebljuje samo u marginalnoj opazci, neima se pako tumačiti tako, kao da bi otac mogao koga pozvati na tutorstvo samo valjanom oporukom, jer tekst spomenutoga §-a upućuje u obće oblast, da tutorom prije svih imenuje onoga, kojega je otac takovim označio, neopredieljujući pobliže načina, forme, u kojoj je otac to učinio. Prema tomu otac može naznačiti tutora u oporuci, zapisju, očitovanjem pismenim ili ustmenim.[1]) Ovakovo naznačenje tutora smatra naš zakon izljevom otčinske vlasti[2]), ter s toga nije nadtutorstvena oblast vezana, da imenuje tutorom onoga, kojega je još maloljetni makar i zakoniti otac, ili nezakoniti otac na to pozvao, jer ni jedan ni drugi nevrši nad djetetom otčinske vlasti[3]); usuprot bit će

[1]) I rimsko pravo od kojega smo primili oznaku „tutela testamentaria“ nije zahtjevalo, da se tutor poziva baš u oporuci, već dopušta, da to bude i u kodicilu: Fr. 3. pr. Dig. 26. 2. Testamento datos tutores accipere debemus etiam eos, qui codicillis testamento conformatis scripti sunt. — Po austrijskom pravu bio bi tutor valjano pozvan i u nevaljanoj oporuci; ako bi se nadtutorstvena oblast uvjerila ob istinitosti otčeve volje.

[2]) Zeiller k §-u 196.

[3]) Contra Basevi k §. 196. koj drži, da i osamnaestgodišnji maloljetnik može naimenovati tutora, jer je u stanovitih predpostavah ovako bivalo po rimskom pravu, i jer naš zakonik u §. 569. dopušta maloljetniku, koj je navršio 18. godinu, da pravi oporuku.

*

Digitized by Google

za nadtutorstvenu oblast mjerodavno, bude li poočim koga pozvao na tutorstvo, predpostaviv, da je poočim vršio otčinsku vlast (§. 183.).

Nadtutorstvena oblast nije obvezana imenovati tutora, kojega bi na tutorstvo pozvala mati, ascendent maloljetnika, ili ina koja osoba [4]); nu ako je tko treći osim otca ostavio štogodj maloljetniku, ter zajedno imenovao mu tutora, sud, ako mu inače nestoji na putu koja zaprjeka, imenovati će ga skrbnikom za imetak ostavljen maloljetniku (§. 197.).

Po složnom mnjenju svih tumačiteljah nebi nadtutorstvena oblast bila vezana obdržavati ustanove sada spomenutoga §-a, ako bi mati ili ascendent imenovali tutora maloljetniku, kojemu su ostavili samo zakoniti dio, jer bi se ovakovom odredbom nuždni dio ograničio proti jasnomu slovu §-a 774. Ako otcu pristoji pravo označiti stanovitu osobu kao tutora svoga djeteta, nemože mu se uzkratiti pravo, da stanovitu osobu od tutorstva izrično izključi, ter će nadtutorstvena oblast ovu odredbu poštovati. Izključi li koga od tutorstva mati ili druga koja osoba, valjalo bi analogno uporaviti ustanovu §. 197.[5])

3. Zakonsko tutorstvo. Ako nadtutorstvena oblast nemože maloljetniku imenovati tutora prema otčevoj odredbi, upućuje ju §. 198. da imenuje tutora izmedju najbližih maloljetnikovih rodjakah, redom u istom §-u navedenim. Zakonsko tutorstvo osniva se dakle na srodstvu, ter pošto su nezakonita djeca izključena od pravah porodičnih i srodstva (§. 165.), to i ova vrsta tutorstva postoji jedino za zakonitu, a ne za nezakonitu djecu. Pošto se nadalje posinjenjem utemeljuje pravni odnošaj jedino medju posiniteljem i posinjenom osobom, a ne medju drugom i rodjaci prvoga (§. 183.), to neće biti mjesta zakonskomu tutorstvu s obzirom na srodnike posinitelja, to jest neće

[4]) Neima dvojbe, da nadtutorstvena vlast može i takovu preporuku uvažiti, ako se uvjeri, da odgovara interesom maloljetnika.

[5]) Stubenrauch I. str. 507.

Digitized by Google

se moći pozvati na tutorstvo maloljetne posinjene osobe posiniteljevi rodjaci. Usuprot neima dvojbe, da se takovu maloljetniku može narediti tutorstvo u smislu §. 198. izmedju članovah naravne njegove porodice. Red, kojim naš §. poziva srodnike na tutorstvo, jest sljedeći: a) djed po otcu, b) mati, c) djed po materi; d) baba po otcu, e) baba po materi; f) najbliži srodnik mužkoga spola, a medju više njih, koji su jednako blizi, najstariji godinami.

Prieporno je, dali bi pomajka mogla biti tutorkom svoga posinka? Mi se slažemo sa Stubenrauchom [6]), koj na ovo pitanje odgovara jestno, jer medju pomajkom i posinkom ili poćerkom postoje ista prava, kao medju zakonitimi roditelji i djecom (§. 183.)

§. 198. govoreći o najbližih srodnicih, misli na srodnike, koji su maloljetniku po koljenu najbliži (§. 41). Sravni još §§. 258. 259.

4. Sudbeno tutorstvo. Ako se maloljetniku nemože narediti ni tako zvano oporučno ni zakonsko tutorstvo, onda prepušteno je sudu (nadtutorstvenoj oblasti), da ocjeniv pomnjivo sve okolnosti imenuje tutora. [7])

5. Bit će umjestno opaziti još ovdje, da se ni osobe pozvane na oporučno i zakonsko tutorstvo nemogu lišiti prava odkloniti tutorstvo na temelju kojih od razlogah navedenih u §-u 195. Nu ako bi tko otcu bio obećao, da će preuzeti tutorstvo, na koje ga je pozvao, imao bi se smatrati, kao da se je odrekao prava odkloniti ga. [8])

---

[6]) Stubenrauch I. str. 508, koj u slučaju kolizije daje prednost rodjenoj materi. Contra Ellinger k §-u. 198.

[7]) Dv. dekret od 28. lipnja 1821. br. 1771 sb. prav. zak. nalaže sudovom, da pod najstrožom odgovornosti postupaju što opreznije i savjestnije pri imenovanju tutorah i kuratorah, i da uredju proti onim, koji bi povriedili nadležeće im dužnosti.

[8]) . . . sicut per contrarium non excusantur, qui se tutelam administraturos patri pupillorum promiserunt. §. 9. Just. de excus. (1. 25). Oui patri promisit se fore tutorem liberorum, excusari ab haec tutela non potest, etsi aliter habet jus excusationis. Fr. 15 §. 1. Dig, de excus (27. 1).

Digitized by Google

§. 200.

Način pravoga odredjenja tutora.

Svakomu naimenovanomu tutoru, bez razlike, naložit će odmah sud tutorstveni da se primi tutorstva. Tutor dužan je primit ga se ma on za svoju osobu podčinjen bio inoj vlasti sudnoj, i podvržen je sudu tutorstvenomu za sve one poslove, koji spadaju na taj ured.

§. 201.

Način primit se tutorstva.

Ako onaj, kojeg sud pozove na tutorstvo, scieni da nije za taj ured, ili da ga zakon oprašta od toga, dužan je četrnaest danah, od kako mu je bio objavljen sudni nalog, obratit se na sud tutorstveni, ili ako ovomu za svoju osobu podložan nije, na svoj osobni sud, koj će razloge njegove sprovesti sa svojim mnjenjem i predložiti sudu tutorstvenomu da presudi.

§. 202.

Odgovornost tutora i suda glede toga predmeta

Tko taji svoju nesposobnost za tutorstvo, odgovara isto kao i sud, koj znajuć naimenuje tutora po zakonu nesposobna, za svukoliku štetu, koja je maloljetniku iz toga proizišla, i za korist izmaklu.

§. 203.

Pod ovu odgovornost dolazi i onaj, koji bez temeljitoga uzroka neće da se primi tutorstva, i takovi ima se suviše shodnom silom na to prisiliti.

1. Tko je imenovan tutorom, dužan je, čim mu stigne sudbeni nalog, primiti se toga ureda, pa to i u slučaju, ako misli, da može navesti razlogah, koji ga toga tereta opraštaju. Ove razloge vlastan je on navesti u smislu jasnih propisah §-a 201.[1]); nu do sudbene rješitbe valja mu pod strogom odgovornosti obavljati tutorstvene poslove.

2. Tutor, makar i bio osobno podvrgnut sudbenosti drugoga suda, stoji u poslovih, koje obavlja u svojstvu tutora pod sudbenosti tutorstvene oblasti, ter može pred njom biti tužen radi tražbinah izvirućih iz tutorstvenoga njegova poslovanja, i poslje kako je prestao biti tutorom.[2])

[1]) Postupak normira često spomenuti zakon od 9. kolovoza 1854. (izvanp. p.) u §§. 9. i sljedećih.

[2]) §. 34. sudovnikah.

Digitized by Google

3. Tutor, koj taji svoju nesposobnost za tutorstvo, odgovara za nanešenu štetu u smislu ustanovah 30-ga poglavja o. g. z. Proti sudcu, koj bi znajući imenovao nesposobna tutora, valjalo bi udariti sindikatskom tužbom (ces. naredba od 12. ožujka 1859. D. z. l. br. 46.)

4. U smislu ustanovah u 30-om poglavju gradj. zak. odgovoran je i onaj, koj se bez temeljita razloga krati preuzeti tutorstvo, ter može se po sudu i shodnimi prisilnimi sredstvi primorati, da se tutorstva primi.[3])—

§. 204.

Primanje tutorstva

Ureda tutorstvenog može se tko primiti samo po nalogu, što mu ga je dao nadležni sud. Tko se samovlastno umeće u tutorstvo, obvezan je naknaditi maloljetniku svukoliku štetu, koja mu je proizišla iz toga.

§. 205.

Obećanje.

Svaki tutor, osim djeda, matere i babe, mora, davši ruku, obećati, da će maloljetnika upućivati na poštenje, strah božji i na kriepost, da će ga odgojivati shodno štaležu njegovomu da postane koristan gradjanin, da će ga zastupati u sudu i van suda, upravljati imovinom njegovom vjerno i marljivo, i u svemu da će se vladat po propisu zakona.

§. 209.

Izprava o tom.

Tutoru, koj je tako obvezan, ima sud dati formalnu izpravu, koja će svjedočiti, da je on tutor, i kojom se, ako je potrebno, može opravdati. Ako li se tutorstva primi djed, mati ili baba, mora im se dostaviti spodobna izprava, i u nju staviti ono, što ini tutori obećavaju.

1. Tutorstvo smatra se javnim uredom, ter se već toga radi nemože vršiti ni po oporučnom ni po zakonskom tutoru mimo ovlašćenja nadležne nadtutorstvene oblasti.

2. Izprava, o kojoj govori §. 206. (tutorski dekret), služi tutoru poput punomoći (§. 1034.): za utjeranje kamatah, za odkaz i dignuće glavnicah itd.

---

[3]) Kao shodna prisilna sredstva navadja §. 19. izvanp. p. ukore kazni novčane, zatvor.

Digitized by Google

§. 207.

Izvršivanje tutorstva. Predhodni opaz sudni.

Svaki tutorstveni sud obvezan je voditi tako zvanu tutorstvenu ili sirotinsku knjigu. U ovu knjigu imaju se upisati imena, prezimena, godine maloljetnikah, i što god se dogodilo važnoga u primanju, trajanju i dokončaju tutorstva.

§. 208.

U ovu knjigu imaju se takodjer sve izprave tako zabilježiti, da ne samo sud, nego i sirote, kada postanu punoljetne, uzmognu u vjerodajnoj formi razgledati sve, što im je koristno znati.

Za knjigu sirotinsku uvedenu ovimi §§-i propisuje §. 186. izvan p. p. osobiti obrazac, ter nalaže načelniku suda brigu, da se rubrike izpune svaki put odmah, čim se dogodi koj posao, a ne tek koncem godine ili inače istom naknadno.[1])

§. 209.

Sjedinjenje u jednoj osobi poglavitih tutorskih dužnostih odgojenja i uprave imovinom.

Kao što tutor, kojeg je naimenovao otac, ima se skrbiti ne samo za osobu maloljetnika, nego i za imovinu njegovu; isto tako uzima se, da je otac, postavivši kojega za skrbnika nad imovinom, hotio istomu povjeriti zajedno i nadgledanje osobe. Ali ako otac nije naimenovao tutora za svu djecu, ili skrbnika za svukoliku imovinu; dužan je sud odrediti drugoj djeci tutora, ili skrbnika za ostali dio imovine.

1. Neima dvojbe, da će najbolje odgovarati interesom maloljetnika, bude li i skrb za njegovo odgojenje i uprava njegovim imetkom sjedinjene u jednoj ter istoj osobi. Toga radi naš §. naredjuje[1]), da se onomu

---

[1]) Knjiga sirotinska sadržava: ime, prezime, stališ, prebivalište i dan kada se maloljetnik rodio; ime stališ i prebivalište tutora; sumarnu naznaku imovine; kada su računi položeni, sudbene dozvole podjeljene za tutorstva; dan, kad je tutorstvo prestalo; kad je bila imovina predana, ili kad je tutorstvo bilo možda produženo.

[1]) Naš §. krsti nepravilno predmnjevom dispozitivnu zakonsku ustanovu, kojom se bavimo u tekstu. Vidi na prediđućih str. 160. 161 ovoga tumača.

Digitized by Google

ima povjeriti, da skrbi za osobu maloljetnika, kojega je otac postavio za skrbnika nad imovinom. Drugimi riečmi nadtutorstvena oblast imenovat će tutorom onoga, kojega je otac bud oporukom, bud zapisjem, bud očitovanjem pismenim ili ustmenim (§. 196.) imenovao upraviteljem imovine svoje djece. Razumjeva se po sebi, da sudac neće imenovati tutorom osobu, koju je otac naredio za skrbnika, ako njezinu imenovanju bude stajala na putu koja od zapriekah navedenih u §§-ih 191—194.

2. U rimskom je pravu postojalo načelo, da se tutor, kojega je otac naredio za jedno djete, smatrao oporučnim tutorom i druge djece, za koju je otac znao. Naš zakonik usvojio je protivno načelo, ter ustanovio, da ako otac nije imenovao tutora za svu djecu, ili skrbnika za svukoliku imovinu; dužan je sud odrediti tutora drugoj djeci, ili skrbnika za ostali dio imovine.

Prieporno je pitanje, da li je sudcu absolutno zabranjeno, imenovati drugoj djeci istoga tutora, kojega je otac imenovao za njekoje? Dočim Winiwarter[2]) drži, da upitna zabrana absolutno postoji, i ovo svoje mnjenje osniva na tekstu zakona, koj nalaže sudu imenovati drugoga tutora (liegt dem Gerichte ob, veli se u autentičnom njemačkom tekstu §. 209.). Nippel[3]) protivnoga je mnjenja i to zato, što nemože se tvrditi, da je takov tutor izrično izključen po otcu (§. 193.), što je nadalje otac pokazao, da goji povjerenje prema osobi, koju je naredio za tutora njekoje djece, što se nemože predmnjevati, da je otac, koj je stanovitu osobu smatrao sposobnom, da bude tutorom jednomu djetetu, istu osobu smatrao nesposobnom za ostalu djecu, što se mučanje otčevo u pogledu tutorstva ostale djece može tumačiti tako, kao da je otac držao, da tutor odredjen za jedno djete, smatra se odredjenim i za ostalu djecu,

[2]) Winiwarter I. str. 476. 477.

[3]) Nippel k §-u 209. s kojim se slaže i Stubenrauch I. str. 517.

Digitized by Google

što mu je možda bila namjera štediti osobu svoga povjerenja. Ovim razlogom može se još dodati, da naš zakon nigdje nezabranjuje, da jedan ter isti tutor može biti pozvan na tutorstvo voljom otčevom i naredbom nadtutorstvene oblasti, i da pri imenovanju tutorah valja oblasti obzirati se, više nego na slovo, na duh zakona, koj hoće, da se maloljetnikom zajamči dobro odgojenje i valjana uprava njegovim imetkom, i da se po mogućnosti skrb za odgojenje i uprava sjedini u jednoj te istoj osobi.[4])

§. 210.

Ako je naimenovao više tutorah, mogu oni upravljati imovinom maloljetnika zajednički, ili na dielove. Ako upravljaju njom zajednički, ili ako upravljanje diele medju sobom, a sud nije odobrio; svak pojedini odgovara za svu štetu, koja bi se dogodila maloljetniku. Sud ima takodjer svagda narediti, da se osoba maloljetnikova i glavno upravljanje poslovah povjeri samo jednomu.

1. I po našem zakonu, kao što po rimskom pravu, može se jednomu te istomu maloljetniku imenovati više tutorah. Za taj slučaj naš §. naredjuje, da sud ima povjeriti skrb za osobu maloljetnika i glavno vodjenje posalah jednomu izmedju tutorah, jer je to nuždno da se uzdrži jedinstvo u upravi.

2. Upravu mogu tutori voditi zajednički, ili razdieliti ju medju sobom. U obih slučajevih odgovorni su zajednički, to jest svaki od njih za svu štetu, koju bi s te uprave maloljetnik trpio (§ 891). Nu ako su tutori razdielili upravu medju sobom uz odobrenje nadtutorstvene oblasti (tutela divisa), onda svaki od njih odgovara samo za upravnu granu, koja mu je povjerena.

3. Onaj izmedju tutorah, kojemu je povjeren nadzor nad upravom drugih, obvezan je priobćiti nadtutorstvenoj oblasti opažene mahne i neurednosti (analogija iz §. 212).

---

[4]) Mattei I. str. 619 620, gdje se to pitanje još obširnije razlaže.

Digitized by Google

§. 211.

Podpora tutorke po sututoru.

Materam i babam, koje se primaju tutorstva, ima se pridati sututor. Kada se ovaj izbira, valja gledati prije svega na otčevu volju, zatim na predlog tutorke, najposlje na srodnike maloljetnikove.

§. 212.

Dužnosti i prava sututora.

I sututor primit će od suda vjerodajnu izpravu, i obećat će, da će nastojati o napredku maloljetnika, i na tu svrhu obvezan je pomagati tutorku svojim savjetom. Ako bi opazio velikih neurednostih, starat će se doskočiti tomu, i ako je potreba javit će to sudu tutorstvenomu.

§. 213.

Druga bitna dužnost sututora jest, da u poslovih, za koje potrebno je privoljenje suda tutorstvenog da budu tvrdi, podpiše prošnju tutorke s njom zajedno, ili da priloži svoje obsebno mnjenje, kao što na zahtjevanje suda držan je i upravo dati svoje mnjenje o takovom poslu.

§. 214.

Sututor, koji je izpunio te dužnosti, prost je od svake druge odgovornosti; nu ako je tutoru bilo naloženo zajedno da upravlja imovinom, tad je on tim upravljanjem uzeo na se sve dužnosti skrbnika.

1. U pravilu ženam nemože se povjeriti tutorstvo (§. 192). Iznimno odredjuje zakon (§. 198), da se tutorkom imenuje mati i baba po otcu, nu dodaje joj sututora, da ju svojim savjetom podupre, da ju odvrati od koraka štetna po maloljetnika, da opažene neurednosti u tutoričinoj upravi prijavi nadtutorstvenoj oblasti, ako im shodnim načinom nemože sam na put stati, da se izjavi u poslovih, za koje je potrebno privoljenje nadtutorstvene oblasti.[1]) Sututoru može oblast iznimno povjeriti upravu štićenikove imovine bud zajednički s materom tutorkom, bud samostalno koju granu imovne uprave, za koju tutorka nebi bila sposobna.

2. Sututora imenuje ona ista oblast, koja je nadležna imenovati tutore, ter pri izboru sututora obzira

[1]) Posao sklopljen u ime maloljetnika mimo izjave sututora nebi jedino za to bio nevaljan.

Digitized by Google

se prije svega na očitovanu volju otčevu, zatim na predlog tutorke, najposlje na predlog maloljetnikove rodbine.

3. Sututor, ako ujedno upravlja s imovinom, odgovara poput kuratora; nu ako je njegovo djelovanje stegnuto na redoviti djelokrug sututora (§.§. 212, 213), neodgovara on za tutoričinu upravu, već u smislu §.§. 1297. 1299 i 1330 za dane savjete, i za zanemareni nadzor, naročito zato što je propustio prijaviti nadtutorstvenoj oblasti zlu upravu tutoričinu.

§. 215.

Ako tutorka izstupi iz tutorstva; tutorstvo ima se redovito naložiti bivšemu sututoru.

1. Nadtutorstvena oblast prosudit će u konkretnom slučaju, dali će odgovarati interesom maloljetnika, da se vrši pravilo sadržano u našem §-u [1]). Obnadje li to za shodno, imenovat će sututora tutorom, ter izdat mu novi dekret, i zavjerit ga kao tutora.[2])

§. 216.

Osobite dužnosti i prava tutora:

a) u obziru odgojenja osobe.

Tutor ima, isto kao otac, obvezu i pravo skrbit se za odgojenje maloljetnika; ali u poslovih važnih i trudnih treba najprije da zaište odobrenja i naputka od suda tutorstvenog.

1. Akoprem tutor ima kao što i otac pravo i dužnost skrbiti za odgojenje svoga štićenika prema ustanovam §§. 139. 140. 141. 145. 148. 152 i 168, to mu ipak zakon nedaje ni u tom pogledu vlasti toli obsežne kako otcu, već ga upućuje, da u važnijih pitanjih zaište odobrenje i naputak nadtutorstvene oblasti. Ovakova su važnija pitanja; izbor maloljetnikovoga zvanja, promjena njegovoga prebivališta itd.

---

[1]) Iznimka neodvisna od momenta iztaknuta u tekstu bila bi, kad bi otac za slučaj smrti matere tutorke pozvao drugoga na tutorstvo.

[2]) Winiwarter I. str. 482 i Stubenrauch I. str. 522, drže zavjerenje u tom slučaju suvišnim, jer da se je sututor i onako jur zavjerio, da će promicati dobro svoga štićenika. Praksa povadja se za tim mnjenjem. Meni se čini, da zavjera sututora nemože suplirati onu, propisanu za tutora. Potonja je obsežnija od prve.

Digitized by Google

§. 217.

Odgovarajuća obveza maloljetnika.

Maloljetnik dužan je poštovati i slušati tutora svojeg; ali on ima i pravo potužit se svojim najbližjim srodnikom, ili sudu tutorstvenomu, ako bi se tutor svojom vlašću na koj god način zlo služio, ili ako bi zanemario dužnosti potrebne skrbi i njege. Takodjer mogu javiti srodnici maloljetnikovi i svak, koj to sazna. Na ovu oblast ima se obratiti i tutor, ako vlašću, koja mu je dana na odgojenje, nebi mogao uztegnuti pomanjkanja maloljetnikova.[1])

Što smo u obrazložbi §§-a 145. 177. 175. pobližje naveli ob otčevom karnom pravu, valja i za tutora.

§. 218.

Tko najprvo treba da se skrbi za odgojenje.

Osoba sirote ima se povjeriti osobito materi i onda, ako se ona nije primila tutorstva, ili ako se opet udala; već ako bi korist djeteta iskala inu naredbu.

Načelo izrečeno u ovom §-u slaže se s onim, iz kojega su potekle ustanove §§-a 142 143 i 168, na obrazložbu kojih upućujemo.

§. 219.

Odredba koliko i odkuda da se troši na odgojenje.

Troškove uzdržanja odredjuje sud tutorstveni, i odredjujući ih, gleda na razredbu otčevu, na mnjenje tutora, na imovinu, na stalež, i na ine okolnosti maloljetnika.

Troškovi uzdržanja ili bolje odgojenja u širem smislu, mogu se tečajem vremena povisiti ili obaliti, prema potrebam maloljetnika, i stanju njegovoga imetka.

§. 220.

Ako dohodci nisu dovoljni da se namire svi troškovi, ili oni, koji su potrebni da se postavi maloljetnik u stalan način života, može se s odobrenjem suda taknuti i u glavnu imovinu.

§. 221.

Ako su sirote sa svim bez imovine, sud tutorstveni nastojat će skloniti na obskrbljivanje njihovo najbližje imućne srodnike,

[1]) Izvorni tekst veli u zaglavnoj stavci „wenn er den Vergehungen des Minderjährigen, durch die ihm zur Erziehung eingeräumte Gewalt Einhalt zu thun nicht vermag“, to jest, ako nebi moga stati na put maloljetnikovim zabludam.

Digitized by Google

ako polag §. 143 nisu na to i bez toga obvezani po zakonu. Osim toga ima tutor puno pravo iskati pomoći od javnih zadužbinah i obstojećih sirotištah, dok maloljetnik nebude u stanju hranit se sam svojim trudom i obrtnošću.

1. Nadtutorstvena oblast dopustiti će, da se posegne na glavnicu samo u skrajnoj nuždi, naročito onda, ako bi to nuždno bilo, da se maloljetnik obskrbi nastupom službe, obrta, udajom maloljetnice itd.

2. U nijednom slučaju nije tutor dužan pokrivati troškove za uzdržavanje i odgojenje svojega štićenika iz vlastite imovine.

§. 222.

Osobite dužnosti tutorstva:

b) u obziru upravljanja imovinom.

Razvidjenje i osiguranje imovine.

Skrb povjerena sudu tutorstvenomu nad imovinom sirote ište, da se sud isti prije svega postara razviditi imovinu djeteta i osigurat ju zapečaćenjem, popisom i procjenom.

§. 223.

zapečaćenjem i popisom.

Zapečaćenjem sudnim imaju se uzeti u sahranu pokretne stvari samo onda, ako je to potrebno za njihovo osiguranje; popis pako, to jest, točno pobilježenje svekolike imovine maloljetnikove, treba svagda napraviti, baš da je to i zabranio otac, ili ini koj oporučitelj.

§. 224.

zatim procjenom imovine ili neposredno po sudu tutorstvenom.

Popis imovine i procjena stvarih pokretnih ima se učiniti bez dangube, pa ako je potrebno i prije nego se odredi tutor. Popis čuva se u spisih zaostavštine, i tutoru daje se od toga udostovjereni prepis. Procjena imovine nepokretne ima se preduzeti što se prije može; ali ona može i izostati, ako se vriednost vidi iz drugih izvorah pouzdanih.

1. Zapečaćenje jest uredovni čin, kojim se udarenjem uredovnoga pečata stanovita pokretna imovina stavlja pod osobitu zaštitu oblasti. Ovo se uredovanje obavlja na dva načina, to jest bud tako, da se udari uredovni pečat na stanoviti dio pokretne ostavine u znak, da nije slobodno s njom razpolagati (široko, jurisdikcijonalno zapečanje), bud tako, da se u istinu zatvore i zapečate predmeti (uzko zapečaćenje).

Digitized by Google

2. Inventar jest popis imovine uz navod vriednosti pojedinih njezinih sastojinah.

3. I zapečaćenje[1]) i inventar imadu se obaviti po mogućnosti prije nego li se imenuje tutorstvo, i ne samo onda, ako se tutor imenuje usljed otčeve smrti.

4. Kako se obavlja zapečaćenje i inventar prigodom ostavinske razprave propisuju §§. 43—49 92—113 izvanparbenoga p. p.

5. Zapečaćenje stoji pod zaštitom kaznenoga zakona, koj kazni kao prekršaj i povriedu uredovnih pečatah, nepočinjenu u koristoljubivoj namjeri (§. 316. kaz. zak).

§. 225.

ili po sudu onoga mjesta, u kojem se nalazi stvar.

Ako dobro nepokretno maloljetnika leži u inoj pokrajini, ili baš u tudjoj državi; sud tutorstveni zamolit će radi popisa i procjene, i za njihovo priobćenje uredno sudište ine pokrajine ili tudje države, i ovomu će ostaviti, da nad tim dobrom odredi skrbnika.

§. 226.

Ako je dobro nepokretno u istoj pokrajini ali pod inom oblašču, pristoje toj oblasti sva prava, koja se odnose na dobro, dakle i popis i procjena; ali ona mora sudu tutorstvenomu na zahtjevanje priobćiti ne samo prepis toga popisa i procjene, nego i tutoru ostaviti, da slobodno upravlja dobrom, neprisvajajuć sebi nad njegovimi djelanji tutorstvenimi ikakove vlasti sudne.

§. 227.

Kamo spada imovina nepokretna.

One pokretnosti, koje se nalaze na nepokretnom kojem dobru, da uvjek na njem ostanu, smatraju se kao dio toga dobra; sve ostale pokretnosti i zadužnice, i iste glavnice, koje su na dobru nepokretnom, spadaju pod sud tutorstveni.

1. Ustanove ovih §§-ah osnivaju se na načelu, da obavljanje svihkolikih realnih dielah, medju koje spada inventura, procjena itd. pripada molbi realnoj[1]).

[1]) Nije uvjek nuždno, da se obavi uzko zapečaćenje; nu zlatninu srebrninu obveznice itd. valja vazda položiti u sudbeno krilo. Vidi §. 229.

[1]) Nadležnost sudovah ravna se po osobah (njihovu prebivalištu, boravištu), ili po stvarih, na koje se proteže uredovanje. Prva zove se osobna, druga realna podsudnost. Odatle i izviru oznake sudovah:

Digitized by Google

§. 228.

Obćeniti propis glede upravljanja imovinom.

Čim se tutor ili skrbnik primi imovine, držan je upravljati njom sa svom pomnjom poštenoga i marljivoga domaćina, i odgovarati za ono što skrivi.

Ustanove polag kojih ima se odlučiti, da li postoji krivnja ili ne, sadržane su u 30. poglavju drugoga diela ovoga zakonika, gdje ćemo ih potanko obrazložiti.

§. 229.

Osobiti propisi za neposredno upravljanje imovinom, osobito glede dragocienostih;

Adidjar, ine dragocienosti i zadužnice, i sva važna pisma dolaze u sahranu sudnu; od prvih daje se tutoru pobilježenje; a od posljednjih prepise, koji su mu potrebni za porabu.

Za pojam adidjara vidi §. 678 gr. zak. U pogledu blagajničkoga rukovodjenja sirotinskoga imetka, vidi odnosni naputak od 16. studenoga 1850. D. Z. S. br. 448.

§. 230.

gotova novca;

Gotova novca ima se samo toliko ostaviti u rukuh tutora, koliko je potrebno da se odgoji siroče, i da se uredno vodi gospodarstvo; ostalo ima se obratiti osobito na plaćanje dugovah, ako ih uzbude, ili na drugi koj koristan način, pa ako se nebi moglo koristnije upotrebiti, dat će se na kamate u javne pjeneznice, ili uz sigurnost zakonitu i posebnim osobam. A sigurnost onda je samo zakonita, ako osiguranjem, uzevši u račun i možebit predhodne terete, kuća nije obterećena više od polovine, a posjedovanje ili zemljište više od dvie trećine svoje prave vriednosti.

---

osobna, realna molba (inštancija). Stvari, na koje se proteže sudbeno uredovanje jesu pokretne ili nepokretne; kod stvarih pokretnih, na koliko se radi o podsudnosti, odlučuje mjesto, gdje se nalaze; kod stvarih nepokretnih valja usuprot razlikovati, dali se o njih vode gruntovne knjige ili ne. U prvom slučaju razlikuje se opet medju tabularnim, gruntovnim sudom, i realnom inštancijom u pravom smislu rieči. U obziru prvoga odlučna je gruntovnica, dotično mjesto, gdje se ona vodi, u obziru druge geografički položaj nekretnine. Vidi §§. 48. 49. hrvatskog i §. 49 dalm. sudovnika. Čitaj još §. 94 zakona o gradj. parbenom. post. Ova nauka spada u postupovnik, naročito u sudovnik: Haimerl: Darstellung der neuesten Competenz-Vorschriften (Jurisdictionsnormen) für die Civilgerichte in Oesterreich st. 115 i sljedeće.

Digitized by Google

1. U pogledu plodonosnoga uloženja pupilskih glavnicah, popunjene su ustanove našega §-a, §§-i 193—202 zakona o izvanparbenom post; koje reproduciramo u

[1]) Evo odnosnih ustanovah zakona od 9. kolovoza 1854: §. 193. Tutor i sud odgovorni su za to, da se zališna gotovina malodobnikova po propisu §. 230. obćega gradjanskoga zakonika, koliko moguće prije plodonosno uloži. Da se nadje prilika k tomu, mogu se zajmovi ponuditi bud izvješćem pribijenim kod suda, bud pako, ako uztreba, oglasom u novinah. Kako da se ulože glavnice, o tom se ima svaki put preslušati tutor. Ako bude tutoru ostavljeno, da on plodonosno uloži glavnicu na način odobreni, tad mu ima sud naložiti, da uz stanoviti rok posvjedoči, da je izvršio naredbu sudbenu. §. 194. Sljedeći su načini zakonito dopušteni za plodonosno ulaganje novacah maloljetnikah.

1. Da se kupe dobra nepokretna; 2. da se privatnim osobam dadu u zajam uz zakonitu sigurnost na dobra nepokretna; 3. da se kupe austrijanske državne, ili druge zakonito jim uzporedjene javne zadužnice: 4. da se kupe založni listovi galičko-stališkoga vjeresijskoga zavoda; 5. da se dadu u štedionice austrijanske, koje javnim odobrajem obstoje, ili pak u monte civico comerciale u Trstu, nego u oba ova slučaja nesmije uložba za pojedinu sirotu nadilaziti 500 for. novca konvencionalnoga; 6. da se ulože u zajedničke pjeneznice sirotinske, koje su uredjene po osobitih zakonitih ustanovah. §. 195. U zadužnici o glavnici kojega maloljetnika treba svagda ugovoriti, da je prosto vjerovniku tražiti natrag svukoliku glavnicu ujedno s dužnimi kamatami, ako najduže uz šest nedjeljah danah nakon minuloga dospjetnoga roka nebudu namirene kamate, ili pri ustanovljenom rokovnom plaćanju glavnice, ako nebude plaćena pojedina rata. Usljed toga dakle nesmiju se izkupiti za maloljetnika tražbine osobah trećih, ako ovo očitovanje nebude sadržano već u zadužnici, ili ako ga dužnik nije dao u potonjoj izpravi. §. 196. Vriednost dobarah nepokretnih, koja treba da služe za osiguranje zajma, ustanovljuje se u pravilu procjenom sudbenom, ako se ta vriednost nemože i onako uviditi iz registarah zemljarine ili iz katastra. K ovakovoj procjeni treba svagda prizvati tutora maloljetnikova. Ako se ima za temelj staviti procjena sudbena, činjena bez prizova tutora, treba ga svagda najprije preslušati o tom, da li se ta procjena može uporaviti. Kod kućah, sagradjenih samo od drva, ilovače ili inoga upaljivoga gradiva, smije se u račun uzeti same vriednost zemljišta. §. 197. Vriednost zgradah može se na onih mjestih, gdje se porezi plaćaju po dohodku najmovnom, proračunati po prokazih najmovnih, ovjerovljenih po povjerenstvu, odredjenom da izvidja kućevne najamnine. Nego treba, da se proračunanju poprečnom za temelj stavi barem šestgodišnji iznos najmovni, zatim da se o dobrom gradjevnom stanju kuće doprinese svjedočba vještakah prisegom obvezanih i da se obzir uzme koli na sve terete kućne, toli

Digitized by Google

opazci[1]). Neima dvojbe, da se pupilarni novci mogu ulagati i u ugarske državne zadužnice. Državnim obveznicam ravne su razteretnice[2]) i uknjižene obveznice austro-ugarske banke.[3])

i na mjestne i na druge odnošaje, koji su u pojedinih slučajevih od upliva na vriednost kuće. Napokon se mora kuća proti šteti ognjenoj osigurati kod koje osiguraonice javno odobrene, i dužnik obvezati, da će se unapredak pod kazan odpovjedi glavnice brinuti za neprekidno trajanje ovoga osiguranja. §. 198. Sud može u obće uzkratiti odobraj koje pogodbe zajamne, premda bude inače zakonitim načinom izkazano osiguranje, ako prosudiv brižljivo svekolike okolnosti, opazi znatnih sumnjah ili glede osobe dužnikove ili njegovih pravah vlastničtva na ponudjenu hipoteku, ili glede naravi ili vriednosti ove hipoteke. §. 199. Nego ako se u slučajevih nasljednih radi o tom, da koj sunasljednik uz izplatu ostalih preuzme dobro koje, po zakonu nerazdieljivo, tad se preuzetniku nasljedni djelovi maloljetnih sunasljednikah mogu uzajmiti i bez izkaza zakonite sigurnosti, ako se samo za to dade hipoteka na samo nasljedjeno dobro s prednošću pred svimi ostalimi vlastnimi dugovi preuzetnika §. 200 Na dobra povjerbinska neka se neulažu novci skrbljenikah. §. 201. Ako glavnice sirotinske, kupe li se za njih državne zadužnice, postanu plodonosne, treba obračunati i suvišak (agio), koj proizidje s obzirom na njihovu vriednost tečajnu. Državne zadužnice, koje su vlastničtvo maloljetnikah i koje predleže žriebanju, te se tako od njih može očekivati kakov dobitak, nesmiju se nikada prodati, ako toga neiziskuje koj silni slučaj ili očevidna korist malodobnika. §. 202. Ako medju imovinom kojega maloljetnika ima privatnih zadužnicah, koje nisu kao što treba plodonosno uložene ili osigurane, tad se po ustanovah §. 236. obćega gradjanskoga zakonika treba pobrinuti za potrebito osiguranje i okamaćenje, ili ako uztreba za njihovo iztjeranje. Imovina, koja inače pripada maloljetniku, i koja je plodonosno uložena drugim kojim načinom nego navedenim u §. 194, kano: u dionice narodne banke austrijanske ili inih ovozemnih družtvah, može se na predlog tutora zadržati dotle, dok se neukaže koja druga probitačnija prigoda za plodonosni ulog, i dok sud na to neprivoli. Pri prosudjivanju ovakovih slučajevah valja osobito paziti na to, da li takovi papiri uživaju obćenitu dobru vjeresiju i povoljan tečaj i da li šteta, kad bi se odmah prodali, nebi bila veća, nego je pogibelj, ako se još za vrieme zadrže. —

[2]) §. 21. carskoga patenta od 11. travnja 1851. br. 83 d. z. l. i §. 20. patent istoga datuma br. 83 d. z. l. Ministarska naredba od 22. siečnja 1853. br. 55. d. z. l.

[3]) Članak 4 ministr. naredbe od 21. listopada 1855. br. 185 d. z. l. Ob ulaganju pupilskih glavnicah u kumulativne sirotinske blagajne čitaj patent od 9. studenoga 1858 br. 205 D. z. l.

Digitized by Google

2. Pri plaćanju maloljetnikovih dugovah, neka tutor drži pred očima ustanove §§-ah 1413. 1416. 1424. i 1428. gradj. zak.

§ 231.

ostale imovine pokretne;

Ostala pokretna imovina, koju netreba sačuvati ni za porabu maloljetnika, ni za spomen porodice, ili polag razredbe otčeve, ili koja se nemože na drugi način koristno uložiti, ima se u obće prodati na javnoj dražbi. Pokućstvo može se ustupiti roditeljem i sunasljednikom po procjeni sudnoj. Stvari, koje nisu bile prodane na javnoj dražbi, može tutor s dopuštenjem suda tutorstvenog prodati i izpod procjene.

O pojmu pokućtva prispodobi §. 673. g. z.

§. 232.

nepokretne;

Dobro nepokretno može se prodati samo kada je potreba, ili na očevidnu korist maloljetnikovu s odobrejnem suda tutorstvenog, i redovito samo na javnoj dražbi; ali iz važnih uzrokah može sud prodati stvar i bez dražbe.

1. Posve je opravdana veća strogost, kojom zakon postupa, dozvoljujući samo u slučaju skrajne nužde[1]), ili na očevidnu korist maloljetnikovu[2]), da se uz dozvolu suda prodadu pupilske nekretnine. Nekretnine nisu bo u onoj mjeri kao gibuće stvari podvrgnute umaljenju vriednosti, ter njihov posjed zajamčuje vlastniku sigurniju ekzistenciju.

2. U pravilu imadu se maloljetnikove nekretnine prodati putem javne dražbe[3]), ter nadležan podjeliti dozvolu jest sborni sud, kojemu će nadtutorstvena oblast

[1]) Čini nam se, da se u hrvatskom prevodu §-a 232 s riečmi „kada je potreba“ nereproducira izraz „Nothfall“ izvornoga teksta. Skrajna nužda postojala bi, kad bi se na pr. imali platiti dugovi, koji obterećuju maloljetnikov imetak, zatim u slučaju predvidjenu u §. 220. ili §. 843 g. z.

[2]) Očevidna korist bila bi onda, ako se nekretnine nebi mogle očuvati za maloljetnike, a da se u nje neulože glavnice, koje nestoje u razmjerju s imovinom njegovom.

[3]) Propisi, kako se obavlja dobrovoljna dražba, sadržani su u glavi šestoj §§. 267—280. izvanparb. post.

*

Digitized by Google

podnieti stvar za rješenje.[4]) Iz važnih razlogah moglo bi se ipak dozvoliti, da se maloljetnikove nekretnine prodadu i mimo dražbe.[5])

§. 233.

kada se preduzimaju važne preinake;

U obće tutor bez dopuštenja sudnoga nemože ništa preduzimati u poslovih, koji nespadaju na uredno gospodarstveno upravljanje, i koji su od veće važnosti. On nemože dakle samovlastno odbaciti ili bezuvjetno prihvatit nikakova nasljedstva; nemože otudjiti nikakovih dobarah, koja su mu povjerena, da ih čuva; nemože sklopiti nikakove zakupne pogodbe, niti odkazati glavnice uložene sa sigurnosću zakonitom; nemože ustupiti nikakova iskanja; nijedne parnice poravnati; nijedne fabrike, trgovine i obrta bez odobrenja sudnoga započeti, produžiti ili ukinuti.

§. 234.

kada se diže glavno;

Tutor nemože sam primiti nikakove glavnice maloljetnikove, kad ju tko povraća. Dužnik, kojemu je odkazana takova glavnica, iskat će za svoju sigurnost od tutora, da mu pokaže dopuštenje sudno, da može primiti glavnicu, i nije dužan zadovoljit se samom namirom tutorovom; slobodno mu je takodjer izplatiti dug nesposredno samomu sudu.

§, 235.

kada se ulaže nadalje;

Koliko se god putah dogodi, da se koja glavnica ima povratiti, nastojat će tutor da se ona opet koristno uloži, i prije nego se doisto uloži, iskat će on na to odobrenje suda.

1. Bilo bi veoma težko izbrojiti izcrpljivo sve one poslove, kojih tutor nije vlastan obaviti u ime svoga štićenika mimo predhodne dozvole nadtutorstvene oblasti. Toga radi naš zakon zadovoljuje se tim, što

[4]) §. 81. hrv. §. 77 dalm. sudovnika. U Hrvatskoj i Slavoniji nadležni su sirotinski odbori podieliti dozvolu, nisu dakle dužni predložiti molbu sudbenomu stolu na konačno rješenje. Kotarski sudovi kao nadtutorstvena oblast nisu nadležni podieliti upitne dozvole. Vidi još §. 27. zakona ob izvanparb. post. i ministarsku naredbu od 15. rujna 1867 br. 20886, u smislu koje ni razpravna oblast nije nadležna bez odobrenja sbornoga suda dozvoliti prodaju pupilskih nekretninah.

[5]) Na pr.: ako bi se očito maloljetnik prodajom okoristio; ako bi se bilo bojati, da će se opozvati koristna ponuda itd.

Digitized by Google

izriče načelo „da tutor nemože ništa preduzimati u poslovih, koji nespadaju na uredno (redovito) gospodarstvo“, ter primjerice samo navodi njekoliko poslovah, za koje tutor ima tražiti predhodnu nadtutorstvenu dozvolu, neizključiv i drugih važnih posalah, za koje je vezan na nju. U oči toga neka tutor postupa što opreznije, ter u dvojbi, neka potraži naputak od nadtutorstvene oblasti. Tutor može u ime maloljetnika preduzimati samostalno sve što spada na redovito gospodarstvo, to jest poprimiti sve one manje važne i nuždne mjere, obaviti sve one redovite poslove, koji smjeraju na to, da se malodobnikova imovina očuva, da se iz nje vadi što veća korist. Prema tomu vlastan je tutor, a da neizhodi dozvole nadtutorstvene oblasti, utjerivati kamate od štićenikovih glavnicah, odrediti, da se izvedu nuždni popravci na sgradah, da se obradjuju zemljišta, da se pobere ljetina, da se namiri porez i ine daće, ter bude li u ime svoga štićenika tjerao trgovinu, vlastan je kupovati i prodavati robu, koja sačinjava predmet trgovine, bude li upravljao tvornicom, vlastan je nabavljati potrebite sirovine, najmiti i izplaćivati radnike itd.

2. Za važnije poslove valja mu izhoditi predhodnu dozvolu. U §§. 233, 234, 235. navedeno je primjerice njekolicina takovih posalah. Naročito tutor nije vlastan u ime maloljetnika:

a) odreći se samovlastno buduće baštine ili zapisa, i odbiti baštinu jur zapalu, ili zapali zapis; (§§. 551, 800, 689. g. z.).

b) prihvatiti bezuvjetno nasljedstvo, jer je s bezuvjetnim prihvatom nasljedstva skopčana po §. 801. g. z. posljedica, da nasljednik svim vjerovnikom ostavine i zapisovnikom jamči za tražbine i zapise, makar i ostavina nedostala za njihovo namirenje. Ni nadtutorstvena oblast nebi mogla ovlastiti tutora na bezuvjetni prihvat nasljedstva, jer ako maloljetnici stupaju u nasljedstvo, imade se ureda radi sastaviti inventar (§. 92. izvanparb. post.);

Digitized by Google

c) otudjiti stvari, koje su mu povjerene, da ih čuva, jer bi tim radio proti izričnoj odluci nadtutorstvene oblasti;

d) sklopiti najamnih i zakupnih ugovorah (§§. 1090 i 1091. gr. z. §. 189. izvanparb. post.[1]);

e) odkazati glavnice uložene uz pupillarnu sigurnost[2]);

f) odkupiti štićenikovih tražbinah;

g) sklopiti nagode u obće, naročito dokončati nagodom tekuću parnicu;

h) započeti, produžiti ili ukinuti trgovinu i obrt;

i) primiti glavnice, koje tko povraća (§. 234.[3]);

j) uložiti koristonosno glavnicah (§. 235.[4]);

k) podjeliti ženitbene dozvole.[5])

l) povesti parnice.[6])

m) navratiti i uzvratiti prisege odlučne (§. 261.[7]);

---

[1]) §. 189 izvanparbenoga post. Za najmove uz običnu odpovjed i za arendiranje pojedinih pomanjih važnih sastavnih djelovah od dobra i na rokove u zemlji običajne, može sud od zgode do zgode tutoru u obće podjeliti dozvolu, a da i nepredlaže ugovora uporabnoga.

[2]) Glavnice neuložene uz pupilarnu sigurnost (§. 230. g. z.) dužan je tutor odkazati (§. 236. g. z.).

[3]) Dužnik, koj bi namirio maloljetnikovu tražbinu uz prostu namiru tutorovu, propustiv tražiti dekret, kojim je nadtutorstvena oblast ovlastila tutora primati glavnicu, morao bi i opet platiti, ako bi nestalo izplaćene svote, ili ako tutor nebi mogao izkazati, da ju je obratio na korist štićenika (§. 1424. g. z.). Očuvan je dakako takovu platcu regres proti tutoru. Da se oslobodi odgovornosti može dužnik položiti dužnu svotu u krilo nadtutorstvene oblasti.

[4]) Glede plodonosnoga ulaganja glavnicah čitaj §. 193. i sljed. izvan parb. post. na predidućoj strani 577 u opazci 1 ovoga tumača.

[5]) Čitaj §§. 190 191. izvan p. p. na predidućoj str. 271 u opazci 4 ovoga tumača.

[6]) Contra Winiwarter k §. 233. Mnjenje zastupana u tekstu imadu Nippel i Stubenrauch k istomu §-u, koj potonji primjećuje, da bi tutor ipak i bez predhodne dozvole nadtutorstvene oblasti mogao povesti parnicu, tičuću se predmeta spadajuća na redovitu upravu. Usuprot netreba tutoru dozvole, da se kao tuženik upusti u parnicu, povedenu proti njegovomu štićeniku.

[7]) Hrvatski postupnik u §-u navedenom u tekstu nedopušta o tom dvojbe. Vidi rješitbe aust. vrhovnoga sudišta od 15. siečnja 1873. br.

Digitized by Google

n) zaduživati maloljetnika (§§. 233234 i 100).

Ovim nismo izcrpljivo izbrojili svih poslovah, za koje je tutor obvezan izhoditi predbježnu dozvolu. S obzirom na okolnosti pojedinoga slučaja može nastati potreba predhodne dozvole i za druge ovdje nenabrojene poslove.[8])

3. Njeke opreze kod sklapanja i odobrenja ugovorah u ime maloljetnikah sadržavaju §§. 187, 188. i 189. izvanparb. post.[9])

12730 (Glazer-Ungerova sbirka br. 4824), od 31. ožujka 1853 br. 3133 (Gerichtszeitung 1855 br. 118 Indikatenbuch br. 19,) kojimi se izriče, da tutoru netreba dozvole za uzvratu navraćene mu odlučne prisege. I po našem postupniku mogao bi tutor primiti prisegu odlučnu, domirna od ucjene i bez dozvole oblasti, jer se tuj radi o stvari njegove savjesti.

[8]) Na primjer izreklo je austr. vrhovno sudište rješitbom 20. veljače 1868 br. 1567 (Glazer-Ungerova sbirka str, 3003), da tutor nije vlastan promjeniti načina uprave štićenikove imovine. Radilo se o slučaju, u kojem je tutor oduzeo trećoj osobi upravu kuće spadajuće na imetak, ter je njom stao neposredno sam upravljati.

[9]) §. 187. Odobraj ugovorah maloljetnikah. a) u obće; Odluke, kojimi se odobravaju poslovi ili ugovori, sklopljeni u ime kojega maloljetnika, treba da se svagda sastave pismeno, koli kod sudištah toli i kod sudovah kotarskih. Razlozi, s kojih je sudac dozvolio odobraj, imaju se, ako i nebude potrebno obznaniti ih strankam, ipak pridati sastavku odluke. §. 188. Ugovori takovi, kojimi se razpolaže s imovinom i s dohodci maloljetnika, imaju se, ako to može biti bez očevidne štete, stegnuti na vrieme dok traje tutorstvo, imenito neka se glavnice bez uvjeta odpovjedi neulažu na kamate preko vremena maloljetnosti, a ni ugovori družtveni, najamni i zakupni neka se nesklapaju na duže vrieme. Nego sud ima i na duže vrieme dozvoliti tekuća plaćanja, dapače i doživotne obskrbe iz imovine malodobnika, a i potvrdjivati ugovore o tom sklopljene, ako se time očevidno promiče korist maloljetnika. Poveća dobra ili gospodarstva mogu se u pravilu samo javnom dražbom dati u zakup. §. 189. Zadužnice i ine pismene ugovore za malodobnike, kojih su tutori neiskusni u pravnih poslovih, imade osobito kod sudovah kotarskih sastaviti sudac sam, i preslušav tutora i ostale dotičnike, odobriti jih. Izvan ovoga slučaja ima tutor na odobraj predložiti sudu podpuni sastavak zadužnice ili ugovora, a sud će ga točno prosuditi i ako bude potrebno, preslušav dotičnike, izpraviti. Pošto bude sastavak odobren, treba odpraviti ugovor ili zadužnicu, a izvornik, ako nije prikladan, da se dade uredu ostavnomu, ima se pohraniti kod spisah razpravnih. Dobiveni odobraj potvrdjuje se svjedočbom uredovnom, napisanom na samoj izvornoj izpravi.

Digitized by Google

§. 236.

da se osiguraju iskanja neosigurana.

Što se tiče onih iskanjah, za dokazati koja nenalazi se nikakovih izpravah, treba tutor da nabavi izprave, i iskanja neosigurana treba po mogućnosti da osigura, ili da ih dade naplatiti u rok odredjeni za plaćanje. Ali glavnica maloljetnikova uložena kod njegovih roditeljah, koja ako i nije osigurana po zakonu, ali nije pogibelj za maloljetnika, da će ju po svojoj prilici izgubiti, nemože se odkazati, u koliko bi bilo težko roditeljem da ju povrate, a da ne prodadu svoga nepokretnog dobra, ili da neostave obrta svojeg.

Ovaj §. obvezuje tutora, da si shodnim načinom pribavi izpravah ili inih dokazalah za one tražbine svojega štićenika, o kojih bi uvidio, da nisu valjano dokazane. Nadalje upućuje ga naš §., da nastoji po mogućnosti osjegurati tražbine neosjegurane, ter ako mu to nebi pošlo za rukom, ima on takove tražbine utjerati i sudbenim putem, čim budu dospjele. Zaključna ustanova §-a 236. opravdana je obziri, koje sveza krvi i ljubavi nalaže maloljetniku prema svojim roditeljem; ter leži i u interesu maloljetnika, da se, ako je to moguće bez njegove štete, očuva netaknut imetak roditeljah, koj će jednom i onako nasljedovati.

§. 237.

Sigurnica (kaucia).

Tutor, kada ulazi u tutorstvo, nije dužan dati sigurnice, On je i u napredak oslobodjen od sigurnice, dok se točno drži onoga, što zakon propisuje za sigurnost imovine, i dok u svoje vrieme račun uredno polaže.

1. Po rimskom je pravu svaki tutor u pravilu bio obvezan dati sigurnost (kauciju); od toga pravila bili su oslobodjeni oporučni tutori i oni, naredjeni ex inquisitione, to jest nakon što pomnjivijih izvidah.[1]) Nu ova je dužnost često bila zaprjekom, da se nadje valjan tutor, koj bi bio u stanju dati sigurnost; toga radi opraštale su se kaucije osobam dobra glasa i poštenim.[2])

[1]) Legitimos tutores cogi satis dare certum est L. 5. §. 1. D. de leg. tut. Just: lib 1. lit 24 fr. L. 17. D. test. tut.

[2]) Si persona honesta sit, remittatur satisdatio, et maxime si substantia modica sit. L. 5. §. 1. D. de leg. tut.

Digitized by Google

2. Naš zakonodavac, koj je ustanovami §-a 191, 204, 229, 230, 239, 254. nastojao zaštititi maloljetnike od štetnih posljedicah zle uprave njihovim imetkom, ustanovljuje kao pravilo, da tutor nije obvezan dati sigurnosti, ni kad nastupi tutorstvo, ni tečajem njegove uprave sve dotle, dok on upravlja štićenikovom imovinom prema postojećim propisom, koji smjeraju na to, da se imovina očuva od štete, i dok o svojoj upravi prema tim propisom polaže račune.

3. Obnadje li sudac, da se uprava nevodi redovito, ter da iz nje prieti šteta maloljetniku, naložit će tutoru, da dade kauciju u smislu §. 1373. g. z.

§. 238.

Obveza polagati račune.

Svaki tutor i svaki skrbnik redovito je obvezan davati račun o upravljanju njemu povjerenom. Oporučitelj može, istina osloboditi tutora od davanja računa za iznosak, što ga je on svojevoljno ostavio, a i sud tutorstveni može to učiniti, kada je sva prilika, da dohodak neprelazi troškovah za uzdržanje i odgojenje maloljetnika; ali dužan je svagda davati račun od popisane glavne imovine i gotovine; i podnjeti takodjer izvješće o stanju svojeg maloljetnika, ako bi se u tom dogodila kakova važna preinaka.

1. U pravilu svaki je tutor (i skrbnik) obvezan položiti račun o povjerenoj mu upravi. Ako ima više tutorah (§. 210), ter ako su oni privolom nadtutorstvene oblasti podjelili upravu medju sobom (tutela divisa), svaki od njih ima položiti račun ob upravnoj grani, koja mu je povjerena, a onaj izmedju tutorah, koj vodi glavnu upravu, složiti će pojedine račune i sastaviti račun obćeniti. Ako su tutori podjelili upravu medju sobom bez privole suda, ili ako ju vode zajednički, valja da polože i zajednički račun.

2. Iznimno može se tutor oprostiti od položenja računa, i to:

a) ako ga je oporučitelj te dužnosti riešio, što može on učiniti samo u pogledu imovine, kojom je vlastan slobodno razpolagati, to jest u pogledu imovine,

Digitized by Google

koja prekoračuje zakoniti diel, koj oporučitelj mora bezuvjetno i bez stege ostaviti maloljetniku (§. 774 g. z.);

b) ako ga te dužnosti oprosti nadtutorstvena oblast, što će ona učiniti samo onda, bude li sva prilika, da će dohodci imovine dostati baš da namire troškove maloljetnikovoga uzdržanja i odgojenja.

3. Nu i u slučajevih oprosta od polaganja računah obvezan je tutor položiti godišnji račun o glavnoj imovini popisanoj u inventaru, i izvjestiti sudca o stanju svojega štićenika, i o promjenah, koje su se s njime dogodile.

§. 239.

Vrieme kada se polaže račun.

Računi imaju se predavati sa svimi potrebnimi dokazi sudu tutorstvenomu svršetkom svake godine, ili nadalje za sljedeća dva mjeseca. U tih računih ima se točno naznačiti dohodak i razhodak, suvišak ili umaljenje glavnice. Ako se u imovini maloljetnikovoj nalazi koja trgovina, sud mora zadovoljit se predloženjem udostovjerenoga računskoga zaključka, ili tako nazvanom bilancom, i takovu će držati u tajnosti. Suprot tutoru, koji bi propustio dati račun u vrieme odredjeno, imaju se upotrebiti pravna nasilna sredstva, primjerna okolnostim.

Godina počima teći danom, kojega je tutor preuzeo tutorstvo. Način, kako se imadu polagati računi, normiraju pobliže §§-i 203—207. izvanparbenoga post.[1]):

[1]) §. 203. Računi tutorah. Kod sudištah imadu tutori, u koliko ih sud po ustanovah obćega grad zakonika nebude od toga oprostio, u pravilu izvansudbeno sačinjati račun o imovini svojih skrbljenikah, i pismeno ga predavati sudu zajedno s potrebitimi dokazi.

Sudovi kotarski imadu u onih slučajevih, kada račun sastoji samo od njekoliko stavakah prijamnih i izdatakah, na ročištu, na koje treba prizvati tutora a po okolnostih i najbliže rodjake maloljetnika, račun u zapisnik staviti po doprinešenih upisih i dokazih, pak ga zatim rješiti shodnim načinom. §. 204. U računih o imovini skrbljenikah ima se najprije metnuti imovina, koja je postojala početkom računske godine kao što je navedena budi u inventaru i inih spisih sudbenih, budi u posljednjem prediđućem računu; zatim imadu se podpuno izkazati promjene u prvobitnoj imovini, dohodci i izdatci od onoga vremena, za koje se račun polaže, pak i proračunati čist iznos imovine, koj preostaje koncem računske godine; napokon treba naznačiti, u čem sastoji imovina, kako je pohranjena, osigurana i uložena. U koliko

Digitized by Google

§. 240.

Mjesto, gdje se račun ima polagati.

Ako maloljetnik ima dobarah nepokretnih u različnih pokrajinah, kojih upravljanje povjereno je samo jednomu tutoru; tutor treba za svaku pokrajinu da vodi posebni račun, i da ga predloži vlasti tamošnjoj; ali slobodno mu je suvišak imovine ležeće u jednoj pokrajini, uložiti na maloljetnikovu korist u drugoj pokrajini.

Ustanova ovoga §-a ima pred očima slučaj, gdje maloljetnik posjeduje nekretninah ne u obsegu druge

---

pojedine stavke izdatne ili prijamne iziskuju pismenu potvrdu, to se prosudjuje po iznosu njihovu ili kod dobarah nepokretnih po njihovoj vlastitoj naravi. §. 205. Ako je više malodobnikah, tad se imovina svakoga od njih ima izkazivati posebnim računom samo u toliko, u koliko oni u prijetku ili u izdatcih neudioničtvuju jednako. §. 206. Ako malodobnik posjeduje trgovinu kakovu ili tvornicu, može se uprava u koliko o tom nebude pravomoćno razpoloženo posljednom voljom, po razsudi suda prenieti na tutora samoga, ili ako on za to nebi imao potrebitih svojstvah, ili nebi mogao preuzeti obskrbu, tad na osobitoga vještoga predstojnika trgovačkoga ili tvorničkoga. U posljednjem ovom slučaju prosto je tutoru u svako doba od predstojnika iskati obavjest o stanju poslovah, i zagledati u knjige i pisma. Godišnji zaglavak računski, koj treba predložiti vlasti tutorstvenoj, ima biti podpisan po tutoru, ili ako on sam nevodi uprave, a ono po predstojniku, a u oba slučaja osim toga još i po zakletom vještaku računarskom, kojega će sud imenovati, napokon ima biti po pomenutom vještaku, koj će ga brižljivo prosuditi i sravniti s knjigami trgovačkimi, potvrdjen da je u podpunom redu. Ovaj zaglavak računski (bilanca) mora biti tako sačinjen, da se iz njega jasno vidi, kolika je imovina trgovine ili tvornice u realitetih, robi, pokretnostih, u sigurnih i nesigurnih tražbinah i u gotovu novcu; koliko trgovina ili tvornica duguje svojim svimkolikim vjerovnikom, i u čem sastoji dobitak ili gubitak od prošaste godine. Nego od svake ove rubrike navodi se samo svota glavna. Propisi ovoga paragrafa uporavljuju se i kod družtvah trgovačkih i tvorničkih, pri kojih udioničtvuju malodobnici, u toliko, u koliko kod nasljedjenih djelovah družtvenih to dopuštaju pogodbe družtvene, obvezatne za nasljednike. §. 207. Računi tutorah imaju se svake godine zaglaviti posljednjega dana mjeseca onoga, kad je počelo tutorstvo, ili dana onoga, koj je po sudu ustanovljen kao dan zaglave. Računi ovi imadu se, bez obzira na možebiti još nedovršenu razpravu imovine ostavinske, koja je malodobnikom pripala, predati sudu najduže uz rok, ustanovljen u §. 239 obćega gradjanskoga zakonika.

Digitized by Google

jurisdikcije, već u obsegu druge pokrajine, ter naredjuje, da tutor ima položiti račun ob upravi te nekretnine sudu pokrajine, u kojoj ona leži, realnomu sudu, forum rei sitae; a nadtutorstvenoj oblasti priobćit će se sumarni izvadak računa. Ako nekretnine leže u obsegu jedne ter iste pokrajine, nu u okolišu više jurisdikcijah iste, račun tičući se uprave svih nekretninah valja uvrstiti u glavni račun, koj se polaže nadtutorstvenoj oblasti. U svakom slučaju svakolika maloljetnikova imovina smatra se cjelinom, ter prema tomu načelu suvišak imovine, ležeći u jednoj pokrajini, može se obratiti na korist imovine, ležeće u drugoj pokrajini.

§. 241.

Način rješiti računodavanje.

Sud tutorstveni obvezan je dati razviditi i popraviti račune polag osobitih propisah, od ljudih vještih u računu i u stvari, a zatim rješenje o tom priobćiti tutoru.

§. 242.

Ako je u računih što zaboravljeno, ili se podkrala koja mu drago pogrješka, to škoditi nemože ni tutoru, ni maloljetniku.

Način, kako sudovi imadu izpitati i odobriti račune, normiraju pobliže §§. 208—214 izvanparbenoga postupka. [1])

[1]) §. 208. Svaki račun tutorov ima se točno prosuditi: Pri tom treba osobito iztražiti:

1) da li je prvobitna imovina, kao što se nalazi u inventaru i inih spisih sudbenih, ili u posljednjem računu, stavljena podpuno u prijetak; 2) u koliko se račun u pojedinih točkah sudara sa pismenimi prilozi; 3) da li je prijetak i izdatak, u koliko se to po naravi njihovoj učiniti dade, kao što treba zasvjedočen pismeno; 4) da li plaćanja, koja se povraćaju od vremena do vremena, neprekidno u redu idu, i da li u prijetku i izdatku kao što treba sljede jedno za drugim; 5) da li nemanjka sudbeni odobraj kod poslovah ili plaćanjah onih, kojim odobraja treba po zakoniku gradjanskom, i da li se u ovom slučaju dozvola sudbena za to podjeliti može naknadno; 6) da li je svakolika prvobitna imovina kao što treba pohranjena i osigurana, da li je zališna gotovina plodonosno uložena, i u koliko je napokon 7) uprava sama bila shodna i koristna. §. 209. Sudišta, providjena vlastitimi računarskimi urednici, imaju se pri prosudjivanju računah služiti njihovom pomoću. Ine vlasti tutorstvene imaju ovaj posao, koliko je moguće oskrbljivati same; nego za koje je potreb i

Digitized by Google

§. 243.

Osobiti propisi za tutora u upravljanju posrednom imovine. Osobito u zastupanjih.

Maloljetnik nemože doći pred sud ni kao tužitelj ni kao tuženik; njega mora tutor ili sam zastupati, ili mu dati kojega drugoga zastupnika.

1. Svaki u državi priznani pravni subjekt neima kao takov pravo i sposobnost, da pred sudom traži ili brani svoje pravo, neima personam legitimam standi in judicio. Djela, kojimi se pred sudom traži ili brani pravo radjaju za dotične stranke posljedicami, koje uplivaju na životne i imovinske njihove odnošaje, ter je s toga posve opravdano, ako oprezno zakonarstvo

---

vještina, može se imenovati jedan ili dva vještaka. Bližnji rodjaci malodobnikovi prebivajući u sjedištu suda, ako su za to sposobni, imaju se osobito upotriebljivati za prosudjivanje računah. Oni će obaviti reviziju bezplatno. Inim vještakom računarskim može se iz imovine malodobnikove doznačiti nagrada, primjerena njihovu trudu. §. 210. Vještaci računarski imaju podnieti sudu svoje mnjenje, i pojedine stavke, kod kojih za potrebno obnadju štogod primjetiti, označiti brojevi po redu onom, koj su odabrali u računu samom. Nego pokraj svega ovoga mnjenja ima se sud, prosudiv i sam račun, osvjedočiti o tom, dali se imovina skrbljenikova upravlja svrsi shodno, da li je prijetak i izdatak izkazan po pravih načelih, da li su opazke vještakah računarskih temeljite, i da li bi još trebalo pridati kakovih važnih opazakah. §. 211. Pri prosudjivanju računa ima se sud točno obazrieti na odhranjenje i na osobne vlastitosti skrbljenika, na stanje i narav imovine i na sve ostale odnošaje. S toga dakle ima sud u pravilu mimoići neznatne sumnje, kojih bi razjašnjenje skopčano bilo s nerazmjernimi troškovi ili dangubom, a isto tako neima o neznatnih stavkah tražiti izkazah, koji bi iziskavali mnogo troškovah. §. 212. Ako se u računu nenadje nikakovih pogrešakah, ili se nadje samo takovih, koje će se moći izpraviti u budućem računu, ili ako se nadje samo pometnjah u računu, o kojih netreba dalnjih izvidah: tad će se položeni račun odmah konačno rješiti odlukom. Ako pak bude od potrebe, da se sasvim preradi račun, ili da se dobavi kakovo pobližje objašnjenje o stavki jednoj ili više njih, treba uputiti polagatelja računa, da uz stanoviti rok podnese prenapravljen račun ili svoja objašnjenja. Pošto bude izvršen ovaj nalog, može sud konačno rješiti stvar ili odmah, ili ako nadje za potrebito, da se račun opet protrese, a ono iza kako budu na novo preslušani računarski vještaci i iza kako po okolnostih bude dobiveno dalnje objašnjenje od polagatelja računa.

Digitized by Google

ustanovi, tko može kao tužitelj ili tuženik stupiti pred sud, pa ako pravnomu kojemu subjektu neprizna te sposobnosti, valja mu ustanoviti, tko će za njega raditi pred sudom.[1])

Prema ovim načelom naš §. nepriznaje maloljetnikom personam standi in judicio, ter ustanovljuje, da ih pred sudom ima zastupati tutor sam, ili njegov punomoćnik. Ako bi dakle maloljetnik glavom došao pred sud, bilo u parbenom, bilo u neparbenom postupku[2]), kao tužitelj ili tuženik, to nebi sudac mogao s njime povesti razprave, već imao bi ga uputiti, da dodje pred sud sa svojim zakonitim zastupnikom.[3]) U pismenom postupku imao bi sud odputiti podnesak, koj bi maloljetnik predao, a ako bi ga bio rješio, neznajući za njegovu nesposobnost, imao bi postupak obustaviti, čim bi za nju doznao.[4]) Ako bi pako jur bila meritorno rješena stvar, u kojoj se je maloljetnik sam pred sudom

§ 213. Ako rok odredjen tutoru za predaju zahtjevanih objašnjenjah mine bez uspjeha, tad će se on ili primjerenimi prisilnimi sredstvi prisiliti da zadovolji nalogu, ili će mu se po okolnostih i zaprietiti da će se, ako zanemari daljnji rok, i nečekajuć njegovih objašnjenjah, konačno rješiti račun, pak će se ova prietnja zatim i ovršiti. Svakako treba se brinuti za to, da se račun za svaku upravnu godinu konačno rješi prije, nego što iztiče sljedeća upravna godina. §. 214. U dekretu, kojim se konačno rješava račun, položen o imovini malodobnika, mora biti izraženo, o čijoj je imovini, po kom i za koje vrieme položen račun, u koliko ga je sud priznao da je u redu, kolika je glavna svota čiste imovine i koliki preostatak pjeneznički, nalazeći se u pohrani zastupnikovoj ili kolika je tražbina zastupnikova proti malodobniku, napokon, koliko su dohodci malodobnikovi iznosili prošaste godine. Na svakom odobrenom računu treba uredno naznačiti dan i broj odobravajućega dekreta.

[1]) Haimerl: Darstellung der gesetzlichen Bestimmungen über Parteien und Stellvertreter str. 30 i sljedeće:

[2]) §. 2. ad 2 zakona o izvan parb. postupka.

[3]) §. 20. obćega parb. post. §§. 33. i 42. hrvatskoga parb. post. §. 1. austrijskoga zakona od 18. listopada o sumarnom postupku.

[4]) §. 339. hrv. p. p. Za zemlje zastupane u carevinskom vieću dvorski dekret od 4. lipnja 1789. br. 1015. Vidi i §. 3. hrv. p. p., koj ovlašćuje tutora odobriti razpravu povedenu s maloljetnikom i moliti za nastavak iste.

Digitized by Google

zastupao, bio bi ovlašten njegov zastupnik, da izhodi dokinuće osude.

2. Iznimno priznaje zakon o bagatelnom postupku personam standi in judicio maloljetnikom u pravdah, koje se razpravljaju po propisih rečenoga postupka, ako im je predmetom ono, o čem maloljetnik može slobodno razpolagati po §§. 151. 246 i 247. gradj. zakonika.[5])

§. 244.

U pogodbah maloljetnika.

Maloljetnik ima, istina, pravo steći štogod po djelanjih dopuštenih, a da tutora i nezapita; ali bez odobrenja tutorstva nemože niti otudjiti što od svoga, niti koju obvezu na se uzeti.

1. Pokazali smo kod obrazložbe §. 21. (na str. 168. 169. ovoga tumača), da je djetinstvo doba podpune djelotvorne nesposobnosti, ter istom smo prilikom razložili, kako djelotvorna sposobnost maloljetnikah raste za nedoraslosti i doraslosti, dok ona punoljetnošću nepostigne podpuni svoj razvoj.

Imali smo jur priliku iztaknuti, kako naš zakonik nerazlikuje medju pravom i djelotvornom sposobnosti.[1]) U obće može se izreći, da naš §. u suglasju s rimskim pravom ustanovljuje obseg djelotvorne sposobnosti maloljetnika tako, da mu dopušta preduzimati podpunim pravnim učinkom i bez sudjelovanja tutora svako dopušteno djelo, kojim on može svoj položaj poboljšati, a izriče njegovu nesposobnost preduzimati pravnim učinkom bez sudjelovanja tutora, dapače i bez odobrenja nadtutorstvene oblasti (§. 233.), djelo, kojim bi se njegov položaj pogoršao ili pogoršati mogao.[2])

---

[5]) §. 7. hrvatskoga zakona od 3. listopada o bagatelnom postupku. Čitaj i moj tumač k tomu zakonu na str. 35. i sljedećih. §. 10. austr. zakona od 27. travnja 1873. o bagatelnom postupku.

[1]) Čitaj na prediđućoj str. 88. ovoga tumača.

[2]) pr. I. de auct. tut. (1. 24) — miliorem quidem suam conditionem licere eis facere etiam sine tutoris auctoritate, deteriorem autem non aliter, quam tutore auctore.

Digitized by Google

Prema ovomu načelu nemogu maloljetnici bez tutorove intervencije sklapati ugovorah, iz kojih izviru za ugovornike zamjenite obligacije, dakle nemogu sklopiti ugovora kupo-prodajna, uporabna, opunovlastna itd., nemogu prihvatiti nasljedstva, nemogu ništa otudjiti, dakle nemogu ni primati plaćanja iz bud kojega naslova itd.[3]) Usuprot mogu maloljetnici, koji su prekoračili dobu djetinstva, dopuštenimi djeli sticati i bez intervencije tutora, na pr. darovanjem, prisvojenjem, priraštajem, mogu plaćati dug istiniti i dospjeli (§. 1421.), mogu steći povelju (dv. dekret od 11. svibnja 1842. br. 614 sb. prav. zak.)

2. U kazneno-pravnom pogledu nedorasli maloljetnici odgovaraju za svoja djela s tom dvostrukom modifikacijom, da nedorasli valja da je navršio desetu godinu (§. 237. kaz. zak.), i da djela, koja bi bila zločinstva, da su ih izveli punoljetnici, smatraju se prekršaji, ako ih izvedu nedorasli (§§. 237. 269. kaz. zak.).

§. 245.

Navlastito nemogu maloljetnici bez privoljenja tutorstva valjano oženiti se (§§. 49—51).

Sravni obrazložbu §§. 50—53.

§. 246.

U kojih slučajevih može maloljetnik obvezati se a da tutor ne pristane.

Ako se maloljetnik i bez dopuštenja svojega tutora najmio, tutor nemože ga natrag pozvati bez važnoga uzroka prije roka zakonita ili ugovorena; što je maloljetnik stekao svojim trudom na taj ili na drugi način, time može on slobodno razredjivati i sebe obvezati, isto kao i onimi stvarmi, koje su mu, kada je dorastao, bile predane da se njim služi.

§. 247.

Sud tutorstveni može maloljetniku, koji je navršio dvadesetu godinu, ustupiti čisti suvišak njegovih dohodakah, da sam slobodno njimi upravlja; glede toga iznoska, povjerena upravi njegovoj, ima on pravo da samovlastno sebe obveže.

[3]) O posljedicah, kojimi za sposobna obvezanika radja ugovor, što ga je s njime sklopio maloljetnik bez intervencije tutora i odobrenja suda, govorit ćemo obširno kod ustanovah ob ugovorih, naročito kod §. 865. Sposobna strana nije vlastna pobijati ugovora.

Digitized by Google

§. 248.

Maloljetnik, koj navršivši dvadesetu godinu, gradi se punoljetan u kojem poslu, odgovara za svaku štetu, ako druga strana, prije nego je svršen posao nije mogla saznati, da li je istina, što on govori. U obće takovi maloljetnik odgovara svojom osobom i svojom imovinom i za ina djelanja zabranjena, kao i za štetu uzrokovanu svojom krivnjom.

1. §. 246. steže pravilo sadržano u §. 244. nedopuštajući tutoru, da bez važna razloga razrješi prije izmaka zakonitoga i ugovorenoga roka ugovor, kojim se je maloljetnik obvezao, da će služiti, ili obaviti posao za plaću (§. 1151.). Ovakovim ugovorom osjegurava si često maloljetnik sredstva za svoje uzdržanje; a s druge strane nemože se pravično zahtjevati od drugih, da paze, da li je nadtutorstvena oblast ovlastila maloljetnika, da sklopi takove obične ugovore.

Važni razlozi razrješiti takov ugovor bili bi, ako bi zdravlje maloljetnika bilo izvrženo pogibelji, ako bi maloljetnik bio izložen pogibelji, da bude zaveden itd.

2. Isti §. sadržava drugu iznimku od pravila §. 244, odredjujući još, da dorasli maloljetnik može slobodno razpolagati onim, što je stekao svojim trudom, i da se u pogledu toga imetka može i obvezati, dakle darovati, prodavati, ter bi njegov vjerovnik mogao posegnuti i ovrhom na taj imetak.

3. Treću iznimku sadržava §. 248, ustanove kojega odgovaraju načelom §§. 866. 871—883 gradj. zak. Mjeru, u kojoj je maloljetniku naknaditi štetu, prouzročenu vlastitom krivnjom, ustanovljuju §§. 1323 i 1324. O kazneno-pravnoj odgovornosti maloljetnikah govorili smo kod §. 244.

§. 249.

Svršetak tutorstva:

a) smrću;

Tutorstvo svršuje se sa svim smrću maloljetnika. Ako umre tutor ili ako je odpušten; ima se po propisu zakona (§§. 198 i 199). odrediti ini.

[1]) Vidi obrazložbu §. 21. u ovom tumaču u pogledu maloljetnikah u dobi djetinstva.

Digitized by Google

1. Tutorstvo prestane smrću maloljetnika, kojoj je ravno sudbeno očitovanje, da je maloljetnik umro (§. 278). Nu i nakon maloljetnikove smrti tutor je obvezan dovršiti poslove i položiti račun (§§. 1022 i 262).

2. Tutorstvo prestane i smrću tutora. Ono neprelazi doduše na nasljednike njegove, jer izvire iz čisto osobnih njegovih odnošajah (§. 531), nu nasljednici njegovi obvezani su, dok nadtutorstvena oblast neučini odredbe, nastaviti one poslove tutorstvene, koji se nedadu odgoditi (§. 1025); obvezani su nadalje položiti račun o tutorovoj upravi (§. 262), ter preuzeti naknade, koje bi možda tutor imao dati iz vlastitoga imetka (§. 548.).

3. Mjesto umrvšega tutora imenovat će nadtutorstvena oblast drugoga u smislu propisah §§-ah 198 i 199.

§. 250.

b) kada je uklonjena zaprjeka u izvršivanju vlasti otčinske;

Tutorstvo prestaje takodjer, kada se otac opet prima izvršivanja svoje vlasti, od koje je bio obustavljen za neko vrjeme (§. 176).

U tom slučaju nuždna je dakako odredba nadtutorstvene oblasti.

Tutorstvo prestat će i onda, ako bi maloljetnik usljed legitimacije (§§. 160—162) ili adopcije (§. 183.). došao pod otčinsku vlast otca ili poočima.

§. 251.

c) kada maloljetnik postane doista punoljetan;

Tutorstvo prestaje i odmah, čim maloljetnik dostigne punoljetnost, ali sud tutorstveni može na molbu tutora, ili pošto sasluša tutora i srodnike, produljiti tutorstvo na vrieme neodredjeno, i to radi manah tjelesnih ili duševnih maloljetnika, radi razmetnosti, ili iz inih važnih uzrokah. Ova naredba pak, ima se javno oglasiti nekoliko vremena prije, nego djete postane punoljetno.

1. U tom slučaju tutorstvo prestane ipso facto navršenom 24-om godinom štićenika, ter nije potrebna kakova odredba nadtutorstvene oblasti.

2. Glede produljenja tutorstvene vlasti čitaj obrazložbu §§-ah 172. 173.

Digitized by Google

§. 252.

d) kada se maloljetniku oprosti maloljetstvo;

Sud tutorstveni, pošto sasluša mnjenje tutora i ako je potrebno i najbližjih srodnikah, može oprostiti maloljetniku, koj je navršio dvadesetu godinu, ostale godine i proglasit ga da je punoljetan. Ako je oblast dopustila maloljetniku, da vodi koju trgovinu ili kakav obrt, tim se on proglašuje zajedno da je punoljetan. Proglašenje punoljetnosti ima sa svim jednaku pravnu kriepost, kao da je maloljetnik doista postao punoljetan.

1. Tutorstvo prestane i onda, ako se štićeniku oprosti maloljetstvo (venia aetatis), to jest, ako se prije dovršene dvadeset i četvrte godine proglasi punoljetnim. Ovaj oprost podjeljuje nadtutorstvena oblast iz važnih razlogah, i saslušav mnjenje tutora i najbližih rodjakah[1]), ter predpostavlja, da je maloljetnik jur prevalio dvadesetu godinu i pružio dokazah, da je sposoban upravljati i sam svojim imetkom.[2]) Maloljetna osoba kojega god spola, stekav oprost maloljetstva, ravna je punoljetnoj osobi, može dakle razpolagati svojim imetkom, obvezati se, sklopiti valjanu ženitbu; nu nebi mogla steći pravah, koja su po očitovanju posljednje volje ili po ugovoru ovisna o fizičnoj punoljetnosti.

2. Naš §. govori i o drugoj vrsti oprosta maloljetstva, koja radja istimi posljedicami, i koj obično zovu mučećim ili zakonskim oprostom, u oprjeci s izričnim, o kojem smo govorili u predidućoj točki. Ovaj oprost stiču po glasu našega §-a oni maloljetnici, dovršili oni dvadesetu godinu ili ne, kojim nadležna oblast dopusti, da tjeraju trgovinu ili obrt.[3]) Za vremena kodifikacije

[1]) Nije dakle nuždna privola tutora, kako privola otca po §-u 174. g. z.

[2]) Omnes adolescentes, qui honestate, morum praediti paternam frugem, vel avorum patrimonio gubernare cupiunt, et super hoc imperiali auxilio indigere coeperint, ita demum aetatis veniam impetrare audeant, cum vicesimi anni metas impleverint (Const 2 pr. Cod. de his qui ven. aet. 2. 45.) Feminas quoque, quas morum honestate mentisque solertia commendat, quum octavum et decimum annum egressae fuerint, veniam aetatis impretrare sancimus (§. 1. ibidem).

[3]) Pod izrazom trgovina i obrt, nerazumjeva se tjeranje poljskoga gospodarstva, ili izvršavanje povelje za izum (dv. dekret od 28. listopada 1829 br. 2437., dv. dekret 11. svibnja 1842 br. 674.)

Digitized by Google

našega zakonika nije postojala sloboda obrta i trgovine, kako sada postoji, već se za tjeranje trgovine ili obrta morala izhoditi dozvola oblasti. Postojeći obrtni zakon (zakonski članak VIII 1872. sbornik br. 24) izrekao je usuprot, da svaka punoljetna ili punoljetnom proglašena osoba bez obzira na spol, može u granicah zakona samostalno i slobodno tjerati svaku granu obrta, razumjevajući i trgovinu (§. 1.), da nadalje samostalan obrt mogu uz privolu otca, tutora ili tutorstvene oblasti tjerati maloljetnici, koji u tom slučaju razpolažu slobodno s imetkom svojim (§. 2.).

Iz potonje ustanove nije težko razabrati, da i uz obrtni zakon, postoji još sveudilj tako zvana tacita venia aetatis, predvidjena u našem §-u. Obrtni zakon govori doduše „o privoli otca, tutora ili tutorstvene oblasti"; nu neima dvojbe, da će u Hrvatskoj moći samo onaj maloljetnik tjerati obrt, koj će se pred obrtnom oblasti izkazati privolom nadtutorstvene oblasti (§§. 151—153. 244 gr. zak.).[4])

[4]) Evo njekoliko ustanovah ugarsko-hrvatskoga obrtnoga zakona, koj se u bitnosti slaže s dotičnim austrijskim zakonom, i koje će popuniti obrazložbu §. 252:

§. 1. Na zemljištu krune ugarske može svaka punoljetna ili punoljetnom proglašena osoba bez obzira na spol, u granicah ovoga zakona svagdje samostalno i slobodno tjerati svaku granu obrta, razumjevajuć tu i trgovinu. §. 2. Samostalan obrt mogu uz privolu otca, tutora ili tutorstvene oblasti tjerati i maloljetnici, i u tom slučaju razpolažu oni slobodno s imetkom svojim. §. 3. Pravne osobe mogu takodjer slobodno izvršavati obrt, ako postave poslovodje. (§. 24.). §. 4. Tko namjerava tjerati obrt, kojega je slobodno izvršavanje dozvoljeno, dužan je namjeru svoju u tom obziru nadležnoj obrtnoj oblasti ustmeno ili pismeno prijaviti, i prigodom tom izkazati, da za samostalno izvršavanje obrta u 1om do 2a ili 3a §. stavljenim zahtjevom zadovoljava; što kada je učinjeno, nemože se vrhu prijave glaseća izkaznica obrtne oblasti, izim u slučajevih pod §. 26. padajućih, uzkratiti, i obrtna oblast dužna je tu izkaznicu dotičniku najkašnje za tri dana bezplatno izdati, inače je prijavitelj vlastan započeti tjeranje obrta svojega. §. 8. Kada je izvršavanje koje grane obrta skopčano s podignućem posaonicah, koje položajem svojim ili načinom svojim radnje susjedne posjednike ili stanovnike ili u obće obćinstvo uznemiruju, oštećuju ili u pogibelj stavljaju, tada se posaonice takove

Digitized by Google

3. U zemljah zastupanih u carevinskom vieću postoji obrtni zakon od 20. prosinca 1859. (d. z. l. br. 227), koj u §. 4. za samostalno tjeranje obrta zahtjeva u pravilu, da podhvatnik bude sposoban upravljati svojim imetkom, a u pogledu osobah, koje su stegnute u upravi svojim imetkom, veli isti §, da mogu tjerati obrt kroz zamjenika privolom zakonitoga njihovoga zastupnika i nadležne oblasti. Ova ustanova mogla je dati povoda mnjenju, kao da se pored propisa §. 252. gr. zak. nebi maloljetniku moglo dopustiti, da samostalno tjera obrt. Nu ministarskom naredbom od 19. ožujka 1860. br. 2712 odstranjena je svaka dvojba o dalnjoj krieposti odnosne ustanove §-a 252. g. z.[5])

§. 253.

e) kad se odpusti tutor službeno ili na njegovu molbu.

Odpust tutora naredjuje sud u nekih slučajevih službeno; u drugih kada se to ište.

Odpust tutora naredjuje se ureda radi u slučajevih §§-ah 244.—256.; na molbu pako, i to tutora samoga, u slučajevih §§-ah 257. i 258., napokon na molbu drugih osobah u slučajevih §§-ah 259. i 260.

uz postupak niže naznačeni samo na temelju dozvole obrtne oblasti smiju podići. — Obrtna oblast u Hrvatskoj jest prema organizaciji ovih kraljevinah u prvoj molbi podžupanija, gradsko poglavarstvo dotično redarstveni ured kod istoga (kapetanat); u drugoj kr. vladni odjel za unutarnje poslove (§. 97. obrtnoga zakona, govori prema organizaciji političkih oblastih u Ugarskoj o trih političkih molbah, kojih kod nas neima.)

[5]) Ministarska naredba spomenuta u tekstu propisuje, da nadležna obrtna oblast, prije nego li izda svjedočbu o prijavi obrta, dotično prije nego li dozvoli koncesionirani obrt osobi, koja nije sui juris, ima paziti, da se dotičnik izkaže privolom nadtutorstvene oblasti. Obrtnom izkaznicom stečenom na temelju te privole, ovlašćen je maloljetnik tjerati samostalno obrt ili trgovinu, ter tim postane punoljetnim u smislu §. 252. gr. zak. Upozoruju se nadtutorstvene oblasti, da u interesu maloljetnikah postupaju što opreznije kod podjeljivanja tih privolah, naročito za osobe, koje nisu još navršile 20. godinu. — I hrvatske nadtutorstvene oblasti dobro će učiniti, ako budu usljed molbah maloljetnikah za dozvolu da mogu tjerati obrt, postupale oprezno prema načelom navedene austrijske ministarske naredbe.

Digitized by Google

§. 254.

Slučajevi odpusta službenoga.

Službeno ima se odpustiti tutor, ako obavlja tutorstvo proti svojoj dužnosti; ako se spozna da je nespoban, ili ako se proti njemu pojave takove sumnje, koje bi ga po zakonu bile izključile od primanja tutorstva.

§. 255.

Ako se mati, koja je tutorka svojeg djeteta, opet uda; dužna je ona ista, ili sututor javiti to sudu tutorstvenomu, i ovaj treba da presudi, ima li ona i unapred ostati tutorka.

§. 256.

Ako je oporučitelj ili sud odredio tutora samo na neko vrieme, ili ako ga je izključio na koj slučaj stanoviti, ima biti odpušten, čim je prošlo to vrieme, ili čim je nastao slučaj stanoviti.

Predstojeći paragrafi izbrajaju slučajeve, u kojih valja tutora ureda radi odpustiti:

a) Ako obavlja tutorstvo povriedom naloženih mu dužnostih, na pr. ako upravlja lahkoumno imovinom, ako se nestara za plodonosno uloženje pupilskih glavnicah, ako se duže vremena nezna za njega, itd. [1]);

b) ako dodje na vidjelo okolnost, koja bi ga bila izključila od tutorstva, da je bila poznata, kad je tutorom bio imenovan, na pr. ako se dozna, da je bio osudjen radi zločinstva [2]), da je štićenikov dužnik itd.;

[1]) Evo njekoliko ustanovah iz rimskoga prava, koje se prema smislu navedenoga propisa §. 254. g. ž. mogu uporavljivati: Et sciendum est aut ob dolum in tutela admissum, suspectum licere postulare, si forte grassatus in tutela est, aut sordide egit, vel perniciose pupillo, vel aliquod intercessit ex rebus pupillaribus jam tutor (§. 35. D de suspect tutoribus. — Is tutor qui inconsideranter pupillum, vel dolo abstinuit haereditete, potest suspectus postulari (l 3. §. 17. D. eod. tit.). — Tutor qui ad alimenta praestanda copiam sui non faciat suspectus est, poteritque removeri. (l. 3. 14. D eod. tit.). — Si fraus non sit admissa sed lata negligentia, quia ista prope fraudem accidit, removeri hunc quaesi suspectum oportet (l. 7. §. 1. D. g. eod. tit.). — Et generaliter si qua justa causa praetorem moverit, cur non debect in ea tutela versari, rejicere eum debebit (l. 3. D. 52. eod. tit.).

[2]) Za zemlje zastupane u carevinskom vieću vidi obrazložbu §§. 191—195 n. st. 560. op: 3.

Digitized by Google

c) ako za obavljanje tutorstva postane nesposobnim (§§. 191., 193., 194. g z.[3]);

d) ako sudac obnadje, da bi po interes maloljetnika štetno bilo dopustiti, da nastavi tutorstvo mati, koja se je i opet udala[4]);

e) iznimkom vremena, za koje je oporučitelj ili sud odredio tutora, ili nastupom onih okolnostih, za slučaj kojih bilo je odredjeno, da se od tutorstva ima izključiti.

Izim ovih u predstojećih §§-ih navedenih slučajevih ima se ureda radi odpustiti tutor, koj bi pao pod stečaj (§. 1024. g. z.).

§. 257.

Slučajevi odpusta što ga tutor pravno ište.

Ako za tutorstva nastanu takovi uzroci, koji bi tutora po zakonu oslobodili ili izključili od primanja tutorstva; u prvom slučaju ima on pravo, a u posljednjem dužnost iskati odpust.

§. 258.

Ako je tutoru naloženo tutorstvo radi toga, jer se mislilo da je najbližji srodnik maloljetnika, prosto mu je, ako se kasnije odkrije drugi bližji i sposoban srodnik predložiti ovoga na svoje mjesto; ali bližji srodnik neima nikakova prava iskati, da mu drugi udaljeni srodnik ustupi tutorstvo, što ga je ovaj jur primio; već ako se nije mogao prije prijavit.

§. 259.

ili od inih pravno iskanoga odpusta.

Mati ili brat, ako su u vrieme, kada je odredjeno tutorstvo, bili i sami još maloljetnici, postavši punoljetni, mogu iskati tutorstvo. A i svakomu srodniku slobodno je, prijavit se za godinu danah, da se primi tutorstva, ako je sud kakvoga nesrodnika pozvao na tutorstvo.

---

[3]) Čitaj u savezu §§. 210 i 257. g. z.

[4]) Naš zakon dakle ne lišava tutorstva mater, koja se uda, već prepušta nadtutorstvenoj oblasti, da prosudi, da li se pored novih odnošajah, u koje je mati došla novom udajom, može od nje očekivati, da će jednakom ljubavi i brižljivosti nastojati o dobru svoje djece. Na odluku suda uplivat će značaj drugoga supruga, njegove obiteljske i imovinske okolnosti i t. d. Ne tako po rimskom pravu. Const 1. Cod ub pupill. (5. 49.). Nov. 22. cap. 38. — Nov. 94. cap. 2. —

Digitized by Google

1. Tutor sam obvezan je tražiti, da se odpusti, ako za tutorstva nastupe u pogledu njegove osobe takove okolnosti, koje bi ga po zakonu bile od tutorstva izključile. Sudac ima dakako takova tutora odpustiti (§. 254.)

2. Naš zakon ovlašćuje tutora moliti, da bude rješen tutorstva:

a) ako za tutorstva nastane koj od uzrokah, navedenih u §-u 195. g. z.[1]);

b) ako može predložiti bližega i sposobnoga srodnika za tutora, nego li je on sam;

c) ako, nebudući on sam štićenikov srodnik, može mjesto sebe predložiti sposobnoga štićenikovoga srodnika.

3. Napokon sud dignut će tutora, ako se za tutorstva budu prijavili:

a) punoljetnom postavša mati ili brat, koji su u vrieme, kada je tutorstvo odredjeno, bili još sami maloljetnici;

b) srodnik štićenikov, ako je odredjen tutor nesrodnik, jer po §. 199. zakonsko tutorstvo predhodi sudbenomu.

Srodnik ima se prijaviti u roku godine danah, računajući od dana, kojega bje odredjen tutor, ako nije bez svoje krivnje bio zaprječen, u kojem slučaju rok teče od dana, kojega je zaprjeka prestala.

§. 260.

Kada se udaje maloljetnica, zavisi od razsudjenja suda, da li se skrbničtvo mužu ustupiti ima (§. 175).

Udajom maloljetnice prestat će vlast tutorova samo na toliko, na koliko se odnosi na osobu maloljetnice, koja dolazi pod vlast supruga (§§. 91., 92., 173.); ali imovinom njezinom upravljat će i nadalje tutor, ako

[1]) Winiwarter k §. 257. drži, da bi sudac mogao i naknadno, to jest nakon imenovanja tutora uvažiti njegovu molbu, da se rješi tutorstva radi razloga navedena u §-u 195. koj je postojao u vrieme imenovanja, nu na temelju kojega nije imenovani tutor odklonio tutorstvo.

Digitized by Google

nadtutorstvena oblast nebude iz važnih razlogah obnašla povjeriti ju mužu. Privola tutora nije potrebita, kao što je u tom slučaju nuždna privola otčeva po propisu §-a 175., na obrazložbu kojega upućujemo.

§. 261.

Uvjeti da se odpusti tutor:

a) običajno vrieme;

Redovito, tutor nemože ostaviti tutorstva, nego samo na svršetku godine tutorstvene, pošto je njegov nastupnik uredno uzeo na se upravljanje imovinom. Ako li sud nadje, da je to potrebno za sigurnost osobe ili imovine, može mu tutorstvo i odmah oduzeti.

Naš paragraf izriče u obće pravilo, od kojega nadtutorstvena oblast može odstupiti i s obzirom na okolnosti tutorove.

§. 262.

b) zaključni račun;

Tutor dužan je nadalje u dva mjeseca pošto je svršeno tutorstvo, predati sudu svoj zaključni račun, i ako se nadje da je u redu, sud daje tutoru pismenu svjedočbu, da je ured svoj obavljao pošteno i uredno. Ali ovo pismo neoslobodjuje ga od obveze, ako bi se kasnije odkrilo da je lukavo (himbeno) radio.

§. 263.

c) predaja imovine.

Kada prestaje tutorstvo, dužan je tutor predati imovinu postavšemu punoljetniku, ili novoodredjenomu tutoru uz primku, i dokazati u sudu ovu predaju. Učinjeni popis imovine i računi, odobreni svake godine, služe za pravilo u takovom predavanju.

1. Od pravila §-a 262., koj obvezuje tutora, da u dva mjeseca, pošto je tutorstvo svršeno, preda sudu zaključni račun, sadržava iznimku §. 215. zakona ob izvanp. p. u smislu kojega štićenik, postavši punoljetnim, ili takovim proglašen, može oprostiti tutora od položenja zaključnoga računa. Od položenja zaglavnoga računa oprošten je nadalje tutor u slučaju §-a 238. gradj. zak., koj mu nalaže, da izkaže jedino imovnu glavnicu prema inventaru.

2. Prigovori proti zaključnomu računu nemogu se odnositi na godišnje sudbeno jur odobrene tutorove

Digitized by Google

račune; nu ako se ovakovi prigovori temelje na himbenih djelih tutora, ili na pometnjah njegovih, imadu se pripustiti i rješavati po propisih §§-ah 209.—212. zakona o izvanparbenom post., koja smo naveli na predidućih st. u opazci.[1])

3. Obnadje li sud, da je zaključni račun u redu, odobrit će ga, i izdati tutoru absolutorium. Nu i izhodjeni absolutorium neoslobadja tutoru naknaditi štićeniku štetu, prouzročenu himbenim djelom, za koje se je kasnije saznalo. Bude li takovih prigovorah proti odobrenomu zaključnomu računu, neimade se o njih povesti razprava ureda radi, već u smislu parbenoga postupnika redovitom pravdom, dakle usljed tužbe. (§. 216. zak. o izvanp. p.)

4. Ako je tutorstvo svršeno usljed fizične punoljetnosti štićenika, ili usljed oprosta godinah (venia aetatis), ima mu sud, ako proti tomu neima zakonite zaprjeke, izdati imovinu njegovu, a u koliko se ona nalazi u rukuh tutora, naputiti njega, da obavi predaju, i da se o tom izkaže uz primjereni rok. Popis o imovini i rješeni računi služe podlogom predaji. Ako pako koj maloljetnik, postavši vrstan, da sam upravlja sa svojom imovinom, uz tri mjeseca nezaprosi, da mu se izda imovina, koja je u sirotinskoj blagajni, tad će ga sud uz primjereni rok radi preuzeća pozvati s tom opomenom, da će inače pjeneznica sirotinska predati njegovu imovinu pjeneznici ostavnoj. Ovaj poziv treba dostaviti samomu njemu osobno, ter ako mu se neodazove, predat će se imovina uredu ostavnomu, i tim utrnuti dužnost nadtutorstvene oblasti brinuti se za ulaganje gotovine i za dizanje kamatah od uloženih glavnicah. Ako boravište bivšega malodobnika nebude poznato, ili ako nije moguće dostaviti mu poziva, tad se on može radi preuzeća, istina, pozvati izrokom, ali

[1]) U pogledu ustanovah §-a 217, zakona ob izvan p. p. vidi još ministarsku naredbu od 15. kolovoza 1859. br. 154 D. z. I., tičuću se javnih vjeresijskih papirah, koju valja takodjer predati ostavnomu uredu.

Digitized by Google

se nemože, ako se nepokori ovomu nalogu, učiniti kakova promjena ni u pohrani, ni u upravi njegove imovine (§. 217. zak. o izvanp. p.[2])

5. §. 218. zakona o izvanp. p. sadržava propis, da vojničkim osobam od stražmeštra niže, postavšimi punoljetnimi, nije dopušteno izdavati nikakove glavnice bez dozvole vojničkoga zapovjedničtva. Ako dakle ovakove osobe vojničke, premda su već punoljetne, nezadobiju dozvole, da mogu preuzeti svoju imovinu, tad će sud s njom postupati, kao s imovinom maloljetnikovom dotle, dok uztraje ova zaprjeka. Ove ustanove stavljene su po našem mnjenju izvan krieposti §-om 54. obranbenoga zakona, tako da i u pogledu predaje imovine vojničkim osobam postavšim punoljetnimi, mjerodavne su ustanove §-a 263. g. z. i §-a 217. zak. o izvanp. p. navedene u prididućoj točki.

§. 294.

Odgovornost tutora za tudju krivnju.

U obće tutor odgovara samo za svoju krivnju i onih, koji su mu podčinjeni. Ali ako je hotimice namjestio osobe nesposobne, ako ih je zadržao, ili ako nije nastojao, da se naknadi šteta, koju su uzrokovale; odgovara on i za ovu nemarnost.

Sravni §. 228. i ustanove §§-ah 1313.—1315. g. z.

§. 295.

Odgovornost pomoćna suda tutorstvenog.

I sud tutorstveni, koj je zanemario svoj ured na štetu maloljetnika, odgovara za to, i ako nebi bilo drugih sredstvah naplate, treba da naknadi štetu.

1. Nadtutorstvena oblast odgovara za štetu, koju je vlastitom dokazanom krivnjom (§. 1295. g. z.) prouzročila maloljetniku, na pr. ako je znajući imenovala nesposobna tutora, ako nije odbila štetni predlog tutora itd. Odgovornost spomenute oblasti je subsidijarna, ako je štetu i tutor skrivio, propustiv na pr. učiniti predlog, da se koristonosno uloži pupilska glavnica itd.[1]) U tom slučaju odgovara neposredno tutor, ter odgo-

[2]) Čitaj opazke 2 i 3 u prididućoj str. 417 ovoga tumača.

[1]) Ovako je sudilo vrhovno sudište rješitbom od 3. studenoga 1863. br. 7969 (Glaser-Ungerove sbirke br. 1824).

Digitized by Google

vornost oblasti nastupit će samo onda, ako tutor nebude u stanju naknaditi štete.

2. Naknada traži se sindikatskom pritužbom, koja se podnosi nadležnomu prizivnomu sudištu (banskomu stolu). Postupak normira za Hrvatsku i Slavoniju cesarska naredba od 12. ožujka 1859. d. z. l. br. 45; u zemljah zastupanih u carevinskom vieću zakon od 12. srpnja 1872. (d. z. l. br. 112), kojim se u provedbi članka 9 temeljnoga državnoga zakona od 21. prosinca 1867. o sudačkoj vlasti normira tužbovno pravo stranakah radi pravnih povredah, počinjenih strankam po sudačkih činovnicih, u vršenju uredovne vlasti.

3. Po malo prije navedenom zakonu o sindikatskom postupku valjanom u Hrvatskom, država jamči neposredno za štetu nanešenu strankam krivnjom sudbenoga činovnika samo onda, ako se radi o naknadi štete prouzročenoj povriedom dužnostih nadležećih činovnikom pri čuvanju imovine predane sudbenim oblastim, ostavnim i poreznim uredom, ili njihovim izaslanikom (§. 7. cesarske spomenute naredbe), ter samo iznimno mogu ministar pravosudja i financijah sporazumno administrativnim putem odrediti, da se šteta naknadi iz državnoga erara i u slučajevih, u kojih nije izrečena odgovornost erara. Neslažu li se spomenuta ministarstva, ima se izhoditi previšnja odluka (§. 22 iste naredbe.)[2])

Usuprot gore spomenuti zakon austrijski izriče u obće neposrednu odgovornost državnoga erara za svaku štetu, koju sudbeni činovnik nanese stranci povredom uredovne svoje dužnosti, ter ovlašćuje oštećenika, da povede sindikatski postupak proti dotičnomu činovniku, ili proti samoj državi, ili proti obojici (§. 1. spomenutoga zakona).

[2]) U Hrvatskoj krieposti podpune autonomije, koju zemlja uživa u stvarih pravosudnih obveza naknade pada na zemaljski erar.

Digitized by Google

§. 266.

Nagrada tutora:

a) godišnja;

Tutorom marljivim može sud iz dohodakah zaštedjenih prisuditi razmjernu godišnju nagradu; ali ova nagrada nesmije nigda preći pet po sto čistoga dohodka, niti može biti veća od četiri tisuće forintih na godinu.

§. 267.

b) ili kada izstupi.

Ako je imovina maloljetnikova tako neznatna, da se svake godine može malo prištediti ili baš ništa; može se tutoru, koj je sačuvao imovinu neumaljenu, ili nabavio maloljetniku pristojno obskrbljenje, dati barem na svršetku tutorstva nagrada primjerena okolnostim.

1. Tutorstvo ima se doduše obavljati bezplatno; nu marljivim tutorom može nadtutorstvena oblast dopitati primjerenu nagradu prema načelom ustanovljenim u §-u 266 iz čistoga dohodka štićenikovoga imetka. Zakon nenalaže sudu absolutno, da nagradi tutora, već ga samo na to ovlašćuje, tako da je prepušteno razboru suda, da unutar granicah opredieljenih zakonom odmjeri nagradu, odgovarajuću imovini štićenikovoj, težkoćam, s kojimi je bila skopčana uprava, uloženom pri tom trudu i sposobnostim, koje su se za upravu zahtjevale.

2. Pošto zakon nerazlikuje, nebi se pravično mogla uzkratiti nagrada ni materi-tutorki, ni sututoru, ako je sudjelovao kod uprave (§. 214.).

Više tutorah, koji su štićenikovom imovinom zajednički upravljali, ili koji su upravu medjusobom razdjelili mimo odobrenja suda, zapala bi dozvoljena nagrada na jednake djelove; kod tutelai divisae usuprot dopitat će sud svakomu pojedinomu tutoru nagradu, prema gore iztaknutim okolnostim, i u razmjerju prištednjah, polučenih u povjerenoj mu grani uprave.

3. Ako je otac opredjelio tutoru bud izrično bud u formi zapisa nagradu, sud može, ocjeniv sve okolnosti, dopitati mu i veću nagradu, dakako unutar granicah §-a 266, i uračunav nagradu, koju je otac dozvolio.

Digitized by Google

§. 268.

Pravno sredstvo tutora da se potuži.

Ako tutor misli da je otegoćen po kojoj naredbi suda tutorstvenog, treba da predloži tužbu najprije istomu sudu, i samo ako je tužba ova bila zalud, uteći se k višjemu.

Ustanove §-a popunjuju §§-i 9—17. zakona o izvanparbenom postupku.[1])

[1]) §. 9. Pravna sredstva proti sudbenim odredbam. Onomu, koj misli, da mu je odredbom suda prve molbe o predmetu sudbenosti izvan parnicah krivo učinjeno, stoji na volju, ili na samoga nižega sudca upraviti predstavu ili pako podnieti utok, ili sjediniti sa predstavom i utok. U svih ovih slučajevih može prva molba preinačiti svoju prijašnju odredbu, u koliko njome nebudu treće osobe stekle kakovih pravah, i time rješiti samu predstavu ili utok. Ako prva molba ili nebude sklona na to, ili ako poradi pravah trećih osobah odredbu preinačiti može samo sudac viši, ima ona tad višemu sudu odpraviti podnešeni utok, ili ako je podnešena bila samo predstava, treba uputiti stranku na odredbu prijašnju, i ako to još učinjeno nije, podučiti ju podjedno i o razlozih one odredbe. Proti ovoj odluci može stranka poprimiti utok, koj će se takodjer predati molbi prvoj, a po njoj podnieti sudu višemu. §. 10. Strankam ostaje na volju u predstavah i utocih navesti novih okolnostih i dokazah i isto im je tako prosto od utoka, podnešenoga prvoj molbi, odpraviti zajedno i prepis molbi drugoj. §. 11. Predstave proti odredbam, izdanim u neparbenih pravnih poslovih, imadu se predati uz četrnajst danah, računajuć od dana dostave; utoci pako imadu se predati ili uz isti ovaj rok, ili ako je predana bila predstava, uz četrnaest danah od onoga dana, kad je izišla odluka na nju. Nego se ostavlja razsudi sudca, da i nakon minuloga roka obzir uzme na predstave i utoke u onih slučajevih, kada je još moguće preinačiti odredbu bez štete koga trećega. Molba prva ima dakle utoke u neparbenih pravnih poslovih i nakon izmaka rokovah primati i podnositi vlasti višoj. §. 12. Ako u zakonu ovom nije što drugo ustanovljeno (§§. 177. 191.), ili ako sudac prve molbe neobnadje za potrebno, da iz osobitih razlogah počeka rok utoka, mogu se odmah ovršiti odredbe u neparbenih pravnih poslovih. Nego nakon već podnešena utoka neima više prva molba ovršiti odluke dotle, dok utok nebude rješen, i samo u slučaju silne pogibelji učiniti će one odredbe, koje su potrebne za sigurnost dotičnikah. §. 13. Propisi, valjani za postupak parbeni o izdatbi razlogah rješitbenih, a tako i o pravu stranakah, vaditi prepise od izvješća, podnešenoga usljed utoka, uporavljaju se i u postupku o neparbenih pravnih poslovih. §. 14. Ako viši sud preinači odredbu sudca prvoga, nemože se proti tomu opraviti predstava na samu drugu molbu, nego

Digitized by Google

§. 269.

II. O skrbničtvu.

Pojam skrbničtva;

Osobam, koje nemogu same da nastoje oko svojih poslovah, i da svoja prave same brane, ima sud, ako neima mjesta vlasti otčinskoj ili tutorstvenoj, odrediti skrbnika ili nastojnika.

§. 270.

slučajevi skrbničtva;

Te vo dogadja: kod maloljetnikah, koji u inoj pokrajini posjeduju kakovu nepokretnu imovinu (§. 225), ili koje u osobitom kojem slučaju nemože du zastupa otac ili tutor; kod punoljetnikah, koji su poludili ili postali slaboumni; kod proglašenih razmetnikah; kod nerodjenih; kadkad i kod gluhonjemih; kod nepritomnih i osudjenih.

1. Razliku, koju naš zakon nastoji učiniti izmedju tutorstva i skrbničtva, spomenuli smo kod obrazložbe §§-ih 187, 188. na koju upućujemo.

---

se može uložiti samo utok na najviše sudište. A i ovaj utok treba uz četrnaest danah predati molbi prvoj, koja će ga putem višega suda predložiti radi rješitbe najvišemu sudištu. §. 15. Proti odredbi višega suda može sudac prve molbe uložiti utok, kad ili njemu samu bude nametnuta budi kazan budi naknada štete, ili kad se on od naredbe višega suda boji nenaknadive štete za takove osobe, koje nisu sposobne same sebe zastupati. Samo u ovom posljednjem slučaju dopušteno mu je, odgoditi odpravak i dostavu naredbe, izdane po sudu višem dotle, dok nestigne rješitba najvišega sudišta. Nego niži sudac nije odgovoran za posljedice odredabah suda višega, makar da je i propustio uložiti utok. Svaki utok prve molbe treba, priklopiv mu spise od razprave, predati sudu višemu, koj će ga odpraviti najvišemu sudištu. §. 16. Ako u poslovih izvan parnicah viši sud potvrdi odluku sudca nižega, biti će mjesta utoku na najviše sudište samo u onom slučaju, kada ili rješitba bude očevidna protivna budi zakonu budi spisom, ili kada bude počinjena ništetnost. Objestno pritužívanje ima se kazniti po propisih postupnika. §. 17. Povrata u prijašnje stanje. Propisi postupnika o povrati u prijašnje stanje proti zanemaru minula roka ili ročišta uporavljuju se i u poslovih izvan parnicah u toliko, u koliko sa zanemarom roka ili ročišta bude skopčana kakova pravna šteta, koja se nemože popraviti ni utokom na višega sudca ni novim podneskom. Od pravila §-u 12, da se u izvanparbenom postupku odluke mogu odmah ovršiti, izuzimaju se:

a) dozvola gruntovnoga unosa uručbene izprave (§. 177. zakona o izvanparbenom post.)

b) odluka, kojom prva molba dozvoljuje maloljetnika proti volji

Digitized by Google

2. §. 270. neizbraja izcrpljivo svih slučajevah, u kojih se ima narediti skrbnik.[1]) Izim slučajevah, spomenutih u §. 270, ima i drugih. O njekih izmedju njih je rieč u §§-ih 51, 121, 149, 158, 175, 197, 209, 260, 630, 690 812 i t. d. gr. zak.[2]), u stečajnih zakonih[3]), u §-u 182 zakona o izvanparbenom post.[4]

3. Pošto po zakonu od 15. studenoga 1867. (D. Z. L. br. 131) osuda kaznena nepovlači za sobom u zemljah zastupanih u carevinskom vieću gubitak ili ograničenje djelotvorne osudjenikove sposobnosti, to stupa u spomenutih zemljah izvan krieposti ustanova §. 270, na koliko se tiče kaznenikah, kojim se neimade imenovati skrbnik.[5])

§. 271.

a) za maloljetne;

U poslovih, koji se dogadjaju medju roditelji i djetetom maloljetnim, ili medju tutorom i maloljetnikom, treba zamoliti sud, da maloljetniku naimenuje posebnoga skrbnika.

---

zakonitoga njegovoga zastupnika, sklopiti brak, kao i odluka višjega suda, kojom se preinačuje prvomolna odluka uzkraćujuća ženitbenu dozvolu (§. 191.);

c) svi slučajevi, u kojih sud, s obzirom na štetu, koja bi učestnikom izvirala iz neposredne ovrhe odluke, ili iz inih važnih razlogah obnadje, da se ovrha odluke odgodi do njezine pravomoćnosti. Vidi Mitlacher: Praktisches Handbuch des gerichtlichen Verfahrens in Rechtsgeschäften ausser Streitsachen. Beč 1855.

[1]) Ovako je opetovano putih shvatilo i aust. vrhovno sudište §. 270. Vidi rješitbu od 23. prosinca 1857. br. 13001 u Gerichts-Halle 1858. br. 37, rješitbu od 21. srpnja 1857. br. 6183 u Gerichts-Zeitung, i rješitbu godine 1849 uvršćenu bez pobliže oznake u Peitlerovu sbirku.

[2]) U prvoj od rješitbah navedenih u predidućoj opazci imenovan bje sbrbnik starcu, o kojem se je doduše konštatiralo, da nije u stanju upravljati svojim imetkom, nu nije bila ustanovljena njegova slaboumnost.

[3]) §. 29. i 42. i sljed. stečajnoga reda za Hrvatsku, §§-i 73. i 74. stečajnoga zakona za zemlje zastupane u carevinskom vieću.

[4]) §. 182. glasi: Ako tko položi zavjet redovnički, iz kojega potiče po zakonu gubitak slobodne uprave s imovinom, tad će sud postaviti skrbnika za imovinu onu, o kojoj nije bio razredio medju živimi.

[5]) Vidi još na predidućoj str. 304. I. 1. ovoga tumača.

Digitized by Google

§. 272.

Ako se medju dva ili više maloljetnikah, koji imaju jednoga i istoga tutora, dogode kakove parnice, tutor ovaj nesmije zastupati ni jednoga od tih maloljetnikah; nego ima zamoliti sud, da svakom na pose naimenuje inoga skrbnika.

1. Pošto §. 193. g. z. naredjuje, da nemože biti tutorom, tko je s maloljetnikom zapleten u parnici, a §. 254. g. z. propisuje, da se ima ukloniti tutor, ako medju njim i štićenikom nastane pravda, to biva očevidno, da se ustanove §-a 271. odnose samo na neparbene poslove medju roditelji i djecom, medju tutorom i štićenikom.[1])

2. Neima dvojbe, da je §. 271. uporavljiv i onda, ako se radi o poslu medju poočimom, koj vrši otčinsku vlast, i posinkom. Usuprot neima mjesta ustanovi §-a, kojim se bavimo, ako se radi o poslu medju nezakonitim sinom i otcem mu, koj nije ujedno tutor nezakonitomu sinu.

3. §. 272. govori doduše samo o parbenih poslovih, nu u praksi uporavljuju se njegove ustanove i onda, ako se radi o takovu neparbenu poslu medju maloljetnici imajući istoga tutora, kojemu valja dati juridičku formu.[2])

4. Imenovanjem kuratora u slučajevih predvidjenih u naših paragrafih ostanu maloljetnici pod otčinskom dotično tutorskom vlasti, ter će skrbnik ograničiti svoje djelovanje jedino i izključivo na posao, za koj bje postavljen, a izvedenjem posla prestane skrbničtvo.

§. 273.

b) za lude ili slaboumne;

Za luda ili slaboumna može se držati samo onaj, koj je sudno proglašen da je takov, a to pošto se točno razvidilo njegovo vladanje, i pošto saslušani budu ljekari, koje je sud na to odredio.

[1]) Na primjer: kad bi se radilo o sklopljenju kupo-prodajnoga ugovora medju otcem i sinom, medju tutorom i štićenikom, itd.

[2]) Na pr: radilo bi se o tom, da se nekretnine maloljetnika predadu drugomu maloljetniku, a oba imali bi jednoga te istoga tutora. Da se omogući sklopljenje kupo-prodajnoga ugovora, nije druge, nego imenovati svakomu od njih kuratora, itd.

Digitized by Google

c) za razmetnike;

A za razmetnika ima sud proglasiti onoga, o kojem je, poslje učinjene objave i nakon iztraživanja o tom satvorena, bjelodano, da svoju imovinu razmeće nerazsudno, i da sebe ili svoju porodicu izlaže budućoj nevolji po pogodbah zajma odobjesnih, ili učinjenih pod štetnimi uvjeti. U oba slučaja ima se sudno proglašenje javno oglasiti.

1. Sloboda volje tvori temelj svake obveze. O ludjaku, o slaboumnu [1]), o razsipniku nemože se tvrditi, da razpolažu slobodnom voljom, jer ludjak radi pod pritiskom mahnitosti, koja slobodu volje izključuje, slabouman podlegne pritisku drugih, a razsipnik rob je svojih strastih.[2]) Bude li u kojoj osobi konštatirano takovo duševno stanje, valja da ju nadležni sud [3]) proglasi ludom, slaboumnom dotično razsipnicom, da ju interdicira.

2. Proglašenje sudbeno, da je tko lud ili slabouman, biva javnim izrokom (ediktom) i od časa oglašenja izroka lišava posve dotičnika djelotvorne sposobnosti [4]), lišava ga dakle najdragocjenijega blaga čovjeka, slobode; toga radi sudac neće se lahko sklonuti, da tu odluku izreče, već će to učiniti bilo ureda radi, bilo usljed prijave, čim se, nakon savjestnih izvidah i saslušav liečnike, koje će sam imenovati, da bolestnika motre i o duševnom njegovom stanju podnesu svoje mnjenje, uvjeri, da dotičnik neupravlja slobodno svojom voljom. Dok traje sudbena interdikcija, to jest,

---

[1]) Čitaj obrazložbu §-a 21. na str. 172., 173. ovoga tumača.

[2]) Mattei na str. 742. i sljed.

[3]) Nadležan je kotarski (gradsko-delegovani kotarski) sud, podsudnosti kojega podvrgnut je dotičnik u parbenih stvarih, nu konačna odluka pristoji sbornomu sudu (sudbenomu stolu), kojemu valja predložiti spise. §. 81. hrvatskoga, §. 76. dalm. sudovnika. Vidi još §. 82. hrvatskoga i 77. dalm. sudovnika na prediđućoj strani 556. ovoga tumača. Što je tamo u obće rečeno o nadležnosti tutorstvene oblasti ,valja i ze skrbničku oblast.

[4]) Dakle interdicirana osoba nemože sklopiti valjana braka (§. 42.), nemože steći posjeda (§. 310.), nemože očitovati posljednje volje (§. 566.), nemože sklopiti ugovora (§. 865.), nemože biti tutorom, kuratorom §. 191., 281.), gubi otčinsku vlast (§. 176.) itd. Vidi Stubenrauch I. str. 128. Unger I. str. 25.

Digitized by Google

dok ista nebude sudbenim izrokom opozvana, interdicirana osoba jest djelotvorno nesposobna, ter nebi se mogao pripustiti dokaz, da je ona radila u svjetlom trenutku.[5]) U obrazložbi §-a 21. na str. 173. rekli smo jurve, ter izvire iz ustanove §-a 273., da se nitko nemože smatrati ludim ili slaboumnim, koj nije takovim sudbeno proglašen, ter tamo naveli smo i iznimke od toga pravila.

3. Rimsko pravo uzporedjuje razmetnike ludjakom, jer poput ludjakah razsipljuju svoj imetak[6]); a pošto i javno dobro[7]) i dobrobit obitelji zahtjevaju, da nitko nečini zle porabe od svojega imetka, to i naš zakon dopušta, da se stavi pod skrbničtvo punoljetna osoba, koja bi nerazborno, na pr. lahkoumnim sklapanjem ubitačnih zajmovah itd., razmetala svoju imovinu, ter tim izložila i sebe i svoju porodicu budućoj nevolji. Proglašenje razmetničtva valja da uzsljedi javnim izrokom, nakon savjestnih izvidah, kojih neće sud nikada ureda radi povesti, nego na prijavu.

4. Pravni učinak proglašenja razmetnikom sastoji u tom, da je djelotvorna sposobnost razmetnika stegnuta od prilike onako, kao što maloljetnikova.[8]) U pogledu trajanja toga učinka, valja što smo rekli za proglašenje koje osobe ludom ili slaboumnom.

5. Pita se, da li osoba proglašena razmetnikom na svom boravištu, ima se smatrati takovom i u pogledu

---

[5]) Po rimskom pravu mogao je i ludjak, stojeći pod skrbničtvom raditi pravnovaljano u svjetlih trenutcih. (L. 6. C. de cur. fur. 5. 70. l. 2. Cod. de C. E. 4. 38.)

[6]) Qui quod ad bona ipsorum pertinet, furiosum faciunt exitum. L. 12. §. 2. D. de tutor: et curat. dat.

[7]) Recte expedit enim republicae ne sua re quisque male utatur. Inst. lib. 1 tit. 8 §. 2.

[8]) Proglašeni razmetnik nije sposoban sklopiti braka (§. 49); gubi otčinsku i tutorstvenu vlast. (§. 254.); nemože se imenovati tutorom ili kuratorom; može naredbom posljednje volje razpolagati samo polovicom svoga imetka (§. 773.); nije sposoban bez privole kuratora i skrbničke oblasti obvezati se (§. 865.), i može biti izključen od učešća kod tečevna družtva (§. 1210.).

*

Digitized by Google

nekretninah, koje posjeduje u drugom teritoriumu, naročito u inozemstvu. Mi držimo, da upitno proglašenje djeluje svuda (§. 4.)[9].)

§. 274.

d) za nerodjene;

U obziru nerodjenih, odredjuje se skrbnik ili za potomstvo u obće, ili za djete jur začeto u utrobi materinoj (§. 22). U prvom slučaju ima se skrbnik starati o tom, da potomstvo u nasljedstvu njemu odredjenom nebude skraćeno, a u drugom slučaju, da se sačuvaju prava djeteta, koje još nije rodjeno.

1. U pogledu zaštite, koju zakon pruža začetoj a još narodjenoj djeci, upućujemo na obrazložbu §§. 22 i 23. ovoga tumača.

2. Skrbnik imenovat će se bud na prijavu noseće žene, bud ureda radi, ako je vjerojatna ženina trudnost, ter je nastao slučaj, da se zaštite interesi začetoga, a još nerodjenoga djeteta.

3. Ima slučajevah, u kojih će sud imenovati skrbnika potomstvu, da štiti njegove interese, makar i nebilo začeto djete koje, na pr: da štiti obiteljsku povjerbinu (§. 618), ili prava substituiranih nasljednikah (§. 912. i dvorski dekret od 29. svibnja 1845. br. 888 sbirke prav. zak.).

§. 275.

e) za gluhonieme;

Gluhoniemi, ako su zajedno slaboumni, ostaju svagda pod tutorstvom; ako bi pak, pošto stupe u dvadeset petu godinu, bili sposobni obavljati sami svoje poslove, nesmije im se proti njihovoj volji postaviti skrbnik; samo neće oni nigda bez zastupnika doći pred sud.

1. Ako je gluhoniemi ujedno i slabouman, što valja izviditi ocjenom svih okolnostih, i mnjenjem vještakah, ostaje pod tutorstvom dok živi, ili dok se neustanovi, da je sposoban upravljati svojim imetkom.

[9]) Njeki tumačitelji tvrde, da učinak proglašenja razmetničtva nebi mogao nastupiti u mjestih, gdje razmetnik posjeduje nekretninah ili u inozemstvu, ako odnosni edikt nebi bio tamo proglašen. Basevi k §-u 273.

Digitized by Google

2. Nu ako gluho-niemi nakon dovršene dvadeset i četvrte godine pokaže, da je sposoban upravljati svojom imovinom, nemože mu se proti njegovoj volji imenovati skrbnik, već ako dodje pred sud, valja, da ga prati odvjetnik ili drugi punomoćnik, koj će biti u stanju razložiti pred sudom predmet razprave. Gluho-niemomu, koj nije slabouman, može se dakle imenovati skrbnik samo njegovom privolom, ter je to jedini slučaj, u kojem naš zakon dopušta dobrovoljno naredjenje skrbnika.

§. 276.

f) za nepritomne i nepoznate dionike u kojem poslu;

Odredjuje se skrbnik nepritomnim i dionikom u kojem poslu, koji su sudu još nepoznati, ako nisu ostavili ni jednoga zastupnika urednoga, bez kojega prava njihova bila bi u pogibelji radi odgadjanja, ili bi bilo smetano izvršivanje tudjih pravah. Ako je poznato boravište nepritomnoga, skrbnik javit će mu stanje njegovih poslovah, i o tih poslovih, ako nepritomni nebude ništa naredio o tom, nastojat će on isto, kao da su poslovi kojega maloljetnika.

1. Odsutnikom smatra se onaj, kojega neima u mjestu, gdje bi njegova prisutnost bila nuždna, da štiti i brani svoja prava.[1]) Naš zakon neće, da se odsutniku u obće imenuje skrbnik[2]), već naredjuje, da se skrbnik ima imenovati samo onomu odsutniku, koj nije si sam u pravnovaljanoj formi naredio sposobna zastupnika[3]); pa to samo onda, ako bi bez toga za-

[1]) Winiwarter k §-u 276. O razlici medju odsutnikom i nestalnikom čitaj na str. 178 ov. tumača.

[2]) Drugačje po rimskom pravu. Cum cognatos tuos nondum postliminio regressos affirmes, sed adhuc in rebus esse humanis et bona eorum fraudibus diversae partis dissipari: interpellatus Rector provinciae providebit eum sub observatione (consueta) constituere qui stipulante servo publico satis idonee dederit. L. 3 Cod de Postliminio revers. L. 6 §. 4. D. de tut., L. 6 §. 2. D. quib ex caus ut poss: L. 15, D. quibus ex caus. major L. 22 §. 22. §. 1. D. de reb auct. jud. poss.

[3]) Naredjeni zastupnik može i nakon imenovanja postati nesposobnim.

Digitized by Google

stupnika odsutnikova prava bila izložena pogibelji[4]), ili ako bi drugi bio zapriečen tražiti vlastita prava.[5]) Naš zakon dakle hoće, da se odsutnikom imenuje kurator samo u poslovih sudbenih, bez razlike, da li su parbene ili izvanparbene naravi, a ne u poslovih izvansudbenih.[6])

2. Ako je boravište odsutnikovo poznato, kurator ima ga obavjestiti o stanju stvari, ter mu na volju pustiti, bud da ga potvrdi, bud da imenuje drugoga zastupnika. Nebude li pako poznato odsutnikovo boravište, neka kurator nastoji, da ga pronadje, pa ako mu to nebi pošlo za rukom, upućuje ga zakon, da povjereni mu posao obavi obdržavanjem onih ustanovah, koje postoje za zastupanje maloljetnikah (§. 233.).

3. Nu ne samo odsutnikom, već i nepoznatim učestnikom u kojem poslu ima sud imenovati skrbnika prema gore razloženim načelom.

§. 277.

Ako se steku sve potrebnosti ustanovljene po zakonu u §. 24, pa uzište tko, da se sudno proglasi smrt nepritomnoga, sud ima prije svega naimenovati skrbnika nepritomnomu, i pozvat će ga zatim izrokom razpisanim cjelu godinu s tim dodatkom, da će ga sud proglasiti za mrtva, ako se neprijavi u to vrieme, ili na ini način nejavi sudu, da je živ.

§. 278.

Dan, kada je proglašenje smrti zadobilo svoju pravno moć, drži se da je pravni samrtni dan nepritomnoga; ali proglašenje smrti neizključuje dokaza, da je nepritomni ranije ili kasnije umro, ili da je još živ. Ako se to dokaže, tad se s onim, koj je na temelju sudnoga proglasa smrti ušao u posjed imovine, ima postupati kao s inim poštenim posjednikom.

---

[4]) Na pr. aust. vrhovno sudište izreklo je rješitbom od 22. listopada 1863 br. 7634 (Gerichts-Halle 1863 br. 66), da je pogibelj, da će zastariti mjenica, dovoljan razlog imenovanju kuratora ad actum.

[5]) Na pr. njetko hoće da tuži odsutnika radi plateža stanovite svote, priznanja prava kojega i t. d.

[6]) Vidi §. 85. hrv. gradj. p. p., a za zemlje zastupane u carevinskom vieću §. 391 ob. gr. p. p. i dv. dekret od 11. svibnja 1833 br. 2612 sbirke pravosudnih zak.: — §§. 27. 77. 78. zakona ob izvan parb. post.

Digitized by Google

1. Ovi §§-i razpravljaju sudbeno proglašenje smrti osobe, koje je nestalo[1]), ako se to proglašenje neište u svrhu, predvidjenu §§-i 112—114, dakle predstojeći §§-i slove o tako zvanom obćem, redovitom proglašenju, da je tko mrtav.[2])

2. Ovo će se proglašenje smrti izhoditi po onom, koj bi bio zapriečen tražiti svoja prava, nebudući u stanju polučiti redoviti dokaz (smrtovnicom, svjedoci[3])

[1]) §. 277. govori nepravilno o nepritomnih. Vidi opazku 6 na prediduću str. 178 ovoga tumača.

[2]) Čitaj na prediduću str. 457 i sljed. ovoga tumača.

[3]) Evo ustanovah hrv. gr. p. p. po kojih se postupa pri dokazu o smrti po svjedocih, koju valja razlikovati od proglašenja smrti. §. 193. Dokaz po svjedocih o djelotvornoj smrti kojega nestatnika. Tko nemože dokazati smrtnim pismom ili inom javnom izpravom, da je koj nestatnik zaista umro, ali se ipak nada, da to može podpuno dokazati po svjedocih, ima prošnju svoju radi preslušaja tih svjedokah, naznačiv ih poimence, i priklopiv članke dokazne predati nadležnoj sudbenoj vlasti. §. 194. Ova sudbena vlast ima, prosudiv zrelo naznačene okolnosti, izreći odlukom, da li se prošnja ima dozvoliti, ili se ima naputiti stranka, da na način, propisan u pravu gradjanskom, izhodi očitovanje smrti. Proti odluci posljednje vrste otvoren je stranki utok na sudca višega. §. 195. Ako pomenuta vlast dozvoli prošnju, ima ujedno s tom dozvolom narediti nestatniku skrbnika; dostaviti ovomu prepise od podnešene prošnje i od članakah dokaznih, da sastavi osobite upitke, koje treba da podnese najduže za 30 danah; i izdati javni oglas, koj se tri puta u razno doba ima uvrstiti u novine. U tom se oglasu imadu onako, kao što se vidi iz prošnje i iz članakah dokaznih, navesti sve okolnosti o tom; kako se je, gdje i kada dogodilo preminuće, koje se tvrdi i pozvati svi oni, koji o životu, ili ob okolnostih smrti štogod znadu, da to, kao što treba, prijave ili sudu ili odredjenomu skrbniku, i to uz rok po naravi slučaja ustanovljeni, koj medjutim da nebude nikada kraći od tri mjeseca, a po pravilu nikada dulji od jedne godine danah. Nego ako bude osobitih odnošajah, koji za postignuće svrhe iziskuju rok dulji, ima sud u oglasu odrediti i njega. §. 196. Čim sudac primi upitke, ima, nečekajući dok mine rok ustanovljen u oglasu, pozvav dokazivaoca i skrbnika, započeti preslušavanje svjedokah i postupati pri tom po propisih obćih. §. 197. Spisana se kazivanja svjedokah imadu priobćiti i dovoditelju svjedokah, i skrbniku nestatnika. Poslje toga ima sudac narediti ročište, ali tako, da prije njega bude već minuo rok ustanovljen u oglasu, i na ročištu ovom ima preslušati i u zapisnik uvrstiti prigovore i opazke dokazivaoca i skrbnika. Ako se iz njih uvidi potreboća novih izvidjajah ili preslu-

Digitized by Google

o smrti nestale osobe, u pogledu koje stiču se potrebštine navedene u §. 24. g. z. Ako sudac neobnadje odbiti molbu kao očito neosnovanu, imenovat će nestatniku kuratora, pa to i u slučaju, kad bi nestatnik stajao pod tutorstvom ili kuratelom, ili kad bi bio imenovao zastupnika. Zadaća skrbnika bit će izpitati razloge, na kojih se temelji molba, ter ako uztreba, prigovoriti molbi, svakako izpitati, da li nestatnik još živi, ili pribaviti si dokazah o njegovoj smrti. Podjedno izdat će sud izrok, o kojem je pobliže rieč u §-u 277. Po izmaku ediktalnoga roka i na iznovičnu molbu stranke, povest će sud razpravu, u kojoj će kurator izvesti proti molbi svoje prigovore, ako ih ima, a sud rješiti osudom, dali se dotičnik ima smatrati mrtvim, ili ne. Proti pravomoćnoj osudi pristoji i molećoj stranci i skrbniku utok na višji sud.

3. Učinak proglašenja smrti sastoji se u tom, da se nestatnik smatra mrtvim, a kao dan smrti njegove smatra se onaj dan, kojega je proglašenje smrti postalo pravomoćnim. Moglo bi se podvojiti, dali se malo prije navedeno i u uvodnoj ustanovi §-a 278. sadržano pravilo ima protegnuti i na treći slučaj §-a 24. g. z. U tom slučaju čini se najme, da će biti svagda dokazano, da je nestatnik umro prigodom nezgode, dosljedno dan njegove smrti morao bi pasti u vrieme nezgode. Drugimi riečmi, u slučaju, kojim se bavimo, dokaz o nezgodi, koj se ima bezuvjetno izvesti, neda se razstaviti od vjerojatnosti smrtnoga dana, ter predpostaviv ovo, moglo bi se u istinu dvojiti, dali je moguće pripustiti predmnjevu, da je nestatnik umro u vrieme pravomoćnosti osude, kad predleži vjerojatnost o protivnom.

šavanja novih svjedokah, imade se narediti i obaviti bez odvlake. §. 198. Čim se razprave zaglave, ima se izreći osudom, da li je dokaz o smrti nestatnika uspio ili nije. U prvom slučaju treba da je u osudi izraženo svagda i vrieme preminuća, kao što se vidi iz kazivanjah svjedokah. Proti osudi dopušteni su navadni pravni liekovi. Ako viši sudac opazi u postupku bitnih pogrješakah, ima prije nego izreče osudu, učiniti ureda radi, da se poprave.

Digitized by Google

Nu tumačitelji gradjanskoga zakonika, priznavajući neshodnost i neopravdanost ustanove §-a 278. uče, da se ista s obzirom na jasnost njezinu nebi mogla preinačiti ma kako logičnim tumačenjem.[4])

[4]) Čitaj Nippel Materialien zur Reform der österr. Gesetzgebung im Justizfache Wien 1850. knjiga I strana 108. Evo što piše Unger u često citiranom sistemu I. str. 240 i sljedeće: Sudbeno proglašenje smrti neizriče drugo, nego da valja predmnjevati smrt nestatnikovu. Pita se sada za razdobje, u kojem ima se smatrati, da je nestatnik umro, pitanje, koje je od osobite važnosti u pogledu nasljedovanja. U novije doba postoje u tom obziru dva mnjenja. Po jednom mnjenju imalo bi se kao razdobje smrti smatrati onaj dan, kojega su nastupile svekolike predpostave, koje ovlašćuju, da se traži očitovanje smrti; po ovom mnjenju sudački dekret jest naravi deklaratorne. Po drugom mnjenju ima se kao dan smrti smatrati dan sudbenoga očitovanja smrti, tako da je sudačka odluka naravi konstitutivne. Potonje mnjenje usvojio je austr. gradj. zakonik uz modifikaciju, da se ima smatrati danom smrti nestatnika onaj dan, kojega je postala pravomoćna odluka, koja je izrekla očitovanje smrti. Mnjenje, kojemu se klanja austr. gradj. zakonik, nečini se najpravilnijim, ter nebi se moglo preporučiti: (I zaista, tim, što se dan, kojim je proglašenje smrti postalo pravomoćnim, smatra jurističkim smrtnim danom nestatnika, čine se najvažnija prava trećih osobah ovisnimi o slučajnoj okolnosti, da li je sudačka odluka dostavljena ovoga ili onoga dana, dapače stoji do kuratora, da uloži proti sudačkoj odluci utok ili ne, ter da tim samovoljno upliva na nasljedovanje). Ako zakon postavlja stanovite predpostave, nastupom kojih ima se predmnjevati smrt nestatnika, to se propisanomu sudbenomu postupku nemože dosuditi druga zadaća, drugo znamenovanje, nego konstatovati, da su one predpostave zbilja nastupile. Sudačka odluka može u istinu izreći samo to, da su se obistinile predpostave, s nastupom kojih zakon spaja predmnjevu smrti, to jest, sudačka odluka je naravi deklaratorne. I u praktičkom obziru prikazuje se mnjenje usvojene po austr. gradj. zakoniku neshodnim, jer odgodom sudbene riešitbe, naročito posve slučajnom okolnosti, da li je kurator uložio utok na višji sud ili ne, mogu se interesi trećih osobah jako osjetljivo povrediti. K tomu ovaj nazor vodi u austr. pravu k oštrim nepodobam, jer moglo bi se dogoditi, da se u slučaju, u kojem bi i nasljednici nestatnika i njegov suprug tražili očitovanje smrti, dva različita dana ustanove kao dan smrti jedne te iste osobe. Ustanova austr. prava, da je sudačka odluka naravi konstitutivne, valja za sve slučajeve, dakle i onda, ako se je nestatnik nalazio u pogibelji smrti, pa je u toj pogibelji vjerojatno umro. Za ovaj slučaj bilo bi svakako puno shodnije, smatrati dan pogibelji smrtne, danom smrti.

Digitized by Google

4. Pravomoćnosti proglašenja smrti nastupljuju sve posljedice, koje su skopčane s naravnom smrti, dakle s imetkom nestatnika postupa se kao s ostavštinom, koja se nasljeduje itd.

5. Nu sudbeno očitovanje smrti tvori jednostavnu predmnjevu (praesumtio juris non de jure) smrti, koja se protudokazom može oboriti. Dakle i poslje proglašenja smrti može se izvesti dokaz, da je nestatnik još živ, ili da je umro prije, ili kasnije. Dokaže li se da nestatnik još živi, imadu mu nasljednici, kojim bje uručena ostavina, istu povratiti, ter ako im se nedokaže dolus, to jest, ako im se nedokaže, da su oni znali, da nestatnik još živi, ili, da su to zlobno zatajili, smatrati će se poštenimi posjednici.

§. 279.

za osudjenike;

Zločincu, osudjenom na tamnicu najtežu ili težku, ima se odrediti skrbnik, ako ima kakovu imovinu, koja po dužem trajanju kazni bila bi stavljena na pogibelj.

1. Kurator imenuje se samo onim osudjenikom, koji su osudjeni na kazan smrti i na težku tamnicu[1]), pa i to samo onda, ako posjeduju imetak, koj bi se duže trajućom kaznom izložio pogibelji.

2. Ustanova ovoga §-a stavljena je izvan krieposti u zemljah zastupanih u carevinskom vieću, kako smo to dokazali u obrazložbi §-a 270. g. z.

§. 280.

Odredjenje skrbničtva.

Sud, kojemu pristoji naimenovati tutora, odredjuje redovito pod istim opazom, i polag istih načelah i skrbnika. Ali ako se radi o upravljanju koje stvari ili kojega posla, koj spada na drugo sudište; tad ovo sudište ima naimenovati i skrbnika.

1. U pogledu oblasti nadležne imenovati kuratora, valja razlikovati, da li se naredjuje skrbnik radi trajuće

[1]) Čitaj o tom pobliže u obrazložbi §-a 61. str. 303. I. 1. 2. 3. 4. ovoga tumača. Tamo navedena načelna razjašnjenja valjaju i za predstojeći §.

Digitized by Google

nesposobnosti koje osobe, ili za razpravu jednoga posla, ili uprave jednoga jedinoga predmeta (curator ad actum). U prvom slučaju nadležna je imenovati kuratora ona oblast, kojoj zakon prepušta imenovanje tutora, pri čem valjaju ustanove sudovnikah razložene u §-u 190, na obrazložbu kojega upućujemo, da se uklonimo suvišnomu ponavljanju. U drugom slučaju nadležan je onaj sud, kod kojega teče razprava odnosnoga predmeta, ili kojemu je podvrgnuta skrbnička uprava (§§. 81, 82, 83, 84. hrv. a §§. 76, 77, 78, 79. dalm. sudovnika).

2. Imenovanje kuratora obavlja se kao i ono tutora. I kuratora valja zavjeriti; nu ako se odvjetnik imenuje kuratorom ad actum, netreba ga zavjeriti, jer su dužnosti, koje mu nadleže kao kuratoru, sadržane u obrazcu odvjetničke prisege.[1])

§. 281.

Uzroci da se tko izvadi od skrbničtva.

Tko ima vlastitostih potrebnih za ured tutorstveni, može se primiti i skrbničtva. Iste uzroke da se tko izvadi, i ista prava od preimućstva, koja ima tutorstvo, ima i skrbničtvo.

U pogledu sposobnosti skrbnika valjaju ustanove §§-ah 191—194, koje slove o sposobnosti tutorah. I razlozi, koje može navesti tutor, da se oslobodi od tutorstva (§. 195.), mogu se navesti po skrbniku. Usuprot pri imenovanju kuratorah ad actum neće sud biti vezan na red ustanovljen §§-i 196—199.

§. 282

Prava i obveze.

Prava i obveze skrbnikah, koji se imaju starati ili samo o upravljanju imovinom, ili zajedno i o osobi povjerenoj njihovoj skrbi, prosudjuju se po propisih, koji su vrh toga dani za tutore.

Čitaj obrazložbu §§-ah 244—246 u pogledu uprave imovinom; §§-ah 222—248 u pogledu skrbi oko skrbljenikove osobe §§. 216—222. —

[1]) Nippel II. str. 501.

Digitized by Google

§. 283

Prestanak skrbničtva.

Skrbničtvo prestaje, kada su svršeni poslovi, koji su povjereni skrbniku, ili kada prestaju uzroci, koji su smetali osobi podložnoj skrbničtvu, da obavlja svoje poslove. Da li se ludi ili slaboumni opametio; da li se volja razmetnika popravila temeljito i stalno, ima se prosuditi poslje točnoga razvidjenja okolnostih iz trajućega izkustva, i u prvom slučaju zejedno iz svjedočanstvah liekarah, odredjenih po sudu da izvide stanje luda ili slaboumna.

1. Skrbničtvo prestane s onih obćenitih razlogah, s kojih utrnjuje i tutorstvo (§§. 249, 254, 256—259.

2. Skrbničtvo prestane i iz osobitih razlogah, navedenih u predstojećem §-u.

3. Ako i nije izrično odredjeno, da se prestanak skrbničtva ima oglasiti izrokom, bit će ipak umjestno, da se to učini u slučajevih, u kojih je skrbničtvo naredjeno radi nesposobnosti dotičnika upravljati svojom, imovinom.

§. 284.

Iznimke u obziru seljakah.

Osobiti opazi pri tutorstvu i skrbničtvu seljakah sadržavaju se u zakonih političkih.

Pošto je podanički odnošaj dokinut[1]), ustanove ovoga §-a stavljene su izvan krieposti.

[1]) Čitaj obrazložbu §-a 16. u ovom tumaču.

Digitized by Google

Prilog.

Za tiskanja nazočne knjige stupio je u ovih kraljevinah u kriepost zakonski članak L: 1879. zajedničkoga hrvatsko-ugarskoga sabora o stečenju i gubitku državljanstva (Potvrdjen 20. prosinca 1879. Proglašen u obih kućah sabora 24. prosinca 1879.) Pošto se spomenutim zakonom stavljaju za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju izvan krieposti ustanove austr. obćega gradjanskoga zakonika §§. 28—32, držimo, da nećemo pogriešiti, ako nazočnu knjigu popunimo rečenim zakonom. Više temeljnih načelah odnosnih ustanovah gr. zakonika prešla su u novi zakon, ter će se stoga odnosno obrazloženje prvih moći uspješno upotriebiti za pravilno shvaćanje drugoga. Evo zakona:

Zakonski članak.

o stečenju i gubitku ugarskoga državljanstva.

§. 1.

Državljansto je jedno te isto u svih zemljah krune ugarske.

§. 2.

Stečenje ugarskoga državljanstva.

Ugarsko državljanstvo zadobiva se samo na sljedeće načine:

1. porjeklom,
2. pozakonjenjem,
3. udajom,
4. podomaćenjem (naturalizacijom).

§. 3.

Porjeklom.

Po porjeklu zadobivaju ugarsko državljanstvo zakonita djeca ugarskoga državljanina i nezakonita djeca ugarske državljanke, u oba slučaja i onda, ako rodno im mjesto leži u inozemstvu.

Digitized by Google

§. 4.

Pozakonjenjem.

Pozakonjenjem stiču ugarsko državljanstvo nezakonita po inozemkinji rodjena djeca ugarskoga državljanina.

§. 5.

Udajom.

Udajom zadobiva ugarsko državljanstvo tudjinka, koja se udade za ugarskoga državljanina.

§. 6.

Podomaćenjem (naturalizacijom).

Podomaćenjem (naturalizacijom), stiče ugarsko državljanstvo onaj inozemac, koj od jedne od navedenih u §. 11. oblastih zadobije izpravu o podomaćenju, ili u smislu §. 17. od Njegova Veličanstva povelju podomaćenja, ter položi prisegu ili zavjet kao ugarski državljanin.

§. 7.

Ugarsko državljanstvo, stečeno po mužu primljenom u državljanstvo, pripada kako supruzi njegovoj, a tako i maloljetnoj mu djeci stojećoj pod otčinskom vlašću.

§. 8.

Izpravu o stečenju ugarskoga državljanstva podomaćenjem može dobiti samo onaj tudjinac:

1. koj imade sposobnost preduzimati pravne poslove ili ako te neima, doprinese privoljenje zakonitoga svoga zastupnika;
2. koj je primljen u svezu koje tuzemne obćine, dotično kojemu je primanje po obćini kojoj u izgled stavljeno;
3. koj neprikidno 5 godinah u zemlji stanuje;
4. koj je neporočnoga ponašanja;
5. koj imade toliko imetka ili takav izvor zaslužbe, da polag okolnostih svojega prebivališta, sebe i svoju obitelj uzdržavati može;
6. koj je od 5 godinah unešen u imenik porezovnikah.

Pri podomaćenju tudjinca, kojega je ugarski državljanin polag naših zakonah posinio, mogu se uvjeti točke 3. 5. i 6. ovoga paragrafa odpustiti, ako je poočim izpunio uvjete, navedene u 5. i 6. točki.

§. 9.

Valjano obložena prošnja za podjeljenje ugarskoga državljanstva imade se podnieti prvomu činovniku (podžupanu, gradonačelniku) onoga municipija, dotično u vojnoj krajini onomu kotarskomu uredu ili gradskomu poglavarstvu, u kojega području odnosno kotaru molitelj stanuje.

Digitized by Google

§. 10.

Oblast u §. 9. naznačena pregledat će prošnju i priloge joj, uputit prema potrebi prositelja, da dopuni manjkajuće nuždne izprave, a u slučaju, ako se proti obliku ili sadržaju ovih izpravah porodi sumnja, molit će razjasnjenje od dotičnih oblastih, ter će zatim spise uz obrazloženo svoje mnjenje podastrieti ministru unutarnjih poslovah, dotično hrvatsko-slavonsko-dalmatinskomu banu, ili žemaljskoj oblasti vojne krajine.

§. 11.

Glede primanja u državljanstvo prema ustanovam §§. 9. i 10. odlučuje u obziru onih, koji stanuju u području Ugarske i Rieke, ministar unutarnjih poslovah, glede onih, koji stanuju u području Hrvatske i Slavonije, hrvatsko-slavonsko-dalmatinski ban, dotično krajiška zemaljska oblast, a u slučaju, ako prošnja bude dozvoljena, izdat će se dotičniku izprava o podomaćenju, nu treba svaki pojedini slučaj radi držanja u očevidnosti obznaniti ministru predsjedniku.

§. 12.

U dokaznici o podomaćenju treba jasno očitovati, da je dotičnik primljen medju ugarske državljane, a u slučaju §. 7. treba spomenuti i imena supruge i one djece mu, na koju se proteže podomaćenje.

§. 13.

Čim povelja o podomaćenju bude dostavljena oblasti, po kojoj bijaše podnešen predlog, obavjestit će ova o toj odluci nadležnu oblast naznačenu u §. 9., koja će to uz ustanovljenje ročišta za položenje prisege (zavjeta) doglasiti prositelju.

Prisega se imade položiti pred prvim činovnikom municipija, u krajini pako pred kotarskim predstojnikom, dotično pred gradonačelnikom, ili pred zamjenici njihovimi.

§. 14.

Sadržaj državljanske prisege (zavjeta) jest sljedeći;

Ja N. N. prisižem (zavjetujem se) živomu Bogu, da ću Njegovomu cesarskomu i kraljevskomu Veličanstvu apoštolskomu kralju Ugarske i ustavu zemaljah krune ugarske biti vjeran, ter obećajem, da ću vjerno vršiti svoje dužnosti kao ugarski državljanin.

§. 15.

O položenoj zakletvi (zavjetu) imade se sastaviti zapisnik, koj će zapisnik zaročeni (zavjereni) podpisati. Dan, u koj je zakletva (zavjet) položena, imade se uz dopis onoga, pred kojim je zakletva (zavjet) položena, upisati u dokaznicu o podomaćenju, a dokaznica ta izručiti primljenom u državljanstvo.

Digitized by Google

U državljanstvo primljeni postaje počamši od ovoga dana ugarskim državljaninom; članom zakonodavstva pako može, izuzamši slučaj §. 17., postati tekar za dvadeset godinah poslje primanja u državljanstvo.

§. 16.

Kad se onaj, kojemu je izdana dokaznica o podomaćenju, bivši pozvan, da položi prisegu (zavjet), u godinu danah, računajuć od dana, kojega mu je dostavljena pozivnica, nejavi prizivanja radi a i nepoloži prisegu (zavjet), gubi dokaznica o podomaćenju svoju valjanost, ter se imade uz svjedočbu ob uručenju poziva podastreti oblasti, po kojoj dokaznica bijaše izdana.

§. 17.

Ministarstvo može Negovomu Veličanstvu predložiti, da se državljanstvo, podjeli tudjincem, koji su oko zemaljah krune ugarske stekli izvanrednih i odličnih zaslugah, ter koji ili u zemlji stanuju ili pak izjave, da će se ovdje nastaniti, makar i neizpunili uvjete izbrojene u točki 2. 3. i 6. §. 8.

Ako onaj, koj je na ovaj način stekao državljanstvo, jošt nije zamolio, da bude primljen u svezu koje tuzemne občine; imat će predbježno občinsku pripadnost u Budimpešti.

Ustanove gori navedenih §§. 12., 13., 14., 15., 16., imadu se uporaviti i na one, koji su kraljevskom poveljom stekli državljanstvo.

§. 18.

Podomaćenjem tudjinac nestiče ugarsko plemstvo.

§. 19.

Dok se nedokaže tudja im narodnost, imadu se smatrati kao ugarski državljani:

1. koji su rodjeni u području zemaljah krune ugarske;
2. koji su u ovom području kao nahodnici nadjeni i odgojeni, ili odhranjeni.

§. 20.

O gubitku ugarskoga državljanstva.

Ugarsko drzavljanstvo gubi se:

1. odpustom;
2. odlukom oblastnom;
3. odsutnošću;
4. pozakonjenjem i
5. udajom.

§. 21.

U mirno doba odlučuje ob odpustu onih, koji spadaju u svezu občinah ležećih u području Ugarske i Rieke, ministar

Digitized by Google

unutarnjih poslovah; ob odpustu pako onih, koji spadaju u svezu občinah ležećih u području Hrvatske i Slavonije, hrvatsko-slavonsko-dalmatinski-ban, dotično krajiška zemaljska oblast.

Ako se prošnja dozvoli, treba u dotičnoj odluci očitovati, da se dotičnik odpušta iz ugarskoga državljanstva. Takove odluke imadu se radi nuždnoga držanja u očevidnosti u svakom slučaju napose priobćiti ministru predsjedniku.

§. 22.

Osobe podvržene dužnosti vojničkoj u liniji (bojnom pomorstvu), pričuvi i naknadnoj pričuvi mogu se samo onda odpustiti iz ugarskoga državljanstva, ako su od zajedničkoga ministra rata, domobranci pak onda, ako su od ministra za zemaljsku obranu dobili odpustnicu iz sveze obranbene.

Osobe, koje istina nisu podvržene gori pomenutoj dužnosti vojničkoj, ali nisu od nje konačno oproštene, mogu se, ako su navršile 17 godinu, samo onda odpustiti iz ugarskoga državljanstva, ako svjedočbom dotične oblasti dokažu, da odpust nemole u svrhu, da se uklone vojničkoj dužnosti.

§. 23.

Iznimci od ustanovah sadržanih u §. 22. imade na temelju uzajamnosti mjesta glede onih, kojim je u izgled stavljeno, da će zadobiti austrijsko državljanstvo.

Ovi se imadu odpustiti iz ugarskoga državljanstva, ako dokažu, da posjeduju sva svojstva izbrojena u točki 1., 2. i 3. §. 24.

Nu ova se odluka imade u slučaju §. 22. priobćiti ces. kr. austrijskomu ministarstvu.

§. 24.

Za vrieme mira nemože se odpust iz ugarskoga državljanstva iz drugih van onih u §. 22. navednih razlogah uzkratiti onomu, koj dokaže:

1. da je sposoban preduzimati pravne poslove ili da otac mu dotično tutor ili skrbnik uz odobrenje tutorstvene vlasti privoljuje molbi njegovoj;

2. da neduguje ni državni ni občinski porez;

3. da u području zemaljah krune ugarske nestoji pod kaznenom iztragom. ili da proti njemu nije izrečena kaznena osuda, koja još nije ovršena.

§. 25.

Za ratnoga vremena odlučuje ob odpustu iz ugarskoga državljanstva u svakom pojedinom slučaju Njegovo Veličanstvo na predlog ministarstva.

Digitized by Google

§. 26.

Odpust se prostire na suprugu odpuštenoga muža, a u koliko u smislu §. 22. neima mjesta iznimci, i na maloljetnu mu djecu stojeću pod otčinskom vlašću, ako se izsele sa svojim otcem, dotično suprugom.

§. 27.

Valjano obložena prošnja za odpust iz ugarskoga državljanstva ima se podnjet prvomu činovniku (podžupanu, gradonačelniku) onoga municipija, dotično u krajini onomu kotarskomu uredu ili gradskomu poglavarstvu, u kojega području, dotično kotaru molitelju pripada obćinska nadležnost.

Ova oblast postupat će prošnjom polag ustanovah §. 10.

§. 28.

U odpustnoj izpravi treba jasno očitovati, da se dotičnik odpušta iz ugarskoga državljanstva a u slučaju §. 26. valja naznačiti i imena kako supruge, a tako i one djece odpuštenoga, na koju se prostire odpust.

§. 29.

Odpustna izprava ima posljedicu, da dotičnik od dana, kojega mu se uruči, gubi ugarsko državljanstvo.

Odpust gubi ipak svoju valjanost, ako glede odpuštenoga nakon zadobljene odpustne izprave pak do izseljenja nastane koja od zapriekah navedenih u 2. i 3. točki §. 24. ili inače, ako se odpušteni neizseli za godinu danah, računajuć od uručenja odpustne izprave.

§. 30.

Oblasti spomenute u §. 11. mogu glede ugarskih državljanah, koji su, imajući obćinsku pripadnost u području stojećem pod upravom rečenih oblastih, stupili u službu inozemsku, nedobivši za to dozvole oblastne, izreći gubitak državljanstva, ako poslje sljedivšega poziva uz ustanovljeni rok neostave tu službu.

Odluke napomenute u ovom paragrafu treba držanja radi u nuždnoj očevidnosti u svakomu slučaju napose obznaniti ministru predsjedniku.

§. 31.

Odsutnost.

Ugarski državljanin, koj nedobivši za to naloga od ugarske vlade ili od austrijsko-ugarskih zajedničkih ministrah, neprekidno 10 godinah boravi izvan granicah područja krune ugarske, taj gubi time svoje ugarsko državljanstvo.

Digitized by Google

Vrieme odsutnosti računa se od dana, kojega je dotičnik ostavio područje krune ugarske neprijavivši nadležnoj oblasti naznačenoj u §. 9., da pridržaje svoje ugarsko državljanstvo; ili ako je otišao s putnim listom, od dana, kojega je dospio putni list.

Trajanje odsutnosti prekida se, ako dotičnik gori pomenutoj nadležnoj oblasti prijavi, da pridržaje ugarsko svoje državljanstvo, ako si pribavi novi putni list ili ako od kojega austrijsko-ugarskoga konzularnoga ureda zadobi boravnicu ili bude upisan u matice koje austrijsko-ugarske konzularske obćine.

§. 32.

Ovako sbivši se gubitak ugarskoga državljanstva prostire se na suprugu s odsutnim mužem zajedno živuću i na maloljetnu kod njega nalazeću se djetcu mu, stojeću pod otčinskom vlašću.

§. 33.

Pozakonjenje.

Ugarsko državljanstvo gube djetca, koju nezakoniti im otac tudje narodnosti pozakoni polag zakonah svoje domovine, izim ako ovim pozakonjenjem nisu zadobila državljanstvo svoga otca, ter ako i poslje pozakonjenja stanuju u području zemaljah krune ugarske.

§. 34.

Udaja.

Žena, koja se udade za muža, koj nije ugarski državljanin, gubi svoje ugarsko državljanstvo.

§. 35.

Inozemkinja, koja udavši se za ugarskoga državljanina, ostane udovica, ili od svoga muža bude sudbeno razstavljena ili ako ženitba bude razpuštena, ta negubi svoje ugarsko državljanstvo.

§. 36.

Ugarski državljanin, koj je ujedno i državljanin koje druge države, smatrat će se dotle kao ugarski državljanin, dok u smislu ovoga zakona neizgubi svoje ugarsko državljanstvo.

§. 37.

Opetno stečenje državljanstva.

Žena udavša se za tudjinca zadobije opet svoje ugarsko državljanstvo, ako nadležni sud proglasi, da njezina ženitba nevalja.

Digitized by Google

§. 38.

Opetno podomaćenje.

Na one, koji su izgubili ugarsko državljanstvo, ter zamole, da opet budu primljeni kao ugarski državljani, imadu se uporaviti gori navedene o primanju u državljanstvo glaseće odredbe, u koliko se sljedećimi §§. neustanovi kakova iznimka.

§. 39.

Tko je odpustom ili odsutnošću izgubio svoje ugarsko državljanstvo, a nije zadobio drugo državljanstvo, taj se može opet primiti kao ugarski državljanin, makar se i nije povratio u područje zemaljah krune ugarske, da tu stanuje.

U ovom potonjem slučaju zadobije primljeni opet u državljanstvo svoju prijašnju obćinsku pripadnost.

§. 40.

Tko je odpustom ili odsutnošću izgubio svoje ugarsko državljanstvo, ter vrativši se u područje zemaljah krune ugarske, bude primljen u svezu koje tuzemne obćine, dotično kojemu bude obrečeno primanje ovo, taj može se, ako to zamoli, natrag primiti kao ugarski državljanin.

§. 41.

Žena, koja je odpustom ili odsutnošću muža joj ili udajom za tudjinca izgubila svoje ugarsko državljanstvo, može se, ako od svoga muža sudbeno bude razstavljena ili ako se njezina ženitba razpusti, ili ako obudovi, ter ako bude primljena u svezu koje obćine u području zemaljah krune ugarske, ili joj primanje to bude u izgled stavljeno, natrag primiti kao ugarska državljanka, ako to zamoli.

§. 42.

Tko je kao maloljetnik usljed odpusta ili odsutnosti zakonitoga mu otca izgubio svoje ugarsko državljanstvo, taj se može poslije smrti njegova otca, ili ako je polag zakonah svoje nove domovine dostignuo punoljetnost, ter u oba slučaja ako bude primljen u svezu koje obćine u području zemaljah krune ugarske, ili mu bude primanje to u izgled stavljeno, na vlastitu molbu kojoj je u slučaju, ako je još maloljetan, potrebno privoljenje tutora mu, opet primiti kao ugarski državljanin.

Digitized by Google

§. 43.

Prošnja za opetno primanje u državljanstvo ima se u slučajevih §§. 38., 39., 40., 41. i 42., podnjeti onoj u §. 9. naznačenoj oblasti, u koje području leži obćina, koja je dotičnika primila u svezu svoju, dotično njemu primanje to obrekla.

§. 44.

Na primljenoga opet u državljanstvo neproteže se po pravilu odredba §. 15. glaseća: da dotičnik istom za 10 godinah može postati članom zakonodavnoga tjela; izim ako je ugarsko državljanstvo stečeno podomaćenjem (§. 6.) ter ako od stečenja državljanstva još nije prošlo 10 godinah.

§. 45.

Municipija, dotično u vojnoj krajini kotarski uredi i gradska poglavarstva dužna su podjeljivanja državljanstva i odpuštenja iz državljanstva upisivati u posebne, u dva primjerka vodit se imajuće popise.

I. Popis podjeljivanjah državljanstva treba razrediti u sljedeće stupce:

1. tekući broj počimajući od prvoga dana godine;

2. ime, doba i zanimanje u državljanstvo primljenoga, dotično natrag primljenoga;

3. prijašnja domovina i nadležna obćina u državljanstvo primljenoga;

4. ime i doba članovah od obitelji, na koje se proteže primanje u državljanstvo;

5. dan i broj izprave o primanju u državljanstvo;

6. opazka, u koju glede onih, koji su u državljanstvo natrag primljeni, treba zabilježiti, kako su izgubili prijašnje svoje ugarsko državljanstvo.

II. Popis odpuštanjah iz državljanstva ima se razrediti u stupce slične gori navedenim s razlikom ipak, da se u 6. stupcu „opazka“ ima zabilježiti, kako je odpušteni iz državljanstva stekao ugarsko državljanstvo.

Jedan primjerak ovih izkazah ima se koncem svake godine podastrieti dotičnim u §§. 11. i 21. navedenim oblastim.

§. 46.

Osim pristojbah, propisanih za primanje u državljanstvo i za izseljenje, neplaća se nikakova taksa ili pristojba ni za primanje u ugarsko državljanstvo, ni za odpuštanje iz sveze ugarske države.

Digitized by Google

§. 47.

Iznimci od ovoga zakona ima mjesta naprama onim državam, s kojimi su u tom pogledu učinjene pogodbe, u koliko te pogodbe sadržavaju ustanove razlikujuće se od nazočnoga zakona.

§. 48.

Svikolici zakoni i svekolike naredbe stojeće u oprjeci s ovim zakonom ukidaju se.

Ovim zakonom se nedira ugarsko državljanstvo onih, koji su do dana, od kojega je započela kriepost ovoga zakona, zadobili dokaznicu o podomaćenju.

Kao ugarski državljani imadu se smatrati i oni, koji su do dana, od kojega je započela kriepost ovoga zakona, u području zemaljah krune ugarske makar i na raznih mjestih neprekidno barem pet godinah stanovali, ter koji su u imenik porezovnikah koje tuzemne obćine upisani, ako uz godinu danah, računajuć od dana, kojim je ovaj zakon stupio u život, pred onim municipijom, dotično u hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini pred onim kotarskim uredom ili gradskim poglavarstvom, u kojega je području dotično kotaru posljednje njihovo prebivalište, nedokažu, da su pridržali tudje svoje državljanstvo.

U §. 31. ustanovljena desetgodišnja odsutnost ima se glede onih, koji su područje zemaljah krune ugarske ostavili prije, nego li je ovaj zakon u život stupio, računat od dana, od kojega je započela kriepost nazočnoga zakona.

§. 49.

Na hrvatsko-slavonsku vojnu krajinu i na krajišku zemaljsku upravnu oblast odnoseće se posebne ustanove ovoga zakona samo su privremene, kojih će kriepost trajat dotle, dok vojna krajina nebude i upravno sjedinjena s Hrvatskom i Slavonijom.

§. 50.

Provedba ovoga zakona povjerava se ministarstvu, dotično ministru unutarnjih poslovah, banu Hrvatske, Slavonije i Dalmacije i zemaljskoj oblasti vojne krajine.

Digitized by Google

Izpravci i dodatci.

Na strani 11 redku 23 računajući odozgor iza riečih „odredi car“, dodaj „Franjo II.“

Na strani 179 mjesto „Naš §. 25. ustanovljuje naime beziznimno, da onaj, koj iz smrti drugoga izvodi pravo koje, ima dokazati, da je drugi umro prije njega“ čitaj: „Naš §. ustanovljuje naime beziznimno, da onaj, koj iz ranije smrti jedne od dviuh umrvših osobah izvodi pravo koje, ima dokazati, da je dotična osoba umrla prije druge.“

Na strani 230 redku 13 odozgor mjesto **1866** čitaj **1868**.

Na strani 301 mjesto „radjenje“ čitaj „radjanje“.

Na strani 512 redku 12 odozgor mjesto „da se djete smatra zakonitim dotle“ čitaj „da se djete smatra nezakonitim dotle“.

Ima još tiskarskih pogriešakah, nu takove su, da ih čitalac lahko i sam izpravi.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google